

דעת תבונות

על

עיקרי האמונה

ההשגחה, השכר ועונש, ביאת המשיח
תחיית המתים, נבואה וחידוש העולם והכל בדרך השכל בראי
הקבלה

של הזוהר, תורת האריז"ל והגילויים הנפלאים של

האור הבהיר החסיד והקדוש

רבינו משה חיים לוצאטו זיע"א

ונוסף לו: פירוש "אור השכל", המלקט מכל כתבי
הרמח"ל המקבילות על כל נושא

מאמרים ועיונים על: היחוד, הרע, הנהגת המשפט, צדיק ורע לו

חילקנו את הספר לעשרה פרקים, ובין הפרקים באים הכללים ראשונים

ובסוף הספר הבאנו

הפתחים של הקל"ח פתחי חכמה

עשרה פרקי משנה של כללות האילן

נערך ונסדר בסייעתא דשמיא

ע"ה מרדכי שריקי ס"ט

מכון רמח"ל

ירושלים תובב"א כ"ו אייר התשס"ג

יצא לאור ע"י
מכון רמח"ל

רח' קצנלבוגן 73
ת.ד. 43204
ירושלים 91400
טל: 02-6535101
פקס: 02-6510821

Ramhal Institute
Jerusalem

©

כל הזכויות שמורות
נרפם בישראל

All Rights Reserved
Printed in Israel

הפקה - יוחנן לוטפי
052-578460

תוכן ענינים

מבוא מהמ"ל 5

דעת תבונות

- א פרק ראשון: [א-יא] החיוב לדעת עיקרי האמונה
- ז פרק שני: [יב-נח] היחוד והחסרון
- סא מאמר: היחוד
- סז כללים ראשונים [א-ז]
- עג פרק שלישי: [נח-צה] תחיית המתים ויכוך הגוף
- קה כללים ראשונים [ח-ט]
- קיג פרק רביעי: [צו-קלג] מציאות הרע ותיקונו
- קסח מאמר: הרע-ההיפך של היחוד
- קפא כללים ראשונים [י-יט]
- קפמ פרק חמישי: [קלד-קנו] השכר ועונש - הנהגת המשפט
- רל מאמר: הנהגת המשפט
- רלט כללים ראשונים [כ-כד]
- רנא פרק שישי: [קנח-קם] ההשגחה והנהגת המשפט
- רעמ כללים ראשונים [כה-לג]
- רפז פרק שביעי: [קסא-קעא] ביאת המשיח והנהגת התיקון הכללי
- שד מאמר: צדיק ורע לו - ההנהגה העיקרית
- שכמ כללים ראשונים [לד]
- שלג פרק שמיני: [קעב-קערד] ההנהגה והזמן
- שלמ כללים ראשונים [לה]
- שמא פרק תשיעי: [קעה-קין] הנבואה
- שנח כללים ראשונים [לו]
- שנמ פרק עשירי: [קצא-קצה] חידוש העולם - יש מאין

נספחים

- שסמ כללות האילן
- שצד קל"ח פתחי חכמה

בס"ד, י"ז אייר תשס"ג
שנים ושלושים למ"טמונים
18-8557.03

הסכמה

ראה ראיתי עלים לתרופה מהספר "עיקרי אמונה לרמח"ל" והוא ביאור וליקוט מכל כתבי רבינו הרמח"ל על הספר הקדוש "דעת תבונות" בהוצאת מכון הרמח"ל בראשותו של הרה"ג מרדכי שריקי שליט"א אשר כבר אמתחי גברא בספריו הראשונים ועוסק בתורתו של הרמח"ל יומם ולילה ובקי הוא בחדרי חדרים. ועין הקורא תיחזנה משרים על בקיאותו בתורת הרמח"ל ועל דברים שהם כסולת נקיה להסביר ולהאיר עיני חכמים וכתבם בטוב טעם ודעת וגילה בספר הזה תעלומות שלא ידענום עד עתה.

מי אנו שנעריך את גדלותו של הרמח"ל בעל "מסילת ישרים", אולם מזה נודע כשם שהספר "מסילת ישרים" הוא ספר יסודי במוסר ובעבודת ה' וכולו רצוף אהבת התורה ולימוד יראת שמים שהוא אוצרו. והספר כתוב בצורה עמוקה מאוד מאוד ועייכ צריכים לחזור ולשנן אותו מספר פעמים. וידוע מה שאמר הגאון מוילנא שאם היה חי הרמח"ל היה הולך ברגל להקביל את פניו. וכן האגרות שלו ושאר כתביו אין להבין אותם כפשוטם כי עמוקים הם דבריו ושיש צורך לחזור ולחזור עד שמבינים. ואם לא מבין יתלה האשמה בעצמו.

בואו ונחזיק טובה מרובה להרה"ג הנ"ל שליט"א שטרם ויגע והוציא דבר משובח ומנופה בייג נפה מתחת ידו. ויהי רצון שזכות הרב הרמח"ל זצ"ל תגן עבורו ועבור העוזרים והמסייעים שחפץ ה' בידם יצלח, וכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו, ונזכה להקים שכינתא מעפרא, ונראה בביאת הגואל ובנין אריאל בעגלא ובזמן קריב, אכ"י.

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

הנה יצירי היקר הרה"ג ר' מרדכי שריקי שליט"א מירושלים צ"הק' הושג בשקת תחכמונ' דעסק רז' תורה' ומכמניה דגרי רבנו הארי"ל אב"י יקר בתורת ופרושי רבנו אור' אולם הרמח"ם זצ"ל, וכבר הוציא כמה וכמה ספרים בעסק תורת הרמח"ם, וכעת עשה מפעל גדול, וקדוש דגרי הרמח"ם מספיקו הקדושים וסידורם דתור' ליקוט' וביאור' על עשרה פרקים של הרמח"ם, והבולטים כל השתלשלות האילן הק'. והכי קראו שמו דרך חכמת האמת, ודבר גדול עשה, כדי שהכל יהיה מוכן ומזומן על אמת על דגרי ה' פרקים, דנקל על הלומדים המתעסקים בדגרי הרמח"ם זצ"ל. וטוב מאד יהיה להדפיסו ולהפיצו בקרב המתעסקים בחכמת האמת, ויהיה לתועלת גדולה גדולה, והנני מאחל למחבר הנב' שליט"א שהוא כפיוס אחר הפארוץ הגדולים הגדולים לתורת הרמח"ם, שיוסיף עוד כהנ' וכנהנ' להקנות פאליס בתורת הסוד, קס"ד.

ופנה מכיון שהמחבר הנב' עשה שב' מדורים, אחר' המראה, ואחר' השג' הפתרון, הכי טוב אם אצתיק דגה דגרי הגה"ק זצ"ל רבי יצחק משה חרל"פ זצ"ל, מה שכתב ב'ידון' לה וכו' צא דגה, דהקדמת ספרו מ' מרום מסביב' דה' פרקים של הרמח"ם, וגעש דפרק ח' אלת יז, ויש כאן מקום להציר ע"ה אמת, דמה שנמצאים באלה הכוזבים דעתה הסדרים על קחינות הנאצפים ומעלקים מהם מציאות אמת, והם תוצים מדבק היב' מהפכים דגרי אלקים חיים לעשות מקדשה ביחוסופיא, ואפילו הרמח"ם דו"צאטו זצ"ל וז"ע, שמכנה את כל המידות השם הנבגות, ח"ו דפוציא לעצ' שהמקובלים הקודמים כשרבו להחלל מציורים גשמיים כינו אותם השם אורות. וכו' (הרמח"ם) שנמצאו אצד ספרים באלה אשר ד'ו'ו להכונה על האט והשפעת, ותצו דברך תוצים, על כן ראה הוא לעבנות אותם השם הנבגה שזה וצאי לא יגשמו, אכל' וצאי שלא שעת' המציאות האמתית שלהם, וכן מקאר מדגרי קדשו בספר פתח חכמה ודצת, וח"ו לעשות דגה. צ"ב הק'.

אך ראוי שהם יהיו מודפסים בכל ספר ההסכמות הקודמות בדורים נשג'ים אלה, ואסיים דגה דקרכה כפולה למחבר הנב' שליט"א ולכל היושבים לפני ה' והמתלמדים לפני יתש בארצות החיים דעסק רז' תורה' וסודותיה איש איש לפי שוגש נשמתו, דין הלאומים וצוסקים בתורת הרמח"ם וד'ו'ו המתעסקים אצטוים כוונתם למאוכת השמים דתורת וסידורי רבנו הרש"ע זצ"ל, מכונס יתקיים ע"פאה יתש ויקריב גאולתנו ונפדות נפשנו דגרי מק ותבאיתנו ודיאת מצ' קבא. ובאתי צ"ה יום ג'ג' שריה דבליצקי.

בהסכמת הרב שליט"א להדפיס החסכמה שנתן לספר "דרך חכמת אמת"

RABBI MOISHE STERNBUCH

Vice President "Eda HaCharedit"
And Dayan Jerusalem Beth-Din
Head Torah Centre Community
Johannesburg S.A.

משה שטרנבוך

סגן נשיא העדה החרדית בעיה"ק
מח"ס מועדים וזמנים, "תשובות והנהגות" ועוד
ראב"ד דק"ק חרדים ביהונסבורג

הכתובת בירושלים:
רח' משקלוב 13, הר-נוף, ירושלים
טל: 6519610

בעוה"י"ת, יום א' קדוה ג'ס

חיל ורעהי אנה אלהי קדוה אלהי סברי זקנוס ה' רדי משה הי"ק אלהאי זצ"ל, י"א, זכ"ל
בדריו כלל' יום אמונ' אדם (עזוב ה' וספרו) מס'ת 'זריק' ספר יום אמונה וחסיבות
ולאחי רבני הברכות הבטלו שלב אלכניז מכניעות התורה ואלה עסו ונת' ימיהו לחן
לה וק' בספר קוה א"ל נפש אפריגו ומה אנו מקנינו שכנו אבן, ורנינו הלאה זצ"ל קנה הספר
בכסף מאה, ולוחי חמלה ע"ה ק"ו פדוק אמן אע חזק הוטרודו כ"ז אקל ואינו מה נדעה אחריו.
ועשו ק' קצנו הרה"ל רבי ארנב' חזק' חיל'ת פסקיד במות הודו לספרי רמ"ח ואתמ'ת
דאוסט'ו זק' אמת' מוס' ק'אמר "אור יצחק" שאוק' מעי' רמ"ח דפאר ספרו, והדמי' הדערי'
דאקומ' ישרו' וחזר' מ'ו דמלכה הילק' והמגור'יק' אבועמ' ותר' דגדרי' מ'ציון ס'וד ונה מ'ציון ונ'אוח.
א"ן א"ן קוה' אומ'י גליאו קורב' אמן דב'ק' הספר מ'ס'ג יח'ס דק הילאז אור' א'זרי'ק, א'ב'ב'ס
א'זר' מ'ס' דדמוג' ה' קז'ה ר'ב'ו הרמ"ח זצ"ל, ונחזק' מ'ל' מעי' הספר חק ב'ס'ר דז'ר'ק, 'ג'ג'ונ' ב'
א'נס אמן ד'כ'ו ד'פ'וב ו'כ'ה ה' א'זרי'ק, ו'ס'ר' י'מ'ח ד'ל'ס'ת' כ'ס'וד א'ז'ר'ת מ'מ'ד'ל'ה (מ'מ'ל'ה
ד'ע'נוה ה' ו'ק'ז'ו ד'ל'ס' ד'מ'וד' א'מ'וד' ו'ה'מ'ד'ת' ד'ג'ר'יו' ו'ק'ל'ב' ב'וד ד'מ'ט'ו י'ח'ס ד'א'ו'ל'ת'ו, ו'ב'מ'ר'ה
נ'כ'ה' א'ז'ר' מ'ט' ד'ק'ני'נו אמן

הנני העלמה לטובת אמונת ה' ונחמ' ח'מ'ק' א'מ'וד'ק'

משה שטרנבוך

ליד בעומר התשס"ג
בהסכמת הרה"ג הרב שטרנבוך שליט"א להדפיס שוב ההסכמה שניתנה לספר "סוד לישרים"

מוסדות התורה **בית איל** יכבץ

שיבת "מסילת ישרים"

בנשיאות הגאון ר' שמעון בעדני שליט"א
רח' מגנט 22 בני ברק טל: 03/5797491 פקס: 03/6181692

בס"ד יום לד' למט"מונים התשס"ג

המלצה ודברי ברכה

הנה קרב ובא, יומא רבה, יומא דהלולא,

דרבנו הגדול רבי משה חיים לוצאטו זיע"א,

יום תבהיר, כו' אייר, יסוד שביסוד, למט"מונים. ככל שנה, גם השנה
באה הבשורה על הוצאת ספר חדש:

"דעת תבונות" עם פרוש "אור השכל".

אל תסתכל בקנקן אלה במה שיש בו, קנקן ישן מלא חדש, אין בית מדרש
בית הרמח"ל - ירושלים בלי חידוש, להוציא לאור תעלומה הספר של עיקרי
האמונה המאיר לארץ ולדריים עליה, המפורסם ביותר מבין ספריו של רבינו הרמח"ל
הנודע לכל איש ישראל, גדול וקטן. גם הוא אינו אלא - תמצית של כל קבלת הרמח"ל
ובנוי על פי שיטתו המיוחדת בחכמת הנסתר.

והכל עשוי, בטוב טעם ודעת, עם הקדמות ומבוא, והשוואות, מתוך כל ספרי רבינו
הקדוש זיע"א, על ידי איש עיתי, עמיתי בתורה וידיד נפשי ואהובי כמו"הר
רבי מרדכי שריקי שליט"א יו"ר מכון הרמח"ל ירושלים, אשר טורח, עמל,
ויגע בהתמדה עצומה ובהבנה נפלאה, כל השנה, להוציא לאור תעלומת ספרי
הרמח"ל להפיצם, ללמדם ולהקים את בית הרמח"ל.

ע"כ נברכו: יפוצו מעינותיך חוצה ותזכה לברך על המוגמר במהרה מתוך בריות
גופא ונהורא מעליא אכ"יך.

כעתירת
בידידו: נאמנה
ניסים פרץ

מבוא לדעת תבונות

יתרומם המאציל וישתבח הבורא, היוצר והעושה כל געשה על כל חסדיו המרוכים אשר החיינו וקימנו להוציא את הספר הנועד בתהילות ישראל: דעת תבונות עם הפירוש: אור השכל.

הרמח"ל - איש האלוקים אשר התגלו אליו מלאכי אלוקים חיים כבש את עולמה של הקבלה; ועם ספריו דעת תבונות ודרך ה' כבש עולמה של מחשבת ישראל. אחרי המורה הנבוכים (ובמידה מסוימת ספר המדע וכמה הקדמות של הרמב"ם) לאט לאט טפס רבינו הרמח"ל את המקום הראוי לו: ראש שבטי ישראל. אין רב, אין תלמיד חכם, אין הוגה שלא נשען על דבריו, גילויו והגיונו של הרמח"ל שכל תורתו - תורה משה מסיני.

אין ספק שעולמו של הרמח"ל זה עולמה של הקבלה; עם גילוי התקנות של ישיבה של "מבקשי ה'", ועם הלימוד של הזרר כמשך כל היום, ובנוסף לכל חיבוריו בקבלה, מסתמנת דמותו האמיתית של החסיד, המקובל והקדוש.

החידוש הגדול אצל רמח"ל בהגות הקבלה הוא: שדיעת חכמת האמת אינה ידיעה טכנית בלבד, "שלדעת רק שם הספירות והפרצופים וכל הנמצא בהם, בלא דעת מה טיבם, ולמה הם, אין זו ידיעה כלל" (מ' הויכוח עמ' סב; לח-לט). חכמת הקבלה איננה רק "חכמת סדרי פעולות המאציל", אלא חכמה עמוקה המתארת ההנהגה האלוקית, "איך יוצא [הכל] מן הרצון העליון, ואיך מתנהג הכל בדרך נכון מן האל האחד ב"ה, לגלגל הכל להביאו אל השלמות הגמור באחרונה" (קל"ח פתח א, עמ' א).

הרמח"ל מחלק שלש כוונות בחכמת האמת, שהם בעצם שלש כוונות - זו לפנים מזו - בתכלית הבריאה:

1. עיין אגרות פתחי חכמה ודעת, עמ' תד: "שלשה מיני ידיעות זו לפנים מזו יש בחכמת האמת, והם נמשכים מידיעת הכוונה של בריאת העולם. הכוונה השמפחית הוא שהמאציל ית"ש ברא את עולמו לתת מקום לתוארים, כמ"ש בריש אוצרות חיים, שהוא לקרוא רחום וחנון אך אפים, וכדצא. ואחר זה נמשך כל ידיעת האילן הקדוש עם כל ענפיו. וזה נקרא ידיעת התוארים, לדעת כמה תוארים יש, והיינו כמה מדות, כמה ספירות, וכאזה סדר הם מסודרים, ואיך נשתלשלו זה מזה, (ואיך) [ואיך] הידיעה הזאת מתפשטת חוץ לגבול הזה. ידיעה השניה בענין הכוונה, הוא שהמאציל ית"ש ברא את העולם להיטיב לנבראים הטבה שלימה - שיקבלו בזכות ולא בצדקה. ועל כן שם כל הסדר הגדול הזה, סוף סוף אחד הרע בא הטוב. והסי"א נאכדת, והקדושה

- 1) ידיעת מידותיו
- 2) ההמכה
- 3) גילוי יחודו

אצל הרמח"ל העסק בחכמת הקבלה הוא לא עסק בידעת מידותיו - שהרי ממילא אינם מתארים אותו, אבל העסק הוא בהנהגה ותכליתה: גילוי יחודו. הכירור של הנהגת ה' את עולמו, דהיינו איך ה' יתברך מנהיג את בראויו ולקראת מה הוא מנהיגם, זאת בעצם המצוה של ידיעת ה' ע"פ הפסוק: וידעת היום והשכות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים (דברים ד, לט; ד"ת סי' לד). אצל הרמח"ל הקבלה איננה עוד סניף ביהדות, כגון: המדרש, המוסר וכו', היא העצמות של היהדות. "כי כל חכמת האמת אינה אלא חכמה מראה אמיתת האמונה - להבין כל מה שנברא או שנעשה בעולם, איך יוצא מן הרצון העליון, ואיך מתנהג הכל בדרך נכון מן האל האחד ב"ה, לגלגל הכל, להביאו אל השלמות הנמור באחרונה" (קל"ח, פתח א, עמ' א).

הקבלה היא המשא ומתן באמונה; והעניינים הנשגבים האלה של ידיעת ה' והנהגת עולמו אינם דברים פשוטים, שדי בהם קבלה סתם², אלו דברים שמעונים בירור ועיון גדול, לפחות כמו הש"ס³. תורת הקבלה נהפכה לתורת האמונה, אבל דא עקא הלשון של המקובלים היה לשון של

נשלמות. ואז יקבלו כל הנשמות בזכותם. וכן הוצרך שלפעמים תשלוט הסי"א, או האומת העולם, עד שיטהרו ישראל. ואחר זה - נמשך הנהגת כל המדות. ומי שלא הגיע לידיעה זו נקרא שלא הבין כלום. ידיעה השלישית] בכותנה, שהיא ידיעה נפלאה מאוד, והוא שהמאציל ית"ש רצה לנלות יחודו, להראות כי אני ראשון ואני אחרון, ועל כל פנים כל קלה תהפך לברכה, וכל דע יחזור לטוב. ח"ס: אורך ה' כי אנפת בי וכו'. ואחר זה נמשך הידיעה של כל הספירות - שחוזרת כולם אל היחוד העליון של הא"ס ב"ה. וזה הדבר לא הושג כל כך בחדונו. והוא באמת עיקר אמונתו של ישראל - לדעת יחוד המאציל ית"ש, ולהגיע לזאת הידיעה צריך [יגיעה] הרבה. ומי שהגיע [הוא] המבין כל ענייני החכמה בעומק גדול. אך מי שלא הגיע לפחות לשנייה - דאי לא הבין כלום".

2. ראה ד"ת סי' א, לר.

ראה ג"כ של"ה הקדוש, פרשת שמות, וארה: "למען תדע כי אין כיהויה אלהינו (שמות ת, ו), למען תדע כי אני יהויה בקרב הארץ (שם יח), בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ (שמות ט, יד). שלוש תדע אלה, הם - מציאות הש"י, השגחתו, ויכולתו. אין כיהויה אלהינו כי הוא מחויב המציאות, והוא הממציא את הכל - כל העולמות העליונים ותחתונים. כי אני יהויה בקרב הארץ, אמר על השגחתו יתברך. בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, רומז על יכולתו יתברך, כי הוא יכול על כל היכולים. וכן נצמינו לידע דבר זה כידעה אמיתית, ולא די באמונה מצד הקבלה, רק ידיעה בלב מצד ההשגה, כמו שנאמר (דברים ד, לט), וידעת היום והשכות אל לבבך כי יהויה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. ויכולתו. כי אני בלתי להיות בעל יכולת במחלט, כי הוא יתברך יכול על כל היכולים, וברצונו יתברך נותן יכולת למי שירצה, וברצונו נוטל. וכל זה צריך לידע בלב ולהשיג נוסף על קבלת האמונה". ראה עוד מה שכתב שם מלים כדרכות, כדברו, דרך אגוז על אלישע-אדו: "רק שמאמין מצד הקבלה בקל יוכל להתפתות לעוונתו אף כשהוא צדיק וישר ואינו הולך אחר עצת יצר הרע, כי אפשר שיפתוהו חטאים לומר כי אין ממש באמונה זו חס ושלוש, והוא יהיה פתי להאמין וישנה אמונתו...". (הגהות לשער האותיות, ביאה כא)

3. בדרך חכמה הרמח"ל מציין שיעקב העין יהיה באלקות; עיי"ש בסוף מסילת ישרים, מבין רמח"ל.

הנשמה, לשון שמעכבת את העיון השכלי והקלאסי שהתקבל עד כה בדרך הש"ס והראשונים. והנה דעת תבונות בא לתת עלים לתרופה; כיצד? היסודות של הקבלה (סוד הספירות, הצמצום, העולמות, שכירת הכלים, הפרצופים וכו') שהיו סתומים ומוכנים רק ליודעי ח"ן, מתבררים בדרך השכל, להשכיע נפש שוקקה לדעת את האמת.

על הספר

בערב ראש חודש אדר ב' של שנת התצ"ד, בתקופת הפולמוס והמחלוקת הגדולה שנפלה על הרמח"ל, סיים רבינו את החיבור שלו: ויכוח השכל והנשמה, הנקרא בשם: דעת תבונות. אינני יודע מי נתן לו השם הזה? אבל נראים כמה סימנים על בעלות הכותרת.

בשלהי של שנת תקע"ח נעשה העתק של כ"י לבקשת הרב מרדכי שמואל גירונדי (הוא כ"י ווארשא 174), הרמ"ש היה רבה של פאדובה. השער של הכ"י נכתב בידי הרמ"ש בעצמו: "דעת תבונות הנקרא מאמר היוכוח... בשרשי ראשי האמונה... בדרך שאלה ותשובה בין השכל והנשמה...". על פי כ"י זה הדפים ר' שמואל לוריא בשנת תרמ"ט את הספר הנ"ל בשם: דעת תבונות. בראשו באה הסכמת הרה"ג רבי ישעיה באסן (רבו של הרמח"ל) שנכתבה כארבעה חרשים אחר כך בכ"ח סיוון התצ"ד. הסכמה זו נדפסה ג"כ בס' האגרות של רמח"ל ובני דורו, אמנם (כנראה) על ויכוח אחר, הנקרא חוקר ומקובל. שכן בכל ההתכתבות בין רמח"ל ורבו ובני דורו הוזכרו כמה דברים שענינם: מליצות יושר על חכמת הקבלה והחנגדות לספר שאגת אריה. גם רבני ויניציאה הודיעו שהחיבור אינו רק: "ויכוח שעשה בין החוקר והמקובל, להלהיב לבות בני אדם לרדוף אחר הקבלה, והוא (הרמח"ל) אומר שמנגד לספר שאגת אריה [ארי גוהם] שעשה הרב כמהר"ר אריה ממורדינה". נמצאנו למדים שיש עירובי תחומין לגבי הויכוחים; מסקנתינו, החיבור שעליו היה הויכוח בין הרמח"ל לרבו ובני דורו - אם להדפיס או לא, זהו הויכוח של החוקר ומקובל. הויכוח של השכל והנשמה (דעת תבונות) העלים אותו רמח"ל מרבו, ולא הזכר אפילו פעם אחת, לא באגרות ולא בכתבים אחרים. הראשון שגילה הספר דידן הוא הרמ"ש גירונדי, ולא ידענו עליו ממקורות אחרים.

בשנת תשמ"ג נדפס הספר ברוב הדר, מלווה בהערות ועיונים ע"י הרה"ג הרב חיים פרידלנדר זצ"ל עם הסכמות של גדולי הדור; מאז יצאו יותר מעשרה מהדורות, וכן ירבו. הרה"ג הרב חיים

4. ראה אגרות רמח"ל, הרצאת מכן רמח"ל, סי' צד, עמ' רעת.

5. ראה שם, עמ' רעו.

6. ראה שם, סי' קג, עמ' ש.

7. אחרי שרבי פרינקפורט הוציאו מרמח"ל את ה"כתב ההודאה" כ"ז בטבת תצ"ה לקח הרב יעקב פאפירש את הויכוח, בינתיים רמח"ל נסע לאמשטרם וטרם הושב לו הספר. ראה אגרות, סי' קז, עמ' שכב.

פרידלנדר פתח שערים חדשים ועמוקים בהצגת ובהבנת תורת הרמח"ל, הוא הסיר את הקשיים וסלל לכני התורה הדרך אשר ילכו בה, אשרי חלקו.

לאחרונה, בשנת תשנ"ז הוציאו הרה"ג - הרב ספינר והרב גולדבלט הוצאה חדשה ומדוקדקת של דעת תבונות, מתוך כת"י הרמח"ל בעצמו (כת"י גינזבורג 8761), מלווה בפירוש מילולי וגם הקבלות בכתבי הקבלה של הרמח"ל.

וכעת גם אנו העוזנו להכניס ראשינו בעכיה של קורה, ללכת בעקבות האריות ולאחוז בשיפוליה דגלימתם של הרבנים הגאונים הנז"ל, ולהוציא לאור תעלומה מהדרורה חדשה, אשר תחינה עיני מישרים.

על המהדורה החדשה

רוב המפרשים ראו בדעת תבונות תרגום הקבלה כלשון חדשה - הדרך השכלית. ובצדק ראו הקבלות בין קבלת האר"י והכללים [ראשוניים] לבין רוב הפרקים של דעת תבונות*, ונראה בכך שהספר הוא כמו הקדמה, או פתיחה, או התעוררות לתורת הקבלה*. אמנם במהדורות הנ"ל עניין האמונה והעבודה בכלל, ובפרט באחרית הימים, לא בוררו כל צרכם. בספר הזה הרמח"ל לא בא רק לסכם בדברי האר"י מה שכבר כתב בחיבורים אחרים, אלא העמיק כמה סוגיות וגילה דברים חדשים⁸ שאין להם אח וריע במקום אחר. ובפרט בענין התיקון הכללי, הרמח"ל פירש לנו בראי חדש סוד הרישא דלא אחידע - המזלא. ענין הידוע של הספיקות דרדל"א מקבל כאן פן חדש, מובן כאן למה צריך שה' יתברך יעלים סיבת המאורעות עד שנראה מקרה אחד לכל, ובכך הוא ית' נותן מקום לתגבורת הרע, ולעבודה באמונה ובתיקון הכללי⁹. בשום ספר וחיבור לא הוסבר מטרתו ותפקידו החיובי של הרע, וגם בשום ספר של הרמח"ל, לא פורש באופן פשוט ועמוק הצורך הגבוה של הרע עבור גילוי יחודי¹⁰.

ולא זו אף זו, הספר דעת תבונות מגלה לנו דרך חדשה בעבודת האמונה, והו מה שרצינו, במהדורה דידן, להדגיש בראש ובראשונה. כבר בפתיחת הספר מעורר אותנו המחבר ל"ג עיקרי

-
8. ראה דעת תבונות של הרב פרידלנדר, וגם בהוצאת הרבנים ספינר - גולדבלט הוסיפו הקבלות עם הקל"ח.
9. הטעות הזאת חוזרת ונשנית כמה פעמים ברוב ספרי רבינו. הרבה חושבים שספרי הרמח"ל אינם רק בגדר של סכומים או/ועיונים בתורת הוהו והאר"י, אבל כתבי הרמח"ל - בכללותם הם תורה חדשה בדרך העבודה והתיקון.
10. וכאן מקום להזכיר כמה עניינים אפוא הרמח"ל כתב דברים עצומים בדעת תבונות: והם תגבורת הרע, וסוד תיקון הכללי (סוד המזלא והרדל"א) ע"י העבודה של צדיק ורע לו, וענין שיש לו שליטה יחידית וגמורה במשך כל הזמן של העולם.
11. ראה מאמרינו על צדיק ורע לו.
12. ראה מאמרינו על הרע.

האמונה¹³; והגם שהבעיה העיקרית של הנשמה היא "ההשגחה": קרי ההנהגה, וסיבת המאורעות הקשים, הרמח"ל מנוות אותנו לתכלית הכל - סוד היחוד.

האמונה לא מסתכמת להאמין שיש שם מצוי אחד ממציא כל נמצאים וכורא כל נברא, אלא "צריכים אנו להבין עוד, שאין שום שליט ומושל אלא הוא; ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא; ואין מעבב על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחידית וגמורה" (ד"ת סי' לו).

האמונה ביחוד, היא האמונה בשלטון היחודי, שיש רק רצון מוחלט אחד. וכדי לברר זאת, פירש והגדיר לנו המתבר את תכלית הבריאה, סוד מציאות האדם, מציאות הרע ותפקידו, הנהגת המשפט והאהבה והתיקון הכללי.

הידיעה של התיקון הכללי מקנה לאדם את האמונה ביחוד - שכל מה שברא ונעשה אינו אלא רצונו, והכל הוא רק להטיב לכל. האמונה הזאת היא המצטרפת באחרית הימים, בעת הסבל הגדול של היפך ההשגחה - בזמן תגבורת הרע¹⁴. נראה לענ"ד שיעורו של הספר הוא להסביר האמונה המיוחדת של עם ישראל ביחוד - שכל מה שעובר עלינו ועל כל העולם כולו אינו רק לקראת התיקון הכללי. אמונה זו היא האמונה בעיקרון של ביאת המשיח¹⁵.

רכינו רצה אפוא להכשיר ולהרדיך את לבבות ישראל לעבודה הזאת באמונת היחוד והתיקון הכללי. דעת תבונות איננו הויכוח של החוקר ומקובל, אלא זהו הויכוח בין השכל והנשמה, דהיינו בין האמונה (הנשמה) לבין השכל. הספר הזה מברר עיקרי האמונה בראי הקבלה - דבר שהיה חסר עד כה.

בנוסף לכיוון החדש שציננו במהדורה החדשה, חילקנו הפרקים בהתאם, והוספנו פרקי הכללים [ראשונים] בין הפרקים של דעת תבונות; ובסוף הספר באים כל הפתחים של הקל"ח ועשרה פרקי משנה (כללות האילן) כדי להשלים החומר לאלו שרוצים להיכנס לעיון.

13. בהתחלה חשבתי שזה סתם פיתוי למשך הקדאים החוקרים כיסודי הדת להביא אותם לתכמת הקבלה. אח"כ בהתבונני באגרות של רמח"ל וכני דורו ובספר דרך חזרתי בו, ומסקנתי שבעיית האמונה היא העיקרית פה. ראה מה שכתבתי ברכב ישראל, עמ' 34, אגרות רמח"ל, הערה 349, עמ' ערה.

14. הרמח"ל פירש סוד התיקון הכללי ע"פ סוד הרד"א של פרצוף עתיק, יצוין שהזוהר האר"י שמו אותו בתחלת דרשי התיקון, אבל הרמח"ל שם אותו בסוף הפרק. סוף מעשה מחשבה תחילה, תחילת מחשבתו של המתבר היא לפרש התיקון הכללי וגלוי יחדיו הנובע מזה. המחבר השתמש כיסודי קבלת האר"י כדי לפרש החידוש הנורא הזה.

15. זאת היא התשובה על התמיהה הידועה ללומדי דעת תבונות: אפוא הרמח"ל הסביר העיקרון של ביאת המשיח, שייצג להסביר לנו כסרי ה, ראה עוד מה שכתבנו בהקשר זה בהערה 171.

זאת ועוד, חברנו כס"ד ארכעה מאמרים המסכמים ענינים גדולים בהיקף רחב, המאפשרים לקורא להסתכל באספקלריה המאירה של תורת הרמח"ל. המאמרים הם:

היחוד

הרע - היפך היחוד

הנהגת המשפט

צדיק ורע לו - ההנהגה העיקרית

[ועוד הוספנו כעת שתי הערות חשובות - על "זיכך הגוף" (בסוף סי' צה), ועל ה"יש מאין" (בסוף הספר).]

תכנית הספר

הדרך שלקח לו המחבר היא הדרך השכלית - דרך המלך לפרש כל סתום, אמנם לא מדובר כאן בשכל המכני אלא בשכל הנשפע, מעין רוח הקודש. בנידון דידן כותב הרמח"ל בדרך ה' (ח"ב, פ"ח, סי"ד) על השכל הנשפע: "כי אמנם מה שהאדם משכיל כשכלו על ידי עסקו האנושי לגבי מה שמשכיל ברוח שכל נשפע, אינו אלא כערך הגוף אל הנשמה". ברוח נשגבה זו נכתב הספר דעת תבנות. אין כעת שאלה: אך השכל (שהוא כדרך כלל במדרגה יותר נמוכה) יכול לענות ולהרדיך את הנשמה? - היות שמדובר כאן בשכל הנשפע.

הרמח"ל לקח לו כס' דעת תבנות תכנית עצומה: לפרש לנו תורת האמונה - דהיינו: ההנהגה על פי יסודות הקבלה, להראות "שהכל מתנהג כדרך נכון" לקראת התבלית המיועד - גילוי יחודו. הנהגה ותכליתה - גילוי יחודו ועבודת ה' (ע"פ התיקון הכללי): אלו הם שני הצידים שעליהם סובב הספר שלנו.

ברנהגה ישנם כמה סוגים: הנהגת האהבה והחסד (אריך אנפין), הנהגת המשפט והדין (זעיר אנפין), אמנם ההנהגה העיקרית - זו המולא או התיקון הכללי. רק הנהגת התיקון הכללי יכולה לפתור לנו הרבה בעיות כאמונה, כגון: צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, יושר המשפט ומהות של האהבה. מבלעדי ההנהגה הזאת אין שום טעם להנהגות האחרות - החסד והדין, הרי סותרות זו

16. ראה מה שכתב הרב אבולעפיה, אור השכל, חלק י', ענין א': זיכך לאדם התחתון ד' (מדדגות) הם גיכ נפש ושכל נשפע ושכל נבדל וסבה ראשונה לכל, והסבה הראשונה כוללת הכל היא אחת לכל, והשכלים רבים הנבדלים הנשפעים והנפשות רבות, רק השכל הפועל עצמותו אחת ופעולותיו רבות מצד המקבלים שהם רבים. ומפני שהאדם בעל חומר מוליק צדדתי הפרסיות, התחייב הפרד נפשו מגופו, כדי שתדבק בשכלה הנשפע לה, אשר בו השיגה עצמה וכל העצמים שלמטה ממנה, והשיגה גיכ מציאות מה שלמעלה ממנה, אבל לא עצמותם, מפני שכל משיג ענין מרשג בהשגה משתפת את שניהם בהיותה בפועל להיחזק דבר אחד והנה השכל האנושי הנשפע מהשכל הפועל הנבדל, היא מדבקת את הנפש באלוהיה, והדבר והוא סבת חיי הנפש הנצחיים בחיי אלהיה, כמו שנאמר על זה [דברים ד, ד] האתם מדבקים בה אלהיכם חיים כלכם היום ונאמר [דברים י, כ] את ה' אלהיך תירא ואותו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע, חו היא השגת השכלי.

את זו. פלא ששום גרול לא העמיד הנהגת תיקון הכללי כעיקר כל המערכת האלקית. רק ע"י התבוננות בהנהגה הוא אפשר "להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו". הזוהר, האר"י והמקובלים שאחריו לא העמידו את האמת הזו של התיקון הכללי כעיקר לכל מהלך ההנהגה.¹⁷ רבינו הרמח"ל נבחר ע"י ההשגחה העליונה לברר סוד הסתום של המולא; כך הוא עלה כמחשבה העליונה, והורידה ליושבי תבל כספר הנפלא הזה: דעת תבונות.

מכון רמח"ל

ירושלים תובב"א, ער"ח אייר התשס"ג

ע"ה מרדכי שריק ס"ט

ובואת אני מודה לעילת על כל העילות אשר זכני בכל ושנה בשנה בס"ד להוציא מתורתו הבהירה של הרמח"ל, וכך יתמיד עלינו חסרו עד שנתציא אור תעלומה.
ומזמור לתודה לאשתי היקרה שפיטרה אותי מעמל העולם הזה ומחזיקה ידים רפות.
ולדידי ורעי, חבר המכון רב מרדכי גורליק יצ"ו אשר עשה ימים ולילות עבור הספר הזה בהנהגותיו והארותיו, זכות רבינו הקדוש הרמח"ל תעמוד לו ולזעו אחריו.
ולחברי המוב ר' יוחנן לוטפי יצ"ו אשר משקיע כל כשרונותיו כדי שיצא מתחת ידיו כלי מפואר.

ישלם ה' פעלכם.

המצפה לישועה, ש"ס.

17. מה שידוע לנו מהזוהר ומהאר"י על עתיק וחדלי"א, זה הלבשה של הדת באיך הספקת חדלי"א, אמנם לא הזכר כלל ענין התיקון הכללי של כל הבריאה רק אצל הרמח"ל.

פרק ראשון

החיוב לדעת עיקרי האמונה

[א-יא]

פרק ראשון

החיוב לדעת עיקרי האמונה

[א] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָה: תֵּאֲוֹתֵי וּרְצוֹנֵי לְהִתְיָשֵׁב עַל קֶצֶת דְּבָרִים מְאוֹתָם שְׁנֵאמַר בָּהֶם: "וְהִשְׁבֹּת אֶל-לִבְכֶם פִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (דברים ה, לט) - הֲרֵי הֵם מְעַקְרֵי אֲמוֹנָתְנוּ, שְׁחֵיב כָּל הָאָדָם לְרִדֹף אַחֲרֵי יְדִיעַתָם, כֹּל אֲשֶׁר תִּשְׁיג יָדוֹ.

[ב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: אָנָּה פְּנִיךָ מוֹעֲדוֹת? הֲיֵנָה הָעֵקְרִים הֵם י"ג, וְעַל אִיזָה מֵהֶם תִּרְצִי לְהִתְבּוֹנֵן?

✽ אור השכל ✽

ועל הארץ מתחת, זהו השגחתו בעליונים וכתחנתונים, אין עוד, זה מורה על יכולתו. כי אין בלתו להיות בעל יכולת במחלט, כי הוא יתברך יכול על כל היכולים, וברצונו יתברך נותן יכולת למי שידעה, וברצונו נוטל. וכל זה צריך לידע בלב ולהשיג, נוסף על קבלת האמונה. ראה עוד מה שכתב שם מילים כדרכנות, בדברו, דרך אגיו על אלישע-אחר: "רק שמאמין מצד הקבלה בקל יוכל להתפתות לעזוב אמונתו אף כשהוא צדיק וישר ואינו הולך אחר עצת יצר הרע, כי אפשר שיפתוהו חטאים לומר כי אין ממש באמונה זו חס ושלום, והוא יהיה פתי להאמין וישנה אמונתו..." (הגהות לשער האותיות, ביאה כא).

*1. נראה בהדיא שהספר שלנו עוסק בעיקרי האמונה, אבל באמת בדרך שונה של

1. ראה ג"כ שלי"ה הקדוש, פרשת שמות, וארה: "למען תדע כי אין כיהו"ו אלהינו (שמות ת, ו), למען תדע כי אני יהו"ה בקרב הארץ (שם יח), בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ (שמות ט, יד). שלוש תדע אלה, הם - מציאות הש"י, והשגחתו, ויכולתו אין כיהו"ו אלהינו, כי הוא מחויב המציאות, והוא הממציא את הכל - כל העולמות העליונים ותחתונים. כי אני יהו"ה בקרב הארץ, אמר על השגחתו יתברך. בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, רמזו על יכולתו יתברך, כי הוא יכול על כל היכולים. וכן נצטוונו לידע דבר זה בדיעה אמיתית, ולא די באמונה מצד הקבלה, רק ידיעה בלב מצד ההשגה, כמו שנאמר (דברים ה, לט), וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהו"ה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. יהו"ה הוא האלהים, זהו מציאת הש"י, בשמים ממעל

[ג] אמרה הנשמה: הנה כל העקרים הי"ג, הנה הם מאמתים אצלי בלי שום ספק כלל; אבל יש מהם שהם מאמתים לי וגם מובנים, ויש מהם שהם מאמתים לי באמונה, אך לא מבארים מן ההבנה והדיעה.

[ד] אמר השכל: איזה מאמתים לך, ואיזה מבארים לך?

⌘ אור השכל ⌘

אחדותו ית'; ג - שלילת הגשמות ממנו, ד - הקדמות [שהוא קדמון]. ה - שהוא יתעלה אשר ראוי לעבדו, ו - נבואה, ז - נבואת משה רבינו, ח - תורה מן השמים, ט - תורת משה לא תבטל, י - שהוא יתעלה יודע מעשה בני אדם, יא - שהוא יתעלה משלם גמול טוב למי שמקיים מצוות התורה ומעניש מי שעובר על אזהרותיה, י"ב - המשיח, י"ג - תחיית המתים.

לעומתם הי"ג על פי הרמח"ל: א - מציאות ה', ב - יחודו, ג - נצחיותו [כנגד ה' של הרמב"ם]. ד - היותו חוץ מן הגוף [כנגד הג']. ה - חידוש העולם [במקום הה'], ו - נבואה, ז - נבואת משה רבינו, ח - תורה מן השמים, ט - נצחיותה ושלא תשתנה, י - השגחה, י"א - שכר ועונש, י"ב - ביאת המשיח, י"ג - תחיית המתים.

ונ"ל שהרמח"ל החליף העיקר הה' של הרמב"ם [ואותו ראוי לעבוד] בגלל שהרמב"ם פירש (כפירוש המשניות פרק חלק) שרק לקב"ה יש כוח ההחלטה על הכל, מה שאין כן למלאכים עי"ש. ואם כן אין שום תועלת לעבוד רק את ה'.

הרמח"ל גילה דרך חדשה בעבודה ע"י התיקן הכללי (ראה מאמרינו - צדיק ורע לו; מסילת ישירים על הטהרה) ותוכן הדרך הזאת הוא שהעבודה תהיה לשמה - רק לשם האמונה אפילו שאין שום תועלת - כגון כשיש תגבורת הרע והיפך ההשגחה; ובכל זאת ראוי לעבוד גם כשאין שום תועלת לנו.

הגם שנראה לכאורה שהרמח"ל מתבסס על הי"ג עיקרים, ומציע לנו לפרש ארבעה מתוכם (ראה הערה 2), אמנם בכל זאת דרכו שונה מזו של הרמב"ם בצורה ובתוכן.

בצורה: הרמב"ם מדבר על י"ג עיקרי הדת שצריך לקבל אותם איך שהם, לא מדובר כמו אצל הרמח"ל בהבנת העיקרים. והנפקא מינה, אצל הרמב"ם אדם שלא מאמין - מקבל אחד מהעיקרים, הרי הוא בגדר של כופר; אצל הרמח"ל אדם שלא מאמין - מבין תוכן של אחד מהעיקרים יש לו חסרון בשלמות העבודה.

עיי' פירוש המשניות לרמב"ם, הקדמה לפרק חלק (סנהדרין), ושם: "עיקרי תורתנו הטהורה ויסודותיה שלש עשרה יסודות.. וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר..."

עיי' דעת תבונות ס"א: "הרי הם מעיקרי אמונתנו שחייב כל האדם לרדוף אחרי ידיעתם, כל אשר תשיג ידו."

עיי' שם ס"ג: "אמרה הנשמה - הנה כל העיקרים הי"ג הנה הם מאומתים אצלי בלי שום ספק כלל; אבל יש מהם שהם מאומתים לי וגם מובנים, ויש מהם שהם מאומתים לי באמונה, אך לא מבארים מן ההבנה והדיעה". [מכאן שהבקשה - וגם התשובה - סוכבים על הביזור וההבנה בעיקרי האמונה].

בתוכן: אלו הם הי"ג עיקרי התורה של הרמב"ם: א - מציאות הבורא ית', ב -

[ה] אָמְרָה הַנְּשֵׁמָה: הִנֵּה מְצִיאֹת ה', יְחֻדוּ, נְצַחִיּוֹתוֹ, וְהִיּוֹתוֹ חוּץ מִן הַגּוֹף וְכָל מְקָרֵי גוֹף, חֲדוּשׁ הָעוֹלָם, נְבוּאָה, נְבוּאָת מֹשֶׁה, תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְנְצַחִיּוֹתָהּ שְׁלֵא תִשְׁתַּנֶּה - כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲנִי מֵאֲמַנֶּת וְאֲנִי מְבִינָתָם, וְאֲנִי צְרִיכָה בָהֶם בְּאוֹר; אֲבָל הַהֲשַׁנָּחָה, שָׂכַר וְעוֹנֵשׁ, בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ וְתַחֲיַיִת הַמֵּתִים² - מֵאֲמַנֶּת אֲנִי וְדַאי מִפְּנֵי חוֹבַת הַדֵּת, אֲבָל הִיּוֹתִי תַפְצָה לְסַבֵּר בָּהֶם סְבֵרָה שְׁאֶשְׁקֵט בָּהֶם.

[ו] אָמַר הַשֵּׁכֶל: מַהוּ הַמִּתְקַשֶּׁה לָךְ בְּזוֹה?

[ז] אָמְרָה הַנְּשֵׁמָה: הַמְּסַבּוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַמִּתְהַפְּכוֹת בְּעוֹלָם, הַמְּרֵאוֹת תָּמִיד לְכַאוּרָה הַפֶּךָ הַהֲשַׁנָּחָה, ח"ו, כָּל־שֶׁכֶן שְׂאִין הַסְּבֵרָה רוֹאָה סוֹף הָעֲנִינִים

⌘ אור השכל ⌘

ועוד, שאצל הרמח"ל: "כל חכמת האמת אינה אלא חכמה מראה אמיתת האמונה, להבין כל מה שנברא או שנעשה בעולם, איך יוצא מן הרצון העליון, ואיך מתנהג הכל בדרך נכון מן האל האחד ב"ה, לגלגל הכל, להביאו אל השלמות הגמור באחרונה. ופרטות החכמה הזאת הוא רק פרטות ידיעת ההנהגה בכל חוקתיה ומסיבותיה" (קל"ח פתחי חכמה - פתח א, עמ' א).

זאת אומרת שאליבא דרמח"ל אין הבדלה בין הקבלה לבין האמונה, יעוד שניהם הוא להבין: "כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".

דבר אחר: בשלב זה הנשמה דורשת בירור רק על הד' העיקרים האחרונים, ואמנם היא חושבת שאין צורך כלל לברר את היחוד; עיין לקמן סי' לה-לו, וגם מאמרנו על היחוד. בסוף הספר הנשמה מבקשת ג"כ לברר הנבואה, והבריאה יש מאין (דהיינו חידוש העולם). ועיין שם ופירושונו שם על הסודות הנפלאים שהמחבר מגלה לנו.

2. אלו עיקרי האמונה שהנשמה מאמינה, אבל מחפשת סכרא ליישב ספיקותיה.

רבינו הרמח"ל פירש עיקרים אלה באורך הספר, ושלא כסדרן: ההשגחה (סי' קנח - קס), שכר ועונש (סי' קלד - קנו), ביאת המשיח (סי' קסב - קעא), תחיית המתים (סי' סו-עד).

המתבונן יראה שכל הארבעה עיקרים הנ"ל עניינם אחד - והוא הכוונה התכליתית של המאציל ב"ה בהנהגת עולמו. ההשגחה, השכר ועונש, ביאת המשיח ותחיית המתים מטרם להביא את העולם לשלמותו כדי שיתגלה יחודו - דהיינו, שאין עוד מלבדו.

אצל רוב החוקרים באמונה ובהשקפה בירור העיקרים השכר ועונש, תחיית המתים ומהותה של השגחה של הבורא יצר בעיות גדולות בהבנת דרכי ההנהגה העליונה, וממילא נגרם בלבול עצום בדבריהם.

הרמח"ל מנסה (בהצלחה גדולה) לפתור בעיות אלו בדרך השכלית, כשבסיס דבריו הוא תורת הקבלה של הזוהר ושל האר"י. זאת

לְהִיכֵן הֵם מְגִיעִים! מָה רוּצָה הָאָדוֹן ב"ה בְּכִרְיאוֹתָיו? וְלָמָּה הוּא מְנַהֵלָם?
וּמָה אַחֲרִית כָּל אֱלֹהִים? כִּי מַעֲשֵׂי ה' ית' נִרְאָה בָּהֶם רַחֲב כָּל־כֶּף גְּדוֹל שְׂאִין
שׁוֹם לֵב מִכִּיל אוֹתָם. וְהִיִּיתִי רוּצָה שֶׁתִּלְמַדְנִי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, לְהִבִּין יִשְׂרָאֵל
הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה,³ מִפְּלִתֵי נַטוֹת יָמִין וּשְׂמָאל.

[ח] אָמַר הַשֶּׁכֶל: אָבֵל יֵשׁ בְּכָאן דְּבָרִים קָשִׁים וְעַמְקִים מְאֹד, כְּגוֹן: צְדִיק וְרַע
לוֹ, רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, שְׁנַתְקִשׁוּ עַל גְּדוּלֵי הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים, וְאֶפְּלוּ לְמִשְׁה
רַבְּנוּ ע"ה - שְׂאִי־אֶפְשָׁר לְהַשִּׁיגָם!

[ט] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: הַפְּרָטִים, שֶׁלֹּא אוֹכֵל לְהִבִּין - הֵנָּה אֲנִיחַ. אֵךְ שֶׁהַכֹּלָלִים
לְפָחוֹת יִהְיוּ בְיַדֵי יִשְׂרָאֵל, שְׂאֵדַע עַל־כָּל־פְּנִים עֵצָה וּסְכָרָה יִשְׂרָאֵל בְּכָל
רַחֲב הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וְאִזּוּ מָה שֶׁלֹּא תִשְׁיַגְהוּ יִדְעֵתִי - אָמַר לְעַצְמִי: לֹא עֲלִיד
הַמְּלָאכָה לְגִמּוֹר.

[י] אָמַר הַשֶּׁכֶל: זֶה וְדָאֵי, שֶׁהַקַּב"ה הִקִּים עוֹלְמוֹ עַל הַמְּשֻׁפָּט, וּמְנַהֵגוֹ בַּמְּשֻׁפָּט
יִשְׂרָאֵל וְנֶאֱמָן; וְזֶה הַדְּבָר תִּרְאֵי אוֹתוֹ בְּרוּר כְּלִי שׁוֹם סֶפֶק, וְכִמּוֹ שֶׁהָעִיד
הַרוּעָה הַנְּאֵמָן: "הַצּוֹר תָּמִים פָּעִלוּ כִּי כָל־דְּרָכָיו מְשֻׁפָּט, אֵל אֲמוֹנָה וְאִין עוֹל
צְדִיק וְיִשְׂרָאֵל הוּא" [דברים לב, ד].

[יא] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: יִשְׂרָאֵל הַמְּשֻׁפָּט הוּא וְעַמְקַת הָעֵצָה⁴ הַשְּׁלֵמָה הַזֹּאת, שְׁזֹכְרָתָהּ,
הוּא מָה שְׂאֵנִי חִפְצָה לְשִׁמְעַת מִמֶּךָ בְּאֵר הַיֵּטֵב, דְּבַר עַל בְּרִיּוֹ.

» אור השכל »

4. כלומר, הנהגת המשפט בשיתוף עם
ההנהגה הנעלמת, שהמחבר מתאר לנו בסוף
הספר (סי קלד-קע). כמו שנראה בהמשך
הדברים, ההנהגה הנעלמת (עומק העצה)
מסתתרת ונמצאת תמיד בתוך הנהגת
המשפט, ובשניהם מנהיג הבורא את עולמו
ביושר.

3. כאן מציג לנו המחבר התכנית הכללית
של הספר: סוד תעלומת יושר ההנהגת,
ותכליתה - גילוי יחודו. ברוב ספריו הקדיש
המחבר חלק נכבד להנהגת ה' ולתורת היחוד.
המיוחד בספר דין הוא הביאור של אותה
הנהגה בדרך השכלית והבנה עמוקה בסברה
ישראל.

פרק שני

היחוד והחסרון

[יב-נח]

פרק שני

היחוד והחסרון

[יב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: אֵךְ מָה שְׁצָרִיךְ לְבָרַר רֵאשׁוֹנָה, הוּא עֵינֵי מְצִיאוֹת הָאָדָם וְהַעֲבוּדָה הַמְּמַלֶּת עָלָיו, לְדַעַת מָהוּ הַתְּכֵלִית⁵ הַנִּרְצָה בְּכָל זֹאת.

[יג] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: זֶה וְדָאֵי עֵינֵי שְׁמַבְקֵשׁ עֵינֵי הַרְבֵּה, לְהַבְיֵנוּ עַל בְּרִיו בְּכָל חֵלְקָיו.

[יד] אָמַר הַשֶּׁכֶל: הַיְסוּד הָרֵאשׁוֹן שְׁעָלָיו עוֹמֵד כָּל הַבְּנֵי, הוּא, שְׁרָצָה הָרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן שִׁיְהִיָּה הָאָדָם מְשֻׁלָּם אֶת עֲצָמוֹ וְאֶת כָּל הַנִּבְרָא בְּשִׁבְלֵוֹ - וְזֶה

« אור השכל »

להסביר ראשונה. גם בתחילת מסילת ישרים תכלית ההטבה הוא ברור: "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזוהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא... כשתסתכל בדבר תראה כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג): ואני קרבת אלקים לי טוב. ואומר (שם כז): אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בכיית ה' כל ימי חיי וגו', כי רק זה הוא הטוב. וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה."⁵

על מהות ההטבה, ראה עוד הערה הבאה; קל"ח פתח ד' עמ' יג - יד.

5. נראה לכאורה שהשכל רוצה לעודד אותנו קודם כל לתכלית. זאת אומרת, שלפני שהולכים להתכונן בדרכי ההנהגה, קודם כל עלינו לברר מה התכלית מכל זה. בס' ההיגיון (פכ"ג, ד) המחבר כותב: "המעשי הוא - כשיסודד חלקי אחד מן הלימודים המלאכתיים באופן זה, שמיריעת התכלית נבוא אל ידיעת האמצעיים המצטרפים להשיגו. דרך משל: כהיגיון יתבאר תחילה התכלית, שהוא להבחין הדברים לאמיתם, אחר כך יתבאר האמצעיים המגיעים לזה, דהיינו התארים ההגיונים, המאמרים וההקשים והסודד".

נראה שהתכלית בשלב זה של דעת תבונות היא ההטבה - שהוא ית' רוצה להיטיב לכל נבראיו, לכן זה מה שצריך

עֲצֵמוּ יְהִי זְכוּתוֹ וְשִׁכְרוֹ: זְכוּתוֹ - לְפִי שְׁנַמְצָא שְׁהוּא מִתְעַסֵּק וַיִּגַע לְהַשִּׁיג
הַשְּׁלֵמוֹת הַזֶּה, וּבְשִׁישִׁיגְהוּ יְהִי נֶהְנֶה רַק מִיַּגִּיעַ כִּפְּיוֹ וְחִלְקוֹ מִכָּל עֲמָלוֹ;
שִׁכְרוֹ - שְׁהָרִי סוּף־סוּף הוּא יְהִי הַמְּשַׁלֵּם, וַיְהִי מִתְעַנֵּג בְּמוֹכָה לְנִצְחֵ-
נִצָּחִים.

[מז] אָמְרָה הַנְּשֵׁמָה: זֶה יְסוּד שְׁכוּלֵל פְּנוֹת רַבּוֹת, וְהִנְנִי מִמִּתְנַת לְשִׁמְעַ מֶה
תְּבַנֶּה עַל הַיְסוּד הַזֶּה, שְׂאוּ אִבְחִין לְמַפְרַע מֶה נִכְלָל בַּיְסוּד הַזֶּה. אָךְ,
דְּבַר אַחַד אֲשָׁאל תַּחֲלָה, בְּכֻלָּל: הֵישׁ מַעַם לְמַה רָצָה הַרְצוֹן הָעֲלִיוֹן בְּדַבְּרֵ-
הַזֶּה?

[מז] אָמַר הַשֶּׁכֶל: הַפְּעַם פְּשׁוּמַ, וְהוּא תְּלוּי בַּתְּשׁוּבַת שְׂאֵלָה אַחֲרַת, שְׁהִיא:
לְמַה רָצָה הַבּוֹרֵא ב"ה לְבְרָא נִבְרָאִים?"

» אור השכל «

והם נמשכים מזידעת הכוונה של בריאות העולם: הכוונה השטחית הוא שהמאציל ית"ש ברא את עולמו לתת מקום לתוארים, כמ"ש בריש אורחות חיים, שהוא לקרוא רחום וחנון אך אפים, וכיצא...

"ידיעה השניה בענין הכוונה, הוא, שהמאציל ית"ש ברא את העולם להיטיב לנבראים הטבה שלימה - שיקבלו בזכות ולא בצדקה. ועל כן שם כל הסדר הגדול הזה, סוף סוף אחר הרע בא הטוב, והס"א נאבדת, והקדושה נשלמת. ואז יקבלו כל הנשמות בזכותם..."

"ידיעה השלישית] בכוונה, שהיא ידיעה נפלאה מאד, והוא שהמאציל ית"ש רצח לגלות יחודו, להראות כי אני ראשון ואני אחרון, ועל כל פנים כל קללה תהפך לברכה, וכל רע יחזור לטוב. וז"ס: אודך ה' כי אנת כי וכו'..."

נראה לכאורה בשלב זה של דעת תבונות, המחבר בחר לפרש לנו הכוונה השניה של

6. כמו שנזכר לעיל, לפני שהמחבר נכנס לעביה של קורה של הספר שהיא להבין את ההנהגה, יש לפני כן כירור אחר: מהו התכלית של הבריאה?

התשובה היא ההטבה, וכמו שהוא כותב בהמשך (סי' יח): "זה הוא מה שרצה הוא ית' שמו - לברוא נבראים כדי שיוכל להיטיב להם".

ראה ג"כ בדרך ה' (ח"א, פ"ב): "הנה התכלית בבריאה היה להטיב מטובו ית' לזולתו".

גם בקל"ח, פתח ג; ובפתח צב, כפירוש: "הכוונה התכליתית בכל ענין הספירות והנהגותיהם הוא להיטיב בסוף הכל הטבה גמורה ושלמה". עיי' ג"כ אדיר במרום עמ' שצג.

אמנם באגרות פתחי חכמה ודעת (כשערי רמח"ל, עמ' תד), הרמח"ל מציע לפנינו שלוש כוונות בבריאת העולם, הנה דבריו: "שלשה מיני ידיעות זו לפנינו מוז יש בחכמת האמת,

[ז'] אַמְרָה הַנְּשֵׁמָה: תְּשִׁיב אֶתָּה לְךָ וְלִי מִלְתָּא דִּשְׁוִיא לְתַרְוִיהוּ.

✽ אור השכל ✽

תלוי עור ביחודו ית"ש, שלהיות הוא יחיד ככל מיני יחוד, וכל רצונו הוא להיטיב, על כן לא ימצא רע שולט ומתקיים.

זאת ועוד, שכמה פעמים כאן אצלנו ברעת תבונת ציין המחבר שכל כוונת הבריאה היא גילוי יחודו. וכה דבריו: "זפי עליון מעיד בעצמו ומודיע כי כל הנלקט מכל מסיבותיו הגדולות אשר הוא מתהפך בעולמו, הלא הוא גילוי יחודו הגמור." (סי' לד) "ונמצא, שגילוי יחודו זה הוא מה שרצה בו הרצון העליון, ועל פי כונה זאת חקק חוקות נבראיו; וכל המסיבות אשר גלגל וסבב, הם מה שצריך כדי לבא לתכלית הזוהי. והנה נוכל לומר שכל העולם ומלואו, וכל אשר נוכל להתבונן בו, הכל תלוי ועומד על ענין שלימות יחודו ית' שרצה לגלות בפועל לעיני הנבראים האלה." (סי' לו)

"אנחנו עד עתה דברנו בכלל, ומעתה צריך לבא אל הפרטים, כי הנה שמנו יסוד אחד שכל עניני הבריאה וחוקותיה תלויים בדבר גילוי יחודו." (סי' מד)

"אמנם בהיות הכונה התכליתית רק גילוי היחוד, ולא העלמו, וכמו שביארנו לעיל, כי אין ההעלם הזה אלא אמצעי כדי לבא אל הסוף הזה של הגילוי..." (סי' מח)

"כללו של דבר, חידש הארון ב"ה השפעה ממנו אל הנמצאים שתוכיות ענינה אינו אלא המשך הקדושה ממנו יתברך אל הנמצאים; ועוד חידש דרכים להשפעה, שפלים ופחותים לגבי מעלת קדושתו; וחידש בהשפעה עצמה הביטולים וקלקול הסדרים שזכרתי. ותלוי כל זה בענין גילוי היחוד שזכרנו למעלה..." (סי' קטז)

"יחראי שכבר תכלית סיבוב הגלגל הסובב והולך, הלא הוא גילוי היחוד העליון, במה שהרע עצמו ישוב להעיד על יחודו ית', בשוב הרע עצמו לטובה." (סי' קנח)

הבריאה, דהיינו ההטבה השלמה. אמנם המעיין יראה שגילוי יחודו הוא תכלית כל ההנהגה (והוא בעצמו ההטבה השלמה), וזה מה שרבינו הולך ומפרש (ראה סי' מד), וזאת מסקנת כל הספר דידן.

ראה דברי רבנו בקל"ח, פתח ד (כפירוש, עמ' יג): "אמנם גם זה יהיה בכלל העבודה - גילוי היחוד עצמו, שכני אדם העובדים הם ימשיכוהו לגלותו, ולתקן כל החסרונות. ותראה מה יהיה שברם - היחוד המתגלה, שיהיה נגלה אליהם - שישגיגוהו. וזאת היא ההטבה השלמה עצמה. והיינו כי שכר המצוות הוא רק לעה"ב, והוא רק מה שהנשמות משיגות את שרשם, ולפי יקר מה שמשגיגים - כך הוא תענוג השגתן. וכשישיגו היחוד מגולה כראוי, אז יהיה התענוג השלם, ויהיה שלם מכל צד: מצד המקבל - שלא יהיה לו מונע, ומצד האור עצמו המושג, שהוא היחוד השלם, עוצם התענוג שיכול להיות לנשמות. נמצא כללו של דבר, כשרצה הא"ס ב"ה מפני שלמות ההטבה לשים ענין העבודה, ושיער באיזה ענין תוכל לפעול [נ"א, ליפול], וידע שבכל עניני השלמות אשר בו - אין שום דבר צריך לבריותיו כלל, ואין עבודה נופלת בהם, רק בענין ההטבה בעצמה, פירוש, שהוא כה החזרת הרע עצמו לטוב, והיינו סוד היחוד השלם שכתבתי".

נמצאנו למדים שמה שנקרא הטבה מצד התחתונים נקרא "יחוד" מצד העליון ב"ה. בעצם ההטבה השלמה היא, שגם הרע חוזר לטוב (ולא רק שיתבטל) וזהו היחוד - שאין עוד מלבדו, שגם הפכו (הרע) אינו זולתו.

עיי' ג"כ אדיר במרום, עמ' שצג: "אך צריך שתודע, כי הוא ית"ש תכלית הטוב, ורצונו רק להיטיב בתכלית ההטבה. ותדע שמתכלית ההטבה הוא שאפילו הרע יחזור לטוב. וזה

[ית] אָמַר הַשֶּׁכֶל: מִה שְׁנוּכַל לְהַשִּׁיג בְּעֵינַי זֶה הוּא, פִּי הָאֵל ית"ש הוּא תְּכַלִּית הַטּוֹב⁶ וְדַאִי; וְאִמָּנָם, מִחֶק הַטּוֹב הוּא לְהִיטִיב⁷. וְזֶה הוּא מַה שְּׂרָצָה הוּא ית"ש לְכַרְא נְבִרָאִים, פְּרִי שְׂיוּכַל לְהִיטִיב לָהֶם – פִּי אִם אֵין מְקַבֵּל הַטּוֹב, אֵין הַטְּבָה.

❧ אור השכל ❧

7. פסקה זו טעונה בירור. ראינו בהערה הקודמת: שמהרצון התכליתי נולד זה התכלית להטיב (קל"ח פתחי חכמה, פתח ג), וזהו גזירת הרצון. זאת אומרת, שמחוק הגזרה להיטיב הוא מיטיב לאחרים, אבל לא מעצמותו.

ובאמת היות שבסגנון המקובלים לא מבדילים בין מדותיו (גזרותיו) לבין עצמותו, ואדכא מחשיבים אותם כעצמים נפרדים, לכן אין לתמוה שכשמדברים על רצונותיו כאילו מדברים על הקב"ה בעצמו.

ראה כללי מאמר החכמה - כלל ב: "דהנה הגילוי הזה שזכרנו, בכלל נקראהו - הארה, ופרטיו נקראם - ספירות, והם פרטי גילוי שהארוך ברוך הוא מתגלה ונמצא אל נמצאיו, להיות מציאויותיהם מתהוות ומתקיימות בהיתלותם בו. ואמנם כפי כל המצבים והמקרים שגזרה חכמתו יתברך שיימצאו בנבראים, הנה כל כך הבחנות ייבחנו בכלל הגילוי הזה שהוא הסיבה לכולם. ואולם הקבלה שבידינו היא, שהפרטים האלה כולם נכללים תחת עשרה סוגים, ונקראים עשר ספירות. [כלל ד]: והנה נבחין בספירות אלה מדריגות ויחסים, כפי המצבים הנולדים מהם בברואים והמקרים שייסובכו מהם. ועתה נדבר בהם כאילו הם עצמים שונים ונפרדים, אלה עליונים ואלה תחתונים, אלה חיצוניים ואלה פנימיים, ונדרוש בהם תנועות שונות; ואין הכוונה בכל זה אלא לכאר בהשאלות גופניות פרטי ההשפעות לפי תולדותן."

*6. כשאומרים שהוא תכלית הטוב, לא שייך לאמר זה על עצמותו, ואפילו לא על רצונו לפני שהוא גזר להיטיב, משום שאין למוכרח המציאות שום הכרח להיטיב, ראה לקמן סי' נ"ח: "כי עד שלא רצה וגזר בזה, לא היה מקום לנבראים לימצא; אדרכה, לפי מציאותו ית' אין להם ענין, כי אינם כדבר המוטבע בחוק טבעו של האדם, אלא הוא לבדו ית' יש לו לימצא בהכרח ולא זולתו, וזה פשוט. אלא ברצותו בהם, וגזר גזירה זאת שימצאו הנמצאים, אז יש להם מקום, ולא בלא זה."

זאת ועוד, שאין שום השגה לאנוש בעצמותו ית', ובכגון זה נאמר: "במופלא ממך אל תדרוש". ראה מאמר הרעותין, גנוי רמ"ל עמ' רנ: "זכן לשאול למה באותו זמן נאצלו, לא קודם לכן, אסור ג"כ, כי זה תלוי בעומק רצונו יתבי, שאסור לנו ודאי לחקור כלל, ומכל שכן לחקור בעצמות המאציל ית"ש, ובכל מה שתלוי במציאותו המוכרח - ודאי כל זה אסור, ועל כל זה נא: "המסתכל בד' דברים" וכו' (חגיגה יא, ע"ב)."

נמצאנו למדים שגם בענין הטובה, אנו מדברים על הרצון. אמנם מדובר ברצון היותר קרוב אל הא"ס, שהוא סוד הכתר; ועיין לקמן הערה 24.

ועיין קל"ח פתחי חכמה פתח ג, בפירושו: "כפי חשק הטוב. אם תשאל - ומהיכן נולד זה התכלית? התשובה ברורה, כל טוב חשק להיטיב, הרצון ב"ה הוא תכלית הטוב, אם כן חשק להיטיב."

וְאִמְנֵם, כִּי שֶׁתְּהִיָּה הַהֲטָבָה - הַטָּבָה שְׁלֵמָה, יִדַע בְּחַכְמָתוֹ הַנִּשְׁגָּבָה שְׂרָאוֹי
שִׁיְהִיו הַמְקַבְּלִים אוֹתָהּ - מְקַבְּלִים אוֹתָהּ בְּיַגִּיעַ כַּפֶּם, כִּי אִזּוֹ יִהְיוּ הֵם בְּעֵלֵי
הַטּוֹב הַהוּא, וְלֹא יִשְׁאָר לָהֶם בְּשֶׁת־פָּנִים בְּקַבְּלָם הַטּוֹב, כִּי כִּמּוֹ שֶׁמְקַבֵּל צְדָקָה

— אור השכל —

היה ודאי להחזיר זה הרע לטוב, כמו שיחזירהו בסוף הכל. אך הנה הטוב היתה בו בפועל, אבל החזרה הזאת לא היתה בפועל, כי לא [היה] עדיין רע בפועל. ולכן ברא את העולם שיוכל להמצא הרע בפועל, ואז גם חזרתו לטובה יהיה בפועל. ובכאן יתקיימו שני דברים, א' - להיטיב לאחרים, וגם להחזיר הרע לטוב. ואף על פי כן תראה שהם הכל ענין אחד, כי הרע לא היה יכול להיות לו מקום אלא כמה שממנו לאחרים, ועל כן בבחינת הטבתו לאחרים היה זה הענין, שהשלימות היה בכח ולא בפועל, וזה מה שהוציא מן הכח אל הפועל. ותבין מה שפירשתי במקום אחר, שהקב"ה רצה להיטיב בזכות ולא בצדקה, כי כבר שמעת איך כל מציאות הרע לא היה יכול לימצא אלא כמה שממנו ולאחרים, דהיינו בריותיו עצמם. ואם הוא היה רוצה להכריח [אצ"ל: להכריח] זה הרע, זה לא היה נקרא החזרה לטובה, אלא הכרח. ועוד, שעל כל פנים היה הבשת במקבילים, והטוב לא היה שלם, מן ההקדמה שאמרו - מאן דאכיל דלאו דיליה (בהיל) [בהיות] לאסתכולי באפיה (ירושלמי ערלה א, ג), והרי לא הוזכר כל הרע לטוב. על כן הוצרך המשפט לפי הבחירה, שאז במשפט ישוּבו הדברים לפי תיקון זה, ואז ימצא בפועל מה שכבר היה בכח.

נמצאנו למדים, כל הענין הזה של הבושה איננו מובן רק אחר שהאדון כ"ה גזר "בחכמתו הנשגבה" (ראה ד"ת סי' יח) שכדי שתהיה הטובה שלמה, צריך החזרת הרע לטוב; ולא מספיק להבריח או להכריח את הרע, אלא צריך שיחזור אותו לטוב.

*7. המושג הזה של נהמא דכיטרופא, פשט צורה ולבש צורה. במקורו הראשון הוא מופיע בלשון זה בירושלמי (ערלה פ"א, ה"ג): "אמר רבי יודן בר חנין, סימנא, דאכיל מן חבריה בהית מסתכל ביה". הרגשה של הבושה המוכאת שם בגמרא וגם אצל הראשונים היא כמשל ("סימנא") לפרש לנו ענין של "המברין בזמן שהזמורה יונקת מן הזקנה פטור מן הערלה" (עיין תוספות, קידושין, דף לו/ב), וכשהן פנים נגד פנים אז יונקת מעצמה (ראה ריטב"א על מסכת ראש השנה, דף ט/ב).

המושג הזה הושאל גם בענין העבודה, כנראה התחיל עם מרן רבי יוסף קארו (מגיד מישרים, בראשית, אור ליום שבת יד טבת) והתפשט אח"כ ליערות דבש (הר"י איבשיץ), ואח"כ לעולם החסידות.

אמנם הדבר אינו כל כך פשוט, שהרי כולם שואלים: אבל בוודאי הקב"ה יכול לברוא גם בריאה שתהנה ממנו בלי בושה?

אמנם עומק הענין מפרש אותו הרב כאדיר במרום עמ' שצג: "אך צריך שתדע, כי הוא ית"ש תכלית הטוב, ורצונו רק להיטיב בתכלית הטובה. ותדע שמתכלית הטובה הוא שאפילו הרע יחזור לטוב. וזה תלוי עוד ביחודו ית"ש, שלהיות הוא יחיד בכל מיני יחוד, וכל רצונו הוא להיטיב, על כן לא ימצא רע שולט ומתקיים. כי זאת היתה סברת המינים, כאמרם שתי רשויות יש ח"ו. אלא בכח יחודו הטוב - כל רע צריך שיחזור לטוב. ותבין כי שני דברים הם המתחברים בזה, א' הוא החפץ להיטיב, כי מתכלית הטוב הוא זה, וגם שיחזור כל רע לטוב. והנה בכחו כבר

מֵאַחַר. וְעַל זֶה אָמְרוּ (ירושלמי ערלה פרק א, הלכה ג): "מֵאֵן דָּאֵכַל דְּלֵאוּ דִּילָהּ בְּהֵת לְאַסְתְּבֻלֵי בְּאִפֵּה".

[יט] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: הַטַּעַם מִתֵּישֵׁב בְּלִבִּי. עֵתָה הַשְּׁלֵם דְּבַרְיָךְ.

[כ] אָמַר הַשֶּׁכֶל: מִן הַהִקְדָּמָה אֲשֶׁר הִקְדַּמְנוּ יֵצֵא לָנוּ שׁוֹרֵשׁ גָּדוֹל לְהִתְבּוֹנֵן עָלָיו, וְהוּא עֲנִין הַחֶסְרוֹן וְשִׁלְמוֹתָיו. כִּי עֵתָה צְרִיךְ לְדַעַת: מֵהוּ הַחֶסְרוֹן וּמֵהוּ תוֹלְדוֹתָיו, וּמֵהוּ הוּא תְקוּנוֹ שֶׁתִּשְׁלַם בּוֹ הַבְּרִיאָה, וְאִיזָה דְרָךְ הָעֲשׂוֹת הַתְּקוּן הַזֶּה, וּמֵהוּ הֵם תוֹלְדוֹתָיו.

[כא] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אֲבָל חוֹשֶׁבֶת אֲנִי שֶׁהִיָּה צְרִיךְ לְהִבִּין מֵהוּ הַשְּׁלֵמוֹת שֶׁיֵּגִיעַ לוֹ הָאָדָם כְּשֶׁהִשְׁלִים עֲבוֹדָתוֹ וְשָׁבַת מִמְּלֹאכְתּוֹ, שְׂאֵז נִבִּין לְמַפְרַע כָּל זֶה שֶׁהוֹצֵרְנוּ. וְהַטַּעַם לָזֶה פְּשׁוּט וּמִבְּאָר: כִּי הֲלֹא, זֶה שִׁישִׁיג הָאָדָם לְבִסּוּף הוּא מֵה שֶׁחָסַר מִמֶּנּוּ בְּתַחֲלָה, וּמִפְּנֵי שֶׁחָסַר מִמֶּנּוּ הוּא צְרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל וּלְקַנּוֹתוֹ.

[כב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: כִּן דְּבַרְתָּ. אֲמָנָם הַשְּׁלֵמוֹת נוֹכַל לְהִבִּין אוֹתוֹ עֵתָה בְּכֻלּוֹ וְלֹא בְּפֶרֶט; אֲלֵא שְׁבַדְעָתָנוּ אוֹתוֹ בְּכֻלּוֹ, נִבִּין לְמַפְרַע הַחֶסְרוֹנוֹת בְּפֶרֶט, כִּי עַל-כֵּל-פָּנִים כָּל חֶסְרוֹן הוּא הָעֵדֶר הַשְּׁלֵמוֹת הַהוּא.

[כג] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אָמַר מֵה שֶׁאַתָּה אוֹמֵר עַל הַשְּׁלֵמוֹת הַזֶּה.

« אור השכל »

הבושה היא התחלשות הנשמה מעשותה דבר שנראה שאינו הגון לה. ויהיה זה משני מינים, או שיהיה דבר מכוער לה, או דבר יקר ממנה. אך, אפילו הבושת מן הדבר הכעור שב להיות מהמין הב, שהוא הדבר היקר. כי אין הבושת בחטא, אלא הבושת מפני החטא שלא תוכל לנשוא פנים, כי ראיית האחרים תהיה אליה יקר ממנה אחר שהושפלה בחטא.

באמת בכוח כבר נמצא החזרת הרע לטוב, אמנם כדי שזה יהיה בפועל, או צריך שהרע יהיה בפועל. ואז הוצרך ענין הבחירה והנהגת המשפט, שאנשים יפעלו על פי דעתם, ואז יוכלו להרגיש הבושת מפני החטא - דהיינו הרע שעוד לא נתקן.

וראה ג"כ מה שכתב רבינו באדיר במרום, עמ' רנב: "ואומר לך מהו ענין הבושה. הנה

[כד] אמר השכל: השלמות הנה פשוט הוא מן המקרא ומן הסברה; והוא שיהיה האדם מתדבק בקדשתו ונהנה מהשגת כבודו, בלי שום מונע מפריד ומעכב.

אי בעית אימא קרא: "אז תתענג על ה'" (ישעיה נח, יד); "ישבו ישרים את פניך" (תהלים קמ, יד); "שבע שמחות את פניך" וכו' (שם מז, יא); ואחרים כאלה רבים עד מאד, הלא המה בכל פנות דברי הנביאים והכתובים, גלויים לכל העמים, דרשו מעל ספר ה' וקראו. ובדברי רז"ל (ברכות יז): "העולם הבא, אין בו לא אכילה ולא שתיה... אלא הצדיקים יושבים ועמרותיהם בראשיהם ונהנים מזו השכינה".

אי בעית אימא סברה: הנשמה אינה אלא חלק אלוה ממעל, הנה אין תשוקתה ודאי אלא לשוב ולדבק במקורה ולהשיגו - כמבוע כל עלול החושק לעלתו - ואין מנוחתה אלא בשתשיג את זה.

אך מה יהיה ההתדבקות הזה, ומה ההשגה הזאת - אנו אין לנו פח להבין אותו כל עוד היותנו בתוך החסרונות; אבל מזה אנו מבחינים חסרונותינו. כי כמו שידענו שהשלמות הוא ההתדבקות הזה, כן נדע שהחסרונות הם

≡ אור השכל x ≡

8. עיין ג"כ מה שכתב רבנו במסילת ישרים פרק א - בבאור כלל חובת האדם בעולמו: "וכשתסתכל בדבר תראה כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג): ואני קרבת אלקים לי טוב. ואומר (שם כז): אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי וגו', כי רק זה הוא הטוב".
ראה ג"כ דרך ה' - חלק א פרק ב, סי"ג: "הנה תראה כי השלימות האמיתי הנה הוא מציאותו ית', וכל חסרון אינו אלא העלם טובו ית' והסתור פניו. ונמצא שהארת פניו ית' וקרבתו תהיה השורש והסבה לכל שלימות

שיהיה. והסתור פניו השרש והסבה לכל חסרון, אשר כשיעור ההסתור כך יהיה שיעור החסרון הנמשך ממנו. ועל כן הנבואה הזו העומד בשיקל בין השלימות והחסרונות, שהם תולדות ההארה וההסתור, בהתחזקו בשלימות והקנותם אותם בעצמו, הנה הוא ארוחו בו ית' שהוא השרש והמקור להם. וכפי מה שירבה בשלימות כך הוא מרבה האחיזה וההתדבקות בו, עד שבהגיעו אל תכלית קניית השלימות, הנה הוא מגיע אל תכלית האחיזה וההתדבקות בו ית', ונמצא מתדבק בו ית' ונהנה בטובו ומשתלם בו, והוא עצמו בעל טובו ושלימותו".

כָּל הַרְחוּק מִזֶּה וְהַמְּנִיעָה הַמְּמַצֵּעַת בֵּינוֹתֵינוּ וּבֵינוּ ית"ש, שֶׁבְּעֵבֹר זֶה אֵי אֶפְשֶׁר לְדַבֵּק בוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְּדַבֵּק אַחֲרָי אֲשֶׁר תִּעֲבֹר הַמְּנִיעָה. וְזֶהוּ הַחֲסָרוֹן שָׂאֵנוּ צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַעֲבִיר מִמֶּנּוּ, וְלִקְנֹת הַשְּׁלֵמוֹת אֲשֶׁר זָכְרָנוּ. וְאַמָּנָם כָּאֵן אָנוּ צְרִיכִים לְהַקְדֵּמָה אַחַת עֲקָרִית מְאֹד.

[כה] אַמְרָה הַנִּשְׁמָה: וְמָה הִיא?

[כז] אָמַר הַשֵּׁכֶל: שֶׁהָאֱלֹהִים ב"ה הִיָּה יָכוֹל וְדָאֵי לְבְרָא הָאָדָם וְכָל הַבְּרִיאָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת; וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שֶׁמִּחְקוֹ הִיָּה רָאוּי שִׁיְהִיָּה כֶּךָ - כִּי לְהִיוֹתוֹ שָׁלֵם בְּכָל מִיָּנֵי שְׁלֵמוֹת, גַּם פְּעֻלוֹתָיו רָאוּי שֶׁתְּהִיֶּינָה שְׁלֵמוֹת בְּכָל שְׁלֵמוֹת. אֲלֵא, שֶׁכֹּאֲשֶׁר גָּזְרָה חֲכָמָתוֹ לְהַנִּיחַ לְאָדָם שִׁישְׁלִים הוּא אֶת עֲצָמוֹ, בְּרָא הַבְּרִיּוֹת הָאֵלֶּה חֲסֵרוֹת הַשְּׁלֵמוֹת. וְהָרִי זֶה כְּאֵלוֹ עֵבֶב׃ מִדַּת שְׁלֵמוֹתוֹ וְטוֹבוֹ הַגָּדוֹל, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כַּחֵק גְּדֻלָּתָהּ בְּבְרִיאוֹת הָאֵלֶּה, אֲלֵא לַעֲשׂוֹתָם בְּאוֹתָהּ הַתְּכוּנָה שֶׁרְצָה בָּהּ לְפִי הַתְּכָלִית הַמְּכֹון בְּמַחְשַׁבְתּוֹ הַנִּשְׁגָּבֶת.

וְכֵאֵן נִכְלַלְתָּ יְדִיעָה אַחֲרֶת, וְהִיא מָה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (חגיגה יג.): "שְׂדֵי - שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ דֵּי"; וְשֶׁהַשָּׁמַיִם הֵיוּ נִמְתָּחִים וְהוֹלְכִים עַד שֶׁגָּעַר בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב

« אור השכל »

שתי דרכים למחשבה העליונה - דרך כל יכולתו ודרך ההדרגה. והנה קודם שברא העולם לא היה צורך בדרך ההדרגה; אלא כשרצה לברוא העולם, אז היה זמן שיתחלק הדרך הזה. ונמצא, שלא רצה שכל - יכולתו יכנס כבריאת העולם, אלא דרך ההדרגה. הרי שצמצם כל - יכולתו שלא ליכנס בענין הזה, וקבע דרך ההדרגה. וחלקי הדרך הזה ומשפטיו הוא מה שאנו מבינים."

עיינ גם כן לקמן בסי' נב על הגדר של הצמצום. ושים לב, שהרמח"ל לא מפרש הצמצום כפשוטו, דהיינו כסילוק של עצמות הא"ס או של אורו - אלא כגילוי הגבול והדרגה.

9. זהו סוד הצמצום, כלומר שהקב"ה ברא עולמו בפעולה מוגבלת בלתי שלמה, דהיינו בעלת חסרון, כדי לתת מקום לתחתונים ולעבודתם.

ראה גם כן מה שכתב הרכ בכללים ראשונים, כלל ב: "הצמצום הוא מה שהאדון כ"ה כבש כביכול חוק טובו כבריאת נבראיו, שלא לעשותם שלימים אפילו לפי ערכם, כל שכן שלא עשאו לפי ערכו."

ראה ג"כ כללי ספר מלחמות משה, כלל ב: "זהו הצמצום, שאמרנו שצמצם אין - סוף את אורו, שלא רצה להכנס בענין בריאת העולם בכל - יכולתו, אלא בדרך משוער. כי

בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא בראשית, סוף פרשת מקץ). וְהִינֵנּוּ, כִּי וַדַּאי הָיָה יָכוֹל לִבְרֵא יוֹתֵר בְּרִיּוֹת מִמֶּה שֶׁבְּרֵא, וְהַבְּרִיּוֹת עֲצָמָם יוֹתֵר גְּדוּלוֹת מִמֶּה שֶׁבְּרֵא; וְאִם הָיָה רוּצָה לִבְרֵא בְּרִיּוֹתָיו לְפִי עֵרֶךְ הַפּוֹעֵל, לֹא הָיָה לָהֶם שְׁעוֹר, כְּמוֹ שְׂאִין שְׁעוֹר לֹא וְלִיכְלָתוֹ. אֲבָל בְּרֵאִים לְפִי עֵרֶךְ הַנִּפְעֵל, דִּהְיִינוּ שֶׁשְׁעָר בָּהֶם הַמְּדָה וְהַתְּכוּנָה הַנְּאוֹתָה בָּהֶם לְפִי הַמְּכֹן בָּהֶם. וְנִמְצָא, שְׁעַל-כָּל-פָּנִים עֵפֶב, כְּבִיכּוֹל, יִכְלָתוּ הָרֶבֶה וּבְלָתֵי-בְעֵלֶת-תְּכֵלֶת, שְׁלֹא תִפְעַל בְּבְרִיאוֹתָיו כְּמוֹ עֶרְפָּה, וְלֹא תִפְעַל אֲלֵא לְפִי עֵרֶךְ הַבְּרִיּוֹת הָאֵלֶּה הַנִּפְעֵלוֹת מִמֶּנָּה.

[כו] אָמְרָה הַנִּשְׁמָה: כָּל זֶה מִכְרַח וַדַּאי, כִּי מִן הָאֱמוּנָה הוּא שְׁהֵאֱלוֹה יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ הוּא כָּל-יָכוֹל כְּכֹל פָּנִים, וְאִי-אֶפְשֶׁר לְשׁוֹם שׁוֹם גְּבוּל אוֹ שְׁעוֹר לִיכְלָתוֹ כָּלֵל. וְכֹל מֶה שְׂאֵנוּ רוּאִים שְׁנִבְרָא מִמֶּנּוּ בְּשְׁעוֹר מִיַּחַד וּמִגְּבֹל - לֹא יִהְיֶה לְפִי עֶרְפּוֹ ח"ו, אֲלֵא לְפִי מֶה שְׁגֹר רְצוֹנוֹ לִפְעַל.

[כח] אָמַר הַשֶּׁכֶל: נִגְדֵר הַכָּלָל הַזֶּה, אַחֲרֵי גִלְךָ אֶל הַקְּדָמָה אַחֲרֵת עֵקְרִית מְאֹד. זֶה הַכָּלָל: הָאֱלוֹה ית"ש מִנֵּע, כְּבִיכּוֹל, אֶת עֲצָמוֹ, פְּרוּשׁ: שְׁמִנֵּע אֶת יִכְלָתוֹ בְּבְרֵא נִבְרָאיוֹ, שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת אוֹתָם כְּפִי כַחוֹ, אֲלֵא לְפִי מֶה שְׁרָצָה וְכוּן בָּהֶם, וּבְרֵאִים חֲסֵרִים, כְּדֵי שִׁישְׁלִימוּ הֵם אֶת עֲצָמָם וְיִהְיֶה שְׁלֵמוֹתָם שְׁכָרָם בְּזִכּוֹת מֶה שְׁמַרְחוּ לְהַשְׁיִגּוֹ. וְכֹל זֶה רַק בְּרִצּוֹתוֹ לְהִיטִיב הַטְּבָה שְׁלָמָה.

[כט] אָמְרָה הַנִּשְׁמָה: עֵתָה נִשְׁמַע הַהַקְּדָמָה הַזֹּאת, שְׁאִמְרָת.

[ל] אָמַר הַשֶּׁכֶל: אָנוּ צְרִיכִים לְהַבִּין עֵתָה מֵהֵיכָן נִמְצָא כַח בְּאָדָם לְהַשְׁלִים חֲסֵרוֹנוֹתָיו, כִּיּוֹן שְׁנִבְרָא חֲסֵר.¹⁰

» אור השכל «

(ראה סי' קנח) הוא הוא שנתן לאומה הנבחרת "כל היקר המגיע להם להשתלם במציאותם, להיות להם כח להיות משרתים אותו".

10. אין ספק שהנשמה - שהיא סוד הארת פניו ית' - היא הנותנת כח לאדם להשלים את עצמו (ראה סי' עב); זאת ועוד, המעמד הר סיני

אָמַנְם, הִנֵּה אֲנַחְנוּ נִכְנָסִים עִתָּה בֵּימֵי גְדוֹל וּרְחֹב יָדַיִם מְאֹד, כִּי הִצְעוֹת רַבּוֹת וּגְדוֹלוֹת יִצְטָרְכוּ לָנוּ קֹדֶם שֶׁנִּבְּרָא לְהַשְׁלֵמַת עֲנִינְנוּ. וְהִנֵּה לְךָ צָרִיךְ מִתּוֹן־מִתּוֹן, לְהַבִּין הַדְּבָרִים בְּסֹדֵר נְכוֹן, כִּי זֶה דֶּרֶךְ הַחֲכָמָה - לְקַנּוֹת יָדְעוֹת זֶה אַחֵר זֶה, עַד שֶׁבְּסוֹף הַכֹּל יֵצֵא לְאוֹר עֲנִין אֶחָד שְׁלֵם, שֶׁהִצְרָכּוֹ בְּעִבּוּרוֹ כֹּל הַהִקְדָּמוֹת הָהֵם.

[לא] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: דִּבֶּר דְּבָרֶיךָ עַל הַסֵּדֵר הַנְּכוֹן, וְאֲנִי הִנְנִי מִקְשָׁבֶת בְּכָל הַהִמְתָּנָה וְיִשׁוּב הַמִּצְטָרֶךְ.

[לב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: רֵאשׁוֹנָה צָרִיךְ שְׁתַּדְּעִי, שְׂאִפִּי־עַל־פִּי שְׂאִמְרָנוּ כְּבָר, שְׂרָצָה הָאֲדוֹן ב"ה לְתַת הַשְּׂגָה מִיֶּקֶר שְׁלֵמוֹתוֹ אֶל גְּבֻרָאיו, וְדָאֵי הוּא שְׁלֵא הִיָּה הָרְצוֹן בְּזֶה לְתַת לְהֵם הַשְּׂגָה מְכָל שְׁלֵמוֹתוֹ אֲשֶׁר אֵין לוֹ סוֹף, שְׁעוֹר וְתַכְלִית כֹּלָל, אֶלֶּא אֲדִרְבָּהּ, רַק קִצָּה קִטְּן מִמֶּנּוּ רָצָה לְגַלּוֹת לְהֵם, וְכוּ יִהְיֶה כָּל תַּעֲנוּגִם בְּהַשְׁיֵגִם אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְזֶה דְּבַר פְּשׁוּט וְנִרְצָה מְאֹד, מִן הַפְּטֵעִם כִּי אִי־אֶפְשֶׁר לְעִלּוֹל וְנִבְרָא אֲשֶׁר כְּמוֹנּוֹ לְהַשְׁיֵג כֹּל שְׁלֵמוֹת הַבוֹרָא ית"ש, וְכַעֲנִין שְׁנֵאִמְרָ: "הַחֲקֵר אֱלֹהֵי תְּמִצָּא, אִם עַד־תַּכְלִית שְׂדֵי תְּמִצָּא" (איוב יא, ז). וְנִמְצָא, שֶׁכֹּל מַה שְׁיִוִּכְלוּ לְהַשְׁיֵג הַנְּבֻרָאִים, לֹא יִהְיֶה אֶפְלוּ כְּמִפָּה מִן הַיָּם הַגְּדוֹל מִן הַשְׁלֵמוֹת שֶׁל הַבוֹרָא ית"ש.

[לג] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: זֶה פְּשׁוּט אֵיֶצֶל כָּל חַכְמַי־לֵב, וְכִבְרָנָאִמְרָ: "מִי יִמְלֵל גְּבוּרוֹת ה' " וְגו' (תהלים קו, ב).

[לד] אָמַר הַשֶּׁכֶל: עִתָּה כְּשֶׁנִּשְׁיֵב אֶל לְבַנּוּ כָּל סְדְרֵי מַעֲשָׂיו ית', כָּל הַמַּעֲשֵׂה הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִנֵּי שָׁיִם אָדָם עָלֵי אָרֶץ, וְכֹל אֲשֶׁר הִבְטִיחַ לָנוּ לַעֲשׂוֹת עַל־יְדֵי נְבִיאָיו הַקְּדוֹשִׁים, הִנֵּה מַה שְׂמַתְּבֵר לָנוּ מְכָל זֶה בְּרוּר גְּמוּר - הוּא עוֹצֵם יְחוּדוֹ יתְּבַרֵךְ.

וְתִרְאִי שֶׁכֹּל שְׂאֵר מַעֲלוֹת שְׁלֵמוֹתוֹ הַבְּלִתִּי־בַעֲלֵת־תַּכְלִית אֵינָם מִתְּבַרְרִים אֶצְלָנוּ כֹּלָל, שְׂאֵין בָּנוּ כַּח לְהַשְׁיֵג אוֹתָם. דֶּרֶךְ מְשָׁל: יִדְעֵנוּ שֶׁהוּא חֲכָם, אֲבָל

לא השגנו סוף חכמתו; ידענו שהוא יודע, ולא השגנו ידיעתו. ועל פן אמרו ז"ל: "אנת הוא חכים, ולא בַּחכמה ידיעא, אנת הוא מבין, ולא בבנינה ידיעא" (תפלת אליהו, תיקוני זוהר, הקדמה שניה). וכיון שאין אנו יכולים להשיג המעלות האלה, נמשך לנו מזה אסור החקירה בהם, פי על כל ביוצא-בזה נאמר: "במפלא ממוך אל תדרש, במכסה ממוך אל תחקר" (חגיגה יג. כשם בן סירא ג, כא); וכן אמרו: "אם רץ לבך - שוב למקום" (ספר יצירה, פרק א).

אבל יחודו, אדרבא, זה מתגלה ומתברר לנו ברור גמור. "ונמשך לנו מזה, שלא די שהוא מתברר לנו, אלא שחייבים אנתנו להשיב אל לבנו הידיעה הזאת, לתקע אותה בלבבנו בישוב גמור בלי שום פקפוק כלל. והוא מה שמצינו משה רבנו ע"ה מפי הגבורה: "יידעת היום והשבת אל-לבבך פי ה' הוא האלהים, בשמים ממעל ועל-הארץ מתחת אין עוד" (דברים ה, לט).

ופי עליון מעיד בעצמו ומודיע, כי כל הנלקט מפל מסבותיו הגדולות אשר הוא מתהפך בעולמו, הלא הוא גלוי יחודו הגמור הזה, כענין אמרו: "ראו עתה פי אני אני הוא, ואין אלהים עמדי" (דברים לב, לט). ומקרא זה נאמר

» אור השכל »

שלם מכל החסרונות שעברו. [ד"ה] על פי כל מה שנעשה - שהוא בזמן סיכוב הגלגל, שעל כן סיכב, כדי שיגיע אל המנוחה הזאת האחרונה. [ד"ה] אם טוב, ואם רע ח"ו - כי בהבחנות פרטיות הדברים, מובנים כל עניני הנהגת העולם - דהיינו, הרשימו בכל עניניו - בכל הקריבות לתיקון, שהיה מתקרב בכל מה שהיה חוזר לאחור. וכל מה שהיה הקו שבפנים מקיים העולם בזמן הנהגת העולם, שלא להניח לכוא לידי חרבן, ומה שהיה מסבכו, עד שיהיה הסוף מגיע אל המנוחה כנ"ל.

נמצאנו למדים, שגילוי יחודו מתגלה על פי כל מה שנעשה - דהיינו כל החסרונות, שהם פרטי הרע.

11. גילוי יחודו - שאין שום יכולת נגד יכלתו - הוא תכלית כל הבריאה, ועל היסוד הזה בנה עולמו ככל חוקותיו (ראה סי' מב). יתרה מזאת, בירוד הגמור של היחוד נעשה דוקא ע"י גילוי כל גרדי-פרטי הרע, שכך נראית ממשלחו על הכל. וכסימן קכד הוא אומר: "גם מזה נמשך טוב, כי זהו החשך שממנו יהיה ניכר האור של השלמות העליון בזמן שיתגלה לעתיד לבא. ועוד, שהרי זה בירוד אמתת היחוד בכל גרדו, כמו שביארנו לעיל, ומצד זה, יותר שמחשך והולך - יותר יתגלה אמתת היחוד, כבטלו את הרע הזה." ראה ג"כ קל"ח פתחי חכמה, פתח עת, בפירוש: "[ד"ה] יהיה התיקון השלם - זה פשוט, לפי שאמרת שהשלמות יתקן תיקון

אחר שכלל כל סיבוב הגלגל שהיה עתיד ומזמן להיות סובב בעולם, שנכלל הכל בדברי השירה ההיא של האזינו, וכמו שפשטן של כתובים עצמן מוכיח, והנה חותם החזון שלו חתם בלשון הזה: "ראו עתה כי אני אני הוא" וגו'. ובדברי הנביא ישעיה נתבאר בהדיא: "למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא, לפני לא-נוצר אל ואחרי לא יהיה. אנכי אנכי ה', ואין מבִלְעָדִי מוֹשִׁיעַ" (מג, י"א). וכמו שכתוב: "אני ראשון ואני אחרון, ומבִלְעָדִי אין אֱלֹהִים" (שם מד, ו); וכמו שכתוב: "למען ידעו ממזרח-שמש וממערבה כי אִפְסָם בִלְעָדִי, אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד. יוֹצֵר אוֹר וְכוֹרֵא חֹשֶׁךְ, עֹשֶׂה שָׁלוֹם וְכוֹרֵא רָע, אֲנִי ה' עֹשֶׂה כָּל אֱלֹהִים" (שם מד, וז).

והנה "למען ידעו", "למען תדעו ותבינו" פתיב - משמע, שרוצה שנדע בידיעה והבנה. ותכלית כל ההצלחה שהוא מבטיח לישראל הוא - התברר יחודו לעיני הכל. ודבר זה נזכר פעמים אין-מספר בדברי הנביאים ע"ה: "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" (ישעיה ב, יא); "והיה ה' למלך... ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט); "כי אז אהפך אל-עמים... לקרא כלם בשם ה', לעבדו שכם אחד" (צפניה ג, ט). וסוף דבר, הלא זה עדותנו בכל יום תמיד: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו, ד).

נמצא, שכל מה שמתברר לנו באמת מעצם שלמותו הבלתי-בעלת-תכלית, הוא רק יחודו השלם. שפאשר נביט בהבטה עיונית על כל המעשים אשר נעשו תחת השמים, נראה הלוקד אחד שסובב והולך, והיתה מנוחתו רק גלוי האמת הזאת.

עתה צריכים אנו להבין היחוד הזה, ומהו הנרצה בו, והוא מה שצונו הכתוב: "והשבת אל-לבבך כי ה' הוא האלהים" וגו' (דברים ה, לט) - משמע, שצריך שוב-הרעת ועצה נכונה בענין הזה. וכבר אמרתי: זה ים גדול ורחב-ידיים הוא, שיש לנו לשוב בו כנפשנו שבענו.

[לה] אמרה הנשמה: מה הבנה צריכה בזה? הנה יחוד - רצונו לומר, שהקדוש ב"ה הוא אחד ודאי, ואין זולתו!

[לו] אמר השכל: כן, ודאי הוא שזהו הענין בכלל, אבל עדין דבר זה צריך לפנים. והוא ממש מה שאמר הכתוב: "אתה הראת לדעת... אין עוד מלבדו" (דברים ה, לה), שפרשוהו ז"ל: "אפלו לדבר כשפים" (סנהדרין סו:).

והיננו, כי הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא אחד, אינו די שנבין שהוא אחד במציאותו - דהיינו שאין מצוי מברח אלא הוא, ושאין בורא אלא הוא; אבל צריכים אנו להבין עוד - שאין שום שליט ומושל אלא הוא; ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא; ואין מעפב על ידו, ואין מונע לרצונו - וזהו ששליטתו יחידית וגמורה.¹² והוא הענין מה שנתבאר בכתוב: "ראו עתה כי אני... אני אמית ואחיה... ואין מידי מציל" (דברים לב, לט); וכן נאמר: "והוא באחד וכו' ושיבנו" וגו' (איוב כג, יג); וכן אנו מעידים לפניו: "מי יאמר אליו מה תעשה" (איוב ט, יב). ותדעי, שזה יסוד גדול לאמונתנו הודאית, וכמו שנכתב עוד לפנינו בס"ד.

ואמנם עקר הידיעה הזאת היא לאפוקי ממיני סברות רעות הנפלים בלבות בני אדם - מהם שנפלו בלב עובדי עבודה זרה, ומהם בלב רב המון עם הארץ, מהם בלב גויי הארץ, ומהם בלב פושעי ישראל הראשונים אשר השחיתו לעשות.

» אור השכל »

הרצונות הם עלולים ומשועבדים לרצונו. אם כן ישנו רק רצון אחד, וכל הרצונות של הנבראים נקראים "רצונות" רק כלשון לוחי (ראה קל"ח פתח א, עמ' ד). וישנו עוד יחוד מסוג אחר (שאינו כל כך מתגלה בספרינו), והוא סוד יחוד רישא וסופא - סוד החיבור של הנפרדים כשרשם; ראה מאמר שלנו על היחוד.

12. הרמח"ל חידש כמושג של היחוד, יחוד השליטה. חוץ מיחוד המציאות - כלומר, שמציאותו מוכרחת (דאי אפשר העדרו כלל, עיין דרך ה, פ"א, ס"ג) - שדיבר עליו הרמב"ם, יש עוד יחוד השליטה. דהיינו, כמו שה' ית' יחיד במציאות, כמו כן הוא יחיד בשלטון - הוא לבדו שולט. הוא הרצון היחיד, ושאר

הנה העובדי עבודה־זרה היו משני מינים: המין הראשון חֲשָׁבו, שהקב"ה נִעְלָה מן הדברים השפלים, ואינו מביט בהם; ויש אחרים תחתי - הם־המה כוכבי השמים וכסיליהם, שריהם וכל צבאם - שהם המשגיחים בעולם.¹³ ועל כן העמידו להם עבודות, עשו להם מזבחות, להם זיבחו ולהם יקמירו, להמשיך מהם השפעה לתועלתם.

המין השני אמרו, חס וחלילה: שתי רשיות הם - אחד פועל טוב ואחד פועל רע - באמרם: אין הפך בלא הפכו; ובהיותו האל ית"ש תכלית הטוב, יהיה ח"ו פנגדו מי שהוא תכלית הרע. ומשני מקורות אלה, אמרו, נולדות הפעולות בעולם הזה, מקצתם לטובה ומקצתם לרעה. והוא ענין "מפלגך לעלאי - דהורמיו,¹⁴ מפלגך לתתאי - דאהורמיו" (סנהדרין לט.), שאמר ההוא מינא לאימיר.

≡ אור השכל ≡

לעילאי דהורמיו, מפלגך לתתאי דאהורמיו. אמר ליה: אם כן היכי שביק ליה אהורמיו להורמיו לעבורי מיא בארעיה?¹³ [עיין מהרש"א על סנהדרין: "שהאמגושא היה נוטה למינות, שמי שברא הרוחני לא ברא הגשמי. ולזה אמר מפלגך ולעילא - ששם כלי הנשימה הרוחניים חלק הקב"ה הוא, ומפלגך לתתאי - ששם כלים הגשמיים חלק כח אחר הם.."] ופירש רש"י שם: "אמגושא - מכשף. ויודע אני על ידי כישוף דמחציך ולמעלה: דהורמיו - שד, כדאמר הורמיו בר לילתא, כבא בתרא (עג,א): דאהורמיו - הקדוש ברוך הוא קרי הכי: והיכי שביק ליה - (אמר לו היאך שביק) אהורמיו להורמיו לאעברא מיא סרוחים בארעיה, אם כן היאך מניח אהורמיו להעביר מים בארצו, שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים." בעבודת הזראתוסתרא הקלוקלת [שגם הפרסים נהרו אחריה] הורמיו (אורמוז)

13. עיין מה שכתב רמב"ם על הכת (הטעות) הראשונה, הלכות עבודה זרה פרק א': (א) בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה, ונבערה עצת חכמי אותו הדור; ואנוש עצמו, מן הטועים (היה). וזו הייתה טעותם, אמרו הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים אלו להנהיג את העולם, ונתנם כמרום וחלק להם כבוד, והן שמשים המשמשים לפניו - ראויים הם לשבחם ולפאנם, ולחלוק להם כבוד. וזה הוא רצון האל ברוך הוא, לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד עבדיו והעומדים לפניו, וזה הוא כיבודו של מלך. (ב) כיון שעלה דבר זה על לבם, התחילו לבנות לכוכבים היכלות, ולהקריב להם קרבנות, ולשבחם ולפאנם בדברים, ולהשתחוות למולן - כדי להשיג רצון הבורא, בדעתם הרעה. וזה היה עיקר עבודה זרה."

14. ראה מאמר זה בסנהדרין, דף לט, ע"א: "אמד ליה ההוא אמגושא לאימיר: מפלגך

הַרְעַת הַשְּׁלִישִׁית הַיָּא דַּעַת הַמּוֹן הָאֲנָשִׁים, שְׁחֹשְׁבִים, שְׂדַבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה הוֹלְכִים לְפִי חֻקּוֹת טַבְעִים¹⁵ שֶׁהַטְּבִיעַ הַבוֹרֵא פִתְחָתוֹנִים; וְהַשְּׂתַדְלוּתוֹם

» אור השכל »

מדיעת ההנהגה הפנימית. ולזה הגיעו הדברים בדורות האחרונים, שנשתכחה התורה מישראל, ואין מבין עוד ההנהגה על ישרה, אלא הולכים הכל אחר הבצע. ור"ל אפילו שלא יחטאו חטאים ממש, אך ענינם כבהמות בשדה הנושאים משאם. וכלל כל זה הוא החשך שאינו מניח לראות שרש ההנהגה היכן הוא. ועל זה היה מדבר שלמה (קהלת א, ב): הבל הכלים אמר קהלת וכו', ומפרש שם כל עניני העולם, איך שסוברים אותו בני האדם - והוא דרך אחר רחוק מאד ממה שהם חושבים....

כי הנה כתוב (איוב י, ד): העיני בשור לך אם כראות אנוש תראה. וזה, כי כשרצה האים ב"ה להגביל ידיעת בני האדם, שם החושים לנשמה, שלא לקבל הדברים אלא על ידיהם. ואז היא משקטת [אצ"ל: משקעת] עצמה על החושים האלה, ואינה מציינת דברים חוץ מהם. ותראה שהנשמה מצד עצמה אינה משועבדת לחושים, ואז רואה הכל ושומעת את הנראה, כמו שאמר הכתוב על העם (שמות כ, טו): רואים את הקולות, ויודעת הדברים מצד עצמם, לא מצד מה שמצטיירים אליה על ידי הכלים. ולכן הנביא יצא מחושיו, כדי לקבל הנבואה, ואלו הם עיני הכשר ואזני החרשים, שהם דרכים שהוגבלו לנשמה, שלא תקבל הדברים אלא בדרכים האלה. ומה שאינו נכנס בדרכים [אלו] מפני טעם מה, לא תוכל לקבל אותה. והנה בכללות העולם מתפשט מציאות אחד בסוד הטביע, שהוא כמנין אלהים, והוא מתהפך במסיבותיו, ומנהג כל עניני העולם. ואין לך דבר בעולם שאין לו סנימיות מנהיגו. ועיקר ההנהגה - בפנימיות הזו, כאשר פירשתי למעלה כבר ענין השמש

וראהורמיו (ואהרימז) הם שני אלהיות - הטוב והרע. המן הרשע שייך את עצמו לאלהות הרע. והאדון היחיד הראה לו ולנו שררע אינו רשות בפני עצמו, אדרכא הוא משמש את הטוב.

15. הגם שענינו הרואות הטבע ומפעליו - כשהוא מתפעל מחוקיו; זאת ועוד שהשתדלותנו כביכול היא המועילה - לתקן ולשנות הטבע, אין זה אלא טעות שמטעים אותנו החושים בעת שאנו מסתכלים על הטבע. ראה אדיר כמרום, עמ' תנח:

"המלך הג' הוא חושם, והוא ענין ההבלים שנשארו לבדם, (וגמרו) [וגרמו] לעולם ללכת בהנהגה זאת של ההבלים. וס"ז (תהלים צד, יא): ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל. ועתה אפרש לך כל זה הענין היטב, והוא ענין ב' אלפים תהו שארז"ל (סנהדרין צו ע"א) שהיה קודם נתינת התורה. הנה העולם מתנהג לפי (ה)הנהגה אחת אמיתית וישרה, לתיקון הנשמות הכאות לזה העולם, לתקן מעשיהם. וכל עניני העולם נודע שהולכים לפי זה הדרך. לא שיהיו הסדרים מקרים וחוקות טבע, שהוא ענין עולם כמנהגו נוהג, שאמרו האפיקורסים. וזה הסדר הנודע בסוד התורה, שכל העולם מתנהג בהנהגתו של המקום. אבל יש חשך אחד שמחשיך עיני בני אדם, לשקע אותם בדברי הטבע. ואז אינם מכירים עוד שחכב"ה הוא המנהיג העליון, המסבב את הבל, אלא הכל נותנים למזל. (ישעיה סה, יא): העורכים לגד [פי' למזל] שלחן. עב"ז בונים כל מחשבותיהם וכל משפטיהם, הכל על פי הטבע. וגם כמה חכמות חיצוניות נמצאו, כלם בסוד הטבע הזה, וכלם משקעים בני העולם בסברות אלה. ובה נרחוק

וְחָרִיצוֹתֶם הוּא הַמוֹעִיל, וְעֲצוֹתֶם הוּא הַמְּזִיק, כְּעֵינֵי "כַּחֲוֵי וְעֵצִים יְדֵי עֲשָׂה לִי אֶת־הַחֵיל הַזֶּה" (דברים ה, ז). עוֹד יֹאמְרוּ: הַכֹּל תְּלוּי בַּמּוֹל,¹⁶ וּמִקְרָה אַחַד לְכֹל, וְאֵין כָּאֵן אֶלָּא הַדֶּרֶךְ הַטָּבְעִי, לֹא יוֹתֵר, אִם לְהִיטִיב אִם לְהָרַע.

❧ אור השכל ❧

שם - פירוש היחוד, עמ' קנח: "ואומר לך מהו התולדה מכל זה בהנהגה. כי בהתעלם עילת כל העילות, ונשארו הדברים בחוקות הטבע - כי הספירות אינם פועלות בכח"י כל יכול, אלא אדרבא, בדרך סיבות פרטיות שצריכות להמציא כדי להוציא התולדה שלהם, והיינו כגון [מים], שהם המים העליונים שיורדים, שהם עצמם נעשים כחות בתוך העפר, שמאספים אליהם בחינות וחלקים מן העפר, ועושים אותו עשבים ואילנות, כמו שנעשה אדם עפר מן האדמה, בסוד "ציבר עפרו". וזה מראה סוד האורות העליונים שהם מוציאים התולדות, אבל הם עצמם מורכבים, צריכים להתגלות ולהתקשר ולהתחבר כמו שצריך לעניינם - ובני אדם שמתנהגים כך, נדבקים בדרכי הטבע, ובוטחים הכל בהשתדלות שלהם - להשתדל לתקן הסיבות שיצאו מהם הפעולות, ועל כן אינם מתעלים במחשבתם להבין רוממותו ית"ש. ובאמת הם רחוקים ממנו ית"ש, כי אינם ראויים אפילו להזכר בפניו. אבל בשעה שמעלים מחשבתם אליו, אדרבא זה נקרא שמתגלה להם מה שבתחילה מתעלם בתוך ענין הספירות. וזהו ענין "דנחית ליה במחשבתיה לאתריה" (ת"י, תי" טז, קטז)."

16. כאן רבינו משתמש במימרא זו "הכל תלוי במול" - רק כלשון מליצה. שהרי גם הרב משתמש במימרא זו בס' קס, אבל במימד שונה לגמרי. וכוונתו כאן (בס"י לו) לדעה הרווחת בעם, מזל - דהיינו מזלות וכוכבים.

והליכותיו. אך שום אחד מאלה הדברים אינם נופלים תחת החושים, ועל כן נעלמו מן הנשמה בעה"ז, ואינה מבינה אלא מה שרואה, ובראות בני אדם דברי העולם רק לפי חושיהם, הביא בהם מה שאינו אמת ועיקר, אלא דבר נראה לכאורה ולפנים, ואז בא כל סברותיהם הכוזבות."

ראה ג"כ אדיר במרום ח"ב - מאמר יחוד היראה, עמ' קן: "כלל הענין הזה - כמו מי שיסתום חלון חדר אחד בזכוכית בעל גוונים, והשמש מכה בו לפי עצמו בלי שינוי - ונראים בחדר כמה מיני גוונים וריקומים יוצאים מניצוצי השמש עצמו כאילו הוא מרוקם כך. ומי שהוא בחדר לא יוכל לראות אלא כך, ואי אפשר להבין הניצוץ שהוא בדרך אחר. כן הא"ס ב"ה פועל בדרך שלמותו, ושם לפניו מסך הצמצום, שבו תלויים כל הגוונים האלה, והם כל חוקות הטבע מראש ועד סוף. וכל הדברים האלה הם לפי הא"ס ב"ה בדרך אחר ממש, שאי אפשר לנו להבין אותם איך הם, אלא זה ידענו, שכל אלו הדברים הנראים לנו במציאות שהם כך - אין זו ענין הדברים ההם כלל, כי אם ענין נעלה מזה הרבה. אלא לפי הזכוכית הסותם השמש - הוא נראה לנו כך. כך ענין הזמן, איננו כלל אלא מה שאנו מדמים הטבע כמו שנראה לנו לפי הצמצום. הלא נראה - בחלום עצמו יראה לנו שעברו ימים ושנים בתוך חלום אחד, והחולם נראה לו שהוא כך ממש. כך אנחנו בהקיץ בענייני הטבע אנו משערים מה שאנו רואים, וקוראים לזו השיעור - זמן, כאילו יכול להיות שעה אחת או רגע אחד כשני החלום, שהם באמת רגע אחד, והבן היטב."

הַדַּעַת הַרְכִּיעִית הַיָּא דַּעַת גִּוְיֵי הָאָרֶץ הָאוֹמְרִים: הַמָּא יִשְׂרָאֵל - "אִין יִשׁוּעָתָה לֹא כְּאַלְהִים סִלָּה" (תהלים ג, ג), ח"ו; "כֶּסֶף נִמְאָס קְרָאוּ לָהֶם" (ירמיהו ו, ל). כִּי הַקֵּב"ה פָּחַר בָּהֶם וְנָתַן לָהֶם הַכְּחִירָה בְּיָדָם לְהִיּוֹת צְדִיקִים אוֹ רְשָׁעִים, וְהֵם הִרְשִׁיעוּ לַעֲשׂוֹת, וּמִנְעוּ מִמֶּנּוּ ית', כְּבִיכּוֹל, שְׂיֻכַּל לְהִיטִיב עוֹד לָהֶם, כְּעִנְיָן: "צוּר יִלְדֹךָ תִּשִׁי" (דברים לב, יח); וְהִכְרַח לְעוֹב אוֹתָם וּלְהַחֲלִיפָם בְּאִמָּה אַחֲרַת, ח"ו, מִפְּנֵי שְׂאִיר־אֶפְשָׁר לְהוֹשִׁיעֵם. וְאַרְךָ הַגְּלוֹת מוֹרָה לְכַאוּרָה עַל זֶה, וּמִפְּחִיד הַלְּבָבוֹת שְׂאִינָם חֻזְקִים בְּאִמּוּנָה הָאֱמִתִּית.

הַדַּעַת הַחֲמִישִׁית¹⁷ הַיָּא דַּעַת פּוֹשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל, אוֹתָם שֶׁהָיוּ מְכִירִים אֶת קוֹנָם וּמְכוֹנִים לְמַרְד בּוֹ, כְּאִמּוֹן שְׂאִמְר: "כְּלוֹם אֲנִי עוֹשֶׂה אֵלָא לְהַכְעִים אֶת בּוֹרְאִי" (עי' סנהדרין קג:), וְכָל דְּכוּתָהּ. וְקָרָא כְּתִיב: "לְמִרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ" (ישעיהו ג, ח), שֶׁהָיוּ חוֹשְׁכִים שְׂיֻכְלוּ לַעֲשׂוֹת נֶגֶד רְצוֹנוֹ, ח"ו, וַיִּכְעִסוּהוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַרְעִים, כְּמִי שֶׁמְכַעֵים אֶת חֲבֵרוֹ בְּעַל־כְּרָחוּ. וְאַחֲרֵים חֲשָׁבוּ לְהַתְחַזֵּק בְּכִשְׁפִּים וּקְסָמִים, וְאַחֲרֵים בִּידְעַת מְלֹאכֵי־הַשֶּׁרֶת וּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם, כְּמוֹ שְׂאִמְרוֹ בְּמִדְרָשׁ

« אור השכל »

הַרְדִּל"א, הַרִישָׁא דְלֹא אַתִּידַע, מַה שְׁנִקְרָא בְּדַעַת תְּכוּנוֹת: הַתִּיקוֹן הַכְּלָלִי (רֵאשׁוּ ס"י קס וְהַלֵּאָה). וְעִיֵּן מֵאִמְר שְׁלֵנוּ עַל צְדִיק וְרַע לוֹ, וְהַעֲרָה 149.

17. גַּם בְּדַעַת הַחֲמִישִׁית הַכְּנִיס הַרְמַח"ל שְׁתֵּי דַעוֹת. דַּעַת אַחַת שֶׁל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲשָׁבוּ לַעֲשׂוֹת נֶגֶד רְצוֹנוֹ - כְּאִילוֹ שֶׁהוּא כְּבִיכּוֹל כַּפּוֹף לְחֻזְקֵי הַמִּשְׁפָּט שֶׁהוּא ית' קִבַּע, וְאֵז יְכוּלִים לְהַכְעִים אוֹתוֹ "כְּמִי שֶׁמְכַעֵים אֶת חֲבֵרוֹ בְּעַל כְּרָחוּ".

דַּעַת אַחֲרַת שֶׁל הַמְכַשְׁפִּים וְהַקְּסָמִים, שֶׁחֲשָׁבוּ גַּם כֵּן שֶׁהַקֵּב"ה כְּבוֹל כְּבִיכּוֹל בְּחֻזְקוֹ - דַּהֲיִינוּ בְּסִדְרִים שֶׁל מַעֲרֻכּוֹת הַמְּלֹאכִים שֶׁהוּא ית' סִידֵר.

וּכְכֵן, בְּדַעַת הַשְּׁלִישִׁית הַרְמַח"ל כְּלָל שְׁתֵּי הַדַּעוֹת הַכּוּזְבוֹת שֶׁל הַהִמּוֹן: א' - חֻזְקֵי הַטְּבַע, וּב' - חֻזְקֵי הַמְּזוּלוֹת. כְּשֵׁתֵי הַדַּעוֹת הַנִּיל הַהִמּוֹן מִיחַס לְמֵאוֹרַע שְׁקוּרָה לֹא לְמִזְל אוֹ לְטַבַּע, בְּמַקּוֹם לִיחַס אֶת זֶה לְרִצּוֹן הַכְּלַעֲדֵי שֶׁל ה'. וְאִם עֵינֵינוּ רוֹאוֹת שֶׁהַדְּבָרִים הוֹלְכִים אַחַר חֻזְקֵי הַטְּבַע אוֹ אַחַר הַמְּזוּל, אִין זֶה רַק הַסִּיכָה הַקְּרוּבָה - הַסִּיכָה הַשְּׁטַחִית. אֲבָל כְּעֵצֶם יֵשׁ הַסִּיכָה הַרְחוּקָה - הַסִּיכָה הָאֱמִיתִית; וְהוּא הַרְצוֹן הַעֲלִיּוֹן - וְזֹאת אִמּוּנַתְּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

כְּשֵׁתֵי הָאִמּוּנוֹת הַנִּיל, הַהִמּוֹן מֵאִמּוֹן אוֹ בְּכוּחוֹת הַטְּבַעִיִּים אוֹ בְּכוּחוֹת הַמַּעַל-טְבַעִיִּים לְפִי רֵאִייתָם הַשְּׁטַחִית. וְמַה שְׂאִמְרוֹ שֶׁ"הַכֹּל תְּלוּי בְּמִזְל", לְרַמַּח"ל יֵשׁ הַכְּנָה אַחֲרַת שֶׁל הַמוֹשֵׁג "מִזְל", וְעֵינֵינוּ סוֹד הַהִנְהָגָה הַנַּעֲלָמָה -

(איכה רבה, פרשה ב, ו) - שְׁהִיוּ אוֹמְרִים לְיִרְמְיָהוּ: "אֲנִי מִקֵּף לֵה חוֹמַת מִיָּא... אֲנִי מִקֵּף לֵה חוֹמַת נוֹרָא"¹⁸

וְאִמְנָם, הַמֵּאֲמִין בְּיַחְוֹד וּמִבֵּין עֵינֵינוּ צָרִיךְ שְׂיֵאֲמִין שֶׁהַקֶּב"ה הוּא אֶחָד־יִחִיד וּמִיַּחַד,¹⁹ שְׂאִין לוֹ מוֹנֵעַ וּמַעֲכֹב כָּל־לְוִעֶקֶר בְּשׁוּם פָּנִים וּבְשׁוּם צַד, אֲלֵא הוּא

» אור השכל »

מיא; ואחרינא אמר אנא מקיף לה חומת נורא; וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא. אמר להו הקב"ה: בדידי אתון משתמשין. עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים, דעל מיא עבד על נורא ודעל נורא עבד על פרזלא, והיו מזכירין שמותם מלמטה ולא היו עונין להם, הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ג) ואחלל שרי קדש. וכיון שגרמו העונות וכאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עביד לי מיליא פלן אמר ליה לית בחילי דאנא מרים מינה".

19. כאן בא רבינו להציג לנו בקצרה תורת היחוד המיוחדת, והיא כנגד החמש דעות הכוזבות את היחוד, ראה בטבלה הבאה.

18. עיין באריכות מה שכתבו במדרש איכה רבה, פרשה ב פסקה ו: "הרס בעברתו מבצרי בת יהודה (פסוק ב) - ר' יודן אמר כל בירה ובירה שהיתה בירושלים לא היתה ראויה להכבש פחות מארבעים יום. ר' פנחס אמר פחות מחמשים יום. וכיון שגרמו עונות הרס בעברתו מבצרי בת יהודה; הגיע לארץ חילל ממלכה ושריה (שם), חילל ממלכה - אלו ישראל, כד"א (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. ושריה - אלו שרים של מעלה. את מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיה אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות. אמרו לו אם יבאו השונאים מה יכולין לעשות לנו? חד אמר אנא מקיף לה חומת

היחוד קובע ש:	כנגד הרעות ש:
אין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה	א - יש אחרים תחתיו שיש להם שליטה
אין שום רשות נגדו - הוא בורא הטוב והרע	ב - שתי רשויות יש - טוב ורע
אין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו, ולא במקרה, ולא בטבע ולא במזל	ג - הכל הולך אחרי הטבע, הכל הולך אחר המזל
כשהוא רוצה אינו חושש לכל המעשים, ומטיב לכולם	ד - בגלל החטאים מחליף את ישראל
לא יוכל שום נברא לעשות נגד רצונו וכשהוא רוצה הוא מבטלם	ה - שאפשר לעשות נגד רצונו ולהתחזק בכשפים כנגדו

הגדרת היחוד שיוצאת לנו מפה היא: שלילת כל זולתו (זהו מה שכתב: אין אחר תחתיו, אין שום רשות נגדו, אין טבע וכו'), ראה סי' מ; לשון אחר: אין עוד מלבדו.

לְבַדּוֹ מוֹשֵׁל בְּכָל. לֹא מִבְּעֵינֵי שְׂאִין רְשׁוֹת נִגְדוֹ, ח"ו, אֶלָּא הוּא עֲצָמוֹ בּוֹרֵא הַטּוֹב וְהָרַע, כְּעֵינֵי הַכְּתוּב: "יוֹצֵר אֹר וּבּוֹרֵא חֹשֶׁךְ, עֹשֶׂה שְׁלוֹם וּבּוֹרֵא רָע, אֲנִי ה' עֹשֶׂה כָּל אֵלֹהִים" (ישעיה מה, ז) - שְׂאִין אַחַר תַּחְתּוֹ שִׁיְהִי לּוֹ שְׁלִיטָה בְּעוֹלָם, דְּהֵינּוּ שְׂאִין שׁוֹם שֶׁר וְלֹא שׁוֹם בַּח שְׁנֵי, כְּמוֹ שֶׁחֲשַׁבּוּ עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוּא לְבַדּוֹ מְשַׁנֵּיחַ עַל כָּל בְּרִיּוֹתָיו הַשְּׁנָחָה פְּרִמִּית, וְאִין שׁוֹם דְּבַר נוֹלָד בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא מְרֻצוֹנוֹ וּמִיָּדוֹ - וְלֹא בְּמִקְרָה, וְלֹא בְּטַבַּע, וְלֹא בְּמוֹזֵל; אֶלָּא הוּא הַשּׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ, וְגוֹזֵר כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּעֵלְיוֹנִים וּבַתְּחִתּוֹנִים, עַד סוֹף כָּל הַמְּדַרְגּוֹת שֶׁבְּכָל הַבְּרִיאָה כְּלָה. וּמַעֲצָם יַחֲדוֹ שְׁלִיטָתוֹ הוּא, שְׂאִין לּוֹ שׁוֹם הַכֶּרֶחַ וּכְפִיָּה כְּלָל, וְכָל סְדְרֵי הַמְּשַׁפֵּט וְכָל הַחֻקִּים אֲשֶׁר חָקַק - כְּלָם תְּלוּיִם בְּרֻצוֹנוֹ, וְלֹא שֶׁהוּא מְכַרַח בָּהֶם כְּלָל. הִנֵּה כְּשֶׁרוֹצֶה - מְשַׁעֲבֵד רֻצוֹנוֹ, כְּבִיכּוֹל, לְמַעֲשֵׂי בְּנֵי־הָאָדָם, כְּעֵינֵי שְׁשֵׁנֵינוּ: "וְהַכֹּל לְפִי רַב הַמַּעֲשֶׂה" (אבות פרק ג, יט); וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה - אִינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְכָל הַמַּעֲשִׂים, וּמִיִּטִּיב בְּמוֹכּוֹ לְמִי שֶׁרוֹצֶה, וְכְמוֹ שֶׁאָמַר לְמֹשֶׁה רַבְּנוּ ע"ה: "וְחִנַּתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֶחָן - אֶף־עַל־פִּי שְׂאִינוֹ הַגּוֹן" (ברכות ז). וְכִבְרַ נֹאמֵר: "אִם חָטֵאתָ מִהַתְּפַעֲלִיבּוֹ, וּרְבוּ פִּשְׁעֶיךָ מִהַתְּעַשֶׂה־לּוֹ" (איוב לה, ו); וְאִזּוֹ נֹאמֵר: "יִבְקֹשׁ אֶת־עוֹן יִשְׂרָאֵל וְאִינְנוּ... כִּי אִסְלַח לְאֲשֶׁר אֲשִׁאִיר" (ירמיה ג, כ). וְכֵן נֹאמֵר: "לְמַעֲנֵי לְמַעֲנֵי אַעֲשֶׂה, כִּי אֵיךְ יִחַל" (ישעיה מח, יא); "אֲנִכִּי אֲנִכִּי הוּא מִחָה פִּשְׁעֶיךָ לְמַעֲנֵי, וְחַפְזָאֲתֶיךָ לֹא אֲזַכֵּר" (שם מג, כה). וְכֵן נֹאמֵר: "וּמִשְׁתִּי אֶת־עוֹן הָאָרֶץ־הַזֵּה בַּיּוֹם אֶחָד" (זכריה ג, ט).

זֹאת נִחְמַתְנוּ בְּעֵינֵינוּ, כִּי לֹא עַל מַעֲשֵׂינוּ יִפְקֵד, וְלֹא לְזִכּוֹתֵנוּ יִמְתִּין, אוֹ מִחְסְרוֹן מַעֲשִׂים יִחְלִיפֵנוּ, ח"ו; אֶלָּא מִפְּנֵי הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבוֹתֵינוּ, וְהַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת, הִנֵּה אֶפְלוֹ אִם לֹא יִהְיֶה זִכּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל - כְּשֶׁיִּגִּיעַ עַת מוֹעֵד, יוֹם נִסְתָּם בְּלִבּוֹ, הִנֵּה עַל־כָּל־פְּנִים יוֹשִׁיעֵנוּ וְדָאֵי, כִּי אֲדוֹן כָּל הוּא, וְיִכּוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה.

וּמִמָּה שֶׁצָּרִיךְ לְהֶאֱמִין, הוּא קְרוֹב לְמָה שֶׁהוֹכְרֵנוּ עִתָּהּ, וְהֵינּוּ שְׁבָהוּיּוֹת שֶׁהוּא ית"ש אִינוֹ מְכַרַח בְּמַעֲשָׂיו, עַל כֵּן לֹא יוֹכֵל שׁוֹם גְּבֵרָא לְהַתְּחַזֵּק וּלְעַשׂוֹת נִגְדוֹ,

אִפְלוּ שִׁישְׁתַּמֵּשׁ מִן הַחֲקִים וְהַסְדְּרִים עֲצָמָם שֶׁהוּא ית' חֲקֵק, כִּי הָרִי הוּא עֲשָׂאָם, וְהוּא יָכוֹל לְשַׁנּוֹתָם וּלְבַטְּלָם כְּרִצּוֹנוֹ; הִינוּ: "אֵין עוֹד מְלַבְדּוּ - וְאִפְלוּ לְדַבֵּר כְּשָׁפִים" (סנהדרין סו:), שְׁזַכְּרֵנוּ לְמַעַלָּה. שֶׁאִף־עַל־פִּי שְׁלֹפֵי סִדְרֵי הַמַּעֲרָכָה הָעֲלִיוֹנָה שֶׁרָצָה הַקַּב"ה וְעָרַף, הֵינָה כְּשָׁפִים מְכַחֲשִׁים פְּמַלְיָא־שֶׁל־מַעַלָּה (סנהדרין שם), הֵינָה כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה - מִשָּׁל בְּכַחוֹ וּמְבַטְּלָם, וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ; וְלֹא כְּשֶׁחֲשָׁבוּ הַפְּתָאִים, שִׁיּוּכְלוּ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ מִפְּלִי עֲצָמָם כְּנִגְדּוֹ, ח"ו. הָרִי רָאוּ כִּי שֶׁקֶר נִסְפָּם (ע"פ ירמיה י' יד), לֹא לְעוֹד וְלֹא לְהוֹעִיל בָּם; הוּא אֲדוֹן כָּל, וְאֵין זוּלָתוֹ. וְאִמָּנָם זֶה הוּא מָה שִׁישׁ לָנוּ לְהֵאֱמִין בְּאִמּוֹנָה, אֲךָ בְּרוּר הָאֱמֶת הַזֹּאת הוּא הַמְתַּגַּלָּה מִכָּל הַמַּעֲשִׂים, מִכָּל הַבְּרִיּוֹת²⁰ וּמִכָּל הַהִבְטָחוֹת, וּכְמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ לְעֵיל.

וְנִמְצָא, שְׁגִלּוֹי יַחֲדוּ זֶה הוּא מָה שֶׁרָצָה בּוֹ הַרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן,²¹ וְעַל פִּי כְּנִגְדָּה זֹאת חֲקֵק חֲקוֹת נִבְרָאִיו; וְכָל הַמְּסֻבּוֹת אֲשֶׁר גִּלְגַּל וּסְבַב, הֵם מָה שֶׁצָּרִיךְ כְּדֵי לְבֹא לְתַכְלִית הַזֶּה. וְהֵנָּה נוֹכַח לֹאמֹר, שֶׁכָּל הָעוֹלָם וּמְלֵאוֹ, וְכָל אֲשֶׁר נוֹכַח לְהַתְּבוּנָה בּוֹ - הַכָּל תְּלוּי וְעוֹמֵד עַל עֲנֵן שְׁלֵמוֹת יַחֲדוּ ית', שֶׁרָצָה לְגַלּוֹת בְּפִעֲלָה לְעֵינֵי הַנִּבְרָאִים הָאֵלֶּה. וְיִוָּלַד מִזֶּה, שֶׁכֵּאֲשֶׁר נִבִּין גִּלּוֹי יַחֲדוּ זֶה בְּמָה תְּלוּי, נִבִּין גַּם כִּן חֲקוֹת הַנִּבְרָאִים הָאֵלֶּה - אִיךָ הֵם מְסֻדְרִים, וְעַל מָה הֵם עוֹמְדִים. וְתִרְאִי

» אור השכל »

20. בירור כל המעשים של כל הבריות, זהו מה שמתגלה לנו בסוף כל המאורעות, דהיינו אחר תחיית המתים, ביום הדין הגדול. הגילוי הזה הוא סוד הרד"א - הרישא דלא אתידע שתתגלה לעתיד לבוא. ראה מה שכתב רבינו בקל"ח פתחי חכמה - פתח עט: "יום הדין הגדול - בו יהיו נסדרים כל מעשה העולם לפי סדריהם כמו שנעשו, מראשית העולם ועד סופו. ועל פי כל זה, יהיה השלמות בהודע יחודו יתברך שמו." (עיי' ג"כ שם, פתח פז).

21. זהו התכלית של ההנהגה כולה. כל החוקות של הבריאה וכל המסיבות של העולם סובבים על קוטב אחד - גילוי יחודו. ראה מאמרינו על היחוד.

גילוי העצום הזה של היחוד לעיני כל

עוד לפני כס"ד, איך פשרצה הרצון העליון לבנות עולמו, ולנהגו על ענין זה - מזה נמשך ונולד כל ההלוקה הזה שזכרנו - דהינו: חסרון האדם, ושלמות עבודתו, וקבול שָכרו - מה שלא נמשך משום סדר אחר.

[לו] אמרה הנשמה: לזה אני מצפה בתאוה רבה, לשמע איך מן גלוי היחוד ימשכו כל אלה.

[לח] אמר השכל: הנה מה שאנו צריכים להבין הרבה, הוא ענין החסרונות האלה²² הנמצאים בפריאה - ענין הרעות הנמצאות בה - שהם ענינים שלא כחק שלמותו ית', וכמו שבארנו, אשר על כן נכשלו בם הפושעים, איש לפי דרכו הרעה, וכמו שבארנו לך למעלה; כי ודאי לפי שלמותו ית' לא היה לו לעשות אלא טובות לבד. אמנם, עתה אבינד הכל על פרוי כס"ד.

הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא יחיד, הלא אנו מבינים - שאין וולתו, שאין הפך לו, שאין מונע לו, ולאפוקי מכל אותם הסברות שזכרנו. נמצא שלא די לקיים בו ית' הטוב, אלא שצריך לשלל ממנו ההפך. אך כל שאר המעלות שנוכל לחשב בו - אין שייך בהם ההפך כלל. פרוש, דרך משל: בנגד החכמה אין שייך הסבלות, כי הלא חכמה יגדר אותה - מה שהדעת מלא מצויורי הדברים על ישרם; בדרך החסידות אין שייך הרע, כי גדרו הוא - לעשות טוב עם הכל. אך בנגד היחוד שייך ההפך, כי גדרו הוא - יחוד [נ"א: יחיד] שאין אחר עמו. הרי, שנגדר שאר המעלות הוא קיום הטוב מצד עצמו, ונגדר היחוד הוא שלילת הרע.

≡ אור השכל ≡

הרע תכליתו טוב (ראה מאמרינו על הרע), ואין האור ניכר אלא מתוך החושך. נמצאנו למדים, שמטרת החסרונות היא לגלות יחודו; וזהו גדר היחוד עצמו - להראות ההפכים, ואחר כך לשלול אותם.

22. החסרון הוא שורש הרין ושורש הרע בעולם. ומקורו בצמצום שעשה המאציל כשרצה לתת מקום לתחתונים. אמנם התפקיד האמיתי של החסרון (הרע) הוא לתת מקום לעבודה לתחתונים ולגילוי יחודו. אי"כ כל

עֲתָה הַנָּךְ רוֹאֶה, שְׂאֵם הָיָה רוֹצֵה הַקֶּב"ה לְגַלוֹת כָּל שְׂאֵר מַעֲלוֹת שְׁלֵמוֹתוֹ, כִּיּוֹן שֶׁהֵם כָּלָם רַק מַעֲלוֹת שֶׁל טוֹב - אֵין בְּגֵרָרִם אֲלֵא קִיּוֹם הַטּוֹב, וְלֹא הָיָה שִׁיךְ בְּגֵלוּיִם עֲשִׂית הָרַע. אֶךְ בְּרִצּוֹתוֹ לְגַלוֹת הַיַּחֲוֹד - שֶׁבְּגֵרָרוֹ יֵשׁ שְׁלִילַת הָרַע - הֵנָּה שִׁיךְ לַעֲשׂוֹת הָרַע, וְלִשְׁלַל אוֹתוֹ מִן הַמְּצִיאוֹת הַמְּכֻרָח וְהַשְּׁלִימָה, כְּדִי שִׁיְהִיו כָּל חֲלָקֵי הַגֵּרָר מִתְגַּלִּים הַיָּטֵב.

וְאֵל תִּמְעִי לֹמֵר: שְׂגָם לָתֵת בְּאוֹר לַחֲכֵמָה צְרִיךְ לְהִרְאוֹת הַסְּכָלוֹת, וְכֵן לְבֹאֵר הַחֲסִידוֹת צְרִיךְ לְהִרְאוֹת הָאֲכוּרִיּוֹת - כִּי אֵין הַפֶּךְ נֶפֶר אֲלֵא מֵהַפְּכוֹ. כִּי צְרִיךְ לְהִבְיִן, שֶׁכָּל מַעֲלוֹת הַטּוֹב - אֵין לָנוּ לְהִבְיִנָם אֲלֵא מַעֲלוֹת הַטּוֹב לְפִי מָה שֶׁהוּא טוֹב; וְשְׁלִילַת הַהֶפֶךְ שֶׁל הַמַּעֲלוֹת הָהֵם, אֵינָם בְּכָלֵל גֵּרָר הַמַּעֲלוֹת הָהֵם הַטּוֹבוֹת, אֲלֵא כָּלָם כְּאַחַד נִכְנָסִים תַּחַת גֵּרָר הַיַּחֲוֹד, שֶׁהוּא שְׁלִילַת כָּל מָה שֶׁהוּא זוֹלָתוֹ, וְכָלָם מִיְּנֵי הַסּוּג הַזֶּה יַחֲשִׁבוּ. וְמִי שְׂרוֹצֵה לְהִבְיִן, צְרִיךְ שְׁלֵא יַעֲרֹב מִיְּנֵי סוּג אֶחָד עִם מִיְּנֵי סוּג אֲחֵר.

[לט] אָמְרָה הַנְּשֵׁמָה: זֶה וְדֹאֵי, שֶׁהַהֲבֵנָה תְּלוּיָה רַק בְּהַבְּחָנָה, וְכָל הַסּוּגִים וּמִיְּנֵיהֶם צְרִיךְ לְהִבְדִּילָם זֶה מִזֶּה, כְּדִי לְהִבְיִן עֲנִינָם, וְעַנְיֵן הַתּוֹלְדוֹת הַנּוֹלְדוֹת מֵהֶם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּחֲשֶׁבֶה הַעֲלִיּוֹנָה אֵין דְּרָכָה כְּדִרְכֵי בְּנֵי־אָדָם - עַד שִׁיְהִיו שִׂיכִים בְּהַחֲלוּקִים הָאֵלֶּה - אֲבָל אֲנַחְנוּ בְּנֵי־אָדָם צְרִיכִים לְדַבֵּר בְּדֶרֶךְ בְּנֵי הָאָדָם.

[מ] אָמַר הַשֶּׁכֶל: יוֹתֵר מִמָּה שֶׁאִמְרַת אִמֵּר לָךְ בְּעִנְיֵן זֶה. כִּי אִמֵּת הוּא וְדֹאֵי, שֶׁהַקֶּב"ה הָיָה יָכוֹל לְבְרֹא עוֹלָמוֹ בְּדֶרֶךְ כָּל־יְכָלָתוֹ, כִּלְאֵי שֶׁנוֹכַח לְהִבְיִן בְּמַעֲשָׂיו - לֹא נִמְשָׁךְ וְלֹא קוֹדֵם, לֹא סִבָּה וְלֹא מְסוּבָב. וְאִם הָיָה בּוֹרֵא כֶּךָ, הָיָה סוֹתֵם פִּיהֶם שֶׁל כָּל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יִפְצוּ פִּיהַם כָּלָל עַל כָּל מַעֲשָׂיו, כִּי לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לָנוּ לְהִבְיִן דְּרָכּוֹ כָּל־וְעֶקֶר; כִּי דֶרֶךְ כָּל־יְכָלָתוֹ אֵינּוּ נִתְּפָם מִשְׁכַּלְנוּ, וְאֵינּוּ מוֹכֵן מִן הָאָדָם אֲשֶׁר דַּעְתּוֹ מְגַבַּלַת בְּחֻקוֹתֶיהָ הַפְּרָטִיִּים.

אֲבָל מִפְּנֵי שְׂרָצָה הַרְצוֹן הַעֲלִיּוֹן שִׁיּוּכְלוּ בְּנֵי־אָדָם לְהִבְיִן קֶצֶת מִדְּרָכֵיו וּפְעֻלוֹתָיו - וְאִדְרָבָה, רָצָה שִׁיְהִיו מִשְׁתַּדְּלִים עַל זֶה וְרוֹדְפִים אַחֲרָיו זֶה מְאֹד -

על פן פחר להיות פועל, אדרבה, בדרך בני-האדם,²³ פרוש: בסדר משג ומובן. והכלל הוא: שרצה לפעל פעלותיו לפי ערך הנבראים - לא לפי ערכו - על פן נתן לנו מקום להתבונן בם, ולהבין לפחות מעט מזער, אם לא כביר.

והראיה לדבר - מעשה-בראשית כפתוב בתורתו, שהרי שם מעיד על עצמו שברא את עולמו בחלוק זמנים, והבדל מאמרות, ובסדר מה שרצה בו - ולא הכל בבת-אחת, ולא במאמר אחד, שהיה יכול להפראות. ומעתה יש לנו להבחין בכל פעלותיו ומעמיהם - וכל שכן בתולדותיהם, כל הסוגים והמינים והפרטים - ככל הסדר הנשמר בדרך בני-האדם.

ונשוב לענינו. הנה כשאנו אומרים - יחוד, כבר שמעת שרצוננו לומר - שלילת כל זולתו. ונמצא, זה דבר כללי לכל מעלות שלמותו, אשר אין להם תכלית כלל, כי כל מה שהוא בו מעלה ושלמות, צריך להבין תמיד - שאין זולתו במעלה ההיא, שאין הפך לו, שאין מונע לו; שכל זה מכלל היחוד הוא, כמו שבארנו.

« אור השכל »

מדרגה ומדרגה מרד במידתו, כמה חסרון יהא בה וכמה ישאר בה מן הטוב והתיקון. וכפי המידה הנמדדת כך הם התולדות הנולדות במדיגה ההיא, וכל משפטיהם וכל חוקותיהם, הכל כאשר לכל, איש על מקומו.

ראה ג"כ קל"ח פתחי חכמה - פתח ל, בפירוש, עמ' צא: "אך כל זה אחר שידענו שרצה א"ס ב"ה בהדרגה. אבל אם הא"ס ב"ה לא היה רוצה בזה, היה יכול לעשותו כמו שהיה רוצה. נמצא לפי זה, שראשית ידיעת ההנהגה תלוי בהדרגה, שהוא המונח הראשון שרצה בו א"ס ב"ה, ועל פי הרצון הזה עשוי המקום. הלא תראה, כי הצמצום עצמו הוא על פי הקדמה זאת. שאם לא כן, היה א"ס ב"ה יכול בלא שום צמצום לפעול כרצונו כל הנבראים היחוד תחתונים".

23. כאן הרמח"ל מגלה לנו סוד ההדרגה שלו. ההדרגה נותנת מקום להכנת השתלשלות הבריאה ולמאורעות הזמן, קרי: ההנהגה. ההדרגה הוא הכרח הראשון שחידש המאציל לצורך הנבראים בסוד הגבול. בלי הדרגה אי אפשר להבין המאורח מן המוקדם. אין סיבה למסוכב, הקב"ה היה סותם פי כל התחתונים. אז סידר הקב"ה כל פעולותיו [רהיינו הספידות] "בדרך בני אדם", כדי שיבינו וישיגו אותו.

עיי' מה שכתב אצלינו בסי' קיח: "אמנם מן הענינים העיקריים שחידש הוא ית', הנה הוא ענין המידה והשיעור, כי בפשיטותו אין שייך שום מידה ושום שיעור, ומאז רצה בחוק ההדרגה - את הכל תיכן במידה, והסדיר כל הנמצאות בהדרגה, זה תחת זה, מן הראשון שבהם ועד האחרון שבהם, ובכל

וּשְׁנֵי דְבָרִים נִמְצְאוּ לְמֵדִים מִן הַהֶקְדָּמָה הַזֹּאת: הָרִאשׁוֹן - מִה שֶׁבָּאֵרְנוּ כָּבֵר, שְׂאִין שֶׁיֵּךְ בְּשׁוּם מַעֲלָה אַחֶרֶת, שִׁיְהִיָּה בּוֹרָא מִה שֶׁהוּא הַפֶּךְ שְׁלֵמוֹתוֹ כְּלָל, אֲלֵא בְּמַעֲלַת יְחִוּדוֹ; פִּירוּשׁ: בְּשִׁירְצָה לְגִלוֹת מַעֲלַת יְחִוּדוֹ ית', וּלְכַרֵּר אוֹתוֹ בְּאוֹר מְבֹאֵר הַיֵּטֵב, כַּנּוֹפֵר לְמַעֲלָה, בְּכָל חֲלָקֵי גֵדְרוֹ. וְהַשֵּׁנִי - שְׁלֹגְבֵי מַעֲלַת הַיְחִוּד הַשְּׁלֵם הַזֶּה, כֹּל שְׂאֵר הַמַּעֲלוֹת - הֵם כְּמוֹ דְבָרִים פְּרִטִיִּים, וְזֶה - דְּבַר כְּלָלִי. שֶׁהָרִי הוּא מוֹשְׁקִיף עַל כָּל הַמַּעֲלוֹת כְּלָמ, כְּמוֹ שֶׁהָרִאשׁוֹן לְדַעַת, שֶׁכָּבֵל

» אור השכל »

אחד, דהיינו כללות ענין הספירות, שענין זה עם כל תולדותיו אינו נקרא אלא כח אחד. אבל זה הכח עומד בו כמו ברצון ב"ה, דהיינו מבואר עם כל הטעמים ועם כל השרשים התלויים בכלתי תכליות הנ"ל, ולכן נקרא ג"כ בשם א"ס. וזהו המונח הראשון של כל ענין הספירות... (עמ' תכז): והנה כח זה כבר אמרנו שהוא כח אחד לכד, פירוש - שזה הענין כבר אינו יוצא חוץ ממצייאות ההטבה אל נבראיו. אך זה פשוט, שזה הענין שהוא שלם - הנה הוא בו בתכלית כל השלימות שאפשר להיות. וזה הכח הוא המתגלה בספירות, שכבר שמעת שאינם אלא מה שצריך להגיע אל שלימות הענין של ההטבה. ותבין כי אפילו בענין הזה לבדו - אין סוף באמת לשלימות הנמצא בו. ותבין כי שכר הנשמות יהיה לנצח, ואין ענינו אלא השגה חדשה שישגו, ואין סוף להשגה שיש להם להשיג, כי אין סוף לשלימות המתגלה. ונמצא שאפילו שלא נצא חוץ מענין ההטבה, אעפ"כ לזה הענין עצמו אין סוף לשלימותו, והוא שילך ויתגלה תמיד בכל הנצחיות, חידוש אחר חידוש לנבראים. וזה כל [ה]תענוג, וזה כל ההטבה שהמאציל ית"ש מטיב אל ברואיו, ורק לזה נבראו, והכן היטב. הרי כאן, הרצון הכללי - שרש כל שרש, והכח הפרטי הזה בכל שלימות - שרש לכל הבריאה, ואפילו לכל קיומה הנצחי".

24. היחוד הוא בעצם סוד הכתר, הרצון להיטיב. והוא יסוד כל הבנין של כל המעלות (הספירות) ושל מאורעות הזמן. ונקרא "משקיף" כמו הכתר שהוא מסובב לכל צד. עיין קל"ח פתחי חכמה - פתח יד: "מה שעומד במציאות בנין הספירות, פירוש - כל מה שהוא בנין כל המדרגות, ענין המדרגות עצמן, ענין כל חלקיהם ותכונותיהם וכל קשריהם - זה המונח הראשון של ההנהגה ששם אותו המאציל ית"ש, לפי שהוא ידע שזהו מה שצריך, לא פחות, ולא יותר, לסבב הנהגה אחת שלמה, לכא אל המכוון אליו כבריאחו, שהוא ההטבה השלמה".

ראה אדיר במרום, עמ' תכ: "ותבין עתה, כי הנה הרצון העליון א"ס ב"ה הוא שרש לכל, וכזמן החידוש, הדבר הראשון שנתחדש - הוא מציאות ענין הספירות האלה כמו שהם עתה, כל עניניהם עם כל פרטיהם, כל מה שתלוי במציאותם ובנינם, עם כל התולדות מה שיצא מן הבנין הזה. והכל בטעם נכון משתרש מן הרצון הפשוט עצמו ב"ה, וזהו הנקרא באמת כתר, הוא האור הנאצל הראשון שהאיר הא"ס ב"ה. ואינו נתפרש מענינו כי אם מעט, דהיינו שהא"ס הוא קדמון ומקור לכל, וכתר עליון עלול ומחודש עתה בזמן התאצל הספירות, והוא בכחינת צאת מן הכח אל הפועל. והא"ס ב"ה הוא בלתי תכלית בכחותיו. והכתר אינו אלא כללות כח

מה שיש בשלמותו - שאין לו סוף ושעור - בכלם, הנה הוא יחיד בתכלית היחוד - אין זולתו, אין הפך לו, ואין מונע אליו, כמו שבארנו.

ונשרש האמת הנה באמתת המצאו בהכרח²⁵ - שהוא המרכז מכל מה שנוכל לדבר משלמותו, ולכל מה שלא נוכל לדבר גם כן; והינו, מה שידענו שהוא לבדו מחייב המציאות, ומכרח הוא שהוא יהיה, ושלא יהיה אלא הוא. וזה פשוט לכל בני האמונה הקדושה. ועוד לפנים תמצאי התועלת היוצא מן ההצעה הזאת.

מעתה, הנה כבר ראית מה שאמרתי לך למעלה כבר, מה נשתנה פח מעלת היחוד הנה מכל שאר המעלות אשר לשלמות - שזה הוא הנותן מקום להלוך הנה של חסרון ושלמות,²⁶ עבודה וקבול שכר.

כי אמנם, אם לא היה רוצה הרצון העליון אלא לגלות מעלות משלמותו, לא היה לו לפעל אלא דברים שלמים, לפי השלמות שהוא שהיה רוצה לגלות; ולא היה ראוי שיהיה בהם שום חסרון כלל, באשר כבר הקדמנו - שלברר כל מעלה אחרת חוץ ממעלת היחוד, אין שייך להראות חסרונות. ואם לא היה חסרון - לא היה מקום עבודה לאדם, ולא מקום שיקבל שכר. אך, כשבחר שהמתגלה משלמותו יהיה יחודו ית', או נמשך מזה שיהיה חסרון בנבראו - שהרי צריך להראות החסרון פרי להראות שלילתו. אך, אין זה

❧ אור השכל ❧

26. מעיקרי היחוד הוא, שהקב"ה ברא את החסרון-הרע כדי לגלות יחודו. "המקום" [לעבודה, לבחירה, לקלקול ולתיקון] הוא תוצאה של היחוד. צריך לעשות את ההפך-החסרון, ואח"כ לשלול אותו, וכך מתגלה יחודו. וכמו שהוא מפרש לעיל, שההסתור פנים הוא הנותן מקום לחסרון, אבל הכוונה התכליתית היא לא להיות נסתר, אלא אדרבא, לגלות יחודו אחר כך.

25. זאת אומרת, שענין היחוד קשור ותלוי באין סוף ב"ה. ח"ס המפורש באדיר במרום שהבאנו בהערה 24, וד"ל: "אבל זה הכח עומד בו כמו ברצון ב"ה".

גם בקל"ת, בפתח טו, בפירושו: "והנה הכתר נקשר בא"ס ב"ה, שהוא הרצון הכל-יכול. והיינו כי אי אפשר לדעת שורש המונח הזה, למה הוא דוקא כך, לפי שהוא מושרש בכל-יכול, בשלמות הרצון העליון."

עדין סוף ברור היחוד. אלא, שסוף דבר, מכח שלמותו יעדר באמת החסרון, וישאר הכל מתקן בכח ממשלת טובו השולט לבדו; אז נקרא - שנגלה בפעל.

ואמנם תראי מה יוצא מזה. כי הנה זה ודאי יגרום שאף-על-פי שהנבראים נבראו בחסרונם, אך לא יהיה החסרון מום קבוע בהם, אלא אדרבה מום עובר, מום שצריך לעבר על-כל-פנים, אלא שהרבה דרכים ימצאו להעביר אותו. ותביני שרש כל זה. כי הנה החסרון ההוא לא נולד אלא מהסתר פניו של האדון ב"ה, שלא רצה להאיר פניו על נבראיו מתחלה מיד, שיהיו שלמים בתחלה, אלא אדרבה, הסתיר פניו מהם והשאירם חסרים. כי הנה "אור פני מלך חיים" (ע"פ משלי טו, טו) ודאי, והסתרו הוא מקור כל רע; ועוד נדבר מזה לקמן בס"ד. אבל פיון שהפונה התכליתית בהסתר הזה אינה להיות נסתר, אלא אדרבה, לגלות אחר-כך, ולהעביר כל הרעה שנולדה רק מן ההסתר ההוא, הנה על כן שם לו חק ומשפט לגלות פני טובו הנסתרים.

וזה, או על-ידי מעשים שיעשו בני-האדם, הסהמה המשפטים והתורות אשר נתן לנו תורתו תורת-אמת, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בחיים הנצחיים; כי שכר מצוה [- מצוה], ומצוה הוא הארת פניו ית"ש, שהסתיר אותם מן האדם בתחלת יצירתו. כי הנה על כן לעמל נברא, בהיות היצר שולט בו, ורבה רעתו עליו בכל מיני חסרונות והרחוק אשר לו מאור החיים, ומעשי המצות מאירים עליו האור הגנוז, עד שבהשלימו חק מצותיו נשלם עצמו עמהם לאור באור החיים האלה. אמנם אם לא ייטיב, הנה אף-על-פי-כן ירצה היחוד העליון להתגלות - כי לא לנצח יסתיר פניו מעולמו - אך בחמה שפוכה ימלך על החוטאים האלה בנפשותם, ונשאו את עונם עד יתמו חפאים מן-הארץ; או, כי יפנע לבבם הערל וישוכו ויחיו.

ולא עוד, אלא בהיות הפונה בהסתר-פנים שזכרנו, רק כי יחזר ויגלה אותם וישוב ירחמנו, הנה אפלו הבחירה הזאת שהוא מניח לנו עתה - ותמיד

הַדְּבָר תְּלוּי וְעוֹמֵד אִם לְהִיטִיב וְאִם לְהַרְעַ ח"ו לְפִי רַב הַמַּעֲשֶׂה - אֵין סוּפָה לְהַתְקִים כִּךְ אֵלֹא הַזְמַן שֶׁשְׁעָרָה הַמַּחֲשָׁבָה הָעֲלִינָה הַיּוֹתוֹ צָרִיד וּמִסְפִּיק לְכָל הַנְּשֻׁמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה, שְׁבוּ יַחְקְנוּ - מִי בְּצַדְקָתָם, מִי בְּתִשׁוּבָתָם וּמִי בְּקִבְלַת הַיְסוּרִין²⁷; וְזֶה הוּא הַמוֹעֵד אֲשֶׁר שָׁם שָׁתָא אֶלְפֵי שָׁנָה, כְּדַבְרֵי רז"ל (ראש השנה לא,; סנהדרין צו.). וְאַחַר, יַחֲדָשׁ עוֹלָמוֹ לְהִיּוֹת בְּנֵי-הָאָדָם כְּמַלְאָכִים וְלֹא כְּחַמּוּרִים; אֲבָל יִהְיוּ נְפֻשָׁטִים מִן הַחֲמֹר הַגָּס הַזֶּה, וּמִן הַתּוֹלְדוֹת הָרַעוֹת שְׁלוֹ - הֵן הֵם יִצְרֵהֶרַע וְכָל הַנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ. וְאַפְלוּ לַיְמוֹת-הַמְּשִׁיחַ קָרָא פְתִיב: "וְהִסְרֹתִי אֶת-לֵב הָאָבֶן מִבְּשָׂרְכֶם... וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר-בְּחַקֵּי תִלְכוּ" (יחזקאל לו, כו-כז); וְחז"ל אָמְרוּ: "שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵינֶנִּי לִי בָהֶם חֲפִץ (קהלת יב, א) - אֵלֹו יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, שְׁאֵין בָּהֶם לֹא זְכוֹת וְלֹא חוֹבָה" (שבת קנא,; מדרש רבה קהלת יב, ב). וְזֶה פְּשׁוּט, כִּי כֹּאֲשֶׁר יִתְהַר הָאָדָם מִיִּצְרֵהֶרַע, הֵנָּה אֵין עֲבוֹדָתוֹ אֵלֹא בְּכַח

« אור השכל »

בעומק חכמה כל כך, עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף סוף לדבר זה, שיהיה הכל נשלם, ויהיה הוא ית"ש מגלה יחודו".
ראה ג"כ אדיר במרום, עמ' ריא: "הנה אף על פי שמה שנראה בענין הצמצום ותולדותיו אינו אלא ההנהגה הזאת הנמצאת לצורך הבחירה, וברצות הרצון את זה, אמרנו שנטה הרצון לצד זה בפועל כנ"ל, אך באמת אין זה סוף הרצון, וכאשר נבין הכוונה התכליתית בזה הדבר, נבין מהו רצות הרצון באמת. כי רוצה הרצון להעמיד הדברים במדת דין להעניש החוטאים, ולתת שכר טוב במשפט ולא בצדקה אל הזוכים, וכבר נתפרש זה במקום אחר. אבל אין זה תכליתו, כי התכלית האמיתית הוא שהכל יתוקן, וחשב מחשבות לבלתי ירח ממנו נדח (שמואל ב יד, יד), והכוונה העיקרית היא להחזיר הרע עצמו לטוב, שהוא דבר הראוי להעשות מן הנבראים ממנו".
עיי' גם כן מ"ש הרב בפירושו זהר משפטים, גנזי רמח"ל, עמ' רעז - רעת.

27. עיקר ההנהגה היא לסבב כל המציאות כולה אל התיקון השלם, דהיינו גילוי יחודו (ראה סוף סי' קלד). ומעומק העצה לסבב את ההנהגה לתקן כל הנשמות - כל אחד לפי דרכו: מי בעונש - דהיינו יסורים, מי בתשובה, מי בצדקות, אבל עיקר הכל: "שלא ירח ממנו נדח". יתרה מזו, על ידי תיקון הנשמות כולם מתגלה יחודו ית' בשלמותו.
ראה מה שכתב רבינו בסי' מח: "ולא עוד, אלא שהקב"ה מסיבות מתהפך בעומק עצתו, ומגלגל גלגלים תמיד, להביא העולם אל השלמות הזו. והוא מה שאמר הכתוב (תהלים מ. ו), "דבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו"; וכן אמר הנביא (ישעיהו כה, א), "עצות מרחוק אמונה אומן"; וכן נאמר (שמואל - ב יד, יד), "וחשב מחשבות לבלתי ירח ממנו נדח". כי ודאי אין הקב"ה רוצה לאחוז בדרך הטוב ורע כל כך זמן, ואחר כך לעזבה ולתפוס בדרך הממשלה והיחוד ברגע אחד, כאדם המתחרט ומתנחם; אלא מעומק עצתו ית' הוא גלגל מסיבותיו

מכרת, ואין השבח מגיע אליו כלל. אמנם, הנה זה הוא מחקו של היחוד העליון לבדו ב"ה להראות עצם ממשלתו השלמה; שכל הזמן שהוא רוצה, מניח העולם להיות סוער והולך בילדי הזמן, עת אשר שלט הרע בעולם. ולא עוד, אלא שאינו מעפב עלידי הרע הזה מעשות כל אשר בכחו לעשות - ואפלו מגיעות בריותיו עד הדיוטה התחתונה - אפס כי לא מפני זה יאבד עולמו, כי הממשלה לו לבדו - והוא עשה, והוא סובל, והוא מחק, והוא ירפא, ואין עוד מלבדו. והנה זה יתד חזק לאמונת בני ישראל, אשר לא ירד לבם - לא מארך הגלות ולא ממרירותו הקשה - כי אדרבה, הרשה הקב"ה והניח לרע לעשות כל מה שפכחו לעשות, כמו שבארנו. ובסוף הכל - כל יותר שהקשה הרע את על סבלו על הבריות, כן יותר יגלה כח יחודו ית' וממשלתו העצומה אשר הוא כל-יכול, ומתוך עמק הצרות הרבות והרעות מצמיח ישועה בכחו הגדול ודאי.

כי הן אמת, שהיו יכולים בני-אדם²⁸ להיות זוכים במעשיהם ומכירים הם האמת, ועוזבים ארחות השקר של העולם הזה ברצותם להתקרב אל

» אור השכל «

ויש מציאות רע אחד, שהוא ב"ה המציא, כלול מכל כך בחות, שעוצר כח לפי רצון העליון להעלים גילוי יחוד זה מן הנבראים. אם תעובר זאת המניעה - בכת אחת תעובר, וישוב הראש להתפשט כבראשונה. ואם זה לא יעשה, הרי הוא נותן מקום למניעה הזאת לשלוט, והיא תשלוט בכל כחותיה. ואז צריך היקף אחר, שבהעלם יתחזק כח היחוד ב"ה ע"י המשפט, עד שכל הכחות האלה, איש לא נעדר, יחזרו כלם לטובה. ונמצא שאם היה מסיר רק המניעה מן הראש, הראש אינו מהלך לשום פרטות, אלא משפיע בכל יחודו הכל טוב, בתכלית הטוב, שכבר כחו הוא כך - ששום רע לא ימנעהו. אך הסוף סודו - שאפילו שיהיה כל רע, אף על פי כן יחזור הכל לטוב. אם כן צריך להניח שיהיה כל רע,

28. דרך התיקן לפני חטא אדם הראשון היה שונה מזה שלאחר החטא. לפני החטא לא היה צריך להתעסק או "לתקן" את הרע, היה צריך רק להכיר אותו כ"הפך" [היחוד] - וההפך הזה הוא כלום ואינו זולתו והוא ית' הכל. אם כן על האדם היה צריך להסתלק מן הרע [הנחש] לגמרי, והתיקן של הרע היה רק באופן כללי. מה שאין כן אחר החטא, יש לאדם עסק עם כל פרטי הרע, לקיים: "ועם עקש תתפתל".

עיי' אדיר במרום, עמ' שצה: "ואז נברא אדם למטה בבחינה זאת, והבחירה בידו לעשות אחד משתים אלה, או להעביר הרע הגורם העלם הראש, ויהיה מתפשט כבראשונה בסוד יחודו. וזה הוא ענין נעשה בכלל אחד לבד, כי הראש מתפשט ביחודו,

בִּוֹרָאם; וְזֶה בְּהוֹתָם יוֹדְעִים וּמְכִינִים כְּבֵר, שְׁכַל מַה שֶּׁהוּא הֶפֶךְ מִן הַדְרֵךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֵינּוּ אֶלָּא מִפְּלֵל סוּג הָרַע, שְׂרָצָה הַרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן וּבְרָא פְּהֵסְתֵר פְּנֵי טוֹבוֹ. וְעַל כֵּן יִמָּאָסוּ בְּתַרְמִית עֵינֵיהֶם זֶה, וַיִּבְחָרוּ בְּאוֹר הַגְּנוּז וְהַצָּפוֹן - "אוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים". וְאִם הָיוּ עוֹשִׂים כֵּן, הִנֵּה הָיָה יְחִוּדוֹ ית' מִתְגַּלָּה אֵלֵיהֶם מִצַּד עֲצָמָם, וְנִמְצְאוּ מְקַרְבִּים לָהֶם הַיְשׁוּעָה; וְלֹא הָיָה צְרִיךְ הַקב"ה לְהִרְאוֹתוֹ הוּא לָהֶם בְּדֶרֶךְ קָשֵׁי הַגְּלוּת וְאֲרֻכּוֹ, כִּי כִּיּוֹן שֶׁנִּתְבַּרֵּר לָהֶם הָאֲמַת מִדַּעְתָּם - דִּי בִּזְהָ, וְכִשְׁנִתְבַּרֵּר - נִתְבַּרֵּר. כִּי כִּיּוֹן שֶׁכְּבֵר רָאוּ הָרַע וְהַפִּירוּהוּ, וְעִזְבוּהוּ וְאֲחִזּוּ בְּאֲמַתַּת יְחִוּדוֹ - הָרִי נַעֲשֶׂה מַה שֶּׁצְרִיךְ, כִּי כָּל הַכּוֹנֵה הִיא רַק שְׂיִתְאֲמַת לָהֶם עֲנִין זֶה, כְּדֵי שֶׁמִּשָּׁם וְהִלָּאָה יִתְעַנְּגוּ בְּאֲמַת שֶׁנִּתְגַּלָּה לָהֶם. אִם כֵּן, כִּשְׁנִתְגַּלָּה - נִתְגַּלָּה.

הֵלֵא תִרְאֵי - אָדָם הָרֵאשׁוֹן עֲצָמוֹ, כֶּךָ קָרָה לוֹ, וְהִבִּינִי הַיָּטִב הָעֲנִין הַזֶּה. כִּי אִם לֹא הָיָה בּוֹרָא הַקב"ה הָעוֹלָם אֶלָּא עַל צַד הַטּוֹב בְּלֹא צַד הָרַע כֻּלָּל, אִזְּ לֹא הָיְתָה הַמַּחֲשָׁבָה מִצִּדֵּת הָרַע כֻּלָּל, שֶׁתּוֹכַל לְהִכִּין הַיְחִוּד בְּשִׁלְמוֹת גְּדֻרוֹ, וְכִמּוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ לְעֵיל. אֲךָ, כִּיּוֹן שֶׁכְּבֵר בְּרָא הָרַע, אִזְּ וּדְאִי כְּבֵר הַמַּחֲשָׁבָה יְכוֹלָה לְצִיֵּר אוֹתוֹ, וְלִהְפִּיר מִכַּחוֹ הַיְחִוּד בְּאֲמַת. וְאִמְנָם, אָדָם הָרֵאשׁוֹן כְּבֵר

« אור השכל »

העליון להשלים פעולתו כראוי. וכבר היתה נעשית בפועל, כי כל הרע רצה למנוע, ולא יכול, מצד הכח העליון הטוב השלם של הראש. וכיון שהלך לעץ הדעת טוב ורע, והוא חשב לעבוד בדרך זה, אז נמשך אחר הסוף, והוא מוכרח להתעכב כל הזמן שהוא צריך להתעכב, שכל מקריו הולכים אחר גילוי הסוף. אך תכלית הדברים נמצא שוה, שהוא רק גילוי היחוד בכל אורו הראוי למקבלו. אלא שכדי להשתוות, צריכים כל האורות שאמרת, לתקן כל קלקולי הגלות וידידת העולמות. הוא באמת סוד (קהלת ז, כט): עשה האלקים את האדם ישר.

ובחזור כולו לטוב - אז עשה הסוף פעולתו, והבין היטב. כי זה עומק כל עניני ההנהגה, וכל משפטי הספירות הולכים על דרך הזה. והנה סוד הב' בחינות האלה הם עץ החיים ועץ הדעת. וכנגד ב' אלה - האדם נברא זכר ונקבה. והנחש הוא כללות הס"א, היה לו גם כן שני כחות אלה, א' - בסוד הראש, דהיינו מה שמונע לראש, וא' - בסוד הסוף, שמעכב גילוי הסוף. ומצד אחד משנים אלה שהוא נכפה - היה די. ואם אדם היה רוצה, היה מתעסק רק בעץ החיים והוא סוד הראש, ומכניע את הנחש מצד הזה, והיה צריך להתבטל מיד כל הרע שלו, ולהניח ליחוד

היה רואה הרע - והיגו, כי הלא הוא היה עץ־הדעת־טוב־ורע שהקב"ה אסרו עליו - ואף־על־פִּי־כֵן היה עינו ממעה אותו לחשב אותו תאוה לעינים וטוב למאכל ונחמד להשכיל, כדברי הכתוב: "ותרא האשה" (וגו') [כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל]" (בראשית ג, ו). ונמצא, שהיה רואה מיד שיש מקום למעות ח"ו ולומר: או שתי רשיות הם ח"ו, או כל שאר סברות הרעות שהיה משים לפנים הנחש.

ואמנם, אדם הראשון באמת חכם גדול היה, והיה לו לחקר בחכמתו על זה פראוי; וגם כבר היה יודע אמתתו של דבר מצד חכמתו, שכל מה שרואה מנגד מה שהודיע לו ית' מן אמתת התקון - אינו אלא שקר מדמה, מכלל הרע שברא הוא ית"ש, להודיע אמתת יחודו²⁹ ולנסות בו את האדם עצמו לתת לו זכות. ואם היה עומד באמונתו, ולא היה מתפתה אחר יצר־הרע, אלא אדרבה, היתה מתחזקת בלבו האמונה הזאת, אז היה נקרא שהשיג היחוד העליון - שהרי כבר ראה וצירה מחשבתו מה הוא הרע, וגם השיג בחכמתו שכל מה שהוא רע אינו אלא נברא ממנו ית' לכבוד עצמו. והנה, היה די שיתחזק באמונה זו שלא לעבר את פי ה', וזה עד ליל שבת־קדש - כאשר חכמים יגידו - שאז היה הקב"ה עושה ביום אחד מה שהוא עושה עתה בשתא אלפי שנים; והיגו, שהיה סוף־סוף מראה לו בפעל, שמה

» אור השכל «

ואם מצד מה שנזר עליהם לענשן, ונראה הדבר לכאורה שזה הפך רצונו ית', כי הנה הוא ית"ש אינו רוצה אלא בטוב וכל חפצו להיטיב. על כל פנים, הרע כעונש אינו אלא אמצעי להטבה. אבל כאמת יש תפקיד אחר [יותר עיקרי] של הרע, והוא ענין גילוי יחודו. המעיין בדברי רבינו יראה ששתי התפקידים שהזכיר המחבר כאן מתייחסים לשתי הכוונות (ראה הערה 6) של בריאת העולם: הרע כניסיון, מתייחס להטבה; הרע כחסרון־העולם השלמות, מתייחס לגילוי יחודו.

29. ראה מה שכתבנו במאמרנו על "הרע - היפך היחוד". ובקיצור האומר: שתי תפקידים יש לרע, והם: להעמיד כניסיון בני אדם, ולהכיר אמיתת יחודו. שים לב, שכאן הרמז"ל לא מציין שהרע נברא להעניש, אלא לנסות את בני אדם. זאת אומרת, שהעונש אינו מטרה בהנהגת העולם, אלא הוא נמצא מצד הגזרה של המשפט. ראה דרך ה', חלק ד, פרק ד, סי' א: "הנה יש ענינים רבים של רע שמתגלגלים וסובכים בעולם, אם מצד בחירתן של בני האדם החוטאים,

שְׁהָאִמִּין מִיְחֻדּוֹ ית' הוא אַמְת, וְזֶה, כִּי הָיָה מְבַטֵּל בְּרַגַע אֶחָד כָּל הָרַע מִן הָעוֹלָם.

אֲבָל אָדָם הָרֵאשׁוֹן נִתְפַתֵּה בַּתְּחִילָה אַחַר הַתְּאוּהָ וְהַתְּשׁוּקָה שְׁלוֹ, וְאִזְ חֹזֵר וְחָשַׁב סְבָרוֹת רַעוֹת כְּדֵי לְהַקְלֵל לְעַצְמוֹ. וְהָרִי, זֶה כְּעֵין מַה שְׁאָמְרוּ ר"ל: "לֹא עָבְדוּ [יִשְׂרָאֵל] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֶלָּא לְהַתִּיר לָהֶם עֲרִיּוֹת בְּפִרְהֶסְיָא" (סנהדרין סג:); וְאָמְרוּ ר"ל: "אָדָם הָרֵאשׁוֹן - מִיֵּן הָיָה" (סנהדרין לח:). וְהִנֵּה, אִזְ הַצֵּרֶךְ לְהִרְאוֹת לוֹ בְּמוֹפֵת מַה שְׁלֹא רָצָה לְהַשִּׁיג מִצַּד הַיְדִיעָה, וְהִינֵנוּ, לְהִרְאוֹת לוֹ מַהוּ הָרַע בְּאֵמֶת; וְאִיךְ, אֶפְ-עַל-פִּי שְׁמַנִּיחִים לוֹ מְקוֹם כָּל-כֶּךָ גְּדוֹל, סוּף-סוּף צָרִיךְ לָבֹא הַכֹּל לְמַמְשֶׁלֶת הַטּוֹב הַיְחִידִית. וְהוּא דֶרֶךְ קָשִׁי הָעוֹלָם הַזֶּה שְׁנִגְזָר עָלָיו, כְּדֵי שְׁסוּף-סוּף יָבֹוא לְיַדֵּי הָאִמּוּנָה שְׁלֹא רָצָה לְעַמֵּד בָּהּ מִתְחַלָּה; אֶלָּא שְׁיִתְפַּרֵּר לוֹ בְּמוֹפֵת בְּפִרְט, מַה שְׁהָיָה יָכוֹל לְהַשִּׁיג מִתְחַלָּה וְלִהְתַּפַּרֵּר לוֹ הַכֹּל בְּבֵת-אֲחַת.³⁰

וְכֵן הוּא לְבָנָיו אַחֲרָיו גַּם-כֵּן, כִּי לֹאִי הָיוּ רוֹצִים לְהַשִּׁיג זֶה, וְלִקְבַע יְדִיעָה זֹאת בְּנַפְשׁוֹתָם מִצַּד הַחֲכָמָה - הָיָה רִי; כִּי אֵין צָרִיךְ אֶלָּא שְׁיִדְעוּהוּ, וְהָרִי יְדְעוּהוּ, וְכִשְׁנִתְפַּרֵּר - נִתְפַּרֵּר.³¹ אֵךְ, כִּיֵּן שְׁלֹא זָכוּ בְּנֵי-אָדָם בְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְאִדְרָבָה,

» אור השכל «

[בידיעה] את האמת של היחוד בלי להתעסק עם פרטי הרע. זאת האפשרות שניתנה לעם ישראל בזמן מתן תורה, הגם שנראה שנקבע זמן של התוהו, של הבלבול ו"השבירה" עד [לפחות] אלפיים שנה. זאת ועוד, שגם אחר אלפיים שנה - אחר מתן תורה, עשו עגל הזהב וכך התארך זמן התיקון השלם, עד ביאת המשיח.

השאלה היא: האם באמת ישנה אפשרות להגיע לתיקון לפני סוף הסיבוב (סוף אלף השישי)? נראה על כל פנים שבאופן פרטי יתכן התיקון של דרך עץ חיים.

30. אלו הם שתי אפשרויות שהיו לאדם הראשון בגן עדן: עץ החיים ועץ הדעת. עץ החיים מסמל האמונה באל היחיד, שאין עוד מלבדו וגם הרע אינו זולתו (וכאן יש בירור של כללות הרע בלי להתעסק בו). ולהפך, עץ הדעת מסמל היזומה האנושית - הרעת (או השכל הטבעי) שאינו רוצה להכיר באמת (של היחוד) רק על ידי הניסוי, דהיינו ההוכחות המופתיות, והוא הכירור וההתנסות של כל פרטי הרע.

31. נמצאנו למדים, שאפשר היה לקצר הדרך של זמן הניסוי והטעיה על ידי שמקבלים

הִלְכוּ אַחֲרֵי הַתְּרָמִית הַמִּתְרָאָה לְעֵינֵיהֶם - בְּכֹל אוֹתָם הַסְּבֵרוֹת הַרְעוֹת שְׁזָכְרָנוּ לְמַעֲלָה - הָרִי הַקַּב"ה צָרִיךְ הוּא לְגַלוֹת לָהֶם מָה שֶׁלֹּא יָדְעוּ הֵם לְהַשִּׁיג. וְאִין זֶה אֵלָּא, שִׁיעֵשָׂה בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּגִלוֹת הַזֶּה - שֶׁהִסְתִּיר פְּנֵי הַסֵּתֵר אַחֲרֵי הַסֵּתֵר, עַד שֶׁנִּתְגַּבְּרָה הַרְעָה בְּעוֹלָם תְּכֵלִית הַתְּגַבְּרֵת הַגְּדוֹל, וְכִמוּ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: אֵין לָךְ יוֹם שֶׁאֵין בְּרַכְתּוֹ מִרְפָּה מִחֲבָרוֹ (ע"פ סוֹטָה מט.). וְהִנֵּה בְּסוּף הַכֹּל - פִּתְאֹם יָבֵא אֶל הַיְכָלוֹ הָאֲדוֹן הַיְחִיד ב"ה, "וְנִגְלָה כְבוֹד ה', וְרָאוּ כָּל־בָּשָׂר יַחְדָּו" (ישעיה מ, ה).

וְמָה שֶׁעָתָה בְּעֵבֹר רֵב הַסֵּתֵר־הַפְּנִים נִפְסְדוּ הַדְּעוֹת וְנִתְקַלְקְלוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים - וְזִמְזָה נִמְשָׁךְ גַּם־כֵּן בְּפִרְיֹת עֲצָמָם הַקְּלִקוּל וְהַפְּסוּדוֹת, כְּעֵינֵן שֶׁאָמְרוּ: "נִמְלַ טַעַם הַפְּרוֹת" וכו' (סוֹטָה מט.), וְכֹל שְׂאֵר הַדְּבָרִים הַרְעִים שֶׁסִּפְּרוּ לָנוּ רז"ל, וְאֲשֶׁר רוֹאִים אֲנַחְנוּ בְּעֵינֵינוּ הָאָרֶץ הַנֵּה תָהוּ וּבָהוּ, וְכִמְאֹמְרָם ז"ל: "חֲצָפָא יִסְגָּא וְיִקַּר יֶאֱמִיר" וכו' (סוֹטָה מט.), שֶׁכֵּל זֶה הוּא תְּגַבְּרֵת הַרַע הַגְּדוֹל - הִנֵּה כְּאֲשֶׁר יִגְלָה כְבוֹד ה' יִשׁוּבוּ כָּל הַדְּעוֹת לְדֶרֶךְ הַיִּשְׁרָה, וְכֹל הַמַּעֲשִׂים יִהְיוּ מִתְקַנְיִם פְּרָאשׁ, וְיִהְיוּ בְּנֵי־הָאָדָם מִתְדַּבְּקִים בְּקוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: "אֲשַׁפּוּךְ אֶת רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר" וְגו' (יואל ג, א); וְכֵן: "וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ

« אור השכל »

המוכן אליו היה אורח הישר, נתעקם לו בחשבונות הרבים. ותראה, שבאמת לא אבד הדרך לגמרי, אלא כאילו נפרץ השביל והלך אל החשבונות הרבים, והדרך הישר עומד למעלה והוא יכול לחזור אליו. רק צריך סיוע גדול בכח חזק, שיוכל תמיד בכל המקרים, ובכל הפגעים, לחזור מן החשבונות, ולעמוד בסוד היחוד - לדעת שהוא השולט על הכל, ושהכל יחזור אליו. ועל זה היה מתפלל דוד (תהלים ה, ט): הישר לפני דרכך, והיה אומר (שם): ה' נחני בצדקתך, בסוד הזיווג הקדוש הנקרא צדקה. ומי שזוכה לזה נקרא ישר לב"י.

עיינ בנידון דין באדיר במרום, עמ' תטז: יומה שבתחלה התיקון היה נעשה רק בחיזוק הסדר של הקדושה, עתה צריך ללכת לפי הדרך עקש ופתלתול, בסוד (תהלים יח, כז): ועם עקש תפתל. אך הזיווג הוא בסוד גילוי היחוד כנ"ל, ושם עומד עכ"פ הדרך הישר לפי הגילוי ההוא, והוא בכחי הטוב בלא רע. ומי שזוכה ללכת בדרך הזה, הוא זוכה לדרכי התיקון האמיתי. ותבין היטב, שיש הדרכים שפירשתי למעלה, שהם מצד המלכות לבד שלא לפי דרך הזיווג, והם הדרך לפי הסוף לבדו, ושם יש החשבונות הרבים. ואדם, אעפ"י שהאורח

את־דעהו... לאמר דעו את־ה', כי כולם ידעו אותי, למקטנם ועד־גדולם" (ירמיה לא, לג). ותהיה התשוקה הכללית לכל העולם להתקדש בקדשתו ית', בענין שנאמר: "והלכו עמים רבים, ואמרו לכו ונעלה אל־הרה'... ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו" וגו' (ישעיה ב, ג). ויולד מזה הצלחות הבריות כלם, בענין שנאמר: "יהי פסת־בר בארץ בראש הרים" (תהלים עב, טו); "וגר זאב עם־כבש" וגו' (ישעיה יא, ו).

סוף דבר: תראי, שפאשר בחר הרצון העליון ללכת בדרך הזה, נתן מקום לכל מה שנתן שצריך לתחוננים לשלמותם האמת. כי בהיותו מסתיר פניו, הנה נתן מקום לחסרונות, ובתתו מקום לחסרונות - נתן מקום לעבודה כדי להשלימם. ולפי שההסתר עשוי רק כדי להגלות, הנה זה נתן מקום לתקן החסרונות ההם בכח הגלוי של השלמות. ובהיות שההסתר עשוי לגלות על־כל־פנים - אפלו מעצמו - הנה נתן קץ לימי הבחירה, שסוף־כל־סוף כל העולם יהיה מתקן בתקון שלם, ומשם והלאה יהיה זמן קבלת השכר על העבודה שקדמה כבר, כמאמרם ז"ל: "היום לעשותם, ומחר לקבל שכרם" (עירובין כב.).

[מא] אמרה הנשמה: נקבץ אפוא כל אשר דברנו עד עתה בענין הזה, כי רב הוא.

[מב] אמר השכל: הכלל קצר ונח לקבלו. רצה הרצון העליון לגלות ולברר אמתת יחודו - שאין שום יכלת נגד יכלתו פלל־ועקר, ועל היסוד הזה בנה עולמו בכל חקותיו.³² והכלל הוא: מה שהוא מסתיר פניו ונותן מקום

» אור השכל »

32. גילוי יחודו הוא התכלית האמיתית של הבריאה, אבל ההטבה השלמה איננה התכלית העיקרית, ולכן רבינו מרגיש פה ענין גילוי יחודו כ"יסוד" לכל הבריאה ולכל חוקי ההנהגה. ההטבה השלמה היא תכלית יחסית [לנבראים] אבל ביחס לבורא - התכלית היא גילוי יחודו. וכעת אפשר להבין השאלה של הנשמה בסי

לרע למצא, עד שיחזור ויגלה טובו והרע לא ימצא עוד, ונראה יחוד
ממשלתו. ובין כך ובין כך, נתן מקום עבודה לאדם כל זמן שהחסרון נמצא
והשלמות עומד להתגלות; ואחר שנתגלה - הוא זמן קבלת השכר על
העבודה שנעשית כבר.

[מג] אמרה הנשמה: עדין יש לי מקום מעט לשאלה: למה אנו צריכים לומר
שהכל עומד על ענין היחוד הזה? הלא, טובה הסברה הראשונה, אשר
שמעתי מפיה בתחילת דבריה: שרצה הקב"ה להיטיב הטובה שלמה אל
נבראיו, וראה שצריך לזה שיקבלוה בזכות ולא בצדקה, על כן שם השכר
והעניש בעולם כדי שיקבלו הטובה בשכרם, וכנגד זה שם רק הבחירה כדי
שיהיה מקום לשכר ועניש!

[מד] אמר השכל: אבל המעשה מוכיח שהיחוד הוא העומד להתגלות. פי
אנחנו רואים הבטחות הנביאים שהבאנום למעלה כבר, אשר הם
מבטיחים שהקב"ה יגאל את ישראל על-כל-פנים - אפלו בלא זכות, ושיסיר
יצרי הרע מבני האדם, ויכריחם לעבדו. והנה, כל אלה הם נגד השכר ועניש,
ונגד הבחירה! ואם היתה הפונה באמת להעמיד ענין הבחירה והשכר ועניש
- ההיגו, שיהיה העולם תמיד בנוי מבני-בחירה, להיות צדיקים או רשעים
כרצונם, ותמיד יהיה טוב לצדיקים או רע לרשעים - היה צריך שזה יהיה
תמיד, ולא יהיה לו הפסק! וזה היה - שהקב"ה היה רוצה להחזיק במדת
המשפט, להעמיד כל בריותיו בה כל הימים. אבל זה ידענו שאינו כך, כמו
שהוכחנו מן המקראות, וכמבאר לנו בדברי חז"ל - שפוף-כל-סוף תסור
הבחירה מן האדם, ולא יהיה עוד רעות בעולם. וכבר אמרו: "יתמו חטאים
מן הארץ, בתיב" (ברכות י.)!

« אור השכל »

מ"ג: "למה אנו צריכים לומר שהכל עומד על אשר שמעתי מפיה בתחילת דבריה, שרצה
ענין היחוד הזה? הלא טובה הסברה הראשונה הקב"ה להיטיב הטובה שלמה אל נבראיו"

אם כן, אין סוף הפונה על השכר וענש, אלא על התקון הכללי.³³ אלא שהרפיב הקב"ה שני הדברים כאחד, והיה זה מעמק עצתו לסבב הכל אל התקון השלם. ועוד נדבר מזה לפנים בס"ד בבואנו אל פרטי ההנהגה, כי הוא ענין עמק ועקרי מאד.

ואנחנו עד עתה דברנו בכלל, ומעתה צריך לבא אל הפרטים. כי הנה שמנו יסוד אחר - שכל עניני הבריאה וחקותיה תלויים בדבר גלוי יחודו ית', ולדבר הזה מצאנו שני הזמנים.³⁴ האחד - בהיותו נסתר ועתיד להתגלות, והשני -

❧ אור השכל ❧

תולדותיו רק עניני ההנהגה הזאת, אינו כן. כי אדרכה, מעשה הצמצום כך נעשה, להיות הנהגת הבחירה נגמרת כהנהגת הנצחיות, שהרע יחזור לטוב. אלא שכדי לבוא אל התכלית צריך לעבור דרך האמצע והיא ההנהגה הזאת. ובעוד שהוא רוצה כך, הנה תכליתו הוא הסוף, והיינו התיקון. וזה התכלית אליו נוטה הרצון דאי, לא כדרך רצות, אלא כדרך חפץ וחשק. כי הוא אינו רוצה לרצות בו, כי מסר הדבר אל בחירת התחתונים. אלא הוא חושק בזה ורוצה בהנהגה הזאת, עד זמן רצותו כהנהגת התיקון, שהוא סוף רצון הראשון.
ראה ג"כ ד"ת סי' מז, ד"ה: "ואמנם כהיות הכוונה התכליתית רק גילוי יחודו.. וחשב מחשבות..."

34. שני הזמנים הם: א) שית אלפי שנה - תקופת העלם היחוד וזמן העבודה, ב) מסוף אלף השישי והלאה - תקופת גילוי יחודו. כעצם תקופת העלם היחוד נותנת מקום להנהגת המשפט - השכר והעונש. שים לב, שתקופה הזאת קורא לה הרב העלם היחוד, להורות שרק הנהגת היחוד היא העיקר, ואילו הנהגת המשפט (כמו כן הדין) הוא רק תולדת ההעלם של היחוד.

33. להיטיב לצדיקים ולהעניש הרשעים אין זו תכלית הכוונה, אלא הכוונה התכליתית היא התיקון הכללי להביא כל הנשמות לשלמות כדי לגלות יחודו.

ראה דעת תבונות סי' קס; ראה גם כן אדיר כמרום, עמ' ריא - ריב: "ואשלים לפרש לך ענין הוראות הרצון, ותבין כל הסודות האלה על מתכונתם. הנה אף על פי שמה שנראה בענין הצמצום ותולדותיו, אינו אלא ההנהגה הזאת הנמצאת לצורך הבחירה. וכרצות הרצון את זה, אמרנו שנטה הרצון לצד זה בפועל כנ"ל, אך באמת אין זה סוף הרצון, וכאשר נבין הכוונה התכליתית בזה הדבר, נבין מהו רצות הרצון באמת. כי רוצה הרצון להעמיד הדברים במדת דין להעניש החוטאים, ולתת שכר טוב כמשפט ולא בצדקה אל הזוכים, וכבר נתפרש זה במקום אחר. אבל אין זה תכליתו, כי התכלית האמיתית הוא שהכל יתוקן, וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב יד, יד), והכוונה העיקרית היא להחזיר הרע עצמו לטוב, שהוא דבר הראוי להעשות מן הנבראים ממנו, וגם זה כבר פירשתי היטב במקומו. ונמצא כשאנו אומרים שהוא רוצה בהנהגה הזאת, האמת שהוא רוצה בסוף הענין, שהיא הנהגה הנצחית. פירוש - שמעשה הצמצום שנראה שהיו

אחר שנתגלה; ובאלה שני הזמנים ראינו היות תלוי עבודת האדם, וקבול שָׁכְרוּ. מעתה, בכל אחד מן הזמנים האלה יש לנו להבחין כל פרט שנוכל להשיג בו - והינו, פרטי העלם יחודו לבר, ופרטי גלוי לבר. ועוד יש לנו להבין התקשר שני הזמנים האלה זה בזה - כי הרי, כיון שצריך לעבר מזה לזה, צריך שיהיה להם מקום התחברותם, שהוא המעבר שבין שני הקצוות.

נתחיל עתה בסדר, וזה יצא ראשונה - להבין פרטי העלם היחוד, כי הוא הזמן הראשון, ומשפטי הנהגתו ית' בזמן הזה. וכאן יהיה לנו לבאר - כל עניני העבודה בכל תולדותיה, וההכנה אשר באדם לעשותה, וכל שאר הבחינות שיש לנו להבחין בדבר הזה.

אמר השכל: הקדמה אחת גדולה ועקרית מאד צריך אני להודיע לך קדם שנפנס לפנים, בענין דרכיו אלה ית' ומשפטיו אשר אנחנו עוסקים בהם.

[מה] אמרה הנשמה: ומה היא?

[מז] אמר השכל: הנה אנחנו רואים חקים ומשפטים אשר הוא ית' ש מתנהג בם עמנו, אנחנו נבראו, מדות ודרכים צדיקים באשר גזרה עמק חכמתו, עד שבעבור המדות האלה יחסנו לו תארים רבים³⁵ ככל דברי

« אור השכל »

יכול להשיג מן הספירה מה שנקרא דמות (צורה) או מראה הנבואה. אבל אף הצורה עצמית לספירה אלא מקרית לפי עין (דמיון) הרואה. ועייך דעת תבונות סי' קפ, וקל"ח פתחי חכמה, פתחים ה - יא.

באמת נשאלת השאלה: למה רמז"ל תזרז ומשנן לנו (לפתוח ג' פעמים) ענין הספירות - החוקים והמשפטים של ההנהגה? נראים הדברים ארוכים וכבדים, ואין כל כך תועלת. אמנם באמת המעיין בדבריו ימצא כל פעם חידוש מיוחד בכל ההגדרות על המידות שציטט. ראה הערות 126, 54.

35. כאן הרמז"ל מתאר לנו תורת הספירות. אמנם צריך לדעת שבכמה מקומות בדעת תבונות (סי' פ, סי' קנו, ועוד) הרב מגדיר את הספירות-המדות.

ולסיכום דבריו: הספירות או המדות אינם מדות עצמותו (כמו תכונות הנפש) אלא הם מתארות הפעולות [ולא דרך הפעולה] שלו. ואינם פעולות לפי כל יכלתו אלא לפי התחתונים - להוותם, לקיימם ולהנהיגם. אבל לכשעצמם הם שיעורי (כוחות) המחשבה העליונה, האורות שאינם נתפסות ע"י השכל האנושי. אמנם על ידי השכל הנשפע, הנביא

הנביאים ע"ה, ואליו קראנו: רחום, חנון, גבור, וכל שאר הכנויים הרבים אשר נתיחסו לו. אמנם פאן צריכים אנו להבין ולדעת אמונה ודאית שיש לנו להאמין בכל זה, פי לא יאותו כל התארים והכנויים האלה אליו ית' לפי עצמו כלל-ועקר, באשר אין כל הפעלות האלה פעלות שיפעל הוא ית' באשר יפעל איש לפי טבעו וכחו, אלא כלם ענינים שגרצו מרצונו לעשותם לפי ערך הנבראים שרצה לברא, ולפי פחם לכבד. ודבר זה נתברר אצל החכמים במקומות רבים בבאור רחב.

וכלל מה שצריכים אנו להאמין בזה הוא, פי הוא ית' ש מציאותו נודע לנו ודאי - שהוא מכרח מעצמו, אך מהותו אי-אפשר לנו להשיגו כלל-ועקר. ולא עוד, אלא שפבר אסור לנו אסור-עולם להפגם בחקירה זאת, וכבר אמרו חכמים: "המסתכל בארבעה דברים, ראוי לו שלא בא לעולם" (חגיגה יא:); וכן אמרו: "במפלא ממך אל תדרש... אין לך עסק בנסתרות" (שם ג.). וכללא הוא: כל מה שיכולה מחשבת בני-האדם לתפס ולצייר - אינו ודאי מהותו ית', פי הוא מרומם ונשגב מכל מחשבה ורעיון, ואין בו שום אחד מן הענינים מה שיש בנבראיו - לא מן הגדולים ולא מן השפלים; פי מה שהוא השלמות הגדול יותר בנבראיו - חסרון הוא לגביו ית', ולא נדמהו בחקו כלל-ועקר. פי כל מה שנמצא בנבראים - הטוב והרע, החסרון והשלמות - הכל חדש הוא שהמציאו הוא ית' ברצונו, והם דברים רק לפי ערכנו וענינינו, לא לפי ערכו וענינו ית'; ועל זה מקרא מלא צווח ואומר: "ואלמי תדמוני ואשוה יאמר קדוש" (ישעיהו מ, כה).

כללם של דברים: האדון הוא ודאי משולל מכל מה שאנחנו מוצאים בבניותיו - אם חסרון ואם שלמות - ורק הוא לבדו השלם בשלמות אמת, שאין שיקד בו חסרון בשום פנים כלל-ועקר; והוא בלתי-משג אצלנו כלל, ואין שום אחד מענינינו שייכים בו. ואולם, ברצותו לברא נבראים, ולנהג אותם, ולחלק להם מטובו, להשפיע להם ברכות, ולתת להם איזה גלוי

מכבודו - המרומם על כל ברכה ותהלה - שיהנו מאורו, אז שם לו, כביכול, חק ומשפט של הנהגה ישרה, ככל ההנהגה הזאת אשר אנחנו רואים ושומעים, כי המציא לו, כביכול, מיני השפעה ומדות של הנהגה, לאחז בהם, ולנהג בהם לתכלית טוב ומבחר אל כל נבראיו. ומעתה, המדות - מדותיו ודאי, והתארים - מתחסים לו, כי הוא העושה את כל אלה אף כי אינם דברים מוכרחים אליו כלל, אלא כלם נרצים ממנו, ומציאותם תלוי רק בחפצו ורצונו - כי בלא כל אלה היה יכול ודאי לעשות, ובזולת אלה; וגם עתה יכול לשנותם כרצונו.

סוף דבר: שליטת רצונו שליטה גמורה היא, שאין לה שום מונע כלל-ועקר, ובכל עת ובכל שעה; וכבר בארתי דבר זה למעלה כל-צרכו. והנה, כמו שאל-מסתתר הוא מצד מציאותו ומהותו הפשוט - שאינו משג ונודע כלל לשום בריה - כן נגלה כבודו ונודע הוא קצת, מצד פעלותיו אלה. וכל מה שתשיג בו כל בריה שבעולם לא יהיה אלא מצד פעלותיו, לא זולת.

ואמנם עוד צריך שתדעי, שאפלו פעלותיו אלה שהם משגות לנו, אין משגות לנו אלא תולדותיהם, פרוש: הנפעל ממנו ית' - אמנם, לא דרך הפעלה - איך הוא ית' פועל אותה. כי כל מה שהוא בו ית' - אין השגה שתשיגהו, ואי-אפשר להשיג אלא מה שהוא בנו, אנחנו נבראיו. ועל כן, אף-על-פי שניחם לו ית' המדות אשר ניחם - דרך משל: הידיעה, הזכירה, המחשבה, החמלה, הכעס, הרצון - לא נאמר מפני זה: שדרך ידיעתו הוא בדרך ידיעתנו, ודרך זכירתו בדרך זכירתנו, ומחשבתו כמחשבתנו, וחמלתו כחמלתנו, וכעסו ככעסנו, ורצונו כרצוננו, וכן כלם; אלא אלו הפעלות הוא פועל בדרך הבלתי-משג ונודע לנו כלל; אבל אלינו מגיעים באותו הענין ואותו חק שהוא רוצה.

ולא עוד, אלא שאפלו הפעלות של החסרונות, אינו צריך לפעל אותם בחסרון ההוא, כמו שהיה צריך לעשותם האדם שהיה רוצה לעשותם; אלא

הוא אמר ויהי, באופן אשר דרכו נסתרה ולא משגת לנו כלל, ולנו מגיעות הפעולות בשעור ההוא שמגיעות. צא ולמד מקולו ית' באהל-מועד, שאמר חו"ל: "קולה' בכח', ואף-על-פירכן משה שומע, וכל ישראל לא שומעים" (תורת כהנים פרשת ויקרא, דיבורא דנרכה, פרשתא ב, י). וכל זה נמשך מהיותו ית"ש כלי-יכול, והוא יכול לעשות כל מה שהוא רוצה, שאין שום חק שיעפכהו, ושום משפט וגבול שימנעהו. על כן, לא נקיש לפעולותיו מפעלת הנבראים כלל, אחר שהם מגבלים ומתחמים, והוא ית"ש כלי-יכול לגמרי.

והנה עד הנה הקדמתי לך הקדמה, שהיא צריכה לכל מה שנעסק בו בופותנו זה. עתה נבוא לענינו.

[מז] אמרה הנשמה: שמעתי, ומתישבים הדברים עלי, כי אי-אפשר לשקט בעניני הבריאה ומקריה, אם לא שנדע שיש לה עלה ומנהיג כד פשוט ומרום, כלי-יכול, וכלא שום הכרח וכפיה, וזולת זה אין ישוב ובאור לרב הספקות ותמיהות הנפלות בה.

[מח] אמר השכל: הזמן הראשון שיש לנו לבאר עתה, הוא זמן התעלם יחודו ית' ביום הזה, הוא כלל זמן עבודת האדם, כמו שבארנו. והנה מחק שלמותו, כבר אמרנו, היה ודאי יכול לעשות את כל מעשיו שלמים, ולא יהיה במעשיו אלא טובה גמורה ושלמה, בלי שום חסרון ורעה כלל. אמנם ברצותו להתנהג עם נבראיו בהנהגה הזאת שכבר זכרנו, הנה המציא סדר חדש ממש,³⁶ שלא בדת השלמות העליון ב"ה, אלא מאי דצריכא לבריתא [לבריות] לתת להם זכות ושכר טוב באחריתם, והוא דרך הטוב והרע, השכר והעניש; שלפי הדרך הזה, הנה הטוב והרע שקולים הם, ובאים

» אור השכל »

36. הסדר חדש שעליו מדובר פה הוא סדר הספירות [המדות] - והוא סדר הפעולה בהדרגה שבא אחר הצמצום [הנותן מקום לטוב ורע, לבחירה ולהנהגת המשפט]. לאפוקי האין סוף שהוא לפי חק שלמותו והקו [הנהגת היחוד].

שְׁנֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְכֵן מְזַמֵּן הוּא הַטּוֹב לְפוֹכִים כְּמוֹ הָרַע לְרָעִים. וְעַל פִּי הַדְרֵךְ הַזֶּה נִמְצָא הַבְּרִיּוֹת מִתְקַלְקְלוֹת לְפַעֲמִים, וְנִתְקַנּוֹת לְפַעֲמִים, וְנִתְנָה הַרְשׁוֹת לְשִׁטְן לְהַסְטִין, וְלִמְשַׁחֵת לְחַבֵּל אֶת אֲשֶׁר יִרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים; וְנִמְצָאוּ אֲמוֹת־הָעוֹלָם וְעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת־זָרוֹה, וְכֵן כָּל שְׂאֵר הָרַעוֹת כֻּלָּם אֲשֶׁר בְּעוֹלָם - שְׁעִלֵיהֶם בָּאוּ הַבְּמַחֹת הַנְּבִיאִים ע"ה לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם לְעֵתִיד לְבָא, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאֱלִילִים כְּלִיל יִחַלֵּף" (ישעיה ב, יח); "וְאֶת־רוּחַ הַטָּמְאָה אֲעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ" (זכריה יג, ב); "בְּלַע הַמּוֹת לְנֹצַח" (ישעיה כה, ה); "לֹא־יִרְעוּ וְלֹא־יִשְׁחִיתוּ בְּכֹל הַר קָדְשִׁי" וגו' (ישעיה יא, ט; סה, כה) - וְעַל פִּי הַדְרֵךְ: "הַכֹּל בְּיַד־יְהוָה חוּץ מִיְרַאת־שָׁמַיִם" (ברכות לג:), שְׂאִין הַקַּב"ה רוֹצֵה לְעַכְבֵּב כְּלוֹם בְּיַד בְּנֵי־הָאָדָם אִם רוֹצִים לְקַלְקֵל מַעֲשֵׂיהֶם, וּמִזֶּה נּוֹלְדוּ כָּל הַקְּלָקוּלִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּעוֹלָם מִנִּי יוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם. וְאִין מְנוּחָה לְצַדִּיקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, כִּי רַעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו, וְהַשִּׁטְן מְקַטְרֵג בְּכֹל עֵת וּבְכֹל שְׁעָה, וְהַקַּב"ה מְדַקְדֵק עִם חֲסִידָיו כְּחוֹמַת־הַשְּׂעָרָה.

זֶה כֻּלֵּל הַדְרֵךְ אֲשֶׁר חִדַּשׁ הָרַצוֹן הָעֲלִיּוֹן לְפִי עִנְיָן הַתְּעַלֵּם שְׁלִיטָתוֹ וְיַחְדוּדוֹ. וְאִין דְרֵךְ זֶה תְלוּי אֵלָא בְּהַסְתֵּר פְּנֵי טוֹבוֹ ית' - כִּי לֹאִי הִיָּה רוֹצֵה לְהַתְּגַלּוֹת בְּאִמְתַּת מְמִשְׁלָתוֹ, הִיָּה מְעַבִּיר כָּל הָרַעוֹת הָאֵלֶּה, וְלֹא הִיָּה מְנִיחַ אֵלָא הַטּוֹב וְהַתְּקוּן לְבָדּוֹ, וְכַמָּה שִׁיעֵשָׂה לְעֵתִיד לְבָא.

וְדַעֵי עוֹד, כִּי וְדָאֵי גַם עֵתָהּ, אֶפְעֵל־פִּי שְׁהַעֲלִים טוֹבוֹ וּמִנַּע חֵק שְׁלִמּוֹתוֹ מִן הַנְּבִרָאִים, אֶפְעֵל־פִּי־כֵן וְדָאֵי הוּא שְׁהוּא מְשַׁפִּיעַ לָהֶם - כִּי מֵאִין לָהֶם הוּיָה וּמְצִיאוֹת וְקִיּוֹם, אִם לֹא מֵהַשְּׁפַעְתּוֹ? אִם כֵּן, וְדָאֵי מְשַׁפִּיעַ הוּא, אֶךְ הַשְּׁפַעְתּוֹ זֹאת שְׁהוּא מְשַׁפִּיעַ עֵתָהּ - לְגַבִּי מַה שְׁהִיָּה רֵאוּי לְהַשְּׁפִיעַ אִם כְּחֵק שְׁלִמּוֹתוֹ הִיָּה רוֹצֵה לְהַשְּׁפִיעַ - אֵינָהּ אֵלָא כְּדַמְיוֹן הַצֵּל לְגַבִּי אָדָם, אוֹ כְּרִשָּׁם קָטָן³⁷

❖ אור השכל ❖

מדות השכר ועונש. הבריאה מתנהגת לפי עניני הרשימו - עניני טוב ורע, וזאת היא ההנהגה המגולית. אמנם ההנהגה הפנימית

37. זה סוד הרשימו [מה שנשאר מן האין סוף אחר סילוקו] שהוא תולדת הצמצום. הרשימו, הוא השורש של הטוב ורע, דהיינו שרש

הַנִּשְׁאָר מִן הַכֶּתֶב עַל הַנֵּיר אַחַר שֶׁסָּרוּ הָאוֹתוֹת מִפָּנָיו. וְנִקְרָא כָּלֵל מִן הַהִשְׁפָּעָה הַזֹּאת - "חֶשֶׁךְ וְלֹא אֹר" (איכה ג, כ) לְגַבֵּי הַהִשְׁפָּעָה הַשְּׁלֵמָה שֶׁהִיָּתָה יְכוּלָה לָבֵא, אִם כִּחַק שְׁלֵמוֹתוֹ הָיָה מִשְׁפִּיעַ. אֲמָנָם, לְגַבֵּי דִירָן עַל-כָּל-פָּנִים, זֶה כָּל חַיִּינוּ, כִּי בְּהִשְׁפָּעָה זֹאת אֲנַחְנוּ חַיִּים וְקַיָּמִים, לֹא זוֹלָתָהּ. וְנִמְצָא, שֶׁכְּשֶׁנִּזְכֵּיר מִן הַהִשְׁפָּעָה הַזֹּאת הַמְּחַדֶּשֶׁת בְּהִסְתַּר פָּנָיו טוֹבוֹ, נִקְרָאָהּ בְּכָלֵל אַחֵר - כְּמוֹ צֵל הַכַּח הָעֲלִיּוֹן לְבַד, לֹא יוֹתֵר. וּבְהַתְּפָרְטוֹ לְפָרְטָיו, נִמְצָא בּוֹ כָּל הַחֻקִּים וְהַמְּשַׁפְּטִים אֲשֶׁר מְבַחֲיָנִים אֲנַחְנוּ בְּהִנְהָגָה הָעֲלִיּוֹנָה, כִּי כָּלֵם יַחַד דְּבַר מַעֲט עַד מְאֹד נִחְשָׁבִים הֵם לְגַבֵּי הַכַּח הָעֲלִיּוֹן, אִם הָיָה פּוֹעֵל בְּשְׁלֵמוֹתוֹ, וּכְמוֹ שְׂוֹכְרָתִי.

וְאֲמָנָם, בְּהִיּוֹת הַפְּנוּגָה הַתְּכֵלִיתִית רַק גְּלוֹי הַיְחוּד, וְלֹא הָעֲלָמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ לְעִיל - כִּי אֵין הָהֶעֱלֵם הָיָה אֶלָּא אֲמַצְעֵי פְּרִי לָבֵא אֶל הַסּוֹף הַזֶּה שֶׁל הַגְּלוּי -

✽ אור השכל ✽

ראה שם, פתח כו: "בזה הרשימו נשרש כל מה שעתיד להיות. ומה שלא הורשר שם - לא יכול להיות אחר כך. ואף על פי כן, כל המורשר שם לא היה יכול למצא אלא אם כן הבלתי-תכלית עצמו ינהג אותו. אלא שהבלתי-תכלית אף על פי כן לא יפעול אלא מה שמושרש ברשימו. והיינו כנשמה המנהגת את הגוף רק לפי מה שהוא. וזה נקרא קו אחד מא"ס ב"ה הנכנס בתוך החלל. כי זה הענין עצמו שהוא פועל ברשימו - היינו לפי הנבראים. אך הוא בעצמו פועל אותו בשלמותו. והנה זה הענין לפי הנבראים הוא הרשימו, אך בקו הוא מה שהוא לפי שלמותו. ועוד, זה הנפעל לפי הנבראים הוא הרשימו, אך הדרך שהא"ס פועל אותו הוא הקו, שהוא לפי בלתי-תכליתו, כמו שהוא בלתי-תכלית".

נמצאנו למדים שהרשימו הוא לא רק השרש של טוב ורע, אלא "המקום" לכל המציאות - דהיינו שרש לכל הנמצאים, וגם שרש לכל המעשים.

(והאמיתית) היא מתעלמת ומסתתרת, היא נקראת הנהגת הקו - הנהגת היחוד לגלגל הכל לטובה.

עיין כללים ראשונים - כלל ה: "הרשימו הוא הכח הנשאר לשרש עניני העולם וכלל מדרגות ההנהגה, שאינו אלא ברושם קמון לגבי מה שנסתלק, שהיה ראוי להיות העולם נברא בבחינתו אילו לא היה הצמצום שזכרנו. והרשימו הזה הוא שורש מציאות התחתונים בבלתי שלימות, והוא שורש עניני הטוב ורע שבאים בשיקול אחד, הפך מן ההשואה לטובה הנמצאת לפי השלימות".

ראה ג"כ קל"ח פתחי חכמה, פתח כו: "זה האור שנאצל היה נקרא רשימו מן האור הקרוב, שלרוב גדולתו לא היה מושג. וסוד זה הרשימו הוא הנקרא מקום כל הנמצא, לפי שהוא נותן להם מציאות, מה שלא היה נותן הבלתי-תכליות. זה המקום נקרא שהוא חלל, והוא פנוי מאור הא"ס ב"ה, דהיינו שאין הבלתי-תכלית נמצא בו כבתחלה".

על כן, אף-על-פי שהסתיר פניו לחדש בו דבר הנהגת הטוב ורע הזאת, שב על כל פנים והשקיף במדת טובו ולפי חק ממשלתו, להשלים סבוב כל הנהגה הזאת בתקון הכללי. וזה דבר פשוט, כי כבר שמעת אידך קץ שם לחשך זה של הטוב ורע - כל זמן השתא אלפי שנים; וכבר גזר מראשית אחרית אשר תכלינה כל אלה, וישאר יחודו מגלה, וטובת העולם קבועה לניצח-נצחים.

אם כן, כל יום ויום שעובר, נמצא העולם קרב יותר אל שלמותו; ולא עוד, אלא שהקב"ה מסבות מהפך בעמק עצתו ומגלגל גלגולים תמיד, להביא העולם אל השלמות הזה. והוא מה שאמר הפתוב: "רבות עשית אתה ה' אלהי, נפלאותיך ומחשבתיך אלינו" (תהלים מ, ו). וכן אמר הנביא: "עצות מרחק אמונה אמן" (ישעיה כה, א); וכן נאמר: "וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח" (שמואל-ב יד, יד). כי ודאי אין הקב"ה רוצה לאחו בדרך הטוב ורע כל-כך זמן, ואחר-כך לעזובה ולתפס בדרך הממשלה והיחוד ברגע אחד, כאדם המתחרט ומתנחם; אלא מעמק עצתו ית' הוא, לגלגל מסבותיו מעמק חכמה כל-כך, עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף-סוף לדבר זה, שיהיה הכל נשלם, ויהיה הוא ית"ש מגלה יחודו. ועוד יתפאר מזה לקמן בס"ד.

ונמצא, שבאמת בשתי מדות אלה אוחו הארון ב"ה תמיד, ושתיים אלה קבע בחקו מוסדי ארץ. אחת - מדת השכר-וענש, היא הנהגת הטוב והרע בשקול אחד לזכות ולחובה, ונקראת הנהגה זאת: הנהגת המשפט, שהקב"ה יושב ודן כל העולם כלו לפי מעשיהם הטובים והרעים. ואיתא תוך משפטו זה - מדת טובו אשר לפי חק שלמותו, לפי ענין ממשלתו, שפכחו הוא רוצה לתקן את כל נבראיו. והנה, לפי מדת השכר-וענש, הקב"ה, כביכול, משעבד מעשיו למעשי בני-אדם - שאם הם טובים, גם הוא ייטיב להם, ואם הם רעים, יכרח, כביכול, להענישם; וכענין הפתוב: "תנו עז לאלהים" (תהלים סח, לה); והפכו: "צור ילדך תשי" (דברים לב, יח);

וּכְמוֹמָרָם ז"ל: "בְּזִמְנֵי שִׂישְׁרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם - מוֹסִיפִים כַּח
בְּגִבּוֹרָה שֶׁל מַעֲלָה; וּכְשֵׁאִיֵּנָן עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם - מַתִּישִׁין כַּח שֶׁל
מַעֲלָה" (איכה רבה א, לג), ח"ו. וּלְפִי מִדַּת מְמַשְׁלֵתוֹ וּשְׁלִיטָתוֹ אָמַר: "וּמִשְׁתִּי
אֶת עוֹן הָאָרֶץ הֵיחָד בְּיוֹם אֶחָד" (זכריה ג, ט); "בִּקְשׁ אֶת־עוֹן יִשְׂרָאֵל וְאִיֵּנָנּוּ,
וְאֶת חַפְאֵת יְהוּדָה וְלֹא תִמְצָאנָה" (ירמיה ג, כ).

וְהֵנָּה, לְפִי מִדַּת הַטּוֹב וְרַע - מִשְׁפָּטֵי ה' אֵמֶת, לְתַת לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ, מִדָּה כְּנֶגֶד
מִדָּה, וְהִרְבֵּה דַרְכִים לְמִקְוֵם לְשֵׁלֶם לְאָדָם כְּפַעֲלוֹ, וּכְאֶרֶח אִישׁ יִמְצִיאֵנּוּ, אִם
לְחֶסֶד אִם לְשִׁבְטוֹ. אֲדָּ, לְפִי עֲצַת טוֹבוֹ בְּחֶק שְׁלֵמוֹתוֹ ית' - הַצַּד הַשְּׂוֹה שְׁבִהֵן
- לְהַחְזִיר אֶת הַכֹּל לְטוֹב שְׁלֵם, לְתַקּוֹן הַגְּמוּר שִׁיְהִיָּה בְּאַחֲרוֹנָה. וְעַל דְּבַר זֶה
נֶאֱמַר: "אֲנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי" (מלאכי ג, ו); וּבְמִדְרָשׁוֹ שֶׁל ר' שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאי
אָמְרוּ: "לֹא אֲשַׁתִּי בְּכָל אֶתֶר" (תיקוני זוהר, קכו). וְאִמְנֵם, הַנְּהַגַת הַשְׁכָּרָה וְעֵנֶשׁ
הִיא הַמְּגִלִית וְנִרְאִית תָּמִיד לְעֵינֵי הַכֹּל, אֲדָּ הַגְּלֹגֹל שֶׁהוּא מְגִלְגֵל לְהַחְזִיר
הַכֹּל לְטוֹבָה - עֵמֶק עֵמֶק הוּא, וְלֹא עֵבִידָא לְאִגְלוּיֵי כִּי אִם לְבִסּוּף, אֲבָל
מִתְגַּלְגֵּל הוּא וְהוֹלֵךְ בְּכָל עֵת וּבְכָל שְׁעָה וְדָאי, וְאִינוּ פּוֹסֵק.

וְנִמְצָא, שְׁוֹדָאי כְּבֶשׂ הָאָדוֹן כ"ה, כְּבִיכּוֹל, אֶת חֶק שְׁלֵמוֹתוֹ בְּבְרִיאַת הַנְּבִרָאִים
הָאֵלֶּה, וּבִרְאֵם חֲסִרִים וְלֹא שְׁלֵמִים, וְשֵׁם לָהֶם דְּרָךְ הַנְּהַגָה וּמִין הַשְּׁפָעָה
שֵׁאִינָה אֶלָּא חֲשֵׁךְ סִתְרוֹ ית', שְׁמִמְנוּ בָּא מְצִיאוֹת שְׁקוֹל הַטּוֹב וְרַע, וְיִשׁ
מְצִיאוֹת לְחַטָּאִים וּפְגַמִּיהֶם, וְלַעֲנֵשִׁים וּקְלָקוּלִים. וְאֶפְ-עַל־פִּיֵּכֶן, שָׁב וְהִבִּיט
בְּטוֹב חֶקוֹ אֶל הַנְּבִרָאִים הָאֵלֶּה, לְתַקְנֵם הַתְּקוֹן הַכְּלָלִי וְהַגְּמוּר הַעֲתִיד לְבֵא,
שְׁעָלָיו מִסַּבֵּב אֶת כָּל הַגְּלֹגֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וּמִמְשִׁיךְ דְּבַרֵי הַטּוֹב וְרַע עֲצָמוֹ
לְגַמֵּר בְּתַקּוֹן שְׁלֵם, בְּכַח יַחֲוֵד שְׁלִיטָתוֹ ית' שׁ.

[מט] אִמְרָה הַנְּשִׁמָּה: תְּכַלֵּל מֶה שְׁבִאֲרַת עַד כֹּה.

[ג] אָמַר הַשֶּׁכֶל: שְׁתֵּי מִדּוֹת שֵׁם הַקַּב"ה לְנֵהֵג בָּם אֶת עוֹלָמוֹ: אַחַת - מִדַּת
הַמְּשַׁפֵּט, וְאַחַת - מִדַּת הַשְּׁלִיטָה וְהַמְּשַׁלָּה הַיְחִידִית. מִדַּת הַמְּשַׁפֵּט הִיא
מִדַּת הַטּוֹב וְרַע, שְׁבִיָּה תְלוּיִם כָּל עֲנִינֵי הַטּוֹבוֹת וְהַרְעוֹת בְּכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם;

ומקור המדה הוא הסתר פני טובו והעלם שלמותו. מדת הממשלה היחידית היא מדת תקון כל הנבראים בכחו ית' - אף-על-פי שמצד עצמם לא היו ראויים לזה - והיא הסובבת והולכת בהעלם בכל דרכי המשפט עצמו, לסבב כל דבר אל השלמות לבד; ומקורה הוא חק טובו הפשוט ית', שאף-על-פי שנתעלם, לא זו מלהשקיף עלינו לטובה. מדת המשפט היא המתגלית ונראית, מדת הממשלה היא המתעלמת ומסתתרת לפנינו.

[נא] אמרה הנשמה: עדין אני צריכה ישוב קצת על ענין מדת הממשלה הזאת שזכרת, כי אינני מבינה היטב את פעלת שלמותו הפשוט ית'; כי לפי הנראה אף היא אינה מחק השלמות³⁸ - כי כבר אמרת, שאין שלמות האמת משג.

[נב] אמר השכל: היטבת לדקדק, ועתה אעמידך על ברים של דברים. שלמותו ית' הפשוט אי-אפשר להשיגו כלל-ועקר, הוא-הוא השלמות

⌘ אור השכל ⌘

כרוממות שלימותו עושה הכל, אך הגזירה שגזר להיות פעולתו מגעת רק בדרך שמוגעת, הוא השביל הקטן שבו האור נעשה קו אחד לבד, כי שם הוא המקום שפעולתו לוקחת הגבול שלוקחת, להגיע אל הנמצאים.

ראה ג"כ קל"ח פתחי חכמה, פתח כח: "קו האי"ס ב"ה, הנכנס בתוך הרשימו, נעלם בו בפנים בכל מדרגותיו, ונקרא שמנהגו. ועומד בחוץ ומקיפו, ונקרא שכולל כחו ומביט עליו לכל צד. ואף על פי כן, הכל רק בדרך מה שהוא משתווה לרשימו. וזהו אור פנימי ומקיף של ספירות, שהוא סוד הכלי."

עיין ג"כ מה שכתב רבינו בהמשך אצלינו, כסי' נב: "כי על כל פנים מחק שלמותו הוא שאפילו שרוצה לפעול רק לפי הנבראים - אך יפעול עמהם בשלמותו. וזה הוא מקור ההנהגה - עצה העמיקה שאמרת, המסככת וממשכת את הכל לתיקון הגמור."

38. המאציל ב"ה פועל כל פעולותיו [כולל השלמות] לפי הנבראים. ולכן הוא כובש את שלמותו [סוד הצמצום] מלפעול בכל-יכלתו. זאת ועוד, פעולתו ית' פועל אותה לפי שלמותו, אמנם מגיע לנו מה שראוי להגיע, ואין אנו יודעים הדרך איך למרות שמצד אחד הוא ית' פועל בשלמותו ומגיע לנו בכל זאת פעולה מוגבלת.

עיין כללים ראשונים, כלל ו: "הקר - שיוורד האור מאין סוף ב"ה בחלל, שהוא כעין צנור דק שהאור יורד בו מהמאציל לנאצל, ובו מתדבקים המאציל והנאצל, הוא: כי כל הפעולות הוא ית"ש פועלם לפי שלימותו, ואין אנו יודעים הדרך איך הוא עושה את הפעולה הזאת, אבל הוא גזר השיעור שבו יגיעו הפעולות אצלנו, והוא עושה אותם בדרך הכלתי מושג כלל, ומגיעות לנו באותם הגבולים ששם לזה. ונמצא שהוא ית"ש

הַאֲמַתִּי הַבְּלַתִּי-נֹדֵעַ לָנוּ כִּלְלִי, וְהִנֵּה זֶה מְרוֹמָם וְנִשְׁגָב מֵעֲצָמוֹ מְכַל עֲנִינֵי הַנְּבָרָאִים. כִּי מִיד שְׂרָצָה לְנֶהֱגַ בְּרִיּוֹתָיו, קָבַע וְרָצָה בְּמִדּוֹת הָאֱלֹהִים, שֶׁהֵם כָּלֵם עֲנִינִים מִתִּיחָסִים לְנְבָרָאִים, וְלֹא לְפִי עָרְכוּ כִּלְלִי, וְנִמְצָא, מֵהוּתוֹ הַפְּשׁוּט מִסֵּלֶק מִכָּל הָעֲנִינִים הָאֱלֹהִים לְגַמְרִי. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שֶׁאֶפְלוּ בְּפַעֲלוֹתָיו אֱלֹהֵי עֲצָמָם לְפִי עָרְךָ הַנְּבָרָאִים - מֵה שֶׁהָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת לֹא עָשָׂה; וְאִדְרָבָה, כְּבִישׁוֹל, אֶת טוֹבוֹ, לְכַלְתִּי עֲשׂוֹת מֵה שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹ לַעֲשׂוֹת לְפִי טוֹב חָקוֹ. וְזֶה, כִּי אֶפְלוּ כְּרָצוֹתָיו לְנֶהֱגַ הַנְּבָרָאִים וְלַהֲגִלוֹת לָהֶם רַק לְפִי עָרְכָם וְלֹא לְפִי עָרְכוֹ, הָיָה יָכוֹל עַל-כָּל-פָּנִים לְגָלוֹת לָהֶם וּלְנַהֲגֵם לְפָחוֹת לְפִי עָרְכָם זֶה, אֲךָ בְּשִׁלְמוֹת בְּלֹא חֲסֵרוֹנוֹת, וּכְמוֹ שֶׁיְהִיֶּה סוּף-סוּף לְעֵתִיד לְבֹא. וּמַחֲק טוֹבוֹ וְחֲסֵדוֹ הָיָה זֶה לְגָלוֹת לָהֶם בְּהַטְבָּה רַבָּה וּבְהַשְׁפָּעָה רוֹוַחַת, וּמַחֲק שְׁלֵמוֹתוֹ הָיָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשָׂיו שְׁלֵמוֹת בְּלֹא חֲסֵרוֹנוֹת; וְכִבֵּשׁ כָּל זֶה, וְרָצָה לַעֲשׂוֹתָם בְּחֲסֵרוֹנוֹת, וְחֲסֵרֵי הַהֲאָרָה כְּמוֹת שֶׁהֵם. וְאִמְנֵם, לֹא רָצָה עַל-כָּל-פָּנִים לְהַנִּיחַ עוֹלָמוֹ כֶּךָ, שֶׁיְהִיֶּה תְּמִיד הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר בְּשִׁתְּפוֹת הַטוֹב וְהָרַע, אֲלֵא מִטַּעַם טוֹבוֹ הַגָּדוֹל הָיָה לְשִׁים הַנְּהַגָה אַחַת וְעֵצָה עֲמָקָה לְסַבֵּב כָּל הַדְּבָרִים מִתּוֹךְ הַטוֹב וְרַע עֲצָמוֹ אֶל הַתְּקוּן הַשְּׁלֵם הַשֵּׁיךְ לְמִצָּא בָהֶם; וּמַחֲק שְׁלֵמוֹתוֹ הוּא זֶה לַעֲשׂוֹת - שְׁעַל-כָּל-פָּנִים יִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְשֻׁלְּמִים, וְלֹא יִשְׁאָרוּ בְּחֲסֵרוֹנָם.

אִמְנֵם, אִין זֶה מַעֲשֵׂה שְׁלֵמוֹתוֹ הַפְּשׁוּט לְפִי עֲצָמוֹ הַבְּלַתִּי-מִשְׁנֹ, כִּי פְשִׁיטוֹתוֹ אִינוֹ שֵׁיךְ בְּעֲנִינָנוּ בְּשׁוּם פָּנִים. אֲלֵא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתִּי, כִּי עַל-כָּל-פָּנִים מַחֲק שְׁלֵמוֹתוֹ הוּא, שֶׁאֶפְלוּ שְׂרוּצָה לְפַעַל רַק לְפִי הַנְּבָרָאִים - אֲךָ יִפְעַל עִמָּהֶם בְּשִׁלְמוֹת. וְזֶה הוּא מְקוֹר הַהֲנַהֲגָה - עֵצָה הַעֲמָקָה שֶׁאִמַּרְתִּי - הַמְּסַבֵּב וּמְשַׁכֵּת אֶת הַכֹּל לְתְּקוּן הַגָּמוּר.

וְאוֹלָם, אִהְנוּ מַעֲשָׂיו וְדָאֵי בְּכַבִּישַׁת רַחֲמוֹ, כְּבִישׁוֹל, שְׁזַכְרָנוּ - שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂה כְּחַק שְׁלֵמוֹתוֹ לְהִיּוֹת הַבְּרִיּוֹת שְׁלֵמִים מִתְּחַלְתָּם, אֲלֵא תְּחַלְתָּם חֲסֵר וְסוּפָם יִהְיֶה שְׁלֵם מִטַּעַם טוֹבוֹ הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ - שֶׁאֲלֵמָלָא הָיָה מְנִיחַ לְעוֹלָם רַק מִדַּת הַמְּשַׁפֵּט, לֹא הָיוּ הַבְּרִיּוֹת יוֹצְאִים מִיְדֵי דְפִים לְעוֹלָם, כִּי תְּמִיד הָיוּ

נמצאים צדיקים ורשעים, טובות ורעות, ברכה וקללה. אך עתה, אף-על-פי שבתחלה כך הוא, לא יהיה כן בסופו. ועל-כן, נשארה מדת המשפט בגלוי ומדת התקון הפללי בהסתר, כי מעשיה בסתר הם עד סוף דבר שיתקן כל המציאות כלו לעתיד לבא.

[נג] אמרה הנשמה: עתה נתישבותי, כי ודאי דרך התקון הפללי מחק טובו ית' הוא ודאי, אך על-כל-פנים ברצותו לפעל עמנו רק לפי ערכנו ולא לפי ערכו.

[נד] אמר השכל: עוד אודיעך בענין הזה דבר יותר פרטי, והוא - כי ודאי בכל מדה ומדה, שהוא ית"ש מודד לנו, נבחין שני ענינים: הנראה והנסתר; דהינו, הנראה - הוא השכר והעניש, למי שנמדדה לו המדה ההיא לפי מה שהיא, המובה היא אם רעה. והנסתר - היא העצה העמקה הנמצאת תמיד בכל מדותיו, להביא בהן את הבריות לתקון הפללי. כי כך היא המדה ודאי, שאין לה מעשה קטן או גדול, שאין תוכיות פונתו לתקון השלם,³⁹ וכענין שאמרו: "כל מאי דעבדין מן שמיא - טוב" (ברכות ס: כגוסת עין-יעקב); והם הם דברי הנביא: "ישב אפך ותנחמני" (ישעיה יב, א). כי יודיע דרכיו הקב"ה לעתיד לבא לעיני כל ישראל, אך אפלו התוכחות והיסורים לא היו אלא הזמנות לטובה והכנה ממש לברכה. כי הקב"ה אינו רוצה אלא בתקון בריאתו, ואינו דוחה הרשעים בשתי ידים; אלא אדרבה, מצרפם בכור להתקן ולצאת מנקים מכל סיג. והפונה זאת אחת היא לו ית' בכל מעשיו שהוא [עושה] עמנו, להימין ולהשמיל, וכמו שבארנו לעיל.

» אור השכל «

39. וזה סוד העצה העמוקה שנמצאת בכל לתיקון השלם. ראה לקמן בס' דידן מה שכתב המחבר: מעשה, דהיינו הקו שבוקע בכל ספירה ומחזיר כל רע לטוב. נמצאנו למדים, שכל פעולה - תוכיתה טובה, היות שהיא מכוונת "כי הרי התוך [של כל המעשים] הזה שזה שיהי ככולם - שכולם רק טוב ולא רע כלל".

וּאִמָּנָם, צָרִיךְ שֶׁתִּדְעִי, כִּי כָּל מַעֲשֵׂה ה' גּוֹרֵא הוּא, וְרַחֵב וְעִמּוֹק לְאִין תִּכְלִית, כְּעֵנִין שְׁנֵאמַר: "מִה־גִּדְלוֹ מַעֲשֵׂיךָ ה' " (תהלים צב, ו); וְהִקְטֵן שֶׁכָּבֵל מַעֲשֵׂיו יֵשׁ בּוֹ כְּלִכְךָ מִן הַחֲכָמָה הַרְבֵּה וְהַעֲמָקָה, שְׂאִי־אֶפְשֶׁר לָרֶדֶת לְעַמְקָהּ לְעוֹלָם, וְהוּא עֵנִין הַפְּתוּב: "מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֲשֻׁבוֹתֶיךָ" (תהלים שם). וְהִנֵּה, עֵתָה אֵין מַעֲשֵׂי ה' מוֹבְנִים לָנוּ כָּלֵל, אֲלֵא, שִׁטְחֵי־וְתוֹם הוּא הַנִּרְאָה, וְתוֹכֵי־וְתוֹם הָאֲמִתִּי מִסִּתְתָּר; כִּי הֵרִי הַתּוֹךְ הַזֶּה שְׂוֵה בְּכֻלָּם - שֶׁכֻּלָּם רַק טוֹב וְלֹא רַע כָּלֵל - וְזֶה אֵינוֹ נִרְאָה וּמוֹבֵן עֵתָה וְדָאֵי. אֵךְ, לְעֵתִיד לָבֵא זֶה לְפָחוֹת נִרְאָה וְנִשְׁיָג - אֵיךְ הָיוּ כָּלֵם מִסִּבּוֹת תַּחֲבוּלוֹתָיו ית' עֲמָקוֹת לְהִיטִיב לָנוּ בְּאַחֲרֵיתָנוּ. אֲבָל לֹא נִדְמָה מִפְּנֵי זֶה, שְׁנִשְׁיָג סוּף הַחֲכָמָה הַרְבֵּה הַנִּכְלָלֶת בְּמַעֲשֵׂים הֵהֵם, כִּי כָּל מִה שִׁשְׁיָג אָדָם אֶפְלוּ מִמַּעֲשֵׂי [ה] בּוֹרֵא אֵינוֹ אֲלֵא כְּמַפָּה מִן הַיָּם הַגָּדוֹל.

וְעַל־כֵּן נִדְעַ, שֶׁבְּהֵי־וֹת שְׂרָצָה הָאָדוֹן לְהַשְׁקִיף בְּחֶק טוֹבוֹ, שְׂזַכְרֵנוּ, עַל בְּרִיּוֹתָיו, הִנֵּה כָּל הַמַּעֲשִׂים הַמְּגִיעִים לָנוּ עֵתָה עַל־פִּי דְרָךְ הַשְׂכָּר־וְעֵנֶשׁ, יֵשׁ בְּתוֹכָם מִה שְׂאֵין בְּכָרֵם וְדָאֵי - מִה שְׂמִגְלָגֵל וּמִסִּבָּב בְּטוֹבוֹ תְּמִיד לְהַשְׁלִים תְּקוּנָנוּ. וְיֵשׁ בְּתוֹךְ הַזֶּה מִה שִׁתְּגַלֶּה לְעֵתִיד לָבֵא מִיָּד,⁴⁰ שְׁנֵאמַר: "אִז תִּפְקַחְנָה עֵינֵי

» אור השכל »

יִרְאֶה עֵנִינִים פְּנִימִיִּים, שֶׁהֵם שְׂרֵשֵׁי הַיְלֹךְ הַזֶּה, וְהֵם דְּבָרִים מִתְּגַלִּים אַחַר יַדִּיעַת הַיְחוּד, וְהֵם שְׂרֵשֵׁי הַהִנְהָגָה בְּדֶרֶךְ הַיּוֹתֵר עֵמוֹק, שְׂאֵינוֹ מוֹשֵׁג לָנוּ עֵתָה כָּלֵל. וּבִאֲלֵף הַשְּׂבִיעִי עֲצֻמוֹ הִנֵּה יִתְגַּלֶּה שׂוֹרֵשׁ הַעֵנִין שְׁנֵהִיָּה בַּעוֹלָם הַזֶּה כָּל זִמָּן הַסִּיבּוֹב, עַד שֶׁנִּמְצָא הַשִּׁית אֶל־פִּי - בְּסוּד עוֹלָם הַנִּקְדִּים, וְתִיקוֹנָם הַשְּׁלֵם - אֲלֵף הַשְּׂבִיעִי - בְּסוּד עוֹלָם הַעֲקוּדִים, שֶׁגַם שֵׁם יֵשׁ כָּלֵי, רַק שֶׁהוּא נִשׂוֹא מִן הַנִּשְׁמָה, כְּמַפּוֹרֵשׁ בְּמִקְוֵמוֹ. וּכְבֵר שִׁמְעַת אֵיךְ בּוֹ נַעֲשׂוּ מַעֲשִׂים, שֶׁהֵם הַשְּׂרֵשִׁים לְמָה שִׁיְהִיָּה אַחַר כֵּךְ בַּעוֹלָם הַנִּקְדִּים, אֵךְ שֵׁם הִיָּה הַכֵּל עַדִּין בְּגִילּוֹי הַיְחוּד, עַד שֶׁלֹּא הִיָּה מִקּוֹם - לֹא לְשִׁבְרֵיהָ, וְלֹא לְשׂוֹם אַחַד מִן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שִׁיְהִיָּה אַחַר כֵּךְ. וְעַל כֵּן אַחַר שֶׁנִּתְגַּלֶּה הַיְחוּד - יוֹדַע מִה שְׂנִזְדַּמֵּן בְּהִנְהָגָה הַעֲלִינָה - אֶפְלוּ בְּגִילּוֹי

40. דְּהֵי־נוּ, שֵׁישׁ בְּתוֹךְ הַהִנְהָגָה הַזֹּאת פְּעוּלַת הַיְחוּד מִמָּה שֶׁעֵתִיד לְהַתְּגַלּוֹת מִיְחוּדוֹ ית' מִיָּד עַם בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ. גִּילּוֹי יְחוּדוֹ מִתְּגַלֶּה בְּהַדְרָגָה, הוּא מִתְחִיל לְהַתְּגַלּוֹת הַחַל מִבִּיאַת מְשִׁיחַ עַד אֲלֵף הַעֲשִׂירִי.

עֵינֵי קַלִּי"ח פְּתוּחֵי חֲכָמָה - פְּתוּחַ מֵט, עַמ' קִפְח: "וְהִנֵּה בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ הוּא רֵאשִׁית גִּילּוֹי הַיְחוּד, וְהוּא סוּד: "שִׁמְחָנוּ כִּימוֹת עֵנִיתָנוּ", כִּי יָמוֹת הַמְּשִׁיחַ מִקְבִּילִים לְכָל הַחֲסוּרוֹת שֶׁהָיוּ כְּבֵר, כִּי בְּזִמְנֵנו עַד סוּף אֲלֵף הַשְּׂשִׁי צָרִיךְ שֶׁהַיְחוּד יִגְלֶה עֵנִינוּ לְכָל צַד, וְכָל הַחֲסוּרוֹת יִתְקַנּוּ בּוֹ. וּכְסוּף אֲלֵף הַשְּׂשִׁי, אַחַר שֶׁכְּבֵר נַעֲשָׂה אֶפְלוּ יוֹם הַדֶּךְ הַגָּדוֹל, שֶׁכּוֹ מִתְּכַרְרִים כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאַמְתָּתָם - אִז נִקְרָא שְׁחוּד הַיְחוּד וְנִתְגַּלֶּה, וְנִשְׁלֵם הַמַּעֲשֵׂה הַזֶּה, וְאִז הוּא מִנוּחָה לְגַלְגַּל הַסּוּבָב. מִשֵּׁם וְהַלֵּא

עוֹרִים" ⁴¹ (ישעיה ל"ה, ה), היא הפְּנוּנָה, המְחַשְׁבָּה הַנְּרָאִית וְנִפְרַת מִתּוֹךְ הַמַּעֲשִׂים עֲצֻמִּים, שְׁמִירַת שִׂיאֹרוֹ עֵינֵינוּ בְּאוֹר הַדְּרֵעָה, נְבִינָה מִן הַמַּעֲשֵׂה עֲצֻמוֹ אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה. אֲמָנָם יֵשׁ וְיֵשׁ וְדָאִי מִן הַחֲכָמָה הָעִמְקָה בְּמַעֲשֵׂים הָהֵם, מִה שְׂאִינוּ נִכְרַ וּמִשָּׁג מִכַּחַם שֶׁל הַמַּעֲשִׂים כָּלֵל; כִּי מְרוֹמְמוֹת הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה הוּא, שְׂאִינָה נִפְרַת אֶפְלוֹ מִפְּעֻלוֹתֶיהָ. וְזֶה וְזֶה אֵינָם אֶלָּא מַעֲשֵׂי טוֹבוֹ ית' הַמְּשַׁקֵּף עָלֵינוּ לְטוֹבָה, אֲךָ תְּמִיד לְפִי עֲרַפְנוּ וְלֹא לְפִי עֲרַכּוּ, וּכְמוֹ שְׂבָאֲרָנוּ; כִּי אֵין זֶה אֶלָּא מִה שְׁנִמְשָׁד מִחֵק שְׁלֵמוֹתוֹ, אֲבָל בְּעֵשׂוֹתוֹ מַעֲשֵׂיוֹ רַק לְפִי מִה שְׁנוֹגַע לָנוּ.

[גה] אָמְרָה הַנְּשִׁמָּה: תְּכַלֵּל גַּם הָעֵנִין הַזֶּה.

[נו] אָמַר הַשֶּׁכֶל: זֶה הַכָּלֵל: שְׁלֵמוֹתוֹ ית' מִצַּד עֲצֻמוֹ אֵינוֹ מִשָּׁג כָּלֵל, אֲךָ בְּרִצּוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת כַּחֵק טוֹבוֹ, לְפָחוֹת בְּאוֹתָם הַמַּעֲשִׂים שֶׁהֵם לְפִי עֲרַכְנוּ, לֹא יוֹתֵר, שֶׁם עֲצוֹת וְגִלְגּוּלֵי הַנְּהַגָּה לְהַבִּיא כָּל הַבְּרִיּוֹת אֶל שְׁלֵמוֹת וְתִקּוֹן - וְזֶה הַנִּסְתָּר שֶׁבְּכָל מַעֲשֵׂיו, צַד הַשְׂוֵה שֶׁבָּהֶן. וְנִסְתָּרָם זֶה - קִצְתָּ מִן הַקִּצְתָּ מִמֶּנּוּ מִתְגַּלָּה וְנִכְרַ מִתּוֹךְ הַמַּעֲשִׂים עֲצֻמִּים, כְּשֶׁרוֹצֵה הַקַּב"ה לְפַקֵּחַ עֵינֵינוּ. אֲפֶס רַבּוֹ עֲדִין יִשְׂאֵר מְרוֹמָם וְנִשְׁגָּב וְלֹא־מִשָּׁג כָּלֵל מְרַב עִמָּק חֲכָמָתוֹ ית' הַנִּפְלְאָה.

וְהִנֵּה צְרִיךְ שְׁתַּדְּעִי, כִּי הַהֲנַהֲגָה הַמְּתִיחֶסֶת מִמֶּשׁ לְאֶדוֹן ב"ה, היא הַנְּהַגַת הַשְׁלֵמוֹת - כִּי הוּא שְׁלֵם, פּוֹעֵל וְהוֹלֵךְ בְּשְׁלֵמוֹתוֹ. וּבְהִיּוֹת שֶׁכֶּבֶר סֹדֵר וְשֵׁם

✻ אור השכל ✻

בהנהגת ה', דהיינו, לראות שתוכיות כל מעשה ומעשה בעצם הוא טוב.

41. לעתיד לבוא כל בני אדם יראו עין בעין איך ה' ית' פעל רק לטובתם, דהיינו שיראו "תוכיות" של כל פעולה. אמנם ישנם צדיקים, גם בזמן הגלות והחושך, שרואים בעינא פקחא איך בכל מעשה ישנה הטובה האמיתית, כמו רבי עקיבא, נחום איש גז, וכו'.

היחוד - לבוא לענין הזה, כי כבר נגלה שם כלי הנ"ל, והוכנו הכנות שם למה שיהיה אחר כך. אחר כך יהיה חידוש העולם בדרך אחר, שאין שם שייכות לענינים אלה כמו שיש לעקודים, אלא משם והלאה הם כולם השגות אחרות בתענוג נפלא לנשמות, שישנו מה שישנו מן השלמות העליון שיתגלה, ודי בזה עתה".

הראייה הזו היא ההשקפה האמיתית

הַחֲקִים וְהַפְּדָרִים לְמַה שְּׁיַגִּיעַ אֶל הַנְּבִרָאִים לְפִי דֶרֶךְ הַטּוֹב וְרַע, הִנֵּה יִחְשְׁבוּ תוֹלְדוֹת הַחֲקִים וְהַמְּדוֹת הֵהֵם כְּדָבָר הַבָּא מֵאֵלָיו, לְפִי מַה שְּׁנַחֲקָה וְהוֹכֵן כְּכֹל מִדָּה וּמִדָּה. וְאַמֶּנּוּם, כֹּל זְמַן שֶׁהִנְהַגְתָּ הַטּוֹב וְרַע צְרִיכָה לְשֹׁמֵשׁ, מִפְּעֻלַת הַשְּׁלֵמוֹת עֲצֻמוֹ יִמְשְׁכוּ הַפְּעֻלוֹת הַבְּאוֹת מִחֲקֵי הַטּוֹב וְרַע; וְזֶה, כִּי עַל-כֹּל-פְּנִים מְקוֹר הַכֹּל הוּא הַשְּׁלֵמוֹת, וְאִפְלוּ מַה שְּׁנַעֲשֶׂה לְפִי הַטּוֹב וְרַע הוּא סְבוּב וְגִלְגּוֹל שֶׁהוֹלֵךְ אֶל נִקְדַּת הַשְּׁלֵמוֹת, אֲלֵא שְׂכָל זְמַן הָעֵלֶם הַיְחוּד צְרִיךְ שִׁילְכוּ הַדְּבָרִים כְּפִסְדֵר הַזֶּה. עַל-כֵּן מִן הַשְּׁלֵמוֹת עֲצֻמוֹ יִמְשְׁכוּ מִמִּילָא הַפְּעֻלוֹת הַהֶמָּה, בִּיּוֹן שְׁלִפֵי הַרְצוֹן וְהַחֲכֵמָה הָעֲלִיזָה אוֹתָם הַדְּבָרִים צְרִיכִים לְצֵאת מִמְּקוֹר הַשְּׁלֵמוֹת עֲצֻמוֹ כֹּל זְמַן הָעֵלֶם הַיְחוּד. וְסוּף-כֹּל-סוּף פְּרִי פְּעֻלַת הַשְּׁלֵמוֹת יִהְיֶה: הַחֲזוֹר כֹּל הִנְהַגָּה אֵלָיו לְגַמְרֵי.

וְהֵרִי, זֶה עֲנִין שְׁלִישִׁי⁴² לְהַבְחִין בְּכֹל מִדָּה מִמְּדוֹתָיו ית', וְהוּא: הַמְשֵׁךְ תוֹלְדוֹת הַמִּדָּה הַהִיא מִכַּח פְּעֻלַת הַשְּׁלֵמוֹת עֲצֻמוֹ, וְהֵרִי, זֶה כְּמוֹ דְבָר אִמְצָעִי בֵּין

» אור השכל »

הַדְּבָרִים עֲצֻמָּם שֶׁאֵנָּה מִקְבִּלִים אוֹתָם בְּגוּבֹל; וְזֶה שֶׁאֵנָּה מִקְבִּלִים לְפִי הַגְּבוּל [רְשִׁימוֹ]; וְזֶה שֶׁהַכֹּל-יִכּוֹל מְבִיט אֶל עֲנִין הַדֶּרֶךְ הַמְּוַגְבֵּל עֲצֻמוֹ שֶׁאֵנָּה מִקְבִּלִים [צִינּוֹר]. וְהִנֵּה הַבְּטָה הַכֹּל-יִכּוֹל - זֶה הוּא הַצִּינּוֹר, שְׂגֵם הוּא קוֹ מֵא"ס ב"ה, אֲלֵא שֶׁהִיא הַבְּטָה אֶל הַרְשִׁימוֹ לְפִי מַה שֶׁהוּא רְשִׁימוֹ מוּגְבֵּל. וְזֶה שֶׁאֵנָּה מִקְבִּלִים - זֶהוּ כְּלָלוֹת הַרְשִׁימוֹ. מַה שֶׁהֵא"ס ב"ה פּוֹעֵל אוֹתוֹ הַעֲנִין עֲצֻמוֹ לְפִי שְׁלֵמוֹתוֹ - זֶהוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ מִן הֵא"ס ב"ה אֶל תוֹךְ הַחֲלָל דֶּרֶךְ הַצִּינּוֹר. וְהֵינּוּ שְׁבִתוֹךְ מַה שֶׁהֵא"ס ב"ה מְבִיט אֶל הַדֶּרֶךְ הַמְּוַגְבֵּל בְּכֹל-יִכּוֹלְתוֹ, מִתְעַלֵּם וּמִתְלַבֵּשׁ מַה שֶׁהוּא פּוֹעֵל אוֹתָם הַפְּעוּלוֹת עֲצֻמָּם שֶׁל הַרְשִׁימוֹ לְפִי שְׁלֵמוֹתוֹ, לְכֵן נִקְרָא לְזֶה - צִינּוֹר, וְלְזֶה - אוֹר נִמְשָׁךְ בְּתוֹכוֹ. וְזֶה הַנִּמְשָׁךְ - הוּא מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ: שֶׁהַרְשִׁימוֹ מִקְבֵּל אוֹרוֹ מֵא"ס ב"ה, וְכֵן: שֶׁמִּתְדַבֵּק הַמֵּאֲצִיל בְּנֵאֲצֵל. וְזֶהוּ דוּקָא הַמְּנַהֵג אֶת הַרְשִׁימוֹ כְּנִשְׁמָה אֶת הַגּוֹף."

42. עֲנִין הַרְאֵשׁוֹן - הוּא הִנְהַגְתָּ הַקֵּן-הַשְּׁלֵמוֹת, עֲנִין הַשְּׁנַי - הוּא הִנְהַגְתָּ הַרְשִׁימוֹ-הַטּוֹב וְהַרְעֵ, וְעֲנִין הַשְּׁלִישִׁי - הוּא סוּד הַצִּינּוֹר הַמְּזוּכָר בְּקִל"ח (גַּם יְדוּעַ בְּשֵׁם "הַשְּׁבִיל הַקֵּטָן", רֵאָה כְּלָלִים רֵאשׁוֹנִים בְּסוּף ס"ו ר). הַצִּינּוֹר מֵאִפְשֵׁר הַעֲבֵרַת פְּעוּלוֹת הַשְּׁלֵמוֹת מֵהַמֵּאֲצִיל לְתַחְתּוֹנִים, הֵיחֵד שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים יִכּוֹלִים לְקַבֵּל רַק לְפִי עֵרְכָם.

רֵאָה קִל"ח פְּתַח חֲכָמָה, פְּתַח כּוֹ, בְּפִירוּשׁ, עֲמִי עַת: "קוֹ. זֶהוּ מַה שֶׁאֵנָּה אוֹמְרִים שֶׁקוֹ אֶחָד נִמְשָׁךְ מֵא"ס ב"ה מִמְּקִיף, כְּמוֹ צִינּוֹר אֶחָד אֶל תוֹךְ הַחֲלָל, וְשֶׁדֶרֶךְ הַצִּינּוֹר הַזֶּה יוֹרֵד אוֹר מֵא"ס ב"ה לְמַה שְׁבִתוֹךְ הַחֲלָל, וְעַל יְדוּ מִתְדַבְּקִים הַמֵּאֲצִיל בְּנֵאֲצֵל. וְהַעֲנִין הוּא, כִּי הִנֵּה בְּכֹל הַכֹּל-יִכּוֹל הוּא, לְהֵיחֵד מְבִיט גַּם אֶל פְּעוּלוֹת זוֹלָתוֹ. וְכִיּוֹן שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ מִצִּיאוֹת הַדֶּרֶךְ הַמְּוַגְבֵּל, הִנֵּה יְבִיט עֲלָיו הֵא"ס ב"ה גַּם כֵּן בְּכֹל-יִכּוֹלְתוֹ. וְהֵרִי לְנוּ בְּבֵאָן ג' דְּבָרִים: מַה שֶׁהֵא"ס פּוֹעֵל לְפִי שְׁלֵמוֹתוֹ [הַקֵּן], אוֹתָם

השלמות ובין המדה לפי ענינה, והוא מתחלף בכל מדה לפי התחלף ענין המדה, כי לפי ענינה כך היא מתפעלת מן השלמות. ויש להבחין גם באמצעית הזאת ענינה העצמי ודרך העשותו, וכמו שנבאר להלן.

ואמנם עוד יש לנו לדעת, שכל הענינים האלה כלם תלויים רק ברצונו ית', שאין להם לא מציאות ולא הויה וקיום כלל אלא ברצונו ית', השולט ביכלתו הבלתי־בעלת־תכלית, "כי הוא אמר ויהי, הוא־צוה ויעמד" (תהלים לג, ט). ועל כן, כח רצונו ית' נודע בכלם, שהוא לבדו המקימם בכל עניניהם, בכל חלקיהם ופרטיהם, כמו שכל הנבראים עצמם הוא לבדו המקימם בכל תכונותיהם וכל אשר בהם, שאין להם ולא לשום ענין שבהם מציאות זולתו.

[נז] אמרה הנשמה: זה פשוט אצלי ואין לי ספק בו.

[נח] אמר השכל: אפרש לך יותר הקדמתי זאת, ותביני ענין עמק; וכן תביני מאמרם ז"ל: "הוא מקומו של עולם, ואין העולם מקומו" (בראשית רבה סח, ט).

הנה, אין שום דבר מכרח־המציאות אלא מציאותו ית'; וכל הנמצא זולת זה אין לו מציאות אלא בחפצו ית', ונמצא תלוי ועומד רק ברצונו ית'. ועל כן נקרא, שכל המציאות המצוי תלוי במאמרו ית', כענין מה שאמרו בפנים העליונים (בראשית רבה ד, ג; תענית י). וכענין זה אמרו ז"ל: "הארץ על מה עומדת? על העמודים... וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה" (חגיגה יב:). וכן אמרו עוד: "בשר ודם למטה ממשואו, אבל הקב"ה למעלה ממשואו, שנאמר: ומתחת זרעת עולם" (דברים לג, כז) (ילקוט שמעוני חלק א, תתקסד). המשילוחו כזה, פאלו הוא תומך כל המציאות בכל פרטיו, והוא עומד עליהם מלמעלה.

ובכל הענין הוא הדבר אשר דברתי, שכיון שאין המציאות המחודש מפנו ית' מכרח אליו כלל, אם כן, הרי הוא נתמך רק על מה שרצונו הפשוט רוצה בו.

וְתִבְנִי מְאֹד, שֶׁרַק רְצוֹנוֹ וְגִזְרָתוֹ זֹאת הוּא הַמְּקוֹם לְכָל הַנְּמַצָּאִים,⁴³ וְזוֹלַת זֶה לֹא הָיָה מְקוֹם כָּלָל. וְעַל־כֵּן הוּא ית"ש קָדוֹם וְדַאי, אֲךָ אֵין בְּרִיאָתוֹ קְדוּמָה - וְלֹא־פּוֹקֵי מֵהַמִּינִים שְׂאוּמְרִים: כִּיּוֹן שֶׁהוּא קָדוֹם, צָרִיךְ שְׁגַם הָעוֹלָם יִהְיֶה קְדֻמוֹן - כִּי עַד שֶׁלֹא רָצָה וְגִזַּר בְּזָה, לֹא הָיָה מְקוֹם לְנִבְרָאִים לְמַצָּא. אֲדַרְבָּה, לְפִי מְצִיאוֹתוֹ ית' אֵין לָהֶם עֵינָן, כִּי אֵינָם כְּדַבֵּר הַמְּטַבֵּעַ בַּחֵק מִבְּעוֹ שֶׁל הָאָדָם, אֲלֵא הוּא לְבַדּוֹ ית' יֵשׁ לוֹ לְמַצָּא בְּהִכְרַח וְלֹא זוֹלָתוֹ, וְזֶה פְּשׁוּט. אֲלֵא בְּרִצּוֹתוֹ בְּהֶם, יְגִזַּר גִּזְרָה זֹאת שִׁימְצָאוּ הַנְּמַצָּאִים, אוֹ יֵשׁ לָהֶם מְקוֹם, וְלֹא בְּלֹא זֶה. וְנִמְצָא, שֶׁכְּשֶׁגִּזַּר בְּזָה - הָרִי נִתַּן מְקוֹם לְכָל הַפְּנִינִים שֶׁבָּנָה אַחֲרֵי־כֵן.

וְעוֹד תִּבְנִי, שְׂאֵף־עַל־פִּי שֶׁעֲכָשׁוּ אָנוּ יוֹדְעִים, שֶׁהַקַּב"ה שָׂמַח עַל כָּל מַעֲשָׂיו, וְהֵם לְכַבּוֹד אֱלֹוֵי, כְּעֵינָן שְׂנֵאמַר: "יְהִי כְבוֹד ה' לְעוֹלָם, יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו" (תהלים קד, לא), לֹא נִחְשַׁב מִפְּנֵי זֶה, שֶׁבְּזִמְנָן שֶׁלֹא הָיוּ נִמְצָאִים אֱלֹהִים, אִם כֵּן הִיְתָה הַסֵּרָה מִמֶּנּוּ ית' שְׂמַחָה אוֹ כְבוֹד ח"ו. אֲלֵא כִּבְרַ אִמְרָנוּ: הָאֲדוֹן ית"ש בְּמַצִּיאוֹתוֹ הַפְּשׁוּט - אֵין מְקוֹם לְנִבְרָאִים עִמּוֹ כָּלָל, כִּי אֵינָם שִׂיכִים בְּעֵינָנוּ. אֲבָל בְּרִצּוֹתוֹ בְּהֶם, אוֹ מִפְּנֵי הַחֶפֶץ וְהָרְצוֹן הַזֶּה נִמְצָאִים לוֹ לְשִׂמְחָה, כְּבִיכּוֹל, וְלְכַבּוֹד. כִּי וְדַאי הַחֶפֶץ הַזֶּה הוּא הַנּוֹתֵן מְצִיאוֹת הַנְּמַצָּאִים הָאֵלֶּה, וְנִקְרָא שְׂאֵינוֹ מִשְׁלֵם אִם אֵין מְצִיאוֹתָם נַעֲשֶׂה.

« אור השכל »

קדמות מציאותו הפשוט לא היה נותן מקום לזולתו, והוא חידש לעצמו ענין זה, שגזירתו בנבראים יהיה מקום להם, ומשם והלאה יש להם לימצא, ולא קודם לכן. וכשהוא מקום לנמצאים, או צריך שימצאו נמצאים להשלמת ענין זה, וזולתם היה המקום חלל. והנה לפי ההדרגה - כתחילה נברא המקום, והוא עצמו חלל, כדי להכיל נמצאים, ואחר כך נמצאו נמצאים, ונמצאו סדרי ההנהגה אשר להם לשורש".

43. כאן רבינו מפרש לנו סוד "המקום" או "החלל" שהתהווה מן הצמצום. ידועה שיטתו של רבינו, שאין להבין הצמצום (וגם המקום) כפשוטו. זאת אומרת, כל ענין המקום הוא בגזרת הרצון, שבמציאותו הפשוט - אין מקום לנבראים עמו כלל. אבל ברצותו בהן, הוא נותן להם מציאות בגזרתו. ראה כללים ראשונים - כלל ד: "המקום הוא היותו הוא ית"ש נותן מקום לנמצאים, ותומך מציאותם. והוא ענין מתודש, שהרי

והרי, זה כמקום העומד לבנות עליו בנינים, שהוא חלל עד שלא נמלא מן
הבנינים ההם. ולא הנבראים לכד, אלא אפלו כל דרכי ההנהגה והחקים,
מיני ההשפעה שזכרנו - שהם לפי ערכנו ולא לפי ערכו - אין להם ענין כלל
אלא ברצותו במציאות הנמצאים. על כן, רק עלפי החפץ הזה חדשם כלם,
ואינם מברחים בו; אבל גם הם בכלל הבנינים הממלאים את המקום הזה,
כי אלו ואלו צריכים להשלמת החפץ הזה, וזה פשוט. והרי, בארנו מה שדי
לנו בענין הזה.

היחוד

המושג של היחוד* מורה על יחוד השם, דהיינו יחוד המציאות - מצוי אחד מוכרח המציאות, והוא הממציא כל הנמצאים. זאת ועוד, יחוד מורה על שאין אחר כמוהו, יחוד מורה ג"כ שאינו מתחלק לחלקים. ובלשון הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"א):

(א) יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא. וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו...

(ז) אלוה זה אחד הוא, אינו לא שנים ולא יתר על שנים אלא אחד שאין כייחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם. לא אחד כמין שהוא כולל אחדים הרבה, ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות. אלא ייחוד שאין ייחוד אחר כמותו בעולם."

נראה שגם בעל החובות הלבבות (שחי לפני הרמב"ם) הלך בכיוון זה, וכה דבריו: (שער חשבון הנפש, פ"ג, אופן ח'): "ומתנאי יחוד האלהים, שלא יהיה לו אלהים זולתו, ולא ייחס אליו צורה, ולא תמונה, ולא תכונה, ולא תנועה, ולא העתקה, ולא תאר מתארי הגופים, ולא ענין מעניני העצם והמקרה. ויאמין שאין ראשית לקדמותו, ולא תכלית למציאותו. וידע שהוא אחד, ואין אחד כאחדותו, ולא בורא זולתו, ולא יוצר מבלעדיו, ושאר שמותיו הטובים ומדותיו העליונות".

וב"בקשה" שבסוף חובות הלבבות: "כי אתה אחד לבדך, אחד מאין חקר, אחד מאין ערך ודמיון, אחד מאין תחילה ותכלה, אחד מאין ראשית ואחרית, אחד מאין אחר כערךך... אחד מאין חיבור ואוסף, אחד מאין פירוד ומחלוקת..."

אפשר לאמר שהיחוד אצל הראשונים מורה על מציאות השם - שהוא מצוי אחד מוכרח המציאות, קדמון לכל קדומים, בורא אחד ואין זולתו. אמנם הרמח"ל הוסיף לגדר של הראשונים על היחוד פן חדש שלא היה לפניו, הוא התווה לחלוטין, ע"פ הזוהר והאר"י, וע"פ הגילויים הנוראים שהוא קיבל את היסוד של האמונה של ישראל. והנה דבריו בראשית דעת תבונות (סי' לו): "כ"ל הנה כשאנו

* הערה: במאמר הקצר הזה לא באנו לסכם השיטות של היחוד אצל הראשונים, וגם לא באנו לברר המושג בשלמותו על פי הרמח"ל, אלא באנו להציג ראשי פרקים של היחוד בתורת הרמח"ל; ונדאי המלאכה איננה דיה, ועוד חזון למועד בס"ד.
 1. זאת התשובה של השכל לשאלת הנשמה (סי' לה): "אמרה הנשמה - מה הבנה צריכה בזה? הנה יחוד - רצונו לומר שהקדוש ב"ה הוא אחד ודאי, ואין זולתו".
 ראה ג"כ קל"ח, פתח א, בפירוש: "והנה המאציל העליון ב"ה וית"ש יש לנו לתאמין שהוא יחיד בכל

אומרים שהקבי"ה הוא אחד, אינו די שנבין שהוא אחד במציאותו, דהיינו שאין מצוי מוכרח אלא הוא, ושאין בורא אלא הוא, אבל צריכים אנו להבין עוד, שאין שום שליט ומושל אלא הוא; ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא; ואין מעכב על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחידית וגמורה".

(א) יחוד השליטה

נמצאנו למדים, שחוץ מיחוד המציאות ישנו עוד יחוד השליטה, ועליו מדובר נכבדות בספרינו ובכל חיבוריו של הרמח"ל. היחוד הזה של השליטה, ידוע אצל המקובלים בשם **יחוד זו"ן** (זעיר ונוקבא), או **יחוד קוב"ה ושכינתיה**. ומכוח הזווג הזה מתגלית שליטתו בעולם, אבל כשהם נפרדים יש מקום לרע ולקטרוגים.

אמנם המעיין בכתבי רבינו, מאור עינינו, יראה שישנם שתי בחינות ביחוד השליטה: שליטה גמורה ושליטה יחידית; ועוד יש מדרגה אחרת - השיא שבכל מדרגות היחוד - והיא: היחוד של רישא וסופא.

(1) השליטה היחידית

בהגדרתו בד"ת (סי' לו) את יחוד השליטה, הרמח"ל כותב: "אלא שהוא לבדו משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו, ולא במקרה, ולא בטבע, ולא במזל; אלא הוא השופט כל הארץ וכל אשר בה, וגוזר כל אשר יעשה בעליונים ובתחתונים, עד סוף כל המדרגות שבכל

ענינו, פירוש, שהוא יחיד במציאות - שהוא לבדו מוכרח המציאות ואין אחר כלל, ושהוא יחיד בשליטה. וזה פשוט שהוא נמשך מן הקודם - כיון שהוא יחיד במציאותו, פשיטא שיהיה הוא לבדו שולט, שהרי כל אחר שיש עתה הוא רק עלול ממנו. אף על פי כן גם זאת היא ידיעת אמונה בפני עצמה, כי היו יכולים המינים לומר ח"ו, שאמת הוא שבתחלה היה לבדו, והוא רצה וברא ברואים, אך כיון שברא ברואים בעלי רצון, היה אפשר, לולא יחודו השלם, שהרצונות האלה שברא יהיו מעכבים על יד רצונו. פירוש, כיון ששם בעלי בחירה, הרי הם יכולים לבחור גם הפך מרצונו. ולא זו בלבד, כי גם מהלך מקרי העולם לכאורה מראים כן, כי הוא ברא העולם לטובה, אך ברא הס"א שהיא רעה, וברא האדם בעל בחירה, שיכולים להיות רשעים. בא האדם והרשיע לעשות, קילקל מעשיו, וחפצו של מקום ח"ו לא הצליח. וישראל שחטאו אין ישועתה להם ח"ו, אלא חטאו וחוטאים, על כן יהיו תמיד כך - גולים ומעונים. כי מאין להם הישועה, והרי הכתוב אומר, "למרות עיני כבודו", "צור ילדך תשיי", על כן צריכה הידיעה הזאת, לדעת לבד מיחוד המציאות - גם יחוד השליטה. וזה יחוד רצונו ית"ש - שאי אפשר שיהיה שום דבר מבטל רצונו בשום טעם שבעולם [נ"א: פעם בעולם], אלא הוא לבדו השולט".

2. הארי"י הקדוש גילה ע"פ הזהר שהעבודה של הצדיקים (וכן ע"י התפילה) מעלים מ"ן (מ"ן נוקבין) וגורמים ליחוד של זו"ן. ראה ד"ת, סי' קנח-קס והערה 142; כללים ראשונים סי' כט, ד"ה: ואמנם מציאות השותפות", ראה ג"כ קל"ח, פתח קלח. אמנם הרמח"ל גילה דרך חדשה בעניני העבודה, והיא סוד התיקון הכללי שנעשה ע"י הסבל של תגבורת הרע, ראה מאמרנו: צדיק ורע לו, והערה 171.

3. עיין ההקדמה למשכני עליון, במאמר זה, הערה 16.

הבריאה כולה. ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק - כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל".

יחוד השליטה, פירושו שהוא שולט על הכל, והוא אדון על כל המעשים, ובלשון התפילה: אין מי שיאמר לו מה תעשה ומה תפעל, כי הכל מעשה ידיו.

בשלב זה של גילוי יחודו, נראה שהרע (הס"א) נופל לפני האדון ב"ה, כמו אויב שעושה מלחמה לאדם גיבור, שבסוף הוא נופל והגיבור מנצחו. הרע נראה כמו רצון נגדי במשך כל "האמצעי" - דהיינו בזמן ההעלם. ובקל"ח הוא אומר (סוף פתח ל): "אך הענין, כי רצה א"ס ב"ה להוציא מלב הבריות הטעות של שתי רשויות, פועל טוב ופועל רע, ועל כן שם בתחלה ענין הספירות, והוא ענין אחד שאינו משתמש בו מיחודו ושליטתו השלמה. אלא אדרבא, הוא כח כח אדם גבור שמשים עצמו בנסיון עם כח שכנגדו, שהוא הס"א, שעשאה בעלת כח כנגד זה. וכבר הראה איך כל מיני כח שבעולם, מה שהוא בבחינת כח לבד, שלא בבחינת שליטה, לא יכול לנצח הס"א. אלא אדרבא, כבר עשתה כל כך קטרוגים שלא היה אפשר להמלט ממנה, עד שהוצרכו לבוא אל היחוד. אך כנגד זה בהתעורר היחוד, שהוא יפעול בדרך שליטה, מיד יראה שאין עוד מקום לס"א כלל. ומזה נבין מיד, שאין שום כח נצח לס"א כלל אלא השליטה והיחוד".

עם ימות המשיח מתחיל "ראשית גילוי היחוד" המתקן כל החסרונות⁴, ומגלה שיש לו שליטה יחידית על כל הנבראים, וכמובן גם על הס"א - שהיא ג"כ בריה.

2) השליטה הגמורה

אבל בסוף אלף השישי, אחר תחיית המתים - ביום הדין הגדול, "יפרוש האדון ב"ה את השמלה לעיני כל היצור, מכל מה שנעשה מיום ברוא אלקים את האדם" (ד"ת, ס"י קע), אז "נקרא שחזר היחוד ונתגלה" (קל"ח, פתח מט, עמ' קפח).

4. ראה קל"ח, פתח מט, עמ' קפח: "והנה ביאת המשיח הוא ראשית גילוי היחוד, והוא סוד "שמחנו כימות עניתנו", כי ימות המשיח מקבילים לכל החסרונות שהיו כבר, כי בזמנו עד סוף אלף השישי צריך שהיחוד יגלה ענינו לכל צד, וכל החסרונות יתוקנו בו. ובסוף אלף השישי, אחר שכבר נעשה אפילו יום הדין הגדול, שבו מתבררים כל המעשים שנעשו לאמתתם - אז נקרא שחזר היחוד ונתגלה, ונשלם המעשה הזה, ואז הוא מנוחה לגלגל הסובב. משם והלאה יראה ענינים פנימיים, שהם שרשי הילוך הזה, והם דברים מתגלים אחר ידיעת היחוד, והם שרשי ההנהגה בדרך היותר עמוק, שאינו מושג לנו עתה כלל. ובאלף השביעי עצמו הנה יתגלה שורש הענין שנהיה בעולם הזה כל זמן הסיבוב, עד שנמצא השית אלפי - בסוד עולם הנקודים, ותיקונם השלם - אלף השביעי, בסוד עולם העקודים, שגם שם יש כלי, רק שהוא נשוא מן הנשמה, כמפורש במקומו. וכבר שמעת איך בו נעשו מעשים, שהם השרשים למה שיהיה אחר כך בעולם הנקודים, אך שם היה הכל עדיין בגילוי היחוד, עד שלא היה מקום לא לשבירה ולא לשום אחד מן הדברים האלה שיהיו אחר כך. ועל כן אחר שנתגלה היחוד - יודע מה שנודמן בהנהגה העליונה, אפילו בגילוי היחוד, לבוא לענין הזה, כי כבר נגלה שם כלי הנייל, והוכנו הכנות שם למה שיהיה אחר כך".

בשלב זה מתברר יחודו מכל המעשים של כל התחוננים שנעשו בכל הזמנים⁵, ובזה נודע שלא רק שהיה לו ית' שליטה יחידית נגד הכח של הס"א, אלא ששליטתו ית' היתה גמורה, שאפילו הכח והרצון של ההיפך - הס"א היו שלו. זהו מה שאמרנו ששליטתו יחידית וגמורה, שגם הס"א שחשבה ששולטת, איננה עושה ומקיימת רק רצונו⁶. והשליטה שלו היא גמורה בכל הזמנים - דהיינו לא רק בהתחלה ובסוף, אלא גם בזמן האמצע לא היה ולא היתה שום שליטה לס"א, אפילו לשעתה⁷. זאת אומרת, שגם הס"א עושה רצון ה' בעל כרחו ובלי שיודעת זאת, ועליה כתיב: "איש בער לא ידע" (תהלים צב, ז).

ובאמת זה נמשך מכוח הרצון העליון ש"אין בו שינוי קודם שרצה ואחר שרצה, כי הוא אחד" (אדיר במרום, עמ' רי). ורצונו הוא מהות של כל המציאות כולה⁸, ולכן לא יתכן שחלק אחד מן המציאות יעשה היפך רצונו. כל הרע שנעשה בזמן האמצע אינו רק לכאורה, והוא עד שיתגלה יחודו⁹.

גם בקלי"ח, הרמח"ל השכיל אותנו שיחוד השליטה מלמד **שנמצא רק רצון אחד**¹⁰. בעצם ישנו רק רצון אחד, וכל הרצונות האחרים נקראים רצון רק בלשון לוואי¹¹.

5. ראה קלי"ח, פתח עט: "יום הדין הגדול - בו יהיו נסדרים כל מעשה העולם לפי סדריהם כמו שנעשו, מראשית העולם ועד סופו. ועל פי כל זה, יהיה השלמות בהוודע יחודו יתברך שמו". ובפירוש שם: "בהוודע יחודו יתברך שמו, היינו כמ"ש לעיל, שגילוי היחוד הוא זה - מראה שליטתו, שהוא לבדו".
6. וזהו מכח ההעלם של הרדל"א, שגם לס"א מגיע. ועיין ד"ת סי' קע, והערה 167 שם. וראה ג"כ מאמרנו "הרע - הפך היחוד" בסוף פ"ד, ומאמר "צדיק ורע לו" בסוף פ"ח.
7. ראה קנאת ה' צבאות, גנוי רמח"ל, עמ' קלח: "ואודיעך בזה סודות גדולים, כי זאת היא הנחמה האמיתית בהראות האמת שהגלות עצמו לא היה חסרון, אלא אדרבה פעולה נסתרת ועשויה במארב אל הקליפות עצמם. הנה כבר שמעת למעלה כי תוקף הס"א הוא בחינת זב"ף שהוא בחיצוניות, והוא מקבל ממש מבחינת הבשר, שהוא הכלי החיצון, כאמור למעלה... והשכינה הניחה כך בתה מקום ליניקתם. אך בסוף הכל יראה שלא היתה זו אמילו שליטה לשעתה, אלא פעולה נסתרת של השכינה לדחות מן הקדושה ומישראל. וזה עיקר כעסם בבשתם, כי מה שחשבו הם להרע, אותו המעשה עצמו היה להפך, ואין להם אפילו נחמת (ברכות כח.) "לישתמיש אינישי".
8. ראה אדיר במרום, עמ' תנא, ד"ה: "והנה כל זה הענין מושרש בזה המלך בלע".
9. עיין היטב באדיר במרום, עמ' רט-רי; וגם סי' הכללים עמ' שז-שח. ראה אדיר במרום עמ' שצד: "ועל כן זה הענין ברצון המאציל ית"ש היה שרש לכל המציאות הנמצא, והכל מגיע לזו"ף. ולכן מעשי התחוננים תלויים כלם בנזק". ראה ג"כ סוד היחוד, גנוי רמח"ל, עמ' רסה: "השרש של בריאה הוא כח ההטבה שברצון העליון, ושרש דרש, הוא הרצון עצמו".
10. ראה מאמרנו על הרע, אדיר במרום עמ' שצו.
11. ראה קלי"ח, פתח א: "יחוד האין סוף ב"ה הוא - שרק רצונו ית' הוא הנמצא, ואין שום רצון אחר נמצא אלא ממנו, על כן הוא לבדו שולט, ולא שום רצון אחר. ועל יסוד זה בנוי כל הבנין". ובפירוש: "על כן צריכה הידיעה הזאת, לדעת לבד מיחוד המציאות - גם יחוד השליטה. וזה יחוד רצונו ית"ש - שאי אפשר שיהיה שום דבר מבטל רצונו בשום טעם שבעולם [נ"א: פעם בעולם], אלא הוא לבדו השולט... הוא הנמצא. שיש לו מציאות מוכרח מעצמו. וזה, כי כמו שאנו צריכים להאמין יחודו במציאותו המוכרח, כך צריכין אנו להאמין היחוד בשליטתו ורצונו. שכמו שמציאותו מוכרח, ואי אפשר בלאו הכי, והוא לבדו עילה מוכרח, והשאר עלול ממנו - כן רצונו ושליטתו מוכרחת, שאי אפשר בלאו הכי, והיא לבדה שולטת, וכל שאר הרצונות אינם אלא לפי רצון זה".
12. ראה שם, בפירוש: "על כן הוא לבדו שולט ולא שום רצון אחר. שליטה - רצה לומר שליטה שלמה, שאין שום מונע לה. והנה לרצון העליון שייך השליטה הזאת, והוא נקרא באמת רצון יחיד, רוצה כרצונו בלי שום מונע, ושאר הרצונות, אדרבא, אינם שולטים, כי הם עלולים מהרצון העליון, והרי הם משועבדים לו. ונמצא שאף על פי שגם הם רצונות, אינם בסוג עם הרצון העליון, כי אי אפשר להכחיש

ולכן, כמו שיש מציאות אחת מוכרחת, כך יש רק מציאות של רצון אחד (ששולט) מוכרחת, וכל רצון אחר הוא רק רצון מושאל¹³.

מכאן והלאה (מאלף השביעי, אחר יום הדין הגדול) מתחילים הגילויים הגדולים של היחוד; אמנם כבר בשלב זה, היחוד השליטה מוכיח שהאדון ב"ה הוא קדמון לכל קדומים, והוא לבדו מוכרחת המציאות¹⁴.

(ב) יחוד רישא וסופא

השיא בגילוי יחודו הוא הסוד של היחוד של רישא וסופא. במאמרו סוד היחוד (גנוזי רמח"ל, עמי רסד), מגלה לנו המחבר נוראות: "סוד היחוד - הנה הא"ס כבר היה שלם כמו שהוא עתה, וכמו שיהיה (לעולם) [לעת"ל] בלא שום שינוי. אלא שמתחלה לא היה מתגלה השלימות בפועל, ואח"כ מתגלה בפועל. ומפני שרצה לעשות זה הגילוי, נמצאו ג' ענינים: ראש סוף ואמצע. והיינו, "ראש" - השלימות שהיה מתחלה בכח, "הסוף" - השלימות שיתגלה אח"כ בפועל, ו"האמצע" - עד שלא נתגלה עדיין. והנה בין בראש בין בסוף אין מציאות רע, כי הכל לטוב; אך האמצע יש בו הנראה לפניו שהוא רע, ומה שהוא באמת שהוא טוב¹⁵, וזה נקרא, "שם וכינוי".

והנה לפי"ז יש שני מיני זיווגים, זיווגי אמצע, וזיווגי רישא וסופא. והיינו כי היחוד צריך להתגלות, והוא מתגלה מעט מעט על ידי הזיווגים, שהשמאל נכנע לימין והטוב שולט, והרע חוזר לטוב. וכשיהיה נשלם להתגלות באמצע עצמו, הנה ממילא נשארים מתחברים הראש והסוף, כי אז נמצא שהכל אחד - ראש וסוף ואמצע, הכל טוב בלא רע כלל. כי עד שיש האמצע, שהוא שם וכינוי, חסד ודין, אז נמצא הבחנה בין רישא לסופא, שרישא הוא בכח ועדיין לא [בפועל], לסופא שהוא בפועל. אך כשהאמצע חוזר להיות טוב, ממילא רישא וסופא נמצאים מחוברים. וז"ס, "אני ראשון ואני אחרון".

שהם עלולים ממנו, ועל כן לא יהיו שוים אליו, אף על פי שנקראים רצונות. כי מיד שנקראים עלולים מהרצון העליון, נבין בלשון לוי [לווא] זה - שאינם כמוהו שולטים לגמרי".

13. ראה ג"כ מה שכתבנו במאמר על הצדיק ורע לו, ע"י ההערה 15.

14. ראה ד"ת, סי' מ: "ונשרש האמת הזה [של יחוד השליטה] באמתת המצאו בהכרח, שהוא המרכז מכל מה שנוכל לדבר משלמותו, ולכל מה שלא נוכל לדבר גם כן".

15. אמנם בסוף הכל חוזר לטוב, ראה ג"כ מ"ש בד"ת סי' קסו: "ואמנם שורש הימצא הרע בהנהגה - כבר פירשנוהו שהוא מטעם גילוי יחודו ית', שצריך לגלות הרע ולהניחו לעשות כל מה שבחוקו, להראות אחר כך יחוד שליטתו ית' בהחזירו אותו לטוב. ומטעם הזה, כל עוד שיתעלם ויסתיר פניו האדון ב"ה, ויניח לרע להתגבר עד הגבול האחרון שאפשר לו להתגבר, דהיינו עד חורבן העולם, ולא עד בכלל, הנה זה יהיה טעם יותר להיגלות ולהיראות אחר כך אמיתת יחודו ית', בתקנו את הקלקולים ההמה בכח שליטתו, והאור ניכר מתוך החושך".

ואמנם כל זיווגי האמצע הם כל הזיווגים הנזכרים באצילות. אך זיווג רישא וסופא הוא ענין אחר, שהוא זיווג האצילות עם הכבוד שבבריאה, **כי כלל התיקון הוא שיהיו התחתונים נדבקים בעליונים, עד שיהיה נדבק הכל בא"ס ב"ה, ואז נקרא שהכל אחד.** וזהו תשלום האמצע, וחיבור הרישא וסופא, וזהו כל עיקר העבודה באמת. כי כל מה שיכול להיות פירוד באמת - הוא בין האורות לנפרדים, אך באורות עצמם אין שייך פירוד¹⁶.

זאת ועוד, היחוד של הרישא והסופא מורה על הדבקות העליונה של כל הנמצאים באין סוף ב"ה כמו שהיתה אז טרם הכל, כל הנמצאים - פירושו, לא רק הנבראים (כולל הרע)¹⁷ אלא גם הספירות והפרצופים¹⁸ חוזרים למקורם: לאין סוף ב"ה. הכל חוזר לאחד, אפילו המדות העליונות חוזרות ליחוד, שאי אפשר להבחין אפילו במדרגות. זהו השיא של גילוי היחוד, שכנראה יהיה באלף העשירי¹⁹, והוא כשיתגלה היחוד העליון (האחדות) של הא"ס ב"ה, בעת הדבקות הנוראה של כל המציאות (הספירות של א"ק וכו', הנשמות, המלאכים, והגשמיים), יראה אחדות אחת בלי שום פירוד החלקים.

אתה הוא אחד לפני שבראת את העולם - לפני הפירוד של המציאות מן הא"ס,

אתה הוא אחד לאחר שבראת את העולם - לאחר הפירוד של המציאות,

ואתה הוא אחד בסוף הכל.

אין עוד מלבדו.

16. ראה משכני עליון, הקדמה, גנוי רמח"ל, עמי קנב: "וצריך שתדע, כי יש זיווג ויש חיבור. והחיבור הוא בהאיר המאורות זה אל זה ממקומם, ואינם נגשים זה לזה, על כן תתחלש ההארה בהתפשטה מלפני אדוניה. ולזה קראו חכמים "פירוד", כי אין פירוד במאורותיו, רק כאשר אינם קרבים זה לזה נקרא פירוד, וזה קיצוץ הנטיעות. ולא יגיע זה רק למטה, אבל למעלה לא יגיע פגם זה ח"ו. ונמצאו שתי מאורות י"ה, [רי"ל: או"י] תמיד בחיבור שלם, והקוץ [של היו"ד, ר"ל: א"י] על גביהם, שלשתם נקשרים בקשר אמיץ והחזק. אך משם ולמטה נמצא זה הפירוד בחטאת בני האדם, כי היו"ד תפרד מה"י, והה"י מהו"י, והו"י מהה"י"

17. במצב זה וודאי (מה שנראה) רע חוזר לטוב. ע"י אדיר במרום, עמי קצז-קצט.

18. ראה אדיר במרום, עמי תכה-תכו.

19. ראה אגרות פתחי חכמה ודעת, בשערי רמח"ל עמי שפ-שפא.

כָּלִים ראשונים

ראה כללות האילן 6. א; קלי"ח פתמים ה-יא.

(א) ענין הספירות. הנה הספירות הם מדותיו יתברך, המדות שחדש לעצמו לצרף הנבראים, שאינם מדות לפי ענין שלמותו ומציאותו האמתי הקדום, אלא מדות מחדשות מרצונו וחסדו, לפי מה שמצטרף לנבראים שרצה לברא. והם כלל כל התארים המתיחסים לו על שם פעלותיו, בכל מה שנבחר בפעלותיו. דרך משל - הממשלה, הרחמנות, הכעס, המשפט, החנינה, הידיעה, וכל שאר הפעולות הרבות שהוא פועל אמנם צריך לדעת, כי הנה אלה המדות בנפש האדם הם תכונות חקוקות בה ממש, אך באדון ברוך הוא לא יכין לדבר כן, ואי אפשר לנו לומר שהם תכונות בו, כי "תכונה" הוא ענין נופל רק בנבראים, לא בבורא. אמנם אלה המדות בבורא אינם אלא מיני השגחה שהוא משגיח, והארה שהוא מאיר אל נבראיו. והינו כשנוכיר דרך משל רחמנותו של האדון ברוך הוא, אינה תכונה בו חס וחלילה, אלא היא מין הארה אחת שהוא משליח ממנו, השגחה שהוא משגיח, פעלה שהוא פועל, וכן הכעס, וכן החנינה, וכן ידיעת הדברים, וכן כל שאר התארים שנתאר לו לפי פעלותיו, כלם מיני הארות שהוא מאיר בדרכים שגדר וחדש לפי ענין הנבראים שרצה לברא.

נמצא, שאין הספירות דבר חוץ ממנו יתברך, אלא הם מדותיו ממש, רחמנותו, חנינותו, משפטו, צדקתו, וכיוצא בזה, אך אין רחמנותו וחנינותו ומשפטו תכונות בו כתכונות בנפש, אלא מיני הארות שהוא מאיר, ומיני השגחה שהוא משגיח; שהרי למין הארה אחת והשגחה אחת נקרא חסד, ולאחרת - דין, ולאחרת - רחמים, וכן כל שאר הפרטים.

ואמנם עקרם של ספירות הם התפשטות קדשה וזיו עליון ממנו יתברך, שהוא המקור הנעלם הבלתי משוג כלל, ואלה כלם הם זיו מקדשתו, עשוי לערף התחתונים, שיהנו בו על דרך "ונהנים מזיו השכינה". אך זה הזיו עצמו הוא כלל הארות, מתמשכות בסדר נימוסי, שנולדות מהם הפעולות שנולדות, וחוזרים להיות מדותיו יתברך כמו שבארנו, כי על כל פנים אין המדות בו, אלא מה שהוא עושה בהארתו והשגחתו.

וּכְלַל הַהָאָרוֹת הָאֵלֶּה נִכְלָלִים בְּעֵשֶׂר, וְכָל חֻקוֹתֵיהֶם הוֹלְכִים עַל פִּי הַסֵּדֵר הַזֶּה. וַיֵּשׁ לָנוּ לְהִבְחִין מִיֵּי הַהָאָרוֹת הָאֵלֶּה לְפִי הַנּוֹלָד מֵהֶם, וְהַקָּשֶׁר וְהַיַּחֲסוּ שֶׁבֵּין מִין לְמִין, וְזֶה מֵה שְׁאֵנוּ מְפָרְשִׁים בְּחֻכְמַת הַקְּבֵלָה.

וְהִנֵּה מְכַלל מִיֵּי הַהָאָרָה הַזֹּאת בְּכָל פְּרֻטֵיהֶם יוֹצֵאת הַתּוֹלְדָה, שֶׁהִיא כָּלֵל הַבְּרִיאָה הַזֹּאת בְּכָל מִשְׁפָּטֶיהָ. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שֶׁהַבְּרִיאָה עֲצֻמָּה הַנּוֹלֶדֶת הִיא עֲצֻמָּה דְגָמָא אֶל כָּלֵל מִיֵּי הַהָאָרָה שְׁמוֹצִיאִים אוֹתָהּ, שֶׁחֻלְקֵי הַבְּרִיאָה מִקְבִּילִים אֶל מִיֵּי הַהָאָרָה בְּכָל פְּרֻטֵיהֶם. וְהִנֵּה הֵם כֻּלָּם מִיֵּי הָאָרָה אֲשֶׁר לָהֶם יַחַס זֶה עִם זֶה, לְפִי דֶרֶךְ הַהִשְׁפָּעָה וְהַהָאָרָה. וּמֵהֶם נִמְשָׁכִים הָאֵיכוֹת וְהַעֲצָמִים בְּטַבְעוֹ, לְפִי עֲנִין הַנִּבְרָאִים, עַד שֶׁנִּזְכִּיר בְּסִפִּירוֹת כָּל מֵה שֶׁנִּזְכִּיר בְּנִבְרָאִים, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵם בָּם כְּמוֹ בְּנִבְרָאִים, אֲךָ הֵם עֲנִינִים בְּסִפִּירוֹת לְפִי דֶרֶכָם, שֶׁהֵם הֵם כְּעֲנִינִים הֵם עֲצָמִים בְּנִבְרָאִים לְפִי דֶרֶכָם. דֶּרֶךְ מִשְׁל - נִזְכִּיר דְּבוּר בֵּין סִפִּירָה לְסִפִּירָה, אוֹ חֲבוּקָה, וְכִיּוֹצֵא, לֹא שֶׁהַסִּפִּירוֹת שְׁנֵי גוּפִים שִׁידְבְּרוּ זֶה עִם זֶה, אֲךָ יֵשׁ מִין הַתְּקַשֵּׁר סִפִּירָה בְּסִפִּירָה בְּחֻלְקָה מֵה, שֶׁיִּצָּא מִגְּבוּל הַהָאָרָה הָאֲחֵת, וַיִּכְנַס בְּגְבוּל הַהָאָרָה הָאֲחֵרֶת, שֶׁתּוֹלְדֵת זֶה הַהִתְקַשְׁרוֹת בְּנִבְרָאִים הוּא הַדְּבוּר הַיּוֹצֵא מִן הַמְדַבֵּר אֶל הַשּׁוֹמֵעַ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזוֹה, שֶׁהַעֲנִין אַחֵר, אֲךָ בְּזוֹה כְּדֹאִיתִיָּה וּבְזוֹה כְּדֹאִיתִיָּה, וְהַתְּחַתּוֹן תּוֹלְדָה מִן הָעֲלִיּוֹן, אֲךָ כְּרֹאֵי לוֹ.

ראה כללות האופן ה. ח: קל"ח, פתחים כד-כה.

(ב) הַעֲצָמִים הוּא מֵה שֶׁהָאָדוֹן בְּרוּךְ הוּא כָּבֵשׁ כְּבִיכּוֹל חֻק טוֹבוֹ בְּבְרִיאַת נִבְרָאֵי, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָם שְׁלָמִים אֲפִלוּ לְפִי עֶרְכָם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא עֲשָׂאֵם לְפִי עֶרְכוֹ.

ראה כללות האופן ה. ח: קל"ח, פתחים ט-ז.

(ג) הָעוֹלָמוֹת שֶׁנִּבְרָאוּ בְּמֶרְכָּז אֵין סוּף בְּרוּךְ הוּא, הוּא שֶׁסֵּדֵר הַכָּלֵל הַכּוֹלֵל כָּל עֲנִינֵי הַנִּבְרָאִים, שֶׁעַל עֲנִינוֹ נִבְנוּ כָּל עֲנִינֵיהֶם, הוּא אֲמַתַּת יַחְדוֹ, וּמִתְעַלָּה הַדְּבָר עַד אֲמַתַּת הַמְּצָאוֹ בְּהִכְרַח שֶׁהוּא הַמֶּרְכָּז לְכָל מַעְלוֹת שְׁלָמוֹתוֹ שְׁאֵין לָהֶם תְּכִלִּית, שֶׁכֻּלָּם סוֹכְכִים עַל עֲנִין זֶה. וְנִמְצָאוּ כָּל סִדְרֵי הָעוֹלָמוֹת בְּנוֹיִים עַל עֲנִין גְּלוּי הַיַּחְדוֹ, שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּהַעֲלֵם תְּחִלָּה, וְגְלוּי לְבִסּוּף.

ראה כללות האופן, ט: קל"ח, פתח כו.

(ד) הַמְּקוֹם הוּא הַיּוֹתוֹ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ נוֹתֵן מְקוֹם לְנִמְצָאִים, וְתוֹמֵךְ מְצִיאוֹתָם. וְהוּא עֲנִין מְחַדֵּשׁ, שֶׁהֵרִי קְדָמוֹת מְצִיאוֹתוֹ הַפְּשוּט לֹא הָיָה נוֹתֵן מְקוֹם לְזוּלָתוֹ,

והוא חדש לעצמו ענין זה, שגזרתו בנבראים יהיה מקום להם, ומשם והלאה יש להם למצא, ולא קדם לכן. וכשהוא מקום לנמצאים, אז צריך שימצאו נמצאים להשלמת ענין זה, וזולתם היה המקום חלל. והנה לפי ההדרגה - בתחלה נברא המקום, והוא עצמו חלל, כדי להכיל נמצאים, ואחר כך נמצאו נמצאים, ונמצאו סדרי ההנהגה אשר להם לשרש.

ראה קל"ח. פתחים כו-כז.

(ה) הרשימו הוא הכח הנשאר לשרש עניני העולם וכלל מדרגות ההנהגה, שאינו אלא כרשם קטן לגבי מה שנסתלק, שהיה ראוי להיות העולם נברא בבחינתו אלו לא היה הצמצום שזכרנו. והרשימו הזה הוא שרש מציאות התחתונים בבילתי שלמות, והוא שרש עניני הטוב ורע שבאים בשקול אחד, הפך מן ההשוואה לטובה הנמצאת לפי השלמות.

ראה כלליה הראין ח. א. קל"ח. פתחים כח-כט.

(ו) הקו הוא השלמות שחוזר האדון ברוך הוא וכולל בהנהגתו לנמצאים, להשלים חסרונות ענינם. ואמנם הוא השלמות הנוגע לנמצאים לפי ערכם, ואינו שלמות לפי ענינו הפשוט יתברך שמו, שהוא מתעלה בסוד אין סוף המקיף, אף הוא השלמות של הנמצאים, המשלים חסרונותיהם המטבעים בחק הרשימו. שרצה הקב"ה לעשות החסרונות והשלמות שתי יצירות, כדי שיוכלו החסרונות לשמש לבדם לפעמים, אף הפונה היא להשלים החסרונות. והנה הנהגת הטוב ורע משמשת בגלוי, והנהגת השלמות משמשת בהעלם, והשלמות מסבב הדברים בדרך נסתר, להיות הכל נשלם בהשוואת ההטובה, בלא רע.

הרשימו הוא אור קדמון, בהיותו פולל כל עניני ההנהגה של טוב ורע בכלל, עד שלא נתפרטו החלקים והמדות, כל אחד לפי ענינו, פי עדין הדברים כמו בשרש דק לבד. ואחר כך כשזכנס הקו, לקח בעצמו כל עניני הרשימו, ואותם הענינים עצמם עשאם מדות גמורות ומפרטות, כל אחת למה שראוי בה לצורך ההנהגה. נמצא הרשימו כלל כל עניני ההנהגה בדקות גדול, והמדות, כל הספירות, והפלים - אותם הענינים עצמם שנכללים ברשימו, אך מפרטים ונגלים ושולטים. כי כל מדה שהיתה נכללת ברשימו, שנתן לה שליטה לעשות הנהגה - נעשית כלי אחד. ודבר זה עשאו הקו, להיות כל הפעולות נשרשים ומתייחסים

לו, כמו שמתרחסים פעולות הגוף לנשמה, כי היא לבדה המנועצת תנועות הגוף, אבל אינה פועלת אלא אותם הפעולות המשרשות בכלי הגוף, ופועלת בכל אבר כפי מה שמשרש באבר ההוא. וזה מה שאפלו עניני הרשימו נעשים בכח הקו.

ועוד יש לנשמה פעלה אחרת בגוף, והוא מה שהיא שולטת ומושללת בגוף לזכך חמירותו, וזאת היא פעלה שניה שפועל הקו ברשימו - להגביר השלמות על החסרונות, ולגמר כל ההנהגה בשלמות, וכמו שבארנו לעיל.

והנה בתחלה השרש מציאות התחמונים לפי חסרונותיהם, וזה נכלל ברשימו, אך מה שבנין הכלים עצמם יהיה רק על ידי הקו, שהוא מה שכל עניני הגוף אפלו לפי עצמו תלוי בנשמה, הרי זה התחלת תקון לרשימו עצמו, וסוף התקון יהיה מה שהנשמה אחר כך תזככהו ממש.

הקו - שיורד האור מאין סוף ברוך הוא בחלל שהוא כעין צנור דק שהאור יורד בו מהמאציל לנאצל, ובו מתדבקים המאציל והנאצל, הוא כי כל הפעולות הוא יתברך שמו פועלם לפי שלמותו, ואין אנו יודעים הדרך איך הוא עושה את הפעלה ההיא, אבל הוא גזר השעור שבו יגיעו הפעולות אצלנו, והוא עושה אותם בדרך הבלתי משג כלל, ומגיעות לנו באותם הגבולים ששם לזה. ונמצא שהוא יתברך שמו ברוממות שלמותו עושה הכל, אך הגזרה שגזר להיות פעלתו מגעת רק בדרך שמגעת, הוא השביל הקטן שבו האור נעשה קו אחד לבד, כי שם הוא המקום שפעלתו לוקחת הגבול שלוקחת, להגיע אל הנמצאים, ובקחתה הגבול הזה, אז חוזרת להיות הנהגת היחוד שזכרנו, המנהגת היא עצמה את החקים של הרשימו עצמו, וכמו שבארנו. שאלמלא היו הפעולות מגיעות אלינו כמו שהוא פועלם, היו הענינים בדרך אחר שאי אפשר לנו לצירו. אבל בהגיע לנו פעלותיו עצמם הם כמות שהם, רק בגבול הזה שהכין לנו, על כן לא יולד בנו מהם אלא מה שמגיע לנו בעניני הרשימו והקו, כמו שבארנו.

ואמנם התדבקות המאציל בנאצל הוא - מה שאפלו הענינים שבספירות הנאצלות מיחסות הם אל אין סוף ברוך הוא, הפועל בשלמותו שלפי עצמו. אך כבא זה בהשביל הקטן שאמרנו, הנה יהיה הנמשך מרוממותו יתברך אל הספירות רק הנהגת היחוד, כמו שבארנו.

ראה קל"ח, פתח כח.

(ז) ענין אור האין סוף ברוך הוא שנכנס באצילות ומתחלק לשנים - לפנימי ומקיף, הענין הוא, כי הנה הפעלות של הטוב ורע הם המשרשות בפלים, שהם מדות של ההנהגה הזאת. אך לפי הנהגת היחוד תוכיות כל פעלה שממנו יתברך אינו אלא טוב. ולעתיד לבא, כשיגלה כבוד ה', שנאמר "אורך ה' כי אנת בי", אז יודע איך הכל לטובה. אמנם אפלו כשיגלה זה, לא יגלה כל עמק הענין שבפעלותיו יתברך, כי הם מרחיבות והולכות מאד. והנה מה שיוודע מיד בהגלות האמת, שאין ידיעה פחות ממנו, הוא משרש באור פנימי המגבל תוך הפלי. אך מה שיש עוד חכמה רבה בפעלה הזאת עצמה, שמתרחבת והולכת מרחב גדול - משרש באור המקיף המתרחב חוץ לכלי. וזה ענין הפנימי ומקיף של אור אין סוף ברוך הוא המבאר בדרושי אור פנימי ואור מקיף.

אך יש מיני מקיפים אחרים, שהם מקיפי המחין, ואינם זה הענין כלל, אך על פי שגם זה האור פנימי ואור מקיף נכלל בחמש מדרגות, שהם נפש רוח נשמה חיה יחידה, אבל אינם נר"ן ח"י המחין.

פרק שלישי

תחיית המתים וזיכוד הגוף

[נמ-צה]

פרק שלישי

תחיית המתים וזיכוך הגוף

[נא] אמרה הנשמה: בענין הזה כבר ישבתני ישוב גמור. עתה הייתי חפצה להבין מציאות האדם, כי זה לדעתי מה שצריך להבין אל-נכון, כי הרי עליו סובבים והולכים כל הדרושים; ומשא העבודה - עליו הוא.

[ס] אמר השכל: הנה צדקת דבריך. האדם הוא הפונה התכליתית בכל מעשיו ית"ש. על-כן, רק מי שיבין את זאת על בריו, ידע תוכיות כל הקודם אליו, כי מגמת הפל הוא רק לבא אל התכלית הזו.

[סא] אמרה הנשמה: אף כאן יהיה לנו לדרש הרבה מאד.

[סב] אמר השכל: על שלשה דברים צריכים אנו לדבר: על מציאותו של האדם, על מעשיו, ועל פרי-מעשיו.

[סג] אמרה הנשמה: אם כן, הדרוש הוא רחב ביותר.

[סד] אמר השכל: אבל ריש מלין נאמר, ואדך פרושא נניח "לחכם ויחכם עוד" (משלי ט, ט).

[סה] אמרה הנשמה: דבר דבריך.

[סו] אמר השכל: כָּאֵן צְרִיכִים לְבֹא אֶל עֵינֵן תְּחִית־הַמֵּתִים, ⁴⁴ שְׁאֲנוּ מֵאֲמִינִים בּוֹ וְדָאֵי בְּלִי שׁוּם סִפְקָא.

[סז] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: הֲלֹא זֶה אַחַד מִן הַדְּבָרִים שְׁכַבְר הָעִירֻתִיךְ לְכַאֲרֵם, כִּי חִפְצָה אֲנִי לְעֵמֵד עַל חֶכֶן עֵינָם.

[סח] אַמְרָה הַשֵּׁכֶל: הִנֵּה, עֵינֵן תְּחִית־הַמֵּתִים בְּקִצּוֹר וּבְכֻלָּל פְּשׁוּטָה הוּא. כִּי כִּאֲשֶׁר בְּרָא הַקב"ה אֶת הָאָדָם גּוֹף וְנִשְׁמָה לְעֵבֶד וּלְמִשְׁאָא - שְׁנֵיהֶם בְּאֶחָד - אֶת כָּל עֲבוֹדַת הַקֶּדֶשׁ, הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם, הִנֵּה רָאוּי הוּא, שְׁגַם בְּקִבְלַת הַשְּׂכָר הַנִּצְחִי יַחְדָּו יִהְיוּ. ⁴⁵ כִּי לֹא יִתְכַן שִׁדְיָהּ הַגּוֹף עִמָּל

⊞ אור השכל ⊞

המחודש של הגוף והנשמה. בזמן הזה הגוף (הסותרת פנים) שולט, אבל אחר התחייה הנשמה שולטת בהדרגה והגוף הולך ומאבד שליטתו, עד לאלף העשירי - ששם יהיה כרוך לגמרי איתה.

נמצאנו למדים, שהמחבר מפרש לנו המצב האידיאלי של החיבור של גוף ונשמה, והם המצבים של אחר תחיית המתים.

באמת, אין הרמח"ל מסביר לנו תחיית המתים רק כמעבר בין מצב עולם הזה לעולם הבא - ששם הנשמה מתחילה לזכך את הגוף ולהראות שליטתו עליו. מצב זה של עולם הבא מקביל להנהגת הנצחיות הרמוזה בא"ק.

44. זאת אומרת, שגם הגוף צריך לקבל את ההטבה - השכר, פרי עמלו אשר עמל כל ימי חייו. לפני שנכנס לעביה של קורה לגבי סוגי החיבור של הגוף והנשמה בתקופת עולם הבא, עלינו להתבונן קודם כל: מה ענין של השכר (הרוחני) לעתיד לבוא לגוף, שהוא גשמי? הנה בעל ספר העקרים (מאמר רביעי פרק ל) מציג לנו שיטות הראשונים בנידון דידן:

44. קודם כל צריך להבין למה רבינו בחר לדבר כאן על הנושא של תחיית המתים?

בראשית דבריו [סי' ה'] ייעד לנו המחבר לבאר לנו תחיית המתים כאחד מעיקרי האמונה הסתומים. זאת ועוד בסימן הקודם (סב), המחבר מציג שלשה דברים שרוצה לדבר עליהם כעת: על מציאותו של אדם, על מעשיו, ועל פרי מעשיו. ועל פרי מעשיו - דהיינו, השכר שבא אחר זמן העבודה. תחיית המתים הינו השלב שלפני העולם הבא, עולם שהמאציל ב"ה הכין עבור קיבוץ השלמים ומקבלי השכר הנצחי. שלבי העולם הבא מקבילים להנהגה העליונה הנקראת בלשון המקובלים: אדם קדמון וענפיו.

אדם קדמון (א"ק) מסמל תכנית ההנהגה לעולם הבא. זאת ועוד, א"ק הוא סוד החיבור של הקו והרשימו, שהם בעצמם סוד החיבור של הנשמה והגוף.

אפשר לאמר כעת שהפרק דידן עוסק בא"ק וענפיו - דהיינו, בהנהגה המקבילה לאלף שביעי, שמיני, תשיעי, ועשירי - תקופות עולם הבא שאחר תחיית המתים. בשלב ראשון יש תחיית המתים, והוא החיבור

וְלֹא לֹ; וְהָרִי, אֵין הַקֶּב"ה מְקַפֵּחַ שְׂכָר כָּל בְּרִיהַ (בבא קמא לח:). אֶבֶל מֶה
שְׂצָרִיךְ לְהַתְּבוּנָה הוּא עַל פְּרָטֵי הַחֲבוּר הַזֶּה שֶׁל גּוֹף וּנְשָׁמָה: בְּהַתְּחַרְפֵּם,

« אור השכל »

היית שיש לצדיקים גמורים שכר גשמי בעוה"ז, אחר שהצדיקים ההם הם מעטים ורוב הצדיקים אינם מקבלים שכר גשמי בעולם הזה, ראוי שישולם בעוה"ב שכר אל הגוף עם הנפש ביחד. וזה יהיה אחר תחיית המתים, שאז יתקיימו הגוף והנפש יחד בלי אכילה ושתיה, כמו שנתקיים משה רבינו ע"ה ארבעים יום וארבעים לילה בלי אכילה ושתיה בגוף ונפש. ויאמר שזהו הנקרא בדברי רז"ל עוה"ב, בשאמרו על הצדיקים שהם מזומנים לחיי העוה"ב. ויאמינו עם זה, שלא תמות הנפש האנושית במות הגוף, אבל מיד אחר המות יש מדרגה נקראת גן עדן, שנפשות הצדיקים גנוחות שם עד שיקומו לתחיית המתים ויזכו לחיי העולם הבא אחר תחיית המתים. וזה שאמרו רז"ל במסכת שמחות (פרק א' דף ה' ע"ב) על רשב"ג שאמר לו לר' ישמעאל כשנגזר עליו שיהרג והיה בוכה, אמר ליה, רבי למה אתה בוכה, לשעה קלה אתה נתון בגן עדן בחלקן של צדיקים... זהו דעת הרמב"ן ז"ל ודעת הרמב"ה ז"ל.

נראה דברי הרמב"ן בתורת האדם, את קכד, שער הגמול: "והנה אריכות הרב ז"ל [הרמב"ם] בהרכותו דברים להכריע שבני העוה"ב אינם גוף, לשני ענינים. כי הוא יודע שאנשי קבלתנו יאימינו שאין אחרי התחיה מיתה, על פי מה שדרשו ב"בלע המות לנצח" (ישעיה כה,ח) ואמרו (סנהדרין צ"ב, א): "מתים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינן תורין לעפרן". ולזה הדעת - בני העוה"ב אחרי התחיה יחיו בעולם ההוא בגופותם, והרב ז"ל מבטל זה הדעת בכל יכלתו, ועל זה חלקו עליו רבים מחכמי הדורות האלו על הכונה הזאת, כמו שימצא בדבריהם."

"בשכר הרוחני שאמרנו שישגיע לאדם אחר המות נחלקו בו חכמי ישראל האחרונים לשתי דעות. הדעת האחד: הוא דעת מי שיאמין שאף אם יש לצדיקים הגמורים בעולם הזה שכר טוב כפי מעשיהם כמו שהיה לאבות, מ"מ עיקר השכר הוא רוחני ולנפש בלבד בעוה"ב, ר"ל העולם שהוא בא לאדם אחר המות מיד כשתפרד הנפש מן הגוף, שאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא שום תענוג ושמוש מתענוגי הגוף ושמשויו. אמרו רבותינו ז"ל, מרגלא בפומיה דרב: העוה"ב - אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא שנאה ולא קנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה (ברכות דף י"ח ע"א), כלומר כי כתר שם טוב ומעשיהם הטובים היא עומדת על ראשיהם מלמעלה ובה ישגו ליהנות מזיו השכינה. ויאמין עם זה, שעם היות עיקר השכר הזה לנפש בלבד, עוד יש שכר אחר גשמי לעוה"ז לימות המשיח, וזה בתחית המתים שיחיו אז הצדיקים הגמורים, אם כדי לפרסם נסי השם ואמונתו בעולם, ואם כדי שישגו קצת תענוג גשמי אז כימים שנצטערו או יותר כפי מה שתגזור חכמת השם, או כדי שיקנו שלמות יותר מאשר קנו בתחלה כאשר לא יוכלו להשיג בחייהם המדרגה שהיתה ראויה אליהם לפי יושר לבם מפני המעיקים מחרץ ועול הגלות. אבל מ"מ ימותו אחר שיחיו וישובו לעפרן ויזכו אז הנשמות ההן במה שהשיגו בחיים השניים ההן להתענג במדרגה יותר גדולה בעוה"ב ממה שהיו בה קודם התחיה, וזהו דעת הרמב"ם ז"ל וגדולי החכמים האחרונים שנמשכו אחר דעתו ז"ל...

"והדעת השני: הוא דעת מי שיאמין כי עם

בְּהַפְרֹדֶם, וּבְשׂוֹבֵם לְהַתְחַבֵּר חֲבוּר גָּמוּר; כִּי הֵן כָּל־אֱלֹה יַפְעֵל־אֵל עִם כָּל
הָאָדָם, וְהוּא לֹא דָבָר רֶק הוּא וְדָאֵי. עַל כֵּן, אֱלֹה הַפְּרָטִים הֵם שְׁצָרִיכִים
בְּאוּר, וּבְאוּר רָחֵב וּמְסֻפִּיק.

[סמ] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְדָאֵי דָבָר זֶה צָרִיךְ בְּאוּר, מֵה זֹאת עֲשֵׂה אֱלֹהִים גּוֹף
וּנְשֻׁמָּה בְּשֵׁתֵי יַצִּירוֹת וְלֹא יַצִּירָה אַחַת,⁴⁶ שִׁיְהִיָּה הָאָדָם מְצִיאֹת אַחַת,
בְּלֹא שִׁיְהִיָּה מֵרַכֵּב כְּמוֹ שֶׁהוּא עֲתָה. כִּי וְדָאֵי לֹא יִבְצֵר מִמֶּנּוּ ית' מְזוּמָּה

« אור השכל »

בפה. אך אין די בזה, וצריך שתתעלם הנשמה רק כדי להפרידה מן הגוף, ואז יקנה הגוף מציאות הראוי לו באמת. והנה צריך, (עכ"פ) [אע"פ] שהגוף אינו אלא בסוד נפש, שתהיה עבודה אחת מושרשת בו מקובלת לכל הבחי' הקודמת לו, שיהיה על ידו תיקון שלם לכל המדרגות. וכך יכול הוא להתעלות בכל העולמות המזומנות לו אח"כ, כדלקמן. וע"כ הוצרך שבהעלם עצמו ישתלמו כל ספירות העקודים להתגלות בכל חלקיהם הראויים להם, וזו"ן שבהם ישתלמו בכל הה' בחי' עם מקיפיהם, ועוד ארכו מזה בס"ד לקמן. די לנו להבין עכשיו איך בהעלם הנשמה נמצא הגוף, וצריך שימצא מוכן בכל הכוחות שיספיקו לתקן בזמנו זה הקצר, דהיינו בזה העולם, מה שצריך לו בכל עליותיו אח"כ. והנה בהעלם הזה ניתן מציאות בשתי יצירות, אך בתחילה ניתן מציאות רק לגוף (ואמר שצריך) [ואח"כ צריך] שתכנס בו הנשמה שנתעלמה ממנו בתחלה, ואז - ויפת באפיו נשמת חיים, ונמצאו הנשמה והגוף בלתי מתדבקים. ומאז הוכן הדבר שיכול להיות מיתה, ופירוד הנשמה מהגוף.

ייראה איך בבוא הנשמה בגוף בבחינת יצירה נפרדת, אינה מאירה כמו שהיה בתחלה - בדרך דבקות גמור, וזה מה שבאה חכמה בכתר, בינה בחכמה, וכן כולם. ומגיע הדבר בסוף הכל אל המלכות - לישאר גוף בלתי

נמצאנו למדים, שאצל רוב החכמים, לא מוכן כלל הצורך לגוף בעולם הבא (ולא מספיק לומר שרק בשביל שהעובד - הגוף לא יהיה מקופת, או צריך לתת לו שכר). הרמח"ל חידש חידוש עצום, או יותר נכון גילה לנו גילוי גדול, על הצורך הגוף בזמן התחייה ועולם הבא, והוא: סוד זיכוד הגוף על ידי הנשמה. וראה לקמן הסיכום שלנו לפרק זה בסופו.

46. הנשמה מציעה לנו כאן שהגוף והנשמה הם שתי יצירות. אבל האמת היא שנעשו שתי יצירות, אמנם בהתחלה (לפני עולם העקודים) היו נכללים כיצירה אחת.

עיי' מה שכתב רבינו באגרות בפתחי חכמה ודעת, שערי רמח"ל, עמ' שעת-שפ: "הנה הנשמה אינה ראויה להוציא הגוף לגילוי עד שתעלים עצמה להתלבש חלקים עליונים בתחתונים, ותשאר בחי' נפש בלבד...עד שהנשמה היתה מתדבקת בגוף דביקות גמור - לא היה מקום לרע אף בגוף עצמו. וע"כ רצה קב"ה לתת מציאות לגוף יותר עב, וזה בתת מציאות אחת שתהיה הנשמה מתעלמת מבחינת הכלים. ובזמן ההעלם הוא נדרש כל מה שהוצרך להשתרש בגוף, לתת מקום לענייני העבודה כנ"ל. ואז ימצאו הנשמה והגוף שתי יצירות, ולא יצירה אחת בעולם, וזהו בחינת הוד המתגלית

לַעֲשׂוֹתוֹ חַי בְּעַצְמוֹ בְּלֹא חֲלוּקֵי זֶה שֶׁל גּוֹף וְנִשְׁמָה. וְאִמָּנָם אַחֲשֹׁב, כִּי בְּשִׁנְדַע
זֶה, יִהְיֶה פְּתַח פְּתוּחַ לְפָנֵינוּ לְכַנֵּס לְשָׂרֵי הַפְּרָטִים.

[ע] אָמַר הַשֶּׁכֶל: הַכּוֹנֵה הָעֲלִיוֹנָה, הֲלֹא שָׁמַעְתָּ כִּכְר, הַיּוֹתָה אֵךְ לְהִיטִיב אֶל
הָאָדָם, לְזִכּוֹת בְּמַעֲשָׂיו בְּמֵה שִׁיתְקַן עֲצָמוֹ וַיִּשְׁלִים בְּרִיאָתוֹ. וְהָרִי, כָּאֵן
עֵינֵי הַחֲסָרוֹן וְהַשְּׁלֵמוֹת, שׁוֹכְרֵנוּ לְמַעֲלָה. כִּי הָאֱלֹהִים עָשָׂה הַגּוֹף הַזֶּה חֲמֹר
עַב וְחֲשֵׁף, בְּלִתִּי־רָאוּי לְאוֹר בְּאוֹר קִדְשָׁתוֹ ית' מִפְּנֵי מִזְגוֹ הַשֶּׁפֶל, כִּי אֵין לְבֹא
אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ אֱלֹא שְׁלֵמֵי הַהֲכֵנָה, קַל-וְחֹמֵר מִמְּלֻכּוֹתָא
דְּאַרְעָא; וְזֶה הַחֲשֵׁף אֲשֶׁר מְטַבֵּעַ הוּא בְּחֻקּוֹ שֶׁל הַגּוֹף הַזֶּה, הוּא הַשֵּׁם בְּקִרְבוֹ
אֶת כָּל הַתְּאוּוֹת הָרַעוֹת הַשׁוֹלְטוֹת בּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ עֲלוּל לְכָל הַמְּקָרִים
הָרָעִים הַמוֹצֵאִים אוֹתוֹ. וְזֹאת שְׁנִית - עֲשֵׂה הַנִּשְׁמָה הַפְּהוּרָה, הַחֲצוּבָה
מִתַּחַת כְּפִסְאֵי-הַכְּבוֹד, וְהוֹרִידָה וּנְפַחָה בְּתוֹךְ הַגּוֹף הַזֶּה, לְטַהֲרוֹ וּלְקַדְּשׁוֹ.

וְזֶה מֵה שֶׁצָּרִיךְ לְהַכִּין, כִּי אֵין סוֹף הַכּוֹנֵה בְּבִיאַת הַנִּשְׁמָה בַּגּוֹף לְשִׁתְחִיָּה
אוֹתוֹ בְּחַי הַהֵבֶל הָאֱלֹהִי! אֲבָל עַקֵּר בִּיאָה זֶה לְזַכֵּךְ אוֹתוֹ וְכוּף מִמֶּשׁ, לְהַעֲלוֹתוֹ
מִשֶּׁפֶל מְדֻרְגָתוֹ הַחֲמֵרִית וְחֲשֵׁבָה אֶל הַמְּדֻרְגָה הָעֲלִיוֹנָה, לְהִיּוֹת כְּמִלְאָכֵי
הַשָּׁרֵת. וְדַבֵּר זֶה מִצָּאֵנוּ כִּכְר בְּמִשְׁה רַבְּנוּ ע"ה, שְׁזִכָּה וְזַכֵּךְ אֶת חֲמֵרֵיאוֹ עַד
שֶׁשֶׁב לְמְדֻרַת מִלְאָךְ מִמֶּשׁ, וְכִכְר רָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל "כִּי קָרַן עוֹר פָּנָי מִשֶּׁה"

⌘ אור השכל ⌘

והמיתות, וזה בעולם הנקודים, והיא מציאות
העולם אחר חטא האדם.
נמצאנו למדים, שלפני עולם העקודים,
האור והכלי - נשמה והגוף - היו קשורים
כאחד [וכך יהיו לעתיד לבוא], ואח"כ
נפרדו ונעשו שתי יצירות מעולם הנקודים
והלאה... דהיינו כמשך תקופת העולם הזה.
וכל זה כדי שהגוף יזדכך בעולם הזה
ויטהר מן הרע ומן החושך ע"י התורה
והמצוות.

אור. וכזה תלוי כל העבודה, כי מן החשך הזה
ימצא הרע, וכל התיקון והעבודה להאירה.
משא"כ ברכיקת הנשמה והגוף שאין מציאות
לרע, כי אין מקום בגוף ליצה"ד כלל. ויבין
היטיב לרדת לעמקם של דברים, כי א"א לפרש
בכל הדברים כמה תולדות יוצאות ממנו.
"והנה אחר שניתן מציאות אחד להיות
הנשמה והגוף שתי יצירות, ניתן מציאות אחר
שיכול הגוף כמו כן להתקלקל בסוד כל
קלקולי החולאים, וכל שאר הקלקולים

(שמות לד, לה). וְחִנּוּךְ וְאַלְיָהוּ נִתְעַלּוּ לְשָׁמַיִם בְּגוֹפֵם מִמָּוֶשׁ אַחֵר אֲשֶׁר זָכְבוּ אֶת חֲמִרְיוֹתֶם זָכוּךְ גְּדוֹל.

אך, הַדְרֵךְ אֲשֶׁר בוּ תוּכַל הַנְּשָׁמָה לְזַכֵּךְ אֶת גּוֹפֶה, הֲלֵא הוּא בְּמַעֲשֵׂה הַמְּצוֹת וְקִיּוּם הַתּוֹרָה, כִּי נִרְמָזוּ מְצוּה וְתוֹרָה אֹזֶר. וְכֹל מֵה שֶׁהֵיָא מְרַבָּה לְקִנּוּת תּוֹרָה וּמְצוֹת - מְרַבָּה זָכוּךְ לְגוֹף הֵהוּא, וּזְכוּת לְעֲצָמָה - שֶׁהֵיָא מְקִיַּמַת רְצוֹן קוֹנָה.

[עא] אִמְרָה הַנְּשָׁמָה: מְצָאנוּ תוֹעֵלַת שְׁלֵמוֹת לְגוֹף, וּזְכוּת לְנִשְׁמָה, אֲבָל לֹא תוֹעֵלַת שְׁלֵמוֹת לְנִשְׁמָה!⁴⁶

⌘ אור השכל ⌘

היתה משתלמת בזה שלימות גדול, מצד מהות הפעולה עצמה, שהרי פעולת שלימות היא היות מטיב ומשלים זולתו. ועור שזאת היא הפעולה הנאותה לה לפי טבעה וחוקה, שלכך נוצרה, וכל נכרא משתלם כשפועל מה שחקק לו בוראו ית' שיפעל, וחסר משלימות כל זמן שלא יפעלהו. ואמנם בצאת הנשמה מהגוף ולכתה אל עולם הנשמות, הנה שם מתפשטת ומזדהרת בזהרירה, כפי מה שראוי לה על פי מעשיה. ובמה שהיא משגת שם כל זמן היותה שם, מתחזקת ממה שנתחלשה בגוף, ומזדמנת יותר למה שראוי שתעשה בזמן התחיה. עד שכשתשוב בגוף בזמן הראוי, תוכל לפעול בו הפעולה הנאותה לה, דהיינו הזיכך שזכרנו.

אמנם, נראה שעל פי התיקונים החדשים של הרמח"ל, יש איזה תועלת לנשמה ע"י לימוד התורה. ראה תיקונים חדשים, תיקונא תמניא ועשרין: "מסטרד דגופא: ולכל המורא הגדול. דפולחנא מסטרד דגופא איהי, פולחנא ודאי מורא. דנשמתא איהי כבוד. אבל מגופא מורא בדחילו תליא. ופולחנא דמפטרד דנשמתא, אוריתא, איהי השגה דמשגת נשמתא בשרשה לאתענגא ביה. ורוא דא: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך וכו'. דכל כמה דאסגיא מילין באוריתא, מילין

*46. גם לנשמה תתכן תועלת, כמו שכותב רבינו בסוף ס" עב: "והרי עתה תועלת לנשמה עצמה בהשלימה את הגוף - להתעלות מעילוי לעילוי" - דהיינו, מזמן אלף השביעי והלאה (עולם הבא) שייך תועלת והנאה. אבל בעולם הזה לכאורה אין תועלת מגולה לנשמה, המצוות והתורה הם זיכך לגוף ומועילים קצת לנשמה, אמנם לא נראית התועלת בעולם הזה.

ראה דרך ה', חלק א, פרק ג, ס" יב: "עוד נמשך מן הגזירה הזאת, שהנשמה כל זמן היותה בגוף בעוה"ז שהרע דבוק בו שאי אפשר שיפד ממנו לגמרי, תהיה גם היא חשוכה ועמומה. ואע"פ שעל ידי המעשים הטובים שהאדם עושה קונה היא בעצמה שלימות יקר, לא יוכל הדבר להגלות, ולא תוכל להזהר בזה שהיה ראוי לה להזהר, כפי היקר ההוא שהיא משגת באמת, אלא הכל נשאר כבוש בעצמותה עד הזמן שינתן להגלות. ואולם אין העכבה מצדה כלל, כי אם מצד הגוף כמ"ש, והוא עצמו מפסיד בזה, שלא יקבל כל אותו הזמן הזיכך שהיה ראוי שיקבל כמ"ש. אמנם גם היא מפסדת, שהיא כבושה בעצמה ואינה יכולה לפשט זהרירה. ועוד, שאינה פועלת הפעולה הראויה לה, שהיא זיכך הגוף. ואילו היתה פועלת אותה,

[עב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: עוֹד נִדְבַר מִזֶּה בַּס"ד. נִשְׁלִים עִתָּה עֲנֵנּוּ. הִנֵּה, זֶה הַזִּכְרוֹן
 הוּא עֵקֶר הַפְּעֻלָּה אֲשֶׁר לְנִשְׁמָה בְּעוֹלָם הַיְהוּ, וְאַחֵר זֶה יֵשׁ לָהּ עֲנִינִים
 אַחֲרֵיהֶם,⁴⁷ וְאֵין כָּאֵן מְקוֹם בְּאוּרָם. וְעַל עֲנִין זֶה אָמְרוּ: "ר' חִיָּא אָמַר: תָּא חוּן,
 עַד שֶׁהַגּוֹף עוֹמֵד בְּעוֹלָם הַיְהוּ, הוּא חֶסֶד מִן הַתְּשֻׁלוּם; לְאַחֵר שֶׁהוּא צְדִיק
 וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַת בִּישְׁרוֹ - נִקְרָא 'שְׂרָה' בְּתִשְׁלוּמוֹ" (זוהר חלק א, מדרש
 הנעלם, קטו).⁴⁸ עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְהִנֵּה, זֶה כָּל פְּרֵי צְדָקָתָהּ - עֲלוּי כְבוֹדוֹ שֶׁל
 מְקוֹם ב"ה הַמְּתַעֲלָה בְּשִׁלְמוֹת בְּרִיּוֹתָיו. שֶׁהַכֹּל בְּרָא לְכְבוֹדוֹ, וְזֶה כָּל אֲשֶׁר

⌘ אור השכל ⌘

"והנה הגוף צריך שיחזור ליסודו ותפרד
 הרכבתו ותפסד צורתו, והואיל והיה מן העפר,
 אליו ישוב. והוא מה שאמר ית"ש לאדם: כי
 עפר אתה ואל עפר תשוב. אך הנשמה [הזוכה
 במעשיה] הנה אין לה אלא לצפות עד
 שיעשה כגוף מה שצריך ליעשות - דהיינו
 ההתכה וההפסד כראשונה, וההשאר בעפר
 כל הזמן שצריך, וההכנות מחדש אחר כך
 לשתשוב ליכנס בו. ואמנם צריך שיהיה לה
 מקום בין כך ובין כך, ואולם לצורך זה הוכן
 עולם הנשמות, שבו תכנסנה הנשמות
 הזוכות אחרי צאתן מהגוף, ותשבנה שם
 במקום מנוחה, כל זמן התגלגל על הגוף
 העניינים הראויים להתגלגל עליו. והנה כל
 הזמן הוא תשכונה הנשמות ההן במעלה
 ובתענוג, מעין מה שינתן להן אחר כך בזמן
 הגמול האמיתי שזכרנו למעלה. כי גם מעלתו
 בעולם הנשמות ודאי שימדד לפי המעשים
 שעשו, שלפיהן ימדד גם הגמול אחרי כן
 בזמנו. אך השלימות האמיתי המעותד לזוכים
 לו, לא ישיגוהו לא הגוף ולא הנשמה, אלא
 בהתחברך שנית אחר התחיה".

48. פייסקה זו, שמקורה בזהר, מורה על
 הנשמה - שהיא בכחינת "אברהם", והגוף
 אחר הזיכור של המיתה - נקרא "שרה". ראה
 זהר, מדרש נעלם, דף קטו, ע"א.

אשתכחו דרגין עלאין לנשמתא לאתענגא
 בהו. וגופא איהו עבד. ומלאכי עלאי אינון
 עבדין מסטרא דלבר, ורזא דא עבד עברי.
 אבל גופא עבד כנעני בגין יצה"ר דקאים
 ביה. וכיה: לעולם בהם תעבודו (ויקרא כה,
 מו) דהכי אצטריך למהוי גופא תחות
 נשמתא".

תרגום ללשון הקודש: "ומצד הגוף [כתוב]:
 ולכל המורא הגדול. שהעבודה היא מצד
 הגוף, ועבודה, כודאי היא מורא. שהנשמה
 היא כבוד. אבל מהגוף - מורא, ביראה תלוי.
 ועבודה שמצד הנשמה, היא התורה וההשגה
 שמשגת הנשמה בשרשה להתענג בו. וזה
 סוד: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל
 לפיכך (וגר') [הרכה להם תורה ומצוות] (מכות
 כג, ב). כמה שיהיו מרכים דברי תורה, יהיו
 דברים אלו נמצאים במדרגות העליונות [בדין]
 שהנשמה תתענג בהם. והגוף הוא עבד.
 [אבל] מלאכי עליון, הם [בבחינת] עבדים
 מצד החיצוניות. וזה סוד: עבד עברי (שמות
 כא, ב). אבל הגוף, הוא עבד כנעני, בגלל יצר
 הרע שנמצא בו. ולגביו [כתוב]: לעולם בהם
 תעבדו (ויקרא כה, מו), שכך צריך להיות
 הגוף [משעבד] תחת הנשמה".

47. והם העידונים והשגות שיש לה בעולם
 הנשמות. ראה דרך ה', ח"א, פ"ג, ס"י יא:

יולד מן המעשה הטוב כלפי מעלה, אשר על כן נקבע לו שכר מלמעלה - כי כנחת-רוח שעשה לפניו ית', כן יעשה לו.

אך, החטא גורם - חטאו של אדם הראשון - לעבר כוס המיתה על כל הברואים, "ואין מקוה" (דברי הימים א כט, טו). על-כן, לא תעצר-כח הנשמה לעשות הזכוף הנה קדם המיתה, וזהו ענין הצדיקים ש"מתו בעטיו של נחש", כמאמרם ז"ל (נבא בתרא ז.), שלא יכלו להשתלם אפלו ברב מעשיהם בלא זה. אבל אחר ששב העפר אל הארץ כשהיה, וזהמא שהפיל הנחש בחוה פסקה ממנו לגמרי, אז - כשישוב ויבנה - תרד בו הנשמה בכל תקף מעשיה הטובים וזיו אור העליון שנהנית ממנו כנגד-עדן כפי מעשיה, ותאיר בו כגופה אור גדול, שבו יודפך לגמרי, ושב ורפא לו מפל הרעות אשר נעשה עלול להם בראשונה. וענין זה נתפרש במדרש הנעלם, פרשת וירא, וזה לשונו: "אמר רבי לוי: הנשמה בעודה במעלתה, נזונת באור של מעלה ומתלבשת בו, וכשתפנס לגוף לעתיד לבא - באותו אור ממש תפנס" וכו' (קג:). עין שם. ועוד שם (קטו:): "הקב"ה מעיל האי גופא תחות ארעא עד דמתרקב בלה, ונפקא מנה כל זהמא בישא", עין שם.

והנה, בידינו עתה ענין עבודת האדם, וענין קבול שכרו - הסיים שני הזמנים הכוללים כל מציאותו. כי עתה בעולם הזה, הנה הגוף גם וחסד, בעל החסרונות, ויש לנשמה להגביר עליו ההארה והקדשה, לזככו ולזהירו. וכשנשלם הזכוף הזה - הוא זמן קבלת השכר, כי יחדו יהיו לקבל שכר טוב כל הימים.

ואמנם, מה שצריך להבין עתה - הוא שעור כחה של הנשמה שנתן לה לעמד בתוך הגוף הזה. וזה, כי אם הנה כחה רב ואורה גדול מאד, ודאי היתה נותנה הארה גדולה כל-כף לגוף שהיה מתעלה במציאותו, וחסרונותיו היו נשלמים רגע אחד; ויצר-הרע - הוא העקר בחסרונות, שרצה בם האדון ב"ה לצרף הבחירה והשכר-ועניש - הנה, לא היה שולט

בְּאֲדָם כָּלֵל, כְּמוֹ שְׂאִינוֹ שׁוֹלֵט בְּמַלְאָכִים מִפְּנֵי רַב הָאֲרָתָם, וְשִׁלְמוֹת יִדְעֶתָם, וְחֲשִׁיבוֹתָם. תִּדְרְעֵי לָךְ, שְׁהֲרֵי לְעֵתִיד לָבָא נֹאמְרִי: "לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קִדְשִׁי, כִּי־מִלֵּאָה הָאֲרֶץ דְּעָה" (ישעיה יא, ט); וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן נֹאמְרִי: "וְהִסְרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרְכֶם" וְגו' (יחזקאל לו, כו), לְגַדֵּל מְעַלְתַּת הַנְּשֻׁמָּה שֶׁתִּגְדֵּל בְּזִמְנֵי הַהוּא. וְאִמְנֵם, מִצַּד אַחֵר, הִנֵּה אִם הִיְתָה הַנְּשֻׁמָּה בְּמִצִּיאֹתֶיהָ הַעֲצָמִי שְׁפֵלָה וְלֹא גְדוּלָה, לֹא הִיְתָה יְכוּלָה לְעֹמֵד בְּכָל־כֶּף יָקָר וְגִדְלָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָּהּ לְעֵתִיד לָבָא, לְהִיּוֹת יוֹתֵר מִמִּלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת.

אֲבָל הַעֲנִין הוּא, שֶׁהַנְּשֻׁמָּה בְּמִצִּיאֹתֶיהָ וְשִׁרְשָׁה גְדוּלָה הִיא מְאֹד־מְאֹד, אֲבָל כְּדֵי שֶׁתִּבָּא בְּגוֹף הַזֶּה - הִנֵּה, הַקַּב"ה מִמְעֵט אֹרֶה וְכֹחָהּ, וּמִשְׂאִיר לָּהּ רַק אוֹתוֹ הַשְּׁעוֹר הַרְּאוּי לְגוֹף בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְהִנֵּה, הִיא בְּאוֹתָהּ שְׁעָה כִּירַח זֹאת, שְׁנֹאמְרִי לָּהּ: "לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עֲצָמְךָ"⁴⁹ (חולין ס:); וְלְעֵתִיד לָבָא: "וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחֲמָה" (ישעיה ל, כו). וְהִנֵּה, בִּידָה טוֹבָה - לְהַתְּעֵלוֹת מַעֲלוּי לְעֵלוּי עַד הַקִּפָּה הַעֲלִיּוֹן לְפִי שְׁלֵמוֹת מַעֲשִׂיהָ. וְהִנֵּה, לְפִי מַעוֹט הַפֶּחַ אֲשֶׁר נָתַן לָּהּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, הִיא עוֹמֶדֶת סוּגֶרֶת וּמְסוּגֶרֶת בְּתוֹךְ הַגּוֹף הַעֲכוּר הַזֶּה כָּל יְמֵי צְבָאָהּ, לְהַתְּנִסּוֹת וּלְהַפְחֵן בְּנִסְיוֹנוֹת הַיֶּצֶר הַרַע, שֶׁעַל כֵּן הוֹשֵׁם בְּאֲדָם, וּכְמֹאמְרֵם ז"ל: "לֹא נִבְרָא יֶצֶר־הַרַע אֶלָּא לְנִפְּוֹת בּוֹ אֶת בְּנֵי־הָאָדָם" (והר חלק א, קו). וּלְפִי כְּשֶׁרוֹן מַעֲשִׂיהָ - כֶּךָ זֹכָה לְעֲצָמָה עֲלוּי, לְהַתְּעֵלוֹת מִמְּדִרְגָּה

❧ אור השכל ❧

49. הרמח"ל משתמש בפסקה זו רק כלשון מליצה, והוא כדי להשמיע אותנו על השפלת הנשמה בהיכנסה בגוף. זאת ועוד, הלבנה רומזת על הנקבה (סוד הגוף) לגבי השמש שרומז לזכר - המשפיע (סוד הנשמה). שהרי ה"מעטי את עצמך" שייך ללבנה שהיה לה טענות על המלוכה, והקב"ה מיעט אותה. ודברים אלה - לא נאותים לנשמה. אמנם כאן הרמח"ל מדבר על הנשמה ומיעוטה ביחס למצבה הראשון כשהיתה למעלה עם המאציל ולגבי היא נקבה.¹

1. ראה זהר, חיי שרה, קכד ע"ב, במדרש הנעלם, ד"ה: ואברהם זקן בא בימים: "אמר רבי אלעזר: מאי היא דאן קרינן הכא כשיד השירים לישנא רנוקבתא, והתם באורייתא לישנא דכורא? אלא אמר רבי אלעזר: הכא כחורה נקרא בלשון זכר אצל הגוף, מפני שהגוף אצל הנשמה כאשה אצל הזכר, והנשמה לגבי מעלה, כנקבה בפני הזכר, וכל אחד מעלתו ירשי".

למדרגה. והנה, בזמן הגמול, אז מוצאות כל הנשמות פעלתם אתם, ומתעלות במעלתם על־פי מעשיהם, ובמעלתם זאת ישובו ויזכו את גופותיהם בזמן התחיה, ויתענגו על רב שלום לנצח־נצחים, וכמו שבארנו לעיל.

נפקא לן מזה: ששרש גדול צריך שיהיה לנשמה מצד עצמה, ומקורה צריך שיהיה נכבד עד־מאד, עד שתהיה ראויה לכל היקר אשר יהיה לה לעתיד לבא. אבל משפילים אותה, להגביה אותה ולהיטיבה באחריתה, בשום עליה האדון ב"ה את חקו לאמר: לכי ומעטי את עצמך, לפניך בנוף העכור הזה, ולהיות בו כל ימי חיי הבלו. ושם שם לה חק ומשפט - כל התורה הזאת, לעבדה ולשמרה; אלה הדברים השייכים לה בהיותה בנוף הזה. ואמנם, מפני שכבר תש כחה וחלש אורה הרב במעומה זה, נשאר הגוף עכור כאשר הוא היום הזה - ואף־על־פי שהיא בתכו - אך, לפי צדקת מעשיה נדונת לעתיד לבא בהתעלות בעלוי מעלותיה, אשר בבואה שנית בנוף באור חדש ההוא, הנה, תעשה בו מה שאינה יכולה לעשות עתה, והוא - שתזככהו הזכוכד הגמור, להחזירו עצם נכבד ובהיר, וכמו שבארנו. כי מה שבתחלה, כדי לבא בנוף היתה צריכה למעט אורה, הנה, בביאה שניה זאת, אדרבה, יש לה לבא בכל אור, כדי שתעשה הזכוכד שלם פראוי.

והרי, עתה תועלת לנשמה עצמה בהשלימה את הגוף - להתעלות היא מעלוי לעלוי, ולהוסיף כח על כח ויקר על יקר. ולא זו בלבד, אלא אפלו בזמן היותה בעולם הזה בתוך הגוף, יש לה עלוי ויתרון כפי מעשיה - כי אינו דומה נשמת אדם, שעסק בתורה ובמצות והשיגה ידיעה בכבוד קונה, לנשמה חסרה מכל אלה. אבל אין עלויה מגיע שתוכל לשנות הגוף שיהיה זכוכו נראה לעינים, כי אם במתי מספר - השרידים אשר פחר ה' בם, כמשה רבנו ע"ה, חנוף ואלהיו; אך זולתם, אף־על־פי שיגיע לה יתרון ממעשיה, לא יגיע כל־כך שידאה גם בנוף. אבל לא ימנע מוב מעלוי לעתיד לבא, איש כפי מעשיו.

[עג] אמרה הנשמה: קבץ הכלל מכל מה שאמרת.

[עד] אמר השכל: זה הכלל: הגוף - בריאתו חשפה ובעלת חסרונות, ויש לו זכויות על-ידי הנשמה. הנשמה - מקורה גדול, אבל ממעטת עצמה בכואה בגוף, שלא תרבה לו הזכויות בבת-אחת, ולא תשנהו מבריאתו; אבל מעט-מעט תפעל בו את הצריך במעשים הטובים. ואחר-כך, תתעלה בעלויים לפי מעשיה, ויגדל כחה לפי עלויה, ותרבה הזכויות בגוף לפי גדל כחה, עד שיהיה ראוי לעמוד עמה יחדו, "לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו" (תהלים כו, ד), לעד ולעולמי עולמים.

[עה] אמרה הנשמה: הרי, הבינתי מה שדי לי עתה בענין התחיה הזאת, והגמול העתיד. עתה צריכים אנו להשלים העניינים שהתחלנו בהם.

[עו] אמר השכל: אחר שידענו מציאות האדם וענינו - בין בנשמתו, בין בגופו - בחלופי העתים וסדר-הזמנים שהוחק לו, הנה צריכים אנו להבין איך שמתנהג עמו הקב"ה בכל הזמנים האלה - בין לענין גופו, בין לענין נשמתו.

[עז] אמרה הנשמה: הסדר הגון ודאי, כי כל דבר צריך שיהיה מיִשֵׁב על אפניו במקומו ושעתו. עתה השלם נא את דבריך.

[עח] אמר השכל: ראי, יש העצמים הגשמיים והעצמים הרוחניים. והנה רואה כמה הפרש יש בין אלה לאלה - כי הגשמיים הוא פחיתות ודאי לגבי הרוחניים, אשר ענינה נכבד ומעלה. והנה רואה כמה מן ההארה יש ברוחניים, וכמה מן החשך והחסרון יש בגשמיים. הרי, לנו בכאן שני מיני בריאות: בריאה בהארה רבה והשפעה מרוחת, ובריאה בהארה מעטת והשפעה ממעטת. ושתי מדות אלו - מדת הבריאה בהארה, ומדת הבריאה בלא ההארה: מדת ההארה - מתולדות חק טובו היא; ומדת הבריאה בלא הארה - מתולדות העלם טובו. ותראי, כי הרוחניים - כל עסקם בדברי

קדשה; אך הגשמיים - עניניהם עניני חל, ודברים שפלים ונכזים. ונמצא, שכל כלל עמל האדם תחת השמש אינו אלא הבל הבלים, "ומותר האדם מן הבהמה אין" (קהלת ג, יט) - לאכל ולשתות, ואת הארץ יסחרו - הן כל אלה, דברים פחותים ונקלים ודאי.

כללו של דבר: כל דברי הגשמיות והטבע הלז, הם חשך ולא אור - מה שהאדון ב"ה מסתיר פניו מן העולם ואינו מאיר בו הארת קדשתו, אדרבא, מנחם בתהו לא־דרך, בדרכים שפלים אלה. אך, עניני הרוחניים - זה הדרך ישפן אור פניו ית', שהוא מאיר להם בקדשתו, וזה פשוט.

ותדעי עתה, כי שתים אלה, הם מוסדות הנהגתו ית', ושרשה עם כל ברואיו - מדת הסתר־פנים, שהוא מתעלם ומסתתר ואינו מגלה הדר כבודו, ומדת הארת־הפנים. ומה שהוא בהנהגה הוא בכריאה - כי הנבראים הנפים העכורים, לא נבראו אלא בהסתר־פנים, כי לא האיר להם פני קדשו; והרוחניים הנכבדים, ברואים בהארת־פנים. ועל־פי יסודות אלה נעשה החבור הזה של הגוף והנשמה: שהגוף, עניניו בכל דרכיהם, בהסתר־הפנים נמשכים ובאים; והנשמה וכל עניניה - בהארת־הפנים.

והנה, האדם הוא־עצמו המתקן והנתקן; כי את עצמו הוא מתקן בעבודתו - והוא ענין "ועשיתם אתם" (סנהדרין צט:) "ועשיתם אתם" כתיב, שדרשו חז"ל - וכידו הוא להגביר בעצמו את הגופניות ודרכיו, או הרוחניות ודרכיו. כי, אם ילך אחר מראה עיניו ודרכי לבו הגופניים, הנה נשמתו - תחת מה שהיה ראוי לה להיות להועיל לגוף הזה, שתהיה מזככת אותו, כמו שבארנו, אדרבא - גורמת הפסד ונוק גדול לעצמה, שהיא משתקעת בחשך. ולהפך מזה, אם יתגבר על יצרו, ויסור מדרכי ההבל ללכת בדרכי התורה והמצוה - תגבר הנשמה על הגוף, ותזככהו.

ועתה תראי סבוכו של עולם, ומה בין דרין קדמאין לדרין בתראין, כי באמת, השם אל לבו הענין אשר נתן אלהים לענות בו (ע"פ קהלת ג, י), יתמה מאד

על החפץ לראות בני־האדם רצוא ושוב, יום ולילה לא ישבתו, איש לדרבנו, נלאים ועיפים. ולמה הם עמלים? על אכילה ושתיה, על הכל־הכלים שאינו כלום, על עולם של תהו שפן לילה היה, היום פאן ומחר פקבר. אבל מי שייטיב לראות יראה ויבין, כי לא על דבר זה נברא האדם, אלא היה ראוי שלא יהיה עסקו אלא בהשגת כבוד קונו - פי לכך נוצר ונתן בו דעת וחכמה רבה, ולא להרכות בסחורה, או כל שאר דברים של מה־פקד. אבל האדם - הוא שקלקל מעשיו, וגרם לעצמו באלה היום, ובכל דור ודור העולם חסר והולך בענין הזה. כי הראשונים היו קרובים יותר אל החכמה ומתעלים אל השכל, והאחרונים רחוקים יותר מן השכל, ונשקעים בדברי הגופניות והטבע הלז, בסחורה ובכל מלאכת־מחשבת, אשר לא ימצא האדם אחריו מאומה, וכמו שבארנו לעיל.

ושרש כל זה הוא מה שאמרנו: כי הגוף, בראו האדון היחיד ית' בהסתר־פנים, ולא בהאר־ת־הפנים - על־פן היה מציאותו חשף ועכור; מה שאין פן הנשמה, שהיא, אדרבא, ברואה בהאר־ת־פנים ובהשקפה לטובה - על־פן היא קימת ונצחית, ובריאתה זכה. ואמנם, אם מגביר האדם את גופו ומשליטו, הנה האדון ית"ש במדה שהוא מורד פן ימדד לו - להנהיגו רק בהסתר־פנים.⁵⁰ ומכאן נמצא, שיהיה רחוק מאור החיים, מן החכמה והדעת,

⌘ אור השכל ⌘

מדה בנגד מודה, והרכה דרכים למקום לשלם לאדם כפעלו, וכאורח איש ימציאנו, אם לחדס אם לשכטו. אך לפי עצת טובו בחק שלמותו ית' - הצד השהו שבהן, להחזיר את הכל לטוב שלם, לתיקון הגמור שיהיה כאחרונה". אבל באמת, גם כעת הפעולה של "מידה כנגד מידה", תוכיות הפעולה הוא טוב.

ראה ג"כ מה שכתב הרכ בסי' נד: "עוד אודיעך בענין הזה דבר יותר פרטי, והוא - כי ודאי בכל מודה ומודה שהוא ית"ש מורד לנו,

50. הנה מחדש לנו כאן רבינו חידוש גדול בהנהגה: א - מהסתרת פנים נולד הגוף. ב - ע"י התגברות הגוף ממשיכים הנהגת ההסתר, שפירושו, הנהגת המשפט. וכן ע"י התגברות עניני הנשמה מפעילים וממשיכים הנהגת גילוי פנים, שפירושו, הנהגת החסד והאהבה. היצא מן האמור: ההנהגה של "מידה כנגד מידה" היא שייכת להנהגת המשפט, ההנהגה של טוב ורע.

ראה לעיל סי' מת: "והנה לפי מדת הטוב ורע - משפטי די אמת לתת לאיש כדרכיו -

ומשקע פּוֹכַל זַהֲמַת הַחֲמֻרִיּוֹת וְהַבְּלִי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְתֵרָאִי, שְׁזֵה הוּא מֵה שְׁקֵרָה לְאָדָם מִתְחַלְּהָ, וְלִזְרָעוֹ אַחֲרָיו בְּיוֹם הַזֶּה; כִּי בְהִיּוֹת שֶׁהֲלַכּוּ אַחֲרָי עֵינֵיהֶם, וְהַשְּׁלִיטוֹ הַגּוֹפֵף וְלֹא הַנְּשֻׁמָּה, עַל־כֵּן גַּם הַקֵּב"ה הִלְךְ עִמָּהֶם בְּהַסְתָּר פָּנִים. וְלְאָדָם אָמַר מִתְחַלְּהָ: "בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם" (בראשית ג, יט), וּמִן הַיּוֹם הַהוּא וְהִלְאָה "כָּל־עֵמֶל הָאָדָם לְפִיָּהוּ, וְגַם־הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמְלֹא" (קהלת ו, ז). וְהֵרִי, הַחֲכָמָה הַלְכָה תְדִיר וְנִסְתַּלְקָה מִפְּנֵי־הָאָדָם.

וְזֵה כָּל־גְּדוֹל: בַּגְּבוּל אֲשֶׁר הַגִּבֵּל בּוֹ שָׁכְלוּ - כִּךָ הֵם מִחֲשָׁבוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְתִאֲוֹתָיו. הֲלֹא תֵרָאִי - הַנְּעַר הַקָּטָן לֹא יִכִּיר מֵהָ הַחֲכָמָה, וְלֹא יִתְאָוֶה אֵלֶיהָ כָּל־ל, אֲלֵא אֲדַרְבָּא, כָּל תִּינוּק בּוֹרַח מִבֵּית־הַסֵּפֶר, וְלֹא יִחְשַׁב שֵׁישׁ טוֹב כִּי־אֵם הַהֲבֵלִים אֲשֶׁר הוּא מִתְעַסֵּק בָּהֶם; וּבְרִכּוֹת דַּעְתּוֹ וְנִרְחַב גְּבוּלוֹ, יָשׁוּב לְהַתְאָוֹת דְּבָרִים מִתְקַנִּים יוֹתֵר, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה לְפִי כָּל עֲלוּיוֹ. כִּךָ הוּא לְכַלְלוֹת הַמִּין הָאֲנוּשִׁי: כִּשְׁהִיָּה שְׁכָלָם מִשְׁפַּע מֵהָאָרֶז רַבָּה, לֹא הָיוּ מוֹצְאִים קִרְתָּרוּחַ אֲלֵא מִן הַחֲכָמָה, וּמִמָּה שֶׁהוּא טוֹב בְּאֵמֶת; וּכְשֵׁאִין שְׁכָלָם מִשְׁפַּע, אֵינָם מְכִירִים לְדַבֵּר טוֹב אֲלֵא הַבְּלִי הָאֲרִיז הַלּוֹז. וְהִנֵּה זֶה רַע אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה מֵאַחַר חֲמָאוֹ שֶׁל אָדָם - שֶׁהוֹסֵרָה הַהֲשַׁפְּעָה וְהַהָאָרֶז מִן הַמִּין הָאֲנוּשִׁי, וְנִשְׁאָרוּ מְבוּעִים אֶךְ בְּדַבְרֵי הַחֲמֻרִיּוֹת הַגַּם. אֲלֵא שְׁתַּקֵּן הַקֵּב"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּמִתֵּן תּוֹרָה, אֲבָל הֵם קִלְקְלוּ לָהֶם בַּעֲגַל וּשְׂאָר פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם, וְנִשְׁאָר הָעוֹלָם בְּאִפְלָה, בְּדַרְכֵי הַטֵּבַע הַמֻּדְמָיִם.

לֹא כֵן בְּהִיּוֹת הָאָדָם מִשְׁלִיט אֶת נִשְׁמָתוֹ, כִּי אִז גַּם הַקֵּב"ה יֵאִיר פָּנָיו אֵלָיו, וְיַעֲלֶהוּ לְעֲלוּי גְּדוֹל, לְהִיּוֹת כְּאֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים - כִּי גְדוֹלִים צְדִיקִים יוֹתֵר מִמְּלֶאכֵי־הַשְּׂרָת; וּכְמוֹ שֶׁהִיָּה לְדוֹר דַּעָה עַל הַר סִינַי, וּכְמוֹ שֶׁהִיָּה לְעֵתִיד

» אור השכל »

תמיד בכל מדותיו, להביא בהן את הבריות לתיקון הכללי. כי כך היא המדה ודאי, שאין לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיקון השלם.

נבחין שני ענינים, הנראה והנסתר; דהיינו, הנראה הוא השכר והעונש, למי שנמדדה לו המדה היא לפי מה שהיא, הטובה היא אם רעה; והנסתר היא העצה העמוקה הנמצאת

לְבַא בְּזִמְן שְׁנַאמַר: "אֲשַׁפּוּךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר" וְגו' (ויאל ג, א). וְהִנֵּה, גַם בְּפוּב הַזֶּה יֵשׁ מְדַרְגוֹת, שְׂזוּכוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל וְהָעוֹלָם בְּדוֹרוֹת שׁוֹנִים - פְּעַם יוֹתֵר וּפְעַם פְּחוֹת, כְּגוֹן: דוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, דוֹרוֹ שֶׁל דָּוִד, דוֹרוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה, וְכִיּוֹצֵא בֹזֵה כָּל הַדּוֹרוֹת שְׂזוּכוּ לַמְּזוּבָה; הִנֵּה הִיא הַכֹּל הָאֵרֶת פָּנֵיו ית' אֵלֵיהֶם כְּפִי עֲלוֹי נִשְׁמָתָם שֶׁהָעֲלוּהָ בְּכַח מַעֲשֵׂיהֶם.

וְרֵאִי, שְׁפֹאֲשֵׁר נִבְיִן פְּרָטִי מְצִיאֹת הַגּוֹף וְהַנְּשָׁמָה וּמְצִיבֵיהֶם בְּהַסְתֵּר־הַפְּנִים וּבְהָאֵרֶת־הַפְּנִים, כְּמוֹ שְׁנִבְרָאוּ בְּכָל חֲלוּקֵי פְרָטֵיהֶם שְׁבַעֲנִין זֶה, נִבְיִן מִמִּילָא כְּלָלִי סְדְרֵי הַנְּהַגְתּוֹ ית', שְׁנֵהֵג וְשֵׁהֵג אֶת עוֹלָמוֹ - עֵתִים לְמִזְבָּח, וְעֵתִים לְרַעַה ח"ו. וְנִרְאָה כְּמָה חֲכָמָה גְדוֹלָה אָנוּ מוֹצֵאִים בְּהַנְּהַגָּה הַזֹּאת; וְנִרְאָה גַם־כֵּן כְּמָה עֶקֶר גְּדוֹל הוּא הָאָדָם, שָׁבוּ - בְּעֵנִינוּ וּבְמַעֲשֵׂיו - תָּלוּי כָּל הָעוֹלָם, וְכָל מָה שְׁנַעֲשֶׂה בּוֹ, מְרַאֵשׁ וְעַד סוּף.

[עט] אִמְרָה הַנְּשָׁמָה: וְדֵאִי, אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים מְתִישָׁבִים מְאֹד עַל הַלֵּב, לְרֵאוֹת חֲכָמָה רַבָּה בְּהַנְּהַגְתּוֹ ית"ש, וְאִיךְ נִקְשְׂרִים הַדְּבָרִים זֶה בֹּזֵה - בְּרֵיאת הָאָדָם וְכָל מְקָרְיוֹ, בְּרֵיאת הָעוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ.

[פ] אִמַר הַשֶּׁכֶל: עוֹד אִמַר לָךְ בְּעֵנִין זֶה, כִּי כְּשֶׁנֶּרְד לְפָרְטֵי עֵנִינֵיהֶם שֶׁל הַנְּשָׁמָה וְהַגּוֹף, נִבְיִן הַיָּמֵב אִיךְ כָּלֵם תְּלוּיִם בְּשֶׁרֶשׁ הַזֶּה שֶׁל שְׁתֵּי מְדוֹת אֱלֹהֵי שְׂזוּכְרֵנוּ - כִּי כָּל אֶחָד מֵהֶם נִדוֹן בְּכָל עֵנִינוּ עַל־פִּי מְקוֹרוֹ, וְיִהְיֶה זֶה מַעֲסֵם מִסְפִּיק לְכָל הָעֵנִינִים הָאֵלֶּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהִיְתָה הַגְּזֵרָה מִחֲכָמְתּוֹ ית"ש לְהֵרֵאוֹת דְּרָכֵי הַמְּדוֹת הָאֵלֶּה בְּגוֹף וּנְשָׁמָה הָאֵלֶּה הַבָּאִים עַל יְדֵיהֶם⁵¹.

» אור השכל »

ראה עוד מה שכתב הרכ בקל"ח, פתח ד', בסוף הפירוש: "שהנבראים עצמם הם רומזים כעצמם חוקות הנהגה הזאת."
ראה ג"כ שם, בפתח ט, בפירוש, עמ' לא: "אך יש מציאות אחת שרצה הרצון העליון, שהנהגה, מלבד מה שתהיה באמת

51. האדם הוא לא רק מתפעל מן ההנהגה, אלא הוא בעצמו מבטא את ההנהגה על ידי איבריו וקורות חייו. זאת אומרת, המידות שלו ית' אינם רק כוחות וחוקים של הנהגה, אלא גם "מקורות" של הטבע ואישיו. ראה כללים ראשונים כלל כג, ד"ה "והפן הכ' הוא."

ונמצא, שמלבד שהגוף בא בהסתר־פנים, הוא ועניניו, עוד הוא עצמו - בתכונתו וחלקיו - ציור מן ההנהגה של הסתר־פנים כלה. והנשמה, גם היא - ציור מן ההנהגה של הארת הפנים כלה. הוא דבר פרטי לדיוקנו של האדם, שנאמר בו: "בצלמנו כדמותנו" (בראשית א, כו) - שמראה בתבניתו כל סדרי המדות שלו ית'.

ותראי, שאין מציאות הגוף אלא חשך, כי אפלו שיגיע לזכות היותר גדול שאפשר למצא בו, על־כל־פנים צריך שיבדל מן הנשמה; ואינו נבדל אלא בהפרש הזה - שהנשמה היא עצם נכבד מאיר ובא מהארת פניו ית', והגוף אינו כן, אלא דבר מצד עצמו חשך, הבא מהסתר פניו ית'. אלא, שיפל בו הזכוכה עד המקום שיוכל להגיע, והוא עד קצה האחרון שיהיה הפרש מעט בינו ובין הנשמה. אך, על־כל־פנים, הנשמה תהיה נשמה - דבר שאין שייך בו הפסד כלל, והגוף, אדרבה - דבר הנפסד לפי טבעו, אלא שהגיע להודפך בזכוכה שהגיע.

ותראי עוד, שהגוף, הנה יש בו חלוקי איברים וחלקים, כל אחד לתשמישו - שהרי, העין רואה ולא שומעת, והאוזן שומעת ולא רואה; מה שאין כן הנשמה, שכל הכחות יש בה, אבל בלא חלוקי איברים אלה פאיברי הגוף, אלא כלה בכל חלק, וזה ידוע. עתה תראי, איך זה נמשך היטב מן ההקדמה

« אור השכל »

וכח אחד בכסף, ודאי צריך שיהיה אור שסגולתו לזה - להעביר ההנהגה אל הציור בדרך הזה. והנה כל זה הוא במלכות. "גיל, ישנם שני תועלתיות לביטוי המידות העליונות (הספירות) בטבע ובאדם: (א) על ידי המראות הנביאות - שכולם צורות של הטבע - האדם יכול להשיג את ההנהגה (היות שהיא כעצמה ביטוי של הנבראים). (ב) על ידי הלימוד של חוקות ההנהגה, הרי האדם משיג את שרשו - וזהו סוד הדבקות בעצמו.

בתחנתונים, שהרי הם הנהוגים, גם תיראה בם. פירוש - שהנבראים עצמם יהיו נבראים להראות ההנהגה בצורתם עצמה, ויהיו כל כך נבראים כמו חלקי ההנהגה, עד שכל כח שבהנהגה - יהיה נברא אחד יוצא ממנו, שיראה עליו בצורתו, ותכונתו, בסגולותיו. ואמנם צריך אמצעית לזה, פירוש - מה שידריך חוקות ההנהגה ליראות בנבראים. פירוש - מי יעשה שכח אחד יראה באזן, וכח אחד בפה, וכח אחד בתפוח, וכח אחד במים,

אֲשֶׁר שָׁמְנוּ - שֶׁהִגּוֹף נִבְרָא בְּהִסְתַּר־הַפְּנִים, וְהִנְשָׁמָה בְּהֵאֲרַת־הַפְּנִים - וְתִרְאֵי
הַקִּדְמָה גְּדוֹלָה וְעֵקֶרֶת מְאֹד. הֲלֹא, שְׁמֵעַת כָּבֵד: כִּי הַשְּׁלֵמוֹת הוּא אֶחָד - כִּי
אֵין שֵׁךְ בְּשְׁלֵמוֹת מִמֶּשׁ חֶסֶד אוֹ יִתְרִי⁵²; אֲבָל כְּשֵׁאֵין הַקִּב"ה רוֹצֵה לַפְּעַל
בְּשְׁלֵמוֹתוֹ, אִזְ הַרְבֵּה דְרָכִים לְמָקוֹם - לְהַשְׁכִּיר אוֹ לְהַעֲנִישׁ, אִישׁ לְפִי מַעֲשָׂיו,
וּכְמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ לְעֵיל. וּבְהִיּוֹת גִּזְרַת הַחֲכָמָה הָעֲלִיוֹנָה, לְהֵרְאוֹת בְּפִרְיָהּ עֲצָמָה
שֶׁבְּרָא הַדְּרֵךְ וְהַסֵּדֵר אֵיךְ שֶׁבְּרָא אוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ, עַל כֵּן, בְּהִסְתַּר־הַפְּנִים
- כְּמוֹ שֶׁדְּרָכָיו רַבִּים, כִּךָּ רֹצֵה לַעֲשׂוֹת פְּרִיָּאתוֹ וְזֹאת בְּעֵלְת חֲלָקִים רַבִּים
וְאֵיבָרִים שׁוֹנִים, שֶׁיְהִיוּ מִקְבִּילִים מִמֶּשׁ לְכָל חֲלָקֵי חֻקּוֹתָיו ית'.

הוּא הָעֵנִין שֶׁזִּכְרָתִי לָךְ, שֶׁעַל זֶה אוֹמֵר: "נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ" - כִּי
בְּכָל הַמַּדּוֹת הַמַּעֲלֹת אֲשֶׁר נִבְחָנִים בְּכַבּוּדוֹ ית', בְּהִיּוֹתוֹ פּוֹעֵל לְפִי עֵרֶךְ
נִבְרָאיוֹ, כִּךָּ נִמְצָא חֲלָקִים בְּדְמוֹת הָאָדָם הַזֶּה.

דְּרֵךְ מִשָּׁל: עֵין - תַּחַת עֵין הַשְּׁגָחַתוֹ הַמְּשַׁנֵּיחַ אֵל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לְדוֹן אֶת
כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, כְּעֵנִין שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲרַדְהָ נָא וְאֲרֹאֶה" (בראשית יח, כא) - לְלַמֶּדְךָ,
שֵׁאֵין לוֹ לְדַין אֵלָא מַה שֶׁעֵינִיו רוֹאוֹת (סנהדרין ו:). אֲזַנִּים לְאָדָם - כְּנִגְדַּר מַה
שֶׁהַקִּב"ה יוֹשֵׁב וּמְקַשֵּׁב תְּפִלוֹתֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי־הָאָדָם וְכָל תְּהִלּוֹתֵיהֶם, וְכֵן
נֶאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם" (שמות ב, כד); וְחֹז"ל אָמְרוּ: "דַּע מַה
לְמַעַלָּה מִמֶּךָּ - עֵין רוֹאָה וְאֵזֶן שׁוֹמַעַת" (אבות ב, א). פֶּה בְּאָדָם - כִּי פִי ה' דִּבֶּר
בְּחֻזֶן לְנִבְיָאָיו, וּמִשְׁמִיעַ הוּד קוֹלוֹ לְמִלְאָכָיו גְּבוּרֵי־כַח עוֹשֵׂי־דְבָרוֹ. וְכֵן כָּל
פְּיוֹצֵא־בִזְוָה, כָּל שֶׁאֵר חֲלָקֵי הַגּוֹף כָּלָם מִתְבָּאִרִים הַיֵּטֵב - מִקְבִּילוֹת
תְּמוֹנוֹתֵיהֶם וְעֵינֵם, לְמַדּוֹתָיו ית' אֲשֶׁר הֵכִין לַפְּעַל אֶת נִבְרָאָיו. וְעֵשׂוֹי גּוֹפּוֹ

» אור השכל »

שכולל בהנהגתו כל הנמצאים "להשלים
חסרונות ענינם" (כללים ראשונים, כלל ו').
ולכן, פעולת הקו בהנהגה דומה לפעולת
הנשמה בגוף; פעולתם היא לא רק להניע,
אלא היא באה גם לתקן, להשלים ולזקק.

52. רוצה לומר, שהשלמות [דהיינו, הנשמה]
לא מתחלקת לחלקים, כמו הגוף שמתחלק
לאיברים (לפי התשמישים הפרטיים
המגבילים). הענין של השלמות הוא לשלוט
על כל החסר ולהשלימו; וזה סוד פעולת הקו

שֶׁל אָדָם יָמִין וְשְׂמָאל, בְּהִכְפֵּל דְּבָרָיו לְכָאן וּלְכָאן - שְׁתֵּי עֵינַיִם, שְׁתֵּי אָזְנַיִם, שְׁתֵּי יָדַיִם, שְׁתֵּי רַגְלָיִם - כְּמוֹ שְׁנַיִם מִדָּתוֹ ית' כְּפֹלָה הִיא, אִם לְחֶסֶד אִם לְשִׁבְטוֹ, לְהִימִין לְזָכוֹת אוֹ לְהַשְׂמִיךְ לְחֹבֶה. הֲלֹא, זֶה הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָחֻז בוֹ הַרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן אַחֲרֵי הָעֲלִימוֹ אֶת שְׁלֹמוֹתוֹ, הַמְשֹׁה אֶת הַכֹּל לְטוֹבָה.

וְאִמָּנָם, כְּמוֹ שְׁחֲלָקֵי הַגּוֹף הַזֶּה נִבְחָנִים וְנִבְדָּלִים כִּדְ לְפִי תְשִׁימִשָׁם, כִּדְ כָּל מְקָרֵי הָאָדָם בְּהִסְתַּרְתֵּי הַפְּנִיִם - הִנֵּה הֵם מְסֻבּוֹת מִתְהַפְּכִים בְּתַחבּוּלוֹתָיו לְפַעֲלָם,⁵³ כְּכֹל מֶה שֶׁאֵנּוּ רוֹאִים בִּילְדֵי הַזִּמּוֹן, דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. אֲבָל הַשְּׁלֹמוֹת,

⊞ אור השכל ⊞

אח"כ לפי ההנהגה המגולית, המתהפכת בתחבולותיה, משאר הספירות היא יוצאת, כי זה כל ענין התחברות הספירות והרכבתם - להוציא מהם תולדות בהנהגה לפי הצורך. "והנה כל בריות העולמות ניתן בהם המציאות ג"כ מן השרש הזה, ואז נקרא שנתממים בתותם אמת הזה. ואת"כ ניתן בהם מציאות לפי ההנהגה המתגלית נר"ל: הנהגת המשפט], כי הכל צריך להיות כך, סתים וגליא. והנה על זה הסוד כתוב: "האלקים עשה את האדם ישר", כי כן נברא, וכך היתה צריכה להיות ההנהגה עליו ביושר, שלא להתהפך במסיבות. ואחר שתטא לא עמד בזה, אלא הנהגה אחרת (הנהוגה) [הונהגה] אליו, והוא סוד: "להט התרכ המתהפכת", - המתהפכת ממדריגה למדריגה, שהוא ההנהגה המגולית. כי כמו ענין האופנים הפוגעים זה בזה, ותנועות א' תניע הב', וכך כלם, עד צאת הפועל למעשה. ע"ז כתוב: "כי ישרים דרכי ה'" וגר' - מצד התותם אמת; אלא ההנהגה המתגלית היא הנודעת לכל, ושם נראים הדברים בלתי סדר, אלא בערבויות - ענין "הבל הבלים" שאמר קהלת, ולכן: "ופשעים יכשלו בס". והנה שורש ישראל הוא בסוד הקשר הזה, כי הם בפנימיות ההנהגה נשרשים."

53. התר"ג תלקים של הגוף מקבילים לתר"ג תלקי הפרצוף זעיר אנפין - הנהגת המשפט (עיין קנאת ה' צבאות, גנוי רמת"ל, עמ' פא. וע"ע קל"ת, פ"קטו). והם מסיבות המתהפכות של הנהגת ההסתר שהם כנגד התחבולות והעקלקלות של האדם וקטרוגיה של הסטרא אחרא. הדרך הזו של הנהגת ההסתר היא הפך הדרך הישר - שלא הולך לשום צד.

עיין פירוש למאמר ויהי מקץ, גנוי רמת"ל, עמ' רצב: "ומקור מגולה הוא שאר הספירות (ש)במקומם. וסוד הענין הזה, כי אין הכוונה הפנימית מתגלית במעשה ה', וזה בעבור הס"א. כי אחר שתטא אדם, וגרם לה [לס"א] להתפשט בעולם, הנה צריך שהכוונה הפנימית תהיה נעלמת ונסתרת. והאמת, כי אין ההנהגה עתה כמו שהיתה אם לא תטא אדם, אלא בדרך אחר הוא, בסוד: "יעם עקש תתפלי", כי הדברים הולכים במסיבות רבות ונעלמות, משתנות ממעשה למעשה, עד התכלית האחרון, והבל בעבור הס"א - להתהלך נגד קטרוגיה. אך לא מפני זה תבצר ההנהגה הישרה [נר"ל: הנהגת הקן, הנהגת תיקון הכללי], אלא תהיה נעלמת; והיא יוצאת מהרכבה הזאת הפרטית, אשר בת"ת דו"א כנז"ל. ומה שנגזר משם - יצא

כְּבַר אִמְרָתִי: אַחַת הִיא, לְשֵׁלֵט עַל כָּל הַחֶסֶר לְהַשְׁלִימוֹ, וְהוּא אֵינוֹ מִתְפָּרֵד
בְּעֵצְמוֹ, אֲלֵא בְהַשְׁוֹאָה אַחַת מִשְׁלִים כָּל מִי שֶׁצָּרִיךְ שְׁלֵמוֹת; וְכֵן הַדְּבָר הַזֶּה
בְּנִשְׁמָה, הַנִּבְרָאִת בְּהָאֶרֶת פְּנֵי שְׁלֵמוֹתוֹ זֶה יח'.

וְתֵרָאִי, כִּי הֲלֹא הַבְּוֹנָה זֹאת הִיא - לְהַגְבִּיר הַנִּשְׁמָה עַל הַגּוֹף וּלְזַכְּכוֹ, כְּדִי
שְׁגֵם הָאֵל ית' יִמַּד לָהּ כַּפְּעֵלָהּ, לְהִיּוֹת גַּם הוּא מְגַלֵּה שְׁלֵמוֹתוֹ, לְתַקֵּן כָּל
מַעוֹת וְכָל חֶסְרוֹן אֲשֶׁר בְּעוֹלָם, וְכִמּוֹ שֶׁבְּאֶרְצוֹ לְעִיל. וְהַגּוֹף מוּכָן לְפַרְעֻנוֹת עֵת
אֲשֶׁר שֵׁלֵט בָּאָדָם - כִּי כֵן יִסְתִּיר הַקַּב"ה פְּנֵי שְׁלֵמוֹתוֹ, וְיִשְׁאֵר הָעוֹלָם וְהָאָדָם
תַּחַת דְּתֵי הַגְּלָגַל הַמְתַּהַפֵּד בְּכָל מַסְבּוֹתָיו, כְּדִין כָּל בְּנֵי חַלּוּף, שֶׁהוֹמְצִים
מִשְׁתַּנִּים עֲלֵיהֶם לְכָל פְּנוֹת שֶׁהוּא פּוֹנֵה. עַל־כֵּן, יֵשׁ בְּגוֹף כָּל מַה שֶׁרְאוּי
לְמַצָּא בְּסֹדֵר הַגְּלָגַל הַחוּזֵר בְּעוֹלָם בְּהַתְעַלֵּם שְׁלֵמוֹת הַטּוֹב, כְּדִי לְעוֹרֵר עָלָיו
אֵת כָּל אֱלֹהִים, אִם אֵד לֹא הַמְּלוּכָה בָּאָדָם אֲשֶׁר יִמְשַׁל בּוֹ. וְיֵשׁ בְּנִשְׁמָה מַה
שֶׁרְאוּי לְשְׁלֵמוֹת, לְהַשְׁלִים כָּל חֶסְרוֹן, כְּדִי לְעוֹרֵר עָלֶיהָ פִּיּוּצָא־בָהּ אִם יִזְכֶּה
הָאָדָם אֵת אֶרְחוֹ, וְנִתּוֹן כְּתֵר מְלָכוּת בְּרֵאשֶׁה, לְהִיּוֹת הִיא לְבִדָּה הַמּוֹשְׁלֵת
בְּחֻכְמָתָהּ וְחֵק טַעְמָהּ, כִּי טוֹב הוּא.

וְאִמְנָם, דְּבָר זֶה בְּאֶרְצוֹהוּ יִפֶּה בְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאִי, ז"ל: "וְאִית
לְמַנְדַּע, דְּאִיהוּ אֲתַקְרִי חֲכָם בְּכָל מִינֵי חֲכָמוֹת" (כְּרַעִיא מְהִימָנָא, בְּזוּדֵר פְּרִשְׁת פְּנַחַם
דָּף רנ"ו); כִּי מְלַבֵּד מַה שֶׁפְּרָשׁוּ בּוֹ יוֹדְעֵי הָאֵמֶת לְפִי דְרִכְיָהֶם הַקְּדוּשִׁים, הִנֵּה
מִפְּשׁוּטוֹ שֶׁל הַמַּאֲמָר לְמַדְנֵנוּ מַה שֶׁבְּאֶרְצֵי לָד כְּבַר לְמַעְלָה - שִׁישׁ לְהַקַּב"ה
כְּנוּיִים רַבִּים,⁵⁴ לֹא לְפִי עֵצְמוֹ אֲלֵא לְפִי בְּרִיּוֹתָיו, וְהוּא מַה שֶׁאֲמָרוּ (שם): "עַל

» אור השכל »

54. נשאלת השאלה: מה הוסיף לנו רבינו כאן על הספירות - המדות, דברים שלא ידענו בס' מו, שגם שם דיבר על מדותיו ותואריו ית', שהם מתייחסים רק לפעולותיו בתחתונים. ואם כן, מה הוסיף הרב לנו כאן? נראה לכאורה, שההסבר של הכינויים הוא מקביל לתוארים של הגוף (פעולות

האיברים). ולפי מה שהתחדש כעת בפרקנו [ענין הגוף], פירש הרב מחדש סוד הספירות - הכינויים. והחידוש הוא עצום: שכל מה שאנחנו מכנים אותו ית' בכינויים האלה (רחמן, מושל, אמיץ וכו') אינו אלא לפי מה שאנחנו משיגים בו, דהיינו בפעולותיו, בדיוק כמו אצל האדם. שהרי המחשבה

שם ברין דהו עתידין לבראות". ואמנם, אמרו "על שם ברין" הוא פשוט, כי לא נאמר שהוא דבר שנתחדש בו, ח"ו - כי אין חדוש ושנוי בו - אלא גם מתחלה היה בכחו לעשות זה; אבל אלה המדות תמיד אינם אלא [מה] ששיקד לבריותיו, לא מה ששיקד לפי עצמו. ואמר: "כגונא דא ברא נשמתא" - והוא היות מציאות הנשמה מראה על שלמותו ית', שבו נבראת; "אוף הכי מארי עלמא... אלא כל שמהן לו כגונא דספיראן... ומה רבון עלמין לית לה שם ידיע... אוף הכי לית לה לנשמתא" וכו', עין שם.

וצריך שתהיי מדקדקת היטב על הדבר הזה, כדי להבין מציאות הגוף והנשמה על בריו, וכל התלוי בזה. הנה, האדון היחיד ית"ש, לפי שלמותו אי־אפשר לכנות לו שום שם וכנוי, לפי שאין אנו משיגים שלמותו, ואי־אפשר לכנות מה שאין משיגים; כי השם הוא גדר בעל השם, ומה שאין יודעים ידיעה שלמה אי־אפשר לגדר אותו. ואמנם, אנחנו משיגים בכבודו ית' מדות פרטיות, כגון: הרחמנות, הממשלה, הכח, המשפט, החמלה, הפעם, התקף, וכיוצא בזה. כל המדות שאנחנו משיגים בו מצד פעולותיו, הם אותם המדות שהנביאים משיגים בו - מן הקודם אל המאחר - לפי שהוא ית' נותן להם השגה זאת. ולפי ההשגה הזאת שהשגנו בכבודו, אנו מכנים אותו ית' בפנויים האלה: רחמן, מושל, אמיץ, שופט, וכיוצא בזה. והנה, אף־על־פי שהוא ית' בשלמותו הוא בלתי־בעל־גבול ושעור כלל, אבל אלה המדות שרצה בם, הנה, רצה בם בגבול ושעור שרצה. ועל־כן, למדה אחת נקרא רחמנות, ולא־אחת - ממשלה; ולמדה אחת - כח, ולמדה אחת - אהבה; וכן כלם. ואין במדת רחמנות אלא רחמנות, ולא בממשלה זולת

» אור השכל »

להשיג, דהיינו, הכבוד שלו שאנו משיגים ממנו, והוא סוד המלכות (עי' לקמן סי' קס, וכללים ראשונים סי' לג). גם הגוף הוא בסוד המלכות, והוא המראה כל מה שנמצא בפנים לתוך

של האדם אי אפשר לדעת להשיגה עד שתבוא לכלל המעשה, דהיינו פעולה; כך הוא יתברך, אי אפשר להשיג מחשבתו רק על ידי פעולותיו. אבל גם פעולותיו ית', אי אפשר להשיגם "אלא לפי מה שהוא נותן

הַמְּשֻׁלָּה; וְגַם, אֵין בְּרַחֲמֵנוּת אֵלָא אוֹתוֹ הַשְּׁעוֹר שֶׁהוּא ית' רוֹצֵה בּוֹ, וְלֹא בַמְּשֻׁלָּה אֵלָא הַשְּׁעוֹר שֶׁרוֹצֵה בּוֹ; וְכֵן כָּלֵם, וְלֹא מִפְּנֵי זֶה נֹאמַר, שֶׁהוּא ית' לְפִי שְׁלֵמוֹתוֹ יֵשׁ בּוֹ כַחוֹת אֵלֶּה בְּשַׁעוֹרִים אֵלֶּה, אֵלָא, כֹּל זֶה תְּלוּי בְּרִצּוֹנוֹ ית', וְכִמוֹ שֶׁבִּאֲרַנוּ - שֶׁהוּא אֲדוֹן לְשָׁנוֹת כֹּל זֶה; וְאֲדַרְבֵּה - בְּשִׁלְמוֹתוֹ אֵין לָנוּ לְשַׁעַר שׁוֹם שְׁעוֹר כִּלְלִי!

אֲמַנֵם, לְפִי שֶׁהוּא רוֹצֵה לְתַפֵּס בְּאֵלֶּה הַמְּדוּת וּלְפַעַל בְּדֶרֶךְ זֶה, עַל־כֵּן נִיחַם אֵלָיו כְּנוֹיִים אֵלֶּה. וְלֹא נִבִּין בְּאֲמַרְנוֹ: שֶׁהַקַּב"ה רַחֲמָן, לוֹמַר, שֶׁעֲצֻמוֹתוֹ ית' לְפִי עֲצֻמוֹ הוּא כֵן - כְּמוֹ שֶׁהֵינּוּ אוֹמְרִים עַל אָדָם, שִׁישׁ תְּכוּנָה זֹו בְּנַפְשׁוֹ לְהוֹיֹת רַחֲמָן, שֶׁכָּךְ מִטְּבַע בְּמוֹגוֹ - שִׁיחִיהָ מִשְׁגַּ וְנִתְפָּס מִמֶּנּוּ עֵינֵינוּ אִפְלוּ בְּאִיזָה צַד ח"ו; כִּי זֶה אֵין לָנוּ לַחֲשֵׁב כִּלְלִי, כִּי אִי־אֶפְשֶׁר לְדַעַת מִעֵינֵינוּ ית' מַה שֶׁהוּא לְפִי עֲצֻמוֹ בְּאֵמֶת, כִּלְלִי־וְעַקְרִי! אֲבָל בְּשִׁנְקִרְאָהוּ רַחֲמָן, נִבִּין, שֶׁהוּא רוֹצֵה בְּמִדָּה אַחַת - שֶׁהִיא מִדַּת רַחֲמָנוּת - מִדָּה שְׂאִינָה לְפִי עֲצֻמוֹ, אֲבָל הִיא לְפִי עֶרְךְ הַנְּבִרָאִים, וּמִשְׁעֶרֶת בְּשַׁעוֹרֵם. אֲבָל, לְפִי שֶׁהוּא רוֹצֵה בּוֹה, וְהוּא תוֹפֵס בּוֹה הַדֶּרֶךְ, נִקְרָאָהוּ עַל שֵׁם זֶה - רַחֲמָן; אֲבָל עֲצֻמוֹתוֹ הַשְּׁלֵם וּפְשׁוּט, הוּא וְדֹאֵי חוּץ מִכָּל אֵלֶּה הָעֵינֵינִים. וְזֹאת הִיא הָאֲמוּנָה שְׂאֵנּוּ חִיבִים לְהֵאֱמִין בּוֹ ית' וְדֹאֵי, וְכִמוֹ שֶׁבִּאֲרַנוּ זֶה לְמַעַלָּה כָּבֵר.

עֵתָה נִבִּין זֶה הָעֵינִין עֲצֻמוֹ בְּגוֹף וּנְשֻׁמָּה. כִּי הַגּוֹף הוּא כַעַל חֲלָקִים וְאֵיבָרִים פְּרִטִיִּים, בְּתִשְׁמִיּוֹשִׁים פְּרִטִיִּים מְגַבְלִים; אֲבָל הַנְּשֻׁמָּה, הִלֵּא לְפִי עֲצֻמָּה הִיא עֵינִין אַחַד, חוּץ מִכָּל עֵינֵי הַגּוֹף לְגַמְרִי, וְכֹל דְּרָכֶיהָ הֵם דְּרָכִים אַחֲרִים, שׁוֹנִים מִדְּרָכֵי הַגּוֹף - כִּלְלִי־מִכָּל־כָּל - אִפְלוּ בְּעֵינֵי הַהֲרַגְשִׁים עֲצֻמָּם. אֲבָל, לְפִי שֶׁהִיא הָעוֹשֶׂה כָּל מַעֲשֵׂי הַגּוֹף בְּהוֹיֹתָהּ בְּתוֹכוֹ - הִיא הַשׁוֹמֵעַת בְּאֲזֵי הַגּוֹף, הִיא הַרוֹאֶה בְּעֵינֵי הַגּוֹף, וְכֵן כֹּל כִּיּוֹצֵא־בּוֹה - עַל כֵּן נִקְרָאָה: רוֹאֶה, שׁוֹמֵעַת, וְכֹל שְׂאֵר הַכְּנוּיִים; אֲבָל לֹא שִׁישׁ אֵלֶּה הַדְּרָכִים לָהּ כִּלְלִי. כִּי אֶף־עַל־פִּי שֶׁהַנְּשֻׁמָּה הִיא לְבִדָּה הַרוֹאֶה, וְלֹא הַגּוֹף שֶׁהוּא דוֹמֵם - וְנִמְצָאתָ שֶׁהִיא הַרוֹאֶה אֶת הַדְּבָרִים כְּמוֹ שֶׁכִּי־אָדָם רוֹאִים בְּאֵמֶת - לֹא שׁוֹהֵה הוּא דֶרֶךְ רֵאִיתָה כִּלְלִי, כִּי לָהּ דֶּרֶךְ אַחֲרֵת, מִשְׁנֵה לְגַמְרִי מִכָּל דֶּרֶךְ תִּשְׁמִיּוֹשֵׁי הַגּוֹף; וְהוּא

דרך שלא יוכל האדם, בהיותו בגופו לשערה. אבל, לפי שהיא האוחזת בחק העין ההוא לראות לפי החק החקוק בו, על־כן נאמר, שהיא הרואה; וכן כל שאר התשמישים.

אך כללל הוא: שהנשמה היא מין נברא אחד, רחוק בענינו מכל דרכי הגוף לגמרי, אבל הוא נברא בחקו לעשות כל מה שמשרש באיברי הגוף לפי טבעם. והנה, היא תופסת בחקות האלה, ועושה בגוף כל המעשים האלה, על־כן מתיחסים כלם אליה; והרי, זה ממש פענין השלמות שלו ית' לגבי המדות הפרטיות אשר רצה בם - כי אין לשלמות שום ענין מן המדות האלה כלל, אבל אלה הם מדות פרטיות אשר רצה בם, מגבלות ומשערות בשעור אשר רצה בם. אבל, לפי שהוא ית' - השלם בשלמותו - הוא הפועל לפי המדות האלה, על־כן נקראהו באלה השמות וכנויים, וניחם אלה הפעלות והתארים אליו, אף־על־פי שהוא לפי שלמותו פשוט באמת בכל הענינים האלה, ואין לו יחס מצד עצמו עם שום אחד מן הדרכים האלה, ואלה הפעלות כלל.

[פא] אמרה הנשמה: זאת היא הקבלה מבארת - בין לגוף, בין לנשמה - והוא שער גדול, שנפתח להבין כל עניני האדם בכל זמניו.

[פב] אמר השכל: עתה צריכים אנו לבא אל הדרגת זמני הנשמה והגוף, ומצביהם השונים האלה. אבל עוד הקדמה אחת צריך להקדים מתחלה. והוא, כי זה פשוט, שהרבה חקים ודרכים הרבה צריכים, כדי להשלים לכל עניני האדם ולכל עניני הבריאה בכל זמניהם; וכבר נאמר: "רבות עשית אתה ה' אלהי, נפלאותיך ומחשבותיך" וגו' (תהלים מ, ו); ונאמר: "מה גדלו מעשיך ה'" וגו' (תהלים צב, ו); "מה רבו מעשיך ה'" (תהלים קד, כד). אך, על־כל־פנים, צריך שיהיו הפרטים נכנסים ובאים תחת הכללים, והכללים לא יהיו [רבים] כל־כך; אבל פרטיהם הם שיהיו רבים, ויספיק לכל הצריך בכל הבריאה הזאת.

[פג] אמרה הנשמה: זה פשוט ודאי, אין פרטים שאין עליהם כללים, ומה שהפרטים מוגעים הדעת לקבצם - הכללים נוחים הם אליו לקבל אותם. על-כן, אחר כללים צריך לדרף, ולא אחר פרטים.

[פד] אמר השכל: וכך אמרו חז"ל: "לעולם יהיו דברי-תורה בדרך כללים ולא פרטים" (ספרי האזינו לב, ב, ועיין שם).

נחזור לעניננו. הנה ראית כבר היות שתי מדות לו ית' - הסתר-פנים, והארת-הפנים - הן המה שרש וסבה לגוף ולנשמה. ולנו להבין שתי המדות האלה, כל אחת בפני עצמה - בכל פרטיהם הרבים הנכללים תחת כלליהם - למען דעת עניני הנשמה והגוף, כל אחד בפני עצמו, בכל פרטיהם כמו-כן. ואחרי אשר זאת מצאנו וידענוה, יש לנו לדעת עוד, ששתי מדות הללו באות כאחת להנהיג לעולם פלו וליושביו, ואין לך דבר שאין לו מקום לשתי המדות הללו - ההסתר באתגליא, וההארה באתכפיא - וכמו שבארנו לעיל. אחרי-כן נלך להבין ולהשפיל התולדות היוצאות מחבורי שתי המדות האלה, בהיות גוברת האחת או האחרת.

הרי, לנו שלש ידיעות: ידיעת שתי המדות - זו לעצמה וזו לעצמה; ידיעת חבורם - לפעל תמיד גם יחד; ידיעת התולדות הנולדות מן החבור הזה למיניהם - לפי התגבר בהם ההסתר או ההארה.

[פה] אמרה הנשמה: מתבוננת אני אחר שאמרת, שרצה הקב"ה להראות סדרי בריאתו ודרכיה בבריאה עצמה, שעל-פי דרך זה הנה שתי המדות - שבם האדם מתנהג, שבם נברא - נראות בו-עצמו בשני החלקים שמהם הוא מרכב ובנוי, והינו: הגוף והנשמה; וזה הוא ענין הידיעה הראשונה שזכרת. וגם השנייה, יש לנו ההקבלה מבארת באדם - פי הנשמה, הלא היא מתחברת לגוף, ומתפשטת בכל חלקיו לעשות כל פעל על-ידי שניהם, שוים כאחד. אך, לשלישית, אשאלה ממך: היש לה הקבלה? כי לא מצאתיה אנכי.

[פו] אָמַר הַשָּׂכֵל: גַּם לְזֹאת תִּמְצָא הַקְּבֵלָה, אִם תִּדְרֹקְדִי דְקְדוּק עֵמֶק עַל הַבְּנִין הַזֶּה שֶׁל הָאָדָם. פִּי הֵנָּה, מְלִכְד הַדְּמוּת שֶׁל הַגּוֹף בְּתַבְנִיתוֹ, וּמְלִכְד הַנְּשָׁמָה שָׁבוּ בַּצּוּרָה אֲשֶׁר לָהּ, הֵנָּה יֵשׁ דְּבַר אֶחָד נִמְצָא מֵהַתְּחַבְּרוֹת שְׁנֵיהֶם - הוּא זְיוֹ-הַפְּנִים.⁵⁵ וְתִרְאִי, שְׁוֵהוּ הַמְּשִׁתְּנָה הַחַי מִן הַמֵּת; וְלֹא זֶה בְּלִבְדָּה, פִּי אֶפְלוֹ הַשְּׁתַּנּוֹת יָשׁוּב הַנְּשָׁמָה בְּגוֹף מִתְרָאָה בּוֹ - הֲלֹא תִרְאִי: הַחוֹלָה, פְּנֵי רַעוֹת; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׂמֵחַשְׁבֶּת הַלֵּב נִרְאִית בּוֹ - הֲלֹא תִרְאִי: פְּנִים שׁוֹחֲקוֹת, פְּנִים זֹעֲפוֹת, פְּנִים מִסְבִּירוֹת - כֻּלָּם עֲדִיהֶם הֵמָּה שֶׁל הַמְּחַשְׁבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת

⇒ אור השכל ⇒

שהוא נסדר בכל הגוף כולו [של א"ק] - עומד להראות בפנים האלה. כי כך הוא הסדר - כל עניני הנשמה נראים בפנים, כמו שמפורש בסוד חכמת הפרצוף בדברי הרשב"י ז"ל, בפ' יתרו ובתיקונים. והנה שם עושה זיו הפנים כנ"ל.

שם, עמ' קיט: "ופרטיות הזיו הזה הוא כל עניני העולמות. פי רק חלקי הזיו הזה ותנועותיו הוא מה שמתגלה לנו, ולא יותר מזה. רק שנרע שזה הדבר מושרש לפני ולפנים בתוכיות ההנהגה העליונה. ותבין מזה כמה שפלה השגת הנבראים, כי ההנהגה באמיתה נשגבת מהם הרבה, ואין נודע להם אלא השטחיות היותר קרוב להם. וכזה השטח[יות] נמצא כל הסיבוב של ההנהגה בשלמותה מראש ועד סוף, בסוד כל העולמות, כמו שנבאר."

ראה ג"כ ביאורים לספר אצרות חיים, גנזי רמח"ל, עמ' ש: "דע כי הפנים עשויים לגלות בדרך זיו והארה כל מה שיש בתוך כל הגוף, וע"כ יוצאים אורות אלו מן הפנים דרך בקיעותיהם, והנה זה נקרא זיו קלסתר פנים. נמצא כל המציאות - א"ק וזיו שלו. וא"ק עצמו - אפילו חיצוניות שלו - נשגב ממנו, וכל מה שאנו עוסקים אינו אלא בזיו שלו, שהוא הארה ממנו."

55. הידיעה השלישית היא בחינת התולדות של החיבור של הגוף והנשמה - של הקו והרשימו. כל הנהגה כעת היא תולדת החיבור של הנהגת הסתר פנים וגילוי פנים. מהחיבור של הקו והרשימו נעשה אדם קדמון, ומתולדת החיבור הזה נעשה זיו של אדם קדמון, כדוגמת הזיו של האדם למטה - שהוא תוצאה של חיבור הגוף והנשמה. כל העולמות וההנהגות של ה' ית' אינם רק ביטוי של הזיו הזה של אדם קדמון - שהוא סוד התכנית הראשונה של הבריאה והנהגת העולם.

ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח לא: "הסדר הראשון שקבל האור הנאצל לעמוד בסוד עשר ספירות בכחינת סדר דמות אדם - הוא נקרא אדם קדמון. והוא הסדר של שם הוי"ה ב"ה לעולם ולעולמי עולמים. וזה ענין - שכל הסדרים והחוקים כולם נמשכים ובאים תחת סדר ארבעה אותיות אלה. ולפי הסדר הזה הכל נדרש תמיד בסוד ארבעה אותיות השם ב"ה." ושם, בפתח לב, בפירוש, עמ' קטז: "והנה הכלים האלה - הם הפנים עם כל תיקוניהם בסוד י"ג תיקוני הדיקנא, שהם כוללים כל הפנים. והנה אלה כולם מאירים ועושים זיו הפנים כנ"ל. ועם כל זה הוא זיו סתום, כי הוא צריך לעבוד דרך הפנים עצמם. ואמנם כל מה

בְּקִירוֹת הַלֵּב. וְאִין הִיּוּ הַזֶּה נִמְצָא, לֹא לְנִשְׁמָה בְּפָנֵי עֲצֻמָּה - כִּי הָרִי זִיו שֶׁל גּוֹף הוּא; וְלֹא לְגוֹף בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ - כִּי אִין לְגוֹף זִיו זֶה בְּלֹא הַנִּשְׁמָה; אֲבָל הוּא הַדָּבָר הַנּוֹלָד מִחִבּוּר הַנִּשְׁמָה וְהַגּוֹף בְּיַחַד.

וְלֹא דָבָר רִיק הוּא הָעֲנִין הַזֶּה, כִּי כְהִיּוֹת הַנִּבְיָאִים מְדַמִּים צוּרָה לְיוֹצְרָה - כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ - בְּהִתְרָאוֹת לָהֶם הַכְּבוֹד הָעֲלִיּוֹן בְּמִדּוֹתָיו, וּמִמְשָׁל מְשָׁלִים הוּא, בְּהִרְאוֹתוֹ אֶת מִדּוֹתָיו לְעֵינֵיהֶם - כְּבַחֲרוֹ גִבּוֹר לְמַלְחָמָה, אוֹ כּוֹקֵן מְלֵא רַחֲמִים לְיִשְׁבִּיבָה, וּכְמֵאֲמָרָם ז"ל (חגיגה יד.) - הִנֵּה, עֵין הַנִּבְיָא יִדְמָה, וְלִכְבוֹ לוֹ כֵּן יַחֲשֹׁב (ע"פ ישעיה יז) לְהִבִּין בְּמִרְאֵה נְבוֹאָתוֹ אֶת הַסֵּתֶר־פָּנָיו וְאֶת הָאֶרֶת־טוֹבוֹ, וְאֶת הַנּוֹלָד מִחִבּוּרֵיהֶם "כְּמִרְאֵה אָדָם עָלָיו מְלֻמְעָלָה" (יחזקאל א, כו) אֲשֶׁר לוֹ גּוֹף וְנִשְׁמָה, וּפְנִים מְאִירוֹת מִחִבּוּר שְׁנֵיהֶם כְּאַחַד - אִם מִסְּבִירוֹת, אִם שׁוֹחֲקוֹת וְאִם זוֹעֵפוֹת - לְדַעַת כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דָּבָר בְּעוֹלָמוֹ, לְהִימִין אוֹ לְהַשְׁמִיל.

[פו] אָמְרָה הַנִּשְׁמָה: דִּי לִי עָתָה בְּזֶה לְעֲנִין הַהִקְבְּלָה. נָשׁוּב לִידְעֵת הַהִתְנַהֵּגָה עֲצֻמָּה בְּהִרְגוֹתֶיהָ.

[פח] אָמַר הַשֶּׁכֶל: הִנֵּה, זֶה יוֹצֵא רֵאשׁוֹנָה⁵⁶ בְּתוֹלְדוֹת חִבּוּרֵי שְׁתֵּי הַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה כְּאַחַד: הַמְּצַב הַשְּׁלֵם, שְׂרָאוּי לְהִיּוֹת לְאָדָם בְּזִמְן הַשְּׁלֵמוֹת הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ. וְהַדָּבָר מְבֹאָר מֵעֲצֻמוֹ, שֶׁהַמְּדַרְגָּה הַתְּכֵלִיתִית, אֲשֶׁר

» אור השכל »

שמתגלית מאדם קדמון הנקרא בלשון המקובלים: "אורות השערות". וזה מה שהוא פשר הדברים שכותב מיד המחבר: "שהמדרגה התכליתית, אשר היא תהיה סוף כל עילוי האדם - [דהיינו באלף העשירי] היא הנקבעת ראשונה". והוא ענין: "סוף מעשה מחשבה תחילה", דהיינו, שהקב"ה הכין את העולם הבא ומצביו השונים לפני בריאת העולם.

56. זאת המדרגה הראשונה המתגלה בכחינת החיבור בין הנשמה והגוף, שעליה ידובר בהמשך בס"י הזה - הנשמה שולטת לבד, והגוף אינו קיים רק בכחינת מציאות. זה המציאות - המצב של אלף העשירי בעולם הבא - שיא המעלות. מה שלגבינו הוא הסוף כל העליות (מאלף השביעי מתחילים העליות עד העשירי), לגבי הנהגה העליונה זהו הגילוי הראשון של המדרגה הראשונה

היא תהיה סוף כל עלוי האדם, היא הנקבעת ראשונה, כי מאז התאצל הנשמה ממקורה צריך שיהיה בחקקה השלמות היותר גדול, שתוכל להגיע אליו בסוף הכל, אלא שיאמרו לה מלמעלה: לכי ומעטי את עצמך, עד אשר תשוב אל מקומה הראשון בהתעלותה על-פי מעשיה. אך, לא שבריאיתה ממעטת בתחלתה, ויהיה עלויה מרבה אחריה - כי אין כל חדש תחת השמש - אבל הסדר הוא הפך מזה, כי בכחה הגדול מאז תתאצל, אחר ימעטו לה, עד אשר תשוב לאיתנה; ועל-כל-פנים - סוף המעשה תחלת המחשבה. על-כן, שלמות האדם הוא הנקבע ראשונה, ואחריו מעוטו, לשוב במעלות אשר ירד בו, להתעלות אל שלמותו, כאשר הוחק לו מתחלה.

ונמצא, שמצב השלמות אשר לאדם הוא שנבחר ראשונה, והוא דרך הזמן שתהיה הנשמה היא לבדה שולטת ומושללת לגמרי, כלא שיהיה שום שליטה לגוף כלל, וכאלו אינו; כי כלו משעבד וכפוף לגמרי תחת ממשלת הנשמה במהרתה, עד שאינו אפלו עולה בשם, יען רק המציאות יש לו, אך לא שליטה. וזה פשוט, כי שליטת הגוף אינו אלא חשכה ואפל לנשמה, כי הרי אין ענין הגופניות אלא הסתר הארה, ומשהו ממנו מעכב - כי אי-אפשר לשליטה אפלו קמנה לגוף, שלא יחסר פנגדה איזה אור וכח מן הנשמה. על-כן, הזמן שתהיה הנשמה בכל גבורתה - שלא תחסר כל בה ממה שראוי לה לשלמותה - הוא הזמן ודאי שאין לגוף שום שליטה; על-כן אין לנשמה שום מונע. אך, לא תאמרי, שלא יהיה לו מציאות, כי כבר אמרנו, שהגמול צריך שיהיה לשניהם. אבל שליטה לא יהיה לו, ויהיה כלו פרוץ אחר הנשמה, בלתי-מתפרד ממנה - כי לא יעשה דבר לבדו, ולא יהיה ברצונו מה שלא יהיה ברצונה, עד שבמעט לא יהיה נבחר לדבר בפני עצמו, אלא כמו מבלע בין פחות הנשמה הפהורים.

מצב פחות מזה, הוא בהיות הגוף נבחר בשליטתה קצת - כי על-כן יגיע בנגד זה חסרון אל הנשמה, לבלתי היותה שלמה בכל הדר תפארתה. אך,

הַשְּׁלִיטָה כְּלִישׁוּיָא לֹא תוֹלִיד אֶלָּא חֶסְרוֹן כְּלִישׁוּיָא; אֲבָל אִם תִּרְבֶּה הַשְּׁלִיטָה, אִז יִרְבֶּה הַחֶסְרוֹן. וְאַמְנָם, אִם נִדְבַר בְּכֻלָּל אֶחָד לְבַד, נֹאמַר, שִׁישׁ בּוֹהַ שְׁלִישָׁה זְמָנִים: זְמַן שְׁלִיטַת הַנְּשֻׁמָּה לְגַמְרִי, וְזְמַן שְׁלִיטַת הַגּוֹף קֶצֶת, וְזְמַן שְׁלִיטַת הַגּוֹף לְגַמְרִי. אֲךָ, אִם גַּלְדָּ בְּדֶרֶךְ הַהֲדַרְגָּה, לְהַכִּין עוֹד מִצְבֵי הַגּוֹף הַזֶּה בְּשְׁלִיטָתוֹ - חֲמֵשׁ מַדְרָגוֹת נוֹכַח לְמַנּוֹת בּוֹ עַל דֶּרֶךְ הַפְּלִל, וְאֵלֶּה הֵם:

הַמַּדְרָגָה הָרִאשׁוֹנָה: הֵלֵא הִיא שִׁיחִיהָ לְגוֹף מְצִיאוֹת,⁵⁷ אֲךָ לֹא שְׁלִיטָה כְּלָל - וְעַקְרָה, עַד שְׁלֵא יִהְיֶה שׁוּם רְמוֹ בְּעוֹלָם מְעַנְיֵי הַגּוֹפְנִיּוֹת, כַּאֲשֶׁר יֵשׁ עִתָּהּ. וְנִמְצָא, שֶׁבְּמִצְבֵי הַזֶּה, לֹא יִמְצָא הָאָדָם בְּעִצְמוֹ שׁוּם דְּבַר מֵאוֹתָם שִׁישׁ לוֹ עִתָּהּ בְּהוֹיֹת גּוֹפְנִיּוֹתוֹ שׁוֹלֵט בּוֹ, וְזֶה הַמְּצָב הַשְּׁלֵם יוֹתֵר שֶׁבְּכָל הַמְּצָבִים.

הַמַּדְרָגָה הַשְּׁנִיָּה: שִׁיחִיהָ לְגוֹף שְׁלִיטָה כְּלִישׁוּיָא,⁵⁸ וְיִמְצָא אָדָם בְּעִצְמוֹ כְּמוֹ זָכַר מִמֶּה שֶׁהָיָה לוֹ בְּזְמַן הַיּוֹת לוֹ הַגּוֹף; וְאִין זֶה זָכַר שֶׁל פְּרָטֵי דְּבָרִים, אֶלָּא

⊞ אור השכל ⊞

אותיות - סימן הוא לכלי או לשורש כלי. והנה באורות דע"ב אין שום אות נזכרת, ששם בחינת הכלים בלוע לגמרי בתוך האור, ואינו עולה בשם כלל. (כללים ראשונים, כלל ט) נמצאנו למדים, שכל האורות היוצאים מאדם קדמון - שגורמים המצבים של עולם הבא - יש בהם בחינת כלים (העלם) לפחות בלועים בהם. והגם שבאורות ע"ב לא מוזכר שום אות (בכתבי האר"י), בכל זאת יש שם מציאות של כלי (עיין מבוא שערים למרח"ו - ש"א, ח"א, פ"ב), מה שאין כן באורות הארוך (כנגד אלף התשיעי) מוזכר אות ה', הרומזת על השרש הכללי של הכלי; באורות החוטם (כנגד אלף השמיני) מוזכר אות ו'; באורות הפה (כנגד אלף השביעי) ישנם כל הכ"ב אותיות.

58. שלב זה הוא כנגד אורות הארוך, אלף התשיעי. יש כאן זכר (שרש) כללי לגוף המורה על אות ה'.

57. כמו שאמרנו בהערה הקודמת, במצב הנוכחי הגוף כרוך כל כך לנשמה שאי אפשר לקרוא לו בשם גוף, אמנם יש כאן רק מציאות של גוף.

ראמנם קצת קשה לצייר לנו: איך בזמן של אלף העשירי תהיה מציאות עוד של הסתר והעלם? נכון "שההארה תתגבר מאד, וההסתר במשהו", אבל בכל זאת, ישנו הסתר, יש משהו של הכלי. זאת ועוד, רבינו מציין בכללים, כלל ט: "ואחר כך לאבד אפילו זאת [הבחינה השרשית הכללית של הגוף], ולא יגרום שום חושך לנשמה כלל, כי לא יהיה שולט הוא, אלא כרוך בה לגמרי, וטפל אליה. והיא מאירה בכל בחינותיה בשלימות, וכמו שנותן לו שורש האורות של השערות, שאינם מושגים לנו כלל, כי אין משיגים במקום שאין בחינת גוף מושרשת שם."

ההארה הזאת - שממנה יוצא מתנהג אלף העשירי - היא נקראת אורות השערות (של א"ק), או אורות הע"ב: "והנה כל מקום שיש

זכר כללי מדברים רבים שהיו בו. משל למי שעברו עליו צרות רבות, ועמל ויגע בכמה הרפתקו, ואחר נשאר תשות בו ועיפות בכלל. כי כן מציאות שליטת הגוף מוליד חסרון אחד כללי, בלתי־מבחן מה הוא בפרט, אלא כאיש אשר איזה יגון בלבבו, שאין שמחתו שלמה, אף־על־פי שאין טעם פרטי ליגון ההוא; כך לא תמצא כח הנשמה בעצמה להתפשט בכל כחותיה, אלא תרגיש כמו איזה כבד מעט לה, ואין פרטי המניעה נודעים.

המדרגה השלישית: בהיות הגוף שולט בפרט, אך לא בכל פרטיו, אלא בקצת מפרטיו - שימצא האדם בעצמו איזה דברים מדברי הגוף, דברים היותר קלים, אך על־כל־פנים גופניים. ואמנם פשוט הוא, שבכל המצבים האלה אין תולדות גדולות לענינים האלה של הגוף, וכמו שאכתב בס"ד.

המדרגה הרביעית: שיהיה הגוף שולט בכל פרטיו, וימצא האדם בעצמו כל הענינים הגופניים. אבל, כמו שהנשמה עתה היא בעולם הזה כגר בארץ, והיא צריכה ללכת בדרכי הגוף, כך הגוף יהיה הוא כגר בארץ והנשמה היא השולטת, ויצטרך הגוף ללכת בדרכיה, פענין: "אולת בקרתא הלך בנימוסה" (שמות רבה מו, ו). הא, למה זה דומה? למשה רבנו ע"ה כשהלך לקבל תורה לישראל, הנה לא אבד גופו ולא נשתנה; אבל לפי שהיה גופו כמו אורח במקום הנשמות, שנה את טעמו לעשות כמעשי הנשמות - וכמו שפרשו ז"ל: "לעולם אל ישנה אדם ממנהג המדינה" וכו' (בבא מציעא פו:), עין שם. ונמצא, שהשתנותו באותו הזמן אינו נמשך מחמת עצמו אלא מחמת מקומו, ואינו שנוי גמור. והנה, עדין אין תולדות נמשכות מעניני הגוף האלה, כי על כן עדין הרי הוא כגר, וכמו שבארנו, שהוא צריך ללכת בדרכי הנשמה; אלא, שבמדרגה הזאת הרביעית - כל עניני הגוף נבחנו ונודעים,

« אור השכל »

מדרגה השלישית היא כנגד אורות החוטים - אלף השמיני; מדרגה הרביעית כנגד אורות הפה - אלף השביעי. מדרגה החמישית היא כנגד אורות העיניים, וכאן יש שליטה גמורה לגוף, ומצב זה מתגלה במשך השישה אלפי שנים.

אלא שאינם במקומם, וצריכים לבטל ענינם מפני הנשמה. ומן המדרגה הזאת ולמעלה, אין נבחן אפלו כל פרטי הגוף - כל-שכן שאין להם תולדה, שצריכים ללכת בדרכי הנשמה.

המדרגה החמישית: היא שיהיה הגוף שולט בכל בחינותיו, ויהיה כאיש שזורר בביתו - שכל עניניו בתקפם, ובכל תולדותיהם. וגם, זאת המדרגה נחלקת לשתיים, ואף-על-פי-כן הכל מדרגה אחת. וזה, פי עניני הגוף - אפלו בבחינת גוף - יכולים להיות בשתי דרכים: או דרך חל ומעשי בהמה - כמעשי רב בני-האדם, או דרך קדושה ועבודה, כענין: "בכל-דרכיך דעהו" (משלי ג, ו) - בהיות הכל בכונה מישרת פראוי, וכמו שיהיה לעתיד לבא, בזמן שנאמר: "ונתתי לכם לב בשר" (יחזקאל לו, כו), כמו שהיה ראוי להיות לאדם אלמלא חטא. אבל שניהם כאחד הם על-כל-פנים עניני גופניות - פי לאכל צריך, לשמות צריך, ואי-אפשר בלאו הכי, יהיה אכילה ושתייה של חלין או של קדושה - זה וזה ענין גופני הוא.

ואמנם, כאשר ידענו היות כל הדברים האלה נולדים מהסתר-פניו ית' או מהארת-פניו, על-פני נאמר, שהקב"ה מחליף הנהגותיו לפי מה שצריך לבריתא לחמש מדרגות אלה. פי למדרגה השפלה - שהיא החמישית, התחתונה מכלם - הנה ירבה להנהיג בהסתר-פניו, ומעט בהארת-פניו ינהג בעולמו; ובכביעית - ימעט ההסתר, וירבה ההארה; ובשלישית - ימעט ההסתר מעט אחר מעט, ותרבה ההארה רבוי יתר. וכן על דרך זה, עד התעלות למדרגה הראשונה - שההארה תתגבר מאד, וההסתר במשהו, עד שמפני זה לא ישאר שליטה פי אם לנשמה בלבד, ולא לגוף כלל.

[פט] אמרה הנשמה: למה הצרכת לחלק חלוק זה לחמש מדרגות?

[צ] אמר השכל: לפי שכך הוא לפי ההדרגה, וזה דבר נראה לעינים, פי כל הדברים האלה יכולים להיות, והם בהדרגה זה אחר זה; מציאות בלא שליטה; שליטה בכלל; שליטת קצת מן הפרטים; שליטת כל הפרטים, ועדין

כְּמִי שֶׁהוּא אוֹרַח חוּץ לְמִקְוֵמוֹ; שְׁלִיטַת כָּל הַפְּרָטִים בְּמִקְוֵמוֹ, כְּאִישׁ שׁוֹרֵר בְּבֵיתוֹ. אֵלֶּה הֵם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נִמְשָׁכִים וְהוֹלְכִים לְפִי טֹבַע הָעֵנָן, אֵין שִׁדָּה בְּזֶה רְאִיָּה וּמִנֵּן.

אֲמַנָּם מֶה שֶׁצָּרִיךְ לָךְ עֵתָה, הוּא הַחֲלוּק שֶׁהוֹפְרָתִי לָךְ בַּתְּחִלָּה - דְּהֵינּוּ: שְׁלִיטַת הַנְּשֻׁמָּה לְבִדָּה לְגַמְרִי; שְׁלִיטַת קִצְתָּ שֶׁל הַגּוֹף; שְׁלִיטַת כָּל הַגּוֹף - שְׁזֶה מֶה שֶׁצָּרִיךְ לְהִבִּין הַהֶנְהָגָה בְּשִׁלְמוֹתָהּ. וְחֲמִשׁ הַמְּדַרְגּוֹת שֶׁאֲמַרְתִּי, יֵהוּ לָךְ לְמִשְׁמַרְתִּי, כִּי כָּבֵר יִדְעָתִי - יִמְצְאוּ דְּבָרִים בְּדַבְרֵי הַחֲכָמִים ז"ל, שֶׁלֹּהֲבִינָם עַל-בְּרִים תִּצְטָרְכִי לְהַשְׁתַּמֵּשׁ מִן הַהִקְדָּמָה הַזֹּאת; אֲבָל אֵין פֶּאֶן מְקוֹם לְעֵנִין זֶה.

[צא] אֲמַרָה הַנְּשֻׁמָּה: אִם כֵּן, נִדְבַר מִשְׁלָשָׁה מִצְבִּים אֵלָיו.

[צב] אֲמַר הַשֶּׁכֶל: חֲכָמֵינוּ ז"ל הוֹרוּנוּ, שֶׁהַעוֹלָם מִתְקַיֵּם שֶׁתָּא אֵלֶּפֶי שְׁנַיִן, וְאַחֲרֵיכֶן אֵלֶּף הַשְּׁבִיעִי הוּא חָרוֹב, וְאַחֲרֵיכֶן הַקַּב"ה מְחַדֵּשׁ עוֹלָמוֹ⁵⁹

» אור השכל »

לאחר שבעת אלפים שנה. רב אחא בריה דרבא אמר: לאחר חמשת אלפים שנה. והנה במאמר העיקרים (ד"ה בגאולה) מעמיד אותנו הרבינו על סדר הדברים: 'והנה שיתא אלפי שנה הגבילה החכמה העליונה לעבורת בני הארם והשתרלותם על השלימות, ואחר כך יתחדש העולם בצורה אחרת ראויה למה שיעשה בו אחרי כן, דהיינו ההנאה הנצחיית לזוכים לה, וטרם יכלו ו' אלפים אלה הנה צריך שתעמוד האומה הנבחרת במצבה השלם, שיוכלו ליעתק הדברים אחר כך אל הנצחיות...'

ואמנם החיים כולם צריך שימותרו ויחזרו לעפר לפחות שעה אחת קודם תחית המתים, ואחר כך ישובו ויחיו אותם הראוים לקום בתחיה. והנה בתחיה יקומו צדיקים ורשעים,

59. באמת במסכת סנהדרין שם מוזכר רק עד אלף השביעי, ונבלע שם ענין חידוש העולם - באלף השמיני.

ראה מסכת סנהדרין דף צו, ע"א - ע"ב: "תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא - שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות משיח... תשלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף: מצאתי אדם אחד וכידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש, אמרתי לו: זו מניין לך? אמר לי: לחיילות של רומי נשכרתי ובין גינזי רומי מצאתיה, וכתוב בה: לאחר ארבעת אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם, העולם יתום מהן מלחמות תנינים מהן מלחמות גוג ומגוג ושאר ימות המשיח, ואין הקדוש ברוך הוא מחדש את עולמו אלא

(סנהדרין צז:). ועוד מצאנו, שאמרו (שם צב:): על אלף השביעי: "צדיקים, מה עושים? הקב"ה עושה להם כנפים ושמים על פני המים, שנאמר: 'וקוי ה' יחליפו כח' " (ישעיה מ, לא). מפשוטן של דברים אנחנו למדים, ששלושה זמנים יש, והם: שתא אלפי שנין, אלף השביעי, וחדוש העולם: שתא אלפי שנין העולם עומד כמו שהוא עתה; אלף השביעי עדין לא נתחדש העולם, והצדיקים הם כמו שחיו בתחית המיתים, אלא שהקב"ה עושה להם כנפים וכו'; וחדוש העולם - שהקב"ה יחדש את העולם חדוש גמור.

ואמנם, העולם כמות שהוא עתה, הנה אנחנו רואים, שהגוף יש לו כל השליטה, באיש שזרד בביתו, כי זה מקומו ולא אחר. אך, באלף השביעי הנה הצדיקים מתעלים מן הארץ, ונשאר הגוף תוץ ממכון שבתו, ואינו אלא באיש נזרד ממקומו, וכאורח נטה ללון; על כן, לא תשאר לו שליטה, אלא כמשה רבנו ע"ה בעלותו ההרה - שפיון שנתעלה מן הארץ, לא הלך עוד בדרך יושבי הארץ. וכן, לאלף השביעי קראוהו תו"ל: "יום שכלו שבת, ומנוחה לחיי העולמים" (סנהדרין צז:), כי שובתים בו מכל המלאכות הגופניות

אור השכל

ישיגו עדיין הטובה האמיתית הראויה להם, אלא אחר שעמד העולם תהו הזמן שגזרה החכמה העליונה, ישוב ויחדש [באלף השמיני] בצורה אחרת נאותה למה שראוי שיהיה לנצחיות, וישוכו הצדיקים וישכו בו ויתקיימו בו לנצח, נהנים בטובה האמיתית כל אחד כפי מדריגתו.

ראה ג"כ כללים ראשונים, כלל ט: "וכן באלף השביעי, שעדיין לא נתחדש העולם, הנה לא יצטרך הגוף לשנות את חוקו, אלא שהקב"ה עושה כנפים לצדיקים ושמים על פני המים. וקדושת הנשמה תכלכל את כוכד החומריות, שלא יצטרכו הצדיקים לדברי הגופניות, אע"פ שעדיין לא נתחדש המציאות."

והרשעים שחטאו ולא נשלם בהם העונש הראוי, יענשו אז כראוי להם. ואמנם אחרי התחיה יהיה יום הדין הגדול, שידון הכורא ית' את כלם וישפוט הראויים לישראל לנצחיות, והראויים ליאכד. הראויים ליאכד יענשו כפי מה שראוי להם, ולכסוף יאכד לגמרי, והראויים לישראל ישארו במדריגה שתגיע להם כפי המשפט, בעולם שיחדש...

"והנה אחר שהוכנו הראויים לישראל בנצחיות כל אחד במדריגתו, הנה העולם הזה יחזור לתהו ובהו [אלף השביעי], דהיינו שיפסד צורתו, וישוכ מים כמים כמו בתחלת הכריאה, וכין כן וכין כך הצדיקים שזומנו לנצחיות, הקב"ה יעמידם במאמרו כמלאכי השרת כלי שיצטרכו לעולם הזה. ואמנם לא

- שְׁהֵם הַחַל - אֲךְ, הַגּוֹף לֹא סָר עֲדִין מִמְצִיאוֹתוֹ, כִּי לֹא נִתַּן חֲדוּשׁ עֲדִין לְבְרִיאָהּ. אֲבָל מִחֲדוּשׁ הָעוֹלָם וְהַלְאָה - שֶׁהוּא "לְמַחֵר לְקַבֵּל שְׂכָרָם" (עירובין כב.) - הִנֵּה אֵין צָרִיךְ עוֹד לְשְׁלִימַת הַגּוֹף כֻּלָּל, כִּי אֵינוֹ צָרִיךְ אֱלֹא לְצָרִיךְ הָעֲבוּדָה בְּזִמְנָהּ; אֲבָל יִהְיֶה מְצִיאוֹתוֹ טָפֵל לְנִשְׁמָה, לְהַתְעֵדֵן בְּטוֹב הָעֲלִיוֹן לְנִצָּח נִצְחִים.

[צג] אַמְרָה הַנִּשְׁמָה: אֲבָל הָאֱלֹף הַשְּׁבִיעִי וְחֲדוּשׁ הָעוֹלָם, הֲלֹא הֵם דְּבָרִים נִעְלָמִים מִיִּדְעֵתְנוּ, וְאֵיךְ נִדְבֵר מֵהֵם?

[צד] אִמֵר הַשֶּׁכֶל: אֲדַרְבָּא, לֹא נִדְבֵר מֵהֵם. אֲבָל הַמְצִיאוֹת שֶׁל הַזְּמַנִּים הָאֵלֶּה וְעֵינֵינָם בְּכֻלָּל יִדְעֵנוּ וְדָאֵי - וְזֶה הוּא מָה שְׁאֵנוּ אוֹמְרִים מְעַנֵּן הַגּוֹף וְהַנִּשְׁמָה; אֲךְ פְּרָטֵי הַזְּמַנִּים הָאֵלֶּה, וְדָאֵי אִי־אֶפְשָׁר לָנוּ לְהַשִּׁיגֵם וְלִדְעַת אוֹתָם כֻּלָּל. רַק הַזְּמַן שֶׁל שְׂתָא אֶלְפֵי שָׁנָה הָאֵלֶּה הוּא הַנּוֹדֵעַ לָנוּ וּמִשָּׁנָה

⌘ אור השכל ⌘

סיכום על זיכוך הגוף ותחיית המתים

החידוש הגדול של הרמח"ל הוא סוד זיכוך הגוף שנעשה בעולם הבא, אחר תחיית המתים. באמת הרמח"ל אומר שמטרת הנשמה בעולם הזה הוא זיכוך הגוף על ידי התורה והמצוות, אמנם הזיכוך בפועל הוא רק בעולם הבא; זאת ועוד שלמות הזיכוך נעשה בהדרגה עד אלף העשירי - ושם הגוף נכרך (נכלל) לגמרי בנשמה.

והנה חידוש נורא זה בא לפתור לנו שלוש קושיות גדולות שהתקשו בהם הראשונים!

- (א) מה הטעם של תחיית המתים?
 (ב) מה הצורך (תועלת) בגוף בעולם הבא?

1. ראה רמב"ם, אגרת תחיית המתים; לשיטתו הגם שיהיה גוף אחר תחיית המתים, אמנם רק לזמן קצר, אין צורך בו אחר"כ, בעה"כ הכל רחני.
 הרמב"ן כמו כן האר"י הקדוש, הגם שמחזיקים בצורך הגוף בעה"כ, אמנם לא פורש הצורך (התועלת) של הגוף שם.

בְּפִרְטוֹ, וְעַל זֶה יִסַּב עֲנִינָנוּ וְדַבּוּרֵנוּ בְּדֶרֶךְ פְּרִטָּי. וְשְׁתֵּי הַזְּמַנִּים הָאֲחֵרִים נִדְעִים
 רַק בְּכֻלָּל - שֶׁהֵם הַזְּמַנִּים שֶׁהַגּוֹף אוֹבֵד שְׁלִיטָתוֹ, וְהַנְּשֻׁמָּה מִתְעַלָּה לְאִיתְנָה
 הָרִאשׁוֹן.

[צה] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אִם בֵּן, נִדְבַר מִמָּה שֶׁהִרְשִׁינוּ וְיִכּוּלִים אָנוּ לְהִשְׁיֵג.

⌘ אור השכל ⌘

ג) ואם תאמר, כדי לקבל שכר, מה השכר שיכול לקבל? (והרי בעה"כ אין אכילה ואין שתייה -
 השכר הוא רוחני?)

עם החידוש של זיכך הגוף הכל מתורץ.

א) אחרי החטא של אדם הראשון, צריך מיתה כדי להוציא את זוהמת הנחש, ורק אז - בתחיית
 המתים יוצא בפועל זיכך הגוף, שכבר התחיל בעולם הזה בכוח.

ב) למה צריך גוף בעולם הבא? פשוט, צריך לעשות בפועל הזיכך ולהמשיך זיכוכו עד אלף
 העשירי - וזהו שכרו.²

ג) השכר של הגוף הוא כמו השכר של הנשמה ליהנות מזיו השכינה, וכאמת היות שהגוף
 נכלל ונכרך עם הנשמה (בהדרגה), אז דאי שיהנו ביחד.

זאת ועוד ענין זיכך הגוף הרי הוא מבטא ומתקשר לחידוש הגדול של הרמח"ל של החזרת הרע
 (הסתר פנים - גוף) לטוב (הארת פנים - נשמה), הכל נעשה אחד - סוד גילוי יחודו.

מתחילת הבריאה הכל הולך בדרך זה לגלות ענין הגוף והנשמה. הצמצום מגלה הרשימו
 (החלל) - זהו סוד הגוף, ואח"כ בא הקו - סוד הנשמה, לזכך ולנהג את הרשימו להחזירו אליו.
 נמצאנו למדים שזיכך הגוף היא תורת הרמח"ל - תורת היחוד - דהיינו ההנהגה שפועלת
 להחזיר כל רע לטוב, לתקן כל המציאות ולהביא אותה ליחודו יתברך.

2. הסוד הנורא הזה, על הצורך בחיבור הגוף עם הנשמה בעה"כ מפורש באדיד במרום (עמ' תו-תז), והוא כי
 בהתחלה הנשמה והגוף היו אחד, אח"כ נפרד (בחינת) הגוף ונעשה בריאה בפ"ע. והתיקן הוא שצריכה עכשיו
 הנשמה להחזיר את הגוף לענינה. ע"ש.

כָּלְלִים רְאוּשׁוּנִים

ראב"כ כללות האוי"ק 6. ב: קל"ח פתח לא.

(ח) ענין עשר ספירות פנימיות וחיצוניות שמהם נעשה אדם קדמון, הוא, כי שתי מדות יש - מדת הארת הפנים ומדת הסתר הפנים, ומהם נמשכים בהנהגה - השלמיות והחסרונות, ובנבראים - הנשמה והגוף. שבשלט הגוף ישלטו החסרונות, ותהיה ההנהגה בהסתר פנים, כפי מה שהשליטו בני אדם את הגוף. ובשלט הנשמה ישלטו השלמיות, כפי מה שהשליטו בני האדם את הנשמה.

ובסדר ההדרגה הנה נבחין שתי המדות, כל אחת בפני עצמה לפי הענין החקוק בחקם, והם הקו והרשימו. ועוד נבחין התחברם והתרכבם, להיות השלמות מעביר החסרונות, ועוד להיות העולמות מתנהגים בשתייהן כאחד. וזהו חבור הקו והרשימו, שנעשה מכלל שניהם אדם קדמון, בפנימיות וחיצוניות, והתולדות היוצאות מן החבור הזה, שבהם עקר ההנהגה בעולם, כי אין ההנהגה נעשית אלא אחר שכבר הנח החבור הזה. ולפי החבור הזה נעשית ההנהגה בכל הזמנים, רק שבזמן אחד תהיה מצד התגבר יותר הקו והפנימיות, ובזמן אחר מצד התגבר יותר הכלים, וכדלקמן, אך הכל בחבור שתי ההנהגות, כמו שבארנו. ואלה התולדות הם הם ענפי אדם קדמון, שכלם יוצאים אחר שכבר נתחברו הפנימיות והחיצוניות, וההפרש ביניהם - שליטת זה או זה.

ראב"כ כללות האוי"ק 6. ב: ד; קל"ח, פתח לא-לב.

(ט) ענפי אדם קדמון שהם העולמות הנעשים מן האורות היוצאים דרך השערות והחושים שלו, הם ההנהגות שנקבעו אחר חבור הפנימיות והחיצוניות כנ"ל. והנה אלה האורות שיוצאות יש בהם בחינת אורות, וגם בחינת כלים בלועים בהם, אלא שהם מתבטלים ברכ האור. כי פיון שיוצאים דרך הכלים, ודאי הוא שמביאים עמהם מבחינותיהם, ולכן אחר כך נעשה בהם הכלי.

והנה כל מקום שיש אותיות - סימן הוא לכלי או לשרש כלי. והנה באורות דע"ב אין שום אות נזכרת, ששם בחינת הכלים בלוע לגמרי בתוך האור, ואינו

עולה בשם כלל. באורות דאון נזכרת ה' אחת, והיא שרש כללי לכלי שמתגלה. באורות דחטם נזכרים ו' אלפין, שמתחילים להגלות הבחינות של הכלי יותר בפרט, הבחינות היותר דקות שבו, אך עדין הכל הזמנה לבד.

באורות הפה נזכרים גם ד' אלפין, שאז מתגלים גם הבחינות היותר עבות של הכלי. ועוד מתגלים כל הכ"ב אותיות על ידי בטישת האורות חוץ לפה, שהרי כל בחינת מציאות הכלי מתגלה. ובחזרה שמתעלמים האורות, נתן מציאות ממש לכלי, ואף על פי כן הכלי טפל לאורות, שהוא כלי אחד לבד לעשרה אורות, ויש בהם פח לסבל אותו בחזק אורם, ולהאירו הרבה.

אך באורות העינים יש עשרה כלים נגד עשרה אורות, ואז אין פח כל כך גדול לאורות להאיר בכלים ולתקנם, פיון שכבר הכלי שולט בכל בחינותיו בשליטה רבה, כל חלק ממנו, וכבר הדבר על האורות לזככו זכוכו גדול.

אף על פי כן קדם השבירה עדין לא עזבו האורות את הכלים, אך בשבירה עזבו האורות את הכלים עזיבה ממש, ונתחדשה בכלי שבירה וקלקול, ואף על פי שנתקן אחר כך, כבר היה מציאות שבירה בעולם. ועד שיהיה נתקן תקון גמור להיות כקדם השבירה וכאלו לא נשבר - קפת שרצים תלויה לעולם מאחוריו. ואין מצבו שלם, אלא כשיהיה נתקן כאלו לא היה קלקול מעולם.

והנה כל אלה הם שרש למצבי הגוף והנשמה, שמשניהם בנוי האדם. כי הנה היות הגוף שולט הוא חסרון לנשמה, כי כפי השליטה שיש לו חסר איזה תקון יותר בנשמה, וכפי אבדו השליטה כך מתעלית הנשמה. ועתה נתנה לו השליטה, והשפלה בו הנשמה כדי שיהיה האדם עלול ליצר הרע. ואחר תשלוש זמן הבחירה יש לה להתעלות מן השפלות הזה, ולהתגבר היא על הגוף, ולזככו מדרגה אחר מדרגה, עד שישויב להיות מתדבק בה בנשמה התדבקות כל כך גדול שלא יעלו חסרונותיו בשם כלל, ולא יפקוד, ויהיה כרוך בה לגמרי, להאיר באורה, ולדבק בשרש העליון.

ויש לדבר הזה הדרגה גדולה, כי עתה הגוף שולט בעולם הזה כאיש שורר בביתו, והנשמה כגר בארץ. ולא עוד, אלא שגופניות האדם שהיה יכול להיות על כל פנים מתקן ולא מקלקל, וכמו שיהיה לעתיד לבוא, עכשו הוא מקלקל וכבהמות נדמה. וזה משרש בעולמות שלאחר השבירה, שירידת המלכין קדמאין

ושבירתם וקלקולם נתנה שרש לשחיתות וקלקול זה באדם ומעשיו. אך גופניות האדם בתקונו, אף על פי שיהיה דרך גופני, שהגוף הוא השולט, אף שיהיה בטהרה וקדושה, כאכילת קדשים ושאר תשמישי קדש - זה משרש בנקודים קדם השבירה. והוא התקון שיהיה בזמן התחיה, שיחזור בין להיות ס"ג כקדם השבירה. והוא זכור גדול לגופניות, אבל עם כל זה אינו אלא גופניות, כי עדין עומדים בעולם הזה, ואין כאן חרוש העולם כי אם אחר אלף השביעי.

מדרגה הב' הוא, שיתחיל הגוף לבטל שליטתו, והינו לא שיבטלו כחותיו, אלא שיהיה מנשא מכוח הנשמה, ומה שהיתה הנשמה כגר בארץ והגוף יציבא בארעא, יהיה להפך - הנשמה היא השולטת והגוף כגר בארץ. והרי זה כמשה רבנו ע"ה בשעה שעלה לשמים, שלא אבד כחותיו אלא שלא היה משנה ממנהג המדינה. וראיה לדבר - המלאכים שבאו אצל אברהם, שודאי לא אבדו רוחניותם, אלא שלא שנו ממנהג המדינה. והענין הוא - שבחוקו של משה היה הגופניות, ובחוק המלאכים - הרוחניות, והאכילה של המלאכים והעדר האכילה של משה היה מטעם שמבחוץ, כדי שלא לשנות, אף לא אבדו את חקם. וכן באלף השביעי, שעדין לא נתחדש העולם, הנה לא יצטרף הגוף לשנות את חקו, אלא שהקב"ה עושה כנפים לצדיקים ושטים על פני המים. וקדשת הנשמה תכלכל את כבוד החמריות, שלא יצטרכו הצדיקים לדברי הגופניות, אף על פי שעדין לא נתחדש המציאות. ומשרש זה בעולם העקודים, שיש שם כלי ממש, ולכן יש כאן גוף ממש, אלא שהוא נסבל מכוח האורות, שהם מתפשטים כאיש שורר בביתו, והפלי פאורח נטה ללון - כלי אחד לבד שכולל כל הפלים בעצמו.

אחר כך העולם מתחדש ממש, ואז אובד הגוף מה שבחוקו, ואובדים חסרונותיו, ונשארת הנשמה לבדה שולטת. והנה מה שהוא בעולם הזה אנחנו יודעים ויכולים להבחין בהבחנה פרטית, ולכן מאצילות ולמטה נבחין כל פרטי האילן. אף מאלף השביעי והלאה לא נדע כי אם בכלל, ואי אפשר לדעת עניניהם כמות שהם, רק נדע שהנשמה חוזרת ומתעלית מירידתה, והגוף הולך ואובד חסרונותיו, ולא תהיה בחינתו שולטת. ולפי ההדרגה שאמרנו, הנה יש לו לאבד בתחלה הבחינות היותר עבות, וישאר כמו שנותן לו שרש עולם החטם, שאין שם אלא ר' אלפין, כמו שבארנו.

ואחר כך לאבד גם היותר דקות, ולא ישאר לו כי אם בחינה שרשית כללית, כלי התפרט כחות, כי כך היא המדה תמיד - כלל ופרט. וזה כמו שנותן לו שרש עולם האזן, שאין שם רק ה' אחת.

ואחר כך לאבד אפלו זאת, ולא יגרם שום חשך לנשמה כלל, כי לא יהיה שולט הוא, אלא כרוך בה לגמרי, וטפל אליה. והיא מאירה בכל בחינותיה בשלמות, וכמו שנותן לו שרש האורות של השערות, שאינם משגים לנו כלל, כי אין משיגים במקום שאין בחינת גוף משרשת שם.

פרק רביעי

מציאות הרע ותיקונו

[צו-קלג]

פרק רביעי

מציאות הרע ותיקונו

[צו] אָמַר הַשָּׁכֵל: עֵתָהּ לָנוּ לְהַבִּין הַמָּצֵב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר לָאָדָם, שֶׁהוּא בְּהוּוֹתוֹ
בְּעוֹלָם הַזֶּה, הֲלֹא זֶה זְמַן עֲבוֹדָתוֹ.

» אור השכל «

מבוא למציאות הרע ותיקונו

כשיש שליטה לגוף אז יש מקום לרע - כנגד המדרגה החמישית הנדול כסי פח, וזה כמשך השית אלפי שנה, כמו שנותן עולם הנקודים או עולם התווה. כחלק הזה (סי צו - קלג) המחבר מתאר לנו מציאות הרע וגדריו, סיבתו, תפקידו ותיקונו.

נשאלת השאלה: מה חלקו של הפרק הזה בספר דידן העוסק לכאורה בבירור כמה מעיקרי האמונה, ובהנהגת ה' את עולמו ונבראיו?

אם נסתכל על הפן של הנהגה - השתלשלות העולמות, יש באמת מקום לפרק זה של הרע בקטע זה כאן (כמו בעץ חיים וקל"ח). בתחילת דעת תכונות פירש לנו המחבר סוד ההטבה והיחוד כתכלית הבריאה. אחר כך יש העלם האין סוף המוליד הנהגת המשפט, והוא סוד הצמצום והרשימו הנשאר. אח"כ הסביר לנו איך הסתר פנים נותן מקום לגוף, והגילוי פנים לנשמה; אח"כ חיבור הגוף והנשמה מוליד היו - ההנהגה העליונה של ענפי אדם קדמון. אחר כך יש הבחינות (הארות - ענפי א"ק) היוצאות מאדם קדמון הרומזים למצבים השונים של (חיבורי גוף ונשמה) סוגי ההנהגה בזמן עולם הבא. ובמדרגה החמישית (של ענפי א"ק) הגוף שולט בכל בחינותיו; מצב זה מתבטא כמשך שית אלפי שנה, וכאן יש מציאות ממשית של רע, הנותן מקום לעבודה, להטבה ולגילוי יחוד.

אמנם אם נסתכל על הספר שלנו כחיבור המכרר עיקרי האמונה, הקורא, ישתאה וישאל: על מה האריך רבינו בענין של הרע, לבאר ולפרט בכמה צדדים את מציאות הרע ועניניו? ובכן מה התועלת לדעת כל הפרטים הנ"ל?

נראה לענ"ד היות שרבינו רוצה לברר לנו הנהגת המשפט (כנגד הגוף) - שהיא כנגד "העיקרים" של שכר ועונש וההשגחה, אז הקדים לנו את תורת הרע ותפקידו האמיתי, כדי להסיר מכשול ואכן נגף למאמין. בעצם הכנת גדרו האמיתי של הרע, הוא שמאפשר הבנה עמוקה בסתרי ההשגחה. ראה מאמר שלנו "הרע - הפך היחוד".

ואמנם, מה העבודה בכלל, כבר בארנוה, שהיא להעביר כל החסרון שנמצא בבריאתו - הוא הרע הזה אשר מצוי עתה ועומד להתבטל. ואמנם, על האדם המושא הזה להשתדל על בפולו ממנו בראשונה, ואחריו - מכל הבריאה כלה לפי מה שנוגע לו, וכאמרם ז"ל: "חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם" (סנהדרין לו). וענין זה בארוהו ז"ל במדרש על פסוק (הושע יד, ב) "כי כשלת בעונך" - זה לשונם: "אמר ר' סימאי: משל לצור גבה שהיה עומד על פרשת דרכים, ובני האדם נכשלים בה. אמר המלך: סתתהו קמעא קמעא, עד שתבא השעה ואני מעבירו מן העולם" וכו' (ילקוט שמעוני הושע, סוף סימן הקל"ב), עין שם. אמנם, מה שצריך לבאר עתה, הוא פרטי העבודה הזאת, ובאיזה דרך נעשה התקון הזה לאדם ולעולם.

ואולם מה שיצטרך לבאר תחלה הוא ענין מציאות הרע הזה - שהוא הגורם לכל מושא העבודה הזאת⁶⁰ - ולדעת: כל גבולותיו, מה ענינו ותולדותיו, כמה כחו גדול, וכמה מסתתרים אותו - כמאמרם ז"ל, וכמה יעבר מן העולם. ותראי, כי זהו מציאות מחדש לגמרי, שרצה וחדש אותו הארון ב"ה לנסות בו בני האדם, לתת להם מקום לעבודה; ולא היה רמז וזכר מן המציאות הנה, ולא קרוב לו, קדם שחדשו הארון ב"ה כלל ועקר. פי הארון ב"ה הנה הוא תכלית הטוב והשלמות. והנה, כל מה שהוא טוב, אף על פי שהוא מחדש, נקרא שמתיחם אליו ית', ומתקרב קצת לענינו ב"ה; אך הרע הזה, אדרבא, הנה הוא דבר ההפכי לו ית' ממש, אשר לא היה לענין זה - ולא קרוב לו - שם וזכר כלל קדם שחדשו הארון ב"ה, כמו שבארנו. אבל מבח יכלתו הבלתי-בעלת תכלית הוא זה, שיכול להמציא אף מה שהוא הפך לו

» אור השכל »

60. הנה לכאורה תפקיד הרע הוא לתת מקום לעבודה ולנסיון, ואח"כ לשכר; כמשל הצור שצריך לסתת, או כמשל המלך שמנסה בנו על ידי הזונה (זוהר תרומה קסג, ע"א). אמנם נראה כהמשך שיש לרע תפקיד מוכובד יותר בתיקון הבריאה ובגילוי יחודו יתברך. ראה הערה 71.

מִמֶּשׁ⁶¹ - שְׁאִין בְּחֶקֶן ית' עֲנִין מִמֶּנּוּ כָּלֵל - לְהוֹדִיעַ וּלְהוֹדִיעַ שְׁאִין לִיכְלֹתוֹ ית' שׁוּם גְּבוּל פֶּלֶל וְעֶקֶר. וְהוּא מִזֶּה שְׁאֵמֵר הַפְּתוּב: "וְיֹצֵר אֹרֶךְ... וְכוּרָא רָע, אֲנִי ה' עִשָּׂה כָּל-אֱלֹהִים" (ישעיהו מה, ז). וְאִמָּנָם, הוּא ית' שְׁהִמְצִיאוֹ - לֹא הִמְצִיאוֹ אֱלֹהִים לְשִׁיתִּבְטֵל⁶², וְכִמְזֹמְרִים ז"ל שְׁהִבְאִתִּי לְמַעְלָה; וְלֹא הִמְצִיאוֹ אֱלֹהִים בְּאוֹתוֹ

✽ אור השכל ✽

לצורך גבוה - גילוי יחודו, שאין עוד מלכוד. זאת ועוד, היות שהקב"ה, רצה שכל המציאות חהיה המשך אחד מקדושתו, או מוכן כביכול הקושי לעשות את הרע (כלי הטעם הזה, לא מוכן מה הכעיה לאדון כ"ה לעשות את הרע: הרי הוא כל- יכול, א"כ למה כ"כ פלא לעשות את הרע?); וראה לקמן הערה *70. וכאמת, החידוש הגדול כאן הוא, איך שהענין הזה (של הרע) נכלל ביחודו; ראה המאמר שלנו על היחוד.

62. וכך הוא כתב בתחילת הסימן שלנו, וז"ל: "הוא הרע הזה אשר מצוי עתה ועומד להִתְבַּטֵּל."

ובס"י קכד הוא מכאר: "ותראי כי הרע נבדא להבטל, ויש לדון בו בשני דרכים, מצד המצא ומצד הכטלו, פירוש, מצד ההתחלה ומצד הסוף. מצד ההתחלה הוא רע ודאי, אך מצד הסוף - גם זו לטובה. כי הנה אפילו בזמן שמתחזק וגובר עדיין - גם מזה נמשך טוב, כי זהו החשך שממנו יהיה ניכר האור של השלמות העליון בזמן שיתגלה לעתיד לבא. ועוד, שהרי זה כירוד אמתת היחוד ככל גדרו, כמו שביארנו לעיל, ומצד זה, יותר שמחשיך והולך - יותר יתגלה אמתת היחוד בכטלו את הרע הזה. ועוד, שהוא גורם ריוח לאדם עצמו המתנסה בו, כמשל הזונה עם בן המלך שדרשו חז"ל (זוהר תרומה קסג.). ועוד, שהרי נמצאת עבודה ומעשה ממש לאדם, שהוא מתקן הבריאה בידי, ומעביר החסרונות שבה, ונעשה שותף כביכול להקב"ה בעולמו."

61. נראה לכאורה שהרע הוא הפך היחוד. אבל אין בעיה לכל-יכול לכרוא גם הפכו; אמנם, האדון כ"ה רוצה להוכיח, להודיע ולהודיע את יחודו, דהיינו "שגם הפכו אינו זולתו", ולכן הוא כרוא את הרע לתכלית זו. ראה אדיר במרום, עמ' שצו: "וסוד הדבר, כי רצה המאציל ית"ש להראות יחודו, שנראה ממש בענין החזרת הרע לטוב, והיינו איך שמה שנראה הפכו - אינו זולתו, אלא הוא הכל, וההפך הוא - לכאורה, כי סוף הכל הוא טוב. ונמצא שרק מציאותו הוא הנמצא ודאי, ואין מציאות לאחר זולתו. אך למען לא יוכל איש לטעות ולומר - בזה הענין מגיע כחו, אך יכול להיות ח"ו רשות אחר בענין אחר, על כן עשה הענין הזה בכל יכלתו הכלתי תכלית, ואז נודע שאי אפשר להיות רשות אחר בשום צד, כי כל מיני כח אשר יוכל איש בשום צד לחשוב, כבר ישנם בו, וכנגד כל אלה המציאות את הרע שהוא ההפך שלו, וכשלא נמצא אלא זה השיעור של רע, נדע שאין נמצא הפך לבלתי תכליות אלא זה, והוא באמת רק כמה שמגיע ממנו אל אחרים. ואם אין הפך אחר מזה, על כן נקרא לזה הפך של כולו אף על פי שהוא כלתי תכלית. וכשזה ההפך עצמו נראה בסוף - איך שאינו זולתו, הרי נתברר יחודו בכירוד גמור."

נמצאנו למדים שאין הרע אלא מציאות עוברת, אינה מציאות של קיימא; שישנה רק מציאות אחת נצחית - האדון היחיד כ"ה וכ"ש. על כן, מצד אחד כל המציאות של הרע היא לצורך העבודה, ומצד שני היא

הַגְּבוּל, בְּאוֹתוֹ הַטָּבַע וְהַחֵק שְׂרָצָה, כִּי עַל כָּל פָּנִים אֵין הַפְּנֹה אֶלָּא לְלֶקֶט מִן הָרֶעַע עֲצָמוּ פְּרִי טוֹב לְצַדִּיקִים, לָתֵת לָהֶם שָׂכָר טוֹב בְּעוֹלָם (אצ"ל: בְּעַמְלֹם, ע"פ קהלת ד, ט).

[צז] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְדַאי דְּבַר זֶה צְרִיךְ לְבֹא עַד תְּכַוְנָתוֹ, כִּי רוֹאֵה אֲנִי שְׁתַּהֲיֶיהָ יְדִיעָה זֹו כּוֹלֶלֶת יְדִיעוֹת רַבּוֹת.

[צח] אַמְרָה הַשְּׁכָל: צְרִיךְ אֲנִי לְהַצִּיעַ לָךְ תְּחִלָּה הַצָּעָה אַחַת כְּלָלִית וְעַקְרִית מְאֹד.

[צט] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אֶמְרָה.

[ק] אַמְרָה הַשְּׁכָל: צְרִיךְ שְׁתַּדְרְעֵי שְׁכָל הַמְּתַהֲוֶה אוֹ הַמְּתַקֵּים בְּנִמְצָאוֹת - אֵינוֹ לֹא מְתַהֲוֶה וְלֹא מְתַקֵּים אֶלָּא בְּהַשְּׁפָעָה נִשְׁפָּעַת מִמֶּנּוּ ית'; וְכַפִּי מְצִיאוֹת הַהַשְּׁפָעָה, כִּךְ הוּא מְצִיאוֹת הַנּוֹלָד מִמֶּנָּה. וְעַגֵּן זֶה בְּאֵרוֹ הַיֵּטֵב הַרֵב הַגְּדוֹל הַרְמַבְּ"ם ז"ל בְּסֵפֶר הַמּוֹרָה שְׁלוֹ, ⁶³ בְּחֶלֶק ב בְּפָרְקִים רַבִּים, וְאַחַד מֵהֶם:

» אוד השכל «

63. הרמח"ל מצטט מקור יסוד זה - שכל המתהווה אינו מתהווה אלא מהשפעתו ית', ולפי ערך ההשפעה כך ערך הנולד ממנה - מן המורה נבוכים, חלק ב פרק י. אבל באמת, גם המקובלים דברו על אותו היסוד, אלא בלשון אחרת ובהבנה אחרת.

מורה נבוכים - חלק ב פרק י:
 "ידוע ומפורסם בכל ספרי הפילוסופים, כשידברו בהנהגה, אמרו, כי הנהגת זה העולם התחתון - רצוני לומר: עולם ההויה וההפסד - אמנם היא בכוחות השופעות מן הגלגלים, וכבר זכרנו זה כמה פעמים. וכן תמצא היחכמים ז"ל אומרים (בראשית רבה, פרשה

ראה גם כן דרך ה' - חלק ג, פרק ב, סי' ח: "ורק בדבר אחד יתר הטוב על הרע, שהטוב שרשו הוא שלימותו ית' הקדום והנצחי, ודרע אינו אלא דבר נברא לשיבוטל, ואין לו לשמש אלא כל זמן ההשתדלות של האדם שזכרנו למעלה."

הרע הוא מחודש ואין לו שרש קדום, אם כן סופו להתבטל. רק האין סוף ב"ה - שאין לו התחלה ואין לו סוף, יתקיים לנצח. כל מציאות הרע היא כדי לזכות בני אדם להיות בין קיבוץ השלמים שיתדבקו למאציל לנצח נצחים. לכן אין תכלית הרע רק שיבוטל וינוצח על ידי האדם.

בַּפֶּרֶק י מִמֶּנּוּ. וְהִנֵּה, דְגֻמָּא לָזֶה הוּא הַשְּׁפַעַת הַכּוֹכְבִים, שִׁידְעֵנוּ שְׁהוֹלִידָה כָּל עֲנִינֵי הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן הַזֶּה, וּכְמֵאֲמָרָם ז"ל: "אֵין לָךְ כָּל עֵשֶׁב וְעֵשֶׂב מִלְמַטָּה שְׂאִין לוֹ מִזֶּל בְּרַקִּיעַ שְׂמֶכָה בּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: גְּדֹל" (בראשית רבה י, ז); וּכְמוֹ שֶׁהֵבִיא הוּא ז"ל בְּפִירוּשׁוֹ (כמורה, שם). וְאֲמָנָם, אֱלֹה מְשַׁפְּיעִים לְפִי הַחֶק

» אור השכל «

לא תעתק הצורה בהם מנושא לנושא ולא ישתנה הנושא ההוא בעצמו, והשלישי - אלו הגשמים ההרים הנפסדים אשר יכללם חומר אחד; ושההנהגה שופעת מהאלוה ית' על השכלים כפי סדרם, וזמן השכלים ישפיעו מהם ממה שהוכן להם טובות ואורים על גופות הגלגלים, וישפיעו מן הגלגלים כוחות וטובות על זה הגוף ההוא הנפסד ברב מה שהוחנו מהתחלותיהם".

ראה ג"כ דרך ה': א.ה.ב - ג, וגם: ב.ז.א - ב. ובאמת, המעיין בדברי הרמח"ל בפרק רידן (ס"ק) יראה שהרמח"ל רוצה דוקא להדגיש שכל השפע שווה במהותו - דהיינו שהוא המשך מן קדושתו ית' (ראה סוף הערה 61). לעומת זה, הרמב"ם (מורה, ח"ב, פ"יב, ד"ה: וכיון שהשפעת השכל הנבדל) משתמש במלה "שפע", רק כמשל ורמיון, משא"כ אצל הרמח"ל, עיין ספר הכללים עמ' שכה (ולא כהערת הר"י חבר, שם, הע' 2). וע"ע כללי מ' החכמה, עמ' שז. ובאמת כל הענין הזה קשוד לבריאה "יש מאין", עיין דברינו בס"ק קצד. זאת ועוד, המעיין בדברי רמח"ל בדרך ה', ח"ב, פ"ה, סי"ג, יראה איך שהרמח"ל מקיים (בענין השפעתו ית') מה שהרמב"ם זלזל במורה, ח"ב, סוף פ' יב, ובלי ספק כלל שרמח"ל ידע על זה. זאת ועוד, שכל פעם שהרמח"ל הזכיר את הרמב"ם או רמז עליו בדעת תבונות (בענין מידותיו ית', השפעת הכוכבים, וכו'), באמת יש הכרלים יסודיים ביניהם. וה' יאיר עינינו בתורתו.

(ז, י): "אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע מכה אותו ואומר לו: גדל, שנאמר (איוב לח,ג): "הידעת חוקות שמים, אם תשים משטרו בארץ?" רמזל' יקראו גם כן הכוכב' - תמצא זה מבואר בראש 'בראשית רבה, שם אמרו: "יש מזל שהוא גומר הילוכו לשלושים יום, ויש מזל שהוא גומר הילוכו לשלושים שנה" - הנה כבר בארו בזה המאמר, שאפילו אישי ההויה יש להם כוחות כוכבים מיוחדים להם; ואף על פי שכל כוחות הגלגל מתפשטות בכל הנמצאות, אבל יהיה גם כן כח כוכב אחד מיוחד במין אחד, כענין בכוחות הגשם האחד; כי המציאות כולו - איש אחד, כמו שזכרנו. וכן זכרו הפילוסופים, שלירח כח מוסף, ומיוחד ביסוד המים; והדאיה על זה - תוספת הימים והנהרות בתוספת הידח, וחסדונם בחסרונו, והיות המשך בימים עם הקדים הירח, והחסרון - בשוכו לאחוד - רצוני לומר: עליתו וידידתו ברבעי הגלגל, כפי מה שהוא מבואר נגלה למי שהשקיף על זה. אמנם היות ניצוץ השמש מניע יסוד האש - זה מבואר מאד, כמו שתדארו מהתפשט החום במציאות עם השמש ותגבדת הקד ברחקן ממקום או בהעלמו ממנו. וזה מבואר, אין להאריך בזכרו".

ראה שם פרק יא:

"אבל המכון כולו - שהנמצאות מתחת הכורא ית' יזלקו לשלושה חלקים: האחד מהם - השכלים הנפרדים, והשני - הגופות הגלגליות, אשר הם נושאים לצודות עומדות,

שֶׁהַטְּבִיעַ בָּם הָאֵל ית', וּמִשְׁפִּיעִים רַק מֵה שְׁמֻקְבָּלִים מִמֶּנּוּ ית'; אֲךָ, הָאֵל ית' הוּא מְקוֹר כָּל הַשְּׁפַע הַנִּשְׁפָּע. וּפְרִשׁ הוּא ז"ל בְּפֶרֶק יב עַל זֶה: "מְקוֹר מַיִם-חַיִּים (אֲתִידֵה)" שֶׁהוֹכִיר הַנְּבִיא יִרְמְיָה (ב, ג), וְכֵן: "כִּי־עַמְדָּה מְקוֹר חַיִּים" (תהלים לו, י) שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה - שֶׁ"רְצָה לֹאמֹר: שְׁפַע הַמְּצִיאוֹת". וְכֻלָּל הָעֵנִין יֵאמַר ז"ל: "כֹּאֲשֶׁר הִתְבָּאֵר לָנוּ שֶׁהוּא בִלְתִי גוֹף, וְהִתְקַיֵּם שֶׁהַכֹּל פְּעֻלּוֹ, נֹאמֵר שֶׁהָעוֹלָם מִשְׁפַּע הַבּוֹרָא נִתְחַדֵּשׁ, וְשֶׁהוּא מִשְׁפִּיעַ עָלָיו כָּל מֵה שִׁיתְחַדֵּשׁ בּוֹ, וְכֵן נֹאמֵר שֶׁהוּא מִשְׁפִּיעַ מִחֻכְמָתוֹ", יַעֲיֵן שָׁם.

וְאִמָּנָם, שְׁמַעְתָּ כְּבֹר, שְׁכָל הַפְּעֻלוֹת שֶׁהָאֲדוֹן ב"ה פּוֹעֵל עִמָּנוּ - לֹא אַחַת בָּהֶם שִׁיְהִיָּה דְבָר מְעִינֵנוּ יִתְבָּרֵךְ, לְפִי מְהוּתוֹ הַפְּשוּט יִתְבָּרֵךְ, הַמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וְתִהְיֶה, כִּי הוּא לְפִי עֲצָמוֹ נִשְׁגָּב מִכָּל מֵה שֶׁשִּׁיךְ בְּבְרִיאֹתָיו וְדָאִי. אֲבָל כָּלֵם עֵינַיִם שֶׁחֻדָּשָׁם הוּא ית' בְּרִצּוֹנוֹ וְחַפְצּוֹ, וְהֵם מִיַּיִ הַשְּׁפָעָה שֶׁרְצָה וְחֻדָּשׁ לְהִיּוֹת מִשְׁפִּיעַ וְהוֹלֵךְ עַל הַסֹּדֵר שֶׁגִּזַּר בְּחֻכְמָתוֹ הַנִּפְלְאָה, כָּלֵם דְּבָרִים הַשִּׁיכִים לְמְצִיאֹת הַנִּמְצָאִים שֶׁרְצָה לְהַמְצִיא. וְנִמְצָא, שֶׁהַסִּפָּה וְהַמְסוּבָב - שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד - מְחַדָּשִׁים מְרִצּוֹנוֹ ית', פְּרוּשׁ: מִיַּיִ הַהַשְּׁפָעָה וְדַרְכֶיהָ - הֵם הַסִּפָּה, וְהַנְּבִרָאִים - הֵם הַמְסוּבָב. וְאִמָּנָם, חֻדָּשׁ הָאֲדוֹן ב"ה מִיַּיִ וְדַרְכֵי הַשְּׁפָעָה כְּמִינִים שֶׁל נִמְצָאוֹת שֶׁרְצָה שִׁיְהִיּוּ - כִּי כָל מִיַּן אֶחָד שֶׁל הַשְּׁפָעָה יוֹלִיד מִיַּן אֶחָד שֶׁל נִמְצָאִים. וְזֶה פְּשוּט, כִּי שְׁפַע הַחֻכְמָה הוּא שְׁפַע אֶחָד, וְשְׁפַע הַגְּבוּרָה הוּא שְׁפַע אֶחָד, וְשְׁפַע הָעֶשֶׂר הוּא שְׁפַע אֶחָד, וְכֵן כָּלֵם.

[קא] אִמָּרָה הַנִּשְׁמָה: וְכִי אֵין הַקַּב"ה יָכוֹל לְבְרָא כָּל הַנִּמְצָאוֹת בְּהַשְּׁפָעָה אַחַת?

[קב] אִמֵר הַשְּׁכָל: שְׁפַע - רְצָה לֹאמֹר: מֵה שְׁמֻגִיעַ מִן הַבּוֹרָא ית' אֵל נְבִרָאִיו לְעִשּׂוֹת בָּם עֵינֵי־מֵה. וְאִנְחָנוּ לֹא נְבַחֲינָהוּ מִצַּד הַפּוֹעֵל, כִּי כְּבֹר לֹא נִדַע אֵיךְ הַקַּב"ה פּוֹעֵל; לֹא נְבַחֲינָהוּ אֲלֵא מִצַּד הַנִּפְעֵל. וְכִשְׁנִיגִיעַ מִן הַבּוֹרָא ית' אֵל נְבִרָא כַּח וְגְבוּרָה - תִּהְיֶה הַהַשְּׁפָעָה הַהִיא הַשְּׁפָעָה גְבוּרָה, כִּי הִיָּה הַרְצוֹן

הַעֲלִיּוֹן בְּהַשְׁפָּעָה הַיְיָ - שֶׁתּוֹלֵד מִמֶּנּוּ הַגְּבוּרָה; וּכְשֶׁתִּגִּיעַ חֲכָמָה - תִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה חֲכָמָה, וְזֶה פְּשׁוּט.

נְדַבֵּר עַל נְדוּן דִּיּוֹן - עַל הַטּוֹבוֹת וְהָרָעוֹת. אֲנַחְנוּ רוֹאִים הַיּוֹלֵד הַטּוֹב וְהָרָע בְּעוֹלָם. אֵיךְ אֵת חוֹשֶׁבֶת שָׁהֵם נִשְׁפָּעִים?

[קג] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְכִי אֵינוֹ דָּבָר נִרְאֶה לְעֵינַיִם? מַה שֶּׁהוּא טוֹב הוּא שֹׁפֵעַ שֶׁל הַטְּבָה, וְמַה שֶּׁהוּא רָע הוּא שֹׁפֵעַ שֶׁל הָרָעָה.

[קד] אַמְרָה הַשְּׂכָל: שְׁתִּים אִמֹר לָךְ: א' - שְׂאִין הַקַּב"ה מִשְׁפִּיעַ רָעָה ח"ו, כִּי הוּא מְקוֹר טוֹב, וּמְמֻקָּר טוֹב לֹא יֵצֵא רָע.

[קה] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְאִם כֵּן, הָרָע - אֵיךְ בָּא? וְהֵרִי פְתִיב: "עוֹשֶׂה שְׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע" (ישעיה מו, ז)!

[קו] אַמְרָה הַשְּׂכָל: "בוֹרֵא רָע" פְּתִיב, וְלֹא "עוֹשֶׂה רָע", לְפִי שֶׁהוּא בָּרָא הָרָע בְּמִצִּיאוֹת" - שְׂאֵם לֹא הָיָה בּוֹרֵא אוֹתוֹ לֹא הָיָה נִמְצָא - אֵךְ אֵינוֹ עוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּקוּם וְעֵשֶׂה.

» אור השכל »

אנו מדברים רק על רצונו (ולא על רצונו הבלתי תכליתי) - הרצון התכליתי. כשאומרים העולם או סילוק, מדובר בסילוק של הבחינה הבלתי תכליתית מן הפעולה שנעשית מוגבלת. בצמצום, ישנו העדר לבלתי תכליתי, אבל גילוי לגבול. (קל"ח סוף פתח כד). כשאנחנו אומרים העדר, בשום פנים לא מדובר בהעדר של משהו מן המאציל. ב"ה (אפילו כמו אור), אלא מדובר בביטול ההכנות הטובות. ראה אדיר במרום, עמ' תה: "אך זה מונח קבוע - שלעולם אין חסרון

64. "ברא הרע במציאות" - דהיינו המאציל ברא האפשרות של הרע להיות, וזה סוד ההסתר פנים שדובר בו בפרקים הראשונים. אמנם רק אחר ההשתלשלות של החסרונות יוצא הרע.

וכאן הוא המקום לבירור של המושגים: העולם או הסתר, והעדר השפע. אלו דברים שמחויבים הגשמיות, ואין לנו לייחס למאציל דברי הגשמה כלל, שלא שייך בו גוף וכל עניני גוף. א"כ מה הפשר של העולם שנותן מקום לחסרון ואח"כ לרע? קודם כל צריך לדעת שאין אנו מדברים על עצמותו ית', ואין

[קז] אמרה הנשמה: ואם פן, איך נעשה?

[קח] אמר השכל: קראי כתיבי: "ה' ברצונך העמדתה להררי עז, הסתרת פניך הייתי נבהל" (תהלים ל, ח); "תסתיר פניך יבהלון" (תהלים קד, כט); ומשה רבנו ע"ה כבר אמר: "והסתרתני פני מהם והיה לאכל" וגו' (דברים לא, יז). וזה, פי הטוב - הקב"ה עושה אותו ממש בשפע הטוב, אבל הרע אינו אלא העדר שפעו ובטולו, אם מעט ואם הרבה. פי השפע הטוב פא בכל תקון המצטרף לטובת הנשפע; ואם יבטל ויעדר השפע לגמרי - זה יהיה בטול לנשפע, בטול גמור. אך אם השפע לא יבטל לגמרי, אך מתנאי שלמותו יתבטלו ויעדרו - יהיה החסרון בנשפע, ולא בטול גמור. דרך משל: שפע המציאות והחיים בבואו שלם בכל ההכנות הטובות, הנה יהיה הנשפע חי ובריא; ואם יבטל לגמרי - ימות הנשפע ההוא. אך אם לא יבטל לגמרי, אבל הכנותיו יעדרו ותנאי שלמותו, הנה לא ימות הנשפע ההוא, אבל יחלה ויחיה חי צער, וזה פשוט. ונמצא, שלא נוכל לומר שהטוב והרע הם שתי השפעות, כמו שחשבת, אבל הם תולדות ההשפעה או העדרה, בכל או במקצת.

[קט] אמרה הנשמה: הרי טעם ראשון. והשני שיעדת לומר לי - מה הוא?

[קי] אמר השכל: כאשר נדקדק במציאות הדברים, נמצא שאין הרעות אלא הפסדי הטובות עצמם.⁶⁵ ואלו נקח כל מיני הטובות שיש במציאות,

✻ אור השכל ✻

הוא סוד ההעדר, וזהו מקור הרע. זהו שאמר: "ביטול ההשפעה - זה בעצמו הרע". אין מציאות שרשית ומהותית של השפעת הרע, אבל יש השפעה של טוב וכיטולה - שהוא בעצם הרע (עיי' ס' קלב).

65. כבר ראינו שהרע אינו נולד רק מביטול שפע הטוב. הרע מגלה שאיזה טוב היה צריך להגיע ואינו מתממש כרגע. בינתיים

במשפיע, אלא שאם אין עוד כלי - יעמוד השמן. ועל כן תדע, שאין ההעלם של הראש שיתעלם מן הסוף - אלא ההעלם לסוף שאינו עומד לקבל מן הראש. ולכן תבין שאין הצמצום לא"ס ב"ה, אלא לנאצלים. כי אין המניעה אליו, והוא אינו מתעלם, אלא לנו הוא הגבול שלא נוכל לקבל ממנו. ונמצא הסוף מתעלם מן הראש." נמצאנו למדים, שביטול ההכנות הטובות

וּנְבִין גְּדָרִם, וְכָל הָרְעוּת וְנִבְיָן גְּדָרִם גַּם כֵּן, נִרְאֶה שְׂאִין מְצִיאוֹת הָרְעוּת אֲלֵא
הַפְסְדֵי אוֹתָם הַטּוֹבוֹת עֲצָמָם. עַל כֵּן, אֵין שֶׁיָּד פֶּה לֹאמֹר - שְׂתֵי הַשְּׁפָעוֹת הֵם,
אֲלֵא - הַשְּׁפָעָה, וְהַעֲדָרָה וּבִטּוֹלָה, בְּכָל אוֹ בְּמִקְצָת, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

[קיא] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְאִם כֵּן, הָעוֹלָם הִזֶּה שְׂאֵנוּ רוֹאִים שֶׁהוּא מְרַכֵּב וְדַאי -
שֵׁישׁ בּוֹ טוֹבוֹת וְרְעוּת - נִצְמַרְדֵּךְ לֹאמֹר שֶׁנִּבְרָא בְּשְׁנֵי דְרָכִים: בְּהַשְּׁפָעָה,
וּבִטּוֹל הַהַשְּׁפָעָה.

[קיב] אַמְרָה הַשֶּׁכֶל: וְכִי דְבַר-תִּמְהָה הוּא זֶה? זֶה פָּשׁוּט, וְאִי-אֶפְשֶׁר לְחַלֵּק, כִּי כָּל
מֵה שֶׁהוּא טוֹב - מֵהַשְּׁפָעָתוֹ ית' הוּא נוֹלֵד, וְכָל מֵה שֶׁהוּא רַע -
מֵהַעֲדָר שֶׁפַע וּבִטּוֹלוֹ נוֹלֵד וְדַאי. וְאִם אָנוּ רוֹאִים טוֹבוֹת וְרְעוּת, נִדַע וְדַאי -
שֶׁשְׂתֵּים הֵנָּה עֲשֵׂה הָאֱלֹהִים: הַשְּׁפִיעַ וְסִלַּק שֶׁפַעוֹ, וְנִבְרָאוּ שְׂתֵי הַבְּרִיאֹת
שׁוֹכְרָנוּ.

[קיג] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אֵיךְ, זֶה אֵינְנִי מְבִינָה. עַד שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁמֵּהַשְּׁפָעָה נִבְרָאוּ
בְּרִיּוֹת - הֵנָּה טוֹב; אֵיךְ, מֵהַעֲדָר הַשְּׁפָעָה אֵיךְ יִבְרָאוּ בְּרִיּוֹת? הֵנָּה
מֵהַעֲדָר לֹא יוֹלֵד מְצִיאוֹת! וְאִם כֵּן, לֹא נִמְלֵט מֵאַחַת מִשְׂתֵּים: אוֹ שֶׁצָּרִיךְ
לֹאמֹר, שֶׁהַקַּב"ה בְּרָא הָרַע בְּקוֹם עֲשֵׂה מִמֶּשׁ, אוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה אֶפְשֶׁר לוֹ בְּרִיאָה
וּמְצִיאוֹת!

[קיד] אַמְרָה הַשֶּׁכֶל: כְּשֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁהַקַּב"ה בְּרָא הָעוֹלָם הִזֶּה, וְדַאי נִבְיָן -
בְּתַחֲלָה בְּרִיאַת הַכֶּלֶל,⁶⁶ וְאַחַר כֵּךְ הַפְּרָטִים, פְּרוּשׁ: בְּתַחֲלָה הַטַּבַּע

» אור השכל »

עולם הנקודים או עולם התווהו. והוא ענין
התהוות הרע הממשי מכוח הצטברות של
החסרונות (ראה הערה 66).

66. בריאת הכלל - דהיינו מה שהוא קורא
מיד בהמשך בריאת הטבע הכללי; מה כוונת

הביטול של הטוב גורם לחסרון וקלקול. אלא
שהשאלה של הנשמה (בסי' קיג) במקומה
עומדת: איך מהעדר תיולד מציאות [של
נבראים]? וכדי לענות על השאלה, רכינו
מציע לנו הקדמה ארוכה (סי' קיד - קכו)
כשרש הרע בכריאה - הנקרא בתורת הקבלה

עֲצֹמוֹ, וְאַחַר כֵּךְ אִישׁוֹ. וְהִנֵּה, פְּשָׁרָצָה הָאֲדוֹן בִּ"ה לְחֹדֶשׁ הַטֶּבַע בְּטוֹב וְרַע, הִנֵּה וְדָאֵי הוּא שְׁבָאָה הַשְּׁפָעָה מִמֶּנּוּ לְחֹדֶשׁ מְצִיאוֹת הַטֶּבַע - וְזֶהוּ הַטּוֹב⁶⁶; וְזֹאת הַהֲשָׁפָעָה עֲצֹמָה, קִצַּת מִמֶּנָּה נַעֲדָרָה - הִינּוּ: הַהֲכֹנֹת הַטּוֹבוֹת שְׁהוּ

✻ אור השכל ✻

כל השרשים אחת אחת, ולובשים צורתם בפני עצמם, ומציאים ענפיהם כל אחד בפני עצמו, הא כדאיתא והא כדאיתא⁶⁷.

*66. מהו המציאות הטבע - שהוא הטוב שהתחדש בתחילה לפני ההעדר? (המציאות - ההארה הזאת לא יכולה להיות המ"ה, שכידוע התחדש רק אחר ההעדר - ב"ן).

מציאות הטבע הזה - שהוא הטוב, הוא ידוע בלשון חז"ל כאור הגנוז, שגנוז הקב"ה, והוא הנקרא בלשון הרמח"ל: "אצילות ראשונה". עיין כללות האילן פ"ב, מ"ד: "באו האורות ולא קבלום, נשברו ונפלו נגזז המעולה שבהם..."

ראה אדיר במרום עמ' קד: "והנה כשנפלו הכלים האלו נתחלקו לג' חלקים. כי החלק המעולה שבהם הלך בבריאה, והחלק הפחות ביצירה, והיותו פחות בעשיה. אך צריך שתבין, כי הענין הזה אנו מזכירים בשם נפילה וירידה, ולא בשם התפשטות, והלא היה נראה ליקרא בשם התפשטות, כי ידענו שהבריאה היא התפשטות האצילות, והיצירה של הבריאה, והעשיה של יצירה. אבל הענין הוא, כי כאן לא היה כך, כי לא נשאר אצילות ובא אחרינו ב"ע, אלא נחסר בחינת האצילות ולא נשאר אלא מדריגת ב"ע. וזהו שאנו אומרים, שנפלו, כי חסרה הבחינה הראשונה המעולה שבהם, וירדו ממדריגת האצילות לבי"ע. וזה החלק המעולה נתעלם לפנינו בא"ק, והבן היטב זה הענין. והנה זה סוד האור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לצדיקים (חגיגה יב, א)."

ראה ג"כ קל"ח פתח מט.

רבינו במושג זה: הטבע הכללי (או: החומר הכללי, בלשון הקל"ח פתח מ?)

שיהיה ברור, לא מדובר כאן בחומר הראשון - החומר הגשמי הראשון (כדוגמת החומר היולי) שדברו עליו החוקרים, שממנו מתפשטים הנבראים. אלא יש כאן מושג של מציאות הראשונה של החומר שכולל חוק השרשים של כל סוגי הנמצאים: רחניים (מאורות, נשמות, מלאכים) וגשמיים. החומר הכללי או הטבע הכללי הזה הוא הנקרא בלשון המקובלים בשם "עולם הנקודים".

ראה קל"ח פתחי חכמה פתח לט:

"עולם הנקודים היה כמו חומר אחד שממנו צריך לפרט אחר כך כל הפרטים. והיינו כי כל הנמצא - בין למעלה ובין למטה - הכל הוא רק ענין אחד, בנוי מפרטים רבים. והוא איננו כללי אלא אם כן כל פרטיו עומדים בו בשוה, כי כך כל הנברא הוא רק לכבוד הבורא, והוא ענין "כל פעל ה' למענהו". ובזה נכללות כל הבריות - הטובות והרעות, כי הכל ענין אחד ומציאות אחת לבד של בריאה המשלמת גילוי יחוד וכבוד של א"ס ב"ה."

[ובפירוש שם עמ' קמז]: "כלל הדבר, שני מיני שרשים יש - יש שורש מוציא ענפיו במינו, ושורש מוציא ענפיו שלא במינו. וכלל שני שרשים אלה הוא עולם הנקודים. פירוש - לא השרשים עצמם, אלא הסוג של שני מיני שרשים אלה, והוא חק המציאות של שני שרשים אלה, עם כל תולדותיהם הצריכים להמצא בהם. ונקרא זה התחלת כל אלה התולדות שבאים גם כן בדרך הדרגה, מצב אחר מצב, שניהם תחלתם בנקודים, שהוא כמו חומר כללי להם, שמשם אחר כך יוצאים

בָּהּ, וְתֵנְאֵי הַשְּׁלֵמוֹת שְׁלֵה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים הַטֵּבַע בְּתִכּוּנָתוֹ טוֹב - וְהֵנָּה, מְצִיאוֹת הַהֶעָדֵר הַזֶּה⁶⁷ הוּא שְׁחָדֵשׁ בְּטֵבַע הַפְּסָדִי הַמְצִיאוֹת הַטּוֹב, שֶׁהֵם הֵם כָּלֵל

» אור השכל »

”כפי דברי חכמת האמת, אנחנו אומרים שיצאו עשר ספירות כתחילה, והם מה שאנו קוראם עולם הנקודים, שהיו סיבות כל הנמצאים בעוה”ז. ונשברו ונתבטלו, והוא העלם הסיבה שזכרתי. ומזאת השבירה נולדו כל הקלקולים. ואח”כ נתקנו הספירות ונעשה העוה”ז כמו שהוא עתה, והיינו התיקון הוא שנתן מקום לההויה. אך לפי שלא נעשה תיקון גמור, לפיכך נשארו עדיין קלקולים בעולם. וכשיהיה התיקון נשלם - לא יהיה עוד רע בעולם. (והנה) [נמצא] כשנרצה לדעת עניני הטוב והרע והתיקונים הכלליים של העולם, נלך לבקשם בענין השבירה והתיקון.”

ראה כללים ראשונים, כלל יא:
”המלכין קדמאין ושבירתן, הוא כלל שורש המצא מציאויות הטבע והשחתתם, שזה הוא שורש מציאות טוב ורע בהחלט, פירוש - בטבע עצמו, לא כאישיו. אח”כ בא התיקון, ואז נעשו המידות של הטוב לצד אחד, ונדחו הרעות, שמהם נעשו ספירות הסי”א, ואז נשרשו אישי הטבע לפי מה שראוי להיות בהם מן הטוב ומן הרע שכבר הוכן בטבע עצמו בהחלט. והנה המ”ק היו שרשי מציאות הטבע, אך לא בשלימות, שיהיה לעתיד לבא שמים החדשים וארץ החדשה. ולבחינת מציאויות האלה גזר הקב”ה הביטול, והיתה השבירה שזכרנו שהיא שורש ההשחתות כולם. אך למציאויות השלמות לא גזר ביטול, וענינם מושרש בתיקון השלם שיהיה לעתיד לבא, שישתלם לגמרי חסרון השבירה, ולכן לא יהיה עוד בהם ביטול, אלא ”שמים החדשים וארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני תמיד” כתיב. ואמנם מה שעשה האדון כ”ה שורש המציאויות האלה בלתי שלימות - לא מבלתי יכולת ח”ו, אלא שכיון

67. מה פשר ”מציאות ההעדר הזה?” המאציל חידש בטבע הכללי מציאות ההפסד של הטוב, וזהו סוד: מציאות ההעדר, שהוא סיבת ההפסד.

מציאות ההעדר הזה הוא הנקרא כלשון המקובלים ”המלכין קדמאין” (המ”ק), או הספירות של עולם הנקודים.

ראה כללים מתוך מלחמת משה, ס’ הכללים עמ’ שנו, ס’ ט:

”עד שאין אנו באים לענין העבודה, אין שייך שום טוב ורע. אך כשכבאים אנחנו לזה, צריך שיתחדש ענין הטוב והרע, וזה פשוט. ואמנם זה כלל גדול, כל זמן שהסיבה משפיעה לעלולה - כוח (העילה) [המסוכב] יהיה חזק, וכשתעלם הסיבה - המסוכב לא יעמוד. והנה רצה הרצון העליון לתת הריה והפסד בעולם, או הכין כל זאת בדרך זה, פירוש - כתחילה [גילה] הסיבה עצמה לנמצאים, אח”כ נתן מקום להעלם הסיבות האלה שישארו העלולים מתבטלים. ואח”כ חזר וגילה הסיבות האלה בתיקון, ובכוח כראוי. והנה בהתעלם הסיבות - ההעלם עצמו של סיבת ההויה נעשה סיבה להפסד, וזה פשוט. וכפי מיני סיבות ההעלמות שהיו נעשים, כל כך מיני סיבות היו נעשים להפסדם. ונמצא, שבהכין רצון העליון סיבות ההויה, היו מאירים האורות, ובהתעלמם היו האורות כמו מתבטלים ומתחשכים, וזה עצמו נעשה סיבה להפסד, כי העלם ההויה - סיבת ההפסד. ואח”כ חזר וגילה סיבות ההויה, ונמצאו כנגדם סיבת ההפסד גם כן, וזהו ההכנה למה שצריך בעוה”ז. נפקא מינה - שסוף תיקון העולם יהיה בהישאר רק סיבות ההויה, בלא מציאות העלם הסיבות כלל. ולכן לא יהיה עוד רע בעולם.

הָרַע. וְזֶה, פִּי הַטֹּבֵעַ וְדַאי מִתְקַלְקֵל מִמָּה שְׁאִין הַשְּׁפַע מִתְמִיד לוֹ. וְאַחַר שְׁחַדְשׁוּ שְׁנֵי הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה בַּטֹּבֵעַ הַכִּלְלִי, נִכְנְוּ הָאִישִׁים בְּפֶרֶט - אֵלֶּה עַל פִּי הָעֲנִינִים הַטּוֹבִים, וְאֵלֶּה עַל פִּי הָעֲנִינִים הָרָעִים. וְאַמֵּנִם, גַּם מְצִיאוֹת הָאִישִׁים נַעֲשֶׂה וְדַאי בְּהַשְּׁפָעָה - פִּי כָּבֵד שִׁמְנוּ הַמוֹסֵד בְּרֵאשׁוֹנָה: שְׁאִין שׁוֹם דְּבַר נַעֲשֶׂה אֶלֶּא בְּהַשְּׁפָעָה.

וְאוּלָּם, הַהַשְּׁפָעָה הַזֹּאת, הִיא הַהַשְּׁפָעָה בְּאֵה אַחַר הַהַשְּׁפָעָה שׁוֹכְרָנוּ, שְׁחַדְשָׁה בְּמְצִיאוֹת הַכִּלְלִי הַהוּיָה וְהַהֶפְסֵד; וְעַל כֵּן יֵשׁ בַּחֲקָה לְקַחַת מִן הַכִּלְלִי שֶׁל הַטֹּבֵעַ לְצַרְךָ בְּנֵין הָאִישִׁים מִה שִׁיִּצְטָרֵךְ לְהִרְפֹּכְתָם מִן הַטּוֹב וּמִן הָרַע הַמְּחַדֵּשׁ כָּבֵד. וְאוּלָּם, תִּרְאִי, פִּי אֵין אֲנִי אוֹמֵר שְׁנִתְבַּטְּלָה הַהַשְּׁפָעָה לְגַמְרִי - פִּי אֵז הָיוּ מִתְבַּטְּלִים וְדַאי כָּל הַנְּמַצְאוֹת, וְזֶה הוּא הַהַעֲדָר שְׁאִמְרַתִּי שְׁאִינוּ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מְצִיאוֹת - אֲבָל הָעֲנִין הוּא, שְׁנִתְבַּטְּלָה רַק בְּמִקְצַת, שְׁהָרִי הַכְּנוּתִיָּה וְתִקּוּנִיָּה הֵם שְׁנִתְבַּטְּלוּ. וְזֶה הָעֲנִין כְּמוֹ שִׁיִּגִיעַ לְאִישׁ שִׁיחַלָּה וְלֹא יִמּוֹת, כֵּן מְצִיאוֹת הַטֹּבֵעַ הַכִּלְלִי הוּא שְׁמִתְקַלְקֵל בְּסוּר הַהַשְּׁפָעָה קֶצֶת וְלֹא לְגַמְרִי, וּמִתְחַדְשׁוֹת הָרָעוֹת שְׁאִינָם אֶלֶּא קְלִקּוּלִים בְּמְצִיאוֹתוֹ שֶׁל הַטֹּבֵעַ הַשְּׁלֵם.

וְהָרִי הַמְּנַח שְׁלָנוּ קִים לְעַד - שְׁאִין הַקַּב"ה עוֹשֶׂה אֶלֶּא הַטּוֹב, וְהָרַע אֵינוֹ עוֹשֶׂה; אֶלֶּא מִהַעֲדָר שְׁפָעוֹ הוּא נוֹלֵד.⁶⁸

⌘ אור השכל ⌘

68. מסקנה: מציאות הרע אינה מהותית וקדמונית, אלא היא מתודשת לגמרי. מציאות הרע נובעת מביטול השפעה של הטוב. ביטול זה נקרא מיתת המלכין קדמאין. וכאן יש מקום עבודה לתחתונים: להעביר ביטול השפע על ידי תיקון החסרונות ולסתום פי המקטרג; ועל ידי זה ימשך תמיד הטוב בלי שום מונע - שאין מניעה רק מצד התחתונים. אבל המאציל ב"ה הוא שחידש מציאות הביטול, דהיינו האפשרות לבטל השפע של הטוב.

בתחילה להניח מקום לרע לימצא לצורך עבודת האדם. ונמצא שאז לא כיון אלא להיות מוציא הרע לפועל, על כן עשאו כבלתי שלימות, כי לא רצה להוציא הרע אלא לדבר בלתי שלם, אך לא לדבר השלם שנשלם בכח שלימותו ית', שאין שייך עוד שם רע. וזה ענין שורש הסי'א שהיתה במלכין קדמאין, ובעבודה לא היו זה כנגד זה, ולא היו מתחברים בנוקבא, וכל שאר התיקונים שיש עתה באצילות לא היה בהם.

[קטז] אָמַרָה הַנְּשֵׁמָה: סוֹף דְּבַר, הַבְּנֵי מְצִיאוֹת הָרַע - אֵיךְ מִתְהוֹה. עֵתָה צְרִיכִים אָנוּ לְהַשְׁלִים עֲנִין זֶה - לְדַעַת פֶּלַג גְּבוּלוֹתָיו.

[קטז] אָמַר הַשֶּׁכֶל: אָמֵנָם, צְרִיךְ שְׁתַּדְּעֵי הַקְּדָמָה אַחַת גְּדוֹלָה. וְהִיא, אֶף־עַל־פִּי שְׂבַחְקוֹ ית' הִיָּה וְדַאי קְרוֹם לַעֲשׂוֹת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה - כִּי לֹא יִשְׁתַּנֶּה בּוֹ שׁוֹם דְּבַר בְּשׁוֹם זְמַן - אֶף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא יִקְרָא זֶה: שְׁהִיו הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּכַח - שְׂצְרִיכִים לְצִאת אֶל הַפְּעֵל⁶⁹ - כִּי זֶה הוּא אֶחָד מִן הַשְּׂבוּשִׁים שְׂנִכְשְׁלוּ בּוֹ מֵאֲמִינֵי קְדָמוֹת הָעוֹלָם. אָמֵנָם, הַכֹּלֵל הוּא, כִּי כָל מֶה שֶׁהוּא בְּעֲנִינֵי הָאֲדוֹן ב"ה קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם - אִי אֶפְשֶׁר לְהַשְׁיִגוֹ כֹּלֵל, וְאִין שִׁיךְ שָׁם שׁוֹם אֶחָד מִן הַגְּדָרִים הַנּוֹכְרִים מֵעֵתָה. וְאִין לְהַזְכִּיר - לֹא כַח וְלֹא פֶעֶל, שִׁיתְחִיב מִזֶּה הַמְּצֵא כָּל הַיְחָס הַנִּמְצָא בֵּין הַכַּח וְהַפְּעֵל. אָמֵנָם, בְּשַׁעֲהַ שְׂרַצָּה לְבְרֵא הָעוֹלָם, הוּא עֲצָמוֹ חֲדָשׁ מְצִיאוֹת הַכַּח וְהַפְּעֵל, וְהוּא עֲצָמוֹ עֲשָׂה

« אור השכל »

עיין מה שכתב בנידון אחר הרמב"ם בספרו המורה נבוכים, שבחלק ב, פרק יח, וממנו תסתייע מילתא: "הדרך הראשון אשר יזכרו: שיתחייב לנו בו, כפי מחשבתם שהאלוה יצא מן הכח אל הפועל, כשיהיה פועל עת אחת ולא יפעל עת אחרת. וסתירת זה הספק מבוארת מאד. והיא: שזה הענין אמנם יתחייב בכל מרכב מחומר בעל אפשרות ומצורה - כי בלא ספק כשיפעל הגשם בצורתו אחר שלא עשה, כבר היה בו דבר בכח ויצא לפועל, ואי אפשר לו מבלתי מוציא; כי זאת ההקדמה אמנם התבארה במופת בבעלי החומר. אבל מה שאינו גוף ואין לו חומר - איך בעצמו אפשרות בשום פנים. וכל מה שיש לו הוא בפועל תמיד, ולא יתחייב בו זה, ולא ימנע בו שיעשה עת ולא יעשה עת, ואין זה שינוי בחוק הנפרד ולא יציאה מן הכח אל הפועל."

69. לא רק חוקרי קדמות העולם השתבשו במושג הזה של כוח ופועל, אלא גם חכמים מחוכמים השתבשו בענין הזה, וחשבו מחשבות שכאילו הדין (שרש הרע) נמצא כלול בתוך האין סוף, ואחר הצמצום התגלה, כדוגמת המלה שנמצא כלול בתוך המים, ואחר ההתאדות - סילוק המים, מתגלה המלת. (עיין דרושי חפצי בה, דרושים על עץ חיים, סי' א).

זאת ועוד, אל נשכח שאנו נמצאים כאן הרבה מדרגות לפני הבריאה ממש, דהיינו לפני השלב של בראשית. ב"בראשית" - אפשר לדבר על הבריאה שהיתה בכוח ויצאת לפועל. אמנם השפעה הזאת (שהיא בעולם הנקורים - עולם התורה) הראשונה, וביטולה, היא לא בגדר של חומר, אלא בגדר של רעיון (מחשבה). ובאמת רק בחומר שייך יציאה מן הכוח אל הפועל, אבל במחשבה לא שייך הוצאה מכח אל הפועל.

העולם וכל פריאותיו - בתחלה בכח ואחר כך בפעל, לחדש מציאות זה של כח ופעל. שבמאמרו הראשון לכרא העולם היה העולם בכח, ואחר יצא אל הפעל; ועל זה רמזו רז"ל: "בראשית נמי מאמר הוא" (ר"ה לב), ונשתנה משאר המאמרות להיות כאן כלול העולם בכח, טרם צאתו לפעל. ואמנם, בחדשו את הטבע בכח, אז נעשו כל הענינים האלה שזכרנו בהשפעה, ואחר כך יצא הכל לפעל כמו שהוכן בכח, וכמו שבארנו.

ואודיעך עוד ענין עמוק בדבר זה, והוא כלל מציאות העולם בכל זמניו. פי שרש הכל הוא, שהאדון ב"ה חפץ ורצה להשפיע משובו אל הנמצאים שרצה להמציא, וחדש על פן מציאות הארדה והשפעה ממנו ית' ראויה לערך הנמצאים האלה שרצה להמציא. אמנם, מה שחפץ האדון ב"ה בהשפעה, הוא שתהיה השפעה של קדשה ממש⁷⁰ ממנו ית' - שהוא עצם הקדשה ומקורה - ויהיו תולדות ההשפעה הזאת רק ענינים של קדשה. וכמו שהוא גם עתה במלאכים, שאין להם שום ענין אחר כי אם עניני קדשה גמורה, פן אין התכלית המכוון בחדוש ההשפעה הזאת כי אם שישפע מקדשתו ית"ש אל נמצאיו, להיות נהנים מזיו קדשתו, לא זולת. אבל, לפי שרצה במציאות העולם השפל הזה, על פן גור שתהיה השפעתו גם היא נשפלת במעלתה, להוליד דברים שפלים וגשמיים אלה - שירידה היא לה ודאי, שלא על התכלית הזה חרשה.

» אור השכל «

מקדושתו, עשוי לערך התחתונים, שיהנו בו על דרך "ונהנים מזיו השכינה". אך זה הזיו עצמו הוא כלל הארות, מתמשכות בסדר נימוסי, שנוולדות מהם הפעולות שנוולדות. וחוזרים להיות מידותיו ית' כמו שביארנו, כי על כל פנים אין המידות בו, אלא מה שהוא עושה בהארתו והשגחתו.

70. ההשפעה הזאת שמדובר בה כאן היא עיקר מהותן של הספירות, שהיא לפשט הקדושה ממנו ית' אל התחתונים.

ראה כללים ראשונים, ס"א:

"ואמנם עיקרם של ספירות הם התפשטות קדושה וזיו עליון ממנו ית', שהוא המקור הנעלם הבלתי מושג כלל, ואלה כולם הם זיו

וּנְמָצָא, שְׁמָהּ שְׁאֵנוּ רוֹאִים שֶׁהוּא עֵתָה מְשַׁפֵּיעַ דְּבָרִים גְּשָׁמִיִּים וְשִׁפְלִים, נִדְעַ
 שֶׁזֶהוּ מְעוֹט וְהַשְׁפָּלָה לְהַשְׁפֵּעַ עֲצָמָה, שְׁצָרִיכָה לְהַתְּלַבֵּשׁ בְּדַרְכֵי אֱלֹהִים
 שֶׁהֵם פְּחִיתוֹת לְגָבָה - לְהִיוֹתָהּ הַשְּׁפָעַת הָאֵל ית', מְקוֹר הַשְּׁלֵמוֹת וְהַקְדָּשָׁה.
 אֲךָ, כִּדְ עָלָה בְּמַחְשָׁבָה לְפָנָיו ית' - לְהַלְבִּישׁ הַשְּׁפָעַתוֹ בְּדַרְכֵי הַחֲשׂוֹכִים
 הָאֵלֶּה, עַד עַת מוֹעֵד שֶׁתִּתְּפֶשֶׁט מִכָּל אֱלֹהֵי הַלְבוּשִׁים^{70*}, וְתִשָּׂאֵר בְּבִרְוָה
 וְתִכֵּן עֲנִיָּה - שְׁלֵא תִהְיֶה הַבְּרִיאָה וְכָל עֲנִיָּיָה אֵלָּא קִדְשׁ לַה'. וְהֵנָּה, כָּל זְמַן
 עֲבוֹדַת הָאָדָם הַהַשְׁפָּעָה מִתְּלַבְּשֵׁת בְּלְבוּשֵׁי אֱלֹהִים, וְכַלּוֹת זְמַן הָעֲבוֹדָה -
 תִּתְּפֶשֶׁט גַּם הִיא מִן הַלְבוּשִׁים. וְאִמְנָם מְסֻבּוֹת גְּדוּלוֹת וְגִלְגּוּלִים גְּדוּלִים שֶׁם
 הָאָדָם ב"ה לְדַבֵּר הוּא לְהַגִּיעַ אֶל תְּכֵלִיתוֹ. וּנְמָצָא, שֶׁשָּׂרֵשׁ הַתְּחַלְפוֹת זְמַנֵּי
 הָעוֹלָם הוּא דְרָךְ הַשְּׁפָעַתוֹ ית' - שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וּמְשַׁנֵּה הַשְּׁפָעַתוֹ מְעַלְוֵי לְעַלְוֵי,
 עַד שֶׁתִּגִּיעַ לְעֵצֶם עֲנִיָּה, לְהִיוֹת כָּל הַמִּתְחַדֵּשׁ בְּנִמְצָאִים רַק קִדְשׁ קִדְשִׁים,
 כְּמוֹ שֶׁבְּאֵרְנוּ.

« אור השכל »

[העליונה - של הא"ס, שאנו עוסקים לפני
 הצמצום] "נאצלו כל הכלים", דהיינו ענין
 הלבוישים. וראה מאמר סוד היחוד גנוז רמח"ל,
 עמ' רסו, וג"כ אדיר במרום עמ' תמ-תמא.
 נמצאנו למדים, שהא"ס ב"ה הוא סוד
 היחוד בעצמו, והוא ית' שמו רצה לפשט סוד
 קדושתו-וזהו הנקרא חוט הא"ס ב"ה הנמצא
 בכל הספירות. אמנם היות שגזרה חכמתו
 הנבראים השפלים, הוצרך החוט הזה
 להתלבש בספירות (בסוד הכלים) לצורך
 ההנהגה של התחתונים (וזהו הסוד העמוק
 של הצמצום - שהרי בינה שמיירי כאן היא
 סוד הצמצום). אמנם בתום ההנהגה של
 האמצע (זמן העבודה), החוט - ההשפעה של
 הקדושה - תתפשט מן הלבוישים [על ידי
 ההיכלות] ואז יתדבקו כל הספירות (שרשי
 ההנהגה והתחתונים) עם הא"ס ב"ה - וזהו
 סוד היחוד העליון. ראה ג"כ מאמרינו על
 היחוד (מדרגה רביעית).

*70. מתחילת הקטע הנ"ל (ד"ה: ואודיעך
 ענין עמוק), הרמח"ל מגלה לנו סוד עצום
 בענין היחוד והספירות. דבר ראשון (ראה
 הערה 70) - עיקר מהותם של הספירות היא
 לפשט קדושתו ית' לנמצאים. דבר שני -
 ההשפעה הזאת [של הקדושה] היתה צריכה
 להשפיל את עצמה ע"י התלבשות כדי להגיע
 לתחתונים. ההשפעה מתלבשת בלבוישים
 אלה רק בזמן העבודה של האדם, ואח"כ
 צדיקה להתפשט, דהיינו להסתלק מן
 הלבוישים ולהתגלות בכל כוחה והדרה -
 וזהו גילוי היחוד הנעלה.

עלינו לברר מה ענינם של הלבוישים הנ"ל,
 וההתפשטות הזאת מהם בסוף, בעת גילוי
 יחודו. במאמר הדעותין [גנוז דמח"ל עמ' רנד]
 מגלה לנו הדמח"ל סוד עמוק מאד, איך יצאו
 הספירות מן הא"ס ב"ה (היחוד העליון) על ידי
 התלבשות בלבוש אחד - הנקרא בינה, ומשם
 נעשים כל העשר ספירות. באמת, מצד הבינה

כִּלְלוּ שֶׁל דָּבָר: חֲדָשׁ הָאֲדוֹן ב"ה הַשְּׁפָעָה מִמֶּנּוּ אֶל הַנִּמְצָאִים, שְׁתוּכִיּוֹת עֲנִינָה אֵינוֹ אֵלָּא הַמְשָׁךְ הַקִּדְשָׁה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ אֶל הַנִּמְצָאִים; וְעוֹד, חֲדָשׁ דְּרָכִים לַהֲשַׁפְּעָה, שְׁפָלִים וּפְחוּתִים לְגַבִּי מַעֲלֵת קִדְשָׁתָהּ; וְחֲדָשׁ בְּהַשְּׁפָעָה עֲצֻמָּה - הַבְּטוּלִים וְקִלְקוּל הַסְּדָרִים שׁוֹכְרֵתִי. וְתִלּוּי כָּל זֶה בְּעֵינֵי גִלּוּי הַיְחוד" שׁוֹכְרֵנוּ לְמַעֲלָה - שְׁמַצַּד הַסֵּתֶר הַפְּנִים מִתְחַדְּשִׁים כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּחֹק הַשְּׁפָעָתוֹ, וּמַצַּד הַגִּלּוּי אַחֲרֵי־כֵן מִתְפַּשְׁטִים כָּל הַלְכוּשִׁים הָאֵלֶּה מִמֶּנּוּ. וְעוֹד נִדְבַר מִכָּל זֶה לְפָנִים בַּס"ד. מַה שְּׁצָרִיךְ לָנוּ בְּמָקוֹם הַזֶּה, הוּא לְדַעַת: שֶׁבְּהַשְּׁפָעָה עֲצֻמָּה חֲדוּשֵׁי דְבָרִים חֲדָשָׁה הַגּוֹרָה הַעֲלִיּוֹנָה - וְהֵם הַעֲקָר בְּמַה שְּׁנִמְצָא אַחֲרֵי־כֵן בְּעוֹלָם; כִּי רַק אַחֵר כָּל הַהֲכֻנּוֹת הָאֵלֶּה עֲשֵׂה עוֹלָם הַשְּׁפָל הַזֶּה, בְּנוֹי עַל־פִּי כָּל הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה וּמִרְכָּב מִכָּל הַדְּבָרִים, לְהַתְגַּלְגַּל מִעֵינֵי לְעֵינֵי, כְּאִשֶּׁר גִּזַּר עָלָיו הַחֲפִץ הַעֲלִיּוֹן.

[ק"ז] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: בְּאֵמַת הַקִּדְמָה זֹאת עֲקָרִית הִיא, לְדַעַת כָּל הַהֲכֻנּוֹת הַרְבוֹת הַנִּמְצָאִים לְצָרֶךְ מְצִיאוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שְׂאִין תְּכוּנָתוֹ נִשְׁלַמַת אֵלָּא אַחֵר כָּל הַהֲכֻנּוֹת הָאֵלֶּה. נִשְׁלִים עִתָּה עֲנִינֵינוּ.

[ק"ח] אָמַר הַשֶּׁכֶל: כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁהָרַע הוּא שְׁנִכְרָא, לֹא נִכְרָא אֵלָּא בְּגוּבֹל שְׂרָצָה כּוֹ הַחֲפִץ הַעֲלִיּוֹן. וְאַמְנֵם, אֶפֶי־עַל־פִּי שְׁחַדְשׁ הָאֲדוֹן ב"ה הַבְּטוּל

« אור השכל »

למענהו". וזוה נכללות כל הכריות הטובות והרעות, כי הבל ענין אחד ומציאות אחת לבד של בריאה המשלמת גילוי יחודו וכבודו של א"ם ב"ה" הגם שראינו לעיל (סי צו) שמטרת הרע היא לתת מקום עבודה לתחתונים ולהיטיב להם מכח זה. אבל לפי הכוונה האמיתית של הכריאה הכל הוא עבור גילוי יחודו. לכן גם כאן מטרת הרע: היא עבור גילוי יחודו. ראה מאמר שלנו על הרע.

71. כל הענין הזה של שבירת הכלים, יציאת הרע וכר הוא רק למטרה אחת והיא גילוי יחודו. ראה קל"ז, פתח לט: "עולם הנקודים היה כמו חומר אחר שממנו צריך לפרט אחר כך כל הפרטים. והיינו כי כל הנמצא בין למעלה ובין למטה - הכל הוא רק ענין אחר, בנוי מפרטים רבים. והוא איננו כללי אלא אם כן כל פרטיו עומדים בו בשוה. כי כך כל הנברא הוא רק לכבוד הבורא, והוא ענין "כל פעל ה'

להויות, לא חִדְּשׁוּ אֶלָּא לְהוֹיֹת בְּלִתֵּי שְׁלֵמוֹת,⁷² אֲךָ לְהוֹיֹת הַשְּׁלֵמוֹת לֹא יְהִיֶּה בְּפוּל, אֶלָּא קְיוּמָם יְהִיֶּה נְצַחִי. וְתֵרָאִי, שְׁעַל כֵּן עָתָה יֵשׁ בְּפוּל לְהוֹיֹת הָעוֹלָם, וְלַעֲתִיד לָבֹא לֹא יְהִיֶּה עוֹד. וְאִין זֶה אֶלָּא שְׁעָתָה הַבְּרִיאָה לֹא שְׁלֵמָה הִיא, עַל כֵּן גָּזַר עָלֶיהָ הַבְּפוּל; אֲךָ לַעֲתִיד לָבֹא יִחְדְּשׁוּ שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְאָרֶץ הַחֲדָשָׁה שְׁתִּהְיֶה בְּרִיאָתָם שְׁלֵמָה, עַל כֵּן לֹא יְהִיֶּה לָהֶם בְּפוּל.

וְנִמְצָא, שֶׁהַשְּׁפָעָה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁהִמְצִיאָה מְצִיאוֹת הַטֶּבַע הַכְּלָלִי, וּבְפוּל סְדוּרָה שֶׁהִמְצִיא קְלֶקוּלֵי הַטֶּבַע, לֹא הִיְתָה הַשְּׁפָעָה שְׁתּוּלִיד דְּבָרִים שְׁלֵמִים - כְּשָׁמַיִם וְאָרֶץ הַחֲדָשִׁים שְׁלַעֲתִיד לָבֹא, כִּי לָהֶם לֹא יְהִיֶּה בְּפוּל, וְכִמּוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ - אֲבָל הִיְתָה הַשְּׁפָעָה שְׁלֵמָה הָיָה בְּחֻקָּהּ לְהוֹלִיד אֶלָּא דְּבָרִים בְּלִתֵּי שְׁלֵמִים; עַל כֵּן הוּחַק לָהּ הַבְּפוּל שֶׁהוּחַק, לְצַרֵּךְ הַמְצָא הַקְּלֶקוּלִים בְּטֶבַע. וְהַשְּׁפָעָה שֶׁהִמְצִיאָה הָאִישִׁים שֶׁל הַטֶּבַע מֵרַפְּכִים מִן הַטּוֹב וְהָרַע, הִנֵּה הִיא הַשְּׁפָעָה

» אור השכל «

ודאי הוא טוב. ודבר זה מתאמת מן המעשה עצמו שהוא כך, והמעשה הכללי שהוא סיבוב העולם - יתברר הדבר שגם הוא כך בסוף הכל, בזמן שתתקיים הבטחת (ישעיהו יב, א), "אודך ה' כי אנפת בי", כי אז יהיו נגמרים כל חלקי המעשה, והנה יהיה המעשה אך טוב באמת".

ראה ג"כ אדיר במרום, עמ' שצז, על הרע בהנהגה:

"כי על כן יודע בסוף שאין הרע רע, אלא לכאורה, והוא מפני שאין נראה ענינו הפנימי. כי הלא אם הסוף מחזיר הרע לטוב, אי"כ כל רע - תשלומו הוא טוב, אלא שער שאינו נגלה זה התשלום, נראה שהוא רע. ומצד הא"ס ית"ש בכחינת הראש, הלא גם עתה הרע הוא טוב, כי מה שיש בסוף כבר ישנו בראש. ועל כן אין נמצא אלא העלם אחר שגורם ליקרא הרע בשם רע."

72. הביטול מתיחס אך ורק לבריאות ולהויות הבלתי שלמות, אבל בהויות וגם בבריאות שהגיעו לשלמות לא יגיע הביטול. זאת ועוד, היסוד הנפלא הזה שייך גם כן במעשים, דהיינו כל מעשה שלא הגיע לשלמות - זאת אומרת לתכלית המעותרת של כל הבריאה-נופל תחת ענין הרע; ולהיפך, מעשה שהגיע לשלמות לא שייך בו רע.

ראה ג"כ מה שכתב המחבר בסי' קכח: "ובאמת תראי, שגם במעשים אין רע נמצא בעולם אלא בחלקי הדברים טרם התחברם להשלמת הדבר, אך אין דבר מושלם שיהיה רע. וזה, כיון שידענו שכל מה שהקב"ה עושה הוא אך טוב מאד, הנה מה שנראה חסר בצד אחד באחר מתנאי הדברים, נשלם החסרון ההוא בתנאי אחר שמשלים בעוד, ולא היה החסרון ההוא אלא מפני שלא נשלם הדבר והוא בכל תנאיו, וכיון שישתלם -

שְׁמִבְדֵּלַת הַרְעוֹת לְבָדֵם שְׁלֵא יִבְטְלוּ הַנְּמֻצָאוֹת; אֲלֵא מִגְבָּלִים יִהְיוּ בְּכַח גְּזָרְתוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְתִלְוִיִּם בְּמֵאֲמֵר שְׁלֵא לְהִתְגַּבֵּר וּלְבַטֵּל אֶת הַנְּמֻצָאוֹת - כִּי אִם לְהִמְצִיא בְּאוֹתוֹ הַשְּׁעוֹר וְתַחֲסוּם שְׁצָרִיד לְתַכּוֹנֵת הַנְּמֻצָאוֹת הָאֵלֶּה, וְלְהִתְגַּבֵּר בְּזִמְנֵן אַחֵר שְׁמֻצְטָרֵךְ בְּתַגְבֵּרַת יוֹתֵר גְּדוֹל, וּבְזִמְנֵן אַחֵר לְהִמְעֵט - הַכֹּל יִפֶּה בְּעֵתוֹ פֶּאֶשֶׁר גִּזֵּר הַחֲפִץ הָעֲלִיּוֹן. כִּי מֵעַתָּה יֵשׁ בְּנְמֻצָאוֹת מִן הַחֲסֻרוֹנוֹת וְהַקְּלָקוּלִים וְדֹאֵי, אֲךָ אֵינֶם כָּל־כֵּךְ שְׁיִבְטְלוּם מֵהוּיָהּ. וְאַמְנֵם, הֵם בְּשְׁעוֹר שְׁסוּף־סוּף יִתְגַּבְּרוּ עַד שְׁיִבְטְלוּם - כִּי כָּל הוּוֹה נִפְסַד. וְנִמְצֵא, מְצִיאוֹתֵם מְשַׁעַר בְּשְׁעוֹר מְדַקְדֵּק מְאֹד, פֶּאֶשֶׁר יִדְעָה הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה.

וְתֵרָאֵי, כִּי הַמְּחֻשְׁבָּה הָעֲלִיּוֹנָה שְׁחֻדְשָׁה הַהִשְׁפָּעָה הָרֵאשׁוֹנָה שְׁזָכְרָנוּ, הִנֵּה הַיּוֹתָה מְכֻוֹנֵת לְחֻדֵּשׁ הַבְּטוּל - כִּי עַל כֵּן לֹא חֻדְשָׁתָהּ שְׁלֵמָה מֵעַקְרָא, כִּי אִם לְזִמְנֵן יִהְיֶה בְטוּל וְרַעָה בְּעוֹלָם, כְּמוֹ שְׁפִאֲרָנוּ כָּבֵר; לֹא מִבְּלַתִּי יִכְלַת וְחֲסֻרוֹן כַּח חֲלִילָה. וְמָה שְׁעֵתִיד לַעֲשׂוֹת בְּאַחֲרוֹנָה - בְּאַרְץ וּבְשָׂמַיִם הַחֻדְשִׁים שְׁזָכְרָנוּ - הִיא יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת מִתְחַלָּה, אֲלֵא שְׁעַל כֵּן נַעֲשִׂים בְּלַתִּי שְׁלָמִים - כְּדֵי שְׁיִפֹּל בָּהֶם הַבְּטוּל. אֲךָ, בְּהִשְׁפָּעָה הַשְּׁנִיָּת⁷³ - שְׂרָצָה לַתֵּת הוּוֹה לְנְמֻצָאוֹת - הִנֵּה

» אור השכל «

הרע עצמו לפי מה שהוא, וכלל עניניו - הוא כל הזיקין המזוכרים, והם כל הבחינות הנכללות במלכין קדמאין, שהיתה הכוונה בהם רק לעשות הביטול לנמצאות, שלא נתנו להם המציאות אלא לבטלו. ואח"כ הוציאה המחשבה העליונה כל הבונוניות, ואליהם חיברה עניני הרע עצמו, להיות לטובה ולא לרעה, פירוש - להינצח ולא לנצח, להיות גם הוא נכנס למנין הגורמים טובה שלימה לאדם בהתנצחו מן הטוב, ונמצא מעיד על היחוד ית', כמו שביארנו.

"והנה כל עניני הרע נכללים בספירות ב"ן, דהיינו הנקודים, ושורש מציאות הנמצאות בבילתי שלימות היא מלוכת המ"ק, ושורש ביטול הנמצאות - ביטול המ"ק, שכל מה שנתחדש בביטולם הוא שורש כל ההשחחות

73. השפעה ראשונה (אורות הב"ן) גרמה לביטול (שבירת הכלים); השפעה שניה (אור המ"ה) היא באה לתת מקום להיות, אמנם היא לא מוציאה אותם לגמרי מן הביטול, ונשאר הביטול וגם הוויה (אורות מ"ה וב"ן). כל הנבראים כעת בנויים משתי בחינות אלו. אבל בזמן (של עולם הבא) כשיהיו השמים החדשים והארץ החדשה, המציאות תהיה בנויה אך ורק מן ההוויה, ולא מן הביטול. נמצאנו למדים, שהקב"ה תופס בשתי הבחינות הוויה וביטול (מ"ה וב"ן), הארת פנים והסתתם, כדי לברוא הנבראים ולהנהיגם. ראה כללים ראשונים - כלל יב :

"ונמצא שבהיות המחשבה העליונה הולכת ומתקנת סוד דמות האדם, שהוא כלל הכונוניות שזכרנו, הנה בתחילה הוציאה כלל

בְּאֵמַת הָיְתָה כּוֹנֵת הַמַּחֲשֶׁבֶה הָעֲלִיּוֹנָה לְהַצִּיל הַהוֹיּוֹת מִן הַבְּטוּל, וּלְרַחֵקוֹ מֵהֶם עַד עֵת מוֹעֵד, וּכְמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ; כִּי עַל כֵּן לֹא בְּטָלָה הַבְּטוּל מִן הָעוֹלָם, אֲבָל הַגְּבִילָה הָרַעוּת, וְשָׁמָּה אוֹתָם בְּתַחוּם שְׂרָצְתָה לְצַדֵּק תְּכוֹנַת הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ, עַד שֶׁתְּבוֹא הַשְּׁעָרָה וַיַּעֲבִיר כָּל הָרַעוּת מִן הַמְּצִיאוֹת, וַיִּשְׁאַרוּ כָּל הַנְּמֻצָאוֹת שְׁלָמִים וְנִצְחָיִים.

וְאוּלָּם, תּוֹכְרֵי עֵתָה אֵת אֲשֶׁר זָכַרְתִּי לָךְ לְמַעַלְהָ כָּבֵר, אֵיךְ מוֹסְדוֹת כָּל הַהִגָּתוֹ ית' הֵם שְׁתֵּי מְדוֹת - הַסְּתֵר הַפְּנִים וְהָאֵרֶת הַפְּנִים, שֶׁתּוֹלְדוֹתֵיהֶם הֵם הַשְּׁלֵמוֹת וְהַחֲסֻרוֹנוֹת, וּמִנָּה - הַטּוֹב וְהָרַע. וְאַמָּנָם, מְצִיאוֹת הָרַע אֵינּוּ נוֹלֵד אֲלֵא מֵעֵצֶם הַסְּתֵר הַפְּנִים, תְּכֵלֶת הַסְּתֵרָו ית'. כִּי בְרִצּוֹת הַחֲפִץ הָעֲלִיּוֹן לְבְרֵא אָדָם בַּעַל גְּשָׁמָה וְגוֹף לְפִי הַתְּכוֹנָה שֶׁאֵינוּ רוֹאִים כְּיוֹם הַזֶּה בְּנִשְׁמָה וּבְגוֹף, הַשְּׁוֹה אֵת מְדוֹתָיו לְתַפְסֵם וּלְפַעַל תְּמִיד בְּשְׁתֵּי הַמְּדוֹת - מְדַת הַסְּתֵר הַפְּנִים וּמְדַת הָאֵרֶת הַפְּנִים - לְהִיּוֹת אוֹחוֹ בּוֹה וְגַם מוֹה אֶל תְּנַח יָדוֹ, לְקַיֵּם כָּל תְּכוֹנוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם לְטוֹבָה, הַחֲלָשׁוֹת וְהַחֻזְקוֹת, הַנִּכְבָּדוֹת וְהַשְּׁפָלוֹת, כָּל מִזֶּה שְׂצָרִיד לְקִיּוּמוֹ לְפִי הַתְּכֵלֶת הַמְּכוּן בּוֹ.

אַמָּנָם, כָּאֵן צְרִיכָה אֵת לְהַקְדֵּמָה אַחַת, וְהִיא: שֶׁלֹּא מִפְּנֵי שִׁיחִיָּה נִבְרָא אֶחָד חֶסֶר הַשְּׁלֵמוֹת נֶאֱמַר שֶׁהוּא דָּבָר רַע מִמֶּשׁ, כִּי יָכוֹל לְהִיּוֹת חֶסְרוֹן, שְׂאִף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ הַשְּׁלֵמוֹת וְהַטּוֹב הַגָּמוּר - אֵינְנוּ רַע. הֲלֹא תִּרְאִי: הַמְּלֹאכִים, גַּם הֵם חֶסְרִים וְדֹאֵי, כִּי אֵינָם בְּתְכֵלֶת הַשְּׁלֵמוֹת, כִּי אֵין תְּכֵלֶת שְׁלֵמוֹת אֲלֵא לְאֶדוֹן ב"ה; וּבִינֵיהֶם גַּם כֵּן כְּמֹה מַעֲלוֹת וּמְדֻרְגוֹת יֵשׁ, שֶׁהַמְּדֻרְגָה הַשְּׁנִיָּה פְּחוּתָה מִן הָרֵאשׁוֹנָה וְחֶסְרָה מִמֶּנָּה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינָם בְּחֶסְרוֹן כָּל־כָּךְ גְּדוֹל שִׁיּוֹלִיד בָּהֶם מִזֶּה שֶׁהוּא רַע מִמֶּשׁ - שֶׁהֲרִי אֵין בִּינֵיהֶם לֹא קִנְאָה לֹא שְׂנֵאָה, אֵין בָּהֶם

» אור השכל »

לְטוֹבָה לְעוֹלָם, וְהוּא עֵינִין בֵּין הַנִּתְקַן ע"י מוֹיֵה, שְׁגַם שׁוֹרֵשׁ הַחוּשֶׁךְ וְהַרְעוּת חוֹזֵר לְהִיּוֹת לְטוֹבָה, כִּהְיִיתוֹ עוֹמֵד דַּק לְקַבֵּל תִּיקוּנֵי הַמּוֹיֵה, וְלֹא לְהַשְׁלִיט הַרְעוּת.

וְהַפְּסִידִים הַנְּמֻצָאִים כְּטַבַּע בַּחֲחֻלָּה. וְכֻלָּל כָּל הַבּוֹנִיּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּכַפּוֹר דְּמוּת אָדָם נִכְלָלִים בְּמוֹיֵה, אֲשֶׁר בְּהַתְּחַבֵּר אֵלֵיהֶם עֵינֵן הָרַע יֵשׁוּב לְהִיּוֹת רַק לְהִינְצַח, וְאִזּוּ יֵשׁוּב גַּם הוּא לְהִיּוֹת

יִצַר הָרַע, אִין בָּהֶם לֹא שְׁנָה וְלֹא עֵיפּוֹת וְלֹא חֲלִי וְלֹא מִיתָה. אֶךְ, בְּנֵי־הָאָדָם, הֵם פְּחוּתִים מִן הַמְּלָאכִים וְחֹסְרִים מֵהֶם, וְהַחֲסוֹן בָּהֶם גָּבַר כִּלְכַּךְ שֵׁישׁ בָּהֶם מֵה שֶׁהוּא רַע - כִּי יֵשׁ בָּהֶם יִצַר הָרַע, חֲלָאִים וּמִיתָה. וּבְעֵלֵי־הַחַיִּים, יֵשׁ בָּהֶם חֲסוֹן יוֹתֵר - שְׁאִין לָהֶם לֹא שִׁכָּל וְלֹא דְבוּר, וְהֵם מְזַהְמִים וּמְטַנְפִים. וַיֵּשׁ הַמְּזִיקִים וּמְלָאכֵי חֲבֵלָה וְרוּחוֹת הַטְּמָאָה, שֶׁהֵם רַע מִמֶּשׁ - וְהֵם הַהֲפֹךְ מִמֶּשׁ לְטוֹב וְלְשִׁלְמוֹת, אוֹתָם שֶׁהֵשֵׁם הָעֲלִיּוֹן ב"ה מִתְעַלֵּם מֵהֶם הָעֵלֶם גְּמוּרָה, כְּטַעַם: "אִין הַקַּב"ה מִיַּחַד שְׁמוֹ עַל הָרַע" (בראשית רבה ג, ו, תנחומא תוריע ט, עיין שם). וְאַמְנָם, שְׁלֵשֶׁלַת הַחֲסוֹנוֹת הוּא שְׁמוּצִיא הָרַע,⁷⁴ כִּי בְהִשְׁתַּלְשֵׁל

» אור השכל »

הראש וראשון למציאות תיקון הבריאה - להיות הכוונה נהפכת אל עשיית הטוב וקיומו, והצלתו מן הרע.

"והנה המציא האדון ב"ה כל מידות השפעתו ומדרגותיה, מדרגה ומדרגה בתיקונה, שהכוונה בה תהיה רק להוליד הטוב, וריחק ממנה הרע, שהוא הביטול, שכבר נתחדש מציאותו ליפול בענין המדרגה היא. ובדרך זה הכין כל מדרגות השפעתו בהדרגתם. ובכל אחת מהנה הוצרך לעשות כל זה, פירוש, בראשונה - להפוך הכוונה בה רק אל תיקון הטוב להולדת הנמצאות כמו שביארנו, שנית - להרחיק ממנו הביטול שכבר חודש לה שלא ישוב ויבטלה. אמנם הרע גם כן לא רצה הארון לבטלו, אלא להרחיקו, אך שיהיה קיים ועומד כל זמן הצורך לבריות. וגם קיום הרע עצמו לא יהיה אלא מכוחו ית', כי הוא לבדו עושה את הטוב ואת הרע ודאי, אך אין זה אלא הענין היותר שפל המתחסם להשפעתו והשגחתו ית'."

לשון אחר בקל"ת, פתח מז: "כשרצה המאציל ית' לתקן עניני הלבושים [ר"ל: עולמות בריאה - יצירה - עשייה] האלה, היה מברר מדרגותיהם אחת אחת, שלא תהיינה

74. לא כל מדרגה שיש בה חסרון תוציא רע; רק אחר השתלשלות של כל המדרגות - כשהחסרון הולך וגדל - אז יצא הרע מהמדרגה האחרונה.

המהלך הוא כך: החל מ"השפעה השנייה", כיוונה המחשבה להציל המדרגות מן הביטול, ואז הוציאה הרע (הביטול) מן המדרגה הראשונה והעבירה אותה לחברתה שתחתיה, וכן על זה הדרך עד המדרגה האחרונה - איפוא מצטבר שם כל החסרונות, שם יצא הרע.

עיין לקמן סי' קלב:

"ענה נתחיל בסדר תיקונו של העולם, ונאמר, כי הנה כבר שמעת שבשעה שחידש הבורא ית' את ההשפעה לצורך הטבע הזה מתחילה, שעדיין היה עתיד לחדש הביטול להשפעה ההיא, הנה הכוונה באמת בחידוש ההשפעה לא היתה לשתתקיים, אלא לשתבטל, וכבר פירשנו דבר זה למעלה [בס' קית]. אמנם ברצותו לחדש מציאות השפעה מתוקנת לשתתקיים, ותוליד התולדות המצטרפות בעולם, הנה הכוונה היתה באמת להרחיק ממנה הרע שכבר נתחדש לענינה, והרי כאן הכוונה הפך ממש מן הכוונה הראשונה, כמו שביארנו. וזה

הענין הזה, ונוסף חסרון על חסרון, סוף-סוף יוליד מה שהוא רע ממש. והנה, קדם שחדש האדון ב"ה מציאות ההנהגה שחדש לצורך הנמצאים, לא היה ענין לשום חסרון כלל; וכשחדש מציאות הלזה, נמצא שנתחדש מציאות סדר אחד, שבהשתלשלו יוליד רע - כי כיון שיש מציאות לחסרון, סוף יהיה הרע ממש.

אמנם, מן הענינים העקריים שחדש הוא ית', הנה הוא ענין המדה והשעור - כי בפשימותו אין שייך שום מדה ושום שעור. ומאז רצה בחק ההדרגה את הכל תכן במדה, והסדיר כל הנמצאות בהדרגה - זה תחת זה, מן הראשון שבהם ועד האחרון שבהם - ובכל מדרגה ומדרגה מדד במדתו, כמה חסרון יהא בה וכמה ישאר בה מן הטוב והתקון. וכפי המדה הנמדדת, כך הם התולדות הנולדות במדרגה ההיא, וכל משפטיהם וכל חקותיהם, הכל באשר לכל, איש על מקומו.

ונמצא, שבהיותו הוא ית' תופס בשתי המדות כאחת, בהסתר הפנים והארת הפנים שזכרנו, יולידו מזה הנשמה והגוף. שדברי הגוף יהיו פחותים משל הנשמה, ויהיו בו החסרונות שאין יש בנשמה; אך לא מפני זה יהיה בו רע. אמנם, ברצותו ית' לחדש מציאות הרע - שהוא ההפך לשלמותו ית' ממש, כמו שבארנו - הנה אז הסתיר פניו הסתר היותר גדול שאפשר לחשב, עד שבהיותו רק מסתיר פניו ולא מאיר אותם כלל, יולד מזה היות ההפסדים ממש, וברא משחית לחבל (ע"פ ישעיה נד, טז).⁷⁵

« אור השכל »

עתה. והניחו ענין הוצאת הרע אל המדרגה התחתונה שבכל המדרגות - כמלכות דעשיה.

75. הסטרא אחרא (הסי"א) היא תולדה של ההסתר. אמנם היא יוצאת רק בסוף ההשתלשלויות של העוררים. זאת ועוד, הכח

פונת אל הרע, אלא יחזרו פניהם להסתלק ממנו. ואז כל מדרגה היתה מניחה ענין הוצאת הרע למדרגה שלמטה ממנה. ונמצא, שהיה לה חלק בזה, רק שהיתה מסתלקת ומתנקית ממנו. ואז היא היתה ראויה לקבל אור. וכן כל מדרגה למדרגה שתחתיה, עד שנתבררו כל המדרגות של אבי"ע. כמו שהם

וּנְמָצָא כָּלֵל הָרַע - אֲשֶׁר הוּא ית' הַשִּׁיב אַחֹר יְמֵינוּ מִהִנְהַגַּת עוֹלָמוֹ וַיִּנְהַגְהוּ
 בְּכַבְדוֹת תִּקְוֵה חֶשֶׁד סְתָרוֹ, וְשֵׁם בְּפִטְעֵי הַלֵּוּ כָּל הַפְּסָדֵי הַטּוֹב - הֲלֹא הֵמָּה כָּל
 מַדּוֹת בֵּית־דִּין, לְהַבְיֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם וְרָשָׁעִים. וְאַמְנָם, זַעֲמוּ שֶׁל
 הַקִּב"ה רָגַע, וְחִמָּה אֵין לוֹ אֶלָּא בְּכַדֵי שִׁיעֵשׂוּ הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים הַמְּקַדְּשִׁים
 וּמְזַמְנִים לְגִיּהֲנָם, לְהַכּוֹת אֶת הַרְשָׁע כְּדֵי רִשְׁעוֹ בְּמַסְפָּר. וְאַחַר, שָׁב וְשֵׁם
 פְּנִיו, כְּבִיכּוֹל, לְהַמְצִיאת הָאִישִׁים, שִׁימְצָאוּ וַיִּתְהוּוּ, לֹא שִׁיתְבַּפְּלוּ, אֶף־עַל־פִּי
 שְׁעוֹלוֹתֵים יִהְיוּ לְבָטוּל. וְהִנֵּה, אַחַז צְדִיק דְּרַכּוֹ לְתַקּוּנִי וְלֹא לְעוֹוֹתֵי, וְשָׁב וְהָאִיר
 פְּנִיו עַל הָעוֹלָם הָעוֹמֵד לְבָרָא. וְאַלְמֵי הָאִיר לוֹ בְּהֶאֱרָה רַבָּה, הִיא נּוֹלֵד מִזֶּה
 הַמְצִיא הַנְּמָצָאוֹת בְּתַכְלִית תִּקּוּנָם - דְּהֵינּוּ בְּקִיּוּמָם הַנְּצָחִי. וְאַמְנָם, לֹא כֵן
 עָשָׂה, אֶלָּא הַמְצִיא נְמָצָאוֹת הַוּוּיִם וּמִתְקִימִים, אֶךְ לֹא נְצָחִיִּים. אַמְנָם, כְּבָר
 שֵׁם דְּרָךְ לְהִנְהַגְתּוֹ ית' לְהִיּוֹת מְגַלְגַּל בְּמַסְפּוֹתָיו אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּרָא לְכַבּוֹדוֹ⁷⁶

— אור השכל —

מקום לס"א כלל. וזוה נכין מיד שאין שום
 כח נצח לס"א כלל, אלא השליטה והיחוד.
 למה? לפי שכל כח אחר נמצא בה [ר"ל:
 בס"א], חוץ מזה. אך להיות רשות - צריך
 שיהיה שליטה גם כן, שליטה גמורה. אם כן
 הס"א אינה רשות ח"ו, אלא עבד משועבד
 שאין בו כח אלא מה שניתן לה, והכח שניתן
 בה הוא גדול, אך שליטה אין לה כלל. ואין
 אדון שולט אלא אחד לבד, ברוך הוא וברוך
 שמו לעולם ולעולמי עולמים."

76. זהו סוד של "כל מה שברא הקב"ה אינו
 ברא אלא לכבודו", ואפילו הס"א נבראת כדי
 לגלות את יחודו - שגם הפכו אינו זולתו,
 שגם ההפך שלו, דהיינו הס"א אינו מתקיים
 רק ע"י רצונו.

ראה סוף פתח ל, בפירוש, עמ' קה:
 "והיא הנקראת ס"א, זהו שם המציאות
 ההפכי הזה. ואמנם נקרא צד אחר - להיות
 ממש ענינו היפך מכל התפשטות הראשונה
 שזכרנו..."

הזה הנקרא כאן: "משחית לחבל" הוא כח גדול,
 אבל אין לו שליטה, כי יש שליטה רק לאדון ב"ה.
 ראה קל"ח, סוף פתח ל, בפירוש, עמ' קה:
 "והרי מיד יקשה - ממה נפשך, או שרוצה
 הקב"ה לתקן בדרך בחירת האדם, או בכחו,
 וכי אינו מגיד מראשית אחרית? וכיון שידע
 שסוף סוף צריכים אותו - מתחלה יתקן? אך
 הענין, כי רצה א"ס ב"ה להוציא מלב הכריות
 הטעות של שתי רשויות, פועל טוב ופועל
 רע. ועל כן שם בתחלה ענין הספירות, והוא
 ענין אחד שאינו משתמש בו מיחודו ושליטתו
 השלמה, אלא אדרבא, הוא [ענין הספירות] כח
 ככח אדם גבור שמשים עצמו בנסיון עם כח
 שכנגדו, שהוא הס"א, שעשאה בעלת כח
 כנגד זה. וכבר הראה איך כל מיני כח
 שבעולם, מה שהוא בכחינת כח לבד, שלא
 בכחינת שליטה, לא יכול לנצח הס"א. אלא
 אדרבא, כבר עשתה כל כך קטרוגים שלא היה
 אפשר להמלט ממנה, עד שהוצרכו לבוא אל
 היחוד. אך כנגד זה בהתעורר היחוד, שהוא
 יפועל בדרך שליטה, מיד יראה שאין עוד

לְהַשְׁתַּלֵּם בְּשִׁלְמוֹתָיו, לְמַעַן אֲשֶׁר יֵאִיר לְעוֹלָמוֹ אוֹר גָּדוֹל רַב וְעֲצוּם, וְתִהְיֶה תוֹלְדוֹתוֹ הַקִּיּוֹם הַנִּצְחִי וְהַשְּׁלָם. וְאֶדְרַבָּא, הִרַע הוּא אֲשֶׁר בְּרָא - יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שְׂיִוְדוּהוּ הַנִּמְצָאוֹת כֻּלָּם - כִּי יִיטִיב לָהֶם גַּם אֲשֶׁר פָּעַל וְעָשָׂה בְיָמֵים הָרִאשׁוֹנִים; הֲלֹא זֶה הָעֲנִין: "אוֹדֶךָ ה' כִּי אֲנַפְתָּ בִּי" (ישעיה יב, א) שֶׁהוֹדִיעֵנו הַנְּבִיא יִשְׁעִיָה בְּנִבְאוֹתָיו, וְכִבֵּר דְּבַרְתִּי מִזֶּה לְמַעַלָּה.

[קט] אַמְרָה הַנִּשְׁמָה: תִּקְבֹּץ נָא בְּקִצּוֹר אֶת אֲשֶׁר הָאֲרֶכֶת עַד כֹּה.

[קכ] אַמְרָה הַשְּׁכָל: זֶה הַכֹּלֵל: בְּרִצּוֹת הָאֲדוֹן כ"ה לְחֹדֶשׁ מְצִיאוֹת הַטֶּבַע הַכֹּלְלִי בְּטוֹב וָרַע, שְׂיִדְיוֹ אִישׁוֹ מִרְכָּבִים מְשֻׁנְיָהִם, הַשְּׁפִיעַ מִמֶּנּוּ יֵת' הַשְּׁפָעָה מוֹלִידָה מְצִיאוֹת הַטוֹב אֲשֶׁר בְּטֶבַע, וְנַחֲקָה בְּטֶבַע הַטוֹב הַהוּא, וְחֹזֵר וְהַעֲדִיר שְׁלֵמוֹת הַהִשְׁפָּעָה הַהִיא כְּהַסְתִּירוֹ אֶת פְּנֵי טוֹבוֹ הַסֵּתֵר גָּמוֹר, וְנַחֲקוּ בְּטֶבַע כָּל הַהַפְסָדִים. אַחֲרֵיכֶן, שָׁב וְהַשְּׁפִיעַ בְּהָאֲרֶת פְּנֵיו לְהַמְצִיא נִמְצָאוֹת - אִישׁי הַטֶּבַע - מִרְכָּבִים מְטוֹב וָרַע בְּהִרְכָּבָה אַחַת, נִמְצָאִים בְּתַכּוּנָה שֶׁהֵם עֵתָה - הוּיִים אֲךָ עֲלוּלִים לַפֶּסֶד, שְׂאִינָם נִצְחִיִּים. וְסוּף־סוּף, יֵאִיר פְּנֵיו הָאֲרֶה רַבָּה, וְיַעֲבִיר הַבְּטוֹל מִן הַטֶּבַע, וְיִשְׁאָרוּ הָאִישִׁים שְׁלָמִים וְנִצְחִיִּים.⁷⁷

« אור השכל »

יִיְהִי הַכּוֹוֶנָה [הַעִיקְרִית] שִׁתְּגַבֵּר כַּח הַהַטְבָּה, עַד שֶׁכָּל קְלִקוּל יִחְזוֹר לְתִיקוּן, וְהֵינּוּ שֶׁרַק זֹאת הִיא הַכּוֹוֶנָה בְּסוּד הַקוֹ שֶׁמִּנְהַג אֶת הַרְשִׁימוֹ, שֶׁפִּירְשׁנוּ לְמַעַלָּה. וְאִזּוֹ יוֹדֵעַ הַיְחוּד לְאִמְיֻתוֹ, וְהֵינּוּ הַסֹּדֵר עֲצֻמוֹ שֶׁל הַהִנְהַגָּה נוֹתֵן שׁוֹה יִהְיֶה סוּף הַדְּבָרִים, בְּסוּד הַתִּיקוּן הַשְּׁלָם. וְהֵינּוּ, כִּי מִצַּד הַמַּעֲלוֹת שִׁישׁ לְטוֹב יוֹתֵר עַל הָרַע - שֶׁהַטוֹב קִדְמוֹן וְהָרַע מַחֲדָשׁ, הַטוֹב הוּא מֵה שֶׁהוּא הָאֲדוֹן הַיְחִיד, וְהָרַע - ס"א, ס"מ, עֲבַד נִבְרָא - זֶה יִגְרוֹם שֶׁכֵּהִיּוֹת הַמַּלְחָמָה בֵּין הַקְּדוּשָׁה וְס"א, הַטוֹב וְהָרַע, צִרִיךְ שֶׁהַטוֹב יִנְצֵחַ. אֲךָ נִצְחוֹנוֹ יִהְיֶה רַק מִצַּד הַיְתָרֵק הַזֶּה אֲשֶׁר לְטוֹב עַל הָרַע שֶׁזִּכְרָנוּ. וְהָרִי בֹזֵה יוֹדֵעַ הַיְחוּד בְּאִמְתּוֹ, בְּמֵה שֶׁרַק מִסְּפִי הַמְצָא רַק

רְשׁוֹת אַחַת הוּא שְׁסוּף הַכֹּל הוּא תִיקוּן. וְהֵינּוּ כִּי הִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים אִיךְ הַרְצוֹן הַעֲלִיּוֹן הֵנִיחַ לְכָל כֵּךְ קְלִקוּלִים שִׁימְצָאוּ בְּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָאוּ עַד עֵתָה. וְאַחַר כֵּךְ בְּסוּף הַכֹּל יִדְעֵנוּ שִׁיעוֹרֵר יְחוּדוֹ, וְיִתְקַן הַכֹּל בְּסוּד, "וּמִשְׁתִּי אֶת עֵץ הָאֲרֶץ הֵיחָא כְּיוֹם אֶחָד (זְכָרִיָה ג, ט)."

77. בְּסַעֲיָה הַזֶּה (ק"כ) רְכִינּוּ מִסְכֵּם כָּל מֵה שְׂרַאֲיֵנוּ עַל הָרַע וּמִטְרַתּוֹ:

שֶׁלֵּב א': עֲלֵה בְּרִצּוֹנוֹ לְחֹדֶשׁ מְצִיאוֹת הַטֶּבַע הַכֹּלְלִי בְּטוֹב וָרַע.

שֶׁלֵּב ב': הוֹצִיא הַשְּׁפָעָה שְׁמוֹלִידָה אֶת הַטוֹב. שֶׁלֵּב ג': הַעֲדִיר הַהִשְׁפָּעָה הַנִּל וְנַחֲקָה הַבִּיטוּל וְהַהַפְסָד.

וְעַתָּה אֲבִיךָ לָךְ מְצִיאֹתוֹ שֶׁל הָאָדָם לְפִי עֵינֶיךָ זֶה שֶׁל הַמָּצֵא הָרַע שֶׁזָּכְרָנוּ.
[קכא] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: דְּבַר, כִּי שׁוֹמֵעַת אֲנִי.

[קכב] אַמְרָה הַשְּׂכֵל: בְּתַחֲלָה אֲקִדִים לָךְ הַקְדָּמָה אַחַת, צְרִיכָה לְעֵינַי.

[קכג] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אֲמַר.

[קכד] אַמְרָה הַשְּׂכֵל: מְצִיאֹת הָאָדָם בְּנוֹי הוּא בְּחֻכְמָה עִמָּקָה לְאִין תְּכַלִּית. כִּי הָאָדָם ב"ה בְּרָא נִבְרָאִים רַבִּים וְגִדּוּלִים, גְּבוּהָ מֵעַל גְּבוּהָ וְגִבְהִים עֲלֵיהֶם, כָּלֶם צְרִיכִים לְמִשְׁמָרְתָם, שְׂאִין שׁוֹם דְּבַר לְכַפְלָה. וְהַכֵּל עוֹמֵד עַל הַפְּנֵה הַיְסוּדִית, שֶׁהוּא: מַה שֶׁהָאָדָם ב"ה רוֹצֵה בְּעִבּוּדַת הָאָדָם - שִׂתְקַן הוּא כָּל הַחֲסוּרוֹנוֹת שֶׁבְּבְרִיאָה, וְיַעֲלֶה עֲצָמוֹ עֲלׁוֹי אַחַר עֲלׁוֹי, עַד שִׂדְפֵק בְּקִדְשָׁתוֹ ית'. וְהֵנָּה, שֶׁם כָּל עֵינַי הֶרְחֹק מִמֶּנּוּ ית' וְכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, וְכָל עֵינַי הֶתְקַרַב אֵלָיו וְכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם - וְכָלֶם דְּבָרִים עִמָּקִים וְעִצּוּמִים מְאֹד - וְהַכֵּל עוֹמְדִים לְהַתְגַּלְגַּל בְּמַסְכּוֹת גְּדוּלוֹת לְהַגִּיעַ אֶל הַשְּׁלֵמוֹת הַכְּלָלִי.

וְאִמְנֵם, רְצָה הָרָצוֹן הָעֲלִיּוֹן שֶׁתְּהִיָּה יַד הָאָדָם מַגַּעַת לְכָל הָעֵינַיִם הָרַבִּים הָאֵלֶּה - שֶׁכָּלֶם מִתְנוּעָעִים מִתְנוּעוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו שֶׁל הָאָדָם. וְהֵרִי, אֵלֶּה כּוֹנְנִיּוֹת⁷⁸

❖ אור השכל ❖

78. הגם שענין הכונניות נראה לנו כמושג חרש, אמנם לשון כונניות מוזכר בפעם ראשונה בחולין דף נו ע"ב:

"יצאור בני מעיה: אמר רבי שמואל בר רב יצחק לא שנו אלא שלא היפך בהן אבל היפך בהן, טרפה, דכתיב: הוא עשך ויכוננך. מלמד שברא הקב"ה כונניות באדם שאם נהפך אחת מהן אינו יכול לחיות."

רפירש"י: "כונניות. לשון זאת כנר (שמות ל, כז) - שברא להם בסיס לישב עליו. ואם ירדו מבסיסן שוב אין מתיישבם."

שלב ד': שב והשפיע להמציא נמצאות מורכבים מטוב ורע, וע"י זה הוא נותן מקום לעבודה, להטבה שלימה, ולגילוי יחודו.

שלב ה': לעתיד לבוא ישפיע השפעה שתבטל הביטול וההפסד מן הבריאה ויקבעו השלמים לנצח.

עד כאן פירש לנו הרב את מציאות הרע בבריאת העולם; מכאן והלאה (סי' קכד) המחבר מתאר לנו את הרע במציאות האדם ובהנהגה.

« אור השכל »

ומתחדש בהם, כך הוא מה שנתחדש ומתחדש בשפלים. אכן המציאות, המצב, והסדר, וכל שאר ההבחנות בכחות, הם כפי מה ששייך בהם לפי אמת ענינם, והמציאות והמצב והסדר, וכל שאר המקרים בשפלים, משתלשל ונעתק למה ששייך בהם לפי אמת ענינם.

[ד.] והנה לפי שרש זה, תחלת כל ההיות, למעלה בכחות העליונים, וסופם למטה בשפלים, וכן תחלת כל הענינים המתחדשים, למעלה, וסופם למטה. אמנם פרט אחד יש שיוצא מן הכלל הזה, והוא מה שנוגע לבחירתו של האדם. כי כיון שרצה האדם ית"ש שיהיה היכולת לאדם לבחור במה שירצה מן הטוב ומן הרע, הנה עשהו בלתי תלוי בזה בזולתו, ואדרכא נתן לו כח להיות מניע לעולם עצמו ולבירותיו כפי מה שיבחר בחפצו. ונמצאו בעולם שתי תנועות כלליות הפכיות, הא' - טבעית מוכרחת, והב' - בחיריית, הא' מלמעלה למטה, והב' מלמטה למעלה. המוכרחת היא התנועה שמתנועעים השפלים מהכחות העליונים, והנה היא מלמעלה למטה, הבחיריית היא מה שהאדם מניע בבחירתו. והנה מה שהוא מניע אי אפשר שיהיה אלא גשם מן הגשמים, כי האדם גשמי ומעשיו גשמיים, אבל מפני הקשר וההצטרפות הנמצא בין הכחות העליונים והגשמיים, הנה בהתנועע הגשמי יגיע בהמשך ההתפעלות אל הכח העליון שעליו, ונמצאת התנועה הזאת מלמטה למעלה, הפך הטבעית המוכרחת שזכרנו. ואולם צריך שתדע, כי גם האדם עצמו אין כל מעשיו בחיריים, אבל יש מהם שיהיו מצד בחירתו, ויש אחרים שיסוכב להם מצד גזירה עליונה לשכרו או לענשו [וכמ"ש במקומו בס"ד]. ואולם במה שהוא נמשך אחר הגזירה שעליו, יהיה משפטו כשאר עניני העולם, שתנועתם מלמעלה למטה כפי מה שיועצו

הכונניות כאן צריך להבין אותם כמשל מערכת הגלגלים שאחד מנוע את השני, וכל הגלגלים צריכים כדי להגיע לתכלית המכוונת. וכמו שנראה בהמשך, גם הרע כשכוללים אותו בכונניות עם שאר המדרגות הוא נעשה טוב. רק כשמבחינים את הרע בפני עצמו, אז הוא רע ממש. ראה דרך ה', חלק א, פרק ה, סי' ב-ד:

"[ב.] הנבראים הגשמיים ידועים הם אצלנו, וחוקותיהם ומשפטיהם הטבעיים בכללם מפורסמים. אך הרוחניים אי אפשר לנו לצייר ענינם היטב, כי הם חוץ מדמיונו, ונדבר בהם ובעניניהם רק כפי המסורת שבידנו. והנה מן העיקרים הגדולים שבידנו בענין זה הוא, שכנגד כל מה שנמצא בנמצאים השפלים, נמצאים למעלה כחות נבדלים, שמהם משתלשלים ויוצאים בסדר אחד של השתלשלות שגזרה חכמתו ית', השפלים האלה, הם ומקריהם, ונמצאים הכחות ההם שרשים לנמצאים השפלים האלה, והנמצאים השפלים ענפים ותולדות לכחות ההם, ונקשרים זה בזה כטבעות השלשלת. עוד מסורת בידנו, שעל כל עצם וכל מקרה שבנמצאים השפלים האלה, הופקדו פקידים מן הסוג המלאכיים שזכרנו למעלה, ומשום לקיים העצם ההוא או המקרה ההוא בנמצאות השפלות כפי מה שהוא, ולחדש מה שראוי להתחדש בשפלים כפי הגזירה העליונה.

[ג.] ואמנם עיקר מציאות העולם ומצבו האמיתי, הוא בכחות ההם העליונים, ותולדת מה שבהם, הוא מה שבגשמים השפלים. וזה בין במה שמתחלת הבריאה, ובין במה שמתחדש בהתחלפות הזמנים. והיינו כי כפי מה שנברא מן הכחות ההם וכפי הסידור שנסדרו והגבולים שהוגבלו, כך היה מה שנשתלשל אחר כך, לפי חק ההשתלשלות שרצה בו הבורא ית"ש, וכפי מה שנתחדש

גְּדוּלוֹת, כְּאוֹרְלוֹגֵי הַזֶּה שְׂאוּפְנֵי פּוֹגְשׁוֹת זֶה כּוֹן, וְאוֹפֵן קָמֵן מְנוּעֵע אֹפְנִים
 גְּדוּלִים וְרַבִּים, כִּךְ קֶשֶׁר הָאֶדוֹן ב"ה פֶּל בְּרִיאוֹתָיו קֶשְׁרִים גְּדוּלִים, וְהַכֵּל קֶשֶׁר
 בְּאָדָם, לְהִיּוֹת הוּא מְנוּעֵע בְּמַעֲשָׂיו, וְכֵל הַשָּׂאֵר מִתְנוּעָעִים מִמֶּנּוּ. וְהִנֵּה, כִּסֵּה
 הַכֵּל בְּמַכְסֵה הָעוֹר וְהַבֶּשֶׂר הַגֶּשְׁמִי הַזֶּה, שְׂאִין נִרְאֶה אֵלֶּא הַשְׂטִח הַגּוֹפְנִי
 הַזֶּה; אֵךְ בְּאֵמֶת דְּבָרִים בְּגוֹ - פּוֹנֵנִיּוֹת גְּדוּלוֹת שְׂבָרָא הַקַּב"ה בְּעוֹלָמוֹ לְצַרְךָ
 הָעֵנִן הַזֶּה כֵּל - לְמַעֲשָׂיו וְעִבּוֹדָתוֹ, לְעֵלְיוֹ וְלַתּוֹסֶפֶת קִדְשָׁתוֹ אוֹ לִירִידָתוֹ
 וּפְחִיתוֹתוֹ ח"ו, וְכֵל מִצְבּוֹ הַרְבִּים. וְזֶה רַק עַל יְדֵי הַנְּשֻׁמָּה בְּכֵל חִלְקִיהָ
 וְשִׂרְשִׁיהָ אֲשֶׁר כֵּל בְּגוֹפוֹ - וְהוּא מֵה שְׂאֵמֶר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה: "רַבּוֹת עֲשִׂיתָ
 אֵתָהּ ה' אֱלֹהֵי, נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחֲשָׁבוֹתֶיךָ אֵלֵינוּ" וְגו' (תהלים מ, ו); וְאוֹמֵר: "אוֹדְךָ
 עַל פִּי נִוְרָאוֹת נִפְלִיתִי, נִפְלְאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנִפְשֵׁי יַדְעֵת מְאֹד" (תהלים קל"ט, יד) -
 כִּי אֵין הַגּוֹף מְשִׁיג הַדְּבָרִים הַרְבִּים הָאֵלֶּה כְּמוֹ הַנֶּפֶשׁ, מִפְּנֵי שְׂאִין הַדְּבָר נִרְאֶה
 בְּגוֹפְנֵיּוֹת, אֵלֶּא בְּרוּחָנֵיּוֹת.

אור השכל

שתחתיים, שעל ידיהם נעתק ענינם מבחינתו
 למעלה בשרשים אל בחינתו למטה.
 [ב.] ואולם עוד ענין אחר חקק הבורא ית'
 בכוכבים האלה, והוא, שגם כל עניני מקרי
 הגשמים ומשיגיהם, אחרי שהוכנו למעלה,
 ימשכו על ידיהם למטה, באותה הצורה
 שצריכים לקרות להם. דרך משל, החיים,
 העושר, החכמה, הזרע, וכיוצא כל אלה
 הענינים, מוכנים למעלה בשרשים, ונעתקים
 למטה בענפים בצורה הראויה, על ידי
 הכוכבים, וזה במחלקות ידועות ובקיצוצים
 מיוחדים שהוחקק להם וסיבוכים ידועים.
 ונתפלגו ביניהם כל המקרים הקורים את
 הגשמים למיניהם, ונקשרו הגשמים כלם תחת
 שליטתם כפי סדריהם, להתחדש בהם כפי מה
 שיושפע מן המערכה, לפי הקישור שיתקשר
 בה כל איש ואיש."

הכחות העליונים. וכמה שמצד בחירתו, תהיה
 תנועתו מלמטה למעלה וכמו שביארנו.
 שם - חלק ב, פרק ז - סי' א-ב:
 [א.] הנה כבר ביארנו בחלק א, שכל עניני
 הגשמים, שרשם הוא בכחות הנבדלים. ואמנם
 שם משתרשים הענינים האלה בכל הדרכים
 שצריכים להשתרש, ואחר כך צריכים ליעתק
 ולימשך אל הגשמיות בצורה שצריכים לימצא
 בו. והנה לצורך זה הוכנו הגלגלים וכוכביהם,
 שבהם ובסיבוביהם נמשכים ונעתקים כל
 אותם הענינים שנשתרשו ונזמנו למעלה
 ברוחניות אל הגשמיות פה למטה, ועומדים
 פה בצורה הראויה. ואמנם מנין הכוכבים
 ומדריגותיהם וכל מחלוקתיהם, היו כפי מה
 שראתה החכמה העליונה היותר צריך ונאות
 אל ההעתק הזה שזכרנו. והנה נשפע מן
 הכוכבים כח הקיום אל העצמים הגשמים

הַעֲלִיּוֹן בַּהֲשֻׁפָּעָה הַהִיא - שֶׁתּוֹלֵד מִמֶּנָּה הַגְּבוּרָה; וּכְשֶׁתִּגְיַע הַכֹּמֶה - תִּהְיֶה הַהֲשֻׁפָּעָה חֲכָמָה, וְזֶה פְּשׁוּט.

נְדַבֵּר עַל גְּדוֹן דִּדְךָ - עַל הַפְּזוּבוֹת וְהִרְעוֹת. אֲנַחְנוּ רוֹאִים הַיּוֹלֵד הַטּוֹב וְהִרְעַע בְּעוֹלָם. אֵיךְ אֵת חוֹשֶׁבֶת שֶׁהֵם נִשְׁפָּעִים?

[קנ] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְכִי אֵינּוּ דֹבֵר נִרְאֶה לְעֵינַיִם? מַה שֶׁהוּא טוֹב הוּא שֶׁפַּע שֶׁל הַטְּבָה, וְמַה שֶׁהוּא רַע הוּא שֶׁפַּע שֶׁל הִרְעָה.

[קד] אִמְרַי הַשֶּׁכֶל: שְׁתִּים אִמְרַי לְךָ: א' - שְׁאִין הַקב"ה מִשְׁפִּיעַ רַעַה ח"ו, כִּי הוּא מְקוֹר טוֹב, וּמְקוֹר טוֹב לֹא יֵצֵא רַע.

[קה] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְאִם כֵּן, הִרְעַע - אֵיךְ כֵּן? וְהִרְיָ כְּתִיב: "עֲשֵׂה שְׁלוֹם וּבוֹרֵא רַע" (ישעיה מה, ז)!

[קו] אִמְרַי הַשֶּׁכֶל: "בוֹרֵא רַע" כְּתִיב, וְלֹא "עוֹשֵׂה רַע", לְפִי שֶׁהוּא בּוֹרֵא הִרְעַע בְּמִצִּיאוֹת⁶⁴ - שְׁאִם לֹא הָיָה בּוֹרֵא אוֹתוֹ לֹא הָיָה נִמְצָא - אֵךְ אֵינּוּ עוֹשֵׂה אוֹתוֹ בְּקוּם וְעֲשֵׂה.

» אור השכל »

אנו מדברים רק על רצונו (ולא על רצונו הבלתי תכליתי) - הרצון התכליתי. כשאומרים העלם או סילוק, מדובר בסילוק של הבחינה הבלתי תכליתית מן הפעולה שנעשית מוגבלת. כצמצום, ישנו העדר לבלתי תכלית, אבל גילוי לגבול. (קל"ח סוף פתח כד). כשאנחנו אומרים העדר, בשום פנים לא מדובר בהעדר של משהו מן המאציל. ב"ה (אפילו כמו אור), אלא מדובר בביטול ההכנות הטובות. ראה אדיר במרום, עמ' תה: "אך זה מונח קבוע - שלעולם אין חסרון

64. "ברא הרע כמציאות" - דהיינו המאציל ברא האפשרות של הרע להיות, וזה סוד ההסתר פנים שדובר בו בפרקים הראשונים. אמנם רק אחר ההשתלשלות של החסרונות יוצא הרע. וכאן הוא המקום לכירור של המושגים: העלם או הסתר, והעדר השפע. אלו דברים שמחויבים הגשמיות, ואין לנו לייחס למאציל דברי הגשמה כלל, שלא שייך בו גוף וכל עניני גוף. א"כ מה אפשר של העלם שנותן מקום לחסרון ואח"כ לרע? קודם כל צריך לדעת שאין אנו מדברים על עצמותו ית', ואין

[קז] אמרה הנשמה: ואם פן, איך נעשה?

[קח] אמר השכל: קראי כתיבי: "ה' ברצונך העמדתה להררי עז, הסתרת פניך הייתי נבהל" (תהלים ל, ח); "תסתיר פניך יבהלון" (תהלים קד, כט); ומשה רבנו ע"ה פבר אמר: "והסתרתני פני מהם והיה לאכל" וגו' (דברים לא, ז). וזה, כי הטוב - הקב"ה עושה אותו ממש בשפעו הטוב, אבל הרע אינו אלא העדר שפעו וכטולו, אם מעט ואם הרבה. כי השפע הטוב בא בכל תקון המצטרף לטובת הנשפע; ואם יבטל ויעדר השפע לגמרי - זה יהיה בטול לנשפע, בטול גמור. אך אם השפע לא יבטל לגמרי, אך מתנאי שלמותו יתבטלו ויעדרו - יהיה החסרון בנשפע, ולא בטול גמור. דרך משל: שפע המציאות והחיים בבואו שלם בכל ההכנות הטובות, הנה יהיה הנשפע חי ובריא; ואם יבטל לגמרי - ימות הנשפע ההוא. אך אם לא יבטל לגמרי, אבל הכנותיו יעדרו ותנאי שלמותו, הנה לא ימות הנשפע ההוא, אבל יחלה ויחיה חי צער, וזה פשוט. ונמצא, שלא נוכל לומר שהטוב והרע הם שתי השפעות, כמו שחשבת, אבל הם תולדות ההשפעה או העדרה, בכל או במקצת.

[קט] אמרה הנשמה: הרי טעם ראשון. והשני שיעדת לומר לי - מה הוא?

[קי] אמר השכל: פאשר נדקדק במציאות הדברים, נמצא שאין הרעות אלא הפסדי הטובות עצמם.⁶⁵ ואלו נקח כל מיני הטובות שיש במציאות,

« אור השכל »

הוא סוד ההעדר, וזהו מקור הרע. זהו שאמר: "ביטול ההשפעה - זהו בעצמו הרע". אין מציאות שרשית ומותית של השפעת הרע, אבל יש השפעה של טוב וביטולה - שהוא בעצם הרע (עיי' ס' קלב).

65. כבר ראינו שהרע אינו נולד רק מביטול שפע הטוב. הרע מגלה שאיזה טוב היה צריך להגיע ואינו מתממש כרגע. בינתיים

במשפיע, אלא שאם אין עוד כלי - יעמוד השמן. ועל כן תדע, שאין ההעלם של הראש שיתעלם מן הסוף - אלא ההעלם לסוף שאינו עומד לקבל מן הראש. ולכן תבין שאין הצמצום לא"ס ב"ה, אלא לנאצלים. כי אין המניעה אליו, והוא אינו מתעלם, אלא לנו הוא הגבול שלא נוכל לקבל ממנו. ונמצא הסוף מתעלם מן הראש". נמצאנו למדים, שביטול ההכנות הטובות

וּנְבִין גְּדָרִם, וְכָל הָרְעוֹת וְנִבְיֵי גְּדָרִם גַּם כֵּן, נִרְאֶה שְׂאִין מְצִיאוֹת הָרְעוֹת אֲלֵא הַפְּסָדֵי אוֹתָם הַטּוֹבוֹת עֲצָמָם. עַל כֵּן, אֵין שִׁיךְ פֶּה לֹאמֹר - שְׂתֵי הַשְּׁפָעוֹת הֵם, אֲלֵא - הַשְּׁפָעָה, וְהַעֲדָרָה וּבְטוּלָה, בְּכָל אוֹ בְּמִקְצֵת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ.

[קיא] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְאִם כֵּן, הָעוֹלָם הַזֶּה שְׂאֵנוּ רוֹאִים שֶׁהוּא מְרַכֵּב וְדָאֵי - שִׁישׁ בּוֹ טוֹבוֹת וְרְעוֹת - נִצְטָרֵךְ לֹאמֹר שֶׁנִּבְרָא בְּשְׁנֵי דְרָכִים: בְּהַשְּׁפָעָה, וּבְטוּלָה הַהַשְּׁפָעָה.

[קיב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: וְכִי דְבַר־תִּמְהָה הוּא זֶה? זֶה פְּשׁוּט, וְאִי־אֶפְשֶׁר לְחַלֵּק, כִּי כָל מַה שֶׁהוּא טוֹב - מִהַשְּׁפָעָתוֹ ית' הוּא נוֹלַד, וְכָל מַה שֶׁהוּא רַע - מִהַעֲדָר שֶׁפֶעַ וּבְטוּלוֹ נוֹלַד וְדָאֵי. וְאִם אָנוּ רוֹאִים טוֹבוֹת וְרְעוֹת, נִדַּע וְדָאֵי שְׁשִׁתִּים הֵנָּה עֲשֵׂה הָאֱלֹהִים: הַשְּׁפִיעַ וְסִלַּק שֶׁפֶעוֹ, וְנִבְרָאוּ שְׂתֵי הַבְּרִיאוֹת שֶׁזָכְרָנוּ.

[קיג] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אֵךְ, זֶה אֵינְנוּ מְבִינָה. עַד שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁמִּהַשְּׁפָעָה נִבְרָאוּ בְרִיּוֹת - הֵנָּה טוֹב; אֵךְ, מִהַעֲדָר הַשְּׁפָעָה אֵיךְ יִבְרָאוּ בְרִיּוֹת? הֵנָּה מִהַעֲדָר לֹא יוֹלַד מְצִיאוֹת! וְאִם כֵּן, לֹא נִמְלָט מֵאַחַת מִשְׁתֵּים: אוֹ שֶׁצָּרִיךְ לֹאמֹר, שֶׁהַקַּב"ה בְּרָא הָרַע בְּקוֹם עֲשֵׂה מִמֶּשׁ, אוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה אֶפְשֶׁר לוֹ בְּרִיאָה וּמְצִיאוֹת!

[קיד] אָמַר הַשֶּׁכֶל: כְּשֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁהַקַּב"ה בְּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְדָאֵי נִבְיֵי - בְּתַחֲלָה בְרִיאַת הַכֹּלֶל,⁶⁶ וְאַחַר כֵּךְ הַפְּרָטִים, פְּרוּשׁ: בְּתַחֲלָה הַטְּבַע

« אור השכל »

עולם הנקודים או עולם התווה. והוא ענין התהוות הרע הממשי מכוח הצטברות של החסרונות (ראה הערה 66).

66. בריאת הכלל - דהיינו מה שהוא קורא מיד בהמשך בריאת הטבע הכללי; מה כוונת

הביטול של הטוב גורם לחסרון וקלקול. אלא שהשאלה של הנשמה (בסי קיג) במקומה עומדת: איך מהעדר תולד מציאות [של נבראים]? וכדי לענות על השאלה, רבינו מציע לנו הקדמה ארוכה (סי קיד - קכו) כשרש הרע בכריאה - הנקרא בתורת הקבלה

עֲצָמוֹ, וְאַחַר כֵּן אִישׁוֹ. וְהִנֵּה, כְּשֶׁרָצָה הָאָדוֹן ב"ה לְחַדֵּשׁ הַטֶּבַע בְּטוֹב וְרַע, הִנֵּה וְדָאֵי הוּא שְׁבָאָה הַשְּׁפָעָה מִמֶּנּוּ לְחַדֵּשׁ מְצִיאֹת הַטֶּבַע - וְהוּוּ הַטוֹב⁶⁶; וְזֹאת הַהֲשָׁפָעָה עֲצָמָה, קִצַּת מִמֶּנָּה נֶעְדְּרָה - הִינּוּ: הַהֲכֵנֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁהוּוּ

⇒ אור השכל ⇒

כל השרשים אחת אחת, ולוכשים צורתם בפני עצמם, ומוציאים ענפיהם כל אחד בפני עצמו, הא כדאיתא והא כדאיתא.

*66. מהו המציאות הטבע - שהוא הטוב שהתחדש בתחילה לפני ההעדר? (המציאות - ההארה הזאת לא יכולה להיות המ"ה, שכידוע התחדש רק אחר ההעדר - כ"ן). מציאות הטבע הזה - שהוא הטוב, הוא ידוע בלשון חז"ל כאור הגנוה, שגנו הקב"ה, והוא הנקרא בלשון הרמח"ל: "אצילות ראשונה". עיין כללות האילן פ"ב, מ"ד: "כאו האורות ולא קבלום, נשברו ונפלו נגנו המעולה שבהם..."

ראה אדיר במרום עמ' קד: "והנה כשנפלו הכלים האלו נתחלקו לג' חלקים. כי החלק המעולה שבהם הלך בכריאה, והחלק הפחות ביצירה, והיותר פחות בעשיה. אך צריך שתבין, כי הענין הזה אנו מזכירים בשם נפילה וירידה, ולא בשם התפשטות, והלא היה נראה ליקרא בשם התפשטות, כי ידענו שהכריאה היא התפשטות האצילות, והיצירה של הכריאה, והעשיה של יצירה. אבל הענין הוא, כי כאן לא היה כך, כי לא נשאר אצילות וכא אחריו כ"ע, אלא נחסר בחינת האצילות ולא נשאר אלא מדריגת כ"ע. וזהו שאנו אומרים, שנפלו, כי חסרה הבחינה הראשונה המעולה שבהם, וירדו ממדריגת האצילות לבי"ע. וזה החלק המעולה נתעלם לפנים בא"ק, והבן היטב זה הענין. והנה זה סוד האור שנברא ביום ראשון שגנוו הקב"ה לצדיקים (חגיגה יב, א)."

ראה ג"כ קל"ח פתח מט.

רבינו כמושג זה: הטבע הכללי (או: החומר הכללי, בלשון הקל"ח פתח מ)? שיהיה ברור, לא מדובר כאן בחומר הראשון - החומר הגשמי הראשון (כדוגמת החומר היולי) שדברו עליו החוקרים, שממנו מתפשטים הנבראים. אלא יש כאן מושג של מציאות הראשונה של החומר שכולל חוק השרשים של כל סוגי הנמצאים: רוחניים (מאורות, נשמות, מלאכים) וגשמיים. החומר הכללי או הטבע הכללי הזה הוא הנקרא בלשון המקובלים בשם "עולם הנקודים".

ראה קל"ח פתחי חכמה פתח לט:

"עולם הנקודים היה כמו חומר אחד שממנו צריך לפרט אחר כך כל הפרטים. והיינו כי כל הנמצא - בין למעלה ובין למטה - הכל הוא רק ענין אחד, בנוי מפרטים רבים. והוא איננו כללי אלא אם כן כל פרטיו עומדים בו בשוה, כי כך כל הנברא הוא רק לכבוד הבורא, והוא ענין "כל פעל ה' למענהו". וכזה נכללות כל הבריות - הטובות והרעות, כי הכל ענין אחד ומציאות אחת לכד של בריאה המשלמת גילוי יחודו וכבודו של א"ס ב"ה."

[ובפירוש שם עמ' קמז]: "כלל הדבר, שני מיני שרשים יש - יש שורש מוציא ענפיו במינו, ושורש מוציא ענפיו שלא במינו. ובלל שני שרשים אלה הוא עולם הנקודים. פירוש - לא השרשים עצמם, אלא הסוג של שני מיני שרשים אלה, והוא חק המציאות של שני שרשים אלה, עם כל תולדותיהם הצריכים להמצא בהם. ונקרא זה התחלת כל אלה התולדות שבאים גם כן בדרך הדרגה, מצב אחר מצב, שניהם תחלתם בנקודים, שהוא כמו חומר כללי להם, שמשם אחר כך יוצאים

בָּהּ, וְתִנְאֵי הַשְּׁלֵמוֹת שְׁלֵה שְׁהִיו עוֹשִׂים הַטֶּבַע בְּתִכּוֹנָתוֹ טוֹב - וְהִנֵּה, מְצִיאוֹת
הַהֶעָדֵר הַזֶּה⁶⁷ הוּא שְׁחָדֵשׁ בַּטֶּבַע הַפְּסָדֵי הַמְצִיאוֹת הַטּוֹב, שֶׁהֵם הֵם כֻּלָּל

≡ אור השכל ≡

“כפי דברי חכמת האמת, אנחנו אומרים שיצאו עשר ספירות בתחילה, והם מה שאנו קוראים עולם הנקודים, שהיו סיבות כל הנמצאים בעוה"ז. ונשכרו ונתבטלו, והוא העלם הסיבה שזכרתי. ומזאת השבירה נולדו כל הקלקלים. ואח"כ נתקנו הספירות ונעשה העוה"ז כמו שהוא עתה, והיינו התיקון הוא שנתן מקום לההויה. אך לפי שלא נעשה תיקון גמור, לפיכך נשארו עדיין קלקלים בעולם. וכשיהיה התיקון נשלם - לא יהיה עוד רע בעולם. (והנה) [נמצא] כשנרצה לדעת עניני הטוב והרע והתיקונים הכלליים של העולם, נלך לבקשם בענין השבירה והתיקון.”

ראה כללים ראשונים, כלל יא:
“המלכות קדמאין ושבירתן, הוא כלל שורש המצא מציאויות הטבע והשתתתם, שזה הוא שורש מציאות טוב ורע בהחלט, פירוש - בטבע עצמו, לא באישיו. אח"כ בא התיקון, ואז נעשו המידות של הטוב לצד אחד, ונרחו הרעות, שמהם נעשו ספירות ה"א, ואז נשרשו אישי הטבע לפי מה שראוי להיות בהם מן הטוב ומן הרע שכבר הוכן בטבע עצמו בהחלט. והנה המ"ק היו שרשי מציאות הטבע, אך לא בשלימות, שיהיה לעתיד לבא שמים החדשים וארץ החדשה. ולבחינת מציאויות האלה גזר הקב"ה הביטול, והיתה השבירה שזכרנו שהיא שורש ההשתתתת כולם. אך למציאויות השלמות לא גזר ביטול, וענינם מושרש בתיקון השלם שיהיה לעתיד לבא, שישתלם לגמרי חסרון השבירה, ולכן לא יהיה עוד בהם ביטול, אלא "שמים החדשים וארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני תמיד" כתיב. ואמנם מה שעשה האדון ב"ה שורש המציאויות האלה בלתי שלימות - לא מבלתי יכולת ח"ו, אלא שכיון

67. מה פשר "מציאות ההעדר הזה"? המאציל חידש בטבע הכללי מציאות ההפסד של הטוב, וזהו סוד: מציאות ההעדר, שהוא סיבת ההפסד.

מציאות ההעדר הזה הוא הנקרא בלשון המקובלים "המלכין קדמאין" (המ"ק), או הספירות של עולם הנקודים.

ראה כללים מתוך מלחמת משה, ס' הכללים

עמ' שנו, ס' ט:

“עד שאין אנו באים לענין העבודה, אין שייך שום טוב ורע. אך כשבאים אנחנו לזה, צריך שיתחדש ענין הטוב והרע, וזה פשוט. ואמנם זה כלל גדול, כל זמן שהסיבה משפיעה לעלולה - כוח (העילה) [המסובב] יהיה חזק, וכשתעלם הסיבה - המסובב לא יעמוד. והנה רצה הרצון העליון לתת הויה והפסד בעולם, אז הכין כל זאת בדרך זה, פירוש - בתחילה [גילה] הסיבה עצמה לנמצאים, אח"כ נתן מקום להעלם הסיבות האלה שישארו העלולים מתבטלים. ואח"כ חזר וגילה הסיבות האלה בתיקון, ובכוח כראוי. והנה בהתעלם הסיבות - ההעלם עצמו של סיבת ההויה נעשה סיבה להפסד, וזה פשוט. וכפי מיני סיבות ההעלמות שהיו נעשים, כל כך מיני סיבות היו נעשים להפסדם. ונמצא, שבהכין רצון העליון סיבות ההויה, היו מאידים האורות, ובהתעלמם היו האורות כמו מתבטלים ומתחשכים, וזה עצמו נעשה סיבה להפסד, כי העלם ההויה - סיבת ההפסד. ואח"כ חזר וגילה סיבות ההויה, ונמצאו כנגדם סיבת ההפסד גם כן, וזהו ההכנה למה שצריך בעוה"ז. נפקא מינה - שסוף תיקון העולם יהיה בהישאר רק סיבות ההויה, בלא מציאות העלם הסיבות כלל. ולכן לא יהיה עוד רע בעולם.

הָרַע. וְזֶה, כִּי הַטָּבַע וְדָאֵי מִתְקַלְקַל מִמֶּה שְׁאִין הַשְּׁפַע מִתְמִיד לוֹ. וְאַחַר שְׁחֻדְשׁוּ שְׁנֵי הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה בְּטָבַע הַכְּלָלִי, נִבְנוּ הָאִישִׁים בְּפֶרֶט - אֱלֹה עַל פִּי הָעֲנִינִים הַטּוֹבִים, וְאֱלֹה עַל פִּי הָעֲנִינִים הָרָעִים. וְאַמֶּנּוּ, גַּם מְצִיאוֹת הָאִישִׁים נַעֲשֶׂה וְדָאֵי בְּהַשְּׁפָעָה - כִּי כָּבֵר שְׁמֵנוּ הַמוֹסֵד בְּרֵאשׁוֹנָה: שְׁאִין שׁוֹם דְּכָר נַעֲשֶׂה אֶלָּא בְּהַשְּׁפָעָה.

וְאוֹלָם, הַהַשְּׁפָעָה הַזֹּאת, הִיא הַהַשְּׁפָעָה בָּאָה אַחַר הַהַשְּׁפָעָה שְׁזָכְרָנוּ, שְׁחֻדְשָׁה בְּמְצִיאוֹת הַכְּלָלִי הַהוּיָה וְהַהֶפְסֵד; וְעַל כֵּן יֵשׁ בַּחֲקָה לְקַחַת מִן הַכְּלָל שֶׁל הַטָּבַע לְצַרְךָ בְּנֵין הָאִישִׁים מֶה שִׁיִּצְטָרֵךְ לְהִרְכִּבְתֶּם מִן הַטּוֹב וּמִן הָרַע הַמְּחֻדָּשׁ כְּכֹר. וְאוֹלָם, תִּרְאִי, כִּי אִין אֲנִי אוֹמֵר שְׁנַתְּבַטְּלָה הַהַשְּׁפָעָה לְגַמְרִי - כִּי אִזּוּ הָיוּ מִתְבַּטְּלִים וְדָאֵי כָּל הַנִּמְצָאוֹת, וְזֶה הוּא הַהֶעֱדֵר שְׁאִמְרֵי שְׁאִינוּ יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת מְצִיאוֹת - אֲבָל הָעֲנִין הוּא, שְׁנַתְּבַטְּלָה רַק בְּמִקְצַת, שְׁהִרִי הַכְּנוּתִיָּה וְתִקְוִיָּה הֵם שְׁנַתְּבַטְּלוּ. וְזֶה הָעֲנִין כְּמוֹ שִׁיִּנְיַע לְאִישׁ שִׁיִּחְלָה וְלֹא יִמּוֹת, כֵּן מְצִיאוֹת הַטָּבַע הַכְּלָלִי הוּא שְׁמִתְקַלְקַל בְּסוּר הַהַשְּׁפָעָה קֶצֶת וְלֹא לְגַמְרִי, וּמִתְחֻדְשׁוֹת הָרַעוֹת שְׁאִינָם אֶלָּא קְלִקּוּלִים בְּמְצִיאוֹתוֹ שֶׁל הַטָּבַע הַשְּׁלָם.

וְהִרִי הַמְּנַח שְׁלָנוּ קִים לְעַד - שְׁאִין הַקְּב"ה עוֹשֶׂה אֶלָּא הַטּוֹב, וְהָרַע אִינוּ עוֹשֶׂה; אֶלָּא מִהֶעֱדֵר שְׁפַעוּ הוּא נוֹלֵד.⁶⁸

❦ אור השכל ❦

68. מסקנה: מציאות הרע אינה מהותית וקדמונית, אלא היא מחודשת לגמרי. מציאות הרע נובעת מביטול השפעה של הטוב. ביטול זה נקרא מיתת המלכין קדמאין. וכאן יש מקום עבודה לתחתונים: להעביר ביטול השפעה על ידי תיקון החסרונות ולסתום פי המקטרג; ועל ידי זה ימשך תמיד הטוב בלי שום מונע - שאין מניעה רק מצד התחתונים. אבל המאציל ב"ה הוא שחידש מציאות הביטול, דהיינו האפשרות לכטל השפעה של הטוב.

בתחילה להניח מקום לרע לימצא לצורך עבודת האדם. ונמצא שאז לא כיון אלא להיות מוציא הרע לפועל, על כן עשאו בבלתי שלימות, כי לא רצה להוציא הרע אלא לדבר בלתי שלם, אך לא לדבר השלם שנשלם בכח שלימותו ית', שאין שייך עוד שם רע. וזה ענין שורש הסי'א שהיתה במלכין קדמאין, ובעבורה לא היו זה כנגד זה, ולא היו מתחברים בנוקבא, וכל שאר התיקונים שיש עתה באצילות לא היה בהם.

[קטז] אמרה הנשמה: סוף דבר, הבנתי מציאות הרע - איך מתהווה. עתה צריכים אנו להשלים ענין זה - לדעת כל גבולותיו.

[קטז] אמר השכל: אמנם, צריך שתדעי הקדמה אחת גדולה. והיא, אף-על-פי שבחקו ית' היה ודאי קדום לעשות כל המעשים האלה - כי לא ישתנה בו שום דבר בשום זמן - אף-על-פי-כן, לא יקרא זה: שהיו הדברים האלה בכח - שצריכים ליצאת אל הפועל⁶⁹ - כי זה הוא אחד מן השבוישים שנכשלו בו מאמיני קדמות העולם. אמנם, הפלל הוא, כי כל מה שהוא בעניני האדון ב"ה קדם פריאת העולם - אי אפשר להשיגו כלל, ואין שייך שם שום אחד מן הגדרים הנזכרים מעתה. ואין להזכיר - לא כח ולא פעל, שיתחייב מזה המצא כל היחס הנמצא בין הכח והפעל. אמנם, בשעה שרצה לברא העולם, הוא עצמו חדש מציאות הכח והפעל, והוא עצמו עשה

« אור השכל »

עיינן מה שכתב בנידון אחר הרמב"ם בספרו המורה נבוכים, שבחלק ב, פרק יח, וממנו תסתייע מילתא: "הדרך הראשון אשר יזכרו: שיתחייב לנו בו, כפי מחשבתם שהאלוה יצא מן הכח אל הפועל, כשיהיה פועל עת אחת ולא יפעל עת אחרת. וסתירת זה הספק מבוארת מאד. והיא: שזה הענין אמנם יתחייב בכל מרכב מחומר בעל אפשרות ומצורה - כי בלא ספק כשיפעל הגשם בצורתו אחר שלא עשה, כבר היה בו דבר בכח ויצא לפועל, ואי אפשר לו מבלתי מוציא; כי זאת ההקדמה אמנם התבארה כמופת בבעלי החומר. אבל מה שאינו גוף ואין לו חומר - אין בעצמו אפשרות בשום פנים. וכל מה שיש לו הוא בפועל תמיד, ולא יתחייב בו זה, ולא ימנע בו שיעשה עת ולא יעשה עת, ואין זה שינוי בחוק הנפרד ולא יציאה מן הכח אל הפועל."

69. לא רק חוקרי קדמות העולם השתכשו במושג הזה של כוח ופועל, אלא גם חכמים מחוכמים השתכשו בענין הזה, וחשבו מחשבות שכאילו הדין (שרש הרע) נמצא כלול בתוך האין סוף, ואחר הצמצום התגלה, כדוגמת המלח שנמצא כלול בתוך המים, ואחר ההתאדות - סילוק המים, מתגלה המלח. (עיינן דרושי חפצי בה, דרושים על עץ חיים, סי' א).

זאת ועוד, אל נשכח שאנו נמצאים כאן הרבה מדרגות לפני הבריאה ממש, דהיינו לפני השלב של בראשית. ב"בראשית" - אפשר לדבר על הבריאה שהיתה בכוח ויוצאת לפועל. אמנם השפעה הזאת (שהיא בעולם הנקודים - עולם התווה) הראשונה, וכיטולה, היא לא בגדר של חומר, אלא בגדר של רעיון (מחשבה). ובאמת רק בחומר שייך יציאה מן הכוח אל הפועל, אבל במחשבה לא שייך הוצאה מכח אל הפועל.

העולם וכל בריאותיו - בתחלה בכח ואחר כך בפעל, לחדש מציאות זה של פח ופעל. שבמאמרו הראשון לברא העולם היה העולם בכח, ואחר יצא אל הפעל; ועל זה רמזו רז"ל: "בראשית נמי מאמר הוא" (ר"ה לב), ונשתנה משאר המאמרות להיות פאן כלול העולם בכח, מרם צאתו לפעל. ואמנם, בחדשו את המבע בכח, אז נעשו כל הענינים האלה שזכרנו בהשפעה, ואחר כך יצא הפל לפעל כמו שהוכן בכח, וכמו שבארנו.

ואודיעך עוד ענין עמוק בדבר זה, והוא כלל מציאות העולם בכל זמניו. פי שרש הכל הוא, שהאדון ב"ה חפץ ורצה להשפיע מטובו אל הנמצאים שרצה להמציא, וחדש על פן מציאות הארה והשפעה ממנו ית' ראויה לערך הנמצאים האלה שרצה להמציא. אמנם, מה שחפץ האדון ב"ה בהשפעה, הוא שתהיה השפעה של קדשה ממש⁷⁰ ממנו ית' - שהוא עצם הקדשה ומקורה - ויהיו תולדות ההשפעה הזאת רק ענינים של קדשה. וכמו שהוא גם עתה במלאכים, שאין להם שום ענין אחר פי אם עניני קדשה גמורה, פן אין התכלית המכון בחדוש ההשפעה הזאת פי אם שישפע מקדשתו ית"ש אל נמצאיו, להיות נהנים מזיו קדשתו, לא זולת. אבל, לפי שרצה במציאות העולם השפל הזה, על פן גזר שתהיה השפעתו גם היא נשפלת במעלתה, להוליד דברים שפלים וגשמיים אלה - שירידה היא לה ודאי, שלא על התכלית הזה חדשה.

» אור השכל »

מקדושתו, עשוי לערך התחתונים, שיהנו בו על דרך "ונהנים מזיו השכינה". אך זה הזיו עצמו הוא כלל הארות, מתמשכות בסדר נימוסי, שנולדות מהם הפעולות שנולדות. וחוזרים להיות מידותיו ית' כמו שביארנו, כי על כל פנים אין המידות בו, אלא מה שהוא עושה בהארתו והשגחתו.

70. ההשפעה הזאת שמדובר בה כאן היא עיקר מהותן של הספירות, שהיא לפשט הקדושה ממנו ית' אל התחתונים. ראה כללים ראשונים, סי' א: "ואמנם עיקרם של ספירות הם התפשטות קדושה וזיו עליון ממנו ית', שהוא המקור הנעלם הבלתי מושג כלל, ואלה כולם הם זיו

וּנְמָצָא, שְׁמָהּ שְׁאֲנוּ רוֹאִים שֶׁהוּא עֲתָה מְשַׁפֵּיעַ דְּבָרִים גְּשֵׁמִיִּים וְשִׁפְלִים, נִדְעַ
 שֶׁזֶהוּ מְעוֹט וְהַשְׁפָּלָה לְהַשְׁפָּעָה עֲצֻמָּה, שְׁצָרִיכָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּדָרְכִים אֱלֹהִים
 שֶׁהֵם פְּחִיתוֹת לְגִבָּה - לְהִיּוֹתָהּ הַשְׁפַּעַת הָאֵל ית', מְקוֹר הַשְּׁלֵמוֹת וְהַקְדָּשָׁה.
 אֲךְ, כִּדְ עָלָה בְּמַחְשָׁבָה לְפָנָיו ית' - לְהִלְבִּישׁ הַשְׁפַּעַתוֹ בְּדָרְכִים הַחֲשׂוּכִים
 הָאֱלֹהִים, עַד עַת מוֹעֵד שֶׁתִּתְּפַשֵּׁט מִכָּל אֱלֹהִים הַלְבוּשִׁים^{70*}, וְתִשָּׂאֵר בְּבִרְוּרָה
 וְתִכֵּן עֲנִינָה - שְׁלֵא תְהִיָּה הַבְּרִיאָה וְכָל עֲנִינָה אֱלֹהִים קָדָשׁ לֵה'. וְהִנֵּה, כָּל זְמַן
 עֲבוֹדַת הָאָדָם הַהַשְׁפָּעָה מִתְלַבֶּשֶׁת בְּלְבוּשִׁים אֱלֹהִים, וְכִכְלוֹת זְמַן הָעֲבוֹדָה -
 תִּתְּפַשֵּׁט גַּם הִיא מִן הַלְבוּשִׁים. וְאִמְנָם מִסִּבּוֹת גְּדוּלוֹת וְגִלְגּוּלִים גְּדוּלוֹם שֶׁם
 הָאָדָם בִּ"ה לְדַבֵּר הַזֶּה לְהַגִּיעַ אֶל תְּכֵלִיתוֹ. וּנְמָצָא, שֶׁשְּׂרָשׁ הַתְּחִלְפוֹת זְמַנֵּי
 הָעוֹלָם הוּא דְרָךְ הַשְׁפַּעַתוֹ ית' - שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וּמְשַׁנֵּה הַשְׁפַּעַתוֹ מְעֻלּוֹי לְעֻלּוֹי,
 עַד שֶׁתִּגִּיעַ לְעֵצֶם עֲנִינָה, לְהִיּוֹת כָּל הַמִּתְחַדֵּשׁ בְּנִמְצָאִים רַק קָדָשׁ קָדָשִׁים,
 כְּמוֹ שֶׁבָּאֵרְנוּ.

» אור השכל »

העליונה - של הא"ס, שאנו עוסקים לפני
 (הצמצום), "נאצלו כל הכלים", דהיינו ענין
 הלבושים. וראה מאמר סוד היחוד גנוי רמח"ל,
 עמ' רטו, וג"כ אדיר במרום עמ' תמ-תמא.
 נמצאנו למדים, שהא"ס ב"ה הוא סוד
 היחוד בעצמו, והוא ית' שמו רצה לפשט סוד
 קדושתו-וזהו הנקרא חוט הא"ס ב"ה הנמצא
 בכל הספירות. אמנם היות שגזרה חכמתו
 הנבראים השפלים, הוצרך החוט הזה
 להתלבש בספירות (בסוד הכלים) לצורך
 ההנהגה של התחתונים (וזהו הסוד העמוק
 של הצמצום - שהרי בינה שמירי כאן היא
 סוד הצמצום). אמנם בתום ההנהגה של
 האמצע (זמן העבודה), החוט - ההשפעה של
 הקדושה - תתפשט מן הלבושים [על ידי
 ההיכלות] ואז יתדבק כל הספירות (שרשי
 ההנהגה והתחתונים) עם הא"ס ב"ה - וזהו
 סוד היחוד העליון. ראה ג"כ מאמרנו על
 היחוד (מדרגה רביעית).

*70. מתחילת הקטע הנ"ל (ד"ה: ואודיעך
 ענין עמוק), הרמח"ל מגלה לנו סוד עצום
 בענין היחוד והספירות. דבר ראשון (ראה
 הערה 70) - עיקר מהותם של הספירות היא
 לפשט קדושתו ית' לנמצאים. דבר שני -
 ההשפעה הזאת [של הקדושה] היתה צריכה
 להשפיל את עצמה ע"י התלבשות כדי להגיע
 לתחתונים. ההשפעה מתלבשת בלבושים
 אלה רק בזמן העבודה של האדם, ואח"כ
 צריכה להתפשט, דהיינו להסתלק מן
 הלבושים ולהתגלות בכל כוחה והדרה -
 וזהו גילוי היחוד הנעלה.

עלינו לברר מה ענינם של הלבושים הנ"ל,
 וההתפשטות הזאת מהם בסוף, כעת גילוי
 יחודו. במאמר הרעותין (גנוי רמח"ל עמ' רנד)
 מגלה לנו הרמח"ל סוד עמוק מאד, איך יצאו
 הספירות מן הא"ס ב"ה (היחוד העליון) על ידי
 התלבשות בלבוש אחד - הנקרא בינה, ומשם
 נעשים כל העשר ספירות. באמת, מצד הבינה

כָּלְלוּ שֶׁל דְּבַר: חֲדָשׁ הָאֲדוֹן בִּ"ה הַשְּׁפָעָה מִמֶּנּוּ אֶל הַנִּמְצָאִים, שְׁתוּכִיּוֹת עֲנִינָה אֵינוֹ אֶלָּא הַמְשָׁךְ הַקְּדוּשָׁה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ אֶל הַנִּמְצָאִים; וְעוֹד, חֲדָשׁ דְּרָכִים לְהַשְׁפָּעָה, שְׁפָלִים וּפְחוּתִים לְגַבֵּי מַעְלַת קְדוּשָׁתָהּ; וְחֲדָשׁ בְּהַשְׁפָּעָה עֲצֻמָּה - הַבְּפוּלִים וְקַלְקוּל הַסְּדָרִים שְׁזָכַרְתִּי. וְתִלּוּי כָּל זֶה בְּעֵינֵי גִלּוּי הַיְחוּדִי שְׁזָכַרְנוּ לְמַעַלָּה - שֶׁמִּצַּד הַסֵּתֵר הַפְּנִים מִתְחַדְּשִׁים כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּחֵק הַשְּׁפָעָתוֹ, וּמִצַּד הַגִּלּוּי אַחֲרֵי־כֵן מִתְפַּשְׁטִים כָּל הַלְּבוּשִׁים הָאֵלֶּה מִמֶּנָּה. וְעוֹד נִדְבַר מִכָּל זֶה לְפָנִים בִּס"ד. מֵה שְׁצַרְיָךְ לָנוּ בְּמִקוֹם הַזֶּה, הוּא לְדַעַת: שֶׁבְּהַשְׁפָּעָה עֲצֻמָּה חֲדוּשֵׁי דְבָרִים חֲדָשָׁה הַגּוֹרָה הָעֲלִיוֹנָה - וְהֵם הַעֲקָר בְּמֵה שְׁנִמְצָא אַחֲרֵי־כֵן בְּעוֹלָם; כִּי רַק אַחַר כָּל הַהִכְנוּת הָאֵלֶּה עֲשֵׂה עוֹלָם הַשְּׁפָל הַזֶּה, בְּנוֹי עַל־פִּי כָּל הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה וּמִרְכַּב מִכָּל הַדְּבָרִים, לְהַתְגַּלְגַּל מִעֵינֵי לְעֵינֵי, כְּאֲשֶׁר גָּזַר עָלָיו הַחֲפִץ הָעֲלִיוֹן.

[ק"ז] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: בְּאַמַּת הַקְּדוּמָה זֹאת עֲקָרִית הִיא, לְדַעַת כָּל הַהִכְנוּת הַרְבּוֹת הַנִּמְצָאִים לְצַרְךָ מְצִיאוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שְׂאִין תְּכוֹנָתוֹ נִשְׁלַמָּת אֶלָּא אַחַר כָּל הַהִכְנוּת הָאֵלֶּה. נִשְׁלִים עִתָּה עֲנִינֶיךָ.

[ק"ח] אָמַר הַשֶּׁכֶל: כָּבֵר אִמְרָנוּ שֶׁהָרַע הַזֶּה שֶׁנִּבְרָא, לֹא נִבְרָא אֶלָּא כְּגִבּוֹל שְׂרָצָה בּוֹ הַחֲפִץ הָעֲלִיוֹן. וְאַמֶּנּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁחֲדָשׁ הָאֲדוֹן בִּ"ה הַבְּפוּל

» אֹדֶר הַשֶּׁכֶל »

למענהו". ובוה נכללות כל הבריות הטובות והרעות, כי הכל ענין אחד ומציאות אחת לבד של בריאה המשלמת גילוי יחודו וכבודו של א"ס ב"ה" הגם שראינו לעיל (ס"י צו) שמטרת הרע היא לתת מקום עבודה לתחתונים ולהיטיב להם מכח זה. אבל לפי הכוונה האמיתית של הבריאה הכל הוא עבור גילוי יחודו. לכן גם כאן מטרת הרע: היא עבור גילוי יחודו. ראה מאמר שלנו על הרע.

71. כל הענין הזה של שכירת הכלים, יציאת הרע וכר הוא רק למטרה אחת והיא גילוי יחודו. ראה קל"ח, פתח לט: "עולם הנקודים היה כמו חומר אחד שממנו צריך לפרט אחר כך כל הפרטים. והיינו כי כל הנמצא בין למעלה ובין למטה - הכל הוא רק ענין אחד, בנוי מפרטים רבים. והוא איננו כללי אלא אם כן כל פרטיו עומדים בו כשורה. כי כך כל הנברא הוא רק לכבוד הבורא, והוא ענין "כל פעל ה'

לְהוֹיּוֹת, לֹא חֲדָשׁוּ אֱלֹא לְהוֹיּוֹת בְּלִתי שְׁלֵמוֹת,⁷² אֲךָ לְהוֹיּוֹת הַשְּׁלֵמוֹת לֹא יִהְיֶה בְּטוֹל, אֱלֹא קוֹיָמָם יִהְיֶה נֶצְחִי. וְתֵרָאִי, שְׁעַל פֶּן עֵתָה יֵשׁ בְּטוֹל לְהוֹיּוֹת הָעוֹלָם, וְלַעֲתִיד לָבֹא לֹא יִהְיֶה עוֹד. וְאִין זֶה אֱלֹא שְׁעֵתָה הַבְּרִיאָה לֹא שְׁלֵמָה הִיא, עַל פֶּן גָּזַר עָלֶיהָ הַבְּטוֹל; אֲךָ לַעֲתִיד לָבֹא יִחְדָּשׁוּ שְׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְאָרֶץ הַחֲדָשָׁה שְׁתִּהְיֶה בְּרִיאָתָם שְׁלֵמָה, עַל פֶּן לֹא יִהְיֶה לָהֶם בְּטוֹל.

וְנִמְצָא, שֶׁהַשְּׁפָעָה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁהִמְצִיאָה מְצִיאוֹת הַטֶּבַע הַכִּלְלִי, וּבְטוֹל סְדוּרָה שֶׁהִמְצִיא קְלִקוּלֵי הַטֶּבַע, לֹא הִיְתָה הַשְּׁפָעָה שְׁתּוֹלִיד דְּבָרִים שְׁלֵמִים - בְּשָׁמַיִם וְאָרֶץ הַחֲדָשִׁים שְׁלַעֲתִיד לָבֹא, כִּי לָהֶם לֹא יִהְיֶה בְּטוֹל, וּכְמוֹ שֶׁבְּאָרְנוּ - אֲבָל הִיְתָה הַשְּׁפָעָה שְׁלֵא הָיָה בְּחֻקָּהּ לְהוֹלִיד אֱלֹא דְבָרִים בְּלִתי שְׁלֵמִים; עַל פֶּן הוֹחֵק לָהּ הַבְּטוֹל שֶׁהוֹחֵק, לְצַרְךָ הִמְצָא הַקְּלִקוּלִים בְּטֶבַע. וְהַשְּׁפָעָה שֶׁהִמְצִיאָה הָאִישִׁים שֶׁל הַטֶּבַע מִרְכָּבִים מִן הַטּוֹב וְהָרַע, הִנֵּה הִיא הַשְּׁפָעָה

❖ אור השכל ❖

ודאי הוא טוב. ודבר זה מתאמת מן המעשה עצמו שהוא כך, והמעשה הכללי שהוא סיבוב העולם - יתברר הדבר שגם הוא כך בסוף הכל, בזמן שתתקיים הכטחת (ישעיהו יב, א), "אודך ה' כי אנפת ביי", כי אז יהיו נגמרים כל חלקי המעשה, והנה יהיה המעשה אך טוב באמת".

ראה ג"כ אדיר במרום, עמ' שצו, על הרע בהנהגה:

"כי על כן יודע בסוף שאין הרע רע, אלא לכאורה, והוא מפני שאין נראה ענינו הפנימי. כי הלא אם הסוף מחזיר הרע לטוב, איך כל רע - תשלמו הוא טוב, אלא שעד שאינו נגלה זה התשלום, נראה שהוא רע. ומצד הא"ס ית"ש בכחינת הראש, הלא גם עתה הרע הוא טוב, כי מה שיש בסוף כבר ישנו בראש. ועל כן אין נמצא אלא העלם אחד שגורם ליקרא הרע בשם רע."

72. הביטול מתיחס אך ורק לכריאות ולהוויות הבלתי שלמות, אבל בהוויות וגם בכריאות שהגיעו לשלמות לא יגיע הביטול. זאת ועוד, היסוד הנפלא הזה שייך גם כן במעשים, דהיינו כל מעשה שלא הגיע לשלמות - זאת אומרת לתכלית המעוּתדת של כל הבריאה-נופל תחת ענין הרע; ולהיפך, מעשה שהגיע לשלמות לא שייך בו רע.

ראה ג"כ מה שכתב המחבר בס"ק קכח: "ובאמת תראי, שגם במעשים אין רע נמצא בעולם אלא כחלקי הדברים טרם התחברם להשלמת הדבר, אך אין דבר מושלם שיהיה רע, וזה, כיון שידענו שכל מה שהקב"ה עושה הוא אך טוב מאד, הנה מה שנראה חסר בצד אחד באחד מתנאי הדברים, נשלם החסרון ההוא בתנאי אחר שמשלים בעדו, ולא היה החסרון ההוא אלא מפני שלא נשלם הדבר ההוא בכל תנאיו, וכיון שישתלם -

שִׁמְכֻדְלַת הַרְעוֹת לְכַדָּם שְׁלֵא יִבְטְלוּ הַנְּמֻצָאוֹת; אֶלֶּא מִגְבְּלִים יְהִיוּ בְּכַח גְּזֻרְתּוֹ שֶׁל מְקוֹם, וְתִלְוִים בְּמֵאֲמֵר שְׁלֵא לְהִתְגַּבֵּר וּלְבַטֵּל אֶת הַנְּמֻצָאוֹת - כִּי אִם לְהִמְצִיא בְּאוֹתוֹ הַשְּׁעוֹר וְתַחֲוּם שְׁצָרִיד לְתַכּוּנַת הַנְּמֻצָאוֹת הָאֵלֶּה, וּלְהִתְגַּבֵּר בְּזִמְנָא אַחַר שִׁמְצָטְרֵךְ בְּתַגְבֵּרַת יוֹתֵר גְּדוֹל, וּבְזִמְנָא אַחַר לְהַמְעֵט - הַכֹּל יִפֶּה בְּעֵתוֹ כְּאִשֶׁר גָּזַר הַחֲפִץ הָעֲלִיוֹן. כִּי מֵעַתָּה יֵשׁ בְּנְמֻצָאוֹת מִן הַחֲסֻרוֹת וְהַקְּלָקוּלִים וְדֹאֵי, אֶךְ אֵינָם כְּלִכְף שִׁיבְטָלוּם מֵהוּיָהּ. וְאִמְנָם, הֵם בְּשְׁעוֹר שְׁסוּף-סוּף יִתְגַּבְּרוּ עַד שִׁיבְטָלוּם - כִּי כָּל הוּיָהּ נִפְסַד. וְנִמְצִיא, מִצִּיאוֹתָם מִשְׁעַר בְּשְׁעוֹר מְדַקְדֵּק מְאֹד, כְּאִשֶׁר יִדְעָה הַחֲכֵמָה הָעֲלִיוֹנָה.

וְתִרְאִי, כִּי הַמַּחְשְׁבָה הָעֲלִיוֹנָה שֶׁחֲדָשָׁה הַהֲשַׁפְעָה הָרֵאשׁוֹנָה שְׁזָכְרָנוּ, הִנֵּה הִיתָה מְכֻנֶּנֶת לְחֲדָשׁ הַבְּטוּל - כִּי עַל כֵּן לֹא חֲדָשְׁתָּה שְׁלֵמָה מֵעַקְרָא, כִּי אִם לְמַעַן יִהְיֶה כְּפוּל וְרַעָה בְּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ כָּבַר; לֹא מִבְּלַתִּי יִכְלַת וְחֲסֻרוֹן בְּחַ חֲלִילָה. וְמָה שְׁעֵתִיד לַעֲשׂוֹת בְּאַחֲרוֹנָה - בְּאַרְץ וּבִשְׁמַיִם הַחֲדָשִׁים שְׁזָכְרָנוּ - הִיָּה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מִתְחִלָּה, אֶלֶּא שְׁעַל כֵּן נַעֲשִׂים בְּלַתִּי שְׁלֵמִים - כְּדִי שִׁיפֵּל בְּהֵם הַבְּטוּל. אֶךְ, בְּהֲשַׁפְעָה הַשְּׁנִית⁷³ - שְׂרָצָה לַתַּת הוּיָהּ לְנְמֻצָאוֹת - הִנֵּה

» אור השכל »

הרע עצמו לפי מה שהוא, וכלל עניניו - הוא כל הזיקק המוזכרים, והם כל הבחינות הנכללות במלכין קדמאין, שהיתה הכוונה בהם רק לעשות הביטול לנמצאות, שלא נתנו להם המציאות אלא לכטלו. ואח"כ הוציאה המחשבה העליונה כל הכוונות, ואליהם חיברה עניני הרע עצמו, להיות לטובה ולא לרעה, פירוש - להינצח ולא לנצח, להיות גם הוא נכנס למנין הגורמים טובה שלימה לאדם בהתנצחו מן הטוב, ונמצא מעיד על היחוד ית', כמו שביארנו.

"והנה כל עניני הרע נכללים בספירות ב"ן, דהיינו הנקודים, ושורש מציאות הנמצאות בכלתי שלימות היא מלוכת המ"ק, ושורש ביטול הנמצאות - ביטול המ"ק, שכל מה שנתחדש בביטולם הוא שורש כל ההשחתות

73. השפעה ראשונה (אורות הב"ן) גרמה לביטול (שבירת הכלים); השפעה שניה (אור המ"ה) היא באה לתת מקום להיות, אמנם היא לא מוציאה אותם לגמרי מן הביטול, ונשאר הביטול וגם הווייה (אורות מ"ה וב"ן). כל הנבראים כעת בנויים משתי בחינות אלו. אבל בזמן (של עולם הבא) כשיהיו השמים החדשים והארץ החדשה, המציאות תהיה בנויה אך ורק מן ההווייה, ולא מן הביטול. נמצאו למדים, שהקב"ה תופס בשתי הבחינות הווייה וביטול (מ"ה וב"ן), הארת פנים והסתתרים, כדי לברוא הנבראים ולהנהיגם. ראה כללים ראשונים - כלל יב :

"ונמצא שבהיות המחשבה העליונה הולכת ומתקנת סוד דמות האדם, שהוא כלל הכוונות שזכרנו, הנה בתחילה הוציאה כלל

בַּאֲמַת הַיְתָה כּוֹנֵת הַמַּחְשָׁבָה הָעֲלִיוֹנָה לְהַצִּיל הַהוּיּוֹת מִן הַפְּטוּל, וּלְדַחֲקוּ מֵהֶם עַד עֵת מוֹעֵד, וּכְמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; כִּי עַל כֵּן לֹא בִּפְלֵא הַפְּטוּל מִן הָעוֹלָם, אֲבָל הַגְּבִילָה הָרְעוּת, וְשִׁמָּה אוֹתָם בְּתַחוּם שֶׁרְצָתָה לְצַרְדָּ תְּכוֹנֵת הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ, עַד שֶׁתְּכוּאָה הַשְּׁעָה וַיַּעֲבִיר כָּל הָרְעוּת מִן הַמְּצִיאוֹת, וַיִּשְׁאֲרוּ כָּל הַנְּמָצְאוֹת שְׁלֵמִים וְנִצְחִיִּים.

וְאוֹלָם, תִּזְכְּרִי עֵתָה אֶת אֲשֶׁר זָכַרְתִּי לְךָ לְמַעַלְהָ כִּבְר, אִיךְ מוֹסְרוֹת כָּל הַנְּהַגְתּוֹ ית' הֵם שְׁתֵּי מַדּוֹת - הַסֵּתֵר הַפְּנִים וְהָאֲרֵת הַפְּנִים, שֶׁתּוֹלְדוֹתֵיהֶם הֵם הַשְּׁלֵמוֹת וְהַחֲסֻרוֹנוֹת, וּמִנָּה - הַטּוֹב וְהָרַע. וְאַמָּנָם, מְצִיאוֹת הָרַע אֵינּוּ נוֹלָד אֶלָּא מֵעֵצָם הַסֵּתֵר הַפְּנִים, תְּכַלִּית הַסֵּתֵר ית'. כִּי בְּרִצּוֹת הַחֲפִיץ הָעֲלִיוֹן לְבְרָא אָדָם בַּעַל גִּשְׁמָה וְגוֹף לְפִי הַתְּכוּנָה שֶׁאֵנוּ רוֹאִים כִּיּוֹם הַזֶּה בְּנִשְׁמָה וּבְגוֹף, הַשְּׁוֹה אֶת מַדּוֹתָיו לְתַפְסֵם וּלְפַעֵל תְּמִיד בְּשְׁתֵּי הַמַּדּוֹת - מַדַּת הַסֵּתֵר הַפְּנִים וּמַדַּת הָאֲרֵת הַפְּנִים - לְהִיּוֹת אוֹחוֹ בּוֹהַ וְגַם מִזֶּה אֵל תַּנַּח יְדוֹ, לְקַיֵּם כָּל תְּכוּנּוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם לְטוֹבָה, הַחֲלָשׁוֹת וְהַחֲזָקוֹת, הַנִּכְבָּדוֹת וְהַשְּׁפָלוֹת, כָּל מִה שֶׁצָּרִיךְ לְקַיֵּמוֹ לְפִי הַתְּכַלִּית הַמְּכֻוֹן בּוֹ.

אַמָּנָם, כִּאֵן צְרִיכָה אֶת לְהַקְדָּמָה אַחַת, וְהִיא: שֶׁלֹּא מִפְּנֵי שִׁיְהִיָּה נִבְרָא אַחַד חֲסֵר הַשְּׁלֵמוֹת נִאֲמַר שֶׁהוּא דָּבָר רַע מִמֶּשׁ, כִּי יִכּוֹל לְהִיּוֹת חֲסֵרוֹן, שֶׁאֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵינּוּ הַשְּׁלֵמוֹת וְהַטּוֹב הַגָּמוּר - אֵינְנוּ רַע. הֲלֹא תִּרְאִי: הַמְּלֹאכִים, גַּם הֵם חֲסֵרִים וְדָאִי, כִּי אֵינָם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת, כִּי אֵין תְּכַלִּית שְׁלֵמוֹת אֶלָּא לְאֲדוֹן כ"ה; וּבִינֵיהֶם גַּם כֵּן פְּמָה מַעֲלּוֹת וּמַדְרָגוֹת יֵשׁ, שֶׁהַמְּדַרְגָּה הַשְּׁנִיָּה פְּחוּתָה מִן הָרִאשׁוֹנָה וְחֲסֵרָה מִמֶּנָּה, וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן אֵינָם בְּחֲסֵרוֹן כָּל-כָּךְ גְּדוֹל שִׁיּוֹלִיד בָּהֶם מִה שֶׁהוּא רַע מִמֶּשׁ - שֶׁהֲרִי אֵין בִּינֵיהֶם לֹא קִנְאָה לֹא שְׂנְאָה, אֵין בָּהֶם

❧ אור השכל ❧

לְטוֹבָה לְעוֹלָם, וְהוּא עֵינִן בֵּין הַנִּתְקֵן עֵינִי מִיָּה, שֶׁגַּם שׁוֹרֵשׁ הַחוּשֵׁךְ וְהָרְעוּת חָזַר לְהִיּוֹת לְטוֹבָה, בְּהִיּוֹתוֹ עוֹמֵד רַק לְקַבֵּל תִּיקוּנֵי הַמַּיָּה, וְלֹא לְהַשְׁלִיט הָרְעוּת.

וְהַפְּסִידִים הַנְּמָצְאִים בְּטוֹבָה בְּהַחֲלֵט. וְכֹל כֹּל הַכּוֹנֵנוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּסוֹד רְמוֹת אָדָם נִכְלָלִים בְּמִיָּה, אֲשֶׁר בְּהַתְּחַבֵּר אֵלֵיהֶם עֵינֵי הָרַע יֵשׁוּב לְהִיּוֹת רַק לְהִינְצָה, וְאֵז יֵשׁוּב גַּם הוּא לְהִיּוֹת

יִצַר הָרַע, אֵין בָּהֶם לֹא שְׁנָה וְלֹא עֵיפוֹת וְלֹא חָלִי וְלֹא מִיתָה. אֵךְ, בְּנִי-הָאָדָם, הֵם פְּחוּתִים מִן הַמְּלָאכִים וְחֹסְרִים מֵהֶם, וְהַחֲסָרוֹן בָּהֶם גָּבֵר כִּלְכַף שֵׁשׁ בָּהֶם מִה שֶׁהוּא רַע - כִּי יֵשׁ בָּהֶם יִצַר הָרַע, חֲלָאִים וּמִיתָה. וּבְעֵלֵי-הַחַיִּים, יֵשׁ בָּהֶם חֲסָרוֹן יוֹתֵר - שְׁאֵין לָהֶם לֹא שִׁכָּל וְלֹא דְבוּר, וְהֵם מְזוּהָמִים וּמְטַנְפִים. וַיֵּשׁ הַמְּזִיקִים וּמְלָאכֵי חֲבֵלָה וְרוּחוֹת הַטְּמָאָה, שֶׁהֵם רַע מִמֶּשׁ - וְהֵם הַהַפְּךְ מִמֶּשׁ לְטוֹב וְלִשְׁלֵמוֹת, אוֹתָם שֶׁהֵשֵׁם הָעֲלִיּוֹן ב"ה מִתְעַלֵּם מֵהֶם הָעֵלֶם גָּמוּר, כְּמַעַם: "אֵין הַקֶּב"ה מְיַחַד שְׁמוֹ עַל הָרַעָה" (בראשית רבה ג, ו, תנחומא תזרע ט, עיין שם). וְאַמֵּנָם, שִׁלְשֵׁלַת הַחֲסָרוֹנוֹת הוּא שְׁמוּצִיא הָרַע,⁷⁴ כִּי בְהִשְׁתַּלְשֵׁל

» אור השכל «

הראש וראשון למציאות תיקון הבריאה - להיות הכוונה נהפכת אל עשיית הטוב וקיומו, והצלתו מן הרע. "זהנה המציא האדון ב"ה כל מידות השפעתו ומדרגותיה, מדרגה ומדרגה בתיקונה, שהכוונה בה תהיה רק להוליד הטוב, וריחק ממנה הרע, שהוא הביטול, שכבר נתחדש מציאותו ליסול בענין המדרגה ההיא. ובדרך זה הביין כל מדרגות השפעתו בהדרגתם. ובכל אחת מהנה הוצרך לעשות כל זה, פירוש, בראשונה - להפוך הכוונה בה רק אל תיקון הטוב להולדת הנמצאות כמו שביארנו, שנית - להרחיק ממנו הביטול שכבר חודש לה שלא ישוב ויבטלה. אמנם הרע גם כן לא רצה האדון לבטלו, אלא להרחיקו, אך שיהיה קיים ועומד כל זמן הצריך לבריות. וגם קיום הרע עצמו לא יהיה אלא מכוח ית', כי הוא לכוד עושה את הטוב ואת הרע ודאי, אך אין זה אלא הענין היותר שפל המתיחס להשפעתו והשגחתו ית'."

לשון אחר בקל"ח, פתח מז: "כשרצה המאציל ית'ש לתקן עניני הלבושים נר"ל: עולמות בריאה - יצירה - עשייה] האלה, היה מברר מדרגותיהם אחת אחת, שלא תהיינה

74. לא כל מדרגה שיש בה חסרון תוציא רע; רק אחר השתלשלות של כל המדרגות - כשהחסרון הולך וגדל - אז יצא הרע מהמדרגה האחרונה. המהלך הוא כך: החל מ"השפעה השנייה", כיוונה המחשבה להציל המדרגות מן הביטול, ואז הוציאה הדע (הביטול) מן המדרגה הראשונה והעבירה אותה לחברתה שתחתיה, וכן על זה הדרך עד המדרגה האחרונה - איפוא מצטבר שם כל החסרונות, שם יצא הרע. עיין לקמן סי' קלב: "עתה נתחיל בסדר תיקונו של העולם, ונאמר, כי הנה כבר שמעת שבשעה שחידש הבורא ית'ש את ההשפעה לצורך הטבע הזה מתחילה, שעדיין היה עתיד לחדש הביטול להשפעה ההיא, הנה הכוונה באמת בחידוש ההשפעה לא היתה לשתתקיים, אלא לשתתבטל, וכבר פירשנו דבר זה למעלה [בס' קיח]. אמנם ברצותו לחדש מציאות השפעה מתוקנת לשתתקיים, ותוליד התולדות המצטרבות בעולם, הנה הכוונה היתה באמת להרחיק ממנה הרע שכבר נתחדש לענינה, והרי כאן הכוונה הפך ממש מן הכוונה הראשונה, כמו שביארנו. וזה

הַעֲנִין הַזֶּה, וְנוֹסֵף חֶסְרוֹן עַל חֶסְרוֹן, סוּף-סוּף יוֹלִיד מֶה שֶׁהוּא רַע מִמֶּשׁ. וְהֵנָּה, קִדְּם שְׁחָדֵשׁ הָאֲרוֹן ב"ה מְצִיאוֹת הַהֲנַהֲגָה שְׁחָדֵשׁ לְצַרְדֵּי הַנִּמְצָאִים, לֹא הָיָה עֲנִין לְשׁוֹם חֶסְרוֹן כָּלֵל; וּכְשֶׁחָדֵשׁ מְצִיאוֹת הַלְלוּהָ, נִמְצָא שְׁנֵת־חָדֵשׁ מְצִיאוֹת סֹדֵר אֶחָד, שֶׁבְּהִשְׁתַּלְּשְׁלוֹ יוֹלִיד רַע - כִּי כִּיּוֹן שֵׁישׁ מְצִיאוֹת לְחֶסְרוֹן, סוּפוֹ יִהְיֶה הָרַע מִמֶּשׁ.

אֲמַנָּם, מִן הָעֲנִינִים הַעֲקָרִיִּים שְׁחָדֵשׁ הוּא ית', הֵנָּה הוּא עֲנִין הַמְּדָה וְהַשְּׁעוֹר - כִּי בְּפִשְׁטוֹתוֹ אֵין שֵׁיךְ שׁוֹם מְדָה וְשׁוֹם שְׁעוֹר. וּמֵאֵז רִצָּה בְּחֶק הַהֲדַרְגָּה אֶת הַכֹּל תִּכְנֵן בְּמְדָה, וְהַסְדִּיר כָּל הַנִּמְצָאוֹת בְּהֲדַרְגָּה - זֶה תַּחַת זֶה, מִן הָרֵאשׁוֹן שִׁבְהֵם וְעַד הָאַחֲרוֹן שִׁבְהֵם - וּבְכָל מַדְרָגָה וּמַדְרָגָה מְדַד בְּמְדָתוֹ, כַּמָּה חֶסְרוֹן יֵהָא בְּהָ וּכַמָּה יִשְׁאָר בְּהָ מִן הַטּוֹב וְהַתְּקוּן. וּכְפִי הַמְּדָה הַנִּמְדָּדֶת, כָּךְ הֵם הַתּוֹלְדוֹת הַנוֹלְדוֹת בְּמַדְרָגָה הַהִיא, וְכָל מִשְׁפָּטֵיהֶם וְכָל חֻקוֹתֵיהֶם, הַכֹּל כְּאִשֶּׁר לְכָל, אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ.

וְנִמְצָא, שֶׁבְּהִיוֹתוֹ הוּא ית' תּוֹפֵם בְּשֵׁתֵי הַמְּדוֹת כְּאַחַת, בְּהִסְתַּר הַפְּנִים וְהָאֲרֵת הַפְּנִים שְׁזַכְרָנוּ, יוֹלִידוּ מִזֶּה הַנְּשֻׁמָּה וְהַגּוֹף. שְׁדַבְּרֵי הַגּוֹף יִהְיוּ פְּחוּתִים מִשֵּׁל הַנְּשֻׁמָּה, וְיִהְיוּ כּוֹ הַחֶסְרוֹנוֹת שְׁאֵין יֵשׁ בְּנִשְׁמָה; אֲדָּךְ לֹא מִפְּנֵי זֶה יִהְיֶה כּוֹ רַע. אֲמַנָּם, בְּרִצּוֹתוֹ ית' לְחָדֵשׁ מְצִיאוֹת הָרַע - שֶׁהוּא הַהֶפֶךְ לְשִׁלְמוֹתוֹ ית' מִמֶּשׁ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ - הֵנָּה אֵז הַסְּתִיר פָּנָיו הַסְּתִיר הַיּוֹתֵר גָּדוֹל שֶׁאֶפְשָׁר לְחַשֵּׁב, עַד שֶׁבְּהִיוֹתוֹ רַק מִסְּתִיר פָּנָיו וְלֹא מֵאִיר אוֹתָם כָּלֵל, יוֹלֵד מִזֶּה הַיּוֹת הַהֶפְסָדִים מִמֶּשׁ, וּבְרָא מִשְׁחִית לְחַבֵּל (ע"פ ישעיה נד, מז).⁷⁵

❧ אור השכל ❧

ענה. והניחו ענין הוצאת הרע אל המדרגה התחתונה שבכל המדרגות - במלכות דעשיה.

75. הסטרא אחרא (הסי"א) היא תולדה של ההסתרה, אמנם היא יוצאת רק בסוף ההשתלשלויות של ההעדורים. זאת ועוד, הכח

פונות אל הרע, אלא יחזור פניהם להסתלק ממנו. ואז כל מדרגה היתה מניחה ענין הוצאת הרע למדרגה שלמטה ממנה. ונמצא, שהיה לה חלק בזה, רק שהיתה מסתלקת ומתנקית ממנו. ואז היא היתה ראויה לקבל אור. וכן כל מדרגה למדרגה שתחתיה, עד שנתבררו כל המדרגות של אבי"ע. כמו שהם

וּנְמָצָא כָּלֵל הָרַע - אֲשֶׁר הוּא ית' הַשִּׁיב אַחֲרֵי יְמֵינוּ מִהִנְהַגַּת עוֹלָמוֹ וַיִּנְהַגְהוּ בְּכַבְדוֹת תַּקְפֵּי חֲשָׁד סְתָרוֹ, וְשֵׁם בְּטָבַע הָלוֹ כֵּל הַפְּסָדֵי הַטּוֹב - הֲלֵא הֵמָּה כָּל מִדּוֹת בֵּית־דִּין, לְהַבְיֵא בַּמִּשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם וְרָשָׁעִים. וְאַמְנָם, זַעֲמוּ שֶׁל הַקִּב"ה רָגַע, וְחִמָּה אֵין לוֹ אֶלָּא בְּכַדֵי שִׁיעֲשׂוּ הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים הַמְּקַדְּשִׁים וּמְזַמְנִים לְגִיהֶנֶם, לְהַכּוֹת אֶת הָרָשָׁע כְּדֵי רִשְׁעוֹ בְּמִסְפָּר. וְאַחַר, שָׁב וְשֵׁם פְּנִי, כְּבִיכּוֹל, לְהַמְצִיאת הָאִישִׁים, שִׁימְצָאוּ וַיִּתְהוּוּ, לֹא שִׁיתְבַּטְּלוּ, אֶף־עַל־פִּי שְׁעוֹלִים יִהְיוּ לְבַטּוֹל. וְהִנֵּה, אַחַז צְדִיק דִּרְכוֹ לְתַקּוּנִי וְלֹא לְעוֹוֹתִי, וְשָׁב וְהָאִיר פְּנִי עַל הָעוֹלָם הָעוֹמֵד לְפָרָא. וְאַלְמֵי הָאִיר לוֹ בְּהַאֲרָה רַבָּה, הִיָּה נוֹלַד מִזֶּה הַמְצִיא הַנְּמָצָאוֹת בְּתַכְלִית תַּקּוּנָם - דְּהֵינּוּ בְּקִיּוּמָם הַנְּצַחִי. וְאַמְנָם, לֹא כֵן עָשָׂה, אֶלָּא הַמְצִיא נְמָצָאוֹת הַוּוּיִם וּמִתְקִימִים, אֶךְ לֹא נְצַחִיִּים. אַמְנָם, כְּבָר שֵׁם דְּרָךְ לְהִנְהַגְתּוֹ ית' לְהִיּוֹת מְגַלְגַל בְּמִסְפּוֹתָיו אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּרָא לְכַבּוֹדוֹ⁷⁶

» אור השכל »

מקום לס"א כלל. ומזה נבין מיד שאין שום כח נצח לס"א כלל, אלא השליטה והיחוד. למה? לפי שכל כח אחר נמצא בה [ר"ל: בס"א], חוץ מזה. אך להיות רשות - צריך שיהיה שליטה גם כן, שליטה גמורה. אם כן הס"א אינה רשות ח"ו, אלא עבד משועבד שאין בו כח אלא מה שניתן לה, והכח שניתן בה הוא גדול, אך שליטה אין לה כלל. ואין אדון שולט אלא אחד לכד, ברוך הוא וברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים."

76. זהו סוד של "כל מה שברא הקב"ה אינו ברא אלא לכבודו", ואפילו הס"א נבראת כדי לגלות את יחודו - שגם הפכו אינו זולתו, שגם ההפך שלו, דהיינו הס"א אינו מתקיים רק ע"י רצונו.

ראה סוף פתח ל, בפירושו, עמ' קה: "והיא הנקראת ס"א, זהו שם המציאות ההפכי הזה. ואמנם נקרא צד אחר - להיות ממש ענינו היפך מכל התפשטות הראשונה שזכרנו...

הזה הנקרא כאן: "משחית לחבל" הוא כח גדול, אבל אין לו שליטה, כי יש שליטה רק לארץ ב"ה. ראה קל"ח, סוף פתח ל, בפירושו, עמ' קה: "והרי מיד יקשה - ממה נפשך, או שרוצה הקב"ה לתקן בדרך בחירת האדם, או בכחו, וכי אינו מגיד מראשית אחרית? וכיון שידע שסוף סוף צריכים אותו - מתחלה יתקן? אך הענין, כי רצה א"ס ב"ה להוציא מלב הבריות הטעות של שתי רשויות, פועל טוב ופועל רע. ועל כן שם בתחלה ענין הספירות, והוא ענין אחד שאינו משתמש בו מיחודו ושליטתו השלמה, אלא אדרכא, הוא [ענין הספירות] כח ככח אדם גבור שמשים עצמו בנסיון עם כח שכנגדו, שהוא הס"א, שעשאה בעלת כח כנגד זה. וכבר הראה איך כל מיני כח שבעולם, מה שהוא בבחינת כח לכד, שלא בבחינת שליטה, לא יכול לנצח הס"א. אלא אדרכא, כבר עשתה כל כך קטרוגים שלא היה אפשר להמלט ממנה, עד שהוצרכו לכרא אל היחוד. אך כנגד זה בהתעורר היחוד, שהוא יפעל בדרך שליטה, מיד יראה שאין עוד

לְהַשְׁתַּלֵּם בְּשִׁלְמוֹתוֹ, לְמַעַן אֲשֶׁר יֵאִיר לְעוֹלָמוֹ אוֹר גָּדוֹל רַב וְעֲצוּם, וְתִהְיֶה תוֹלְדָתוֹ הַקְּיֹום הַנְּצִחִי וְהַשְּׁלֵם. וְאִדְרַבָּא, הָרַע הוּא אֲשֶׁר בְּרָא - יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שְׂיִוְדוּהוּ הַנְּמֻצָאוֹת כָּלָם - כִּי יִיטִיב לָהֶם גַּם אֲשֶׁר פָּעַל וְעָשָׂה בַיָּמִים הָרֵאשׁוֹנִים; הֲלֵא זֶה הָעֲנִין: "אוֹרְךָ ה' כִּי אֲנִפֶת בִּי" (ישעיה יב, א) שְׂהוֹרִיעֵנו הַנְּבִיא יִשְׁעִיָּה בְּנִבּוּאָתוֹ, וְכִבְר דְּפִרְתֵי מוֹה לְמַעְלָה.

[קיט] אַמְרָה הַנְּשִׁמָּה: תִּקְבֵץ נָא בְּקִצּוֹר אֶת אֲשֶׁר הָאֲרֶכֶת עַד כַּה.

[קכ] אַמְרַה הַשְּׁכָל: זֶה הַכְּלָל: בְּרִצּוֹת הָאֲדוֹן ב"ה לְחַדֵּשׁ מְצִיאוֹת הַטְּבַע הַכְּלָלִי בְּטוֹב וְרַע, שְׂיִהְיוּ אִישׁוֹ מִרְכָּבִים מְשֻׁנְיָהֶם, הַשְּׁפִיעַ מִמֶּנּוּ ית' הַשְּׁפָעָה מוֹלִידָה מְצִיאוֹת הַטוֹב אֲשֶׁר בְּטְבַע, וְנַחֲקֵק בְּטְבַע הַטוֹב הַהוּא, וְחֹזֵר וְהַעֲדִיר שְׁלֵמוֹת הַהַשְּׁפָעָה הַהִיא כְּהַסְתִּירוֹ אֶת פְּנֵי טוֹבוֹ הַסְתֵּר גָּמוּר, וְנַחֲקֵקוּ בְּטְבַע כָּל הַהֶפְסָדִים. אַחֲרֵיכֵן, שָׁב וְהַשְּׁפִיעַ בְּהֶאֱרַת פְּנֵיו לְהַמְצִיא נְמֻצָאוֹת - אִישֵׁי הַטְּבַע - מִרְכָּבִים מְטוֹב וְרַע בְּהֶרְפָּכָה אַחַת, נְמֻצָאִים בְּתַכּוּנָה שָׁהֶם עָתָה - הַוּוּיִם אֲךָ עֲלוּלִים לְפֶסֶד, שְׂאִינֵם נְצַחִיִּים. וְסוּף־סוּף, יֵאִיר פְּנֵיו הָאֲרָה רַבָּה, וְיַעֲבִיר הַבְּטוֹל מִן הַטְּבַע, וְיִשְׂאָרוּ הָאִישִׁים שְׁלָמִים וְנְצַחִיִּים.⁷⁷

« אור השכל »

רשות אחת הוא שסוף הכל הוא תיקון. והיינו כי הנה אנחנו רואים איך הרצון העליון הניח לכל כך קלקולים שימצאו בעולם, כמו שנמצאו עד עתה. ואחר כך בסוף הכל ידענו שיעזור יחודו, ויתקן הכל בסוד, 'זמשתי את עון הארץ' היא ביום אחד (זכריה ג, ט).

77. בסעיף הזה (ק"כ) רבינו מסכם כל מה שראינו על הרע ומטרתו:

שלב א': עלה ברצונו לחדש מציאות הטע הכללי בטוב ורע.

שלב ב': הוציא השפעה שמולידה את הטוב. שלב ג': העדיר ההשפעה הנ"ל ונחלק הכיטול וההפסד.

"וידיה הכוונה (העיקרית) שיתגבר בה ההטבה, עד שכל קלקול יחזור לתיקון, והיינו שרק זאת היא הכוונה בסוד הקו שמנהג את הרשימו, שפירשנו למעלה. ואז יודע היחוד לאמיתו, והיינו הסדר עצמו של ההנהגה נותן שזה יהיה טוף הדברים, בסוד התיקן השלם. והיינו, כי מצד המעלות שיש לטוב יותר על הרע - שהטוב קדמון והרע מחדש, הטוב הוא מה שהוא האדון היחיד, והרע - ס"א, ס"ב, עבד נברא - זה יגרום שבהיות המלחמה בין הקדושה וס"א, הטוב והרע, צריך שהטוב ינצח. אך נצחונו יהיה רק מצד היתרון הזה אשר לטוב על הרע שזכרנו. והרי בזה יודע היחוד באמת, במה שרק מפני המצא רק

וְעָתָה אֲבֹאֵר לָךְ מְצִיאוֹתוֹ שֶׁל הָאָדָם לְפִי עֲנִין זֶה שֶׁל הַמְצֵא הָרַע שְׂזוֹכְרֵנוּ.

[קבא] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: דְּבַר, כִּי שׁוֹמֵעַת אֲנֹכִי.

[קכב] אִמֵּר הַשֶּׁכֶל: בְּתַחֲלָה אֲקָרִים לָךְ הַקְדָּמָה אַחַת, צְרִיכָה לְעֲנִינֵינוּ.

[קכג] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אִמֵּר.

[קכד] אִמֵּר הַשֶּׁכֶל: מְצִיאוֹת הָאָדָם בְּנוֹי הוּא בַחֲכָמָה עִמָּקָה לְאִין תְּכַלִּית. כִּי הָאָדוֹן כ"ה בָּרָא נִבְרָאִים רַבִּים וְגִדּוּלִים, גְּבִיָּה מֵעַל גְּבִיָּה וְגִבְהִים עֲלֵיהֶם, כָּלֶם צְרִיכִים לְמִשְׁמָרְתֶּם, שְׂאִין שׁוֹם דְּבַר לְבַטְלָה. וְהַכֵּל עוֹמֵד עַל הַפְּנֵי הַיְסוּדִית, שֶׁהוּא: מַה שֶׁהָאָדוֹן כ"ה רוֹצֵה בַעֲבוּרַת הָאָדָם - שִׁיתְקַן הוּא כָּל הַחֲסֻרוֹנוֹת שֶׁבְּפִרְיָאָה, וְיַעֲלֶה עֲצָמוֹ עֲלֵי אַחַר עֲלֵי, עַד שִׁדְבֵּק בְּקִדְשָׁתוֹ ית'. וְהֵנָּה, שֶׁם כָּל עֲנִינֵי הָרְחוֹק מִמֶּנּוּ ית' וְכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, וְכָל עֲנִינֵי הַתְּקָרֵב אֵלָיו וְכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם - וְכָלֶם דְּבָרִים עִמָּקִים וְעֲצוּמִים מְאֹד - וְהַכֵּל עוֹמְדִים לְהַתְגַּלְגַּל בְּמַסְבוֹת גְּדוּלוֹת לְהַגִּיעַ אֶל הַשְּׁלֻמוֹת הַכְּלָלִי.

וְאִמָּנָם, רִצָּה הַרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן שֶׁתְּהִיָּה יַד הָאָדָם מְגַעֶת לְכָל הָעֲנִינִים הַרְבִּים הָאֵלֶּה - שְׁכָלֶם מִתְנוּעָעִים מִתְנוּעוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו שֶׁל הָאָדָם. וְהִרִי, אֵלֶּה כּוֹנְנֵיּוֹת⁷⁸

» אור השכל »

78. הגם שענין הכונניות נראה לנו כמושג חדש, אמנם לשון כונניות מזכר בפעם ראשונה בחולין דף נו ע"ב:

"יצאו בני מעיה: אמר רבי שמואל בר רב יצחק לא שנו אלא שלא היפך בהן אבל היפך בהן, טרפה, דכתיב: הוא עשך ויכוננך. מלמד שברא הקב"ה בונניות באדם שאם נהפך אחת מהן אינו יכול לחיות."

ופירש"י: "בונניות. לשון צאת כנר (שמות ל, כח) - שברא להם בסיס לישוב עליו. ואם ידרו מבסיסן שוב איך מתיישבם."

שלב ד': שב והשפיע להמציא נמצאות מורכבים מטוב ורע, וע"י זה הוא נותן מקום לעבודה, להטבה שלימה, ולגילוי יחודו.

שלב ה': לעתיד לבוא ישפיע השפעה שתבטל הביטול וההפסד מן הבריאה ויקבעו השלמים לנצח.

עד כאן פירש לנו הרב את מציאות הרע בבריאת העולם; מכאן והלאה (סי' קכד) המחבר מתאר לנו את הרע במציאות האדם ובהנהגה.

⌘ אור השכל ⌘

ומתחרש בהם, כך הוא מה שנתחרש ומתחרש בשפלים. אכן המציאות, המצב, והסדר, וכל שאר ההבחנות בכחות, הם כפי מה ששייך בהם לפי אמתת ענינם, והמציאות והמצב והסדר, וכל שאר המקרים בשפלים, משתלשל ונעתק למה ששייך בהם לפי אמתת ענינם.

[ד.] והנה לפי שרש זה, תחלת כל ההיות, למעלה בכחות העליונים, וסופם למטה בשפלים, וכן תחלת כל הענינים המתחרשים, למעלה, וסופם למטה. אמנם פרט אחד יש שיוצא מן הכלל הזה, והוא מה שנוגע לבחירתו של האדם. כי כיון שרצה האדון ית"ש שיהיה היכולת לאדם לבחור במה שירצה מן הטוב ומן הרע, הנה עשהו בלתי תלוי בזה בזולתו, וארובא נתן לו כח להיות מניע לעולם עצמו ולבריותיו כפי מה שיבחר בחפצו. ונמצאו בעולם שתי תנועות כלליות הפכיות, הא' - טבעית מוכרחת, והב' - בחדיית, הא' מלמעלה למטה, והב' מלמטה למעלה. המוכרחת היא התנועה שמתנועעים השפלים מהכחות העליונים, והנה היא מלמעלה למטה, הבחיריית היא מה שהאדם מניע בבחירתו. והנה מה שהוא מניע אי אפשר שיהיה אלא גשם מן הגשמים, כי האדם גשמי ומעשיו גשמיים, אבל מפני הקשר וההצטרפות הנמצא בין הכחות העליונים והגשמיים, הנה בהתנועע הגשמי יגיע בהמשך ההתפעלות אל הכח העליון שעליו, ונמצאת התנועה הזאת מלמטה למעלה, הפך הטבעית המוכרחת שזכרנו. ואולם צריך שתרע, כי גם האדם עצמו אין כל מעשיו בחידיים, אבל יש מהם שיהיו מצד בחירתו, ויש אחרים שיוכב להם מצד גזירה עליונה לשכרו או לענשו [וכמ"ש במקומו בס"ד]. ואולם במה שהוא נמשך אחר הגזירה שעליו, יהיה משפטו כשאר עניני העולם, שתנועתם מלמעלה למטה כפי מה שינועעו

הכונניות כאן צריך להבין אותם כמשל מערכת הגלגלים שאחד מנוע את השני, וכל הגלגלים צדיכים כרי להגיע לתכלית המכוונת. וכמו שנראה בהמשך, גם הרע כשכוללים אותו בכונניות עם שאר המדרגות הוא נעשה טוב. רק כשמבחינים את הרע בפני עצמו, אז הוא רע ממש. ראה דרך ה', חלק א, פרק ה, סי' ב-ד:

[י"ב.] הנבראים הגשמיים ידועים הם אצלנו, וחוקותיהם ומשפטיהם הטבעיים בכללם מפורסמים. אך הרוחניים אי אפשר לנו לצייד עינים היטב, כי הם חוץ מרמיונו, ונרבר בהם ובעניניהם רק כפי המסורת שבידנו. והנה מן העיקרים הגדולים שבידנו בענין זה הוא, שכנגד כל מה שנמצא בנמצאים השפלים, נמצאים למעלה כחות נברלים, שמהם משתלשלים ויוצאים בסדר אחר של השתלשלות שגזרה חכמתו ית', השפלים האלה, הם ומקריהם, ונמצאים הכחות ההם שרשים לנמצאים השפלים האלה, והנמצאים השפלים ענפים ותולדות לבחות ההם, ונקשרים זה בזה כטבעות השלשלת. עוד מסורת בידנו, שעל כל עצם וכל מקרה שבנמצאים השפלים האלה, הופקרו פקידים מן הסוג המלאכיי שזכרנו למעלה, ומשאם לקיים העצם ההוא או המקרה ההוא בנמצאות השפלות כפי מה שהוא, ולחרש מה שראוי להתחרש בשפלים כפי הגזירה העליונה.

[ג.] ואמנם עיקר מציאות העולם ומצבו האמיתי, הוא בכחות ההם העליונים, ותולדת מה שבהם, הוא מה שבגשמיים השפלים. וזה בין במה שמתחלת הבריאה, ובין במה שמתחדש בהתחלפות הזמנים. והיינו כי כפי מה שנברא מן הכחות ההם וכפי הסירוד שנסדרו והגבולים שהוגבלו, כך היה מה שנשתלשל אחר כך, לפי חק ההשתלשלות שרצה בו הבורא ית"ש, וכפי מה שנתחדש

גְּדוּלוֹת, כְּאוֹרְלוֹגֵן הַזֶּה שְׂאוּפָנוּ פּוֹגְשׁוֹת זֹו בּוֹ, וְאוֹפֵן קָמָן מְנוּעֵעַ אוֹפְנִים גְּדוּלִים וְרַבִּים, כִּדְ קָשֶׁר הָאֶדוֹן ב"ה כָּל פְּרִיאוֹתָיו קָשְׁרִים גְּדוּלִים, וְהַפֵּל קָשֶׁר בְּאֶדֶם, לְהִיּוֹת הוּא מְנוּעֵעַ בְּמַעֲשָׂיו, וְכָל הַשָּׂאֵר מְתַנּוּעָעִים מִמֶּנּוּ. וְהִנֵּה, כִּסֵּה הַכֵּל בְּמַכְסֵה הָעוֹר וְהַבָּשָׂר הַגִּשְׁמִי הַזֶּה, שְׂאִין נִרְאֶה אֵלָא הַשְּׂמִחַ הַגּוֹפְנִי הַזֶּה; אִךְ בְּאֵמֶת דְּבָרִים בְּגוֹ - פּוֹנְנִיּוֹת גְּדוּלוֹת שְׂבָרָא הַקַּב"ה בְּעוֹלָמוֹ לְצַרְךָ הָעֲנִין הַזֶּה כְּלוֹ - לְמַעֲשָׂיו וְעִבּוּדָתוֹ, לְעִלוּיֹו וּלְתוֹסַפֵּת קִדְשָׁתוֹ אוֹ לִירִידָתוֹ וּפְחִיּוּתוֹ ח"ו, וְכָל מַצְבּוֹ הַרְבִּים. וְזֶה רַק עַל יְדֵי הַנְּשִׂמָה בְּכָל חִלְקֶיהָ וְשִׂרְשִׁיהָ אֲשֶׁר כָּלָל בְּגוֹפּוֹ - וְהוּא מֵה שְׂאֵמֶר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה: "רַבּוֹת עֲשִׂית אֵתָהּ ה' אֱלֹהֵי, נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ אֵלֵינוּ" וְגו' (תהלים מ, ו); וְאוֹמֵר: "אוֹדֶךָ עַל כִּי נִרְאִיתָ נִפְלִיתִי, נִפְלְאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנִפְשִׁי יִדְעַת מְאֹד" (תהלים קלמ, יד) - כִּי אֵין הַגּוֹף מְשִׁיג הַדְּבָרִים הַרְבִּים הָאֵלֶּה כְּמוֹ הַנֶּפֶשׁ, מִפְּנֵי שְׂאִין הַדְּבָר נִרְאֶה בְּגוֹפְנֵינוּ, אֵלָא בְּרוּחָנוֹת.

⌘ אור השכל ⌘

שתחתיהם, שעל ידיהם נעתק ענינם מבחינתו למעלה בשרשים אל בחינתו למטה. [ב.] ואולם עוד ענין אחר חקק הכורא ית' בכוכבים האלה, והוא, שגם כל עניני מקרי הגשמים ומשיגיהם, אחרי שהוכנו למעלה, ימשכו על ידיהם למטה, באותה הצורה שצריכים לקרות להם. דרך משל, החיים, העושר, החכמה, הזרע, וכיוצא כל אלה הענינים, מוכנים למעלה בשרשים, ונעתקים למטה בענפים בצורה הראויה, על ידי הכוכבים, וזה במחלקות ידועות ובקיבוצים מיוחדים שהחוקק להם וסיבוכים ידועים. ונתפלגו ביניהם כל המקרים הקורים את הגשמים למיניהם, ונקשרו הגשמים כלם תחת שליטתם כפי סדריהם, להתחדש בהם כפי מה שיושפע מן המערכה, לפי הקישור שיתקשר בה כל איש ואיש."

הכחות העליונים. וכמה שמצד בחירתו, תהיה תנועתו למטה למעלה וכמו שביארנו. שם - חלק ב, פרק ז - סי' א-ב: [א.] הנה כבר ביארנו בחלק א', שכל עניני הגשמים, שרשם הוא בכחות הנבדלים. ואמנם שם משתרשים הענינים האלה בכל הדרכים שצריכים להשתרש, ואחר כך צריכים ליעתק ולימשך אל הגשמיות בצורה שצריכים לימצא בו. והנה לצורך זה הוכנו הגלגלים וכוכביהם, שבהם ובסיבוביהם נמשכים ונעתקים כל אותם הענינים שנשתרשו ונזמנו למעלה ברוחניות אל הגשמיות פה למטה, ועומדים פה בצורה הראויה. ואמנם מנין הכוכבים ומדריגותיהם וכל מחלוקתיהם, היו כפי מה שראתה החכמה העליונה היותו צריך ונאות אל ההעתק הזה שזכרנו. והנה נשפע מן הכוכבים כח הקיום אל העצמים הגשמים

וְהִנֵּה, מִן הַדְּבָרִים הַנִּכְלָלִים בְּכּוֹנְנֵי הָאֱלֹהִים הוּא הָרַע⁷⁹ בְּכָל פְּרָטָיו, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ, וְכָל אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים הַמְצַטְרָכִים לְמַצֵּב הָרֵאשׁוֹן הַזֶּה שֶׁל הָאָדָם שֶׁהוּא

⊘ אור השכל ⊘

משוקעים במקומם, ולא פועלים. וזה נקרא שחזור לטוב כנ"ל, כי זהו גילוי השלמות, וזהו המרבה ההשפעה כנ"ל. והנה התיקון האחרון הוא, שרע פועל רע - לא יהיה, אלא אדרבא, אותם ענינים יהיו רק בדרך שלילה, פירוש - בלתי פועלים מפני גילוי היחוד שגורם להם שלא יפעלו. והנה אין דבר בלא שורש, וכל פעולה ופעולה בפני עצמה צריך שיהיה לה שורש בפני עצמו. והנה הלבושים [ד"ל: עולמות ב"ע] הם המדרגות שבהם מושרש עניני הרע כנ"ל, אך בהם כחינת יכולת להמצא בפועל - לא נמצאים. והרי הוא בשיקול, אם הם שולטים לבדם, בלתי נמשכים אחרי האצילות - זה מראה שההעלם מתגבר, ואז הולך ומתגבר ההעלם עד שיוציאו הרע, רע ממש. ואם הם נמשכים אחרי האצילות - אז מראה שהיחוד עדין מתגלה ושולט, ואז אין ההעלם מתגבר עד שיוציאו הרע, רע ממש. והנה שורש היות הרע רע ממש - הוא חלק המלכות דעשייה שזכרתי למעלה. וכשרצתה המחשבה העליונה להוציא הרע - אז העלימה האצילות מן הלבושים, ושלתו לעצמם, וגבר ההעלם, עד שיצא הכח ההוא השפל, ויצא הרע - רע ממש. וכשיחוד [ר"ל: האצילות] חוזר ומתגלה, וגובר לתקן הקלקולים, הנה מציאות היות הרע רע ממש - צריך להתבטל. וכנגד זה אותו הכח שהיה מוציא אותו אינו צריך לימצא, וההעלם שהיה מוציא אותו מסתלק. ואדרבא, נמצאו הלבושים כמו שהיו מתחלה, פירוש - שהרע ביכולת להיות רע ממש, אלא שאינו יוצא מפני היחוד שחזר והבליעו, ואינו מניח אותו להמצא להיות רע ממש. וזה שצריך להראות בבירור פעולת היחוד.

79. הרע הוא רע כשהוא נפרד מן מערכת הכוונות, כדוגמת החלכונה - אשר ריחה רע, כשמבדילים אותה בפני עצמה; אבל כשהיא נכללת לקטורת היא גם כן טובה. וזהו מה שכותב בסוף הסימן שלנו:

"ואמנם מציאות הרע בלי הכוונות האלה, כבר זכרנו איך איננו אלא רע ומר, השחתה והפסד. ואמנם בהתיצב עליו אלה הכוונות, הנה מיד יוכל גם הוא לימנות בצרכיו של האדם ותקוני בנינו, כי אף על פי שבחוקו מצד עצמו אין בו כי אם לעשות רע, אך בהשתתפו עם כל הכוונות שהכין הארון ב"ה לתקן הדברים, הנה אינו עומד אלא לינצח, כמו שביארנו."

ראה גם כן כללים ראשונים, כלל יב: "ואמנם בכוננות האלה יש גם ענין הרע, כי גם הוא לטובה, אלא ששאר הענינים הטובים עשויים לשלוט לנצח, והרע עשוי להשתעבד ולהנצח, ובהיות הענין כך - הוא טובה שלימה. ונמצא, שהרע מצד עצמו אינו אלא קלקול גדול והפסד גמור, אך בהכנסו במנין עם הכוונות שזכרנו, אז גם הוא חוזר להיות לטובה, כי אינו אלא להינצח ולהעיד על יחודו ית'. אך כיון שהכל מחדש ממנו ית', ואין שום דבר קדום, אלא רוממותו ית', על כן הרע הזה הנה הוצרך מתחילה לחדשו לפי מה שהוא, ואחר כך לחדש בו הענין שהוא בהיותו עם שאר הכוונות שזכרנו."

ראה ג"כ קל"ח, פתח מט, בפירוש, סוף עמ' קפד עד תחילת עמ' קפז:

"וכשכבר ניתקן וחזר לטוב - חוזרים הדברים כבראשונה, כי הנה כבר שמעת איך שיש שתי מציאויות לרע, מציאות א' - בהיותו רע ממש, פועל רעתו, ומציאות הב' - שאותם ענינים עצמם שהם עניני הרע יהיו

בְּעוֹלָם הַזֶּה. וּתְלוּיִם כָּל אֱלֹהִים בְּעֵינַי גְּלוּי יַחֲדוֹ ית', שֶׁכָּבַר פִּרְשְׁתִּי עֵינָיו לְמַעַלָּה - שֶׁהוּא לְגִלּוֹת הָאֹר מִתּוֹךְ הַחֶשֶׁךְ, וּמִן הַסֵּתֶר הַפְּנִיִם הַנַּעֲשִׂיָה בְּרֵאשׁוֹנָה עִם כָּל תּוֹלְדוֹתָיו יִתְגַּלֶּה הַיַּחֲדוּד בְּאַחֲרוֹנָה. וְתִבְיֵנוּ, כִּי הִנֵּה רֹצֵה הָרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן שִׁיתְּפָרֵר אֲמַתַּת יַחֲדוֹ בַּפֶּעַל, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ כָּבַר, וְזֶה עַל יְדֵי כָּל הַסְּפוּכִים שֶׁהוּא ית' מְסַבֵּב בְּעוֹלָמוֹ - פְּדֻכְרֵי הַפְּתוּכִים שֶׁזְכַּרְנוּ לְמַעַלָּה: "לְמַעַן תִּדְעוּ וְתֵאֱמִינוּ לִי וְתִבְיֵנוּ כִּי־אֲנִי הוּא" וגו' (ישעיה מ"ג, י); "רְאוּ עֲתָה, כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא" וגו' (דברים ל"ב, ל"ט) - כִּי בְּתַחֲלָה הוּא רֹצֵה לְבָרֵר דְּבַר זֶה בַּפֶּעַל, וּמְסַבֵּב כָּל סְפוּכֵי הַגְּלָגַל אֶל הַנְּקֻדָּה הַזֹּאת. וְאִמְנֵם, כְּשִׁיחִיָּה נִשְׁלַם הָעֵינַי הַזֶּה - פִּירוּשׁ: שֶׁכָּבַר נִתְּפָרֵר דְּבַר זֶה בַּפֶּעַל - מִשָּׁם וְהִלָּאָה יִהְיֶה הַדְּבָקוֹת

⌘ אור השכל ⌘

שנתקלקל בזמן השבירה. כי הנה כל מה שנתקלקל בשבירה הוא זה, ראשונה - שנעלם אצילות. שנית - שנפלו הלבושים וירדו, עד שנעשו מבי"ע - אבי"ע. ונמשך מזה, שנשאר חלק האחרון דמלכות דעשייה שהוציאה רע בבחינת רע. שלישית - שכל הלבושים נשאר פגומים מצד שהם המוציאים את הרע, ואפילו שהמדרגות העליונות נסתלקו מזה - אינם מסולקים לגמרי כל זמן שהמדרגה האחרונה שלהם עדיין עושה המעשה הזה. ובתיקון השלם, הנה מציאות הרע במה שהוא רע - מתבטל. וכן חלק המלכות שהיתה מוציאה זה - נבלעת עם חלקים העליונים. וממילא ההדרגה שבי"ע נעשה אבי"ע - מתבטלת, כי לא נעשית אלא לצורך הוצאת הרע. ואז נשארים רק בי"ע, ומתגלה עליהם האצילות שנעלם. ואז נשארים הלבושים בלתי פגומים, כי בתחלה היו שורש לרע, וגם היחוד היה מתעלם מהם, עד שסוף סוף הוציאו זה הרע במה שהוא רע. אך עכשיו, אדרבא, הנה הבחנות האלה של הוצאת הרע אינם מוציאים אותו, מפני היחוד שכבר נתגלה, שמחזיר הרע לטוב, ואין מציאות לרע במה שהוא רע.

"ואין צורך לו לימצא בפועל רע כמו שהוא רע ממש - לא נראה בלבושים שיכול להיות, אדרבא, אינו נמצא מפני היחוד כנ"ל. כי די שהיה כבר, וניתקן. בתחלה היה צריך לצאת, כי לא ידענו עדיין מה הוא, עד שנבחין ממנו השלמות. עכשיו שהיה כבר, וניתקן - די שיראה כך שהוא אותו הרע שהיה כבר, ושהיה יכול להיות, והיחוד הוא המתקן ואינו מניח רע. וזהו, "בלע המות לנצח" פירוש - שזהו מה שאנו אומרים שהרע נבלע בשרשו. ואז חוזרים אבי"ע לבי"ע. היינו שבחזור התיקון לעתיד לבוא, הנה צריכים להיות הנקודים כמו שהיו קודם השבירה. וזהו פשוט, שכיון שהשבירה היתה שנפלו הכלים לבי"ע, ואחר כך מהם נעשה אבי"ע, הנה חסר מהם האצילות האמיתי, שהוא מה שהיה קודם השבירה, וזהו מה שיתגלה לעתיד לבוא. אם כן אלה העולמות צריכים לחזור כולם [להיות] בי"ע לגבי אצילות האמיתי שיתגלה.

"וחלק המלכות דעשייה נבללת ב"כל" שלה שהיא חלק אחד מן מלכות, נבללת עם הכלל שיצאה ממנו. זאת היא הבחנת כל המעשים שיעשו בזמן התיקון, שהם לתקן כל מה

וההשגה, שישגו הנמצאים להתקשר בו ית' ולהתענג בשלמות יחודו שכבר נתגלה, להנות מזיו שכנתו, ולהשיג בשלמותו זה תמיד דברים עמקים מהראשונים, עד אין סוף ועד אין תכלית.

נמצא בכאן שני סוגים בפעלותיו ית': א' - מה שיעשה אחר שכבר נתברר יחודו והאמינוהו בני האדם בפעל, והוא כלל השכר והגמול אשר מהותו ופרטיו לא משגים הם עתה מן הגוף. רק זה נדע ודאי, שהמין בכלל הוא להיות נהנים מזיו קדשתו ית', כמאמרם ז"ל: "צדיקים יושבים, ועמרותיהם בראשיהם, ונהנים מזיו השכינה" (ברכות ז.). ואין ספק לנו שיהיו שם פרטים רבים של מיני הנאות - קל וחמר מן העולם הזה שהוא כצל עובר, וקבע בו האדון ב"ה כמה מיני הנאות טובות להנות מהם בני אדם, אך כללם אינם אלא הנאות החושים; כל שפן עולם שכלו טוב, שאף על פי שהמין הוא אחד - שהרי אין שם טובה אלא טובה רוחנית של השכלה ודבקות - אך הפרטים יהיו רבים. והוא מה שאמרתי לך מענין השפעתו ית', שלא חדשה אלא להוליד ענינים רוחניים של קדשה. והסוג הב' - הוא מה שהאדון ב"ה עושה כל זמן שעדין הולך האמת הזה ומתגלה, שלא נשלם עדין גלוי - הלא זה מתחלת הבריאה עד הגאלה העתידה, שתהיה במהרה בימינו, שאז נאמר (זכריה יד, ט): "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

ואמנם, כל הכונניות האלה שזכרנו למעלה, פלם תלויים על מדת הסוג השני הזה, שהוא לגלות יחודו ית', וזה על ידי הסתר הפנים שיקדים לגלויים, כמו שבארנו למעלה. ובכלל הכונניות, הוא ענין הרע שזכרנו. ואמנם, הרע מצד עצמו לבדו, אינו אלא קלקולים והפסדים והשחתה. אך, עם שאר הכונניות, אדרבא, ממנו נמשך תועלת לאדם עצמו,⁸⁰ כי בו תלוי

» אור השכל »

80. רק שהרע בפני עצמו נקרא רע, אבל לומר כשאנחנו מסתכלים על מאורע אחד, כשהוא נכלל בכונניות הוא גם טוב. אפשר נבדל מחבריו, אז יתכן שהוא מאורע

כָּל הַזְכוּת וּמִצִּיאוֹת הָעֲבוּדָה; וְזֶה, בְּעִמְדוֹ לֹא לִנְצַח אֲלֵא לְהִנְצַח - פְּרוּשׁ:
שְׂאִין הַמִּצְוָה אֲלֵא לְהִיּוֹת נִסְתָּת מִן הָאָדָם, כְּאִבְן הָעוֹמֶדֶת עַל פְּרִשַׁת דְּרָכִים
שֶׁהֵבִיאוּ בְּמִשְׁלֵם בְּמִדְרָשׁ שׁוֹכְרֵנוּ לְמַעְלָה.

וְתִרְאִי, כִּי הֵרַע נִבְרָא לְהַפְטִיל, וַיֵּשׁ לְדוֹן בּוֹ בְּשְׁנֵי דְרָכִים: מִצַּד הַמִּצְוָה, וּמִצַּד
הַפְטִילוֹ - פְּרוּשׁ: מִצַּד הַתְּחִלָּה, וּמִצַּד הַסּוּף. מִצַּד הַתְּחִלָּה הוּא רַע וְדָאִי,
אֲךָ מִצַּד הַסּוּף - גַּם זֶה לְטוֹבָה.⁸¹ כִּי הֵנָּה, אִפְלוּ בּוֹזְמֵן שְׂמַתְחֹזֵק וְגוֹבֵר עֲדֵין -
גַּם מְזֵה נִמְשָׁךְ טוֹב, כִּי זֶהוּ הַחֲשָׁךְ שְׂמֻמְנוּ יִהְיֶה נִפְרֵי הָאוֹר שֶׁל הַשְּׁלָמוֹת

» אור השכל «

ה' רק אם תחבר אותם יחדיו, זהו סוד הכונניות - לכלול המעשים יחדיו. וכן על דרך זה אפשר להבין מה שהגמרא מביאה את הפסוק "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" לגבי יום השישי, שהקב"ה חזר וכלל בו גם את יום השני - איפוא לא נזכר ה"טוב" (בגלל שנברא בו אש של גהינם).

ראה מסכת פסחים דף נד, ע"א: "אמר רבי בנאה בריה דרבי עולא: מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת - מפני שנברא בו אור של גיהנם. ואמר רבי אלעזר: אף על פי שלא נאמר בו כי טוב, חזר וכלל בששי שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד." וכגון זה במעשה אסתר.

81. הרע הוא רע רק בהתחלה; דהיינו כשמתבטל השפע בהתחלה, או נגרם הפסד או קלקול; אבל מיד אחר צאתו, מתהפך לטוב על ידי עבודה של התחוננים - או בקבלת היסורין, או בתשובה, או בעונש. מצד הסוף הרע הוא טוב, שהרי מתברר לאדם בסוף המאורעות, איך הרע היה גם כן לטובתו. זאת ועוד גם בזמן האמצע - בזמן העלם, בזמן שמתחזק [הרע] וגובר... גם מזה נמשך טוב לאדם.

(לכאורה) רע, אבל אם תצרף אותו למעשים הקודמים וגם לכאים אחריו נראה שגם הוא טוב. ומשל לזה כותנת יוסף - שהרי יעקב אבינו התלונן ואמר: למה הרעותם לי? ובאה התשובה מהאדון ב"ה: למה תאמר יעקב נסתרה דרכי מה' - אמר הקב"ה: אני עסוק להמליך את בנו, והוא אומר: למה הרעותם לי. (ראה בראשית רבא צא, יג; ד"ת סי' קמו)

נמצאנו למדים, אם יעקב אבינו היה מסתכל על כללות המאורעות היה רואה שהכל לטובה. ועל דרך זה אפשר להבין תלונתו של משה אחר שראה צערם של ישראל בגלות מצרים באמרו: למה הרעות לעם הזה (ראה שמות רבא, ה, כב).

אמנם אצל רבי עקיבא, הוא הבין שגם המאורעות הקשות (מיתת חמורו וכו' השועל בהר הבית וכו', סריקת בשרו ע"י טורנוסורפוס). אינם רק חלק מהסיפור, ואם נשכיל בעינא פקיא את כללות המאורעות נראה שודאי - הכל לטובה. ואולי זה מה שרצו להורות לנו חז"ל באבות (א,ו) הוי דין את כל האדם לכף זכות, דהיינו אם תסתכל על כל האדם מתחילתו ועד סופו תוכל לראות הטוב שבו (זהו "כף זכות"). זאת ועוד, הפסוק אומר: משפטי ה' אמת, צדקו יחדיו - מתי צדקן [דהיינו מתי אפשר להצדיק משפטי

העליון בזמן שיתגלה לעתיד לבא. ועוד, שהרי זה ברור אמתת היחוד בכל גדרו, כמו שבארנו לעיל, ומצד זה - יותר שמחשיך והולך, יותר יתגלה אמתת היחוד בבטלו את הרע הזה. ועוד, שהוא גורם רוח לאדם עצמו המתנסה בו, כמשל הזונה עם בן המלך שדרשו חז"ל (זוהר פ' תרומה קסג).

ועוד, שהרי נמצאת עבודה ומעשה ממש לאדם - שהוא מתקן הבריאה בידיו, ומעביר החסרונות שבה, ונעשה שתף כביכול להקב"ה בעולמו. ועוד, הנסיון שהוא גורם לצדיקים,⁸² פרוש: לא בבחינת הפתוי לעברה שכבר זכרנוהו, אלא עקר הנסיון הנולד מהסתיר האדון את פניו הוא - כי הלא ה' אמר על ידי נביאיו כי הוא המשיח על כל נבראיו, ועיניו על כל דרכי איש לתת לאיש בדרךיו וכפרי מעלליו, אל אמונה ואין עול; והנה, אחר אשר השמיענו כזאת, הנה הוא מסבב עולמו במסבות עמקות ועצות מרחוק, המראים לכאורה, ח"ו, הפך זאת - כי פעם יראה כאלו הכל ביד המקרה, הכל באשר לכל, ופעם כי נבנו עושי רשעה, ולא מצאו כל אנשי חיל עובדי ה' שכר טרחה ועמלם, כמה צועקים ואינם נענים, וכל שאר הענינים אשר הניח ה' לנסות בם את לבות בני-אדם; והוא מה שאמר דוד המלך ע"ה: "ואני כמעט נטיו רגלי... כִּי־קִנַּאתִי בַהוֹלְלִים" וגו' (תהלים עג, ב:ג).

כי זה הוא הנסיון - לראות היעמדו בני-אדם באמונתם, ולא תמוש מלבבם היתר התקועה, לאמר: ודאי אל אמונה ואין עול, אף-על-פי שאין אנו מבינים דרכיו.⁸³ ועל זה נאמר: "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד), וכמו

» אור השכל ז «

82. אמרנו כבר שהמטרה האמיתית של בריאת הרע היא לצורך גילוי יחודו ית. אבל היות שהקב"ה רוצה לשתף הצדיקים (ועם ישראל) בתיקון הבריאה ובגילוי יחודו, או הסתיר את פניו, הסתר זה גרם לחושך ולניסיון גדול כמקרי הזמן ותחבולותיו המעמידים ספקות באמונה.

83. נמצאנו למדים, שיש תיקון גדול שנעשה ע"י ישראל כשמקבלים את הנסיון של

שְׂבָאֲרֵנוּ לְמַעֲלָה כְּבָר. וְהִנֵּה, זֶה רוּחַ גְּדוֹל מְאֹד מֵהַתְּעִלָּם הַשְּׁלֵמוֹת הָעֲלִיּוֹן, וּמְקוֹם הַנִּיחַ לָרַע לְהַחֲשִׁיד פְּנֵי הָעוֹלָם לְנִסְיוֹן גְּדוֹל כּוֹה, כִּי עַתָּה צָא וְחִשְׁב כְּמֹה יִהְיוּ חֲבִיבִים לְפָנָיו יִתְבַּרַךְ הַצְּדִיקִים אֲשֶׁר יַעֲמְדוּ בְּנִסְיוֹן כּוֹה, וְכִמֹּה שְׂכָר גְּדוֹל יִנְתֵּן לָהֶם חֶלֶף עֲבוֹדָתָם לְעֵתִיד לְבֹא. וְהִרִי, זֶה מִכְּלָל כְּבוֹדוֹ ית' - שְׂאֵפְלוּ הַחֲשָׁד הַגְּדוֹל שֶׁל הַסֵּתֵר פְּנֵי טוֹבוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְכְבוֹדוֹ, וְהוּא הַגּוֹרֵם שְׂכָר טוֹב כְּפֹל וּמִכְּפָל לְצְדִיקִים.

וְאִמָּנָם, אֵין אַחֲרֵית זֶה לָרַע עֲצָמוֹ - לְגַמֵּר הַכֹּל רַק בְּטוֹבָה - אֶלָּא עַל פִּי הַכּוֹנְנִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת שׁוֹכְרֵנוּ, שֶׁהֵם הֵם גְּלִגּוּלֵי דְבָרִים הַמְּסַבְּבִים אֶת הַכֹּל לְטוֹבָה. וְאִמָּנָם, מְצִיאוֹת הָרַע בְּלִי הַכּוֹנְנִיּוֹת הָאֵלֶּה, כְּבָר זָכְרֵנוּ אִיךְ אֵינָנו אֶלָּא רַע וּמָר, הַשְּׁחָתָה וְהַפְּסָד. וְאִמָּנָם, בְּהַתְּצִיב עֲלָיו אֱלֹהֵי הַכּוֹנְנִיּוֹת, הִנֵּה מִיָּד יוֹכֵל גַּם הוּא לְמַנּוֹת בְּצַרְכּוֹ שֶׁל הָאָדָם וְתִקּוּנֵי בְּנֵינוּ; כִּי אֶף-עַל-פִּי שְׂבַחְקוֹ מְצַד עֲצָמוֹ אֵין בּוֹ כִּי אִם לַעֲשׂוֹת רַע, אִךְ בְּהַשְׁתַּתְּפוֹ עִם כָּל הַכּוֹנְנִיּוֹת שֶׁהֵכִין הָאֲדוֹן ב"ה לְתַקֵּן הַדְּבָרִים, הִנֵּה אֵינוֹ עוֹמֵד אֶלָּא לְנִצָּח, כְּמוֹ שְׂבָאֲרֵנוּ.

וְצָרִיךְ שִׁיְהִיָּה בְּאָדָם הַיֵּצֵר, וְכֹל הַתְּאוֹוֹת הָרַעוֹת - לֹא לְמִשְׁךְ אַחֲרֵיהֶם, אֶלָּא לְכַפּוֹת אוֹתָם וּלְהַעֲבִירָם. וְאִמָּנָם, עִם כָּל זֶה, אֵינוֹ אוֹבֵד טְבֵעוֹ הָרַע - אֶלָּא שְׁגָם זֹאת טוֹבָה הִיא שִׁיְהִיָּה הָרַע בְּכֻלּוֹ בְּנֵינוּ שֶׁל אָדָם,⁸⁴ כְּמוֹ שְׂבָאֲרֵנוּ. וְאֵינוֹ

❧ אור השכל ❧

84. לא רק בנינו של אדם נעשה בחיבור שתי המדרגות (מ"ה וכו"ן) של גילו פנים והסתר פנים שגורם טוב והפסדי הטוב, אלא כל הבריאה נעשית בתכנית זו. לגבי האדם, ראינו כבר שההסתר פנים הולידו הגוף ועניניו, זאת ועוד, כותב רבינו בדרך ה' (ח"ד, פ"ח, ס"א) בענין הרע שדומה לחימוץ שגם הוא זקוקים לו: "ענין החמץ והמצה הוא, כי הנה עד יציאת מצרים היו ישראל מעורבים בשאר האומות גוי בקרב גוי, וכיציאתם נגאלו

האמונה, וזה גם כשאינם מבינים את דרכי. ראה קל"ח, פתח מב, בסוף. מכאן, שיש בהחלט אמונה בלי הבנה, וזהו: "צדיק באמונתו יחיה". אמנם, ודאי שרצונו שנביך מלבד שנאמין, כדברי הנביא: "למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא... אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע" (ישעיה מג, י-יא). ראה מה שכתב רבינו בסי' לד על החיוב הזה להביך ולהשיב אל לבינו במופתים גמורים הידועה הזאת.

מפסידו ומקלקלו, מפני שתוף ההכנות הטובות שנעשו כבר בחקו של האדם, וכמו שבארנו. ואמנם, סוף כל סוף, פשיולד הפרי האמתי שצריך להולד מן הפונניות האלה, שלתכליתו נעשו, יהיה הפרי הזה - העברת הרע עצמו מן הבריאה, והשלמת החסרונות.

ונמצא, שבהיות האדון ב"ה מכוון את עולמו, כמו שבארנו, הנה היה מכוון והולך כל מה שצריך למצבו של אדם הראשון הזה, זמן העבודה, ואז חדש הרע בכל חקו וכחותיו לפי עצמו, שכבר יש בו כל כך פחות וחלקים כמו שהם חלקי העבודה והתקון הנוגע לאדם. אחר-כך, השלים מעשהו לעשות כל הפונניות שזכרנו, המכוונים לכל שצריך להעברת הרע הזה, ולהעלות האדם בעליוני, וכל שאר צרכי שלמותו וטובתו; ואז, לא נתן מקום לרע לעשות בכל חקו, אלא אדרבא, להתפעל מפל מה שהכין האדון ב"ה להעביר רעתו. ועל פי כל הדברים האלה, נברא אחר-כך העולם השפל הזה, והאדם אשר בו. ונמצא, שמעתה כל מדת הטוב, שהוא כלל כל הפונניות העליונות שזכרנו, ואף מדת הרע עצמה, שניהם נכנסים לטובה בבנינו של האדם. אך, גמר המלאכה הוא פשיצא הפרי מפל הסבוב הזה -

✽ אור השכל ✽

בעצמם כח היצה"ר והנטיה החומרית, והגביר בעצמם ההתקרות אל הרוחניות. ואולם שיוזנו כך תמיד אי אפשר, כי אין זה הנרצה בעוה"ז, אך הימים המשוערים לזה ראוי שישמרו זה הענין, שעל ידי זה יעמדו במודיגה הראויה להם.

נמצאנו למדים, שבבנינו של האדם יש צורך בנטיה החומרית, קדי: הרע, דהיינו השאוד שבעיסה, כדי לעבוד את ה' לפי רצונו. ודאי שצריך לשעבד הנטייה החומרית - היצר הרע, אבל על כל פנים צריך אותה. אם כך לאדם, כך גם כן לבריאה - צריך שתי מדרגות הנ"ל: טוב ורע (מ"ה וב"ן) כדי לבנות העולם.

ונבדלו. והנה עד אותו הזמן היה כל בחי גופות בני האדם חשוך בחשך וזוהמא שהיה מתגבר עליהם, וביציאה נבדלו ישראל ונזמנו גופותם ליטהר ולהזדמן לתורה ולעבודה. ולענין זה נצטוו בהשבתת החמץ ואכילת המצה. והיינו, כי הנה הלחם שהוכן למזון האדם הוא משתיה באמת אל המצב הנרצה באדם, וענין החימוץ שהוא דבר טבעי בלחם לשיהיה קל העיכול וטוב הטעם, הנה גם הוא נמשך לפי החק הראוי באדם, שגם הוא צריך שיהיה בו היצה"ר והנטיה החומרית. אמנם לזמן מיוחד ומשוער הוצרכו ישראל להמנע מן החמץ וליוזן מצצה, להיות ממעטים

שְׁהוּא הַתְּקוּן הַכִּלְי. ⁸⁵ וְאִמָּנִם, עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה הַמְּלֹאכָה הַזֹּאת, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהָרַע עוֹמֵד גַּם הוּא לְטוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם - לְהִנְצַח מִמֶּנּוּ, יְכוּל לְהוֹיֹת גַּם לְרַעְתּוֹ, ח"ו, אִם לֹא יִנְצָחוּנוּ - כִּי אִזּוֹ הָרַע יִהְיֶה גּוֹבֵר, וְהַתְּקוּן - לֹא. אֲךָ, אַחֵר נִגְמַר הַמְּלֹאכָה - שִׁיבְמֹל הָרַע - אִזּוֹ שְׁלוֹת כָּל הַפְּרִיאָה תִּהְיֶה נִצְחִית, שֶׁלֹּא תִפְסַק כָּלֵל וְעַקֵּר.

[קכה] אִמְרָה הַנְּשֵׁמָה: עַד הֵנָּה דִּבְרָנוּ מִן הָרַע בְּכֻלּוֹ. צְרִיךְ לְפָרֵט יוֹתֵר הָעֲנִיָּן, לְרַעַת דְּרָכָיו בְּפָרֵט.

[קכו] אִמְרוֹ הַשֶּׁכֶל: מִצִּיאוֹת הָרַע הַזֶּה נִכְלָל בְּשְׁנֵי עֲנִינִים: ⁸⁶ א' - הוּא הַשְּׁפָלוֹת וּפְחִיתוֹת, וְהַב' - הַהֶפְסְדִים שֶׁל הַהוֹיֹת. וְנִדְבַר עַל רֵאשׁוֹן, רֵאשׁוֹן.

⌘ אור השכל ⌘

לקראת הכריאה. כנגד הכחינה הראשונה: השפלות ופחיתות, יש נפילת אחורי הג"ר (הג' ראשונות של הנקודים), והיות שבג"ר לא היתה מיתה, אז גם לא הולידו מהם בעולם רק ענין של שפלות ופחיתות. הכחינה השנייה - ההפסדים של ההיות, מתיחסת לך מלכין (ר' ספירות התחתונות של הנקודים) שנפלו ומתו; ותולדות מעשה זה גרם להפסדים וקלקלים בעולם.

עיינ כללים ראשונים כלל יג: "שבירת המלכין קדמאין ונסילתן הם שני ענינים של הרע, א' - הקלקול והפסד, וא' - ההשפלה. ותראה כי שבירת הז' התחתונות - סודה ת"ץ דאבגית"ץ, מה שאין כן ירידת אחורי אבא ואימא, שסודה קר"ע דקר"ע שט"ץ, כמבואר במקומו, לפי ששבירת הז' תחתונות יותר גדולה, שהיא נתיצה גמורה, וזה לפי שירדו לכריאה, ונקראת ירידתם - מיתה גמורה בעבור זה (כנגד ההפסד), מה שאין כן ירידת האחוריים דאר"א שאינה אלא ביטול (כנגד בחינת השפלות)."

85. על פי תורת הרמח"ל התיקון הכללי הוא גילוי יחודו ית'. ראה לעיל סי' מח: "ואמנם בהיות הכונה התכליתית רק גילוי היחוד, ולא העלמו, וכמו שביארנו לעיל, כי אין ההעלם הזה אלא אמצעי כדי לבא אל הסוף הזה של הגילוי; על כן, אף על פי שהסתיר פניו לחדש בו דבר הנהגת הטוב ורע הזאת, שב על כל פנים והשקיף במדת טובו, ולפי חק ממשלתו, להשלים סיבוב כל ההנהגה הזאת בתיקון הכללי."

ובסי' נב: "ועל כן נשארה מדת המשפט בגלוי, ומדת התיקון הכללי בהסתור; כי מעשיה בסתר הם, עד סוף דבר שיתוקן כל המציאות כולו לעתיד לבא." ראה להלן מסי' קסו.

86. אחר שהרמח"ל בידר לנו מהותו של הרע, בא בסימן הזה להבחין שני ענינים ברע. שהרע איננו (כמהותו) רק הפסד, וגם שהוא מתיחס לפחיתות ולשפלות. שתי בחינות אלה של הרע: השפלות וההפסד מקבלים לשתי בחינות שארעו בשבירת הכלים - בזמן הכנת המדרגות

הַעֲנִין הַרְאִשׁוֹן אֲמַרְנוּ, שֶׁהוּא הַשְּׁפָלוּת וְהַפְּחִיתוּת, וְזֶה - כִּי הִנֵּה גַם הַמְּלָאכִים עֲצָמָם הוֹלְכִים וְנִשְׁפָּלִים בְּמַעֲלָתָם זֶה תַּחַת זֶה, אֲךָ עִם כָּל זֶה - כָּלָם בְּרוּרִים, כָּלָם נִכְבָּדִים וְיֻקְרָים. וְאִין הַפְּחִיתוּת אֵלָא בְּגוֹף הַזֶּה אֲשֶׁר לָאָדָם, וּמִמֶּנּוּ וּלְמַטָּה, שְׁנַמְשָׁכִים הַדְּבָרִים בְּדֶרֶךְ גּוֹפְנִיּוֹת וְחִמְרִיּוֹת; סוֹף דְּבַר - עֵפֶר מִן הָאָדָמָה. וְאִמָּנָם, עִם כָּל זֶה תִּכְנִי עוֹד, שְׂאֵם הִיָּה הָאָדָם בְּמַעֲלָה הַהֲגוּנָה לוֹ, לֹא הִיָּה עֲדִין זֶה לְגַבְיֵי שְׁפָלוּת וּבִזְיוֹן - כִּי מִי שֶׁהוּא בְּמִדְרַגָּה הַהֲגוּנָה לַחֲקוֹ, הוּא בְּמִקוֹם שְׂרָאוֹי לוֹ; וְאִינוּ פְּחִיתוּת כָּל כֶּךָ, אִפְלוּ שֶׁהַמִּדְרַגָּה בְּעֲצָמָה תִּהְיֶה שְׁפָלָה. אֲךָ, עֵקֶר הַשְּׁפָלוּת וּפְחִיתוּת הוּא - לְמִי שֶׁהִיָּה יֹכֹל לְהִיּוֹת עֲלִיּוֹן יוֹתֵר, וְרָאוֹי הִיָּה לוֹ לְהִיּוֹת עֲלִיּוֹן יוֹתֵר, וְהוּא שְׁפָל וּפְחוּת.

וְהִנֵּה, עֲדִין אֲנִי דוֹכֵר בְּכָלֵל, נִבְא עֲתָה בְּפֶרֶט, וְנִבְחִין מְצִיאוֹת הָאָדָם בְּחִשְׁבֻּתוֹ וּפְחִיתוֹתוֹ וְכָל מִדְרַגּוֹתָיו. וְתִרְאִי שִׁישׁ בְּעֵינַי זֶה חֲכָמָה עִמָּקָה, כִּי הָאֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם מִתְחַלֵּף בְּמִצְבּוֹ הַרְבֵּה מְאֹד, כְּדִי שִׁפֵּל בּוֹ כָּל מֵה שְׁצָרִיךְ לְפַל מִן הָעֲבוּדָה וּמִן הַשֶּׁכֶר בְּכָל הַיּוֹמִים, וְנִבְאָר עֵינַי זֶה הַיֵּטֵב.

הִנֵּה, הָאָדָם עוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו, וְלַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה יֵשׁ תּוֹלְדוֹת, כִּי מִפְּנֵי הַפּוֹנְנוּת שְׁזוֹכְרֵנוּ נִמְצָא שְׁכָל תְּנוּעָה קַטְנָה שְׁבֹאֲדָם מְנוּעָעַת דְּבָרִים רַבִּים וְגִדּוּלִים - כָּלֵל כָּל הַנִּבְרָאִים הָעֲלִיּוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, הַגְּשָׁמִיִּים וְהַרוּחָנִיִּים, וְכָל הַפְּחוּת הַנִּבְדָּלִים, וְהַשְּׁפָעוֹתָיו ית' בָּהֶם, וְכִמּוֹ שְׁבֹאֲרֵנוּ. וְעִם כָּל זֶה, לֹא כָּל בְּנֵי־הָאָדָם שׂוֹיִם, וְלֹא כָּל הַמַּעֲשִׂים שׂוֹיִם, כִּי גְבוּלוֹת גְּדוּלִים שֵׁם הָאָדוֹן ב"ה לְכָל נִבְרָאוֹ, בְּשַׁעוֹר מְדַקְדֵּק עַד אִין תְּכִלִּית. וְיִמְצָאוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם עַל שְׁלַחַן אֶחָד יִדְבְּרוּ, יֹאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ, וְתוֹלְדוֹת מַעֲשֵׂי הָאֶחָד יִתְעַלּוּ עַד רוּם שְׁמַי הַשָּׁמַיִם, וְתוֹלְדוֹת מַעֲשֵׂי הָאֶחָד לֹא יִתְעַלּוּ, וְלֹא קְרוֹב לָהֶם. וְאִבִּיא לָךְ רְאִיָּה בְּרוּרָה: יוֹנָתָן בֶּן עֲזִיָּאל יוֹשֵׁב וְלוֹמֵד - כָּל עוֹף הַפּוֹרֵחַ עָלָיו נִשְׂרָף (סוּכָה כח.), יֵאָחֲרִים לְאֵלָפִים וְלִרְכִבּוֹת יוֹשְׁבִים וְלוֹמְדִים, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם כֵּן; וְזֶה מִצַּד הַפּוֹעֵל.

וּמִצַּד הַנִּפְעֵל: קְדָשִׁים יוֹכִיחוּ, שְׂאִכִּילְתֶּם מִצּוּה רַבָּה, וְאִכִּילַת חוּלִין - לֹא כֵן, וְזֶה אוֹכְלִים אוֹתָם בְּדֶרֶךְ אֶחָד; וְלֹא עוֹד, אֵלָא כִּהֵן הָאוֹכְלִים עוֹשֶׂה מִצּוּה,

וְזָר הָאוֹכֵלֶם חֵיב מִיתָה. וְגִדּוּלָה מִזֶּה - הַמְצוֹת עֲצָמוֹן: אָמְרוּ חו"ל: "גִּדּוּל
הַמְצוּהָ וְעוֹשָׂהּ, מִמֵּי שְׂאִינוֹ מְצוּהָ וְעוֹשָׂהּ" (עבודה זרה, ג), וְהַמְצוּהָ וְעוֹשָׂהּ
נִמְצָא מִתְקַן כָּל הַבְּרִיאָה כְּלָהּ, וְשְׂאִינוֹ מְצוּהָ - לֹא תִשָּׂג יָדוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן;
וְהָרִי, שְׂנִיָּהֶם עוֹשִׂים מַעֲשֵׂה אֶחָד וְלִכְנֹנָה אֶחָת!

אֲךָ הַעֲנִין הוּא, שְׂתֵנְאֵי הַפּוֹעֵל וְהַנִּפְעָל בְּכָל הַמַּתְלוּיִם לָהֶם, הֵם הֵם הַמְשֻׁנִּים
וּמְחַלְפִּים תּוֹלְדוֹת הַמַּעֲשִׂים. יוֹנְתָן בֶּן עֻזִּיאֵל, לְפִי שֶׁהוּא אִישׁ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא
מְאֹד, וְנִשְׁמָתוֹ מְעַטֶּרֶת בְּעֵטְרֵי קִדְשָׁהּ וְהָאָרֶה רַבָּה, עַל כֵּן כָּל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה יַעֲלֶה וְיִגִּיעַ לְרוֹמּוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְיִנוּעַ כָּל אוֹפְנֵי הַקִּדְשִׁי; וְאִדָּם אַחַר שְׂאִינוֹ
כָּל כֶּךָ קָדוֹשׁ, וְאִינוֹ מְעַטֵּר בְּאַלְהַת הַעֲטֻרוֹת, לֹא יִתְעַלּוּ מַעֲשָׂיו לְעֵלְוֵי זֶה. וְכֵאֵן
הַהֲדַרְגָּה רַבָּה, לְפִי הַכֶּנֶת הָאָדָם, וּלְפִי הַכֶּנֶת הַמַּעֲשִׂים עֲצָמוֹם, וְהוֹמָן, וְכָל
שְׂאֵר הַמַּתְלוּיִם. הֲלֹא, זֹאת הַהֲכֵנָה הַפְּלִילִית שֶׁנִּתְּן הַקַּב"ה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
בַּתְּחִלָּה, לְהִיוֹתָם מְקִימִים וְעוֹשִׂים כָּל הַתּוֹרָה וְהַמְצוּהָ - כִּי זֹלַת זֶה לֹא הָיוּ
יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂה הַתְּקוּן הַגִּדּוּל שֶׁהֵם עוֹשִׂים לְכָלֵל כָּל
הַבְּרִיאָה, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאָר. וְעַם כָּל זֶה, בְּהֵם עֲצָמוֹם יֵשׁ הַהֲדַרְגָּה שְׂזִכְרָנוּ - כִּי לֹא
יִדְמָה מַעֲשֵׂה אֶחָד מִמֵּי הָאָרֶץ לְמַעֲשֵׂה אֶחָד מִן בְּעֵלֵי הַתּוֹרָה; וְלֹא מַעֲשֵׂה
בְּעַל הַתּוֹרָה עֲצָמוֹ שְׂאִינוֹ כָּל כֶּךָ מְקַדֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו לְמַעֲשֵׂה הַמְּקַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ; וְלֹא
מַעֲשֵׂה הַמְּקַדֵּשׁ לְמַעֲשֵׂה הַמְּקַדֵּשׁ יוֹתֵר, מִן הַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרָא; וְכֵן עַל
דֶּרֶךְ זֶה עַד מִשָּׁה רַבְּנוּ ע"ה.

וְהִנֵּה, בְּעֲנִין זֶה צְרִיךְ שְׂתַדְרֵי, בְּכָלֵלוֹת הַמִּין הָאֲנוּשִׁי - שֶׁכֵּלּוֹ תּוֹלְדַת אָדָם
הָרֵאשׁוֹן - שֵׁישׁ בּוֹ חֲלוּקִים רַבִּים, וְזִמְנִים נִשְׁתַּנּוּ עֲלָיו. כִּי קִדְּם חֲטָא אָדָם
הָרֵאשׁוֹן, הִנֵּה הוּא (אָדָם) הָיָה מְעַטֵּר וּמְכַתֵּר בְּעֵטְרוֹת קִדְשָׁהּ וְיָקָר רַב מְאֹד,
עַד שֶׁבִקְשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לֹאמֹר לְפָנָיו קָדוֹשׁ - כְּמֵאֲמָרָם ז"ל בְּמִדְרַשׁ (כ"ד פ"ד)
ח. (ו) - וְהָיָה בּוֹ מִן הַיְדִיעָה וּמִן הַקִּדְשָׁהּ וְכָל שְׂבַח מַעֲלָה שְׁעוֹר גִּדּוּל, לְהִיוֹתוֹ
יָצִיר כְּפִיו שֶׁל הַקַּב"ה. וְהִנֵּה, כִּי כֵּן מַעֲשָׂיו הָיוּ מְרַעִישִׁים כָּל הָעוֹלָמוֹת וְדָאֵי,
כִּי לְפִי עֲרָכּוֹ הָיָה עֲרָפָם רֵם וְנִשְׂאָ וְדָאֵי מְכַל הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ אַחַר כֶּךָ תַּחַת
הַשָּׁמַשׁ. וְעַם כָּל זֶה, עוֹד הָיָה עֲתִיד לְהַתְעַלּוֹת אֶל עֲלֵוֵי יוֹתֵר, אִם הָיָה עוֹמֵד

במצותו. וזה פשוט, כי מה שעתיד להיות אחר התחיה - היה יכול להיות מתחלה, גם בלי מיתה. ותראי, שאף על פי שהיה מעלה מאד מאד ממה שהוא המין האנושי עכשיו, עם כל זה, הרי היה עלול לפסד לחטא ולמות, כמו שהיה מעשה. ואם היה עומד במצותו, כבר היה נשלם בשלמות גמור, והיה נעשה נצחי ובלתי עלול לשום רע. ואמנם, כשחטא - לא די שלא הרויח מה שהיה יכול להרויח, אלא שאבד מה שהיה בידו, ואז חזר להיות אדם שפל ונבזה כמו שהוא עתה; הוא מה שהפתוב אומר: "ואדם ביקר בל יליו, נמשל כבהמות נדמו" (תהילים מט, ג).

והרי לנו בכאן שלשה חלוקים למציאותו של האדם: א' - מציאותו קדם חטאו, ב' - מציאותו אחר חטאו, ג' - מציאותו מה שהיה יכול להיות אם לא היה חוטא, והוא המציאות שיהיה לעתיד לבוא.

והנה, מציאותו קדם חטאו הוא מצב אמצעי, בין מה שנהיה אחר כך, ובין מה שהיה יכול להיות. ונמצא, שעל כל פנים, לא נברא בשלמותו, אלא השפלה קדומה היתה לו מעת הבראו, שנולד במצב פחות ממה שראוי להיות אדם, והשפלה מוכנת לו באפשרות אם יחטא ואשם, וכמו שהיה. והנה, הן כל אלה ענינים הכינם הבורא יתברך שמו, שחדשם ובראם לצורך הנהגת העולם הזה. ונבחין פה עוד הבחנות אחרות בענין הזה, לעמד על ברים של דברים. חז"ל אמרו: "תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה" (תנחומא, אחרי מות, ב), ומנו ששה דברים שחפר אדם הראשון בחטאו (במדבר רבה, יג, יא), ובהם: הקומה, והיוו. וענין זה הוא, כי הבורא יתברך שמו עושה כל המעשים בדרך גדול עד מאד, וכל תנאי הדברים משערים לפי הדבר הנשלם בהם; ובענינו - אפלו תבנית האדם וצורתו וצורת ענינו, עשויים הם למדת חשיבותו וערפו. וכבר ראינו מקרא פתוב: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" (בראשית א, כו), שמפני שרצה אותו מעלה מכל הנבראים, רצה שגם דמותו יהיה כן. ולא דמותו לבד ותבנית גופו, אלא כל מקריו וענינו בדרכיהם יהיו עשויים לערך חשיבותו.

הלא תראי, כִּמָּה מִן הַנְּקִיּוֹן וְהַסְּדוּר הַנָּאָה הוֹשֵׁם בְּמַעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם, מֵה שֶׁלֹּא יֵשׁ כָּלֵל בְּמַעֲשֵׂה הַבְּהֵמוֹת; וְזֶה מִפְּנֵי עִמְק הַחֲכָמָה הַרְבֵּה הַנִּמְצָא בְּכָל מַעֲשֵׂי הַבּוֹרָא יִתְפָּרֵךְ שְׁמוֹ, לַעֲשׂוֹת אֶת הַכֹּל עַל הַצַּד הַיּוֹתֵר טוֹב וּמִשְׁבַּח שְׁיֻכַּל לְהִיּוֹת, הַכֹּל בְּהַקְפְּלָה וּבְהַתְקַשְׁרוֹת עֲנִינִים אֶל עֲנִינִים וּבִיחֹס נְאוֹת. תִּרְאִי, הָאָדָם לֹא יֻכַּל לְהִיּוֹת בְּזִמְן אֶחָד אֶלֶּא בְּמִקּוֹם אֶחָד, וְצָרִיךְ מִשְׁךָ זְמַן לְהַתְנוּעַע מִמִּקּוֹם לְמִקּוֹם; הַמְּלֹאכִים, לְפִי שֶׁהֵם נִכְבָּדִים מִן הַגּוֹף הַזֶּה - אֵינָם כֵּן, אֲבָל הַתִּיחֶסֶה לָהֶם הַעֲפִיפָה לְקִלּוֹתָם. הַחוֹשִׁים שֶׁל אָדָם אֵינָם מְרַגִּישִׁים אֶלֶּא בְּאוֹתוֹ הַשְּׁעוֹר וּגְבוּל הַמְּחַקֵּק לָהֶם; הַרוֹחֲנִים אֵינָם כֵּן כָּלֵל. כָּלֵלוֹ שֶׁל דָּבָר: עֵצִים מֵהוֹת הַנוֹשָׂאִים, וּמְקַרְיָהֶם בְּכָל עֲנִינֵיהֶם, מִתִּיחֶסִים הֵם תָּמִיד.

וְנִמְצָא, שְׁשֵׁתֵי הַבְּחִנּוֹת יֵשׁ לָנוּ לְהַבְחִין בְּעֵינֵי הָאָדָם וְכֹל שְׂאֵר הַבְּרִיּוֹת: הַא' - מְצִיאוֹת הָעֲנִינִים הַמְּכֻוָּנִים בְּמְצִיאוֹתָם וּבְמְקַרְיָהֶם, פְּרוּשׁ: הַתּוֹלְדוֹת הַנּוֹלְדוֹת מֵהוֹיֹתָם וּמִפְּעוּלוֹתֵיהֶם; וְהַב' - הַדְּרָךְ שֶׁלָּהֶם, פְּרוּשׁ: צוּרְתָם וְצוּרַת פְּעוּלוֹתֵיהֶם. כִּי מֵה שְׁיֻנֵּי הַגּוֹף יֻכַּל לְהַנִּיעַ גַּם הַנִּשְׁמָה וְהַמְּלֹאךְ, אֲךָ זֶה לְפִי דְרָכּוֹ וְזֶה לְפִי דְרָכּוֹ. וְהֵרִי, אֵלֶּה שְׁתֵּים מְדוֹת - פְּעוּלוֹת גְּדוּלוֹת בְּפְעוּלוֹתָיו יִתְפָּרֵךְ: א' - קְבִיעוֹת מֵה שְׁיֻלְד מִפְּעוּלוֹת הַנְּבְרָאִים, וְזֶה כָּלֵל כָּל חֲקוֹת הַנְּהַגְתּוֹ וְסִדְרֵי כּוֹנְנֵיּוֹתָיו שְׁזוּכְרָנוּ; וְהַב' - הַקְּבִיעוֹת אֵיךְ יוֹלִידוּ הַנְּבְרָאִים הָהֵם הַתּוֹלְדוֹת הָהֵם, וְגַם לְזֶה יֵשׁ סִדְרִים גְּדוּלִים הַנְּאוֹתִים וְצָרִיכִים לְהַשְׁלֵמַת הָעֵינֵן הַזֶּה.

וְנִמְצָא, שְׁבַתְחָלָה - קֶדֶם חֲטָאוֹ שֶׁל אָדָם - הָיָה הוּא בְּמַעֲלָה גְּדוּלָה, רֵאשׁוּנָה - בְּעֶקֶר מְצִיאוֹתוֹ, פְּרוּשׁ: בְּתוֹלְדוֹת מַעֲשָׂיו, שֶׁהָיוּ מְגִיעִים לְרוּם הָעוֹלָם, כְּמוֹ שְׁכַתְכְּנוּ; וְהַשְּׁנִית - בְּצוּרְתוֹ וּבְצוּרַת מַעֲשָׂיו בְּתַבְנִית גּוֹפּוֹ מִמַּשׁ, כִּי כִּבְר הָיָה זֶה גּוֹפּוֹ כְּמְצִיאוֹת הַמְּלֹאכִים מִמַּשׁ, עַד שֶׁהָיָה מְקוֹם הַגּוֹן לְדִירְתּוֹ - הַגֵּן עֵדֵן, שֶׁהוּא גַּם עֲבָשׂוֹ מְדוּר לְמְלֹאכִים וּלְרוּחֹת. וְעַל זֶה רָמְזוּ רַז"ל בְּאַמְרָם: "בְּתוֹרְתוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר מְצָאוּ כְּתוּב: כְּתוּבֹת אֹר" (כ"ה, כ, יב), וְדָבָר זֶה נִתְפָּרֵשׁ הַרְבֵּה כִּבְר אֶצֶל חֲכָמֵינוּ, שֶׁהַכּוֹנֵה בְּמֵאמֶר הוּא, לְהוֹדִיעַ זֶה עֵרֵךְ גּוֹפּוֹ שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן לְפָנֵי חֲטָאוֹ. שְׂאֵחַר הַחֲטָא נִתְעַבָּה וְנַעֲשֵׂה גַם וְכִבְד כְּיוֹם הַזֶּה. וְכִבְר רֵאִינוּ דְגָמָא לְזֶה בְּעוֹלָת: חֲנוּךְ וְאַלְיָהוּ, שְׁגוּפָם מִמַּשׁ נִזְדַּכְּךָ

וּנְתַעֲלָה לְהִיּוֹת כַּמְּלֵאכִים הָעֲלִיּוֹנִים. וּפְשִׁיטָא הוּא, שְׁגַם הַתְּנוּעָעוּ וּפְעֻלּוֹתָיו
הָיוּ בְּדֶרֶךְ יוֹתֵר דִּק וְרוּחָנִי וְדַאי, כַּפְעֻלּוֹת חֲנוּךְ וְאַלְיָהוּ הַיּוֹם הַזֶּה.

וְתֵרָאִי, כִּי גַן עֵדֶן - מֵה שֶׁהָיָה הוּא שִׁיחָה - וְדַאי מְקוּם דִּק וְרוּחָנִי, שְׁשֵׁם
חֻנּוֹת הַרוּחֹת גַּם עִתָּה. וְהַתּוֹרָה הַעִידָה עַל אָדָם, שֶׁהָיָה שָׁם, וְהָיָה אוֹכֵל
וְנִהְנֶה מִן הַפְּרוֹת הַצּוֹמְחִים שָׁם. וְאַמְנָם, בֵּינן שֶׁהַמְּקוּם אָנוּ רוֹאִים שֶׁהוּא
עֹבְשֵׁיו מְדוּר לְנִשְׁמוֹת, צְרוּךְ שֶׁהַפְּרוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם לֹא הָיוּ דְבָרִים גְּשָׁמִיִּים
וְגַסִּים, כְּמוֹ שֶׁהֵם הַפְּרוֹת שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲלֵא יוֹתֵר דְּקִים מְאֹד מְאֹד,
וּכְעֶרֶךְ הָאוִיר לְגַבֵּי הָעֶפֶר לְפָחוֹת; וְהַאֲכִילָה לֹא יִתְכַן לְגוֹף עַב וְגַם כַּאֲשֶׁר
הוּא הַיּוֹם הַזֶּה, אֲלֵא לְגוֹף דִּק וְכַמְעַט רוּחָנִי, וְכַגּוֹפִם שֶׁל אֲלֵיָהוּ וְחֲנוּךְ, כְּמוֹ
שֶׁבְּאַרְנוֹ. אַמְנָם, הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי, שֶׁלְּפִי עֶרֶךְ הַתּוֹלְדוֹת הַצְּרוּיִים
לְהוֹלֵד מִן הַמַּעֲשִׂים, כִּדְ הֵם דְּרָכֵי הַמַּעֲשִׂים הָהֵם לְהַעֲשׂוֹת, וְכֵל דְּבָרֵי
הַפְּרִיָּאָה מְתִיחִים וּמְשַׁתִּיִּים כֹּל נוֹשֵׂא עִם כָּל תְּנָאוֹ: הַמַּעֲשִׂים, הַתּוֹלְדוֹת,
הַמְּקוּם, וְהַפּוֹעֵל אוֹתָם, וְזֶה בְּרוּר.

וְתֵרָאִי, כִּי הַגּוֹפְנִיּוֹת שֶׁל אָדָם הֵרָאשׁוֹן קָדָם חֲטָאוּ הֵיךְ כְּעֶרֶךְ הַרוּחָנִיּוֹת אֲשֶׁר
לוֹ עִתָּה; צֵא וְחִשֵּׁב הַרוּחָנִיּוֹת שֶׁלוֹ אֵיךְ הָיָה, וְהַתּוֹלְדוֹת שֶׁל הַמַּעֲשִׂים הָהֵם
עַד הֵיכֵן הָיָה מוֹגִיעַ. וְדִי לוֹמֵר מֵה שֶׁאָמְרוּ ז"ל בְּמֵאמֶר שְׁזַכְרְתִּי לְמַעַלָּה:
"בְּקִשׁוֹ מִלֵּאכֵי הַשָּׁרֵת לוֹמֵר לְפָנָיו, קְדוֹשׁ" (ב"ר, ח, י). וּמִנֵּה נִדוֹן לְמַה שֶׁהָיָה
רָאוּי לְהִיּוֹת אֲלֵמְלָא לֹא חֲטָא, שֶׁהָיָה מְתַעֲלָה בְּעֲלוֹי הַגְּדוֹל שֶׁהָיָה מוֹמֵן לוֹ. כִּי
כְּמוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים שֶׁהַגּוֹפְנִיּוֹת שֶׁלוֹ שֶׁל אֵז הוּא כְּרוּחָנִיּוֹת שֶׁל עִתָּה, נוֹכַח
לְהַקִּישׁ מִזֶּה שֶׁהַגּוֹפְנִיּוֹת שֶׁלוֹ אִם הָיָה מְתַעֲלָה, הֵיךְ יִכּוֹל לְהִיּוֹת כְּעֶרֶךְ
הַרוּחָנִיּוֹת שֶׁל אֵז, כִּי בֵּן הַדְּבָרִים מְתַעֲלִים מְעֲלוֹי לְעֲלוֹי.

וְאַמְנָם, זֶה כָּלֵל עֲנִין שְׁנֵי הַעֲצִים - עֵץ הַחַיִּים וְעֵץ הַדַּעַת; שְׁוֹדַאי אֵין מְקָרָא
יֹצֵא מִדִּי פְּשׁוּטוֹ, וְהַעֲצִים - עֲצִים הָיוּ, וְהַפְּרוֹת - פְּרוֹת, וְהַאֲכִילָה - אֲכִילָה,
אֵין פְּרוֹת דְּקִים וְאֲכִילָה דְּקָה, מֵה שֶׁאֵין מְחַשְׁבְּתָנוּ מְצִירָת, שְׁאִינָה מְצִירָת
אֲלֵא דְבָרִים גּוֹפְנִיִּים. אַמְנָם, הֲלֵא גַם בְּפְרוֹת הַגְּשָׁמִיִּים, יֵשׁ הַסְּגֻלּוֹת

שמשִׁתְּמַשִּׁים מֵהֶם לְרִפּוּאוֹת וְלִדְבָרִים אֲחֵרִים, וַיֵּשׁ בַּסַּגְלוֹת הַטְּבָעִיִּים דְּבָרִים נִפְלְאִים. גַּם הָעֵצִים הָאֵלֶּה, הֵיחָא בְּפָרִים סַגְלָה שְׁחַקֵּק בָּם הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ, כִּי עֵץ הַחַיִּים הָיָה בְּפָרְיוֹ סַגְלָה לְהַכְנִים בְּלֵב הַדַּעָה הַנְּכוֹנָה, וְהַדְּבָקוֹת וְהַהֲהָבָה אֵלָיו יִתְבַּרְךְ, וְהַיְדִיעָה בְּדַרְכֵי הַקְּדוּשִׁים, וְהָיָה שׁוֹלֵל מִן הַנֶּפֶשׁ הַתְּאוּוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת; וְעֵץ הַדַּעַת לְהַפְּךְ, הָיָה פְּרִיּוֹ מַכְנִים בְּלֵב הַתְּאוּוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת וְהַחֲמִרִיּוֹת, וְכָל הַחֲטָאִים. וְאִם הָיָה אָדָם הָרֵאשׁוֹן אוֹכֵל מֵעֵץ הַחַיִּים וְלֹא מֵעֵץ הַדַּעַת, הָיָה מִתְדַּבֵּק וְהוֹלֵךְ בְּקִדְשֵׁת קוֹנּוֹ, וּמִתְעַנֵּג עַל הוֹד קִדְשָׁתוֹ לְנִצַּח נְצַחִים כַּאֲשֶׁר מִפְּרִיד. וְכִשְׂאֹכֵל מֵעֵץ הַדַּעַת - נִשְׁקַע בַּתְּאוּוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת, וְאֵהָב הַחֲמִרִיּוֹת. הִנֵּה, כִּי בֵּן מִדָּה פִּנְגֵּד מִדָּה - אֲבָד יָקָר רוּחַנִּיּוֹתוֹ, וְנִשְׁאָר גְּשָׁמִי בְּמִסְפַּר הַיָּמִים שְׁנָגוֹר עָלָיו, עַד שִׁישְׁבַּע פְּרֵי חֲטָאוֹ, וְשָׁב וּרְפָא לוֹ. הַכֹּלֵל הַגְּדוֹל: "כִּיּוֹן שְׁלֵקָה, הָרִי הוּא כְּאֲחִיד" (מִכּוֹת כג.), אִזּוֹ יָשׁוּב לְאִיתָנּוּ, וְגַם יִשְׁתַּלֵּם מִצִּיאָאוֹתוֹ מַה שְׁלֹא נַעֲשָׂה.

וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא הַחֲלָק הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הָרַע; וְהַשְּׁנִי, הוּא הַהֶפְסֵדִים וְהַהֲשַׁחְתָּה, כְּמוֹ שְׁבִאֲרֵנוּ. וְתִדְעֵי, שְׂאִין הַהֶפְסֵדִים נוֹפְלִים אֵלָא בְּצוּרָה הַשְּׁפֵלָה הַזֹּאת הַחֲמִרִית, וּבְכָל צוּרָה מְעֵלָה מִזֹּאת אֵינָם נוֹפְלִים; וּבְאָדָם הָרֵאשׁוֹן עֲצָמוֹ, בְּהוֹיּוֹתוֹ בְּצוּרָה הַמְתַּקְנֶת וּמְעֵלָה יוֹתֵר, כְּמוֹ שְׁבִאֲרֵנוּ, לֹא הָיָה שׁוּם חֲלִי וְשׁוּם נֹזֵק נוֹפֵל בּוֹ. וְאִמָּנָם, כָּל זֶה הוֹכֵן מִתְחַלָּה וְדָאִי, וּבְכַרְיָאֵת הָרַע עֲצָמוֹ נַעֲשָׂה כָּל אֵלֶּה כַּחַק הַטְּבַע הַכֹּלְלִי, כְּמוֹ שְׁבִאֲרֵנוּ; אִף כִּי כָּבֵר שְׁמַעַת הָיִיתָ בְּאָדָם הַשְּׁפֵלָה קְדוּמָה מֵעַת הַבְּרָאוֹ - אִם כֵּן, כָּבֵר נַעֲשָׂתָה זֹאת לוֹ וְדָאִי.

וְנִמְצָא, שְׁחֻדָּשׁ מִתְחַלָּה הָאָדָם ב"ה הַהֲשַׁפְּעָה הַצְּרִיכָה לְהוֹיֵת הָאָדָם בְּמִצִּיאָאוֹתוֹ הַשְּׁלֵם וְהַמְעֵלָה - וְהָרִי זֶה מִצִּיאָאוֹת עֲלִיּוֹן, "בְּכַח" אֵל הָאָדָם; וְאַחַר כֵּן, רָצָה לְהַשְׁפִּיל מִצִּיאָאוֹתוֹ, שְׁלֹא יִהְיֶה בְּעֲלוֹי הָרָאוֹי לוֹ, אֲבָל פְּחוֹת מִזֶּה, כְּדִי שִׁישְׁאָר לוֹ מְקוֹם לְהַשְׁלִים עֲצָמוֹ בְּהַתְּעַלּוֹתוֹ אֶל הַמְּדֻרָגָה הָעֲלִיּוֹנָה הַהִיא הָרָאוֹיָה לוֹ. וְהִנֵּה הַהֲשַׁפְּעָה, הִיא הַנְּשַׁפְּלָת תְּחִלָּה, וְתֵשׁ כַּחַהּ וְנִשְׁפַּל עֲרֵכָה וְחֻקָּה, שְׁלֹא תִהְיֶה עוֹד מוֹלִידָה הָאָדָם בְּעֲלוֹיּוֹ זֶה, אֵלָא בְּהַשְׁפֵּלְתוֹ

והסרונו. והעקר הוא, שתהיה ההשפעה הזאת נמנעת מלהוליד תולדתה בעלוי ושלמות, לא מפני שלא יהיה בחקה אלא כח קטן ומועט - כי זה לא היה נקרא השפלה - אך, שתהיה המניעה חוץ ממנה; דהינו, שאף על פי שמחקה היה ראוי להוליד ממנה התולדה השלמה, יעדר דבר זה ממנה מחמת הרע המחדש שגורם לה ההשפלה הזאת. והרי, זה כענין הכתובים: "צור ילדך תשי" (דברים לב, יח), "מבלתי יכלת ה'" (במדבר יד, טז), הנדרשים אצל חז"ל: "בביכול, תשש פחו בנקבה". ובהשפלה ההשפעה בתשות כחה, אז נמצא מקום לרע ממש (עי' ברכות לב), וכמו שבארנו.

ואכוא עתה אל ענין שהזכרתי לך בתחלה, והוא: שלא חקק האדון ב"ה בטול והפסד לבריות שלמות, כי אם לבריות בלתי שלמות - שעל כן, כשישתלמו הבריות לעתיד לבוא לא יהיה עוד בטול כלל. ומה שאני צריך לבאר לך עתה, הוא מה הוא החסרון הזה של השלמות המוליד הבטול.⁸⁷ ותראי פה חכמה עמקה בענין הנהגתו יתברך, וגדל יקרם של ישראל.

[קכו] אמרה הנשמה: כבר אין כל תאוותי אלא לדעת הדברים בשלמות על ברים, דבר דבר ותולדותיו. על כן, אשמח מאד בידיעה זאת שתודיעני.

[קכח] אמר השכל: חלקי הבריאה הזאת, מי שמביט עליהם לפי ראות עיניו, בתחלה לא יראם אלא ענינים מפוזרים ומפרדים, פרוש: בלתי מתקשרים כלם אל תכלית אחת, אלא כל אחד ענין בפני עצמו, לתכלית מיחד נשלם בעצמו, בלתי שייצטרך לחברו. כי כל כך מינים בדומם, כל כך בצומחים, כל כך בבעלי חיים - אין ביניהם קשר ויחס שייצטרכו להעזר זה מזה, ושיתקבצו לתכלית אחת, אלא כל אחד נברא למה שנברא, ועניניו

» אור השכל »

87. זה מה שהמחבר רוצה לבאר לנו עכשיו (החסרון) שגרמה הרע והקלקלים (שכירת בסימנים הבאים, דהיינו מה היא הסיבה הכלים) בעולם.

משלימים לתכלית המכון בו, לא יותר. עם כל זה, ההדרגה המסדרת נראית בכל הטבע ודאי, וכל מי שיקח בידו להתבונן מציאות הנמצאים, ימצאם הפל בהדרגה - כשיתחיל משמי השמים וירד עד הארץ מתחת, ויתבונן בכל המינים, ימצאם כלם זה תחת זה בהדרגה מסדרת אל נכון. אך, מי שמעמיק בחכמה ימצא, היות כל הנמצאות כלם מתקשרים קשר גמור זה בזה - שכלם צריכים להשלים הענין שאליו בונה החכמה העליונה בפריאה, וכלם מתקבצים לתכלית אחת, שתנאיו רבים וסדרם עמק מאד, והם הם כל חלקי הפריאה הרבים האלה - הנה, על כן יתיחסו כלם אלה לאלה בסדר שרצתה המחשבה העליונה, ומכלם יצא הפרי הטוב הראוי לצאת מן הפריאה.

ודבר זה כבר אמרתי, עמק הוא, כי כאן החכמה מתרחבת והולכת עד אין תכלית, לדעת פקדת כל הנמצאות, ומה הגיע אליהם בפונה הפללית הזאת שזכרנו. ורז"ל אמרו: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו - לא בראו אלא לכבודו" (אבות סוף פ"ו). ואמנם, צריך להבין ענין הכבוד הזה, שגם הוא מחדש אצלו יתברך ככל שאר התארים, וכמו שבארתי לך למעלה. וכשנבין התאר הזה, נבין פקדת כל הנבראים האלה בהשלמת הכבוד הזה - איך כלם צריכים להשלמתו, ואיך כלם מתקבצים אל התכלית הזה. ועתה, די לנו לדעת רק בכלל אחד ההקדמה הזאת - שודאי כל דברי הפריאה מתקשרים הם, ומתקבצים אל תכלית האחד.⁸⁸ ונדע על כן, כי אין שלמות ענינם במה שהם נמצאים איש לדרכו מקצהו, אלא במה שהם מתקשרים זה בזה, ומתאחדים לתכלית האחד שזכרנו; כי זה לבדו הוא ודאי שלמות

» אור השכל »

מסי' קבח עד קל, מתאר לנו הרב סיבת הרע ולתכלית אחת - שהוא הכבוד של ה' בבריאה. (סוד המלכות).

כשהמדרגות (וממילא) ענפיהם נמצאים מפוזרים ומפורדים ובלתי מכוונים אל האלקות המנהיגה את הבריאה היא, מקום לרע ולקלקל (ולשבירה). ראה הערה 91.

88. המצב האידיאלי של מערכת התכלית (המלכות - הנוקבא), זהו הנותן מחוברות ומקשרות לכיוון

ענינם, כיון שזוה הוא המצטרף יותר לתכלית שבעבורו נבראו, שהוא התכלית הכללי שזכרנו.

ובאמת תראי, שגם במעשים אין רע נמצא בעולם אלא בחלקי הדברים מורם התחברים להשלמת הדבר,⁸⁹ אך אין דבר משלם שיהיה רע. וזה, כיון שידענו שכל מה שהקב"ה עושה הוא אך טוב מאד, הנה מה שצראה חסר בצד אחד באחד מתנאי הדברים, נשלם החסרון ההוא בתנאי אחר שממשלים בעדו; ולא היה החסרון ההוא אלא מפני שלא נשלם הדבר ההוא בכל התנאים, וכיון שישתלם - ודאי הוא טוב.⁹⁰ ודבר זה מתאמת מן המעשה עצמו שהוא כף, והמעשה הכללי - שהוא סבוב העולם - יתברר הדבר שגם הוא כף בסוף הכל, בזמן שתתקים הבטחת: "אודך ה' כי אנפת בי" (ישעיה יב, א),

« אור השכל »

"ונפרש עתה ענין זה השם והכינוי אשר הזכרתי. כי כנוי הוא כמנין אלקים (וזהו ח"א כב ע"א), וזה יקוק אלקים. והנה נכללו בכאן שני דברים, א' שרש כל עניני החסד בהתפשטו וגילוי טובו. ויש עוד בחי' אחרת, שהוא העלם א', שהוא שרש הרע, והיינו הכינוי. ופי' כי על בן יודע בסוף שאין הרע רע, אלא לכאורה, והוא מפני שאין נראה ענינו הפנימי. כי הלא אם הסוף מחזיר הרע לטוב, א"כ כל רע - תשלמו הוא טוב, אלא שעד שאינו נגלה זה התשלום, נראה שהוא רע. ומצד הא"ס ית"ש בבחינת הראש, הלא גם עתה הרע הוא טוב, כי מה שיש בסוף כבר ישנו בראש. ועל בן אין נמצא אלא העלם אחר שגורם ליכרא הרע בשם רע."

נמצאנו למדים, שענין התקשר המדרגות והקבץ הנמצאים יחדיו לתכלית הכללי מוציא אותם מגדר הרע. החסרון הוא ביטול החיבור ואבדן התכלית.

אמנם צריכים אנו לברר: איך מחיבור והתקשרות של המדרגות או המעשים יכול לצאת טוב?

89. הרע נקרא רע כל זמן האמצע, עד לשלמות הפעולה, עד שנגיע לסוף; ובסוף גם הוא נכלל בטוב. החסרון הוא ההעדר של החיבור, כשאין החיבור יש פירוד וכפירוד יש עמלק - הסי"א. גם בהנהגה, זאת אומרת בזמן: כל זמן שלא הגענו לסוף - לשלמות, יש מקום לרע. ראה הערה הבאה, מה שהבאנו מאדיר במרום "כי הלא אם הסוף מחזיר הרע לטוב, א"כ כל רע - תשלמו הוא טוב, אלא שעד שאינו נגלה זה התשלום, נראה שהוא רע."

90. הרע הוא ביטוי של מצב בלתי שלם - דהיינו כל זמן שהחסרון לא הושלם, דהיינו שלא הגענו לסוף - אז המצב נראה רע.

ראה אדיר במרום, עמ' שצו: "סוד הדבר, כי רצה המאציל ית"ש להראות יחודו, שנראה ממש כענין החזרת הרע לטוב, והיינו איך שמה שנראה הפכו - אינו זולתו, אלא הוא הכל, וההפך הוא - לכאורה, כי סוף הכל הוא טוב. ונמצא שרק מציאותו הוא הנמצא ודאי, ואין מציאות לאחר זולתו...

כי אז יהיו נגמרים כל חלקי המעשה, והנה יהיה המעשה אך טוב באמת. והנה, על פן נאמר, שבתחלה הכין האדון ב"ה את הטבע כמו שבארנו - כל מין ומין שבה לפי מציאות המינים, כל אחד בפני עצמה בהדרגת מציאותם, ובענין זה נהיה הבטול וההפסד, שהוא ההפסד הנמצא בכל מין ומין לפי מציאותו; אך, ענין התקשרם והקבצם לתכלית הכללי, אדרבא, הוא תקון לענין זה, כי בזה הוא שיוצאים מתחת ידי הרע ונצולים מפנו. והוא הענין שזכרנו כבר, "שכל מה שברא הקב"ה בעולמו - לא בראו אלא לכבודו", והכבוד הוא, שיהיה הוא יתברך שמו שמח בכל מעשיו, ויהיה לו מקום, כביכול, להנאות את כל מעשיו בטובו. והנהגה בכל המעשים אינה אלא להביא הכל אל התקון הגמור - שלא יהיה עוד מציאות כלל לרע - אך, אין פרי זה יוצא אלא מקבוץ כל המעשים כלם. ונמצא, כי במיני הטבע מצד עצמם - לא מצד התקשרם - נהיה הבטול וכל ההשפלה וההפסד, אך בהתקשרותם נשרש תקונם והצלתם מן הרעות.

[קכט] אמרה הנשמה: אלה הם דברים ברורים ומישיבים על הלב. אבל עדין צריך אתה לבאר ענין יקדם של ישראל שיעדת לפרש, שאינני רואה עדין לו ענין בכאן.

[קל] אמר השכל: בארתי הענינים המתחלפים בהשפעה הגורמים התחלף התולדות, שהם המקרים המתילדים בעולם; אמנם, הסבה הראשונה לכל זה, והטעם להתחלף הענינים בהשפעה, זה הוא הענין התלוי בישראל שהזכרתי לך, ועתה אפרש.

נה, הקב"ה עם ישראל הוא כאב אל בנו, וכאיש אל אשת נעוריו, אשר כל תשוקתו יתברך אלינו, וכענין שנאמר: "אני לדודי ועלי תשוקתו" (שיר השירים ו, יא), וכתיב: "נפלאתיך ומחשבתך אלינו" (תהלים מ, ו), וכן נאמר: "ופניתי אליכם וגו' והרביתי אתכם" (ויקרא כו, ט). והינו, כי הקב"ה תאב, כביכול, להשתעשע בברואיו ושמח בם, כענין שנאמר: "ישמח ה' במעשיו" (תהלים

קד, לא). ובהיותו באמת פונה אליהם, הנה מאהבתו אותם, ומשמחתו ששמה בם, כביכול, חושב מחשבות ואינו פוסק להיטיב להם ולהרבות אותם, ומחדש להם טובו תמיד, השפעה אחר השפעה, בכל אפן היותר נאות לתקונם וטובתם, כאשר יחשב האב הפונה באהבתו אל בנו.

והנה, העקר בכל זה הוא ישראל, כי להם תאותו, כדברי הכתוב שזכרנו: "אני לדודי ועלי תשוקתו", וכל שאר הבריות תלויה רק בהם - כי כאשר יפנה אליהם באהבה, הנה לא יהיה אלא מחדש תמיד טובות אחר טובות לכל העולם, טובות אמתיות ושלמות. אמנם, קשה העברה, לעשות שיהיה הקב"ה פונה, חס וחלילה, מישראל, וכבעל הבעים על אשתו או האב על בנו. ועל הזמן ההוא נאמר: "ויתעצב אל לבו" (בראשית ו, ו), כי אינו שמח על העולם ובריותיו, חס וחלילה, ואז כל השפעה נעדרת, וסרה ההצלחה, חס וחלילה. ונמצא, כי בריאת הרע אינה נולדת אלא מהסתר הפנים, שהארון ב"ה לא פנה באהבה לגבי התחתונים ולא שמח בם, והרי זו סבה לכל העדר ההשפעה שזכרנו.

ותראי, כי באמת צפה הקב"ה מעשיהם של צדיקים ומעשיהם של רשעים. וענין זה למדוהו אותנו רז"ל במדרש, שאמרו: "מתחלת בריאתו של עולם צפה הקב"ה מעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים" (כ"ד ג, ח); וכן אמרו: "מה עשה הקב"ה? הפליג דרכם של רשעים מכנגד פניו, ושתף בו רחמיו ובראו" (כ"ה, ח, ד). והינו, כי כל בריאת העולם מתחלה היתה בדרך צפית עתידות, כי היה צופה מה שהיה עתיד להיות, והיה מתקן סדרים לצורך כל העתיד. והנה, בצפית מעשה הצדיקים היתה השמחה לו יתברך, ונולד מזה כל סדור ההשפעה הטובה, ובצפית מעשה הרשעים - כל העדר ההשפעה והקלקול. ומשם והלאה נשאר חק ההנהגה בדרך זה - כי מעשי הצדיקים יולידו השמחה לו יתברך, וזה מקור לכל הטובות, ומעשי הרשעים, כביכול, יעציבו את הלב, וזה מקור כל הרעות. ותראי, כי לולי היה הארון ב"ה צופה והולך במעשי הרשעים, לא היה לעולם קיום כלל,

אֵלָא הִנִּיחַ מַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים - שְׁכַבְרֵהֶם אִינִם לְנִצָּחַ, אֵלָא אֲדַרְבָּא כְּלָיִם
וּמְתַבְּטְלִים - וְתַפְסֵם בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדִיקִים, כִּי הֵם הָעוֹמְדִים לְהַתְקִים לְנִצָּחַ
נִצָּחִים; וּבְכַחַם בְּרָא עוֹלָמוֹ וְקִימוֹ, וְגַם חִקְקֵ בּוֹ לְהִיּוֹת הַטּוֹב מִתְגַּבֵּר וְהוֹלֵךְ,
עַד שִׁיעֵבֵר הָרַע וּבָטַל מִן הָעוֹלָם לְגַמְרֵי.

וְנִמְצָא בְּאַמֶּת, שְׁכַל סְדְרֵי הַהִנְהָגָה הָעֲלִיּוֹנָה וְכָל תּוֹלְדוֹתֶיהָ, מִיִּסְדִּים רַק עַל
יִשְׂרָאֵל, בְּפָנוֹת טוֹבוֹ יִתְבָּרַךְ לָהֶם בְּאַהֲבָה, אוֹ בְּפָנוֹת מָהֶם, חֵם וְחִלְלָה.
וְנִמְצָאוּ, הֵם לְבָדִם הָעֶקֶר בְּכָל הַבְּרִיאָה כְּלָה,⁹¹ וְכָל הַשָּׂאֵר תְּלוּיִים בָּם; וְלֹא
אֲאָרִיךְ עֵתָה בֹּזֵה. מָה שֶׁצָּרִיךְ לְעִנְיָנוּ, הוּא מָה שֶׁהוֹכַרְתִּי בְּתַחֲלָה, כִּי בְּפָנוֹתוֹ
יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה אֶל הַתַּחֲתוֹנִים, תְּלוּיִים כָּל תְּקוּנֵי הַהִשְׁפָּעָה, וְהַהֲפָךְ -
בְּפָנוֹתוֹ מֵהֶם.

וְעַד הֵנָּה הַשְּׁלֵמְנוֹ כָּל הַמְצַטְרֵךְ לְדַעַת בְּעֵינֵי בְרִיאַת הָרַע. עֵתָה נִבְאָר אֶת
אֲשֶׁר סֵדֵר הָאֲדוֹן יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לְתַקוּנוֹ, וְלַהֲעֵבִירוֹ מִן הַבְּרִיאָה, לְהִיּוֹת כָּל
הַנְּמַצָּאוֹת מִתְתַקְּנִים עַד תְּכִלִּית הַתְּקוּן הַשְּׁלֵם שִׁיְהִיָּה לְעֵתִיד לְבוֹא. וְאַמֶּנּוּם,
מָה שֶׁצָּרִיךְ לְדַעַת תַּחֲלָה הוּא, שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁחֲדַשׁ הָרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן אֶת
הַקְּלִקוּלִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ כָּבֵר, לֹא הִיְתָה הַפְּנוּה לְהַשְׂאִירָם, אֵלָא אֲדַרְבָּא,
לְהַעֲבִירָם וְלַהֲבִיא אַחֲרֵיהֶם הַתְּקוּן הַשְּׁלֵם. וְעַל כֵּן, גֹּזֵר שְׁלֹא יִהְיֶה הַקְּלִקוּל
בְּטוֹל גְּמוּר שְׁלֹא יִשְׂאִיר זֵכֶר מִן הַמְתַבְּטַל, אֲבָל עֲשֵׂה שִׁיְהִי קְלִקוּלִים

» אור השכל * »

ולכן לא נזכרה אשתו אלא כמלך הדר -
הוא: כי כל תיקוני ההשפעה הוא בהיות
המשפיע ב"ה פונה באהבה אל המקבלים.
והעיקר בזה בנפת ישראל, כענין שנא': "אני
לדודי ועלי תשוקתך", כי אז האהבה
מתגברת ושולטת, ומכוחה נפתחים כל
שערי הרחמים, וכל טוב נמשך וכו'.
וחסרון ההשפעה הוא בחסרון האהבה,
שהקב"ה פונה ח"ו מן המקבלים, שאז כל
שערי הטוב נסגרים".

91. עם ישראל הוא התכלית שדברנו עליו,
כנסת ישראל היא סוד המלכות, השכינה
הקדושה - זה הכבוד של ה' שאליו הכל צריך
לפנות. ואם כן, אם הכבוד - כלומר עם
ישראל - מתוקן כראוי וכולם פונים אליו, זה
בעצם התקשרם - לאין סוף ב"ה. וזה סוד:
ישראל עלה במחשבה תחילה, דהיינו סוף
מעשה.

ראה כללים ראשונים, כלל טז: "ענין
המלכות, שלא היו הר קצוות מתחברים בה,

שיכולים לתקן - כי תתקנים הוית הנבראים אפלו בתוך הקלקולים⁹², עד שתשוב לאיתנה, כחולה המתרפא. ותראי אמתת הדבר הזה בכל דברי העולם, כי לא הושמו הקלקולים לאבר הטוב, אלא לעות, ואחר יסתלקו וישוב הטוב לאיתנו. ראי, אפלו המיתה - שהיא הפסול היותר גדול שבפעולם - אינה פסול גמור, כי הרי יש תחית המתים, שאף על פי שהגוף שב לעפר, הנה הלזו שבו מתקים פידוע (עי' ויק"ד יח, א), לבנות ממנו הגוף ההוא עצמו; כל שכן מה שהוא פחות ממיתה, שאינו פסול גמור ודאי, אלא מתקלקל, ויכול לתקן.

וישראל בגלות הורידם עד עפר, שנאמר בהם: "במחשבים הושיבני כמתי עולם" (איכה ג, ו), ועם כל זה קרא בתיב: "ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלתם" וגו' (ויקרא כו, מד); וכתוב: "כי אני ה' לא שניתי, ואתם בני יעקב לא כליתם" (מלאכי ג, ו). והינו, כי אין הקב"ה נחם על מעשיו הטובים שימאסם, ואף על פי שמניח להם קלקול, אינו שעזבם ודחם בשתי ידים, חס וחלילה, אלא מניח להם לסבל, מה שהוא יודע היותו סוף סוף לטובתם. על כן, הוא מקים מציאותם, אבל מניחם הוא להצטרף בכור הנסיונות של הצרות הרבות והרעות. אחר ישובו ויפרחו כגפן, ויצמחו מחדש "בארץ תוציא צמחה וכנגה זרועיה תצמיח"

« אור השכל »

בסימנים קל-קלג, מבאר לנו הרב תיקון הרע. בעצם שרש ותחילת התיקון. הביטול כמו כן ההפסד והמיתה אינם יכולים להיות ביטול או הפסד גמור משום שישנו ההבלא דגרמי, הלזו, שלא נתן להיות ביטול למציאות. גם כשיש הפסד, כמו המיתה נשאר הלזו - שרש המציאות שאינו מתבטל לעולם. כח התיקון נמצא בכל מדרגה שמשגב (מציל) אותה מהקלקול (עיין קל"ח, פתח נז; כללים ראשונים, סי' יז); ראה הערה 94.

92. כדי לקיים הנמצאים בעת הקלקול וההפסד המציא המאציל ב"ה מדרגות ניצוצות אורו - הנקראים אצל המקובלים רפ"ח ניצוצין, שתפקידם לקיים ולהציל המציאות מן התווה והחרכין. זהו סוד הרפ"ח ניצוצין שמקיימים את הכלים השבורים בזמן יידתם. הרפ"ח הוא

(ישעיה סא, יא). והזרעונים עצמם ראייה לדבר, שהם מתקלקלים תחת הארץ, אך לא מתבטלים, אלא, על בן מעפר יחזרו ויצמחו. נמצא, שלא המציא האדון ב"ה למעשיו בטול ממש שאין לו תקון, אלא קלקול שיכול לתקן. והנה, כמו שבארנו, שלהמצאת הבטול הזה לא יחד האדון ב"ה שם שלמותו עליו, שאינו מיחד שמו על הרעה, כי אדרבא, ממעשי שלמותו הוא לקים כל דבר טוב - אפלו בתוך ההפסדים בשעת קלקלתו - ולא זו מרחף עליהם כדי לקים הטוב, שלא יתבטל בטול גמור.

וראי ענין זה באדם מבאר באר היטב, וכמו שבארנו לעיל ההקבלה שיש בעניני האדם ועניני ההנהגה העליונה. אדם כי ימות, הנה נשמתו תעזובה, וישוב העפר אל הארץ כשהיה. והרמוז והענין אחד הוא, כי האדם בנוי מחשך הגופניות - הלא הוא גוף החשך המחדש בהסתר פניו יתברך שמו, וכמו שבארנו, ומרוחניות המחיה אותו ומזככו - תולדת הארת פניו יתברך להשלים חפרון נבראיו, כמו שבארנו גם כן. ובהיות האדון ב"ה מתהלך עם האדם בה פסדר הזה, גם האדם חי בעולמו; אך, כאשר יניח ידו האדון ב"ה מהאיר פניו אליו, ויניח החשך אשר בטבעו לבדו, כן תסתלק הנשמה מן הגוף ההוא, וישאר הגוף מת, באבן דומם; ואולם גם יבטל ויפסד, כי סלק האדון ב"ה פניו ממנו, וכתוב: "תסתיר פניך יבהלון, תספ רוחם יגעו, ואל עפרם ישובו" (תהילים קד, כט). ואמנם, כאשר לא לגמרי יסתיר האדון ב"ה את פני טובו לעולם⁹³ - פי איזה שכיב מאורו יגיה חשכת הסתר הפנים לקיומו של עולם - לכן, לא יבטל גם הגוף הזה בטול גמור, ולא תעזבהו הנשמה לגמרי. אלא קימו מה שקבלו אבותינו הקדושים - המציא עם

« אור השכל »

93. ההסתר פנים לא יכול להיות גמור, הוא צריך לתת מקום להארה דקה בכחינת הלוח או הרפ"ח ניצוצין לצורך הקיום. אמנם בסי' קכ הוא כתב: "יחזר והעדיר שלמות ההשפעה הס"א. עיין מאמרינו על הרע.

ההיא כהסתיר את פני טובו הסתר גמור, ונחזקו בטבע כל ההפסדים. אצ"ל שההסתר שם, הוא כדי לברוא את הרע הממשי -

הַעֲצָמוֹת שֶׁבִקְבֵר אִיזָה חֵלֶק שֶׁל חַיּוֹת, הַנִּקְרָא בְּלִשׁוֹנָם: הַבְּלָא דְגַרְמִי,⁹⁴ הַמְּקַיֵּם אוֹתָם לְצַרְדֵּי הַתְּחִיָּה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַקְּמִים בְּתַחֲיָה בְּרִיאוֹת חֲדָשׁוֹת, אֶלֶּא אוֹתָם שֶׁבִּכְּר מִתּוֹ עֲצָמָם, וְקָרָא כְּתִיב: "וְהַשְּׂפִיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשָׁךְ, וְעֲצָמְיָךְ יַחְלִיץ" (ישעיה נח, יא).

[קלא] אַמְרָה הַנִּשְׁמָה: כָּל אֵלֶּה דְּבָרִים הַמְּתִישְׁכִים עַל הַלֵּב הֵם וְדָא, כִּי לֹא יִהְיֶה הָאָדָוֶן כ"ה מוֹאֵם יִגִיעַ כְּפִיו, אֲבָל אֶת הַטּוֹב יִקִּים, וְיִסִּיר מֵעֲלָיו הָרַע בְּגִלְגוּלֵי מַסְבוֹתָיו.

[קלב] אַמְרַי הַשֶּׁכֶל: עֵתָה נִתְחַל בְּסֵדֶר הַקּוּנּוֹ שֶׁל הָעוֹלָם, וְנֹאמַר, כִּי הִנֵּה כְּבֹר שְׁמַעְתָּ, שֶׁבִשְׂפָעָה שְׁחָדַשׁ הַבּוֹרָא יִתְכַבֵּד שְׁמוֹ אֶת הַהִשְׁפָּעָה לְצַרְדֵּי הַטֵּבַע הַזֶּה מִתְחַלָּה - שְׁעָרֵין הָיָה עֲתִיד לְחַדֵּשׁ הַבְּטוּל לְהִשְׁפָּעָה הִיא - הִנֵּה, הַכּוֹנֵה בְּאֵמֶת בְּחֻדוֹשׁ הַהִשְׁפָּעָה לֹא הִיָּתָה לְשִׁתְּקָיִם, אֶלֶּא לְשִׁתְּכַפָּל, וְכִבְר פִּרְשָׁנוּ דְּבַר זֶה לְמַעְלָה. אֲמַנָּם, בְּרִצּוֹתוֹ לְחַדֵּשׁ מִצִּיאוֹת הַשְּׂפָעָה מִתְקַנָּת, לְשִׁתְּקָיִם וְתוֹלִיד הַתּוֹלְדוֹת הַמְּצַמְרָכוֹת בְּעוֹלָם, הִנֵּה

❧ אור השכל ❧

הַבְּחִי שֶׁמִּצַּד אֱלֹהִיִּים דְּקַטְנוֹת דְּעִשְׂיָה, הֵם הַנִּקְרָא בְּשֵׁם הַבְּלָא דְגַרְמִי, וְרַפ"ח נִיצוּצִין, וְאֵלּוֹ נִשְׂאָרִים תָּמִיד בְּקִבְר עַל הַעֲצָמוֹת, עַד תְּחִית הַמֵּתִים, לְפִי שֶׁהַמְּחִין הָאֵלּוֹ הֵם מְבַחֵי קַטְנוֹת.

נִרְאָה שֶׁהַעֲנִין הַזֶּה שֶׁל הַלּוֹח - רַפ"ח נִיצוּצִין שִׁיךְ בְּכֹל הַעֲנִינִים (וְלֹא רַק כְּעִנֵּין שֶׁל הַמֵּיתָה). רֹאה מָה שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ בְּנִידוּן דִּידֵן עַל סוּד הַכּוֹתֵל הַמְּעַרְבִי, אוֹצְרוֹת רַמְח"ל עַמ' רנא: "כֹּאדָם נִשְׂאָר עֲצָם אַחַד בְּקִבְר הַנִּקְרָא לוֹח, וְעֲלִיו יִבְנֶה הַגּוֹף לְתַחֲתֵת הַמֵּתִים. וַיֵּשׁ שָׁם גַּם חֵלֶק מִן הַנֶּפֶשׁ וְהִיא הַבְּלָא דְגַרְמִי. כֵּן הוּא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, נִשְׂאָר הַכּוֹתֵל הַמְּעַרְבִי, וְהִי"ם הַלּוֹח שֶׁעֲלָיו יִבְנֶה הַבִּנְיָן לְעִתִּיד לְבוֹא, וְאוֹתָהּ הַקְּדוּשָׁה הַשּׁוֹרָה עֲלָיו נִקְרָאת הַבְּלָא דְגַרְמִי".

94. נִרְאָה שֶׁהַמְּקוֹד שֶׁל "הַבְּלָא דְגַרְמִי" הוּא כּוֹהֵר שֶׁלַח לך, עַמ' קסט, ע"א, שֶׁמְבִיא הָאֵרִיז"ל כְּעֵץ חַיִּים, שְׁעַר כֹּב, פֶּרֶק ב, מ"ק, וז"ל: "זֶה נִקְרָא הַבֵּל דְגַרְמִי, נִשְׂאָר תָּמִיד עַד עַת הַתְּחִיָּה בְּקִבְר כִּי הִיָּתָה סוּד דִּינֵין יֵשׁ כּוֹ תָּמִיד אַחֲזַת הַקְּלִיפּוֹת וְאִינוּ יִכּוֹל לְהַפְרֵד מִן הַגּוֹף לְעֵלוֹת לְמַעְלָה. וְכַעֲלַת אוֹב לֹא יִכְלֶה לְהַעֲלוֹת מִשְׁמוּאֵל רַק אוֹתָהּ בְּחִי דֵהֶבֶל דְגַרְמִי. וְזִי"ם כּוֹהֵר פ' שֶׁלַח עַל הַבֵּל דְגַרְמִי וְדָא אִיזוֹ אוֹב לְהַעֲלוֹת מִן הָאָרֶץ."

רֹאה ג"כ שְׁעַר הַפְּסוּקִים, סֵפֶר שׁוֹפְטִים: "וְכִיֹּאדָר נֶפֶשׁ זוּ וְכּוֹחֹתֶיהָ, הַעֲנִין הוּא כִּי הִנֵּה כֹל בְּחִי הַעֲשִׂיָה אֶפְיָלוּ נִשְׁמָה רֹחַ חַיָּה יַחֲדָה, כּוֹלֵם נִקְרָאִים נֶפֶשׁ בְּכֹלֹת כְּנוּדַע. הָאֲמַנָּם הַבְּחִי שֶׁהֵם מִצַּד הַמּוֹחֵן דְּגוֹלוֹת שְׁבַעֲשִׂיָה, אֵלּוֹ עוֹלִים לְמַעְלָה, אַחַר עֹכוֹל הַבֶּשֶׂר. אֲבָל

הַכּוֹנֵה הִיְתָה בְּאֵמַת לְהִרְחִיק מִמֶּנָּה הָרַע⁹⁵ שֶׁכֶּבֶר נִתְחַדֵּשׁ לְעִנְיָנָה; וְהָרִי, כִּאֵן הַכּוֹנֵה הִפְךָ מִמֶּשׁ מִן הַכּוֹנֵה הָרְאוּשׁוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. וְזֶה הָרֹאשׁ וְרֹאשׁוֹן לְמִצְיָאוֹת תִּקּוֹן הַבְּרִיאָה - לְהִיּוֹת הַכּוֹנֵה נֶהְפְּכֵת אֶל עֲשִׂית הַטּוֹב וְקִיּוּמוֹ, וְהִצֵּלְתוֹ מִן הָרַע.

וְהֵנָּה, הַמִּצְיָא הָאֲדוֹן ב"ה כָּל מִדּוֹת הַשְּׁפָעְתוֹ וּמְדֻרְגוֹתֶיהָ, מְדֻרְגָה וּמְדֻרְגָה בְּתִקּוּנָהּ, שֶׁהַכּוֹנֵה בָּהּ תִּהְיֶה רַק לְהוֹלִיד הַטּוֹב וְרַחֵק מִמֶּנָּה הָרַע, שֶׁהוּא הַבְּטוּל, שֶׁכֶּבֶר נִתְחַדֵּשׁ מִצְיָאוֹתוֹ לְפַל בְּעֵינֵי הַמְדֻרְגָה הַהִיא. וּבְדֶרֶךְ זֶה הַכִּיּוֹן כָּל מְדֻרְגוֹת הַשְּׁפָעְתוֹ בְּהִדְרָגָתָם. וּבְכָל אַחַת מֵהֵנָּה הַצִּדֵּךְ לַעֲשׂוֹת כָּל זֶה, פְּרוּשׁ: בְּרֹאשׁוֹנָה - לְהִפְךָ הַכּוֹנֵה בָּהּ רַק אֶל תִּקּוֹן הַטּוֹב לְהוֹלִיד הַנִּמְצָאוֹת כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ; שְׁנִית - לְהִרְחִיק מִמֶּנָּה הַבְּטוּל שֶׁכֶּבֶר חֲדָשׁ לָהּ, שֶׁלֹּא יָשׁוּב וּיִבְטְלָהּ. אֲמֵנָם, הָרַע גַּם כֵּן, לֹא רָצָה הָאֲדוֹן לְבַטְלוֹ, אֲלֵא לְהִרְחִיקוֹ, אֶךְ שִׁיְהִי קַיָּם וְעוֹמֵד כָּל זְמַן הַצִּדֵּךְ לְבְרִיּוֹת; וְגַם קִיּוּם הָרַע עֲצֻמוֹ לֹא יִהְיֶה אֲלֵא

« אור השכל »

הַמַּפְסִידִים. וְהֵנָּה מַעֲתָה צִדִּיק לְהַבְדִּיל מִכָּל כַּח הַהִשְׁחָתוֹת הַתְּלוּיּוֹת בּוֹ, זֶה יוֹעִיל לְשֵׁנֵי דְבָרִים, א' - לְתַת מִצְיָאוֹת פְּעוּלָה לְכַח הַהוּא, שֶׁהָרִי מַחֲמַת הַבִּטּוּל לֹא הִיָּה עוֹד פְּעוּלָה לְכַח הַהוּא, וְעַכְשֵׁי צִדִּיק לְחַדְשׁוֹ לְפַעוּל. וְעוֹד תּוֹעֵלַת כַּפְעוּלְתוֹ - שֶׁלֹּא יִמְשַׁךְ מִמֶּנָּה הָרַע, אֲלֵא יִרְחַק הָרַע מִחוּקָה. אֲמֵנָם אִם הִיְתָה הַכּוֹנֵה לְהַעֲבִיר הַבִּטּוּל מִן הָעוֹלָם, הִיָּה מִתְבַּטֵּל הָרַע לְגַמְרֵי. אֶךְ כִּיּוֹן שֶׁרָצָה הָאֲדוֹן ב"ה שִׁישָׂא הָרַע, נִמְצָא שֶׁהוּא צִדִּיק לְהַפְרִישׁוֹ מִן הַכּוֹחוֹת וּפְעוּלוֹתֵיהֶם, אֲבָל לֹא לְבַטְלוֹ, וְגַם לוֹ יִשָּׂא שׁוֹרֵשׁ מִקִּיּוּמוֹ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ לְעִיל, עַד שִׁיבּוֹטֵל לְגַמְרֵי, וְכַלֵּעַ הַמּוֹת לְנִצְחָה.

נִמְצָאנוּ לְמִדֵּים שִׁישׁ שְׁתֵּי תּוֹעֵלוֹת לְבִירוֹר הַזֶּה: א - לְרַחֵק הַבִּטּוּל וְהַפְסֵד מִן הַכּוֹחוֹת; ב - לְהַשְׁפִּיל אֶת הָרַע מֵהַמְדֻרְגוֹת הַגְּבוּהוֹת וּלְהוֹצִיאָו רַק מֵהַדְּרָגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל הָעֲשִׂיָּה (רֹאה קל"ח, פֶּתַח מוֹ כַּהֲעֵרָה הַבְּאֵה).

95. כִּאֵן מֵתָאֵר לָנוּ רְבִינּוּ עֵנִיק הַבִּירוֹר שֶׁל הַהִשְׁפָּעוֹת (הַמְאֻוֹרוֹת) מִן הָרַע, דִּהְיִינוּ לְהַפְקִיעַ אוֹתָם מִן הַבִּטּוּל לְצוּרֵךְ הַתִּיקוֹן. נֹרָאָה לְכַאוּרָה שֶׁצִּדִּיק לְנִקּוֹת מִן הָרַע אֶת כָּל הַמְדֻרְגוֹת הָעוֹמְרִים לְהוֹצִיא הַנְּכַרָּאִים וּלְהַנְהִיגָם. הַנִּקְיוֹן הַזֶּה עִנְיָנוּ לְהִרְחִיק הָרַע מִמְדֻרְגָה אַחַת וּלְהַעֲבִירוֹ לְמְדֻרְגָה שְׁלֵמָטָה מִמֶּנָּה, עַד שֶׁכָּל הָרַע (שֶׁהִיָּה כָּל הַמְדֻרְגוֹת) מִצְטָבֵר בְּמְדֻרְגָה הָאֲחוּרָנָה - מַלְכוּת דְּעֲשִׂיָּה וּמִשָּׁם יוֹצֵאת הַס"א.

רֹאה כָּלִילִים רֹאשׁוֹנִים, כָּלִל יח: "אֲמֵנָם אֵלֶּה הַכּוֹחוֹת שֶׁל הַנִּקְדִּים הֵם הַמְקוֹרוֹת שֶׁכַּחֲכִינַת הַחֹרֶשׁ הַמְחֻדָּשׁ, שֶׁעַל כֵּן יֵשׁ כַּחוּקָם לְהוֹצִיא הָרַע, כִּמ"ש. אֶךְ בְּתַחֲלִילָה הֵם צְרִיכִים לְהוֹצִיא הָרַע כְּמוֹ שֶׁכַּתְּבֵנוּ, וְאַח"כּ הֵם עֲצֻמִּים לְהַעֲמִידוֹ לְהִיּוֹת מְנוּצָה, וְכִמ"ש. וְעַל כֵּן צִדִּיק לְחַדֵּשׁ הַכּוֹחוֹת הַחֵם מִמֶּשׁ, אֶךְ לְהִיּוֹת לְטוֹבָה, דִּהְיִינוּ לְהִיּוֹת בְּכָלִל הַמִּתְקַנִּים וּמוֹעִילִים, לֹא

מכחו יתברך - כי הוא לבדו עושה את הטוב ואת הרע ודאי - אך, אין זה אלא הענין היותר שפל המתיחס להשפעתו והשגחתו יתברך.

ונמצא, שודאי סדר האדון ב"ה כל הדרגת השפעותיו למה שצריך לקיום העולם, מדרגה תחת מדרגה, ואחר כל אלה ייחס לו גם בן עשית הרע וכל חלקיו ועניניו. והנה, יש ברע הזה מה שמקביל לכל חלקי ההשפעה הטובה - כי לכל חלק השפעה טובה ככה חדש הבטול, ומכל חלק השפעה טובה רחק הבטול המיוחד לה, אך לא נתפטר. אמנם, כל הבטולים המיוחדים לכל חלקי השפעה טובה אינם אלא מיני סוג אחד - שהוא הרע הכללי - וכל הסוג כלו לא ייחס להשפעתו יתברך אלא בערך היותר שפל שבכל הענינים הנכללים בה. ועל כן, מאז נתקנה דרך משל, המדרגה העליונה שבהשפעה, הנה בפולה כבר נודע, ורחק ממנה; ולא נתפטר, אך מציאותו תלוי להתקים ולהתנהג רק במדרגה התחתונה המיחסת להשפעה. ובמדרגה השנית שנתקנת, גם בפולה נודע כבר, ומציאותו תלוי עד התחתונה כמו שבארנו. אך, מצד הדרגת ההשפעות, הרי כבר נתקרב ענינו להתהוות יותר ממה שהיה בראשונה, ובשלישית יותר מהשנית, וכן כלם, עד המדרגה האחרונה.⁹⁶

» אור השכל »

לא הגיע גילוי השלמות, אלא לקבוע הנהגה אחת שתצא מן הרע, אך לא שתבטל הרע. ואמנם אין דבר כלא שורש, ואם אנו אומרים שהרע אינו מתבטל, מאין הוא מתקיים?
"אך הענין הוא, כל מדרגה היתה מתחלה מוציאה הרע, וכשנעשה הבירור - נכרך לחק בהנהגה מה שיוצא מן הענין ההוא. ועם כל זה נשאר איה שורש לרע מצד המדרגה ההיא עצמה, כי לא נגלה השלמות לגמרי עדיין, אלא שאותו השורש לא נחשב עוד למדרגה הנתקנת כלל. כי המדרגה הנתקנת היא חק אחד נקבע לפי התיקון, ואין שייכות לאותו חלק בזה. ועל כן נשאר אותו הענין [של

96. בהתחלה היה הרע מעורב גם במדרגות הגבוהות (כתר - חכמה - בינה). שלב הראשון בתיקון היה להרחיק את הרע ולהשפיל אותו ממדרגה למדרגה עד הדייטה האחרונה - מלכות דעשייה.

ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח מזו, בפירוש: "בתחלה היו המדרגות כולם פונות להוציא הרע, וכולם נחרבו. והנה נחשוב עתה כללות כל הנחרב - כללות אחד, והמדרגות יוצאות מתוך הכללות הזה, אחד אחד. והנה כל מדרגה שיוצאה מן הכלל, להיות נקבעת חק בהנהגה - הרי ענינה הטוב נקבע. אך ענין הרע שיוצא ממנה אינו מתבטל עתה, וזה, כי

על כן נאמר, שמייד שירצה האדון ב"ה לתקן ההשפעה בשלמות, לקח לסדר סדרי הטוב וסדרי הרע; וסדרי הטוב הולכים ונתקנים במדרגותיהם, אך הרע, הנה הוא תלוי ועומד מתחלת הסתדר ההשפעה, עד הגיעה אל מדרגה האחרונה, שבה תלויים כל סדורי ענינו בפרטיהם. כי הפונה היא להשפיל מציאות הרע, שלא יהיה ענינו אלא הפחות שבכל הענינים שבבריאה, והשפלה זאת מכלל התקונים הגדולים אשר לעולם היא - שתהיה מרבה מדה טובה ממדת הפרענות הרבה. ועל כן, מתחלת הסתדר הסדרים, הבדיל האדון ב"ה סדרי הטוב לצד אחד - להסתדר ולתקן, וסדרי הרע - להתגלגל בהשפלתם ממדרגה למדרגה; כי לפי מה שהיה סדר מסדרי הטוב נתקן, כך סדר הרע נשפל לעמ'ת זה - עד שבהשתלם סדרי הטוב לתקן, נמצא הרע נשפל לגמרי, והעולם מתקן פראוי.

וזה פתח גדול להבין ענין "אמלאה החרבה" (יחזקאל כו, ב) המזכר אצל רבותינו (מגילה ו). כי זה כלל ענין עבודת האדם: פי עשה האלקים את הטוב

» אור השכל »

לא נבררה, ויש בה מה שמוציא הרע עדיין, שם הולך גם כן שורש ענין זה. ונמצא, אפילו הרע שנדחה מן הכתר - עתה מקויים מן החכמה שבאה אחריו. וכן החכמה נבררה, והרע נדחה ממנה, ועדיין הוא מקויים, אלא הקיום של הרע נשאר לכינה שבאה אחריו, והיינו קיום הרע של הכתר וגם הרע של חכמה. עד שסוף נשאר כל הרע למדרגה אחרונה דמלכות דעשייה, שהיא מקיימת כל הרע של הספירות העליונות גם כן, והיא ספירה אחת שגם נבררה מן החורבן, שאם לא כן לא היתה נמצאת, אך נבררה מעט, והיינו שאורבא, היא נמצאת להעמיד הס"א כל זמן שצריך, אבל להעמידה מנוהגת מן הקדושה, בסוד, "ומלכותו ככל משלה". אך יען ענינה עדיין הוא לקיים הס"א - נקרא שלא נבררה כאחרים, וכדלקמן.

הרע] לחוץ, עם כללות כל השאר מה שלא נכנס בבנין המדרגה הנתקנת. ואחר כך יצאה מדרגה אחרת תחתיה, ונתקנה בדרך זה, והניחה השורש של קיום הרע שלה, וכן השורש של המדרגה הראשונה, עם כללות כל השאר [למדרגה הבאה]. אמנם כשבאה להתברר המדרגה השניה מן הכללות, הנה בכללות היה מה שלא נברר עדיין, שבו כל הרע העומד להרחות, וכן מה שנדחה מן המדרגה הראשונה. כי הרי היה הכל כמו כרי אחד שנוטלים ממנו מעט מעט, וחורקין השאר, עד שסוף סוף נברר הכל.

"ונמצא, שבהתברר דרך משל כתר, הניח מה שהניח ממנו, כי הוא אינו מקיים עוד הרע שלו, אלא איזה בחינה מה שנשאר עדיין, יען לא נגלה השלמות לגמרי. אך זה אינו נחשב לבחינת כתר, אלא לבחינת החכמה שעדיין

וְאֵת הָרַע, וְהַשְּׁפֵלַת הָרַע אֵינָה תְלוּיָה אֶלָּא בְהַגְבֵּרַת הַטּוֹב, וְהַהֶפְדָּ לְהֶפְדָּ,
חֵס וְחִלּוּלָהּ; וְהַקֶּב"ה הוֹדִיעֵנו הַמַּעֲשִׂים הַמְצַמְרָכִים לְהַגְבִּיר הַטּוֹב בְּסִדְרֵיו,
שֶׁמִּמֶּיִלָּא נִמְשָׁךְ הַשְּׁפֵלַת הָרַע וְכָל סִדְרֵיו, וְנִמְצָא הָעוֹלָם מִתְתַקֵּן בְּתַקוּן שָׁלֵם.

[קלג] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: כָּל אֵלֶּה דְבָרִים מְחֻזְרִים לִי. זֶה סֵדֵר נָאֵה לְהַבִּין מְדוּתָיו
שֶׁל הָאָדוֹן ב"ה הַמִּיִּסְדִּים בְּעַמֻּק חֻכְמָתוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ דְבָרֵי הָעוֹלָם
וּמְקָרְיוֹ דְבָרִים נוֹפְלִים עַל צַד הַהוֹדְמָן, אֲבָל הַכֹּל מִתְתַקֵּן בְּחֻכְמָה עֲמֻקָּה
לְתַכְלִית שָׁלֵם.

הרע - ההיפך של היחוד

"צולס הגה הוא יחיד צחכלית היחוד, אין זולמו, אין הפך לו, ואין מונע אליו".

דעת תבונות סי' מ'

המושג של הרע, הינו מושג קשה ומסובך. קודם כל עלינו להבחין שלשה סוגים של רע: (א) שרש מציאות הרע או הרע המטפיזי, (ב) הרע הממשי או הרע הפיזי, (ג) הרע המוסרי או החטאים והפשעים של בני אדם.

שורש מציאות הרע, נולד לכאורה מחמת הבריאה; הרע הממשי הוא המוליד הצער והסבל של בני אנוש כתוצאה לכאורה של הענשים; הרע המוסרי מבטא מעשים הרעים של החוטאים כתוצאה של הבחירה. במאמר שלפנינו נברר אי"ה סוגיית הרע על פי שלשה ענפים:

- (א) שורש מציאות הרע
- (ב) הרע הממשי או הס"א
- (ג) תפקידו האמיתי של הרע

הגם שבדעת תבונות אין הרמח"ל מזכיר במפורש ענין הס"א - הסיטרא אחרא, אולם רוב הדברים המוזכרים פה שאובים מדעת תבונות¹.

(א) שרש מציאות הרע

הרע הוא האבן הנגף של כל בני אנוש, החל מאדם הראשון ועד סוף כל הדורות כולם. במבט ראשון, כשאנו מתבוננים בשורש הרע, מיחסים אנו אותו להעדר שמתגלה "בצמצום"². אמנם הצמצום - שנותן מקום לתחתונים, איננו רק העדר, הוא גילוי של הרשימו³, שהרי ההעדר "אינו יכול לעשות מציאות" (ד"ת סי' קיד). החלל המצומצם איננו רק, הוא מלא מן האור האין סוף שהסתלק והשאר שרש לכל התחתונים. הרשימו, כותב הרמח"ל, "הוא שורש מציאות התחתונים

1. מסי' צ"ו עד קכ"ח, המחבר מתאר לנו מציאות הרע, ומסי' קכ"ח עד ק"ל מתאר לנו הרב את סיבת הרע בבריאה, ומסי' קל עד קל"ג, הוא מפרש את תיקון הרע.
 2. על סוד הצמצום, עיין קלי"ח פתח כד - כה, ל; ראה בסוף מאמר זה סי' ג', ד"ה: נמצאו למדים.
 3. על סוד הרשימו, ראה כללים ראשונים סי' ה, וקלי"ח, פתחים כו-כז.

בבלתי שלימות, והוא שורש עניני הטוב ורע שבאים בשיקול אחד" (כללים ראשונים, כלל ה). ובלשון דעת תבונות (סי' מח): "כבש האדון ב"ה כביכול, את חוק שלמותו בבריאת הנבראים האלה, ובראם חסרים ולא שלמים, ושם להם דרך הנהגה ומין השפעה שאינה אלא **חושך סתרו** ית' [דהיינו: הרשימו], שממנו בא מציאות שיקול הטוב ורע, ויש מציאות לחטאים ופגמיהם ולעונשים וקלקולים".

אבל ודאי שהקב"ה יכול לברוא את נבראיו שלמים⁴, ואיננו מוכרח כלל לעשות העדר או חסרון כדי לברוא; אלא "המציא סדר אחד ממש, שלא כדת השלמות העליון ב"ה, אלא מאי דצריכא לברייתא [דהיינו לצורך הבריות], לתת להם זכות ושכר טוב באחריתם, והוא **הדרך הטוב והרע**, השכר והעונש; שלפי הדרך הזה, הנה הטוב והרע שקולים הם ובאים שניהם בעוה"ז, וכך מזומן הוא הטוב לטובים כמו הרע לרעים; ועל פי הדרך הזה נמצא הבריות מתקלקלות לפעמים, ונתקנות לפעמים, וניתנה הרשות לשטן להסטין, ולמשחית לחבל את אשר ירשיעון אלהים, ונמצאו אומות העולם ועובדי עבודה זרה, וכן כל שאר הרעות כולם אשר בעולם" (ד"ת סי' מח). זאת אומרת שהצמצום – כמו כן הרשימו, דהיינו הדרך הטוב ורע – איננו מוכרח לבורא ית'; אבל הוא לקח לו את הדרך הנ"ל כדי להיטיב לנבראיו. אמנם המעיין בדברי רבינו יראה, שהסיבה האמיתית של הצמצום ותולדותיו היא גילו יחודו כמו שנברר בהמשך (סי' ג).

נמצא ששרש מציאות הרע הוא בצמצום, בפעולה זו של ההעלם, שהוא ית' מסלק את הדרך השלמות (א"ס) ומשאיר דרך חדשה (הרשימו), שתהיה היא שרש והנהגת הנבראים. העלם זה איננו העדר השפע, שהרי אם יתבטל השפע לגמרי "אז היו מתבטלים ודאי כל הנמצאות, וזהו ההעדר שאמרתי שאינו יכול לעשות מציאות, אבל הענין הוא שנתבטלה רק במקצת, שהרי **הכנותיה ותיקוניה** [של השפע – הטוב] הם שנתבטלו" (סי' קיד).

נמצא שמציאות הרע היא מציאות חדשה שאינה נמשכת מטובו הפשוט, אדרבא היא נובעת מביטול ומהעדר השפע של הטוב⁵. ההעדר, ההעלם או ההסתרה הזו הוא בעצם נותן מקום לבריאה, לעולם הזה, לנבראים, לבחירה, לעבודה, לשכר ועונש, אבל יתרה מכל: לגילוי יחודו (כמו שנראה בהמשך).

4. ראה ד"ת סי' כו, וכללים ראשונים סי' ב.

5. ראה ד"ת סי' מח: "ודעי עוד, כי ודאי גם עתה אע"פ שהעלים טובו ומנע חוק שלמותו מן הנבראים, אף על פי כן ודאי הוא שהוא משפיע להם, כי מאין להם הויה ומציאות וקיום אם לא מהשפעתו. אם כן ודאי משפיע הוא, אך השפעתו זאת שהוא משפיע עתה – לגבי מה שהיה ראוי להשפיע אם כחוק שלמותו היה רוצה להשפיע – אינה אלא כדמיון הצל לגבי אדם, או כרושם קטן הנשאר מן הכתב על הנייר אחר שסרו האותיות ממנו. ונקרא כלל מין ההשפעה הזאת – חושך ולא אור, לגבי ההשפעה השלמה... אמנם לגבי דידן על כל פנים, זה כל חיינו".

6. הגם שבדעת תבונות המחבר מבחין באופן חד משמעי בין העדר לבין העלם, בכל זאת, בכל חיבוריו אחרים הרב משתמש במילת העלם. על כל פנים בד"ת משמעות העדר הוא ביטול ההכנות הטובות.

נתבונן כעת על הגדר של ההסתר או ההעלם הזה. שהרי אנתנו אומרים: ש"בהעלם שלמותו יש מציאות לרע, ובהתגלות שלמותו - הרע איננו עוד"⁷. מהי הכוונה באמרו "העלם השלמות"?

הגם שהתעוררנו להבדיל בין העדר לבין העלם בדעת תבונות⁸, העדר הוא הביטול של ההכנות הטובות, וההעלם הוא סילוק. על כל פנים גם בהעלם ישנו רק סילוק של השלמות - הדרך הבלתי תכליתית. אבל נמצא מיד גילוי של דרך חדשה על פי טוב ורע.

"העלם השלמות" פירושו לא העלם של המאציל ב"ה ח"ו, אלא העלם של הדרך השלמות, המאציל עזב את בלתי תכליתו בענין הבריאה, ולקח לו דרך המוגבל⁹. דרך המוגבל הוא דרך התחתונים, הנקראת דרך ההדרגה¹⁰. דא עקא דרך זו היא הנותנת מקום לרע, ועד שהעולם והנבראים לא מגיעים לשלמות אז ישנה "מציאות אחד הנמצא טרם השתלם הבריאה בצורתה השלימה, שעד שהיא גולם, או בלובשה הצורה הראשונה שלא נשלמה עדיין, **יצא ענין רע**. ואח"כ בהשתלם צורתה, הנה מציאות זה אינו עוד כלל"¹¹ (אדיר במרום עמי' תנז-ח).

זאת אומרת שהמצב של השלמות, שהקב"ה ייעד לסוף, הוא הנותן מקום לרע ולקלקולים. ולכן כל זמן שלא הגענו לשלמות נמצא מצב שנקרא רע. ובלשון דעת תבונות הוא אומר (סימן קכח): "ובאמת תראי, שגם במעשים אין רע נמצא בעולם אלא בחלקי הדברים **טרם התחברם להשלמת הדבר**, אך אין דבר מושלם שיהיה רע". זאת אומרת, שכל ענין של הרע הוא ענין של הדרגה, של זמן; **הרע נברא להבטל**¹² (סי' קכד), אין לו מציאות נצחית, הוא מציאות עוברת. בטרם הגיעו לתשלומם נקרא בשם רע. ההעלם, כמו כן ההדרגה, גורמים למצב בלתי שלם בזמן, אבל אם המצב או המדרגה היגיעה לתשלומה, אז פקע מהם הרע. החסרון הוא בתחתונים, אנו רואים מצבים בלתי שלמים; אבל אם היינו רואים

7. ראה קלח פתח כז, עמי' עה-עו: "ופירוש זה הענין, יש לבלתי תכלית סגולה - שהוא שלם בתכלית השלמות ובשלמות זה הוא כולו טוב, כמ"ש בענין היחוד, שאין רע נמצא לפניו. אלא בהעלם שלמותו יש מציאות לרע, ובהתגלות שלמותו - הרע איננו עוד".

8. ראה הערה 6.

9. ראה קל"ח פתח כד.

10. ראה שם פתח ל, עמי' צא-צב.

11. עיין אדיר במרום עמי' שצו: "ונפרש עתה ענין זה השם והכינוי אשר הזכרתי. כי כנוי הוא כמנין אלקים (וזהו ח"א כב ע"א), וזה יקוק אלקים. והנה נכללו בכאן שני דברים: אי שרש כל עניני החסד בהתפשטו וגילוי טובו. ויש עוד בחי אחרת, שהוא העלם אי, שהוא שרש הרע, והיינו הכינוי. וס"ז כי על כן יודע בסוף שאין הרע רע, אלא לכאורה, והוא מפני שאין נראה ענינו הפנימי. כי הלא אם הסוף מחזיר הרע לטוב, אי"כ כל רע - תשלומו הוא טוב, אלא שעד שאינו נגלה זה התשלום, נראה שהוא רע. ומצד האי"ס יתייש בבחינת הראש, הלא גם עתה הרע הוא טוב, כי מה שיש בסוף כבר ישנו בראש. ועל כן אין נמצא אלא העלם אחד שגורם ליקרא הרע בשם רע".

12. דהיינו, אחרי שנתן מקום לעבודה - או, כמו שנראה, אחר שהתגלה יחודו - אין לו טעם להישאר כרע.

סוף המאורעות, והתקשרות כל הדברים וכל העצמים¹³, אז ודאי היה משיגים את הטוב¹⁴.

כל מה שבארנו עד כה הוא במציאות השרשית של הרע – הן בטבע והן באדם; אמנם השרש הרחוק והאמיתי של הרע הוא "בנטות הרצון" להיטיב¹⁵, והוא

13. ראה ג"כ ד"ת ס"י קכח: "ובאמת תראי, שגם במעשים אין רע נמצא בעולם בחלקי הדברים טרם התחברם להשלמת הדבר... נשלם הדבר ההוא בכל תנאיו וכיון שישתלם – ודאי הוא טוב. ודבר זה מתאמת מן המעשה עצמו שהוא כך, והמעשה הכללי שהוא סיבוב העולם – יתכרר הדבר שגם הוא כך בסוף הכל, בזמן שתתקיים הבטחתו (ישעיה יב, א): אודך ה' כי אפת בי", כי אז יהיו נגמרים כל חלקי המעשה, והנה יהיה המעשה אך טוב באמת... ונמצא כי במיני הטבע מצד עצמם [דהיינו כשהם מפורדים], לא מצד התקשרם, נהיה הביטול וכל ההשפלה וההפסד". ע"ע שם ס"י קלב.

14. עיין עוד על עניין ההעלם במאמר רישא וסופא (אדיר במרום עמי תד-תה): "כי כבר פירשתי למעלה ענין אבידת הדברים, שהוא העלם אחד שמעלמת אימא, אחד מן המאורות, ואז נאכד – שאינו נראה. וכשמתגלה, אז נקרא: מוציאים אותו. הנה כן עתה [אותו עקרונ] באדם, היה צריך לעשות העלם הראש [היחוד איך שנמצא ברישא – לפני בריאת העולם] מן הסוף. אך זה מונח קבוע – שלעולם אין חסרון במשפיע, אלא שאם אין עוד כלי – יעמוד השמן. ועל כן תדע, שאין ההעלם [של יחוד] של הראש – שיתעלם מן הסוף, אלא ההעלם לסוף – שאינו עומד לקבל מן הראש. ולכן תבין שאין הצמצום לאין סוף ב"ה, אלא לנאלצים, כי אין מניעה אלין, והוא אינו מתעלם, אלא לנו הוא הגבול שלא נוכל לקבל ממנו. ונמצא הסוף מתעלם מן הראש, וכשחוזר אל הראש נקרא ימצא אשה' [דהיינו שמצא האבדה (הראש), שהיתה כאן אבל לא היתה נראית]."

15. ראה אדיר במרום, עמי שצג: "ירצונו להיטיב תכלית ההטבה", ו"מתכלית ההטבה הוא שאפילו הרע חוזר לטוב". ראה מאמר הרעויות, גנוי רמח"ל, עמי רמז: "ונפרש בתחילה שרש ההנהגה הגדולה הזאת, שבה תלוי גילוי האור שפירשנו למעלה בסוד רישא וסופא. וזה, לפי סדר התקרבות האור הא"י ב"ה אל הס... (הספירות) בהדרגה מעט מעט. הנה הרצון העליון ב"ה הוא שרש הספירות, וכח אחד ממנו לבד הוא שבו עומדת הבריאה וכל עניניה, וזה פשוט, כי זה הוא רק ענין הטיבו אל אחרים... והכח הזה מצד עצמו הרי הוא שלם בתכלית השלמות, אך אינו יוצא חוץ מענין ההטבה אל נבראים], כי רק זה הוא ולא ענין אחר. אך זה הענין הוא שלם בו בתכלית השלמות, והוא המתגלה בספירות, כמו שתשמע עוד לקמן בס"ד. והשלמות שלו אין לו סוף, כי הלא לכל הנצחיות הוא ילך, ויתגלה תמיד גלוי חדש אל כל הנבראים כראוי להן, ושם כל תענוג הנצחי, ולזה נבראו. מן השלמות הזה יוצא אח"כ משפט ההנהגה הראוי לסבוב, בכל מיני סבובים אשר הוא מתהלך, עד הגיעו אל הסוף אל מצב הנצחי, ואז נמצא שם מציאות נקודה אחת הכוללת כל המשפט הזה בכל חוקותיו, ובה נבחין ראש וסוף, כי השלמות כלו שלם בכל חלקיו בשוה, והמשפט המחוקק בו נמצאת ההדרגה המתחלת מהראש, ומתפשטת והולכת עד סוף הכונה. וזה נכלל הכל בנקודה אחת לבד, כי באמת רק ענין אחד הוא כללות כל הנהגה המחוקקת, והיינו החזרת כל רע אל טוב בפועל, והבן היטב".

ראה ג"כ סוד היחוד, גנוי רמח"ל, עמי רסד: "הנה הא"י כבר היה שלם כמו שהוא עתה, וכמו שיהיה (לעולם) [לעת"ל] בלא שום שינוי. אלא שמתחלה לא היה מתגלה השלימות בפועל, ואח"כ מתגלה בפועל. ומפני שרצה לעשות זה הגילוי, נמצאו ג' ענינים: ראש סוף ואמצע. והיינו "ראש" – השלימות שהיה מתחלה בכח, "הסוף" – השלימות שיתגלה אח"כ בפועל, ו"האמצע" – עד שלא נתגלה עדיין. והנה בין בראש בין בסוף אין מציאות רע, כי הכל לטוב; אך האמצע יש בו הנראה לפניו שהוא רע, ומה שהוא באמת שהוא טוב, וזה נקרא, "ישם וכינוי".

והנה לפי"ז יש שני מיני זיווגים: זיווגי אמצע, וזיווגי רישא וסופא. והיינו כי היחוד צריך להתגלות, והוא מתגלה מעט מעט על ידי הזיווגים, שהשמאל נכנע לימין והטוב שולט, והרע חוזר לטוב. וכשהיה נשלם להתגלות באמצע עצמו, הנה ממילא נשארים מתחברים הראש והסוף, כי אז נמצא שהכל אחד – ראש וסוף ואמצע, הכל טוב בלא רע כלל. כי עד שיש האמצע – שהוא שם וכינוי, חסד ודין – אז נמצא הבחנה בין רישא לסופא, שרישא הוא בכח ועדיין לא [בפועל], לסופא שהוא בפועל. אך כשהאמצע חוזר להיות טוב, ממילא רישא וסופא נמצאים מחוברים. וז"ס, "אני ראשון ואני אחרון".

ואמנם כל זיווגי האמצע הם כל הזיווגים הנזכרים באצילות. אך זיווג רישא וסופא הוא ענין אחר, שהוא זיווג האצילות עם הכבוד שבבריאה, כי כלל התיקון הוא שהיו התחתונים נדבקים בעליונים, עד שיהיה נדבק הכל בא"י ב"ה, ואז נקרא שהכל אחד. וזהו תשלום האמצע, וחיבור הרישא וסופא, וזהו כל עיקר העבודה באמת. כי כל מה שיכול להיות פירוד באמת – הוא בין האורות לנפרדים, אך באורות עצמם אין שייך פירוד. וסוד זה הוא – כי ברצות הרצון העליון שיהיה הדביקות הזה, שהוא כל כלל

בעצם הסיבה הראשונה של הבריאה - דהיינו **בתכלית ההטבה**. המעיין בדברי הרמח"ל במאמר רישא וסופא (ראה הערה 15) יראה דבר עצום שגילה לנו איש האלוקים, והוא שעשיית ההטבה **בפועל** היא הפעולה שממציאה את הרע כדי להחזיר אותו לטוב. זאת אומרת שכל ענין הרע הוא פעולת ההטבה שטרם השלימה את ענינה לגלות הטוב השלם. (ראה ג"כ הערה 11). נמצאנו למדים שהיות שהוא ית' רוצה להיטיב לנבראיו ולגלות את יחודו, ברא את הרע (ראה סי' ג).

אמנם, אם המציאות של הרע שאנו מדברים עליה, במקום כל כך גבוה (הגורמת את ההעלם), אינה מציאות מושגת, בכל זאת אחרי השתלשלות ארוכה יש מציאות של רע ממשי [בעשייה], והיא בריאה בפני עצמה הנקראת ס"א - סטרא אחרא.

ב) הרע הממשי או הס"א

הס"א יוצאת בסוף ההשתלשלות של מדרגות השפעותיו. הא כיצד? החסרון שולט מתחילת הבריאה, ולכן כל אחת ממדרגות של השפעותיו ית' היה בהם בחינת חסרון. מה עשה האדון ב"ה? הרחיק את מציאות הרע [קרי החסרון] מהמדרגות הראשונות, ושלשל אותה עד המדרגה האחרונה [מלכות דעשייה], ומשם יצא הרע בבחינת כח כמו כל בריה; והוא הנקרא ס"א. ובלשון הדעת תבונות (סי' קלב): "והנה המציא האדון ב"ה כל מידות השפעתו ומדרגותיה, מדרגה ומדרגה בתיקונה, שהכוונה בה תהיה רק להוליד הטוב, וריחק ממנה הרע, שהוא הביטול... ובדרך זה הכין כל מדרגות השפעתו בהדרגתם... אמנם הרע גם כן לא רצה האדון לבטלו, אלא להרחיקו, אך שיהיה קיים ועומד כל זמן הצריך לבריות. וגם קיום הרע עצמו לא יהיה אלא מכוחו ית', כי הוא לבדו עושה

התיקון, הנה חכין דרך פרטי לענין הזה, והוא דרך ההיכלות, בסוד הנשמה והרוחין והנפשין שבהם. והיינו כי כדי שיצאו הנפרדים מן המאורות, הוצרכה המלכות ליכנס בהיכלות של בריאה, ומן הישיבה שם מוציאה הנפרדים, שבלא זה לא היתה מוציאה אותם. ונמצא שההיכלות הם שרש להמצא הנמצאים, דהיינו שלא היתה המלכות מוציאתם זולתם".

ראה ג"כ אדיר במרום עמי שצג: "הנה הא"ס ב"ה ית"ש גם טרם שעשה כל מה שעשה, היה בכחו לעשות את הכל. אך צריך שתדע, כי הוא ית"ש תכלית הטוב, ורצונו רק להיטיב בתכלית ההטבה. ותדע שמתכלית ההטבה הוא שאפילו הרע יחזור לטוב. וזה תלוי עוד ביחודו ית"ש, שלהיות הוא יחיד בכל מיני יחוד, וכל רצונו הוא להיטיב, על כן לא ימצא רע שולט ומתקיים. כי זאת היתה סברת המינים, באמרם שתי רשויות יש ח"ו. אלא בכח יחודו הטוב - כל רע צריך שיחזור לטוב. ותבין כי שני דברים הם המתחברים בזה: א' הוא החפץ להיטיב, כי מתכלית הטוב הוא זה, וגם שיחזור כל רע לטוב. והנה בכחו כבר היה ודאי להחזיר זה הרע לטוב, כמו שיחזירהו בסוף הכל. אך הנה הטוב היה בו בפועל, אבל החזרה הזאת לא היתה בפועל, כי לא [היה] עדיין רע בפועל. ולכן ברא את העולם שיוכל להמצא הרע בפועל, ואז גם חזרתו לטובה יהיה בפועל. ובכאן יתקיימו שני דברים: א' - להיטיב לאחרים, וגם להחזיר הרע לטוב. ואף על פי כן תראה שהם הכל ענין אחד, כי הרע לא היה יכול להיות לו מקום אלא במה שממנו לאחרים, ועל כן בבחינת הטבתו לאחרים היה זה הענין, שהשלימות היה בכח ולא בפועל, זה מה שהוציא מן הכח אל הפועל".

את הטוב ואת הרע ודאי, אך אין זה אלא הענין היותר שפל המתיחס להשפעתו והשגחתו ית'.¹⁶

המדרגה השפלה בסולם המדרגות – היא המלכות דעשייה, והיא המעמיסה כל החסרונות של המדרגות שלפניה. היא המוציאה את הרע כמציאות ממשית, דהיינו כוח אחד בעולם (שכולל שרים ומלאכים, כמו האלין הקדוש), אבל כוח זה איננו שולט, הוא תחת שלטונו היחיד של הקב"ה.¹⁷ לסיכום, שרש מציאות הרע היא מציאות של חסרון – העלם הטוב. החסרון, כמו ההעלם, נמצא בטבע עצמו [או יותר נכון בשרשים (במדרגות) המוציאים את הטבע], ואח"כ נשרש הרע גם באישי הטבע. בסוף השתלשלות של מדרגות הקדושה המלכות דעשייה הוציאה את הסי"א כברייה שתפקידה (על פי כוונת ההטבה) **"לנסות בו בני האדם** לתת להם מקום לעבודה"¹⁸; אבל ואם האדם נכשל בר מינן בעבירה, אז הסי"א נעשית לו **לקטיגור**¹⁹. נראה שתפקידה הוא לפתות, לקטרג, להעניש ולאבד. אבל הסי"א פורצת גדר, מורדת ורוצה לשלוט; ואז היא בגדר **הרע הממשי**.

16. עיין ג"כ כללים ראשונים, כלל יא: "המלכין קדמאין ושבירתן – הוא כלל שרש המצא מציאויות הטבע והשחתתם, שזה הוא שורש מציאות טוב ורע בהחלט, פירוש – בטבע עצמו, לא באישיו. אח"כ בא התיקון, ואז נעשו המידות של הטוב לצד אחד, ונדחו הרעות, שמהם נעשו הספירות של הסי"א, ואז נשרשו אישי הטבע לפי מה שראוי להיות בהם מן הטוב ומן הרע"...

17. ראה כללים ראשונים, כלל כט: "כי הנה המלכות היא שורש התחתונים, והיא היא הממשלה של הקדושה, ומלכות כמשמעה. אך לסי"א אין ממשלה מצד עצמה כלל ועיקר, כי אין ממשלה אלא לבורא ית"ש". ראה קל"ח פתח ל: "ושיברא בריאה אחת שיהיה בענינה כל קלקולי הטוב, והיא הנקראת סי"א... והנה מה שהוא רע באמת – הוא הסי"א וכל תולדותיו, שהם כל הקלקולים... והסי"א אינה אלא בריאה אחת שרצה וברא אותה האדון על הכל... מציאות הסי"א, שהיא כולה מציאות קלקול והפסד... שהיא הסי"א שעשה בעלת כוח... והכוח שניתן בה הוא גדול, אך שליטה אין לה כלל. ואין אדון שולט אלא אחד"...

18. ראה דעת תבונות סי' צו; עיין ג"כ סי' קכד: "והנה זה ריוח גדול מאד מהתעלם השלמות העליון, ומקום הניח לרע להחשיך פני העולם לנסיון גדול"...

19. ראה קל"ח פתחי חכמה – פתח ל, עמ' ק: "רק שלוש הבדלות גדולות יש ביניהם תחלה, ומהם נמשכות אחר כך הבדלות אחרות רבות עד אין תכלית. הבדלה הא', שהספירות הם רצונו של המאציל ית"ש שהוא האדון היחיד, והסי"א אינה אלא בריאה אחת שרצה וברא אותה האדון על כל, כמ"ש, "עושה שלום ובורא רע". והיא משועבדת לאדון היחיד, צריכה לו, ואינה אלא שומרת משמרתו שהוא רוצה בכך. ונמשך מזה הבדלה הב', שכח הספירות הוא משוער לפי הרצון, פירוש – שהאדון ב"ה אינו רוצה לפעול אלא כך, אבל אם היה רוצה, ובכל מקום שירצה, הרי הוא מגביר כחם כרצונו. ומה שבכח שיש להם עתה – נראה שהסי"א יכולה לקטרג להם, שלא להניח להם מקום. אך אם היה רוצה הא"י ב"ה – כבר מגביר כחם כרצונו, ולא היה אפילו פתחון פה לסי"א עוד כלל"...

ראה ג"כ קל"ח פתחי חכמה – פתח מז, עמ' קע: "כי הלא הכוונה כבר נתפרשה למעלה שהקב"ה רצה להראות, שמה שכנגד כל כח של הספירות – יכולה הסי"א לקטרג"...

ראה כללי פתחי חכמה ודעת, כלל שמיני: "בבריאות הנפרדות רצה הקב"ה שתמצא בריאה אחת שעל ידה יהיה מציאות לבחירה... והסי"א משתדלת לפתות את האדם לסור מזה הדרך (של המצוות), ואז נפרד הוא משרשו, וחסר התעוררות הטוב"...

ראה אדיר במרום עמ' קלט: "כי אין השמרים שקטים ואין היין שוקט, כי לא כך היא התנהגה. אלא הסי"א רוגשת לקטרג, והקדושה מתחזקת לעומתם להכניעם, ועל כן: מקולות מים רביים". ראה ג"כ שם, עמ' רמב: "אך סוד זה: ויתעצב אל לבו, בהתאחו הסי"א בגבורות בסוד הקטרוג, זהו העצב. ולכן כשתוכל הסי"א להתאחו בליב אלקים אלה, אז הוא העצבון אל לבו, והוא שליטת הסי"א להתאחו בהנהגה, ואז יוצאים העונשים"...

ראה עוד קל"ח פתחי חכמה, פתח מט, בפירוש עמ' קפ: "כי אם הרע פועל רעות, שיש לו כח לעשות קטרוגין – זה נקרא רע ממשי". ועוד הרבה מקומות.

ענין הסי"א ככח רע שגורם כל הקלקולים וההפסדים הינו מפורט מאוד בכתבי הרמח"ל, ובדעת תבונות הוא מדבר עליו, אבל לא בשמו הידוע, אלא בשם "רע ממש". הנה דבריו: "אך בני האדם הם פחותים מן המלאכים וחסרים מהם, והחסרון בהם גבר כל כך שיש בהם מה שהוא רע, כי יש בהם יצר הרע, חולאים ומיתה. ובעלי החיים יש בהם חסרון יותר, שאין להם לא שכל ולא דיבור, והם מזוהמים ומטונפים. ויש המזיקים ומלאכי חבלה ורוחות הטומאה שהם **רע ממש**, והם **ההפך ממש לטוב ולשלמות**, אותם שהשם העליון ב"ה מתעלם מהם העלם גמור, כטעם (בי"ר ג,ו; תנחומא תזריע ט, ע"ש): 'אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה'. ואמנם שלשלת החסרונות הוא שמוציא הרע, כי בהשתלשל הענין הזה, ונוסף חסרון על חסרון, סוף סוף יוליד מה שהוא **רע ממש**. והנה קודם שחידש האדון ב"ה מציאות ההנהגה שחידש לצורך הנמצאים, לא היה ענין לשום חסרון כלל; וכשחידש מציאות הלזה, נמצא שנתחדש מציאות סדר אחד שבהשתלשלו יוליד רע, כי כיון שיש מציאות לחסרון - סופו יהיה **הרע ממש**"²⁰ (ד"ת קיח).

מובן מאליו שהרע הממשי לא מתיחס ביושר למאציל ב"ה אלא לתחתונים, או יותר נכון, לשרש התחתונים: המלכות דעשייה; ובכללים ראשונים (כלל כו) הוא כותב: "הנה המלכות, שהיא שורש התחתונים ממש, היא לבדה הנותנת מקום לחושך בהנהגה, ולרע ממש. **כי אין החסרון מפאת המשפיע לעולם, אלא מפאת המקבל**".

הגם שהסיבה הקרובה של הרע הממשי היא מהמלכות דעשייה (שרש התחתונים), אבל הסיבה הרחוקה היא בחסרון ובהעלם השלמות, ואם תרצה אפשר לאמר **שהסיבה האמיתית והשרשית היא בתכונת גילוי יחודו**, שהרי הוא יתייש ברא את המונע כדי לבטל אותו בסוף ולהוכיח שליטתו היחידית (עיין הערה 15, ד"ת סי' לח, ד"ה: ברצותו לגלות היחוד). זאת אומרת, שהרע הממשי, הסי"א הוא רק אמצעי שמטרתו להגשים תכלית ההטבה עבור נבראיו, ש"מתכלית ההטבה הוא שאפילו הרע יחזור לטוב" (אדיר, עמ' שצג).

נשאר לנו כעת שאלה אחת והיא: איך בהשתלשלות החסרונות והצטברותם במדרגה השפלה יצאה הסי"א? באמת אמרו המקובלים: שהמדרגות יצאו "זה

20. ראה עוד דעת תבונות סי' קכו: "מציאות עליון בכח אל האדם; ואחר כך רצה להשפיל מציאותו, שלא יהיה בעילוי הראוי לו, אבל פחות מזה, כדי שישאר לו מקום להשלים עצמו בהתעלותו אל המדרגה העליונה ההיא הראויה לו. והנה ההשפעה היא הנשפלת תחלה, ותש כחה ונשפל ערכה וחוקה, שלא תהיה עוד מולידה האדם בעילוי זה, אלא בהשפלתו וחסרונו. והעיקר הוא שתהיה ההשפעה הזאת נמנעת מלהוליד תולדתה בעילוי ושלמות, לא מפני שלא יהיה בחוקה אלא כח קטן ומועט, כי זה לא היה נקרא השפלה, אך שתהיה המניעה חוץ ממנה, דהיינו - אף על פי שמחוקה היה ראוי להוולד ממנה התולדה השלמה, יעדר דבר זה ממנה מחמת הרע המחודש, שגורם לה השפלה הזאת. והרי זה כענין הכתובים (דברים, לב, יח): "צור ילדך תשי", (במדבר, יד, טז): "מבלתי יכולת ה'", הנדרשים אצל חז"ל (עי' ברכות לב ע"א): כביכול, תשש כחו כנקבה. ובהשפלה ההשפעה בתשות כחה, אז נמצא מקום לרע ממש, וכמו שביארנו".

תחת זה", דהיינו לא יצאו בדרך חיבור ואהבה, ואז המצב הזה של הפירוד גרם אח"כ ליציאת הסי"א²¹.

נבוא כעת לתפקידו האמיתי של הרע בעולם.

ג) תפקידו האמיתי של הרע

אם אנו מסתכלים בתכלית הבריאה על פי כוונת "ההטבה השלמה", אפשר לאמר שהרע – כניסיון – לאדם הוא האמצעי כדי להשיג המטרה, דהיינו השכר בלי הנהגה דכיסופא. אמנם אם האדם נכשל בניסיונו, אותו הרע גורם לו לעונש. ועוד לפי מבט זה של הנהגת העולם, היה צריך להיות רק רע לרעים ולא רע לטובים. ובאמת דרך זה הוא **לפי תגבורת הטוב** לקראת ההטבה השלמה של כל הנבראים. אמנם עינינו הרואות שהרע משתולל, עד שהמצב: "הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשעי" (קהלת ט, ב), וזה איננו רק רע, אלא **תגבורת הרע**.

ודאי שהקב"ה צדיק וישר הוא, אבל תגבורת הרע בעולם מראה ההיפך של ההשגחה²².

עד שבא רבינו הרמח"ל וגילה לנו סוד תעלומה: **הרע לא נברא אלא לגלות את יחודו**²³ – שאין עוד מלבדו.

21. אפשר לאמר שהחסרון (הגורם הראשון) והפירוד חד הוא, כמו במדרגות השרשיות, כך בטבע ובאישי הטבע, כך גם **בספירות דנקודים** (דהיינו המדרגות השרשיות); כותב רבינו בקלי"ח (פתח נב): "ולפי מציאות זה [של השבירה – הקלקול] כל אור עומד בפני עצמו ואינו מתחבר עם חברו. וזה כי טבע הדין – שלא להראות אחוה, אלא הכל עוצב ופנים זועפות... אך זה [התיקון] עושה [אימא] על ידי המלכות – כי היא הושמה מאנא דכולא, **שלא ישפיעו האורות כל אחד כל אחד בפני עצמו**, אלא ילכו כולם אל מקום [ותכלית] אחד. ואז מתעורר ביניהם [בין כל הספירות] חיבור, ופונים כולם אליה [אל המלכות], בסוד "אילת אהבים", והם עצמם מתחברים זה עם זה... וזה מה שהיה חסר במלכין קדמאין (הספירות דנקודים), כי הו' קצוות [ספירות של ז"א] לא היו פונים אל המלכות, ולכן לא יצאו מן העוצב... ואז היו נקראים רשות הרבים, וזהו מצב שממנו יצאה הסי"א, שעל כן טבעה ופעולתה רק להפריד".

ובאמת הסיבה היא בגלל שהספירות היו זה תחת זה ולא זה מול זה, לא היתה הסכמה ביניהם, לא היו פונים אל תכלית אחת. ובטבע – מה הוא כותב (ד"ת סי' קכח): "והנה על כן נאמר שבתחילה הכין האדון ב"ה את הטבע כמו שביארנו, כל מין ומין שבה לפי מציאות המינים, **כל אחד בפני עצמה** בהדרגת מציאותם, ובענין זה הביטול וההפסד, שהוא ההפסד הנמצא בכל מין ומין לפי מציאותו, אך ענין התקשרם והקבצתם לתכלית הכללי, אדרבא הוא תיקון לענין זה, כי בזה הוא שיוצאים מתחת ידי הרע וניצולים ממנו... ונמצא כי במיני הטבע מצד עצמם, לא מצד התקשרם, נהיה הביטול וכל ההשפלה וההפסד, אך **בהתקשרותם נרשש תיקונם** והצלתם מן הרעות. "ובאמת כותב הרמח"ל "שגם **במעשים** אין רע נמצא בעולם אלא בחלקי הדברים טרם התחברתם להשלמת הדבר" (שם, שם).

22. ראה מה שכתב בד"ת בס"י ז; ראה עוד דרך ה' (ח"ד, פ"ד, סי"א): "הנה יש ענינים רבים של רע שמתגלגלים וסובבים בעולם, אם מצד בחירתם של בני האדם החוטאים, ואם מצד מה שנגזר עליהם לענשן, ונראה הדבר לכאורה שזה הפך רצונו ית', כי הנה הוא ית"ש אינו רוצה אלא בטוב וכל חפצו להיטיב, והנה שמו ית' מתחלל בשליטת הרשעים ובתגבורת הרעות והקלקולים. אמנם היוודע בדרכיו ית' ומעמיק בענינים, ידע כי על כל פנים אין כל זה אלא סיבוב מסיבות בדרך עמוק כולם מתכוונים לנקודת השלמת הבריאה ובה מסתיימים [דהיינו גילוי יחודו ית']... ויוודע בסוף כל הגלגולים כי הוא ית"ש אחד יחיד ומיוחד".

23. כלומר, שהרע לא נברא רק לתת שכר טוב לצדיקים, אלא יותר מהכל – לגלות את יחודו.

הא כיצד הרע משמש לגילוי יחודו?

עיקר כל ההנהגה ותכלית כל הבריאה הוא גילוי יחודו. יחודו פירושו יחיד בשלטון, וזהו מה שהאדון ב"ה רוצה לגלות לנו ממנו; מכל המעלות האין סופיות שום מעלה לא מתגלית, וגם לא יכולה להתגלות בבירור, מפני ההעצמה האין סופית שבה. ובלשון המחבר: "עתה כשנשיב אל לבנו כל סדרי מעשיו ית', כל המעשה הגדול אשר עשה מני שים אדם עלי ארץ, וכל אשר הבטיח לנו לעשות ע"י נביאיו הקדושים, הנה מה שמתברר לנו מכל זה בירור גמור - הוא עוצם יחודו יתברך. **ותראי שכל שאר מעלות שלמותו הבלתי בעלת תכלית אינם מתבררים אצלנו כלל, שאין בנו כח להשיג אותם.** דרך משל, ידענו שהוא חכם, אבל לא השגנו סוף חכמתו; ידענו שהוא יודע, ולא השגנו ידיעתו... **אבל יחודו, אדרבא, זה מתגלה ומתברר לנו בירור גמור...** והנה חותם החזון שלו [של משה רבינו בפרשת האזינו] חתם בלשון הזה, 'ראו עתה כי אני אני הוא' וגו'. ובדברי הנביא ישעיה נתבאר בהדיא (ישעיה מג, י א), 'למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא, לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע'..." (ד"ת סי' לד).

בשאר מעלותיו שגדרם חיובי לא שייך אצלם ההיפך²⁴, מה שאין כן היחוד שגדרו שלילי: "אך בגדר היחוד שייך ההפך, כי גדרו הוא - יחוד [נ"א: יחיד] שאין אחר עמו... **וגדר היחוד הוא שלילת הרע**" (שם סי' לח).

זאת ועוד, שברצות האל לגלות את יחודו, "הנה שייך לעשות הרע ולשלול אותו מן המציאות המוכרח והשליטה, כדי שיהיו כל חלקי הגדר²⁵ מתגלים היטב" (שם, שם). זאת אומרת, שכדי לגלות את יחודו בכל פרטיו, יש ענין לגלות את כל החלקים ההפכיים (שהם עניני הרע) ואחר כך לבטל אותם ולשלול מהם השלטון והמלוכה. עד ש"בסוף יראה שלא היתה זו אפילו שליטה לשעתה" (קנאת ה' צבאות, עמי קלט), אלא פעולה מיוחדת של האדון היחיד לתת שלטון כביכול לרע כדי לשלול אותו ולהורות מכאן: שאין עוד מלבדו.

אם כן לא די לעשות רע - כעונש לרשעים, אלא צריך **תגבורת לרע** - שהרע יעשה כל מה שבחוקו, דהיינו שמגיע רע לצדיקים כמו לרשעים - מקרה אחד לכולם. באופן זה, ורק באופן זה יתגלה יחודו בכל פרטיו. ובלשון המחבר: "ואמנם שורש הימצא הרע בהנהגה - כבר פירשנוהו שהוא מטעם גילוי יחודו ית', שצריך לגלות הרע ולהניחו לעשות כל מה שבחוקו²⁶, להראות אחר כך יחוד שליטתו ית'".

24. ראה ד"ת, סי' לח: "אך כל שאר המעלות שנוכל לחשוב בו - אין שייך בהם ההפך כלל. פירוש, דרך משל, בגדר החכמה אין שייך הסכלות, כי הלא חכמה יגדור אותה מה שהדעת מלא מציורי הדברים על יושרם. בדרך החסידות אין שייך הרע, כי גדרו הוא - לעשות טוב עם הכל".

25. ראה ג"כ אדיר במרום עמי שצו.

26. ראה דעת תבונות סי' קכד: כי הנה אפילו בזמן שמתחזק וגובר עדיין - גם מזה נמשך טוב, כי זהו החשך שממנו יהיה ניכר האור של השלמות העליון בזמן שיתגלה לעתיד לבא. ועוד, שהרי זה בירור

בהחזירו אותו לטוב. ומטעם הזה, כל עוד שיתעלם ויסתיר פניו האדון ב"ה, ויניח לרע להתגבר עד הגבול האחרון שאפשר לו להתגבר, דהיינו עד חורבן העולם, ולא עד בכלל, הנה זה יהיה טעם יותר להיגלות ולהיראות אחר כך אמיתית יחודו ית', בתקנו את הקלקולים ההמה בכח שליטתו, והאור ניכר מתוך החושך, וכמו שביארנו לעיל כבר. על כן ברצות האדון ב"ה לקבוע הנהגת העולם לטובה, צריך שיסדר הנהגתו על פי הענין הזה השרשי של גילוי היחוד שזכרנו, שממנו נולד הימצא עתה הטוב ורע" (ד"ת סי' קסו).

תגבורת הרע הוא מילת המפתח של התיקון הכללי; כי הנהגת השכר ועונש נותנת מקום לרע (דהיינו כמעשה של החוטאים, או כעונש למעשיהם), אבל איננו תיקון של הרע. בהנהגה זו יש רע לרעים וטוב לצדיקים, ובצורה זו, הרע איננו נתקן, דהיינו שאינו מתבטל ממציאיותו. כדי לגלות את כל יחודו בכל פרטיו צריך לתת מקום לרע להתגבר בכל כוחו ולעשות כל מה שבחוקו. ובמצב כזה (של הנהגת התיקון הכללי) מגיע רע גם לצדיקים, וזה סוד צדיק ורע לו²⁷. ורק על ידי יסורי הצדיקים ואמונתם בכל מצב - ואפילו בזמן שנראה היפך ההשגחה - שהרע (הס"א) יהיה נכנע ונתקן. זהו סוד **החזרת הרע לטוב**²⁸.

אמנם איך להבין הדרך שהרע חוזר לטוב ממש. נביא מה שכתבנו במאמר: "צדיק ורע לו" על החזרת הרע לטוב.

בספרו קל"ח פתחי חכמה (פתח מט), הרמח"ל מבאר לנו המשמעות של הרע שחוזר לטוב, והנה דבריו (עמ' קפ): "אם הרע פועל רעתו, שיש לו **כח לעשות קטרוגין** - זה נקרא רע ממש. אבל רע שבטבעו הוא כך, אלא שיש בו מה שמתקן אותו, ר"ל שאינו יכול עוד לפעול רע - זה נקרא רע שחוזר לטוב, שהרי הפך ממש

אמתת היחוד בכל גדרו, כמו שביארנו לעיל, ומצד זה, יותר שמחשיך והולך - יותר יתגלה אמתת היחוד בבטלו את הרע הזה. ועוד, שהוא גורם ריוח לאדם עצמו המתנסה בו, כמשל הזונה עם בן המלך שדרשו חז"ל. ועוד, שהרי נמצאת עבודה ומעשה ממש לאדם, שהוא מתקן הבריאה בידיו, ומעביר החסרונות שבה, ונעשה שותף כביכול להקב"ה בעולמו."

27. ראה מאמר שלנו על צדיק ורע לו.

28. ראה דעת תבונות סי' קסו: "נמצא, שאם האדון ב"ה רוצה לנהג העולם לפי הנהגת היחוד - להכיר האור מתוך החושך ולעשות שהרע עצמו יחזור לטוב, הנה יצטרך לתת תגבורת לרע בלא השקיף אל זכות הצדיקים; אדרבא, אז נבנו עושי רשעה, והצדיקים - נשפל ראשם לעפר. ואחר זה יגלה ממשלתו, ופרי הגילוי יהיה **להחזיר הרע עצמו לטוב**, ולא יהיה עוד רע אלא טוב בעולם, ואז יקבלו הצדיקים שכרם, ולא קודם לכן. אך אם הוא מנהג לפי השכר ועונש, אז לא יהיה אלא טוב לטובים ורע לרעים, אמנם אין כאן מה שיגרום תיקון גמור להנהגה שיבטל מציאות הרע, כי למה יבטל וכבר איננו אלא לרעים, והרי הוא מוגבל בתחומו שלא לעשות כטבעו הרע אלא כמשפט הראוי. ולפי שהקב"ה רוצה באמת תיקון הגמור של העולם וביטול הרע לגמרי, על כן הוא רוצה ללכת עם הצדיקים בדרך הנהגת היחוד שזכרנו, שלא יועיל להם צדקתם להצילם מיסורי העוה"ז. וזה לא מטעם השכר ועונש ודאי, אלא כדי שיתוקן על ידם התיקון השלם. וזה טוב להם ודאי, שאז יקבלו שכר יותר גדול ממה שהיה להם לקבל לפי זכותם גרידא. אמנם טוב גם לעולם, כי אם לפי השכר ועונש יהיה מתנהג עמהם, לא היה יוצא פרי ממעשיהם הטובים אלא שכר מעשיהם, אך לא העברת הרע מן העולם. אך כיון שמה שהם סובלים אינו מטעם מעשיהם אלא מטעם סדר ההנהגה, על כן גם חתועלת לא יהיה פרטי להם לתת להם שכר, אלא כללי להנהגה, לגלות בזכותם היחוד העליון, ויבטל הרע מן ההנהגה עצמתו."

ענינו - בתחלה היה רע, שבשביל טבעו היה מונע ההשפעה במקום שנמצא שם, אך כשחזר לטוב הוא מרבה ההשפעה במקום שנמצא שם, ויותר שרע הוא - נתרבה ההשפעה. כי מן הדין כך הוא - הרע שבטבעו היה חזק, ושארף על פי כן נוצח מן האדם, הרי הוא העד על האדם עצמו, להמליץ בעדו ולהראות זכותו, וכל מה שהיה יותר חזק - מתגלה יותר זכות מכח האדם שנצחו. וכן לענין השלמות - רע שעדיין לא ניתקן, הרי כביכול הוא פגם לכבודו של מלך, אבל רע שכבר שלט עליו היחוד העליון ותיקן קלקוליו, הרי הרע עצמו חוזר להיות לכבודו של מלך, לומר - ראו רע גדול כזה, אינו יכול לעשות כלום בעבור שלמותו של האדון היחיד. הרי הרע עצמו חוזר לטוב, וההשפעה מתרבה, כי עיקר ההשפעה היא הבאה מן היחוד, שבה תענוג הנשמות, וכמפורש למעלה. ומתחברים שני דברים אלה שאמרנו לענין אחד, דהיינו גילוי יחודו וכבודו של מלך, וזכותו של האדם. כי כל עבודת בני האדם הוא לגלות יחודו זה, וכשמתגלה - מתגלה ע"י האמונה החזקה של ישראל המאמינים ביחודו, ומתחזקים בזה בתוקף הצרות".

ישנם שתי פנים איך להבין את החזרת הרע לטוב - אחת ביחס לבורא, ואחת ביחס לאדם. ביחס לאדם: הרע שבטבעו מונע את ההשפעה על ידי הקטרוגים שלו, בסוף הופך את עורו ומעיד על צדקתו של האדם, ואז על ידו מתרבה השפע. וככל שהרע [המניעה] היה גדול, השפע וההטבה תהיה יותר גדולה, משום שהאדם הראה יותר אהבה ויותר מסירות נפש לקב"ה. מצד הבורא ית', הרע שלא מתוקן הוא פגם כביכול לכבודו, שהרי הוא מכחיש את יחוד שליטתו. אבל כשמתגלה היחוד על הרע, הרי הוא לא יכול כלום, ואין לו שום פתחון פה. זאת ועוד, שעל ידי שמתגלה [בסוף] השלטון היחידי של האדון ב"ה בכל אורך הזמן, אז נודע שגם הרע שימש את הקב"ה בעל כרחו ואז הוא חוזר להיות גם כן טוב - שהרי גם הוא התפעל רק מהי הטוב השלם.

וכמו שהזכרנו לעיל (מן הקל"ח) נראה שהרע הגדול הוא המאפשר גילוי יחוד גדול; יוצא לפי זה, שצריך לעשות לכתחילה החסרון-הרע היותר גדול כדי לגלות השלמות הכי גדול, האי בהאי תליא. זאת ועוד, אין שלמות בלי חסרון, דהיינו שהחסרון [וכל מה שהוא גורם] לא רק מורה על היחוד אלא הוא בעצמו (החסרון) סוד היחוד²⁹. נמצאנו למדים שכל עמל עבודת הצדיקים הוא רק לגילוי

29. עיין קל"ח פתח מט, בפירוש, עמ' קפא: "וצריך שזה הרע יחזור לטוב, שיהיה ענינו טוב, כמו שמפורש למעלה. והיינו שיהיה החסרון המתוקן - שהוא עצמו יהיה גורם גילוי השלמות יותר בכח. אדרבא, כל מה שהרע מתחזק - רוצה לומר ששלמות יותר גדול רוצה להתגלות. וזה פשוט, השלמות - רוצה לומר מה שמתקן החסרונות, והשלמות הוא יותר גדול כשהוא מתקן חסרון יותר גדול. אם כן, כשרוצה הרצון העליון לגלות שלמותו הגדול מאוד - צריך שיגלה בתחלה החסרון הגדול מאוד. וזה רוצה לומר - גילוי השלמות עצמו, כי אי אפשר להבין השלמות בלא חסרון שקודם לו, שהשלמות מתקן אותו. אם כן כשרוצה לגלות הכח השלם והנכבד מאוד, שבו תענוג הנשמות תענוג גדול מאוד, אי אפשר כי אם שיגלה בתחלה חסרון הגדול מאוד, כי כפי החסרון שמתגלה - כך מדרגות השלמות שמתגלה בסופו. ובחסרון היותר גדול מתגלה כח היותר שלם. ולא תאמר - יותר טוב היה אם לא היה חסרון, והיה בתחלה הטוב

יחודו, בזכות אמונתם שגם ההיפך ההשגחה איננו חק המקרה. הצדיקים באמונתם מצביעים שגם העונש של החטאים – שהם בעצם מקבלים – הוא לתיקון הבריאה ורק פרי רצונו – כלומר, יחודו³⁰. מה שחסר הוא רק הגילוי של היחוד שיעשה בסוף על ידי האדון היחיד. החסרון הוא הרע בגלל ההעלם, אבל כשיתגלה יחודו עליו אז הוא חוזר להיות מכלל הטוב³¹.

נמצאנו למדים שהרע הוא הנותן מקום לתיקון העולמות ולגילוי יחודו – תכלית כל ההנהגה, ואין יחוד אלא החזרת הרע לטוב, וכדי שיהיה החזרת הרע לטוב בפועל צריך שיהיה גם כן הרע בפועל³². ומי שמתבונן בדברי הרב יראה ששורש הרחוק של הרע הוא הדין, הדין שהתגלה אחר הצמצום, הוא הדין הוא המקום, הוא הרשימו. זאת אומרת שמטרת הצמצום הוא לעשות מקום לנבראים. המקום הזה הוא לא מקום גשמי (פיזי) הוא סוד הדין [היפך החסד והטוב שבא"ס] שהתגלה מהצמצום. אליבא דרמח"ל הדין הזה הוא החידוש הגדול³³ שהמציא מהסתלקות האין סוף; הגבול הזה שהוא קיום הבריאה³⁴ הוא בעצם שורש מציאות הרע. אם כן נאמר [באופן מאוד פרדוקסלי] שהרע הוא הנותן מקום לבריאה [ה"מקום", דהיינו המקום – החלל], וזהו סוד הכתוב: יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע. בשעה שיש בריאה, יש חושך, יש רע; הרע כפירוד – פירוד מהאין סוף, הרע כגבול, הוא היפך האין סוף, הוא בעצם התנאי של הבריאה. אבל תנאי זה איננו מוכרח, היות שהוא ית' יכול לברוא גם בלי זה³⁵.

שעתיד להיות לבסוף. כי אינו כך, כי שלמות אינו רוצה לומר – טוב סתם, אלא רוצה לומר – תיקון חסרון. ואם לא היה חסרון – לא היה מתגלה שלמות, אלא טוב. אך תענוג הנשמות האמיתיות אינו בטוב, אלא בשלמות, שהוא ענין יחודו, וכמו שפירשנו למעלה."

30. עיין שם, עמ' קפב: על ידי תיקוני בני האדם; שזה הדבר תלה אותו הרצון העליון בתיקוני בני אדם, שהם יהיו המגלים סוף הענין הזה. והיינו שהם יגרמו שירצה היחוד העליון להגלות בפועל ולשלוט, ולהראות שבכחו הוא – שסוף הרע יחזור לטוב. והנה לא די שניתן להם שכר טוב על מעשיהם, דהיינו הטוב, אלא שניתן להם שכר על מעלם – שאין להם אפילו בושת. הרי שהרע עצמו חוזר לטוב, כי הוא הגורם התיקון היתר הזה. ואז ממילא נודע השלמות העליון, שמתקן כל החסרונות האלה, שהם עונשי החוטאים. כי הרי הרע עצמו אינו אלא לפי רצונו שרצה להתעלם, ואם אינם מטיבים מעשיהם – הרי הם סובלים הצרות. ואדרבא, בסוף הכל מתגלה היחוד, והרי הרע עצמו חוזר לטוב, שמתגלה היחוד, והחסרונות נתקנים.

"והוא עצמו יהיה לכבודו של מלך – שזכו על ידו בני האדם; בזה הענין שגילוי היחוד תלוי במעשה בני האדם, נמצא עוד תיקון לרע עצמו, שאפילו מציאותו בבחינת רע הוא לכבודו של מלך, שזה מה שגורם שיהיה זכות לבני אדם, שהוצרכו לעבוד ולתקן ולגלות היחוד העליון, שאם לא היה בבחינה זאת, לא היה להם זכות. נמצא בתיקוני בני האדם – החסרונות עצמם נתקנים על ידי גילוי היחוד והשלמות, ואז גם המציאות שהיה כבר בבחינת רע – הוא עצמו טוב."

31. עיין מה שכתבנו במאמר על היחוד.

32. עיין אדיר במרום עמ' שצג: "והנה בכוחו כבר היה ודאי להחזיר זה הרע לטוב ולכן בראה את העולם שיוכל להמצא הרע בפועל, ואז גם חזרתו לטובה יהיה בפועל"; הערה 15.

33. ראה קל"ח פתח כד – כז.

34. ראה קל"ח פתח כד, עמ' סא: "שאין הצמצום העדר לבד, אלא קיום... אך מה שהוא רוצה לגלות – הוא הכוח המוגבל, שעל כן שולל ממנו הבלתי תכלית; אם כן מעשה הצמצום הוא קיום לגבול המתגלה..."

35. עיין קל"ח, עמ' צא; ע"ע ד"ת ס"י כו.

אמנם העצה העמוקה בבריאת הרע (וגם בצמצום) הוא לצורך גילוי יחודו; הוא ית' בורא את הפכו להראות שאין זולתו. שהרי אין שום ענין מענינו שאפשר להגדיר אותו באופן חיובי (לא חכמתו, ולא ידיעתו, ולא חסדו). אמנם יחודו אפשר להגדיר אותו, אבל רק בדרך השלילה. ומטעם גילוי יחודו, הוא בורא את הרע, כדי להראות שאין אחר עמו.

בתחילה, היחוד היה כולל בו כל ההפכים (חסד ודין, טוב ורע) בשיקול אחד ובהשוואה אחת³⁶. לצורך גילוי יחודו השלם, ההשוואה צריכה להתפרד, והרע מתגלה בכל פרטיו ובכל כוחו. החזרת הרע לטוב היא ההתכללות של כל הבחינות של הרע ושיבתם אל חיק האחדות בהשוואה אחת – זהו גילוי יחודו³⁷.

36. עיין קלי"ח פתחי חכמה – פתח לא, עמ' קט: "אך בסוד קשר כל הדברים האלה לבוא ליחוד – הוא אילן שם הוי"ה ב"ה. וזה מה שעילת על כל העילות מגלה היחוד שלו, ומקשר כל ההנהגות בדרך אחד, בסוד החזרת הרע לטוב. ונמצא שזהו הסדר מה שעילת על כל העילות מחזיק יחודו על כל הסדרים ומחברם בסוד היחוד, שכבר פירשנו שהוא מה שאין שם חילוק חסד ודין, אלא הכל טוב בהשוואה אחת." ראה אדיר במרום, עמ' קג: "והנה צריך שתדע, כי כל מה שיש עתה מראש האצילות עד סוף העשיה, הכל נכלל היה בעשר ספירות האלו. וכאלו נאמר, שמה שהיה עשר ספירות נחלקו אחר כך לארבעים חלקים שהם עשר ספירות דאבי"ע. וביותר פרט נאמר, שמה שהיו עשר נעשו חמשים, והם ה' פרצופים, ועוד ה' פרצופים אחרים ועוד ה' ועוד ה', שהם פרצופי אבי"ע. נמצא שבתחילה היו י' ספירות כוללים בעצמם כל כך חלקים, וכולם בהשוואה אחת. כי כל הבחינות של חסד דרך משל שיהיו בכל פרצופי אבי"ע, הכל נקרא כלי אחד של חסד. ואז האור היה לו לבוא ולהתפשט בהשוואה א' בכל חלקי הכלים. אך מפני היות שם נכלל החלק האחרון גם כן הראוי להיות מוציא הסי"א, הנה לא יכול האור להתפשט בו. כי האור אין ראוי שיתפשט בכח זה הגדול גם בחלק ההוא. אלא יתחלק הכת"ן לחלקיו, ואז החלק העליון שבו שאין שייכות לסי"א, הוא לבדו ישאר לקבל האור בכחו זה. ועל כן כשבא האור בדרך הכלי, לא יכלו לעמוד ביחד, כי לא היה הכלי ראוי לקבלו, ואז נשבר וירד, כמו שאפרש לך בס"ד עוד."

37. עיין אדיר במרום עמ' תח: "אפרש לך זה הענין יותר בפרט, ותבין סודות עמוקים. בהעשות החלל בסוד הצמצום, אז נעשה מיד סוד גוף ונשמה. כי הא"ס ב"ה הוא סוד הנשמה, והאור המצומצם סוד הגוף. אעפ"כ סוד זה הגוף נאמר בו (זוהר ח"א טו ע"א) קוטרא בגולמא נעץ בעוקא וכי. וזה נקרא אור שאינו נתפס. ושם מתחברים ההפכים באמת כמו שיהיה בסוף הכל, וכמו שהוא בסוד היחוד העליון, בסוד ההשוואה והחזרת הרע לטוב. אך זה אינו מושג מן התחוננים כלל, ולגבי התחוננים נקרא זה תהו ובהו."

ראה גי"כ קלי"ח פתחי חכמה – פתח מח: "תיקון מדרגה זאת האחרונה תלוי במעשה בני אדם, שהם יגבירו כח הקדושה, ואז לא יהיה עוד ענין לרע כלל, אלא הכל עומד לכבוד הבורא לבד. ואז יקרא שנתקנו כל הלבושים תיקון שלם, וחוזר הכל להשלים המונח הראשון שהושם – להיות כל הבריאה בהשוואה אחת, חק אחד של תיקון שלם בענין גילוי יחודו של מקום ב"ה. ואז יתגלה האצילות של הנקודים, שהוא המונח הזה הראשון."

כָּלְלִים רְאוּשׁוּנִים

רחב כללות האילן ב. ה: קל"ח, פתחים לו-מב.

(י) עולם הנקודים הוא שרש מה שהקב"ה רוצה לגלות אמתת יחודו בדרך הכר האור מתוך החשך ועל כן בו נמצא שרש לרע בשתי בחינותיו, פרוש - מצד היותו רע, ומצד היותו חוזר לטוב. ונמצא, שכל העולמות מתחלקים לשני סוגים, וכלם על ענין גלוי יחודו יתברך שבמרכז, כמו שבארנו. כי צריך בתחלה לברר אמתת היחוד, שזה נעשה על ידי הסתר האמת בתחלה, לגלותו לבסוף, כמו שבארנו. ואחר שנתברר האמת בעצמו, אז יתן עלוי על עלוי לנשמות בדברים עמקים והשגות עצומות באמת הזה עצמו שנתברר כבר.

ואלה הם הב' סוגים שזכרנו, עולמות אצילות בריאה יצירה עשייה הם כלל העולמות שבהם משרשת ההנהגה המשמשת בכל זמן שעדין האמת נסתה, והיא מגלגל ובה להתברר ולהגדע. והעולמות שמן הפה ולמעלה הם עולמות בבחינת הגלויים וההשגות העליונות אחר שכבר נתברר האמת, מה שהקב"ה יתן לנשמות צדיקיו להנות בו.

רחב כללות האילן ב. ה: קל"ח, פתחים מג-מז.

(יא) המלכין קדמאין ושבידתן, הוא כלל שרש המצא מציאות הטבע והשחתתם, שזה הוא שרש מציאות טוב ורע בהחלט, פרוש - בטבע עצמו, לא באישיו. אחר כך בא התקון, ואז נעשו המדות של הטוב לצד אחר, ונדחו הרעות, שמהם נעשו ספירות הסטרא אחרא, ואז נשרשו אישי הטבע לפי מה שראוי להיות בהם מן הטוב ומן הרע שפכר הוכן בטבע עצמו בהחלט.

והנה המלכין קדמאין היו שרשי מציאות הטבע, אף לא בשלמות, שיהיה לעתיד לבא שמים החדשים וארץ החדשה. ולבחינת מציאות האלה גזר הקב"ה הבטול, והיתה השבירה שזכרנו שהיא שרש ההשחתות כלם. אף למציאות השלמות לא גזר בטול, וענינם משרש בתקון השלם שיהיה לעתיד לבא, שישתלם לגמרי חסרון השבירה, ולכן לא יהיה עוד בהם בטול, אלא "שמים החדשים וארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני תמיד" כתיב. ואמנם מה

שְׁעֵשֶׂה הָאָדוֹן בְּרוּךְ הוּא שְׂרֵשׁ הַמְצִיאִיּוֹת הָאֵלֶּה בְּלִתי שְׁלֵמוֹת - לא מְבִלְתִּי יְכַלֵּת חֵס וְחֵלִילָה, אֲלֵא שְׂכוֹן בְּתַחֲלָה לְהַנִּיחַ מְקוֹם לְרַע לְמַצָּא לְצַרְךָ עֲבוֹדַת הָאָדָם. וְנִמְצָא שְׂאֵז לא כִּן אֲלֵא לְהִיּוֹת מוֹצִיא הָרַע לְפַעַל, עַל כֵּן עֲשָׂאם בְּבִלְתִּי שְׁלֵמוֹת, כִּי לא רָצָה לְהוֹצִיא הָרַע אֲלֵא לְדַבֵּר בְּלִתי שְׁלֵם, אִךְ לא לְדַבֵּר הַשְׁלֵם שְׁנִשְׁלֵם בְּכַח שְׁלֵמוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, שְׂאִין שִׁיךְ עוֹד שֵׁם רַע. וְזֶה עֲנִין שְׂרֵשׁ הַסְטֵרָא אַחְרָא שְׁהִיתָה בְּמַלְכִין קְדָמָיִן, וּבְעֵבוּרָה לא הִיוּ זֶה כְּנֶגֶד זֶה, וְלֵא הִיוּ מִתְחַבְּרִים בְּנוֹקְבָא, וְכָל שְׂאָר הַתְּקוּנִים שִׁישׁ עֲתָה בְּאַצִּילוֹת לא הִיָּה בָהֶם.

וְהִנֵּה עַד שֶׁהָאָדוֹן בְּרוּךְ הוּא תּוֹפֵס בְּשֵׁתֵי הַמְדוּת, מֵדַת הָאֶרֶת פָּנָיו וּמֵדַת הַסְטֵרָא פָּנָיו כְּאַחַד - אִין שֵׁם הַשְּׁחָתָה וְהַפְסֵד, אִךְ הַהֶפְסֵד וְהַחֲשׂוֹךְ אִינוּ נוֹלֵד אֲלֵא מֵהִיּוֹת הָאָדוֹן בְּרוּךְ הוּא מְסַתֵּיר פָּנָיו מֵעוֹלָמוֹ הַסְטֵרָא גְמוּרָה, אִזּוּ יוֹלְדוֹ כָּל הַקְּלִקוּלִים. וּמַעֲנִין זֶה נִתְהוּוּ כָּל מְלָאכֵי הַחֲבֵלָה, וְכָל מִדְרָגוֹת הָרַע וְהַטְּמָאָה. וְזֶה עֲנִין מֵיַתַּת הַמַּלְכִין קְדָמָיִן, שֶׁהָאֹר נִסְתַּלַּק מֵהֶם, וְלֵא נִשְׂאָרוֹ רַק הַכְּלִים שֶׁהֵם שְׂרֵשֵׁי הַחֲסָרוֹן, כְּמוֹ שְׂבָאֲרָנוּ, וְהַשְׁלֵמוֹת נִתְרַחַק מֵהֶם, וּמֵהַנְּהֻגָה זֹאת יִצְאָה הַסְטֵרָא אַחְרָא וְכָל תּוֹלְדוֹתֶיהָ.

ראה כללות החיוב 3. ג. קל"ח, פתחים יח-ג.

(יב) כִּד אַכְתֵּשׁ אוֹמְנָא בְּפִרְזוּלָא וְאִפִּיק זִיקִין, הָעֲנִין הוּא, שֶׁהָאָדוֹן בְּרוּךְ הוּא הָאֲצִיל מִדְרָגוֹת וְעוֹלָמוֹת רַבִּים וְגִדּוּלִים, וְכֻלָּם קָשֶׁר אוֹתָם בְּאָדָם בְּקָשֶׁרִים עֲמֻקִּים וּבְכוֹנְנִיּוֹת גְּדוּלוֹת, כְּעִין כּוֹנְנִיּוֹת הָאוּרְלוֹגִין, וְהַכֵּל מְכוּן אֵל טוֹבָה שְׁלֵמָה וְתִקּוּן גְּמוּרָה. וְאִמְנָם בְּכוֹנְנִיּוֹת הָאֵלֶּה יֵשׁ גַּם עֲנִין הָרַע, כִּי גַם הוּא לְטוֹבָה, אֲלֵא שְׂשָׂאָר הָעֲנִינִים הַטּוֹבִים עֲשׂוּיִים לְשֵׁלֵט [ו]לְנַצַּח, וְהָרַע עֲשׂוּי לְהַשְׁתַּעֲבֵד וְלְהַנְצִחַ, וּבִהִיּוֹת הָעֲנִין כֵּן - הוּא טוֹבָה שְׁלֵמָה. וְנִמְצָא, שֶׁהָרַע מֵצֵד עֲצָמוֹ אִינוּ אֲלֵא קְלִקוּל גְּדוֹל וְהַפְסֵד גְּמוּרָה, אִךְ בְּהַכְּנָסוֹ בְּמִנְיָן עִם הַכוֹנְנִיּוֹת שְׂזַכְרָנוּ, אִזּוּ גַם הוּא חוֹזֵר לְהִיּוֹת לְטוֹבָה, כִּי אִינוּ אֲלֵא לְהַנְצִחַ וְלְהַעֲיֵד עַל יַחְוָדוֹ יִתְבָּרַךְ. אִךְ כִּיִּן שֶׁהַכֵּל מְחַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְאִין שׁוּם דְּבָר קְדוּם, אֲלֵא רִמְמוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל כֵּן הָרַע הַזֶּה הֵנָּה הַצַּרְךָ מִתְחַלָּה לְחַדְשׁוֹ לְפִי מַה שֶׁהוּא, וְאַחַר כֵּן לְחַדְשׁ בּוֹ הָעֲנִין שֶׁהוּא בִּהִיּוֹתוֹ עִם שְׂאָר הַכוֹנְנִיּוֹת שְׂזַכְרָנוּ.

וְנִמְצָא שְׂבִהִיּוֹת הַמְּחַשְׁבָה הָעֲלִיּוֹנָה הוֹלְכַת וּמְתַקְנַת סוּד דְמוֹת הָאָדָם, שֶׁהוּא כָּלֵל הַכוֹנְנִיּוֹת שְׂזַכְרָנוּ, הֵנָּה בְּתַחֲלָה הוֹצִיאָה כָּלֵל הָרַע עֲצָמוֹ לְפִי מַה שֶׁהוּא,

וּכְלָל עֲנִינְיוֹ - הוּא כָּל הַזִּיקִין הַמְזַכְרִים, וְהֵם כָּל הַבְּחִינֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּמַלְכִין קְדָמָאִין, שֶׁהֵיטָה הַכּוֹנֵה בָּהֶם רַק לַעֲשׂוֹת הַבְּטוּל לַנְּמֻצָאוֹת, שְׁלֵא נִתְּנוּ לָהֶם הַמְּצִיאוֹת אֶלָּא לְבַטְלוֹ. וְאַחַר כֵּן הוֹצִיָּא הַמַּחְשְׁבָה הַעֲלִינָה שְׁאֵר כָּל הַכּוֹנְנִיּוֹת, וְאַלֵיהֶם חִבְרָה עֲנִינֵי הָרַע עֲצוּמוֹ, לְהִיּוֹת לְטוֹבָה וְלֹא לְרָעָה, פְּרוּשׁ - לְהַנְצִיחַ וְלֹא לְנַצֵּחַ, לְהִיּוֹת גַּם הוּא נִכְנָס לְמַנְיַן הַגּוֹרְמִים טוֹבָה שְׁלֵמָה לְאָדָם בְּהַתְנַצְחוֹ מִן הַטּוֹב, וְנִמְצָא מְעִיד עַל הַיַּחֲוֵד יִתְפַּרֵּךְ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ.

וְהִנֵּה כָּל עֲנִינֵי הָרַע נִכְלָלִים בְּסְפִירוֹת ב"ן, דְּהֵינּוּ הַנְּקוּדִים, וְשָׂרֵשׁ מְצִיאוֹת הַנְּמֻצָאוֹת בְּבִלְתֵּי שְׁלֵמוֹת הִיא מְלוּכַת הַמ"ק, וְשָׂרֵשׁ בְּטוּל הַנְּמֻצָאוֹת - בְּטוּל הַמ"ק, שְׁכָל מַה שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּבְטוּלָה הוּא שָׂרֵשׁ כָּל הַהִשְׁחָחוֹת וְהַהִפְסָדִים הַנְּמֻצָאִים בְּטַבַּע בְּהַחֲלֵט. וְכָל כָּל הַכּוֹנְנִיּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּסוּד דְמוּת אָדָם נִכְלָלִים בְּמ"ה, אֲשֶׁר בְּהַתְחַבֵּר אֲלֵיהֶם עֲנִין הָרַע יָשׁוּב לְהִיּוֹת רַק לְהַנְצִיחַ, וְאֵז יָשׁוּב גַּם הוּא לְהִיּוֹת לְטוֹבָה לְעוֹלָם, וְהוּא עֲנִין ב"ן הַנִּתְקַן עַל יְדֵי מ"ה, שֶׁגַּם שָׂרֵשׁ הַחֲשֵׁךְ וְהָרַע חוֹזֵר לְהִיּוֹת לְטוֹבָה, בְּהִיּוֹתוֹ עוֹמֵד רַק לְקַבֵּל תְּקוּנַת הַמ"ה, וְלֹא לְהַשְׁלִיט הָרַעוֹת. וְהִנֵּה מַה שֶׁהַמַּחְשְׁבָה בְּתַחֲלָה הֵיטָה מְכוֹנֵת לְתַת מְצִיאוֹת לְרַע, שְׁלֵכֵן הוֹצִיָּא שָׂרֵשׁ הַמְּצִיאוֹת בְּבִלְתֵּי שְׁלֵמוֹת, עֲכָשׁוּ חוֹזֵר לְהִיּוֹת מְכוֹנֵת לְטוֹב, וְכָל אוֹתָם הַמְּצִיאוֹת תַּחֲזוּר וְתַחֲדָשׁם בְּשְׁלֵמוֹת יוֹתֵר, וְשָׂרֵשׁ הָאֵלָה לְמְצִיאוֹת הֵם שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּסְפִירוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ אַחַר הַתְּקוּן.

ראב"ק כללות סוף פ"ג ד-ז: קמ"ח, פתח נא.

(יג) שְׁבִירַת הַמְּלָכִין קְדָמָאִין וְנִפְיֻלְתָּן - הֵם שְׁנֵי עֲנִינִים שֶׁל הָרַע, א' - הַקְּלָקוּל וְהַפְּסֵד, וְא' - הַהִשְׁפָּלָה. וְתִרְאֶה כִּי שְׁבִירַת הַזֵּי תַּחֲתוֹנוֹת - סוּדָה ת"ץ דַּבְּגִית"ן, מַה שְׁאִין כֵּן יִרְדַּת אַחֲרֵי אַבָּא וְאַמָּא, שְׁסוּדָה קר"ע דקר"ע שט"ן, כְּמַבָּאָר בְּמַקוֹמוֹ, לְפִי שֶׁשְׁבִירַת הַזֵּי תַּחֲתוֹנוֹת יוֹתֵר גְּדוּלָה, שֶׁהִיא נִתְיָצָה גְּמוּרָה, וְזֶה לְפִי שֶׁיִּרְדוּ לְפָרִיאָה, וְנִקְרְאוּ יִרְדָּתָם - מִיָּתָה גְּמוּרָה בְּעִבּוּר זֶה, מַה שְׁאִין כֵּן יִרְדַּת הָאַחֲרִים דְּאו"א שְׁאִינָה אֶלָּא בְּטוּל. וְזֶה, כִּי הַמ"ק הִיוּ שָׂרֵשׁ מְצִיאוֹת הָעוֹלָם בְּמַדְרַגְתָּם הַגְּדוּלָה, כְּמוֹ שֶׁיְכוּל לְהַגִּיעַ לְחֻקָּם, וְהֵינּוּ מַה שֶׁהִיא עוֹלָה הָאָדָם וְהָעוֹלָם לְוֵלֵי הַחֲטָא שֶׁל אָדָם הָרָאוּן. וְהִנֵּה כְּשֶׁנַּעֲשִׂית הַשְּׁבִירָה - הַעֲנִין הוּא שֶׁהֵיטָה הַנְּמֻשְׁכַת מֵהֶם מִתְּבַטְּלָת, וְאִינָם יְכוּלִים עוֹד לְהִיּוֹת מְקוּרוֹת הַרְיָה, אֶלָּא בְּהַעֲדוֹר הַמְּקוּר תְּסוּר הַתּוֹלְדָה הַנּוֹלְדָת מִמֶּנּוּ. וְהִנֵּה זֶה עֲצוּמוֹ גּוֹרֵם יִרְדָּה לְמַקוּרוֹת הָאֵלָה, שֶׁכְּבוֹדָם שֶׁהִיא מִתְּרַבֵּה בְּהִיּוֹתָם שָׂרֵשׁ דְּבָרִים טוֹבִים,

הנה הכבוד מתמעט בהחסר שליטתם והבטל פעלתם הטובה, כענין "צור ילדך תשי". והנה זאת היא ירידה הנמשכת מחמת העדר השליטה, ואינה אלא בטול. וזהו הענין שנשארו הנופל בעולם שהיה בו בראשונה, אלא בשפל מדרגה, אך אינו יוצא מן העולם ההוא, והינו האחרים שזכרנו, שלא יצאו מהאצילות, לכן לא ניחס להם מיתה אלא בטול.

אך בוד"ת יש ירידה נוספת, והיא שרצתה הגזרה העליונה להורידם מעולם לעולם, וירדו בבי"ע. וענין זה שנשתנו ממקומם ומעלתם הראשונה לגמרי, ובשנוי ממש לקחו להם חק אחר ומדה אחרת, וזאת היא ירידת העולמות ממש, שהרי אותם המקורות שהיו במדרגת אצילות - אבדו מעלתם, ולא נשארו אלא במדרגת בי"ע לבד, ולא יותר. וזאת היא ההשפלה הקדומה שהיתה בחק אדם הראשון, שלא נברא בעליו, אלא עתיד לקבל העלוי, ועל תנאי אם לא יחטא.

והנה ברדת הספירות האלו לבי"ע, אז גברה בהם השבירה, ונשרשו בהם שרשי הקלקולים הגדולים והעצומים, שהם כל תקפו של הרע, עד שתיחס להם המיתה. ואמנם אין הדבר מקרה והזדמן, אלא שהמחשבה העליונה כונה לעשות בזמן השבירה באחורי אר"א שבירה לא רבה, שלא ירדו אלא באצילות עצמו, ולא ירבה בהם הקלקול, ולא תזכר להם מיתה אלא בטול, ובז"ת - שבירה גדולה, שיירדו אפלו לבי"ע, ושם יגבר בהם הקלקול תגברת רב, ותאמר בהם מיתה. וזהו שאין הקלקולים הגדולים נופלים אלא בצורה השפלה של האדם, לא במעלה, שאלמלי היה האדם נברא במעלתו הרמה לא היו שולטות בו הרעות ששלטו.

ולפי שמקום העולמות הוא המדרגות שהם נתלות בם בא"ק, הנה בהיות הספירות במדרגת אצילות - היו תלויים ועומדים מטבורו של א"ק ולמטה. ובזמן שאבדו מעלתם, ולא נשארו אלא במדרגת ספירות בי"ע, גם הם ירדו לעקביו של א"ק, מקום הראוי לבי"ע. ואף על פי שאחר כך חזרו ועלו, ונעשה מהם כל אבי"ע, לא חזרו למדרגתם הראשונה, ולא היו במדרגת אצילות הראשון לעולם. וממילא בי"ע אינם אלא מה שנמשך מן האצילות שחזרו להיות, לא אותם שהיו בראשונה, וגם במקום לא חזרו למקומם, אלא היה להם עלוי קצת, ולא לגמרי. וזהו מה שס"ג חזר לב"ן, ולא נקרא עוד ס"ג, וכשיחזרו למדרגתם בשלמות - יחזר ב"ן להקרא ס"ג, ויחזרו העולמות למקומם ממש.

רחם כללות האין 3. ו.

יד) נפילה ראשונה השניה של הפלים היא, כי כל ביי"ע אינם נעשים אלא מן הד' תחתונות דנקודים לבד, ולא מג' ראשונות, כי הם לא עברו האצילות. ואמנם האמת הוא, שאף כל פרצופי האצילות שאחר התקון הם מן הברורין דד' תחתונות השבורות כידוע, וכל זה לפי שלא חזרו העולמות למדרגתם, כמו שבארנו. והנה הד' צריכים להחלק לעשרה, להכין כל ספירות ביי"ע, כי הפונה היא להכין ענינם בבחינת העבוי והחשף המצטרף לענין הטוב ורע, ואצילות עצמו יהיו כל עשר ספירות שלו נשלמים מאלו הד', כמו שבארנו. והנה השלמת הד' לעשר הוא על ידי שני נפילות, כי בנפילה הראשונה הוכן ראש הבריאה לבד, והוא המשלם שבעולמות, שעדין היה האור קרוב לכלים, אך נפילה השניה הכינה שאר העולם, והוא החשוף יותר, שכבר האור רחוק מן הכלים יותר, כי כן צריכים כלם להבחין הראש מן הגוף בכל המקומות, להיות הראש מתנשא ומתעלה יותר, בכל מדרגה שיהיה, בין באצילות, בין בבי"ע, בין בספירות, בין בנבראים. והנה מצד המקום שהלכו לשם הכינו העשר ספירות דבי"ע, ומצד התחלקם הם עצמם לעשר מקומות הכינו אפלו לאצילות שאחר התקון, להיות הם עצמם מתחלקים בכל עשר הספירות שבו. ונמצאו אצילות ובי"ע שאחר התקון מתיחסים בענינם כראוי.

רחם כללות האין 3. ה: קל"ח, פתחים נד, סו, סג.

טו) ענין זה כנגד זה, וזה תחת זה הוא, כי הנה המציאות שבנבראים יש בהם ההדרגה, שהם הולכים פסדר, גבוה מעל גבוה, וגבוהים עליהם, וזה דבר מגלה ונראה לכל עין. ואמנם יש עוד בהם מציאות קשר ויחס, שהם נעזרים זה בזה, ונחשבים כלם רק לחלקי גוף אחד, שאינו שלם אלא בחבור כל חלקיו. ועקר השלמתה של הבריאה הוא מצד קבוצת כל החלקים, שכלם נעשים אגדה אחת, ונשלמים זה בזה, ונעשה בקבוצת החלקים כלי שלם. ואמנם הקלקולים וההשחתות לא הוחקו אלא לנבראים, כל אחד מצד עצמו, והתקון מצד הכלל המקבצים.

והמקורות האלה, שהם הספירות, לא המציאם האדון ברוך הוא בתחלה אלא בבחינת ההדרגה לבד, ולא בבחינת הקבוצת והעזר. ובבחינת ההדרגה חקק ההשחתות. ואחר כך סדר בחינת הקבוצת, ובו תלה תקון הכל, והיגו המתקלא.

שכל הספירות מתקשרות במה שהם זה לעמת זה, דהינו הימין נגד השמאל, והאמצע מחברם, ובמה שהם קוים קוים, כי נמצאו קשורים כלם זה בזה, אלה מצד ההקבלה, ואלה מצד הקו.

ראה קל"ה, פתחים נב, נח.

טז) ענין המלכות שלא היו הו"ק מתחברים בה, ולכן לא נזכרה אשתו אלא במלך הדר, הוא, כי כל תקוני ההשפעה הוא בהיות המשפיע ברוף הוא פונה באהבה אל המקבלים. והעקר בזה כנסת ישראל, כענין שנאמר "אני לדודי ועלי תשוקתו", כי אז האהבה מתגברת ושולטת, ומכחה נפתחים כל שערי הרחמים, וכל טוב נמשך וכו'. וחסרון ההשפעה הוא בחסרון האהבה, שהקב"ה פונה חס וחלילה מן המקבלים, שאז כל שערי הטוב נסגרים.

והנה המלכין קדמאין היו בבחינת מה שהקב"ה פונה מן הבריות, שצפה הקב"ה מעשיהם של רשעים, וחקק הענש לפי ענינם. אך התקון הוא שהרחיק הקב"ה מעשיהם של רשעים וצפה מעשיהם של צדיקים, ופנה אל בריותיו באהבה, וחקק הטוב לפי ענינם, ונמשכו מזה כל התקונים כלם.

ראה כללות האילן ב. ה: קל"ח, פתח טו.

יז) ענין הרפ"ח ניצוצין הוא, מה שאין האדון ברוף הוא מניח שיהיה בטול הנמצאות בטול גמור, אבל מקים היותם בתוך הבטול עצמו, עד שיחזורי לקבל תקון שלם. והעד - תחית המתים באדם, שהבלא דגרמי עומד עם הגוף לקים אותו, שלא יתבטל לגמרי, עד שישוב ויבנה בנין חדש. ונמצא שאף על פי שהסתר פניו יתברך הוא המוליד הבטול הזה, הנה לא יניח האדון ברוף הוא מלהאיר אפלו בתוך הסתר הפנים איזה הארה קטנה, שתועיל על כל פנים שלא להניח הבריות להיות אובודות לגמרי.

ראה קל"ח, פתח נז.

יח) ענין הברור הנעשה לצורך התקון - הענין הוא כי כל אותם הכחות, מקורות העליונים של הנקודים, אמרנו שנתבטל ענינם, וזה מפני היות פונת המחשבה בהם לתת מציאות לרע. ובהתקלקל המקורות שאמרנו יצאו ההשחתות, ונתהוו הרעות, שהוא מה שפונה לו המחשבה העליונה בכחות ההם, וכמו שבארנו. אך בזמן התקון צריך לחדש אותם הכחות עצמם, להיות

מקורות למציאות שיצאו מהם. ואמנם אין לחדש פחות אחרים, זולת אותם שנהיה בהם הבטול, אלא לחדש התקון בכחות שנתקלקלו. וזה מן הטעם שזכרנו, כי גם הרע נכנס במנין מתקני הבריאה, בהיותו עומד להנצח.

אמנם אלה הכחות של הנקודים הם המקורות שבבחינת החשך המחדש, שעל פן יש בחקם להוציא הרע, כמו שבארנו. אך בתחלה הם צריכים להוציא הרע כמו שכתבנו, ואחר כך הם עצמם להעמידו להיות מנצח, וכמו שבארנו. ועל פן צריך לחדש הכחות ההם ממש, אך להיות לטובה, דהיינו להיות בכלל המתקנים ומועילים, לא המפסידים. והנה מעתה צריך להבדיל מכל כח ההשחתות התלויות בו, וזה יועיל לשני דברים, א' - לתת מציאות פעלה לכח ההוא, שהרי מחמת הבטול לא היה עוד פעלה לכח ההוא, ועכשו צריך לחדשו לפעל, ועוד תועלת בפעלתו, שלא ימשך ממנה הרע, אלא ירחק הרע מחקה. אמנם אם היתה הכונה להעביר הבטול מן העולם, היה מבטל הרע לגמרי. אך כיון שרצה האדון ברוך הוא שישאר הרע, נמצא שהוא צריך להפרישו מן הכחות ופעולותיהם, אבל לא לבטלו, וגם לו ישאר שרש מקימו כמו שבארנו לעיל, עד שיבטל לגמרי, ובלע המות לנצח.

והנה בתחלה כל מדרגות הנקודים היה בחקם להוציא הרע, ונמצא שרש גבוה לרע בהיות הוצאתו בחק מדרגות גבוהות, וזה מצד היות הפונה במחשבה העליונה בכל, האצילה המדרגות האלה לתת שרש לרע הזה. ובהתמקן המקורות, הנה תקונם הוא במה שלא יהיה בחקם עוד הוצאת קלקולי הרע, אלא אידבא, להיות הם מקורות של החשך העומד להתקן באור, וזהו החזרת הרע לטוב. ואין כאן מקום לקלקולי הרע, שהם ממש כלל הקלפות, אלא ענן החזרת הרע לטוב יש כאן.

אך מה שנשאר בכלל ההארה המחדשת של הנקודים, שנשאר בחקה להוציא הרע, כי על כל פנים יש לו לצאת, הנה לא ימנה עוד עם כלל המדרגות המתקנות, אלא ישפל ממדרגה למדרגה, עד שישאר מדרגה תחתונה שבכל המדרגות, וכללו האחרים היותר שפלים שבקדשה, שהם שרשי הקלפות. ועקר זה יגיע לבחינה האחרונה של המלכות דעשיה, אותה שאין האור שהוא מן הקו העליון מגיע אליה כלל, אלא שישאר בה שצריך להציל עשוק מיד עושקו, כי עתה היא היא המקימת הרע בכל חלקיו, המקבילים לכל חלקי הקדשה, שזהו

מאי דאֵהנִיָּא לִיהּ הִיּוּתוֹ יוֹצֵא מְכַל הַמְקוֹרוֹת הָעֲלִיוֹנוֹת, אִף עַל פִּי שְׁנֹדְחָה מֵהֶם. וְכִמּוֹ שֶׁהִיוּ הוֹלְכִים וְנִבְרָרִים וְנִתְקַנִּים מִדְּרָגוֹת הַקְּדוּשָׁה, כִּךָּ הָיָה נִשְׁפָּל וְהוֹלֵךְ הָרַע מִלְּהִיּוֹת מִשְׁרַשׁ בְּמִקְוֹת הַגְּבוּהִים, וְלֹא הָיָה נִשְׁאָר אֲלָא בְּשִׁפְלִים, וְאֵלֶּה הֵם הַסִּיגִים שֶׁהִזְכָּרוּ, שֶׁהִיוּ יוֹרְדִים מִסְּפִירָה לְסִפִּירָה, עַד סוּף הָעֲשִׂיָּה. וּבְהַשְׁתַּלֵּם תִּקְוַן מִדְּרָגוֹת הַקְּדוּשָׁה - נִשְׁלָמָה הַשְּׁפֵלַת הָרַע לְגַמְרֵי.

רחב קל"ח, שתי סד.

(ט) עֲנִין שֶׁהֶפֶל נַעֲשָׂה מִבְּרוּרֵי הַמַּלְכִין קִדְמָאִין, בֵּין הָעוֹלָמוֹת הָעֲלִיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, הָעֲנִין הוּא, כִּי הָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא חֹדֵשׁ מִין הָאָרֶה אַחַת לְצַרְךָ הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁהִיא כָּלֵל הַסְּפִירוֹת, וְחֹדֵשׁ בְּהָאָרֶה זֹאת דְּרָכִים וְחֻקִּים מִחֻדְשֵׁי מִמְשׁ, שֶׁהֵם הֵם שְׂרָשֵׁי הַמְּצִיאִיוֹת הַמְּחֻדְשִׁים שְׁבֻטְכֵּךְ, וְהוּא כָּל הַנּוֹכַח מִן הַצְּמֻצוֹם וְהַלְּאָה. וְהִנֵּה הַמַּלְכִין קִדְמָאִין הִיוּ כּוֹלְלִים כָּל הָאוֹרוֹת הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בְּאִבְיָע, שֶׁהֵם אוֹתָם שְׁלֻצְרָךְ הִרְ אֶלְפֵי שְׁנִין, וְכוֹלְלִים בְּשׂוֹרֵשׁ כָּל הַנִּפְרָדִים הָרְאוּיִים לְצֵאת מֵהֶם. אִךְ הָאוֹרוֹת כּוֹלְלִים אוֹתָם בְּפַעַל מִמְשׁ, כִּי אֵלֶּה וְאֵלֶּה הֵם אוֹרוֹת, אִךְ הַנִּפְרָדִים כּוֹלְלִים אוֹתָם רַק בְּכַח, וְאַחַר כֵּךָ אֵלֶּה וְאֵלֶּה יוֹצֵאִים מֵהֶם. וְאַמָּנָם שְׂרַשׁ הָעֲנִין הוּא, כִּי הֵהָאֲרוֹת הַחֻדְשׁוֹת שֶׁל הַסְּפִירוֹת אֵינָם אֲלָא שְׂרָשֵׁי הַמְּצִיאִיוֹת שְׁבֻנְפְּרָדִים.

וְנִמְצָא שֶׁהָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא חֹדֵשׁ עֲנִין אֶחָד, שֶׁהוּא עֲצֻמוֹ עוֹשֶׂה הֵהָאֲרוֹת בְּסְפִירוֹת, וְהוּא עֲצֻמוֹ עוֹשֶׂה הַנִּבְרָאִים בְּנִפְרָדִים. וְנִמְצָא שְׂאוֹתוֹ הָעֲנִין בְּכָל חֻלְקָיו נִכְלָל בְּמַלְכִין קִדְמָאִין, וְהוּא הַיּוֹצֵא בְּהַשְׁתַּלְּשׁוֹת הַסְּפִירוֹת וְנַעֲשֶׂה אוֹרוֹת, וְהוּא הַיּוֹצֵא בְּנִפְרָדִים וְעוֹשֶׂה בְּרִיּוֹת. וְהִרְיָ זֶה כְּמִי שֶׁחָשַׁב בְּמַחְשְׁבֹתוֹ לְצִיּוֹר צִיּוֹר אֶחָד, וְאוֹתוֹ הַצִּיּוֹר הוּא בְּמַחְשְׁבֹתוֹ, וְאוֹתוֹ הַצִּיּוֹר בְּעֲצֻמוֹ הוּא הַיּוֹצֵא מִמַּחְשְׁבֹתוֹ אֶל הַפַּעַל בְּמִקּוֹם שֶׁהוּא מְצִיּוֹר, כִּי הָעֲנִין אֶחָד, אִךְ בְּמַחְשְׁבָה עוֹשֶׂה צִיּוֹר מַחְשְׁבֵי, וְעַל הַנִּיר עוֹשֶׂה צִיּוֹר מִמְשׁ.

פרק חמישי

השכר והעונש - הנהגת המשפט

[קלד-קנו]

פרק חמישי

השכר והעונש - הנהגת המשפט

[קלד] אמר השכל: נשלים סדר עריכת משפטי הנהגתו יתברך, ונאמר, כי הנה, אחר שכבר קבע הרצון העליון גבולו של הרע, וחקק עניינו - מה שיהיו ולא יוסיפו, שב וקבע הנהגה ישרה כמו שהעולם צריך אחר היות מציאות הרע זה בכריאתו. "ואמנם, כלל מה שרצה הרצון העליון במציאות הרע הזה הוא, שיתקיים זמן-מה כאשר הגביל לו, ושאר כד יתבטל; ומתחלתו של עולם, כבר הוא מנהל אותו לקראת סופו הטוב - שיהיה הרע מתבטל ממונו. והרי, זו הנהגה אחת שכבר הזכרנוה למעלה, בענין גלוי יחודו יתברך. ואמנם, לכל הזמן שהוא יתברך רוצה בקיומו, צריכה הנהגה אחרת

» אור השכל »

מבוא להנהגת המשפט

בפרק ג', כסימנים מח - ס, דיבר המחבר על שורש הנהגת המשפט (רשימו) ושילובה עם הנהגת היחוד; וחזר כאן מסי קלד לבאר לנו הנהגת המשפט, ע"פ השלבים השונים של המשפט. אמנם ליותר נכון צריך לקרוא להנהגה זו - הנהגת שכר ועונש, היות שרק ב"גדלות" (המצב השלישי והרביעי) אפשר לדבר על משפט ישר; כזמנים (כמצבים) אחרים של תגבורת הרע, קשה מאוד לדבר על משפט, בשעה שהרע משתולל. זאת ועוד, אחר שהרב הציג לנו באורך וברוחב מציאות הרע, יש צורך כעת לבאר לנו הנהגת המשפט בהקשרה עם הרע, דהיינו איך הנהגת המשפט מתמודדת עם הרע. זהו מה שכותב רבינו בסי קלד: "ואמנם לכל זמן שהוא רוצה בקיומו [של הרע] צריכה הנהגה אחרת". הנהגה אחרת - דהיינו (חוץ מהנהגת היחוד) צריך הנהגת המשפט.

97. זה מה שאמרנו במבוא לפרק הזה, ההנהגה ואתה עם מציאות הרע, התגבורתו וגבוליו, ואיך היא משתלבת עם הנהגת התיקון הכללי. הישרה זאת היא הנהגת המשפט, וצריך להבין

- כי הרי, אין המצאו לבטלה, אלא לצורך עבודת האדם. ועל כן, צריך פאן הנהגה הראויה למעשה העבודה הזאת, בכל תנאיה.

והנה תדעי, ודאי שאין המעשים הטובים תועלת לו יתברך כלל, ולא המעשים הרעים חסרון, וכבר נאמר: "אם חטאת מה תפעל בו וגו' אם צדקת מה תתן לו" וגו' (איוב לה, וז). אלא, שהוא יתברך המציא מין הנהגה אחת, במשפטים ודרכים מיוחדים, שידע היותם הגונים לתכלית הוה, שמצדם יהיה מציאות זכות וחובה לאדם, שעל פי הדרכים האלה יוכל להקרא תועלת⁹⁸ מה שיקימו בני האדם את המצות, וחסרון - שיעברו

» אור השכל »

נברא אלא בסוד החושים, וזה סוד המאמרות, כי לא יצאו הדברים בסוד הזווג, כי לא היה הזווג בסוד פנים בפנים אלא אחר בריאת אדה"ר, בסוד: כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ. והנה אז הוכנו בסוד: שחת לו, לא. ואחר כך כשבא האדם כללם כולם בו, ואז השרשו למעלה גם כן בסוד דו"ן עצמו בגוף. אך הזווג נעשה אחר כך בסוד יום השבת, והוא סוד: "ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה" (בראשית ב, ב). והנה כשנכללו הבריות באדם, על כן בחטאו נפגמו כולם, וזה בסוד הגוף: שבכל צרתם לו צר. ובהיות שהיה זה ביום השישי, לכן צריך המלך המשיח באלף הששי לתקן זה, בסוד: יג"לה פידיון דרע קדושים. אמנם בהיות ששורש הבריות הראשון היה בסוד החושים, נשאר גם כן מציאותם תמיד, בסוד: שחת לו לא, ולכן יכולים להתקיים שלא יחרכו, אף כשהאדם חוטא.

ראה עוד אדיר במרום, עמ' תכב: "ותבין עתה סוד הקרבן באמת, למה היה דוקא בהמה. אך הענין, כי כבר אמרתי - באצילות אין רע, ואין שייך פירוד שם, כיון שהכל אלהות, כי אם הכל הוא רק בבריאה, וכל מה שמזכירים באלו

98. לכתחילה אין שום תועלת של מעשה התחתונים כלפי מעלה כמ"ש: "אם חטאת מה תפעל בו וגו' אם צדקת מה תתן לו" (איוב לה, ו). אמנם זה נכון רק ביחס להנהגה העליונה - הנהגת היחוד, שלגביה כתוב: מי יאמר לך מה תעשה ומה תפעל (ע"פ קהלת ת, ד). אבל ביחס להנהגת המשפט יש איזה תועלת או ח"ו פגם במעשה התחתונים.

עיין אדיר במרום, עמ' רסו: "אמנם הנה כתיב: בדבר ה' שמים נעשו וכר (תהלים לג, ו), וזהו באמת סוד גדול, והוא סוד: שחת לו, לא, בניו מומם (דברים לב, ה). וסוד: אם צדקת מה תתן לו וכי' אם חטאת מה תפעל בו (איוב לה, ז). כי הנה זה דבר קשה להבין, איך נחשוב החטא פגם ולא פגם. ואם המאציל ית"ש רוצה להתעורר לפי מעשה התחתונים, הנה הארותיו לא יאירו בחטאי התחתונים. אמת הוא שאינו צריך לבריותיו, שסוף סוף אם אינו מאיר הוא אינו חסר כלום, אלא בריותיו חסרים, אך בסוד הספירות אינו מוכן הענין היטב."

שם, עמ' רסט: "ואפרש לך עתה פסוק: בדבר ה' שמים נעשו וכר (תהלים לג, ו), שזכרתי למעלה. וזה כי כשנברא העולם לא

עליהם; לא תועלת וחסרון לעצמו יתברך, אלא למה שהוא רוצה לפעל בנו. והוא ענין: "כשישראל עושים רצונו של מקום מוסיפים פח בגבורה של מעלה" וכו', שפרשו רז"ל (ילק"ש האיניו סוף סי' התקמה).

ואף גם זאת, לא לפי שאינו יכול לפעל אלא על פי מעשי התחתונים, חלילה, אלא לפי שאינו רוצה לפעל. ועל כן, יקראו המעשים הטובים, "כבודו" יתברך, והמעשים הרעים ההפך, חס וחלילה. ונמצא, שזה הוא מה שחדש בתחלה הארון ב"ה בהנהגה הזאת של צורך העבודה, הינו, מציאות התועלת שיוכלו להביא המעשים הטובים, והחסרון שיוכלו להביא המעשים הרעים, כי כל זה הוא מחדש, ותלוי רק ברצונו יתברך, וכמו שבארנו.

וזה נקרא הנהגת הטוב והרע, כי כלל הטוב הוא כל הסדרים המתקנים, וכל התועלת שיוצא מן המעשים הטובים; והרע הפך זה - כל החסרון היוצא מן העברות. ואחרי זה, צריך לסדר עניני השכר וענש, דהיינו: מה הטוב שינתן לעושי המצוה, והענש לעוברים עליה. וזה השכר וענש צריך שיהיה משני מינים, דהיינו: משכר וענש של זה העולם, ומהגמול האמתי של עולם הבא.

« אור השכל »

שהוא ראוי להדבק עם הנבראים. והרי כבראיתו יש ג"כ הנפרדים, ויש האור הזה העומד להתדבק עליהם. אם הדביקות נעשה - זהו התיקון, ואם לאו ח"ו, זהו החסרון. נמצאנו למדים, שלא שייך פגם למעלה, דהיינו בשרש - באצילות; החסרון הוא בתיקון של התחתונים, דהיינו בהנהגת השכר וענש, או יותר נכון בקבלת השכר וענש. דהיינו כשהפעולה שלו ית' צריכה להגיע לתחתונים, שם עומד הפירוד, "הנרגן"; אפשר לומר, שהפגם עומד בין המאציל (אצילות) לבין הנפרדים (כ"ע). התיקון, אומר לנו הרמח"ל (באדיר במרום), הוא בקרבות - בהתקרבות הנפרדים בשורש.

הענינים באצילות הוא בדרך השאלה, אבל אין פירוד כלל ח"ו, שהרי אין שייך אפילו... זאת המלה, רק בכ"ע הוא נמצא בפועל. וסוד זה - הנה כל השלימות הוא שיהיה הקב"ה מתדבק על בריותיו, ואז יוכלו להתענג בו, וזה יהיה כשלא יהיה שום מפריד, שהיא הס"א בפגמי העונות. ועל כן כאן תלוי כל השלימות או חסרונו, דהיינו או שיהיו הנבראים נדבקים בשרשם, או לא. אבל השרש עצמו - בו נאמר: (איוב לה, ו) אם הטאת מה תפעל בו וכו'. ומקום התדבקות השרש עם כל ברואיו הוא בכ"ע. ובריאה היא הראשונה והעיקרית, כי על כן נעשו היכלות, שבהם הכבוד העלין עומד, והוא חלק אחד מן אור האלהות, אותו

וְצָרִיךְ לְחַדֵּשׁ סְדוּרֵי מִצְבַּב בְּנֵי הָאָדָם - מִצְבַּב הַפְּזוּכִים, וּמִצְבַּב הָרָעִים - בְּקִרְבָּתָם
וּרְחוּקָם אֵלָיו יִתְפָּרֵךְ בְּהַדְרָגָה מְדַקְדָּקת לְפִי עֵנִין מְעֻשִׂיָּהֶם. וְתִקּוּן הַמְקַלְקָלִים,
שֶׁהוּא כָּלֵל הַתְּשׁוּבָה, אוֹ קִבְּלַת הַיְסוּרִין בְּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא.
נִמְצְאָת, כֹּל זֹאת הַנְּהִיגָה הַמְּצַטְרֶכֶת לְכָל זְמַן הַמְּצָא הָרָע. וּכְבַר אֶת רוּאָה
כַּמָּה חֲכָמָה עִמָּקָה יִצְטָרֵךְ לְהַעֲמִיד כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל בְּרִים.

וְכֵן זֶה מְלַבֵּד הַנְּהִיגָה הָעִמָּקָה הַמְּסַבֶּכֶת כָּלֵל הַמְּצִיאוֹת כִּלּוֹ אֵל הַתִּקּוּן
הַשְּׁלָם, הַמְּגַלְגֵּלֶת הַדְּבָרִים לְשִׁיבְטָל הָרָע בְּפוּל גָּמוּר מִן הַבְּרִיאָה, וּמֵה
שֶׁמְצַטְרֵךְ לוֹ מִן הַנְּהִיגָה. וְזֹאת הִיא הַנְּהִיגָה מִיִּסְדַּת עַל הַתְּעַלְם הַשְּׁלָמוֹת
הָעֲלִיּוֹן, וְעַל שׁוּבוֹ לְהַגְלוֹת. וְשְׁעוּרֵי הַנְּהִיגָה הַזֹּאת הֵם שְׁעוּרֵי הַסְּפוּב שֶׁל
הַגְּלָגֵל הַזֶּה, פְּרוּשׁ: הַלּוֹךְ כָּל הָעֵנִין הַסּוֹבֵב וְהוֹלֵךְ מֵהַתְּעַלְם הַשְּׁלָמוֹת הָעֲלִיּוֹן
וְעַד הַגְּלוֹתוֹ, וְכִמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּמִקּוּמוֹ בְּסִיעֵתָא דְשָׁמַיָא. הֵנָּה, אֵלֶּה שְׁתֵּי
הַנְּהִיגוֹת שְׁצָרִיכִים אֲנִי לְבָאָר בְּאָר הַיִּטֵּב, אִם לֹא פְּרִטִיָּהֶם - כִּי אֵין לָהֶם
תְּכֵלִית - אֵךְ כְּלָלִיָּהֶם לְפָחוֹת, עַד מְקוֹם שִׁידְנוּ מְנַעַת.

[קלח] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אֵלֶּה הֵם שְׁנֵי שָׂרָשִׁים גְּדוֹלִים מְאֹד מְאֹד, וְחֲכָמָה רַבָּה
וַיְדִיעוֹת עִמָּקוֹת מְכֻרָח הוּא וְדָאֵי שִׁיְהִיָּה נְכֻלָּל בָּהֶם.

[קלז] אָמַר הַשֶּׁכֶל: עֵתָה נְבָאָר בְּתַחֲלָה הַנְּהִיגַת הַשֶּׁכֶר וְעֵנֶשׁ, שֶׁהִיא הַמְּתַגְלִית
יֹתֵר לְעֵינֵינוּ.

[קלז] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: דִּבְרַי, כִּי שׁוּמְעַת אֲנֹכִי.

[קלח] אָמַר הַשֶּׁכֶל: אוֹמֵר לָךְ בְּתַחֲלָה בְּכָלֵל, שְׁתִּים" שֶׁהֵם שְׁלֹשׁ יִסּוּדוֹת
רְאִשִׁיִּים אֲשֶׁר לַהַנְּהִיגָה הַזֹּאת, אַחַר נְבוּאָה לְפְרִטִיָּהֶם אַחַד אַחַד, לְמַעַן

« אור השכל »

99. בסימן דידן הרב מציין בתחילתו רק שתי יסודות אשר להנהגת המשפט. לגבי היסוד השלישי נראה בהערה הבאה שמדובר בעקרן של החסד הנמשך מהנהגת האהבה. שתי היסודות של המשפט הן: סוד הזכר והנקבה (ז"א ונוקבא) - כלל חוקי ההשפעה (זכר) וחוקות המקבלים (נקבה). ראה כללים ראשונים, כלל כ.

תהיה המסלה סלולה לפניך. הנה, בהיות הקב"ה פועל בנו הפעלות שהוא פועל בסדרים המיוחדים והדרכים שרצה, צריך שנבחין שני מיני חקים שחקק בענין זה: המין האחד - כל שתלוי בפעולותיו יתברך, והוא כלל כל דרכי ומשפטי השפיעו; והשני - כל מה שתלוי בהתפעלות שלנו בקבלתנו, והוא כלל כל דרכי ומשפטי קבלנו ממנו יתברך.

ואמנם, החק הראשון, שהוא חק השפיעו, יתחלק גם הוא לשנים; וזה, כי הנה קרא כתיב: "כאשר ייפר איש את בנו, ה' אלקיך מיסרד" (דברים ח, ה), והינו, כי אין המוסר שהקב"ה מיסר את ישראל מוסר נקם ומכת אויב, אלא מאהבה שהוא אוהב אותם כאב את בנו, שפן כתיב: "חושד שכמו שונא בנו, ואהבו שחרו מוסר" (משלי יג, כד). הרי, שהמוסר נולד מן האהבה ממש, ונמצאת, תוכחת מגלה נולדת מאהבה מסתרת¹⁰⁰ (ע"פ משלי כו, ה). ושתיה תולדות טובות יוצאות מן השרש הזה: א - שהמוסר עצמו, אפלו בזמן שהוא נעשה, לא יעשה באכזריות חמה, אלא במתוק גדול, מפני האהבה המסתרת שאינה מנחת לכעס למשל ולהתאכזר; והשנית - שכיון שאפלו בשעה שהקב"ה מביא במשפט יצוריו, הנה כוננתו המסתרת אינה אלא לרחם ולהיטיב, לפעמים, אם יראה שאין פח בנשפטים לסבל המשפט - יפנה אליהם ברחמים, ויניח ידו מן המשפט לגמרי, והוא ענין: "עומד מכפא דין ויושב על פסא רחמים" (ע"ז ג:).

והרי, לנו עתה להבין כל השלש אלה בבאור פרמיהם, והתנאים המשלימים ענינם. ואמנם, צריך אני בתחלה להציע לפניך הקדמה אחת מצטרפת לכלל

» אור השכל »

100. זהו היסוד השלישי-האהבה המבלבשת בתוך המשפט עצמו כדי למתקן, שהדין לא יהיה קשה. לפעמים האהבה הנ"ל יכולה למתקן את הדין לגמרי עד להעביר אותו. עיין כללים ראשונים, כלל כ"א.

נמצאנו למדים שמידת האהבה (הנהגת אריך) מתלבשת בתוך הנהגת המשפט. זאת ועוד רבינו מציין כאן שעיקר ההנהגה הגלויה - היא הנהגת המשפט, ואריך (האהבה) (וגם אבא ואימא) אינם רק תוספות להנהגת המשפט. ראה סי' קנד על האהבה המסותרת במשפט.

מה שֶׁנִּבְאָר אַחֲרֵי זֶה, וְהִיא הַקְּדָמָה בְּרוּרָה מְאֹד לְרִגְלִים בְּחֻכְמוֹת וּמוֹפְתֵיהֶם.

[קלט] אַמְרָה הַנְּשֵׁמָה: אָמַר.

[קמ] ¹⁰¹ אָמַר הַשֶּׁכֶל: הָרַב הַגְּדוֹל הַרְמַב"ם זְלָלָהּ נִתְעוֹרַר עַל תֹּאֵר "יֶלֶד" הַנִּמְצָא בְּפִתּוּכִים נִעְתַק לְדַבְרִים אֲשֶׁר אֵין הַלְדָּה בֵּהֶם מִיַּחֲדָת. וְאָמַר ז"ל: [...] הַשְּׂאֵלָה זֹאת הַמְּלָא לְהַמְצֵאת הַדְּבָרִים הַפּוֹבְעִים - "בְּטָרָם הָרִים יֵלְדוּ" (תהילים ז, ב) [...] וְהַשְּׂאֵלָה עוֹד לְחִדּוּשֵׁי הַמַּחְשְׁבוֹת, וְמֵה שִׁיחִיבָהוּ מִן הַדְּעוֹת וְהַסְּכָמוֹת, כְּמוֹ: "וְיֵלֵד שֶׁקֶר" (תהילים ז, טו), וּמִמֶּנּוּ נִאֲמַר: "וּבִילְדֵי נְכָרִים יִשְׁפִּיקוּ" (ישעיהו ב, ו) עַב"ל (מורה נבוכים, חלק א, פרק ז). וְהֵעֵתַק הַתֹּאֵר הַזֶּה אֶל הַמַּחְשְׁבָה, הוּא וְכָל הַמַּתְדַּמִּים לוֹ, וְהִינוּ, כִּי כְּמוֹ שֶׁלְדַבֵּר הַמַּתְחַדֵּשׁ נִשְׂאֵל תֹּאֵר הַ"לְדָה", בֵּין הַדְּבָר הָעוֹמֵד בְּכַח לְצֵאת אֶל הַפְּעֵל נִשְׂאֵל הַ"הֲרִיזוּ", וְכַדְבְּרֵי הַפְּתוּב עֲצֻמוֹ: "הֲרָה עֵמַל וְיֵלֵד שֶׁקֶר" (תהילים שם,

— אור השכל —

שלוש תקופות אלה אצל האדם מקבילים לשלוש תקופות בהנהגת המשפט. בתקופה הא' - הדין הוא קשה מאוד, לא נראה כלל יושר המשפט, כמו העובר הזה שהוא מכוסה. התקופה הב' מקבילה לקטנות, הדין הוא ממותק חלקי אבל אין המעשים שלמים, יש חסרון מצד הדעת (מוחין דגדלות). התקופה הג' מקבילה לגדלות, המשפט נראה כיפוי ובשלמותו. אבל נראה שעכ"פ המשפט לא פועל לכד ויש אינטרקציה של הנהגות אחרות. כמו שנראה בפרק הבא, ההנהגה העיקרית, היא הנהגת התיקן הכללי (המול), והיא שיכולה לכפות הדין הקשה כדי להגיע אח"כ למשפט ישר. זאת ועוד, מבלעדי הנהגת התיקן הכללי אי אפשר להסביר כל הסבל והצרות של המאמינים (שזה היפך משפט הישר). ראה מאמרינו: צדיק ודע לו.

101. מברא לסימנים קמ - קנב: כסימנים הנ"ל הרב מבאר לנו שלבי הנהגת המשפט. אנחנו יודעים שהנהגת המשפט אינה אחידה בכל זמנים: יש זמן שהדין הקשה שולט, יש זמן שהדין הוא ממותק ויש זמן שהוא יותר ממותק. תקופות אלו הרי הם רמוזים אצל חז"ל: אלפיים שנה תהו, אלפיים תורה, ואלפיים - ימות המשיח (סנהדרין צו, ע"א). שלוש תקופות אלה של הנהגת המשפט מוצאים ביטוי אצל האדם. האדם לא בא מיד לעולם כמצבו השלם; התקופה הראשונה היא תקופת העיבור, התינוק נמצא כמעט אמו, ואינו נודע. תקופה השנייה היא זמן הקטנות - כל מעשיו הם בלתי שלמים וחסרי דעת. התקופה השלישית היא זמן הגדלות - האדם הוא גדול ומעשיו מתוקנים ושלמים, ונראה כהריא הנהגה ישרה.

שם); כי למי שהעתק הפעל האחר, יעתקו גם כן כל שאר פרטיו. ואמנם, ידענו שכל הסכמת עצה הנגזרת בטעם נכון, הנה יהיו לה מולידה, שהם ההנחות הראשונות. והרי, התולדה במולידה "בכח" קדם שתולד ממנה, ובהולדה - יוצאת מן הכח אל הפעל. ולא עוד, אלא שבהיות שכל דבר שמשתלם, הנה, שלמותו דבר נוסף על מציאותו - כי יש באפשרותו למצא זולת השלמות ההוא - אמנם, יגיעו אל סבת הדבר ההוא שני דברים, דהיינו: המצאו והשלמותו,¹⁰² כי הסבה המהוית היא הסבה המשלמת ומתמדת הקיים - שאין השתלם המסובב אלא שלמות הולדת הסבה, שבתוליד כל מה שבחקה להוליד, ימצא הנולד ההוא שלם בכל שלמותו. וכל זה פשוט למי שדרך דרכי החכמה.

ואמנם, כבר שמעת למעלה, היות כל עניני הנמצאות מתקשרים זה בזה, עד שכלם נמשכים זה אחר זה, ונולדים זה מזה. וכלם ביחד קשר אחד, ומציאות כלל אחד שאינו נשלם אלא בכל הפרטים האלה, ובוה תלוי יפיו ושכלולו של העולם, וכמו שבארנו דבר זה למעלה. והרי, זה לנו מקום רחב ידים הרבה מאד להתבונן ולהעמיק בחכמת הבורא יתברך שמו בבריאתו; כי כל ענין אשר נמצא בהנהגתו יתברך, נרע שיש לו - בהנהגה עצמה - ענין קודם יחייבו, ויקרא לו סבה ומוליד, והסבה הזאת היא שתוליד, והיא שתשלים הענין המתחייב ונולד ממנה. וזה הוא כלל הבונניות שזכרתי

» אור השכל »

102. המציאות של הנהגת המשפט - הוא ענין אחד ויש לו גדר בפני עצמו, דהיינו המדרגות (ו"ק) שעושים הבסיס להנהגת המשפט.

השלמתו - השלמת הנהגת המשפט הוא ענין אחר, דהיינו זה המוחין (הג'ר) שניתנים להנהגת המשפט, והוא ענין שנוסף למציאותה הבסיסית.

אמנם הרמח"ל כותב (בהמשך): "כי הסיבה המהוית היא הסיבה המשלמת ומתמדת הקיים" - זאת אומרת שאותה הסיבה (אימא) המולידה את הנהגת המשפט היא המשלימה (ע"י מוחין) אותה.

וזה הוא מה שכותב בהמשך: "והסיבה הזאת היא שתוליד, והיא שתשלים הענין המתחייב ונולד ממנה".

למעלה, שמתגלגלים בעולם משמי השמים ועד תחתיות הארץ, בהיות כל הנמצאות - העליונות והתחתונות, הגבוהות והשפלות - מתקשרות זו בזו, ונולדות ומתחייבות זו מזו. ובהשפיע הארון ב"ה אחת מהשפעותיו, לא נבחין בה מה שתפעל בעולם לבר, אלא גם מה שיש כלול בחקקה להוליד עוד ענין מתחייב ממנה, ומה שימשך ממנה בנמצאות יהיה תמיד בהשקפה אל הענין שהוא הכלול בחקקה. ואמנם, אם עוד ירצה הארון ב"ה, ויוציא מן הפח אל הפעל הענין שהוא המתחייב, הנה גם בעולם יפעל ענין היותר רשום ומציין שיהיה נמשך ממה שחדש בהשפעה בפעל - שמתחלה לא היה אלא נשקף לבר בכלל מה שהיה נפעל מן השפע הראשון, ועכשיו יחדש מציאותו בפעל; וגם בזאת יבחן מציאותו בכלתי שלמות, ובשלמות.

וכל אלה ענינים פשוטים ליודעים דרכי החכמות המופתיות; ואמנם, כאשר נעמד להתבונן על בריאתו יתברך בדרכים ומשפטים האלה, נמצא חכמה רבה ועמקה, ויובנו לנו סתרים רבים מן התורה, ויתרו ספקות וקשיות רבות¹⁰³ הנמצאות בענין ההנהגה והאמונה, למי שלא ידע אלה הדרכים.

[קמא] אמרה הנשמה: אין ספק אצלי, שאי אפשר להשיג אפלו אותו המעט מזער שהאדם יכול להשיג בחכמות מעשיו יתברך, אלא בדרכי

» אור השכל »

מצבים שונים של המשפט, ולפי התקופה (תורה, תורה, משיח) משתנה אופיו של המשפט (אבל לא מהותו), ויתכן שכמצב אחד (כגון כוונת בית המקדש בתפארתו) הדין יהיה יותר ממוחק, ובגלות מצרים (עיבור - תורה) הדין יהיה קשה מאוד. ראה להלן סי' קמב - קמו.

אכל עכ"ז בכל מעשה שהוא יתברך עושה, הכוונה התכליתית היא רק הטוב, והתיקון הכללי.

103. ע"י הכנה אמיתית ועמוקה של הנהגת המשפט ושליביה השונים (עיבור, קטנות, גדלות) אפשר לתרץ הרכה קושיות כתורה: איך ריבוננו של עולם פעם אחת מוריד את המכול ומשחית כל הארץ, ופעם אחרת יותר מרחם על כריותיו; למה פעם הדין יותר קשה מפעם אחרת (ודאי אפשר לסבור, כמו רוב מפרשים, בגלל שחטא פלוני יותר גרוע מהשני, או מדת הדין היתה נטויה). אבל התשובה היא שיש

הַלְמוּד וְהַחֲכָמָה; וּמִי שִׁרְצָה לְפָנֶם בַּחֲקִירוֹת אֵלֶּה זֹלַת הַהֲכָנוֹת וְהַלְמוּדִים
הַמְצַטְרָכִים לוֹ אֵינוֹ אֵלָּא זְרוֹן, וְלֹא יוֹכֵל לְהַצְלִיחַ.

[קמב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: נִדְבַר עֲתָה עַל מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ בּוֹ, שֶׁהוּא מִדַּת מִשְׁפָּטוֹ יִתְבַּרֵּךְ
הַיִּשְׂרָאֵל וְהַמִּתְקַן. וְזֶה, כִּי מְצִיאוֹת הָעוֹלָם הֵיזָה בְּזִמְנֵי הַזֶּה - שֶׁהוּא כָּל זִמְנֵי
עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּכָל עֲנִינֵיו וְתוֹלְדוֹתָיו - תְּלוּי רַק בְּמִדַּת מִשְׁפָּטוֹ יִתְבַּרֵּךְ, לְפִי
שֶׁזֶה הוּא עוֹלָם וּזְמַן שֶׁהֵכִינוּ הָאָדוֹן ב"ה לְהִרְאוֹת בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִשְׁפָּטוֹ. וְאֵין עֲנִינֵיו
שֶׁל הָעוֹלָם הֵיזָה מִתְקַן אֵלָּא בְּהַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה עַל יִשְׂרָאֵל, וְכִמוֹ שֶׁכְּתוּב:
"נֹדַע ה' מִשְׁפָּט עֲשֵׂה" (תהילים ט, ז), וְכָתוּב: "וַיִּגְבֹּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט"
(ישעיהו ה, טז), וְכָתוּב: "מִלֶּךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ" (משלי כט, ד). וְהֵינּוּ, שֶׁאֵינוֹ
טוֹב לְעוֹלָם כָּלֵל מַה שֶׁהֵקֵב"ה מִנִּיחַ לְרָשָׁעִים לְהַתְּהוֹלֵל וְלַהֲרִים קַרְנָם, וְהֵנָּה,
הַצְּדִיקִים מְדַכְּאִים, וְשִׁמְנָא נֶצַח - וְדָא אֵין זֶה טוֹב לְעוֹלָם, אֵלָּא רַע; אֲבָל
הַטוֹב הוּא, אֲדַרְבָּא, שֶׁהֵקֵב"ה יַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט, וְשִׁכְנִיעַ אֶת הַרָשָׁעִים וַיִּשְׁפִּיל
הַגָּאִים, וַיְרוֹמֵם הַצְּדִיקִים וַיְרִים כְּבוֹדָם, וְכֵן נֶאֱמָר: "שִׁמְחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת
מִשְׁפָּט" (משלי כא, טו), "וּבִאֲכֹד רָשָׁעִים רָנָה" (משלי יא, י).

וְנִמְצָא, שֶׁהַזְּמַן שֶׁהֵקֵב"ה מִנִּיחַ לְרָשָׁעִים הַחֲבַל אַרְבֵּי - שֶׁהֵם גּוֹבְרִים בְּעוֹלָם
וּמְשַׁחֲתִים אֶת הַיִּשְׂרָאֵל וְאֶת הַצְּדִיקָה - אֵין נִקְרָא זֶה לְגַבְיָו אֵלָּא, כְּבִיכּוֹל,
שְׁנָה¹⁰⁴; וּבִשְׁעָה שִׁיקֵץ מִהַשְּׁנָה הַזֹּאת, נֶאֱמָר בּוֹ: "וַיִּקֶץ כִּישָׁן ה' וְגו' וַיִּדַּע צְרוּי

⌘ אור השכל ⌘

עינא. מ"ט. דכתיב הנה לא ינום ולא יישן
שומר ישראל. ישראל דלעילא. וכתיב אשר
עיניך פקודות... אמר ר' שמעון לר' אבא למאי
היא רמיזא. א"ל לנוני ימא. דלית כסותא על
עינא ולית גבינין על עינא. ולא ניימין ולא
בעיין נטורא על עינא. כ"ש עתיקא דעתיקי
דלא בעי נטורא. וכ"ש דאיהו משוגח לכלא
וכלא מתזן ביה ולא נאיב, הו"ד הנה לא ינום
ולא יישן שומר ישראל, ישראל דלעילא."

104. מצב של שינה כהנהגה שייך רק
כהנהגת המשפט (ועיר אנפין), כמו שנמצא
בתקופה של המן הרשע (שאמר: ישנו עם -
ודרשו כאסתר רבא: אלוקיהם ישן); אבל
כהנהגה של אהבה (אריך אנפין) כתוב: "לא
ינום ולא ישן" - לא שייך שינה.
עיין זהר חלק ג, דף קכט ע"ב: "עיניו
דדישא חוורא [של אריך] משתניין משאר
עינין. לית כסותא על עינא. ולית גבינין על

אחור" (תהילים עח, סה"ס). וזה, כי בשלמא אם באמת היה רוצה הקב"ה להנהיג עולמו רק בחסד ובהטבה גמורה - שלא יהיה בעולם רע כי אם טוב - זה היה נקרא תקון לעולם; אבל היה צריך שלא יהיה מציאות לעונות כלל, ולא יהיו נעשים מעשים שפוגמים הטוב ומעוותים אותו, וכמו שיהיה לעתיד לבוא; דכתיב: "יתמו חטאים מן הארץ" (תהילים קד, לה), וכמאמרם ז"ל: "חטאים פתיב" (ברכות י). ואז היה נקרא שהעולם מתנהג רק בחסד, והיגו, שלא היה יצר הרע, אלא בני אדם עובדים את ה' בהכרח, כמו שכתוב: "ועשיתי את אשר בחקי תלכו" (יחזקאל לו, כו). אבל שיהיה הקב"ה ממתין לרשעים שתתמלא סאתם - שבין כך ובין כך לא יהיה העולם אלא תוהו ובוהו, ושסוף סוף הרשעים יאכדו - ודאי אין זה חסד, אלא דין קשה מאד; פי אדרבא, כבר זכרנו מאמר הפתוב למעלה: "ואהבו שחרו מוסר" (משלי יג, כד), וכתיב: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על פן אפקד עליכם את כל עונותיכם" (עמוס ג, ב); וכמו שאמרו ז"ל (ע"ד). שהקב"ה נפרע מישראל מעט מעט, שלא ירבה עליהם הרע שיצטרכו להיות מתמעטים, חס וחלילה, אלא אדרבא, רוצה הוא בתקונם, וכמו שבארנו.

ונמצא, שבהיות הקב"ה חפץ בעולמו, הנה ישב, כפיכול, להנהיגו במשפט תמיד, לנקות ממנו כל רע המתילד בו מעט מעט, ואז נמצאו דברי העולם מתקנים ומברכים, ומצליחים כלם הצלחה רבה. אך, אם חס וחלילה, אין זכות בעולם, והרשע גובר הרבה, הנה הקב"ה אומר: "אסתירה פני מהם"

» אור השכל »

מדברים בא"א, הוא בתיקונים שנתקן לצורך הז"א. והם תיקונים לפי הגדלות, לקיימם כמ"ש אפילו בזמן שד"א הוא בסוד קטנות. והז"א בזמן קטנותו מסתלקין המוחין ונשאר השינה. אבל בא"א בסוד מה שהוא שורש זה לז"א, אין עיניו בסוד השינה, אלא, הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל."

נראה לכאורה שהשינה שייכת רק בהנהגת המשפט בפרצוף זעיר אנפין, ובזמן הקטנות. ראה אדיר במרום, עמ' שיט: "ואמנם כבר אמרנו, [שבארץ] נשרשים תקוני הז"א בסוד הגדלות, להתקיים כך אפילו כשיש קטנות למטה. והענין, שכבר ידעת שכל מה שאנו

(דברים לב, כ), וכתוב: "הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים לא, יח), ומיד החשך גובר - הרשע והסכלות, והחכמה נשפלת, והאמת משלכת, וכל דברי העולם מתקלקלים ונפסדים. וכבר אמרו רז"ל: אין לך יום שאין ברכתו וכו', ונפול [אפלו] מעם הפרות (סוטה מח.), ואין הצלחה - לא בדברים הגופניים, ולא בדברים הנפשיים.

והנה, אם באמת פגת הקב"ה היה רק ליסר הרשעים, כבר היה העולם נחרב בעבורם. אך, פיון שאין פגתו אלא להיטיב¹⁰⁵ - ואין מוסרו ותוכחתו אלא מאהבה, כמו שבארנו - על פן רצה לכונן קיום מציאות לעולם אפלו בזמן שאין זכות, שהקיום הזה לא ישתנה ולא יתמוטט. והנה, ישתמש לצורך זה מרומומותו ושליטתו - שהוא אינו משעבד לשום חק, ואין לו שום כפיה, על פן יוכל לקיים את העולם גם שאין בני אדם הגונים. אמנם, צריך שתביני היטב הענין הזה, כי הבחנות רבות יש בו, כי לכאורה נמצא חוטא נשפר¹⁰⁶ - שיתקיים העולם בלי שיצטרך לזכות, ויתקיים במדת חסד ואהבה תחת חטאי הרשעים - אבל כשתבחיני כל מה שצריך להבחין בענין זה,

== אור השכל ==

106. היות שריבונו של עולם רוצה בקיום העולם גם בזמן שמתגברת הרשעות, דבר זה נובע ממדת אהבתו (אריך) - שפועלת תמיד גם בזמן העלם המשפט, אז נראה לכאורה חוטא נשכר, ודהיינו שהרשע מקבל שכר טוב ונהנה מן ההפקר. הרמח"ל מחדש כאן דבר גדול: ההנאה הזאת שנהנה הרשע בזמן ההסתר נובעת ממדת אהבתו שמטיבה לכולם.

אפשר לומר סברה שסוברים רוב העולם על החוטא נשכר: שהרשע מקבל שכר בעולם על המעשים הטובים (הקטנים שלו) וזה כדי לקבל אח"כ עונש ואכזר, זאת אומרת שההנאה שמקבל החוטא היא תמורת שכר זכויותיו בעולם הזה.

105. להיטיב כאן - פירושו החזרת הרע לטוב, ודהיינו שהוא ית' נותן בהתחלה מקום לרע לכשינוצח. זאת אומרת (כמו שכתב המחבר לעיל בסי' שלנו) אם הקב"ה היה רוצה להנהיג את עולמו רק בחסד ובהטבה גמורה, אז לא היה רע ויצר הרע "ובני האדם היו עובדים את ה' בהכרח". זאת לא הכוונה שלו יתברך. כוונתו ג"כ שלא ישתמש במשפט במלא תקפו נגד הרשעים שאז יהיה חרבן גמור. לכן המסקנה היא, שהקב"ה רוצה להנהיג את עולמו בשתי הנהגות כאחד: הנהגת האהבה והנהגת המשפט. הנהגת האהבה - להמשיך חסד, השפע או לפחות הקיום (כשאין זכויות); והנהגת המשפט - לבטל ולהעביר את הרע מן העולם (ראה סי' קמו).

תמצאי חכמה עמקה בסדרי הנהגתו יתברך. וזה, כי הנה כבר שמעת, שהאדון ב"ה הוא שחדש רק ברצונו אפלו מציאות החסרון שגורמים העונות, ומציאות התועלת שגורמים המעשים הטובים; וסדר סדרי הנהגות מתקנות וישרות, סובבות על הקטב הזה, ובאלה תלויה הצלחת העולם הזה בכל עניינו. ובהחזיקו במשפטו על פי כל הסדרים האלה, יהיה העולם מצליח בכל חלקיו. ואם יגרמו העונות שהקב"ה יהיה כמו מואם, חס וחלילה, בבני העולם, וירחק מהם, הנה סדרי ההנהגות האלה יתבלבלו - כי לא יחזיק בם האדון ב"ה - וימצאו הקלקולים בכל דברי העולם חס

⊞ אור השכל ⊞

מכריעים את בעליהם לצד הטוב האמיתי כלל, לא מצד כמותם ולא מצד איכותם... אכן כדי שלא תהיה מדת הדין לוקה, שישארו מעשים אלה בלי גמול, החזק שינתן להם שכרם בעוה"ז כמ"ש, ונמצא הזכות שהוא כלה זאינו מגיע להעצים בהם שום מעלה אמיתית". ראה שם גם ס"ז, ח.

נמצאנו למרים, שהקבוצה הזאת המאברת עולם הבא שלה היא בעצם מצומצמת מאוד, ורוב בני ישראל זוכים לעולם הבא, והרבה דרכים למקום: יסורים, גהינום, גלגול, יסורי צדיקים המכפרים על הדור כולו, ועוד.

ומה שכתב הרב בדעת תבונות הוא חידוש גדול ונורא, והוא: שעל ידי ההנהגה הזאת של אהבה יש טוב גם לרשעים, והדבר נובע מהסתור וביטול המשפט עצמו, ואז משפיע מטורבו לכולם לצורך הקיום של העולם. ונמצא גם החוטא נשכר, אבל זה לא הפקר הנהגה, אלא דוקא "מעומק העצה", וזהו מה שכתב המחבר בהמשך (בס"י שלנו): "אבל כשתבחיני כל מה שצריך להבחין בענין זה, תמצאי חכמה עמוקה בסדרי הנהגתו ית". ראה מאמרינו על הצדיק ורע לו. ראה ג"כ הערה 112, ולהלן ס"י קמו.

עיין רש"י עירובין, דף סה ע"א: "לשלם בו שכר לרשעים - ששוחין ושמתין ומקבלין עולמן בחייהם".

עיין ג"כ רש"י סנהדרין, דף ע"א: "לשלם שכר לרשעים - שמתערנין בו בעולם הזה ומקבלין בו שכר מצוה שעושין בעולם".

ראה סברא זו גם אצל רמח"ל בדרך ה', חלק ב, פרק ב, ס"ד וס"ו (והוא ע"פ ירושלמי פאה, פרק א, הלכה א):

"ואמנם גזר עוד חסדו ית' להרבות ההצלה לבני האדם, שימצא עוד מין צירוף אחר למי שיתכן בו הצירוף, דהיינו למי שגבר בו הרע תגבורת גדול, אך לא כל כך שיהיה משפטו להאבידו לגמרי, והוא כלל עונשים שהיותר רשום בהם הוא הדין בגהינם. והכונה בו הוא להעניש החוטא כפי חטאיו, באופן שאחרי הענישו לא יהיה עוד חוב עליו על המעשה הרע שעשה".

[1] "אכן הרשעים הגמורים, הם אותם שנתעצם בם בעוצם רוע מעשיהם עבירות כל כך גדול וחשך כל כך רב, עד שנשחתו כנופם ונפשם באמת, ושבו בלתי ראויים בשום פנים להרבק בו ית'. והנה אפשר שימצאו בידם קצת מעשים טובים, אבל הם מעשים שבעלותם במאזני צדקו ית', אינם

וְחִלְיָהּ; אֲךָ, אִם יִחְזִיק בָּהֶם לְהַעֲמִידֵם עַל בְּרִים, כָּל הַבְּרִיּוֹת עַל מְקוֹמָם יָבֹאוּ בְּשָׁלוֹם.

וְאִמָּנָם, יֵשׁ הַנְּהִיגָה אַחֶרֶת וְזִמְן אַחֵר¹⁰⁷ - שֶׁהִיא בְּרִבּוֹת הַזְּכוּת בְּיִשְׂרָאֵל, וְכִמוֹ שִׁיְהִיָּה לְעֵתִיד לָבוֹא, בְּעֵת הַתְּתַקֵּן הָעוֹלָם תְּקוּן גָּמוּר - וְהוּא שִׁיְהִיָּה הַקַּב"ה מְשַׁנֵּה מִצַּב הָעוֹלָם לְטוֹבָה, וַיִּבְטַל מִמֶּנּוּ כָּל רָע; וְהִינּוּ, שְׁלֵא יִהְיֶה יֵצֵר הָרָע בְּנִשְׁמוֹת, וְלֹא נֹק וְהַפְסֵד בְּשׁוּם בְּרִיָּה, וְאִזּוּ יִנְהַג הָעוֹלָם בְּתַקְוֵן גָּדוֹל. וְהִנֵּה, זֶה יִהְיֶה תְּקוּן לְעוֹלָם לְפִי שִׁיְהִיָּה הָעוֹלָם מְזֻמָּן וּמוֹכֵן לְהַנְּהִיגָה הַזֹּאת, כִּי יִבְטַל מִמֶּנּוּ הָרָע - וְאִזּוּ, לֹא יִצְטָרֵךְ עוֹד הַמְּשַׁפֵּט, אֲלֵא יִתְנַהֵג בְּרַחֲמִים גָּמוּרִים וּבְהַטְבָּחָה שְׁלֵמָה. וְכָל מָה שֶׁעֲכָשׂוּ נִסְתָּר מִיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵי שֶׁהַמְּקוֹם גָּרוֹם לָהֶם בֵּן, לְהִיוֹתוֹ מְקוֹם שֶׁהַחֲשָׁד שׁוֹלֵט בּוֹ לְצַרְךָ הַעֲבוּדָה - דְּהִינּוּ, לְנִסְיוֹן שֶׁל הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוֹ - הִנֵּה, לְעֵתִיד לָבוֹא יִגְלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה כְבוֹד ה'" וְגו' (ישעיהו מ, ה).

אִמָּנָם, יֵשׁ זִמְן שֶׁהַקַּב"ה מִתְּרַחֵק, כְּבִיכּוֹל, מֵעוֹלָמוֹ, וְאִין מְשַׁפֵּטוֹ נַעֲשֶׂה, וְאִין מְשַׁלְּתוֹ מִתְּגִלִּית, וְהִיָּה רָאוּי שִׁיִּחְרַב הָעוֹלָם. אֲלֵא שְׁגַם בְּזִמְן הַהוּא הַקַּב"ה רוֹצֵה בְּקִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאִזּוּ מְקִים אוֹתוֹ רַק בְּכַח מְשַׁלְּתוֹ, כִּי מִצַּד הַמְּשַׁפֵּט אִינוֹ רָאוּי לְהַתְּקִים, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ מְרוֹמְמוֹתוֹ - שֶׁאִינוֹ נִפְגָּם¹⁰⁸ וְאִינוֹ חֹסֵר בְּעוֹנוֹת בְּנֵי הָאָדָם - לְקִים הָעוֹלָם שְׁלֵא יֵאָבֵד. אֲבָל אִינוֹ מְרַבֵּה לוֹ טוֹבָה וְהַרְוּחָה, אֲלֵא אֲדַרְבָּא, אִינוֹ נוֹתֵן לוֹ כִּי אִם קִיּוּם מְצַמְצֵם לְבַד - מָה שְׁאִי אֶפְשָׁר בְּלֹאוֹ הַכִּי - בְּכַדֵּי שִׁיתְקִים; כִּי אִין הָעוֹלָם מִתְּקַן שִׁיתְנַהֵג בְּהַטְבָּחָה זֹאת, אֲלֵא

» אור השכל ז «

107. ההנהגה המדובר עליה כאן, הוא הנהגת המשפט בזמן מוחץ דגדלות, דהיינו זהו זמן של המשפט הישר על ידי תגבורת הטוב.

108. בזמן התווה - שאין משפט מתוקן - הקב"ה משפיע מחסדו מתוך הנהגת האהבה, אבל רק כרי לקיים הנכראים. ובאותו זמן משתמש מרוממותו (הנהגת אריך) ושליטתו, שהוא אינו משועבד לשום חוק, מדרגה זו של אריך אינה נפגמת לעולם, ועליה נאמר: "אם חטאת מה תפעל כרי". ראה הערה 98.

אֲדַרְבָּא, לֹא דִי שְׂאִין הָרַע סָר מִמֶּנּוּ, אֲלֵא שְׂגוּבֵר בּוּ יוֹתֵר. אֲלֵא שְׂהַקֵּב"ה רוּצָה שְׂלֵא יֵאבְדוּ מַעֲשָׂיו, וּבִכְחַ מְשַׁלְתּוּ הַיְחִידָה מְקִימוֹ, אִפְלוּ שְׂהַדִּין נוֹתֵן שְׂיִחָרְבִי; אֲמַנִם, רַק בְּצִמְצוּם גְּדוֹל, כְּמוֹ שְׂבִאֲרָנּוּ.

וְהִנֵּה, אִזְ נוֹדַע שְׂהָעוֹלָם רָאוּי לְהַתְּנֶהֱגַ עַל פִּי דֶרֶךְ מְשַׁפְּטוֹ יִתְבַּרְךָ, וְתִקְוֵנוּ תְלוּי בּוֹהַ, וּמוֹרָה עַל זֶה הַצִּמְצוּם הַזֶּה שְׂזוֹכְרָנוּ, וְהָרַע שְׂגוּבֵר, שְׂאִין הַפְּטֵעַ מִתְעַלָּה לְמוֹכָה כְּמוֹ שְׂיִהְיֶה לְעֵתִיד לְבוֹא, אֲלֵא אֲדַרְבָּא עוֹמֵד בְּחֻקוֹת שְׂחֻקֵּק בּוֹ הָאֲרוֹן ב"ה לְפִי סֵדֵר הַהִנְהָגָה הַמְשַׁפְּטִית. אֲלֵא, שְׂלְפֵי שְׂהַקֵּב"ה נִתְרַחֵק וְנִסְתָּר מִן הָעוֹלָם - אִין הַמְשַׁפְּטֵי נַעֲשֶׂה, וְהָאֲרִץ נְהִיָּתָה תוֹהוּ וּבוֹהוּ, וְהָרִשְׁעִים שׂוֹלְטִים בְּעוֹלָם בְּעִזּוֹת פְּנִיָהם כְּחִיָּה רַעָה שְׂבִיעֵר, וְאִין דוֹרֵשׁ וְאִין מְבַקֵּשׁ, וְהַכֵּל מַעֲוֹת וּמְקַלְקֵל. וְרַק הַקֵּב"ה מְקִים עוֹלָמוֹ בְּכַח רְצוֹנוֹ הַבְּלָתִי מִשְׂעַבְד לְשׂוֹם חֵק, קִיּוֹם גְּרִידָא, עַד שְׂיֵצֵא לְאוֹר מְשַׁפְּטוֹ, כְּמוֹ שְׂפְתוֹבוּ: "וּמְשַׁפְּטֵי לְאוֹר עַמִּים אֲרִגִּיעַ" (ישעיהו נא, ד).

וְהִנֵּה, כְּשֶׁנִּדְרַק עַל כָּל הַמְּצַבִּים הַמִּתְחַלְּפִים בְּעוֹלָם בְּעִנְיַן גְּלוּי מְשַׁפְּטוֹ זֶה יִתְבַּרְךָ אוֹ הַסְּתֵרוֹ, נִמְצָאָם בְּהַדְרָגָה מְסֻדְרִים בְּסֵדֵר גְּדוֹל, וְהֵם חֲמִשָּׁה¹⁰⁹

» אור השכל »

109. אלו הם השלשה שלבים במשפט שראינו לעיל (בהערה 101), אמנם כשמתפרטים נעשים חמישה, וכנגדם יש ה' תקופות, ואלו הם:
- התקופה הא': התוהו, מבריאת העולם עד יציאת מצרים, והוא מקביל לזמן העיבור.
 - התקופה הב': הגלות, ובזכות התורה, תקופה זו מקבילה ליניקה (קטנות).
 - התקופה הג': זמן בית המקדש, באותו זמן היו גילויים מכח הנסים, זמן גדלות א'.
 - התקופה הד': ימות המשיח, גילויים ע"י השגות נבואיות, זמן גדלות ב'.
 - התקופה הה': זמן העליות הוא זמן של השגות עליונות, שאחר ימות המשיח.
- נמצאנו למדים, שלעיל כללנו התקופות ג -
- ד - ה בזמן ובשם אחד, והוא: גדלות; אבל בעצם ישנם הבחנות בגדלות. ראה כללים ראשונים, כלל כג:
- "א] והנה ב' האלפים תוהו הם הם הנהגת הקטנות, שאין בעולם אפילו תורה, והיו בני האדם משתקעים בחומריות ממש, כענין "אשר בשר חמורים בשרם חרמת סוסים זרמתם". ולכן בגלות מצרים נא' "וימררו את חייהם כר' בחומר" כר', וכמו שמבואר זה הענין בזהר ותיקונים, כי האבות התחילו לתקן לשעתם, ולא נשלם הענין כי אם במתן תורה, וכמבואר במקומו.
- "ב] אמנם הגלות הזו, הנה הוא הנהגת היניקה, שז"א הוא ר"ק לכד כידוע, חוץ משעת התפילה, שהרי תורה יש, וזה נמשך

וְכִמּוֹ שֶׁנִּבְאָר. וְתִרְאֵי אוֹתָם אֶחָד אֶחָד בְּזִמְנֵיהֶם, שֶׁהָיוּ וְשִׁיְהָיו עַד סוֹף
שְׁלֵמוֹתוֹ שֶׁל הָעוֹלָם שִׁיְהִי לְעֵתִיד לְבוֹא.

❧ אור השכל ❧

עולם הבא, שהם כנגד ענפי א"ק [כמו שסבר הרב פרידלנדר זיע"א]. נלענ"ד שכאן הוא מדבר על התקופה שכנגד העליות של ז"א. והגם שהעליות (בכתבי האר"י ז"ל) מתארים הזמנים הקדושים: שבת ויו"ט, אבל נראה מדברי המחבר שהעליות רומזים ג"כ על תקופה מיוחדת בהנהגה, והיא אחר ימות המשיח (ולפני עולם הבא).

עיין כללים ראשונים, לה: "ענין העליות של השבתות וימים טובים, הענין הוא, כי העיקר כשאנו מזכירים קטנות וגדלות דז"א בכח"ה ההנהגה הוא שמצב ז"א לעשות המעשים בעולם הוא בקטנות או בגדלות, פירוש דרך משל - זמן הגלות הוא לפי הנהגת העולם ביניקה, וזמן הגאולה הוא שיהיה ז"א במצב ההנהגה של העולם בגדלות, שתבוא ההנהגה ממנו בשלימות.

"אך הקטנות וגדלות או העליות של הימים - אינו שיגיע לעולם הנהגה של גדלות ממש, או של עליות ממש, כי אז היה משנה מצבו של העולם. אבל הענין, שאז שולטת העליה היא, הנעשית בזמנה לכל הפרטים, אבל אז אינה שליטה גמורה, אלא שליטה סיבוביית שמצד הזמן, כמו הכוכבים ששולטים בשעות היום והלילה, אך השפעתם המיוחדת משפיעים אותה בכל זמן למי שעלול לה. אמנם ודאי הוא שיגיע תועלת מן השליטה הזאת לכל הבריאה, אך אינה זאת ההשפעה המיוחדת המשנה מצבי המציאות ממש, אלא העונתית יותר עליו, ותוקפת קדושתה בזמן שהיא שולטת".

נמצאנו למדים, שחז"ל מהעליות של שבת וי"ט, ישנם גם כן עליות בהנהגת המשפט [ז"א] השייכים להנהגת העולם בזמן הגאולה באלף השישי.

מחג"ת המתגלים ביניקה, והרוח, שהם ממש מדריגות התורה שכתפארת, כידוע, אבל אין רה"ק ונבואה, אין אותות ומופתים.

"[ג] אך זמן בית המקדש היה הנהגת הגדלות, שהיו שם אותות ומופתים ונבואה, והם כולם ענינים הבאים ממחוי אר"א שבד"א. וכללא הוא - כל מה שלמעלה מן הטבע בא ממה שהוא למעלה מן הרו"ק, אמנם הנה לא נתקדש העולם, ולא היתה הנבואה כי אם ליחידים, והכרת הארון ב"ה לא היתה אלא מכח האותות והמופתים.

"[ד] אך ימות המשיח הם הנהגת הגדלות השני, ואז נא: "קדוש יאמר לו", כמ"ש, שההארה רבה על החומר, עד שהחומר עצמו מתקדש, והנבואה פשוטה על כל ישראל, כמ"ש "אשפוך רוחי על כל בשר", ואז תהיה החכמה מוטבעת בבני אדם בחוקם, כמו שהיא במלאכים, ולכן "לא ילמדו עוד איש" וכו'.

"ואמנם עד הגדלות השני אינו נקרא עדיין עליה, אלא השלמת המציאות. כי העיבור הוא תחילת הבנין, והיניקה - השלמתו, שיש דברים שאינם נשלמים אלא ביניקה. והגדלות הוא הגדלת כל האיברים הבונים, שיהיה בהם כל הכמות הראוי בהם. ועד הגדלות השני אין נמצא עדיין בספירות כל מה שראוי להיות בהם, כי כיון שז"א צריך שיהיה בעל מוחין - אין ענינו נשלם עד שישלטו המוחין לגמרי, וכמ"ש. [ה] אך מן הגדלות השני והלאה הם עליות ממש, שמשנתית מדריגתו של ז"א לעליו. וכן ימצאו עליויים אחר עליויים למדריגות בני האדם מימות המשיח והלאה".

ראה גם כן קל"ח פתחים קכה, קלא. אמנם אפשר כאן ברעת תבונות, לחישוב האם רבינו מדבר בעליות של אחר הגדלות הב' של ז"א, או מדבר על העליות בתקופת

הַמְשַׁפֵּט - הַמְזוּרָה כָּל רַע עַל יְדֵי הַעֲנָשִׁים; כִּי עַד שֶׁלֹּא יִגִּיעַ הַזְּמַן הָעֵתִידִי שֶׁהַקֵּב"ה בְּמִשְׁשֵׁלְתּוֹ יַמְחֶה הַחַטָּאִים, הַנֶּה, אִין דְּרַךְ לְנִקְיוֹן הָעוֹלָם אֵלֹא יִשָּׁר הַמְשַׁפֵּט.

וּנְמִצָּא, שְׂכֵשְׂאֵנִי אוֹמֵר לָךְ, מִדַּת הַמְשַׁפֵּט - רְצוֹנִי לוֹמֵר: הַמְשַׁפֵּט הַיָּשָׁר, הַמְנַקֵּה הָעוֹלָם מִן הָרָעוֹת. אֲךְ, בְּהַתְעַלֵּם הַמְשַׁפֵּט הִיָּה בְּדֶרֶךְ קְלִקוּל וְלֹא בְּדֶרֶךְ תִּקּוֹן - דְּהֵינּוּ, לֹא שְׁנַמְחִים הַפְּשָׁעִים, אֵלֹא, שְׂאֲדַרְבָּא, הָעוֹלָם כְּמוֹ נִמְאָס, וְהָרָעָה גּוֹבֵרֶת עָלָיו. אִזְּ הַהֲנַהֲגָה הִיא לְפִי הַהֶסְתֵּר הַגָּדוֹל, שֶׁפָּנֵי הָאֲדוֹן יִתְבָּרַךְ נִסְתָּרִים מִן הַבְּרִיּוֹת, וְאִזְּ מְשַׁמֵּשׂ בְּעוֹלָם הַתּוֹהוֹ וּבּוֹהוֹ.

וְאִמְנָם, יֵשׁ לָךְ לְדַעַת הַקְּדָמָה גְּדוֹלָה, וְהִיא: שְׂבִאֲמַת אִין הַקֵּב"ה מוֹאֵס יִגִּיעַ כְּפִיּוֹ לְעוֹלָם, חֵס וְחִלְיָה, וְאִינוּ עוֹזֵב וּמִנִּיחַ אֶת הָעוֹלָם; אֵלֹא, בְּשַׁעֲהַ שְׁנִרְאָה כְּאֵלוֹ הָעוֹלָם עוֹזֵב מִמֶּנּוּ, הָעֲנִיָּן הוּא, שְׂאֲדַרְבָּא, הָרִי הוּא מְחַדֵּשׁ טוֹבָה לְעוֹלָמוֹ, וּנְפִלְאוֹתָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו תְּמִיד כָּל הַיּוֹם רַק לְתַקּוּנּוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא לְקְלִקוּלוֹ; אֵלֹא שֶׁהוּא מְסַתֵּיר עֲצָתוֹ הַסֵּתֵר גְּדוֹל מְאֹד, וְאִזְּ נִמְצָא הָעוֹלָם כְּמוֹ עוֹזֵב, וּבְנֵי הָאָדָם סוֹכְלִים עֲנָשֵׁי חַפְּזֵי הֵם. וְכַךְ אָמְרוּ רַז"ל עַל יַעֲקֹב אֲבִינוּ ע"ה: "וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְמָה הִרְעַתְּם לִי" (בראשית מג, ו), רַבִּי לִוִי בִּשְׁם ר' חֲמָא בַר חֲנִינָא: מֵעוֹלָם לֹא אָמַר יַעֲקֹב אֲבִינוּ דְּבַר שֶׁל בְּטָלָה אֵלֹא כֵּךְ. אָמַר הַקֵּב"ה: אֲנִי עוֹסֵק לְהַמְלִיךְ בְּנֵי בְּמִצְרַיִם, וְהוּא אוֹמֵר: לְמָה הִרְעַתְּם לִי! הוּא דְּהוּא אָמַר: 'נִסְתָּרָה דְּרַפִּי מִה' וְגו' (ישעיהו מ, כז) "כ"ר, צא, יג). וְהֵינּוּ, כִּי כָּל זְמַן שֶׁהִיָּה יַעֲקֹב אֲבִינוּ בְּצַעַר עַל פְּרִישַׁת יוֹסֵף מִמֶּנּוּ, הַקֵּב"ה לֹא הִיָּה אֵלֹא מְגַלְגֵּל גְּלִגּוּלִים לְהַמְלִיךְ יוֹסֵף וּלְהַחְיֹת אֶת יַעֲקֹב בְּשִׁלּוֹה, אֵלֹא שְׂמַתוּךְ שְׂעֵצָה עִמָּקָה הִיָּתָה,¹¹² הִיָּה הַצַּעַר עוֹבֵר עַל יַעֲקֹב. וְזֶה בְּנֵה אָב: שֶׁלְכַל עַלֵּי

« אור השכל »

112. ענין עצה עמוקה חוזר הרכה ככתבי רמח"ל, והוא מורה על התחבולה כביכול שיש כמעשיו ועל כוונת ההטבה שנמצאת בהם. זאת אומרת שהוא ית' כעצמו כרא את הרע,

אנכי אנכי הוא מוחה פשעך למעני - נא' כך. רכון כל העולמים ליחודך אנו מקיים באמת גלה לנו יחודך ומחה פשעינו וקדשנו כקדושתך, לישועתך קייתי ה'".

שְׁרוּצָה הַקֵּב"ה לְהֵת לְאָדָם אוּ לְעוֹלָם, הִנֵּה, כֹּל זְמַן הוֹדְמָן הַטּוֹב, אֵינוֹ מוֹדְמָן וְכֹא אֵלָא מִתּוּךְ עִמָּךְ עֲצָה נִסְתָּרָת, וְעַל כֵּן יִקְרָה לוֹ קָדָם צַעַר. וְהָרִי, זֶה כְּעֵינֵן שְׂאֵמְרוּ ז"ל: "שְׁלֹשׁ מִתְּנוֹת טוֹבוֹת נִתְּן הַקֵּב"ה לְיִשְׂרָאֵל, וְכֹלֵן לֹא נִתְּנָן אֵלָא עַל יְדֵי יִסּוּרִין" (בְּרֻכּוֹת ה.).

וְנִחְזֹר לְעֵינֵינוּ. כִּי הִנֵּה, הַמְּדַרְגָּה הָרִאשׁוֹנָה בְּמַצְבֵי הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא בְּהוּיֹת מִשְׁפָּטוֹ יִתְבָּרֵךְ נִסְתָּר, וְאֵינוֹ מִתְגַּלֵּה לְנִקּוֹת הָרַעוֹת מִן הָאָרֶץ; וּבִזְמַן הַהוּא אֵין הַקֵּב"ה נוֹדַע בְּעוֹלָמוֹ. וְכִבֵּר אִמְרָנוּ אֵימָתֵי הוּיָ זְמַן זֶה, וְהֵינּוּ: בּוֹמָן גְּלוּת מִצְרַיִם.

הַמַּצְבַּ הַשְּׁנִי - הוּא הַזְּמַן בּוֹמָן הוּיָ, אֲשֶׁר אֵין נִבְיָא וְחֻזָּה, וְאֵין אִתְּנוֹ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים לְחִיב כֹּל הָאָדָם לְהַכִּיר גְּדֻלוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ; אֲמֵנָם, יְהִיֵּה אֵיזָה גְלוּי יוֹתֵר, וְאֵיזָה יִדְעָה מְגֻדְלוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְתִרְאֵי, כִּי גְלוּת מִצְרַיִם, וְדָאֵי לֹא הוּיָ בְּגְלוּת הַהוּא לְפָנָיו וְלֵאחֲרָיו - שְׁהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשְׁקָעִים בְּעַבְדוּתָהּ, וְלֹא הִיתָה תּוֹרָה, וְלֹא הוּיָ יִשְׂרָאֵל אִמָּה נְבֻדְלוֹת בַּחֲקוּתֶיהָ וּמִצְוֹתֶיהָ בְּיוֹם הַהוּא, וְלֹא הוּיָ בְּנֵי אָדָם מִבְּרִיִּים שְׂמוֹ שֶׁל הָאָדוֹן ב"ה כֹּלָּל וְעֵקֶר. וְאֲמֵנָם, עֵתָהּ, הִנֵּה יֵשׁ תּוֹרָה, וְעַל כֵּן, אֵף עַל פִּי שְׂאֵנַחְנוּ בְּגְלוּת, לֹא יִקְרָא זְמַן שֶׁל תּוֹהוֹ, כְּמוֹ שְׁקִרָאוֹ לְשֵׁנֵי הָאֱלֹפִים הָרִאשׁוֹנִים (ע"י סְנֵהֲרִין צו.), כִּי יֵשׁ תּוֹרָה, כְּמוֹ שְׂבִאֲרָנוּ, שְׂכִבֵּר נִתְּנָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְהִנֵּה בִּידְיָנוּ לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, תּוֹרָה לְאֵל, וְשְׂמוֹ שֶׁל הָאָדוֹן ב"ה נוֹדַע בְּעַמּוּס.

« אור השכל »

בַּעֲצָה עֲמוּקָה שֶׁל אוֹתוֹ צִדִּיק שֶׁקְבוֹר בַּחֲבוּרָן, דְּכַתִּיב: יִדְעֵ תְדַע כִּי גַר יִהְיֶה זֹרְעֵךְ". רֵאָה ג"כ כַּמְדַּבֵּר רַבָּה, פְּרֻשָּׁה ט, פֶּסֶקָה כד. וְהִנֵּה הַרְמַח"ל כּוֹתֵב שְׂדוּגְמָא זֹאת שֶׁל יַעֲקֹב וּמְכִירַת יוֹסֵף הִיא בְּנִין (כְּנָה) אֵב לְהַכְנִיחַ כֹּל הַמְּאֹרְעוֹת.

הַיִּצֵר הָרַע וְגַם הָעַנְשִׁים, אֲמֵנָם כֹּל הַכוּוֹנָה הִיא לְטוֹבָה לְסוֹכֵב הַכֹּל לְחִיקָן הַכִּלְלִי שֶׁל כֹּלֵל הַבְּרִיאָה. רֵאָה סִימָנִים קֶסֶם-קֶעֶא, וְגַם ס"י נד. מוֹשֵׁג זֶה שֶׁל עֲצָה עֲמוּקָה מְקוּרָו בַּחז"ל, כְּעֵינֵן מְכִירַת יוֹסֵף; רֵאָה סוּטָה דף יא, ע"א: "וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעַמְּק חֲבוּרָן, א"ר תְּנִינָא כּוּר פּפּא"

הַמְצַב הַשְּׁלִישִׁי - זִמְן שֶׁהַקֵּב"ה תּוֹפֵס מְמַשְׁלָה עַל עוֹלָמוֹ בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים גְּלוּי לְכָל הָעַמִּים, לְדַעַת שֶׁה' אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל; וְהֵינּוּ: כָּל זִמְן הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי וְאַמָּנָם, תְּכִינֵי, שֶׁאֵפְלוּ הַגְּלוּי הַזֶּה הוּא גְּלוּי מִבְּחוּץ,¹¹³ פְּרוּשׁ, שְׂאִין פֶּאֵן גְּלוּי אֵלָא מְצַד הַפְּעֻלוֹת לְבַד, מִכַּח הַמוֹפְתִים הַנִּרְאִים - שְׂאֵם הָיוּ אוֹתָם הַמוֹפְתִים חֲסָרִים, הֲרִי, לֹא הִיְתָה הָאֲמוּנָה מִתְּפַרְרַת. אַמָּנָם, אִין זֶה תְּכִלִּית הַגְּלוּי, מִה שֶׁהַקֵּב"ה רוֹצֵה שִׁיְהִיָּה כְּבוֹדוֹ נִגְלָה בְּעוֹלָמוֹ.

הַמְצַב הַרְבִּיעִי - הוּא שִׁיתְּנֵלָה הַקֵּב"ה לְכָל פְּרִוְתָיו מְצַד הַיְדִיעָה וְהַהֲשָׁגָה,¹¹⁴ לֹא מְצַד הַמוֹפְתִים; אֵלָא שִׁירָאוּ כְּבוֹדוֹ יִתְּבַרְךָ, וְיִשְׁגוּהוּ בְּרַבּוּי הַדַּעַת

❧ אור השכל ❧

ברוך של הבנה. ואז כולם משיגים אותו בידיעה ברורה ופנימית ולא מכח הפעולות בלבד. זה סוד גדלות שנייה - שלא נותן מקום לשום ספק, אלא מתברר לאדם: "כי כל רוכי משפט אל אמונה ואין עול". הבירור הזה הוא רק בסוף - בימות המשיח, ורק אז יהיו הדברים ברורים: "ודאו כל בשר יתדירו".

והנה מצב הזה של: "ומלאה הארץ דעה" הוא של אחרית הימים בשעה של המלכות (הנוקבא - הארץ) מתמלאת מן הדעה העליונה של החכמה סתימאה של אריך, ואז נקרא שגם הנהגת המשפט (ז"א) נשלמת. באדיר במרום (עמי קלד) במאמר ארוך ועמוק מפרש לנו הרמח"ל איך חכמה סתימאה (אריך) מתפשטת לצורך ז"א (הנהגת המשפט) וממשיכה לו המוחין (חכמה-בינה-דעת) דרך הצינורות (אבא ואימא). ומסוד החכמה סתימאה עצמה מקבלת גם השכינה (נוקבא דז"א) את הדעה. וז"ס ומלאה הארץ דעה, ואז לא ירעו ולא ישחיתו, כי הכל יהיה מתוקן מכוח החכמה סתימאה הזאת.

ראה סודם של רברים באדיר במרום, עמי קלה: "כי למעלה האוירא מחבר הכתרא עם הח"ס; ולמטה, מזולא מחבר התהומות, שהם יסודות הנוקבא המעלים מיין נוקבין, עם הדכורין המורידים מיין דכורין שהם הט"ל

113. זמן בית המקדש הוא זמן של גדלות ראשונה; ההנהגה היא הנהגת המשפט, והמשפט הוא משפט מתוקן וממותק על ידי התסר - וזה מה שאנתנו אומרים: מוחין דגדלות. בזמן בית המקדש היתה תשובה וכפרת עוונות תמידית, אם לא באופן פרטי, היתה באופן כללי: הכהן גדול והכהנים היו מכפרים כל הזמן על העם. ויש עונש רק בהעדר תשובה. נמצאנו למדים, ביטול העונש ע"י תשובה נובע מכח המשפט בעצמו (ראה מסילת ישרים פ"ד).

זאת אומרת שכזמן בית המקדש, הנהגת המשפט היתה מתוקנת, אמנם על ידי אותות ומופתים - שהם היו בעצם הסיבה של ההתעוררות והתשובה של ישראל. לכן אומר הרמח"ל: שמצב זה, הוא לא האיריאלי, היות שאין האמונה מתבררת בדרך הדעת וההשגה. ההתפעלות של הלבבות היא חיצונית - מצד האותות והמופתים.

"הגילוי" שעליו מדובר כאן הוא גילוי המשפט הישר בכחינת (ראה ס" קמב): "נדע ה' משפט עשה" (תהלים ט, יז); "ויגבה ה' צבאות במשפט" (ישעיה ה, טז).

114. זהו המצב האידיאלי של המשפט, כשהוא מתגלה בדרך הפנימיות (מוחין), דהיינו

וְהַחֲכָמָה. וְהוּא מַה שֶּׁנֶּאמַר: "כִּי מְלֵאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' פָּמִים לַיָּם מִכִּסִּים" (ישעיהו יא, ט), וְכִתִּיב: "כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן" (שם נב, ח), "וְנִגְלָה כְבוֹד ה', וְרָאוּ כָּל בֶּשֶׂר יַחְדָּו" (שם כ, ה). שָׁאז לֹא יִצְמָרְכוּ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים לְאַמַּת הָאֱמוּנָה, אֲלֵא מִצַּד הַיְדִיעָה וְהַשְׁגָּה, כְּכֹל הַנְּבִיאִים וְכֹל הַמְּלָאכִים הַמְּכִירִים הָאֵל יִתְבָּרֵךְ מִצַּד הַשְּׁגָתָם; וְזֹאת הִיא יְדִיעָה בְּרוּרָה וְאַמִּתִּית, שְׁלֹא יִפֹּל עָלֶיהָ שׁוֹם סֶפֶק. וְכֵן הִיְתָה הַשְּׁגַת כָּל יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי, דְּכִתִּיב: "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ" (דברים ה, ד); וְאוֹמַר: "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם" (שמות כ, יט); וְנֶאמַר: "בְּעֵבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרֵי עֲמֹךְ, וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם" (שמות יט, ט), שְׁלֹא תִהְיֶה הָאֱמוּנָה מִצַּד הַמוֹפְתִים - שֶׁבִּנְפֹל אִיזָה סֶפֶק בְּמוֹפְתִים עֲצֻמִּים תִּתְבַּלְבַּל הָאֱמוּנָה - אֲלֵא יְדִיעָה בְּרוּרָה מִצַּד הָרְאִיָּה וְהַשְׁגָּה, שְׁאִין שָׁם סֶפֶק כְּלָל.

וְאַמֵּנָם, הִנֵּה לְמִצִּיאוֹת הָאָדָם יֵשׁ עֲלוּיִים, וְלִפֵּי עֲלוֹי מְצִיאוֹתוֹ וְזוֹכּוֹ, בֵּן תְּרַבָּה לוֹ הַהֲשָׁגָה וְהַיְדִיעָה, וְזֶה פְּשׁוּט. וְזֶה כְּלָל הַמְּצַב הַחֲמִישִׁי - שֶׁהוּא זְמַן הָעֲלוּיִים,¹¹⁵ בְּהַתְּעֻלוֹת מְצִיאוֹת הָאָדָם, וְהַתְּעֻלוֹת הַשְּׁגָתוֹ. כִּי הִנֵּה, עַד שְׁלֹא

— אור השכל —

עצמה יש גם כן בחינת המזל "ונקה", ומצד זה הוא נקרא דע"ה, בסוד נוקבא. והנה לע"ל, מלאה הארץ דעה את ה', והוא כי מזל "ונקה" נאמר, מלאה הארץ קנייך, להקביל למה שיש בה מציאות מן הח"ס, שעליו נאמר, כולם בחכמה עשית; אבל לע"ל יתגלה יותר, כי יתגלה ענין זה בסוד, דע"ה את ה'. כי אפילו לז"א יגיעו הדברים כך, בהיות הדעת מתעורר בכח בחינת הח"ס. וזהו, דעה את ה' כמים לים מכסים, שהוא גלוי הח"ס בנוקבא". נמצאנו למדים, שגילוי החכמה סתימאה בתוך נוקבא דז"א (הנהגת המשפט) מאפשרת גילו הדעת.

115. ראה הערה 109, זמן העילויים הוא בא אחר הגדלויות. מדובר בהשגות ובהכנה

כנ"ל. אמנם כבר אמרתי שיש במזל "ונקה" סוד כתרא, וגם סוד ח"ס גם כן, ובסוד כתרא הוא ענין הז"א, בסוד, יום [וכר] יודע לה' (זכריה יד, ז). וענין הזה מפורש באדרא זוטא, בסוד אבא ואימא היצאין ממזלא, כי או"א אינן אלא התפשטות הח"ס לצורך הז"א, ועל כן הז"א הוא המוכן ראשונה בענין זה. ובסוד זה מזל "ונקה" נעשה שורש לז"א, ויכול להמשיך המוחזק בסוד או"א מח"ס. ובאמת שורש הז"א מצד עצמו, הוא מכתרא דא"א. אך המוחזק שלו מאז"א, בסוד ח"ס. ועל זה הסוד נאמר, אשריך ישראל מי כמוך (דברים לג, כט). ובסוד אחר הוא מחבר או"א בסוד זיווג. וזהו נמשך מן האוירא כנ"ל, שהוא מחבר את הכתרא והמוחא. אך סוף האוירא הוא הקרום העומד להבריל הח"ס בפני עצמו. ומסוד הח"ס

נגלית הנהגתו יתברך וממשלתו בידיעה הברורה - שהיא מצד הידיעה - אפלו פעם אחת במדרגה ראשונה, נקרא שעדין לא נגלה המשפט הזה, ולא עמדה הממשלה על מתכנתה. אך, פיון שנעשה זה פעם אחת - הרי, המשפט נודע; משם והלאה אינו אלא תוספת ועלוי. ואלה העלויים יהיו אחר שכבר נעשה הגלוי הראשון - כי יהיה הקב"ה מזכר מצאיות פני אדם, ולפי הזכרם, כך יגלה להם גלויים יתרים מפבורו וגדלתו ב"ה.

והרי, זה פלל ההדרגה שעשה הארון ב"ה למדת משפטו, מתחלתה עד תשלומה: כי בתחלה אינו אלא ראוי להיות ומזדמן להעשות, אך לא נעשה; ואחרי כן מתגלה מעט, ועם כל זה אינו נקרא מגלה, כי עדין צריך להוסיף בו ענינים שיעידו עליו, שהם המופתים והנפים; ובהגלותו באותותיו, הרי נשלם מה שצריך לגלוי המשפט, אך מצד מה שהוא [חוי] ממנו; ועוד יש

✽ אור השכל ✽

יש לנו ת"ל ידיעת מצאיותו ית' ושלימותו, ותורת ה' אתנו, ולפניו אנחנו עובדים. אמנם אין אות ואין נביא, וחסרה ההשכלה האמיתית שהיא רוח"ק. כי אמנם מה שהאדם משכיל בשכלו על ידי עסקו האנושי לגבי מה שמשכיל ברוח שכל נשפע, אינו אלא כערך הגוף אל הנשמה. מצב שלישי טוב מזה, הוא כמצב זמן בית המקדש, שכבר היו אותות ומופתים, ונבואה במין האדם, אך לא נמצא השפע הזה מתפשט בכלו אלא ביחידים, וגם להם בקושי, כי כבר נמצא לדבר מניעה ועיכוב. מצב רביעי טוב מכלם, והוא מה שיעדו עליו הנביאים לעתיד לבא, שלא ימצא הסכלות כלל, ורוח"ק יהיה שפוך על כל המין האנושי, בלא קושי כלל. והנה אז יקרא שנגמר בנינו של המין האנושי, כי משם והלאה עילויים יהיו לו, ועד נצח נצחים יתענג.

עילויים אלה באים בסוף אלף השישי ואינם העילויים שבאים בעולם הבא אחר התחייה. וכבר ביררנו הענין בהערה 109.

העמוקה של גילוי יחודו. עילויים אלו טעונים זיכורו של האדם והשלמתו, מבחינת הידיעה והשגה נבואית.

ראה כללים ראשונים - כלל כט: "כי הם הכנות יתירות ותוספת עילויים בכללות הטבע של התחתונים המושרש בכ"ן, והוא מה שמעלה הנוק. ויורדים לעומתם המיין דכוריק, שהם ההשפעות החדשות לעומת ההכנות המתחדשות".

ראה ג"כ דרך ה', חלק ב פרק ת, ס"ד: "כשנביט אל כלל מצבי העולם מאז הבראו, כפי המקרים שקרו בו ומה שיעדו עליהם הנביאים, נמצא בדבר הדרגה רביעית, ונחשוב המין האנושי כלו כאדם אחד מעת הולדו עד עמדו על פרקו כראוי. והנה נמצא מצב אחד שהסכלות והחשך גבר בו תגבורת גדול, שנעדרה ממנו הידיעה האמיתית בכורא ית' ובשלימותו העדר גדול. והוא מה שקראו החז"ל, שני אלפים תהו. המצב השני הוא מצב טוב מזה שזכרנו, והוא כמצב זמנו זה, שהנה

השלום גלוי מצד עצמו, פרוש: מצד הידיעה וההשגה, שהוא עצמו יהיה משוג; ועוד יש תוספת גלויים יתרים ממנו, כפי התעלות מציאות הצרכים להשיגו.

והנה, אראך דבר נעים - איך לכל ההדרגה הזאת יש דגמה בעולם.

[קמו] אמרה הנשמה: ודאי אחפץ לשמע אותו.

[קמח] אמר השכל: תראי יצירת האדם בהדרגותיה; כי הקב"ה היה יכול להוליד האדם משכלל בכל שלמותו ודאי אם היה רוצה - כי אין לו מונע - והוא, לא כן עשה, אלא כמה חסר האדם ביום לדתו, והוא הולך ומשתלם מעט מעט. ותמצאי, שהוא מראה ממש על כבודו ותפארתו ונהגתו בגלוי ממשלתו, כמו שהוא מסבב ומנהג את העולם בחמשת המצבים שזכרנו, שהם הם גדלתו [אצ"ל: גדלתו] של העולם שהולך וגדל בגדלתו של האדם, וכבודו של מקום שהולך ומתגלה בהדרגה הגדולה הזאת.

הנה, ראשית מציאותו של האדם הוא על ידי החבור של השתפים בו - הם אביו ואמו, הם הם נגד המולידים אשר לכל תולדה - ואמנם, הוא סגור בכמן אמו כל ירחי העבור; אחר, יולד ויצא לאויר העולם, ושוב יגדל מעט הלוך וגדל, והוא אינו משלם עדין - לא בקומתו ולא בדעתו - עד שיעמד על צביונו; והנה, בתחלה ישתלם בדעתו עד שיתחייב במצות - והוא בן י"ג - ועם כל זה, עדין אינו שלם, ועודנו נער; אחר כך, ישתלם ויעמד על פרקו לגמרי; ומשם והלאה, יש לו עלויים על עלויים כבואו בימים - בהדור הזקנה, ועמרת שיבה, ומעם זקנים - אשר רב שנים יודיעו חכמה.

והנה, כל זה דגמה לסדר מעשיו בהדרגה אשר זכרנו למעלה. ונמצא, שהאדם עצמו - שהוא הנהוג ממנו יתברך - מראה בעצמו ההנהגה אשר הוא יתברך מנהגו, וכבר זכרנו מזה למעלה.

[קמט] אמרה הנשמה: ודאי דבר מתקבל מאד הוא, שיהיה דמות האדם רומז לסתרים עליונים ממעשיו יתברך.

[קנ] אמר השכל: וגם כל שאר בריאות העולם הם כך - כל אחת ואחת דגמא לאחד מסתרי הנהגתו יתברך, וכונה המחשבה העליונה לעשות לכל סדרי הנהגותיה דגמא בעולם הזה, ומכאן נמשך רב המון הבריות, שכל בריה ובריה מראה על אחד מסדרי הנהגתו יתברך. ונדונים כל מקרי הבריה ההיא - בכל צורותיה וסגלותיה - על פי עניני הסדר ההוא העומד לראות בו, עד שנמצאו כל מדותיו יתברך כמו שרשים, והבריות ענפים להם ממש, שמציאות הבריות האלה תלוי במציאות המדות ההמה. וכבר מזה נמשכו מראות הנביאים, שפרצות הארון ב"ה להראות להם מדות ממדותיו, הנה, בדמות הנבואי הראה להם האריה והשור, וכל שאר הענינים שבאו בנבואות, וזה פשוט.

ונשלים עתה הענין שאנחנו בו. כי הנה, לפי מה שבארנו, נמצנו למדים, שלכל מדה ומדה - יש ענין המדה ההיא, וכח המדה ההיא, פרוש: הכח איך תוכל לגלות הענין שבחקה. כי המשפט, הוא כלל דרכי השכר ועניש - אם לחסד אם לשבטו - נכללים בשלשה ראשים, שהם: מדת החסד, מדת הדין, ומדת הרחמים; אך, כח הגלות המשפט הזה על פי דרכיו, הוא המשתנה מעת לעת - שהוא מתרבה או מתמעט¹¹⁶ - ונמצא הגלוי חסד או יתר. הא למה זה דומה? לבני האדם שדמותם בכל איבריהם שוה, אך הכח מתחלף מאחד לשני הרבה מאד - על כן, יעשה אחד מה שלא יעשה חברו; ובאדם אחד עצמו, יהיה שנוי בכחו מזמן אחד לזמן אחר, וזה פשוט. פן

» אור השכל «

116. כהנהגה יש ענין המדה הפועל, ויש גדלות, אלה הם המדרגות של הגילוי שהם גילוי הכח של אותה מדה. מה שמשתנה הוא משתנים לפי הזמנים. גילוי הכח של המשפט. עיבור - קטנות -

הדבר הזה, שהאל יתברך מנהג העולם במדת משפטו זאת תמיד, ויקים כל חקות הבריאה התלויה בדרכי משפטו - אבל בהגלות יותר או בהתעלם, וכמו שבארנו. וכאן נמצאו ההבדלים שבין ימים לימים בכל ימות השנה, שיש ימי הקדש וימי החל, וההבדל ביניהם - גלוי פחות או יותר מהשגחתו יתברך בבחינת הקדשה, וכמו שנבאר עוד לפנינו, בסיעתא דשמיא. ואמנם, להיות כל דברי ההנהגה חקוקים - דבר דבר וסבותיו, הנה, ודאי צריך שהסבות יספיקו לכל מה שיש להבחין בתולדותם ודאי, ועל כן, יצטרך להבין בפרט ענין הסבות לדברים,¹¹⁷ ואיך הם מולידים את תולדותם, לדעת מה שמתחלף בתולדה. ואמנם, כדי שנבין הענין הזה היטב צריך שנעמיק בו יותר, וכמו שתשמעי עתה.

[קנא] אמרה הנשמה: וכי לא טוב הדרך שדרכנו עד כה? ואין הידיעות האלה מספיקות להבין דרך התנהג הבריאה?

[קנב] אמר השכל: טוב וישר מה שאמרנו. אמנם, צריך לדעת - שעל פי פונת ההנהגה נעשה מהות הנבראים הנהוגים, וזהו העמק שאני אומר לך שצריכים אנו לדעת עתה, והינו: מציאות מהות הנבראים, וכל מקריו המתחלפים - לעמת ההנהגה להשתוות לה.

הנה, כבר שמעת ענין העולם השפל הזה, שהוא מקום חשוך ופחות, שכל עניניו המתילדים בו הם ענינים חשוכים ופחותים. וכבר שמעת גם כן, איך כל מה שיש במציאות הוא דבר מחדש מרצונו, ותלוי רק בגזרתו ובמאמרו.

« אור השכל »

הנבראים. כמו שאצל האדם המוחזק שלו עושים ההבדל המהותי בינו לבין אחרים, וכינו לבין עצמו בתקופות השונות בחייו; כך בהנהגה העליונה המוחזק שמקבלת הנהגת המשפט מהנהגה שיותר עליונה (מאבא ואימא ומאריך) הם העושים ההבדל המהותי בהנהגה.

117. אחר שהסביר לנו רכיני שלכי גילוי הנהגת המשפט, הוא רוצה כעת ליכנס לסיבות הפרטיות בתוך ההנהגה הזאת המולידות המהות בנבראים.

סיבות אלה הם הנקראים המוחזק, והם העושים השינוי בהנהגת המשפט ובאיכות

ונמצא, שהיות המקום הזה בחשבו - זה ודאי תלוי במאמר פיו יתברך, שמעמידו בתכונה זאת. והרי, אם היה רוצה, היה יכול להגיה השכו הרבה, ולעשות ענינו יותר נשא ונכבד, וזה פשוט. ואמנם, בענין ערך מציאות העולם והאדם - אם ביקר ואם בשפלות - יש לנו מקום רחבי-ידים מאד לעין ולהתבונן בו, כי נמצא בזה חכמה עמקה להבין כמה מעלות של עליו והשפלה יש לאדם בעולמו. ובאמת, הפרטים אין להם סוף כלל, אך הכללים אינם כל כך, והם מפתחות גדולים להבין סתרים גדולים ממעשיו יתברך.

ונאמר עתה, כי הנה, פשרצה האדון ב"ה לנהג את עולמו במדת המשפט, שהוא דרך השכר וענש, הצרך שימצא בעולם הטוב והרע - וממילא שיהיה האדם בנוי בתכונה אחת, ונהוג בהנהגה אחת, שיוכלו לפל בו שניהם, הטוב והרע, בשקול אחד; מה שאין כן אם היה רוצה האדון ב"ה לנהג את העולם לפי טובו ואור פני חסדו - שאז כל הפריות יש להם להיות נשלמות ומתקנות מהארת פניו יתברך, ולא יהיה רע בעולם. ומציאות האדם יהיה מעלה - שלא יפלו בו הרעות, ולא יהיה מקום בו אלא לטוב, ליקר, להארה, ולחכמה. על כן, נמצא, שמציאות האדם - בשפלותו ועלויו - תלוי בדרך הנהיגו יתברך את האדם עצמו, כי לפי מה שירצה בהנהגתו - ירצה במציאותו. על כן, במדת המשפט תלוי השפלת העולם, להיות הוא ועניניו שפלים ופחותים. וזה ענין מה שבארתי לך למעלה כבר מענין השפעתו יתברך: שלהיותה השפעתו יתברך שמו, לא היתה ראויה להיות אלא השפעת קדשה רבה ודברים יקרים ונכבדים, אלא שרצה הקב"ה להלבישה בדברים שפלים - שאינם ראויים לה - אלא שכך צריך לעולם השפל הזה לפי התכלית המכון בו.

ואולם, אף שהעולם הזה שפל וחשוך, הנה, פשנדקדק בו, נמצא שאינו חשוך לגמרי - שלא יהיה בו אור כלל - אלא יש בו דברים של הארה; פרוש, כי החמירות הגופני המתיחס לבהמיות השולט בעולם הזה - זהו

החֶשֶׁךְ שֶׁאֲנַחְנוּ מְפִירִים בּוֹ; אֲךָ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּל לְגַמְרֵי מֵאִזְוֵה דְבָרִים שֶׁל הָאָרֶה, דְּהֵינּוּ מֵה שֶׁאֵינוֹ חֲמֻרֵיּוֹת אֶלָּא רוּחַנִיּוֹת; כִּי עַל כָּל פְּנִים יֵשׁ הַדִּיעָה וְהַחֲכָמָה בְּבְנֵי אָדָם, וְיֹדֵת מִזֶּה - יֵשׁ הַתּוֹרָה, יֵשׁ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כָּלֵם דְּבָרִים שֶׁאֵינָם מִחֶק הַחֲמֻרֵיּוֹת. מִכָּל אֵלֶּה נִלְמַד שֶׁיֵּשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה הִרְפָּה שֶׁל חֶשֶׁךְ וְאוֹר, וְנִבִּין מִדְּרָגוֹת חֲשֹׁכוֹ וּמִדְּרָגוֹת הָאֶרֶת בְּכָל הָעֵתִין וְהַזְּמַנִּים,¹¹⁸ וְנִבִּין מִדְּרָגוֹת הַחֶשֶׁךְ לְכַד וּמִדְּרָגוֹת הָהָאָרֶה לְכַד, וְאֵז נִבּוֹא עַד תְּכוּנַת כָּל הַמְקָרִים הַמִּתְחַלְּפִים בּוֹ.

וְאִמָּנָם, הַחֶשֶׁךְ וְהָהָאָרֶה, כְּכַד שֶׁמַּעֲתָ מֵה הֵיא וּמֵה מְקוֹרָהּ, פְּרוּשׁ: כִּי חֶשֶׁךְ הוּא כָּל הַחֲמֻרֵיּוֹת וְהַטְּבָעִיּוֹת הַגּוֹפְנֵי, וְהָאָרֶה הוּא כָּל הַרוּחַנִיּוֹת; שְׁזֵה מֵה שֶׁנִּבְדְּלִים בּוֹ הַנִּבְרָאִים הַתְּחַתּוֹנִים הַשְּׁפֵלִים שֶׁאֵינָם קְדוּשִׁים, מִן הָעֲלוּוִיִּם שֶׁהֵם קְדוּשִׁים - לְפִי שְׁכָלֵם הָאָרֶה, וְאִין שֵׁם חֲמַר. וּמְקוֹר הַחֶשֶׁךְ הוּא, שֶׁאִין הַקַּב"ה מְשַׁפֵּיעַ שְׁפַע רוּחַנִי - כְּמוֹ שֶׁהִיָּה רָאוּי לְהִיּוֹת שְׁפַע אֵלְקֵי - אֶלָּא מְשַׁפֵּיעַ שְׁפַע לְפִי בְּחִינַת הָעוֹלָם הַשְּׁפֵל הַזֶּה. וּמְקוֹר הָהָאָרֶה - שֶׁהַקַּב"ה יִשְׁפִיעַ שְׁפַע אֵלְקֵי בְּמִשׁ, רוּחַנִי וְקְדוּשׁ.

וְנֹאמַר עֵתָה, כִּי בְּהִיּוֹת הָאָדוֹן ב"ה רוּצָה לְנַהֵג הָעוֹלָם בְּמִשְׁפָּט, אִז יִשְׁעֲבַד, בְּכִיכּוֹל, הַשְּׁגַחְתּוֹ לְמַעֲשֵׂי הַתְּחַתּוֹנִים, עַד שֶׁמַּעֲשִׂיהֶם הַטּוֹבִים יַעֲוֹרוּ הַשְּׁגַחְתּוֹ לְטוֹבָה, וְהָרַעִים יִמְנְעוּ מֵהַשְּׁגַחְתּוֹ הַהַטְּבָה, וְכְמוֹ שֶׁבְּאֶרְנוּ עֵינֵין זֶה לְמַעֲלָה כְּכַד; וּבְרִצּוֹתוֹ לְנַהֵג הָעוֹלָם בְּאִהְבְּתוֹ לְכַד, יִשְׁתַּמֵּשׁ מִמְּמִשְׁלָתוֹ שֶׁאֵינָה מְשַׁעֲבֶדֶת לְשׁוּם חֶק, וְאֵינָה צְרִיכָה לְבְרִיּוֹתָיו כָּלֵל,¹¹⁹ כְּעֵינֵין שֶׁנֹּאמַר: "לְמַעַנִי לְמַעַנִי אַעֲשֶׂה" (ישעיהו מ"ח, י"א), וְאִז אִין מְקוֹם לְרַע כָּלֵל, אֶלָּא לְטוֹב. וְעַל כֵּן, בְּנַהֲגוֹ אֶת הָעוֹלָם בְּאִהְבְּתוֹ זֹאת וּבְמִשְׁלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאֶרְנוּ, אִז יִשְׁפִיעַ

» אור השכל »

118. כמו שכבר יראה יש הרכבה של חושך ואור, כך בהנהגת המשפט יש הרכבה של המוחין (האור) בדין (כר"ק) של המשפט. ראה הערה 120.
119. בהנהגת המשפט ישנה פעולה מיוחדת ממנה. ראה הערה הבאה.
- שנובעת מאהבתו ית', הנקרא כתר. כתר זה הוא מוח אחד של הנהגת המשפט (ד"א), אבל מקורו מהנהגת האהבה (אריך). ההשפעה היוצאת מכאן מקדשת לגמרי המושפעים ממנה. ראה הערה הבאה.

שַׁפַּע אֱלֹקֵי וְקָדוֹשׁ עַל כָּל הַבְּרִיּוֹת, שִׁיתְקַדְשׁוּ בּוֹ, וְכִמּוֹ שִׁפְתוֹב: "וְהִיא הַנְּשֹׂאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם קָדוֹשׁ יֹאמֶר לוֹ" (ישעיהו ד, ג); אֲךָ, בְּרִצּוֹתוֹ לְנַהֵגוֹ בְּמִשְׁפָּטוֹ לֹא יִשְׁפִיעַ שַׁפַּע רֹחַנִי, אֲלֵא מֵה שְׂרָאוֹי לְגִשְׁמִיּוֹת לְבָר.

נִמְצְאוּ בִידֵינוּ שְׁלֹשׁ מַדְרָגוֹת הַשְּׁפָעוֹתוֹ יִתְבַרַךְ¹²⁰: הַרְאֵשׁוֹנָה - הַהִשְׁפָּעָה שֶׁל הַגִּשְׁמִיּוֹת שְׁעוֹשָׂה הַדְּבָרִים הַשְּׁפִלִים; וְהַשְּׁנִיָּה - הַשְּׁפָעַת הַרֹחַנִיּוֹת הַגְּמוּר, פְּרוֹשׁ, שֶׁהִיא כָּל הָעוֹלָם מִתְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ הַקְּדוּשָׁה לְגַמְרֵי כָּל חַלְקָיו;

— אור השכל —

יהיה ענין רוחני ואלקי, אך לא ישלול החומר, אלא יתרכב בחומר עצמו, והיינו שיניח לו מציאות, אך יתרכב בו להאיר חשכו בצד מה שיצטרך. ואחר המין הזה יבוא מין הארה אחרת, שיהיה הנמשך ממנו חומריות ממש. והנה שלושה המינים האלה הם - כתר, חכמה וכינה, וד' תחתונות. כי הכתר הוא המין הראשון השולל החומריות, וזה כלל אריך אנפין. וחר"ב נמשכים בהדרגה אחר הכתר, כי גם הם הארה המולידה ענין אלקי ורוחני, אך לא שולל החומר, ואלה הם אבא ואימא. וד"ת הם ההארה שמוציאה החומריות, והם כלל זעיר אנפין ונוקבא. ונמצא שד"א שהוא העיקר, כי מלכות היא סופו של ד"א, הוא כלל ההארה המוציאה העה"ז. אבל בעה"ז יש החומריות, ויש ההארה הנרכבת בו, והיינו הדעה והשכל וכל שאר עניני הנשמה. ועיי' נבחין בז"א הו"ק, והם שרשי החומר, והג' ראשונות שהם המוחין הבאים לו מאו"א, והם הם ההארה הנרכבת בחומר. כי או"א, שהם המין השני של ההארה, שהוא המרכיב ההארה בחומר, הם מרכיבים בז"א ענין מה מהם, שהיא היא ההארה הזאת הנרכבת בחומר. ושיעור מוחין, בהיותם מוחין דקטנות או דגדלות או דעליות, הוא שיעור ההארה הנרכבת בחומר. וכאן הוא שיעור יקר הבריות ומעלתם, כי הר קצוות הם שרשי חמריותם, אך היקר הנכלל בהם - בג' ראשונות הוא נשרשי".

120. כל אלה הם מדרגות השפעת המשפט. הראשונה - הנהגת המשפט בלי המוחין, מצב (ד"א ברו"ק שלו) שגורם ועושה רק הדברים השפלים. השנייה - הנהגת הכתר, מוח עליון השולל החמריות ומקדש הכל בקדושה גמורה. השלישית - הנהגת המוחין הנרכבים עם ר"ק - שרשי החומר; השפעה זו מוסיפה יקר ורוחניות בזמן הגשמיות. ראה כללים ראשונים, כלל כג, עמ' רסט: "וכשנבחין ענינו לפי ענין ההשפעה, הנה נבין שספירות ז"א הם כלל ההשפעות המולידות דברי העה"ז החומרי. והענין הוא, כי הנה השפעתו ית' לפי ענינה, שהיא השפעה נמשכת ממקור הקדושה, היתה ראויה להלמד רק ענינים אלקיים רוחניים וקדושים, אלא שרצה האדון ב"ה שתהיה השפעתו נשפלת בענינה, שלא תוציא תולדות כמו שהיה ראוי לה להיותה אלקית, אלא כמו שרצה בה הרצון העליון. ונמצא גם בדבר הזה ההדרגה הנכונה, והוא שתתחיל ההשפעה ממה שהיא ראויה להיות, ותדר בהדרגה עד מה שהיא לפי הגזירה העליונה לצורך העה"ז. ועל כן ההארה הראשונה הנמשכת ממנו ית', היא הארה רוחנית ודקה שתשלוט החומר לגמרי, ולא תהיה לה תולדה אלא דקה אלקית ורוחנית, וזה המין הראשון. ואחריו יבא בהדרגה מין הארה אחרת, שהנמשך ממנה

והשפעה השלישית - היא השפעה המרכבת ההארה בתוך החמר, פרוש, שנותנת מציאות דברים רוחניים אפלו בזמן הגשמיית הזה, ואינם משנים הגשמיית כמו השניה שזכרנו, אלא משתפת אליו ההארה באותה המדרגה שמשתפת. ואמנם, ההשפעה השלישית הזאת אינה ממין ההשפעה השניה - כי הרי אותה השפעה מעברת החשך של החמריית, וזאת אינה מעברת; אמנם, היא פחותה מן השנית, ורק נגזרת ממנה, כי גם היא ענינה רוחנית והארה. אבל הבורא יתברך שמו שחדש כל המציאות הנמצאות, חדש כל המינים האלה בהשפעה, דהיינו: מין השפעה מקדשת לגמרי המשפעים ממנה; ומן המין הזה גזר מין השני, שמקדש - אך לא לגמרי - את המשפע ממנה. ועוד חדש המין הראשון שזכרנו, שהוא השפעה של גשמיית, לא יותר. ועוד הרפיב שני המינים - השני והראשון - בהרפכות ידועות מה שרצה, ובהרפכות מתחלפות, שבזמן אחד ירבו ובזמן אחר ימעטו, ויעשו תולדות מתחלפות במציאות העולם הזה. ומן ההרפכה הזאת יולד היות אפלו באדם הגשמי דברי ההארה, ובפרט התורה בעולם, ורוח הקדש באדם, וכמו שבארנו.

והנה, כֵּאֵן הוא ביחוד מקום התחלף הזמנים לחל ולקדש, כי ברכות ההרפכה מן ההשפעה הרוחנית בהשפעה הגשמית - תרבה ההארה על החמר בכני האדם. ויום שבת קדש הוא קדוש מכל שאר הימים, יען בו ירבה הארון ב"ה להשפיע בהשפעות הרוחניות ואלקיות שזכרנו; וכל שאר הימים הטובים במדרגותיהם כך הם - ימים שההשפעה הרוחנית רבה בהם בסדר המדרגה הראויה.

ועוד אודיעך הקדמה עקרית, והיא: כי הנה כבר בארתי לך ההשפלה הקדומה בחק האדם, וההשפלה שנשפל אחרי חטא אדם הראשון - כי היה ערך הגופניות הראשון כרוחניות אחר ההשפלה. ואמנם, צריך העולם להתעלות מהשפלותיו, ועל זאת ההנהגה הולכת וסוכבת, וכמו שבארנו לעיל כבר. ואמנם, צריך בתחלה שישתלם העולם במצבו התחתון,

בְּהִתְרַבּוֹת בּוֹ כֹּל רַבּוּי הָהָאָרְהָ שִׁיכוּלִים לְמִצָּא בּוֹ לְפִי עֲרַכּוּ הַתְּחַתּוֹן, אָז יִהְיֶה לוֹ עֲלוּי מִמְצָבוֹ, וְיִקְבֵּל כֹּל הַשִּׁיךְ לוֹ לְפִי הָעֲלוּי הַהוּא; וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יִתְעַלֶּה מֵעֲלוּי לְעֲלוּי.

[קנג] אָמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: וְדַאי כֹּל אֱלֹה הַקְּדָמוֹת מִצְמַרְכוֹת לְבָאָר מִצְבֵי הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ, וּמָה נִגְזַר עָלָיו בְּכֹל עֲתוֹתָיו.

[קנד] אָמַר הַשֶּׁכֶל: עֵתָה נִשׁוּב לְעֵינֵי הַמְּשַׁפֵּט וְהָאֵהָבָה שׁוֹכְרָנוּ לְמַעְלָה. פִּי כִּבְר שְׁמֻעָתָ, שְׁשָׁנֵי עֲנִינִים הֵם מָה שֵׁישׁ לָנוּ לְהִבִּין בְּמַעֲשָׂיו וְיִתְבָּרַךְ, וּמִתְחַבְּרִים זֶה בְּזֶה, וְהֵינּוּ: עֵינֵי מַדּוֹת הַהִנְהָגָה, וְעֵינֵי מַהוּת הַנְּהוּגִים וּמִצְבֵיָהֶם, וְהֵם מִתְחַבְּרִים וְנִקְשָׁרִים עֵינֵי בְּעֵינֵי, וְכִמוּ שֶׁבְּאַרְנוּ לְמַעְלָה.

וְנִשְׁלִים עֵינֵי הַהִנְהָגָה, שֶׁכִּבְר שְׁמֻעָתָ אֵיךְ הַמוֹסֵר עֲצָמוֹ נוֹלַד מִן הָאֵהָבָה,¹²¹ כְּעֵינֵי הַפְּתוּב שׁוֹכְרָנוּ לְמַעְלָה: "וְאֵהָבוּ שְׁחָרוּ מוֹסֵר" (משלי יג, כד). פִּי הָאָב

— אור השכל —

האצילות, שכולם ענפים ממנו ממש, והוא פועל פעולותיו על ידיהם".

פתח צא: "שתי בחינות יש בא"א, אחת - הנהגתו בחסד לגמרי מעצמו, ואחת - הנהגתו על ידי ענפיו בדרך משפט, עד שיחזור הכל לענינו ממש בסוף הכל".

פתח צב: "הכוונה התכליתית בכל ענין הספירות והנהגותיהם הוא להיטיב בסוף הכל הטבה גמורה ושלמה. רק שכדי לבוא אל התכלית הזו, צריך להתגלגל עד שנגיע אל הסוף, שיהיה העולם מתנהג במשפט, ולהעניש החייבים, עד שעל ידי זה תהיה אחר כך ההטבה שלמה. הרי שמן הכוונה התכליתית עצמה יוצא המשפט הצריך, קודם שמוגיעים אל הסוף, ואף על פי שנראה שהם דברים הפכיים. וזהו ענין א"א וד"א - שהא"א בסוד ההטבה הגמורה, שאינו כי אם מיטיב. ואף על פי כן ממנו יוצא ד"א,

121. הנהגת המשפט נובעת מהנהגת החסד-ואהבה. נראה לכאורה ששתי הנהגות הנ"ל הם תרתי דסתרי. בהנהגת המשפט בודקים כל המעשים ודנים כל מעשה ומעשה, לעומתה בהנהגת האהבה אין משגיחין כל עיקר על המעשים, ונותנים כצדקה גמורה בכחינת: אהבה מכסה פשעים. לכן צריך להבין: איך המשפט (ד"א) יוצא מהנהגת האהבה (אריך)?

באמת אמרנו שלפי סדר המוחין כך תפעל האהבה בהנהגת המשפט (ד"א). הנהגת אריך היא השורש לכל הפרצופים והיא הנותנת מקום למשפט, וזהו סוד: "ואהבו (אריך) שחרו מוסר" - מהאהבה יוצאים היסורין, הדין והמשפט.

ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח צ: "אריך אנפין הוא הפרצוף הראשון שכאצילות, בנוי ממ"ה וב"ן. והוא שורש לכל שאר [פרצופין]

הַאוֹהֵב אֶת בְּנוֹ לֹא יַחְפֵּץ שִׁיתְמַלֵּא הַבֵּן מְדוֹת רַעוּת, אֲבָל מֵאֲהַבְתּוֹ אוֹתוֹ יְסַדֵּר לְעֲצָמוֹ סֵדֵר הַנְּהִיגָה לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּתַבּוּנָה רַבָּה, עַד שִׁישִׁיר דְּרָכָיו. וּמִשֵּׁם וְהִלָּאָה - "יֹולֵד חֶכֶם וַיִּשְׁמַח בּוֹ" (משלי כג, כד), וְהוּא פָּאֵב אֶת זֶהֱבֵן יְרֵצָה (עפ"י משלי ג, יב), לְהִיּוֹת הַבֵּן מִתְחַטֵּא עַל אָבִיו וְעוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ. וְנִמְצָא, שְׁמֵאֲהַבְתּוֹ אוֹתוֹ יְרֵצָה וְדָאִי לְחַבְּבוֹ כְּשִׁילֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים, וְלִתֵּת לוֹ שֹׁכֵר גְּדוֹל; וּמֵאֲהַבְתּוֹ עֲצָמָה שְׂרוּצָה בְּטוֹבָתוֹ וְלֹא בְּרַעְיוֹ, יְרֵצָה לִיסְרוֹ אִם יִקְלֵקֵל מְעַשְׂיוֹ; וּמֵאֲהַבְתּוֹ עֲצָמָה יְרֵצָה לְהִתְהַלֵּךְ עִמּוֹ בְּדֶרֶךְ הַמְּצַעֵ - שְׁמֵאֵל דּוּחָה וַיִּמְיֵן מְקַרְבֵּת (עי' סוטה מז.). הֲרִי, שְׁמֵמְקוֹר הָאֲהַבָּה עֲצָמָה נּוֹבְעִים שְׁלֹשֶׁת מְדוֹת הַמוֹסֵר, דִּהְיִינוּ: הַחֹסֵד, הַדִּין, וְהַרְחֵמִים הַמְּצַעֵים. וּמִתּוֹלְדוֹת הָאֲהַבָּה

— אור השכל —

רישון, והם כתר, אור, ומוח, וכל שאר התיקונים, מה שהם מוציאים תיקונים בד"א. לאור מה שראינו בפתחים של הקל"ת, הנהגת אריך - הנהגת האהבה היא ההנהגה העיקרית באצילות וכל שאר הפרצופים (ההנהגות) אינם רק ענפי אריך. זאת אומרת שז"א - הנהגת המשפט הינו ענף וממשיך ענין ההטבה ואהבה לתחתונים. זהו מה שאמרנו: אריך מוציא את הנהגת המשפט (ז"א). אמנם המעיין בדברי רבינו בדעת תבונות (וגם בכללים ראשונים, כלל כג) יראה שהנהגת המשפט היא עיקר עולם האצילות ושאר הנהגות (חוץ מהנהגת התיקון הכללי) נטפלים אליה. עיין כללי מלחמת משה, ס' הכללים עמ' שנו: "אצילות עצמו - ההנהגה הראשונה שבו הוא החסד, כי לא שם הקב"ה המשפט בעולם אם בתחילה לא קדמו החסד, כי אדרכא כל הכונה להיטיב, זהו א"א. אלא שמשם יוצא עוד ענין המשפט, והיינו שרשי המשפט וסיבותיו, זהו אר"א. ואח"כ המשפט בתוקפתו עצמו, זהו זר"ן. וחילופי הענינים בכל אלה האורות בחילופי הדרכים בכל אלה החוקים".

שהוא בסוד המשפט, כי הוא נולד מענינו ממש".

פתח צג: "היות המשפט עצמו יוצא רק מענין ההטבה הגמורה, הוא גורם מיתוך למשפט עצמו. כי סוף סוף כונת המלך הוא רק להיטיב, אלא שצריך המשפט כדי לבוא אל ההטבה השלמה. מה שאינו כן אם לא היה המשפט רק לנקדם מן החוטאים. זהו ענין שא"א ממתק דיני הז"א רק בכח המצאו לבד, על ידי מה שהוא פועל לפי עצמו, אפילו לא יגביר עליו הארותיו להעביר הדין שלו".

פתח צד: "כדי שיתקיים העולם - הוצרך שלפעמים תגבר ההטבה על המשפט, ויעשה חסד, אף על פי שאין הדין גותן כך. וזהו מה שמתגבר הארת א"א על ז"א, ומעביר דיניו לגמרי".

פתח צה: "כיון שז"א יוצא מא"א, על כן נבין בא"א שני דברים, אחד - עניני הנהגתו לפי ענינו, פירוש, לפי מה שהוא מנהיג לפי עצמו - הנהגת החסד שלו, ואחד - מה שהוא שורש מוציא הז"א. בסוד הנהגתו אין אנו חושבים אלא גולגלתא ומוחא, עם שאר תיקניהם לפי פעולותיהם, בסוד הגברת החסד. ובסוד הוצאת הז"א חושבים תלת

להיות המוסר אפלו בזמן שהוא נעשה - ממתק ולא באכזריות חמה ושטף אף, ולהיות קשה לכעס ונח לרצות; ומתולדותיה גם כן ומפעלותיה להיות לפעמים עובר על מדותיו לגמרי לעשות צדקה גמורה, שאין משגיחין בכף מאזנים כל עקר, אלא כחפץ חסד מרבה להיטיב.

נמצא, שפאשר נבחין פעלת האהבה הזאת, נמצא ששני דברים יש בחקקה: הא' - אהבת החסד והחפץ בכרכה וטובה, שזה עקר ענינה; והוא פונה לשני ראשים, דהינו: הראש האחד פונה למתק המשפט והמוסר אפלו בעת העשותו, שלא תבער איש הקנאה עברת ה', חס וחלילה, ולא יהיה העולם כלה בו; והראש השני¹²² מביט להיות מעביר על הדין לגמרי בשעה שיצטרף העולם לכך, והוא הענין מה שהבאנו פעמים רבות למעלה: "וחנתי את אשר אחוץ" - אף על פי שאינו הגון" (ברכות ו.) - הלא זה ענין י"ג מדות של רחמים שאינם חוזרות ריקם (ר"ה ז:); ופשוטו של מקרא מוכיח, דכתיב: "ויעבר ה' על פניו" (שמות לד, ו), דהינו פנים של זעם, וכענין שאמרו: "פני ילכו" (שמות לג, יד) - אלו פנים של זעם" (ברכות ז.). וההבחנה השניה אשר נבחין בחק האהבה היא - שממנה עצמה נובע המשפט בכל סדריו הפלליים, שהם: החסד דין ורחמים, והפרטיים שהם המשלימים ענין אלה השלש שזכרנו. והנה, הגזרה במדת האהבה היא הנותנת מקום למדה זאת, ובחקה יש בכח לעשות המשפט¹²³ גם כן, וכמו שבארנו. אמנם, אם לא

« אור השכל »

הנהגת המשפט, היא גם קובעת גדרי המשפט ומדותו - זאת אומרת אם הוא קשה או אם הוא ממותק או מבוטל לגמרי. מכאן שהכל הוא לטובה, שרש המשפט הוא הנהגת החסד והאהבה. אמנם יש לנו עוד לענות איך מהחסד והטוב יוצא הנהגת המשפט - השכר והעונש?

צריך לאמר: שאוהבו שחרו מוסר (ראה הערה 121) - שהמוסר נובע מכך שהבורא

122. שתי בחינות ראינו בהנהגת אריך שהרמח"ל, הלביש בתוך הנהגת המשפט.

א - פעולה לפי הנהגת המשפט, וכאן האהבה ממתקת את הדין של המשפט.

ב - פעולה לפי עצמו (דהיינו הראש השני), וכאן הוא "מעביר את הדין לגמרי".

123. והנה דבר פלא חידש לנו רבינו הרמח"ל: הנהגת האהבה היא לא רק שרש

הִיְתָה בָּאָה הַגְּזֵרָה גַּם כִּן לְהוֹצִיא לְפַעַל מִדַּת הַמְּשַׁפֵּט הַזֶּה, הִנֵּה לֹא הָיָה מִכְרַח שִׁמְצָא כָּלֵל - כִּי כָּבֵר אֵין הַכְּרַח אֲצֵלוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲלֵא הַפֶּל רְצוֹן פְּשׁוּט. אֲמַנֵּם, כְּבֹא הַגְּזֵרָה שִׁיֵּצֵא הַמְּשַׁפֵּט מִן הַכַּח אֶל הַפַּעַל, אִזּוּ יֵצֵא.

וְתַדְעִי, שְׁלֵכֵל דְּבַר וְדָבָר יֵשׁ סְדָרִים וְתַנְאִים פְּרָטִיִּים וּמִיחָדִים לְהַשְׁלִימוֹ, פְּרוּשׁ: יֵשׁ מִדַּת הָאֱהָבָה וְסְדָרֶיהָ הַמְּשַׁלְּמִים עֲנִינָה, יֵשׁ מִדַּת הַמְּשַׁפֵּט וְסְדָרֶיהָ הַמְּשַׁלְּמִים עֲנִינָה כְּמוֹ כֵּן. וְאֲמַנֵּם, גַּם דְּבַר זֶה - שִׁיֵּצֵא הַמְּשַׁפֵּט לְפַעַל מִן הָאֱהָבָה - גַּם לֹא יִהְיוּ סְדָרִים הַמְּשַׁלְּמִים עֲנִינֵיו,¹²⁴ פְּרוּשׁ: הַמְּשַׁלְּמִים

» אור השכל «

שלימה אם המקבלים לא יקבלו בשכר, שאם לא כן הם בושים בקבלם אותה. ונמצא, שצריך לחשוב את הדברים לפי ההטבה עצמה. וגם צריך שיהיה המשפט בנוי כחלקיו. והנה המשפט עצמו ככל עניניו הוא ז"א ונוק, דהיינו נוקבא לפי ענין המקבלים לערך הכנתם, וז"א ענין ההשפעה. ומה שביני בני - דרך יציאת המשפט הזה מן ההטבה - אלה הם אר"א. נמצא שאר"א אינם אלא סיבות המשפט הזה לפי המקבל של ההטבה.

ראה כללים ראשונים - כלל כד: ז"אמנם ג' רישין אלה [של אריך] כוללים סודות עמוקים בבחינת יציאת שינוי הדרכים של המשפט מן האחרות העליון השוה. כי הנה בו אין שינויים, ואין בו לא ימין לא שמאל ולא אמצע, וממנו מתאצלים הימין השמאל והאמצע. ובבחינת התאצלות זה יש סודות נסתרים מאוד, ונכללים כולם באלה הג' רישין, שהם שורש הימין שמאל ואמצע שמשם ולמטה. כי אריך עדיין כולא ימינא, והוא ענינו לפי ההטבה הכללית אשר ליחוד העליון. אך ממנו ולמטה מתחילים הדרכים להשתנות, ואבא הוא ימין; ואימא היא שמאל. ומכל שכן משם ולמטה שמתפרשים הימין והשמאל בדרכיהם הרכה.

רוצה לתקן בני אדם כאב את בנו; ואם כן העונש הוא לצורך גבוה, אמצעי לתיקון וליישר אורחות אנוש. זאת ועוד שמהצורך לתקן את הנבראים ומאהבתם ליישרם יוצא המשפט.

124. הנהגת המשפט לא סתם יוצאת מן הנהגת האהבה, אלא יוצאת בגדרים מסוימים הנותנים לפעמים לדין לשלוט, או לחסד לשלוט. אבל מה שמוציא הנהגת המשפט לפועל ר"ליסדרו כראוי", זה סוד הדיקנא - הזקן של אריך, ואבא ואימא.

ראה כללי מלחמת משה, סי' ז, סי' הכללים עמ' שנה: "אמנם צריך שתדע, שראשית רצונו ית"ש הוא להיטיב, אלא שכדי להיטיב הטבה שלימה - קבע את המשפט, כדי שבסוף יהיה שכר האמיתי, כמו המיסר את בנו להיטיבו באחריתו. נמצא, המשפט עצמו יוצא ונולד מן החסד שאמרנו. אמנם גם לזה יש דרכים, והיינו שמאיזה ענינים שבהטבה יוצא זה הדבר של המשפט. ואמנם צריך להשתלשלות שתביאו אל הפועל, וזה נקרא אבא ואימא. נמצא, לכללות ההנהגה ג' מדרגות, א' - מידת החסד הגמור ככל ענינו, רוצה להיטיב לכל, והיינו א"א. אלא שיש בזה ענין אחד שגורם שיצטרך המשפט, והוא כי ההטבה צריך שתהיה שלימה, ואינה

היציאה הזאת. כי החכמה הולכת לפרט ההבחנות עד פחוט השערה, וכל המרבה להבחין הרי זה משבת. והגם שהפרטים אי אפשר לעמוד עליהם מפני רבם, אך הכללים ראוי לנו להכירם.

והנה, אחר שבאה הגזרה גם על יציאת המשפט לפעל, הנה יצטרך ההשקפה¹²⁵ על הבריות פלם פפי מה שהם, לראות מה הוא המצטרך להם לפי דרכם, ומה יהיה המשפט אשר יוסד לצרכם. ואף זה, הנה יוסדו בתחלה בכלל ראשי סדרי המשפט הזה, ואחר כך יבחנו כל הדרכים אחד אחד, להבין דבר מתוך דבר, ולהשקיף על כל הפרטים ליסדם על נכון; וזה פשוט, שאין פרט בלא כלל שיקדם אליו. ואחר כל ההשקפה הזאת יושמו המשפטים על סדריהם, כי ודאי לא יהיו המשפטים בלא טעם מספיק לכל פרטיהם; אמנם, המשפטים ענין אחד, וטעמיהם ענין אחר, ואין לנו לערכם זה עם זה. אבל נדע, שכל המשפטים אשר שם האל יתברך לכל צבא השמים והארץ, וכל ההנהגה שהוא מנהג אותם, הם מסדרים לפי מה שהשקיף בחכמתו ותבונתו על כל הנבראים, לגזור את המצטרך להם, ולשום אותנו חק בהנהגתו. ובהשקפה הזאת יכללו כל טעמי המשפטים האלה - שמי שידע אל מה השקיף האל יתברך, ועל מה התבונן בשומו משפטו זאת, ידע טעמי

✻ אור השכל ✻

ותראה כי הכתר הוא ההטבה מצד הרצון העליון. אך המשפט שבד"א לפי ענין התחתונים. ולכן צריך השקפה גדולה לענין זה, כי לפי התחתונים יהיו המשפטים אשר עליהם.

125. על ההשקפה של המאציל המדובר בפרק הנ"ל היא השקפה של חסד וקיום של הבריאה בכל הזמנים על ידי המוחץ (חכמה וכונה). ראה הערה 124.

"והנה הדיקנא היא מידת הוצאת החד"ר הסתום בחכמה סתימאה לגילוי יותר, כדי להתפשט, כמ"ש. ואו"א, שהם חו"ב, הם ההשקפה על המשפט איך ליסדו, והם כלל כל שרשי וטעמי המשפטים הצריכים להיוסד, פירוש - למה שצריך להשקיף ליסדו כראוי. וחכמה כשמה כן היא - ההשקפה הכללית, וכינה כשמה גם כן - ההשקפה הפרטית. והנה חו"ב ישקיפו תמיד על העולם, ויקיימו המשפט קיום תמידי.

משפטו. ובגלותו סודו לנביאיו, ויודיע משפטיו להם, יודיעם מתחלה על מה פקח עיני השקפתו, ועל מה התבונן לשום כל סדרי המשפטים האלה. ונמצא, שהשקפתו זאת בכלל ובפרט היא המולידה את המשפט בכל סדריו וכל התלוי בו, ובה תלוי שנות את המשפט וסדריו לפי הצורך בכל העלויים או ההשפלות המצטרכות לעולם, וכל תקון חדש המצטרך לו, דבר בעתו. ואמנם, ההשקפה הזאת לא תחסר לעולם, ותולדתה להעמיד העולם על קיומו בכל עת ובכל שעה, ובכל רגע, ובעתו ושעתו; עוד, תחדש לעולם עלויים ויתר עז כמו שצריך לתקונו.

והנה, עוד יש לנו להעמיק בהבנת הענינים, לבוא עד תכונתם.

[קנה] אמרה הנשמה: ודאי לחכמה אין סוף, ולעמד על פרים של דברים צריך הרבה.

[קנו] אמר השכל: אבל על פן נאמר: "אמרתו אחכמה והיא רחוקה ממני" (קהלת ז, בג). ונבוא אל הענין. הנה, מה שיוצא לנו מכל אשר דברנו עד כה הוא, כי הנה האדון ב"ה כבר שמעת, שהוא נעלם מהשגת כל נבראיו לגמרי, ואין ענינו שום אחר מן הענינים הנתפסים מדעתנו ומצטירים ממחשבתנו. ואמנם, רצה להשפיע ממנו איזה השפעות המתיחסות ונאותות לנו, אשר בעבורן אנחנו מיחסים לו כל תאריו הרבים, ומספרים תהלותיו לפי מעוט כוחנו לכבד. ודבר זה כבר פרשנוהו למעלה, כי הוא יתברך חדש לפעלתו והשגחתו איזה מדות וחקים אשר ניחםם אליו, כמו שניחם המדות והתכונות הנפש. אבל כבר נודע לנו ההפרש הגדול שבין אלה לתכונות הנפש - כי הנפש מטבעת באותם התכונות, והם ענין נוסף בה על עצמותה, ובאדון ב"ה לא נדמה, חס וחלילה, בן; כי רק נדע שבאלה המדות הוא פועל, אך לא שיהיו אלה תכונות טבועות בו ומקרים נוספים עליו, חס וחלילה, כי כבר ידענו היותו שולל [נ"א: משלל] מכל מקרה ומכל מה שאנו מבחינים בנבראיו. ואין אנו מזכירים מדות אלה לו, אלא מצד מה שנעשה

בנו¹²⁶ מהשפעתו והשגחתו, אך לא שנבין איך הם המדות האלה בו כלל. ודבר זה כבר בארנו אותו במקומו, וכבר הרחיב לדבר על זה המיוחד שבמחברים הרב הגדול הרמב"ם זלה"ה בספר המורה שלו.¹²⁶

אמנם, ידענו ודאי כי גם אלה המדות שאנו מבחינים בפעלתן, אינם אלא דברים מחדשים ממנו לצרפנו, כפי ערפנו ולא כפי ערפו כלל. וכלל המדות האלה שחדש לפעלתו, הם מקורות כל הנעשה בכל זמן בנבראיו. והנה, הם ערך סדר הנהגה מעלה מכונת לתכלית השלמת כל הנבראים, פלם ענינים בהדרגה - ענין גבוה מענין, עד רום כל הענינים הנכלל במדות האלה. ואמנם, הבחנת ההדרגה הזאת אינה נעשית אלא מן הפעולות - כי כשנקבץ כל מה שנפעל ממנו יתברך בנבראיו, ונגדר כל דבר לאמתו, ונעריך כל הפעולות האלה קצתם עם קצתם, נמצא בהם הערך הזה, בהיותם פעלה נכבדת מפעלה; על כן נקראה - גבוהה ממנה. וניחם המדות לו יתברך כפי הפעולות הבאות ממנו; וכסדר הפעולות, ניחם הסדר והערך למדות.

והנה, נמצא לחכמים אשר הבינו סתרי ההנהגה, שגזרו היות המדות האלה - ומילא הפעולות הנמשכות מהם - מתקשרות אלה באלה, בדרכים רבים וענינים רבים. כי אף על פי שכל מדה היא ענין בפני עצמו ודאי, אמנם, רצה האדון ב"ה ועשה כלל כל המדות מתקשרות קצתם בקצתם, עד שלהשלמת ענין האחד יצטרך עור השני באותו השעור וחלק המצטרף. ויש

« אור השכל »

אלא גם כן אינם מתארות פעולותיו, כיוון שהמידות אינם מתארות רק תולדות הפעולות של המאציל, זאת אומרת, מה שאנו משיגים ממנו. עיי' ס' מו וס' קצד.

*126. עיי' שם ח"א, פרקים מו, נב, נת, סט; וג"כ פרקים לת, נד.

126. בקטע הזה הרמז"ל מתאר לנו שוב תורת המידות (הספירות) של המאציל, וכבר פירש לנו המחבר לעיל (ס' מו) רוב הדברים המובאים כאן; ומה שהתחדש פה בענין הספירות הוא, שמה שאנו יודעים על מידותיו הוא מה שאנו משיגים מפעולותיו. דהיינו, לא רק שאין המידות מדות עצמותו,

חכמה עמקה בענין הקשר הזה, לדעת התחפרות כל עניני ההנהגה, במבעות השלשלת הנכנסות אחת באחת - והרמב"ם זלה"ה אמר בפרק נ"ד מן המורה שלו חלק א', זה לשונו: "אמרו 'כל מוכי' (שמות לג, יט) הוא רמז להראות אותו הנמצאות כלם [וכו'] רצה לומר: בהראות אותם לו שישנו מבעם והקשרם קצתם בקצתם", עכ"ל - פי הנה, יש שיתקשרו מדות אלה¹²⁷ קצתם בקצתם, בדרך סבה ומסובב, ויבחן בקשרם כל מה שמצטרף ליחס הסבה ומסובב שלה; ויש בדרך השתתף [נ"א: השתוף] לדבר מן הדברים בדרך העזר, רב או מעט; ויש בדרך ההשפעה והקבלה, דהיינו שיצא חרוש ענין אחד מאחת מן המדות, ויקבל החרוש ההוא מן האחרת.

והנה, אתן לך דגמא לדבר. אדם המתבונן על דבר אחד שיראה, וירצה להשיג ענינו, הנה בתחלה ישמש בו כח הציור, לצייר הדבר ההוא בדעתו;

❧ אור השכל ❧

כחות מתפשטים בדרכים וחוקים שונים, מוגבלים, וקבועים.

מסתדרים בסדר מה שהם צריכים להסתדר - שהסדר אינו מפורד ומפורד בחלקים רבים שאינם באים לסוג אחד, אלא יש סדר אחד כללי להתפשטות כל כח לפי ענינו, שהכל משוער בכוונה התכליתית.

נתלים החוקים אלה באלה - מה שרואים המצבים של התלכשות וכיוצא - הוא כי באמת הכחות בהנהגתם ופעולתם נתלים זה בזה, שפעולת אחד מהם יוצא מפעולות אחרות. וכך ארגה המחשבה העליונה אריגה, שממנה יוצא כל המסיבות שאנו רואים, שהם מתפשטות בעולם".

ראה ג"כ כללים ראשונים, כלל כב: "כי הנה ההתלכשות שמתלכשים הפרצופים העליונים בתחתונים הוא - שענינם נסתר בתוך ענין התחתונים ההם. ונבחין בכאן התועלת המגיע למתלבש שהוא מסתתר, ולמלכבישים שמתפעלים מן ההלכשה ההיא לפי מה שהיא".

127. כאן רבינו מפרש לנו סוד מצבי הספירות. הספירות יכולות להיראות בכל מיני אופנים: משתלשלים זה מזה - בדרך סיבה ומסובב; ונתלים אלה באלה, דהיינו מתלבשים זה בזה, וכאן המידה הפועלת מסתרת במידה המלוכשת.

כדי להבין את ההנהגה על מתכונתה לא די לדעת סוג ההנהגה הפועל (אם זה הנהגת שכר ועונש, הנהגת האהבה או הנהגת היחוד) אלא יש גם לדעת סדר ההדרגה "ומה שתלוי בהכחנת ענינם" - דהיינו, איך פועלת המידה, האם בהשתלשלות (בדרך של סיבה ומסובב) או בדרך השיתוף (הלכשה).

ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח ז, חלק ג: "אך בעצמם [הספירות] אינם אלא התפשטות כחות, חז"ש למעלה כבר - שכל הענין הוא רק עצה עמוקה, אריגת כל כך כחות מכל כך מיני סודים, להיות כל אחד שולט באותו הזמן, באותו הדרך לבד המוגבל לו, וזה נקרא התפשטות כחות, ר"ל

ואמנם, אם לא ישתמש מכח האחר, לא יעשה בדעתו אלא הציור. אך, אם ירצה להבינו, הנה יתעורר בו כח ההתבוננות, ויקח הדבר בו, ויחלקהו, וינתחהו, ויחזיר ויחבר חלקיו, להבדיל מה שצריך להבדיל, ולחבר מה שצריך לחבר, עד שיקח לו ממונו ידיעה שלמה. וכל אלה דברים שצריך שיעשו ודאי בנפש האדם טרם ישיג הענין המבקש, אף על פי שאין הפעולות האלה גשמיים, כי אם רוחניים, אך צריך שיעשו. והנה, פה מצאנו שיצא הנושא המציר בכח המציר ממונו, וינתן אל כח ההתבוננות לעשות בו את שלו, כמו שבארנו. הרי, זה חבור מדות על דרך ההשפעה והקבלה, וזה פשוט. והנה, נמצא בסדרי ההנהגה, שכל מדרגה תחתונה תסבב מן העליונה ממנה, וגם תצטרך לה, עד שלהשלמת עניני התחתונה עצמה יפגם בדרך נסתר קצת שעור מה שיכנס מן העליונה עצמה, ונבחין לתחתונה עצמה - סבה קרובה וסבה רחוקה; וכל זה לרב דקדוק ההשערה, שהכל משער בתכלית חכמה עמקה.

בללו של דבר: חדש הארון ב"ה מיני השפעות משערות - בערך וסדר והדרגה, שמכללות כלם - לפי ענין כל אחד ואחד, ולפי התקשרם זו בזו בכל מיני התקשרות שהם נקשרות, ולפי כל הדרגותיהם - תצא הנהגה שלמה, היא ההנהגה שהארון ב"ה מנהג את עולמו מיום הפראו עד תכלית השלמתו. ויש לנו להבין בכל אלה, מה שתלוי בסדר ההדרגה והערך לפי סדורם, ומה שתלוי בהבחנת ענינם - כי יש מדות והשפעות לפי הנהגת השכר וענש, הנותן המציאות לטוב ורע; ויש לפי ענין יחוד ממשלתו יתברך, המשלים כל החסרונות. ובמדות השכר וענש עצמם - יש שהם על פי מדת חסדו, ויש על פי מדת דינו, ויש על פי מדה ממצעת. וגם על כל אלה, בכמה דרכים ובכמה מזגי ענינים - יש מיני השפעות לפי ענין החשך של החמריות, שיש בחקם להחשיך ולעבות הענינים הנולדים בעולם; ויש לפי ענין ההארה הרוחנית והאלקית, שבחקם להגיה החשך ולהאיר לנבראים; ובענין הזה כמה הדרגות נמצאות של בחינות גבוהות זו מזו. ועל

כָּל אֱלֹהֵי הָעֵינַיִם צָרִיךְ לְהִשְׁקִיף, מִי שִׁירְצָה לְהִבִּין עַד מְקוֹם שֶׁהַיָּד הָאֲנוּשִׁית מִגַּעַת בְּהִנְהָגָתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְצָרִיךְ לְדַעַת הַשְּׂרָשִׁים וְהָעֲנָפִים, פְּרוּשׁ: מִיָּנִי הַהִשְׁפָּעוֹת הָאֵלֶּה וְסִדּוּרֵיהֶם, וְהַנּוֹלָד מֵהֶם - בֵּין בְּפִרְיֹת וּבֵין בְּמִקְרֵיהֶם. וְכִלְל כָּל הָעֵינַיִם הָאֵלֶּה יִתְבָּאֵר לָךְ בְּשִׁתְּיִשְׁבִי עַל כָּל מֵה שֶׁבְּאַרְתִּי לָךְ עַד הִנֵּה.

וְהַעֲקָר מֵה שֶׁהִזְכַּרְתִּי לָךְ, שֶׁמִּלְבַּד יִדְעַת סֵדֵר הַהִנְהָגָה - עַל צַד הַפְּעֻלוֹת הַנִּפְעָלוֹת בְּעוֹלָם, הוּא יִדְעַת מְצִיאוֹת עֵרֶךְ מַעֲלַת הַבְּרִיּוֹת - לְדַקּוֹתֵם וְרוֹחֲנִיּוֹתֵם, אוֹ לְגִסּוֹתֵם וְגִשְׁמִיּוֹתֵם, לְגִבְהֵם וּיְקָרָם, אוֹ לְפַחֲיֹתוֹתֵם וְשִׁפְלוֹתֵם, שֶׁהַכֹּל נִמְשָׁךְ מִכַּח מִיָּנִי הַהִשְׁפָּעוֹת הָאֵלֶּה שֶׁחֹדֵשׁ הָאָדוֹן ב"ה. שְׁלֹפֵי שְׁלֵמוֹתוֹ, הִיָּה כָּל הַנִּבְרָא שׁוֹה בְּתַכְלִית הַיָּקָר וְהַדְּקוֹת הַנְּעֻלָּה, וְאַמְנָם, חֹדֵשׁ מִיָּנִי הַשְּׁפָעוֹת אֵלֶּה - שְׁעֵנִינָם כָּל הַהִדְרָגוֹת וְהַשְּׁנוּיִים הַנִּמְצָאִים בְּעֵנֶן זֶה בְּפִרְיָאָה. וְנִמְצָא, שֶׁכָּל זֶה תְּלוּי בְּהִשְׁפָּעוֹת הַמְּחַדְשׁוֹת הָאֵלֶּה וּבְסִדּוּרֵיהֶם. וְעוֹד לְפָנַי אֲדַבֵּר עוֹד קֶצֶת מִזֶּה.

וְאַמְנָם, דִּי עָתָה בְּמֵה שֶׁהוֹדַעְתִּיךְ לִישֵׁב אוֹתְךָ עַל עֵנֶן הַהִנְהָגָה הַעֲמֻקָּה בְּמִין הָאֶחָד שֶׁבְּחֻקֵי הַנְּהָגַת הַשֶּׁכֶר וְעֵנֶשׁ - דְּהֵינּוּ, חֻקֵי הַהִשְׁפָּעָה. עָתָה נִבּוֹא אֶל הַמִּין הַשְּׁנִי, שֶׁהוּא חֻקֵי הַקְּבֵלָה.

[קנו] אִמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: הִנֵּה, שֶׁמֵּעַתָּה עַד כֹּה הַקְּדָמוֹת גְּדוּלוֹת וּמְבוֹרָרוֹת שִׁיִּישְׁבוּ אוֹתִי וְדָאִי, וְהוֹצִיאֹנִי מִמְּבוֹכַת סְפִקוֹת רַבִּים שֶׁהָיוּ מְבַלְבְּלִים אוֹתִי. הִנֵּנִי עָתָה לְשִׁמְעַע שְׂאֵר דְּבָרֵי פִּיךָ, שִׁישְׁלִימוּ לִי הַיְשׁוּב עַל כָּל הַמְּצַטְרָךְ לִי.

הנהגת המשפט

הנהגת המשפט היא הנהגה שמשתמש בה האדון ב"ה בעולם הזה. הגם שהנהגה זו אינה ההנהגה העיקרית, בכל זאת הקב"ה משתמש בה כאמצעי לגלגל המאורעות ולהביא אותם אל תכליתם. תכלית הבריאה הוא גילוי יחודו ית', ולכן ההנהגה העיקרית¹ היא הנהגת היחוד, דהיינו הנהגת התיקון הכללי, המתקנת את הרע של כל הבריאה ומחזירו לטוב. אמנם הנהגת המשפט היא הקרובה לשכל בני אדם, והדמות של האדם [קרי: התחתונים] בנויה על פי המתכונת של ז"א (זעיר אנפיו) - הנהגת המשפט². לפני שנכנס לבירור הנהגת המשפט, עלינו להתבונן על שורש המשפט.

א) שורש המשפט

בדעת תבונות ס"י מח כותב הרב: "הזמן הראשון שיש לנו לבאר עתה, הוא זמן התעלם יחודו ית' כיום הזה, הוא כלל זמן עבודת האדם כמו שביארנו, והנה מחוק שלמותו... לא יהיה במעשיו אלא טובה גמורה ושלמה³... אמנם ברצות להתנהג עם נבראיו בהנהגה הזאת שכבר זכרנו, הנה המציא סדר חדש ממש⁴, שלא כדת השלמות העליון ב"ה, אלא מאי דצריכא לברייתא [לבריות] לתת להם זכות ושכר טוב באחריתם, והוא הדרך הטוב והרע, השכר ועונש; שלפי הדרך הזה, הנה הטוב והרע שקולים הם ובאים שניהם בעולם הזה. ועל פי הדרך הזה נמצא הבריות מתקלקלות לפעמים, ונתקנות לפעמים".

הגם שבסימן זה (מ"ח) הרמח"ל מתאר לנו את הסוד של העלם טובו, דהיינו הצמצום ותולדותיו - זאת אומרת, הרשימו⁵ - בכל זאת אנחנו לומדים מכאן על שורש הראשון של הנהגת המשפט.

הרשימו הוא מדת הדין⁶ שמתגלה מיד אחר הצמצום "והוא שורש עניני הטוב ורע שבאים בשיקול אחד" (כללים ראשונים, כלל ה'). מכאן משתלשלת הדרך של טוב ורע השכר ועונש, ועל פי הדרך הזו, "אין הקב"ה [כביכול] רוצה לעכב כלום

1. עיין המאמר שלנו צדיק ורע לו.
 2. ראה כללים ראשונים, כלל כו.
 3. זהו סוד הקו, עיין כללים ראשונים, כלל ו.
 4. והוא סדר המידות המוגבלות [הספירות], היפך הקו, והשלמות.
 5. עיין כללים ראשונים כלל ה, קליח פתחים כו-כט.
 6. ראה קלח פתח כד (סוף הפירוש): "ענין זה במראה יראה: במקום הנשאר מצומצם - היות שורש הדין מתגלה שם".

ביד בני אדם אם רוצים לקלקל מעשיהם" (ד"ת ס"י מח"י). ושני טעמים להעלמת טובו: א - כדי לתת הטבה שלמה לתחתונים צריך לתת להם מקום לבחירה - דהיינו, הטוב והרע בשיקול אחד - ועל ידי זה יש מקום לעבודה, לשכר ולעונש. ומי שמקבל שכר, מקבל בזכות ולא בצדקה; ב - הטעם השני [של ההעלם] הוא לתת מקום לרע [ולהתגברותו] וכך לגלות יחודו יתי' על ידי החזרת הרע לטוב.⁷

על כל פנים, נמצאנו למדים שרש המשפט הוא בהעלם, דהיינו ברשימו - סוג אחד של השפעה חלשה [יחסית לשלמותו] המאפשרת מציאות של טוב ורע "בשיקול אחד לזכות או לחובה", והיא הנקראת הנהגת השכר ועונש או הנהגת המשפט. בהנהגה זו [לאפוקי מן ההנהגה העיקרית של גילוי יחודו] נראה שהקב"ה משעבד רצונו לבני אדם⁸, ואז "דן כל העולם כולו לפי מעשיהם הטובים והרעים" (ס"י ד"ת ס"י מח).

לסיכום: מידת המשפט [שהוא - זעיר אנפין, ז"א] שרשה ברשימו - סוד ההעלם והסתר פנים. כמובן, רק אחר השתלשלות ארוכה של מצבים, יוצאת הנהגת המשפט [פרצוף ז"א]⁹. כעת עלינו להתבונן בגדרה של הנהגה זו.

ב) גדר הנהגת המשפט ומגבלותיה

הנהגת המשפט היא בעצם הנהגת השכר ועונש, דהיינו "טוב לטובים ורע לרעים". אבל דא עקא, אין אנו רואים את משפט הצדק אצל כל בני אדם, שרוב המאורעות בעולם "מראות תמיד לכאורה הפך השגחה ח"ו (ד"ת ס"י ז). התפיסה התלמודית - שהיא גם נחלתם של הוגי ישראל הראשונים¹⁰ - מתוארת היטב בספר המיוחד של הרמח"ל - דרך ה', והנה דבריו (ח"ב, פ"ב, ג): "על כן גזרה החכמה העליונה לחלק הגמול בין לשכר בין לעונש, בשני זמנים ובשני מקומות. והיינו שהנה כלל המעשים יתחלק לרוב ולמיעוט, ויודן הרוב לבדו במקום וזמן הראוי לו, והמיעוט לבדו במקום וזמן הראוי לו, ואולם הגמול האמיתי ועיקרי יהיה בעולם הבא וכמ"ש. ויהיה השכר - השאר האדם הזוכה נצחיי להתדבקות

7. ראה מאמרנו צדיק ורע לו.

8. ראה ד"ת ס"י לו: "הנה כשרוצה - משעבד רצונו, כביכול, למעשה בני האדם, בענין ששינו: והכל לפי רוב המעשה (אבות פ"ג, יט)."

9. ראה קלח פתח צב, בפירוש עמי רפב: "ז"א - שהוא בסוד המשפט, שהוא בסוד הרשימו, שלא נזדכך עדיין, ופועל ושולט בדרך משפט, עד שיגבר עליו הקו, וישוב גם הוא רק להיטיב, כמו אריך אנפין, דהיינו מדת הדין שחוזר למדת הרחמים".

10. ראה רס"ג, האמונות והדעות, מאמר ה', רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה.

בו ית' לנצח, והעונש - היותו נדחה מהטוב האמיתי ואובד, **אמנם הדין לענין זה, לא יהיה אלא על פי רוב המעשה, אך למעשים טובים אשר לרשע ולמעשים הרעים אשר לצדיק, על צד המיעוט, ימצא בעולם הזה בהצלחותיו וצרותיו, שבו יקבל הרשע גמול מיעוט הזכות אשר לו בהצלחותיו, והצדיק עונש עוונותיו ביסורים שבו, באופן שיושלם המשפט בכל, וישאר הענין לעולם הבא כמו שראוי למצב השלם ההוא, דהיינו שישארו הצדיקים לבדם בלי תערובת רעים ביניהם, והם בלי עיכובים בעצמם להנאה המעותדת להם, והרשעים ידחו ויאבדו בלי שישאר להם טענה כללית**¹¹.

לפי שיטה זו, הצדיק סובל על מיעוט מעשיו הרעים בעולם הזה.¹² ולכאורה, אפשר לפרש כל ההנהגה ע"פ קריטריון זה של המשפט, אבל הרבה קושויות מתעוררות על הסברה זאת, וכגון: למה לא כל הצדיקים סובלים (שהרי בהכרח: אין צדיק בארץ...)? למה רשע ורע לו (אם רע לו כאן, אי"כ הוא כבר לא רשע)? למה יש מתים בלא משפט (תינוקות שהגיעו לעולם, מתים לפני זמנם)? זאת ועוד, הנהגת המשפט נותנת מקום לבחירה ותולדותיה ההרסניות¹³ - "והרשעים שולטים בעולם בעזות פניהם, כחיה רעה שביער, ואין דורש ואין מבקש, והכל מעוות ומקולקל", נוסף על זה "שהקב"ה [לכאורה] נתרחק ונסתר מן העולם - אין המשפט נעשה" (ד"ת סי' קמב).

ע"כ צריכים לומר שאין הנהגת המשפט פועלת תמיד בעולם הזה, אלא כשהוא רוצה "משעבד מעשיו למעשי בני אדם - שאם הם טובים גם הוא יטיב להם, ואם הם רעים יוכרח, כביכול, להענישם" (ד"ת סי' מח), וכשאינו רוצה אין הוא פועל בהנהגת המשפט - ונימוקו עמו ית', העצה העמוקה; אבל בין כך ובין כך העולם סובל. ואם תרצה לומר שהשכר והגמול הוא רק בעולם הבא, אז אין מה לחפש בעולם הזה!!! ולא כך הדברים, שהרי כתוב: "אני ה' חוקר לב בוחן כליות, ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו" (ירמיהו יז, י), ובמקום אחר: "כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עוול" (דברים לב, ד) - "לתת לכל אחד לפי מעשיו ממש" (אדיר במרום עמי פו)¹⁴. אלא צריך לומר שישנם דברים עמוקים שאי אפשר לנו להבין, ורק לפעמים נראה לנו שהמשפט פועל,¹⁵ אבל רוב הזמן נראה היפך המשפט - "היפך ההשגחה".

11. ראה מ"ר בראשית פ"לג, א; ויקרא רבא פ"כז, א, מדרש תהילים מזמור קג.

12. ראה ניתוח סוגיה זו במאמרינו: "צדיק ורע לו", ואין כאן מקום לדיון זה.

13. ודאי שכל זה הוא ע"פ ההסתכלות החיצונית של ההנהגה, "אמנם היודע בדרכיו ית' ומעמיק בעינים ידע כי עכ"פ אין כל זה אלא סיבוב מסיבות בדרך עמוק, כולם מתכוונים לנקודת השלמת הבריאה... ועצתו לבדה היא תקום..." דרך הי ח"ד, פ"ד, ס"א.

14. הגם ששם כוונת המחבר בהנהגה העמוקה "שאי אפשר להשיגה אלא הוא עצמו", בכל זאת מגיע לכל אחד לפי מעשיו, עיין שם.

15. נראה מיד בהמשך שישנם כמה זמנים (תקופות) שונים ומשוניים במשפט.

נראה לומר, שהמשפט בעולם הזה אינו משפט אנושי רציונלי (שהאדם יכול להשיג), אלא "המשפט לאלוקים הוא" (ע"פ דברים א, יז). זאת ועוד [שלא רק המעשים של התחתונים נכנסים בחשבון של משפט המשא] יש ענין של הסבות הקורות לו מצד זכות אבותיו, מצד התיקון שלו¹⁶ או מצד הגלגול שלו¹⁷. והנה כותב הרמח"ל (דרך ה' ח"ב, פ"ג, ס"י): "פרטי בחינות רבות ימצאו בענין זה של הגלגול - איך יהיה האדם נדון לפי מה שהוא בגלגולו, ולפי מה שקדם בגלגול אחר - לשיהיה הכל על פי המשפט האמיתי והישר, ועל כל זה נאמר: הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וכי (דברים לב, ד). ואין בברואים ידיעה שתוכל לכלול מחשבותיו ית' שמו ועומק עצתו." המשפט העליון לוקח בחשבון כל העבר, ההווה והעתיד של כל אנוש; ועוד, הגמול - בין לשכר ובין לעונש - אינו רק חלקי בעולם הזה, ולכן אי אפשר לעמוד על בוריו של המשפט. רק בתחיית המתים, ביום הדין הגדול "יפרוש האדון ב"ה את השמלה לעיני כל היצור מכל מה שנעשה מיום ברוא אלוקים אדם על הארץ עד היום ההוא, ויראה יושר משפטו בכל מעשה ומעשה קטון וגדול ומה נגזר עליו לפי משפטו האמיתי לזמן קיבול שכר לעתיד לבוא". (ד"ת סי' קע)¹⁸.

נמצאנו למדים, שאי אפשר לאדם להשיג יושר משפטו בבירור עד יום הדין הגדול, ומה שיש עכשיו משפט (בעולם הזה) אינו מובן כלל. ובכל זאת, ייעד הרמח"ל בספרו המופלא הזה - דעת תבונות - לפרש לנו יושר משפטו; לפחות סברה ישירה לשקוט בה¹⁹. אחד הדברים החשובים שמשכיל אותנו הוא, שהאדון ב"ה קבע הדרגה בת חמש תקופות למידת משפטו. זאת אומרת, שיש בחינות וגילויים שונים של המשפט, ואפשר לומר שהמשפט יחסי לתקופה, וגם למציאות של האדם.

ג) חמש תקופות למשפט

התקופה הראשונה בהנהגת העולם מקבילה לאלפיים שנות תוהו - דהיינו מבריאת העולם עד יציאת מצרים. בשלב זה ישנו הסתר פנים גדול, ואז נראה "שאיין מדת המשפט פועלת בעולם כללי" (ד"ת סי' קמב). דרגה זו של המשפט

16. ראה דרך ה' ח"ב פ"ג, סי' ט-יב.

17. הגם שבספרו דעת תבונות, אין הרמח"ל מתייחס לגלגול ועוד לכמה פרטים שמשפיעים במשפט, בכל זאת הבאנו כאן ענין הגלגול ועוד להתווכח שאי אפשר לאדם - עלי אדמות, לכלול כל הפרטים שנכנסים לדיון המשפט האלוקי, וודאי רק הוא ית' יכול לעשות משפט כזה. ראה הערה הבאה.

18. ראה ד"ת סי' קע: "והנה האדון ב"ה בידיעתו ידון כל דבר על פי שלושת הזמנים שזכרנו, כי אין תולדת כל מעשה אלא לפי מה שקדם לו, ולפי ההווה עמו, ולפי כל הבא אחריו, ואחר כל המשפט הזה נקבע לו שכר לעתיד לבוא, שכר ההגון לו לפי מעשיו". יוצא מכך רק בסוף כל המאורעות - שאין כבר "עתיד", שכל העבר מתברר בבית אחד, אז יתכן שבני אדם יכולים להשיג את האמת לאמיתה של המשפט.

19. ראה ד"ת סי' ט, יא, קעא.

נקראת **עיבור** (של ז"א)²⁰, דהיינו הסתר המשפט [כמו הסתר הולד]. וכמו שהסתר הולד לא מכחיש שיש מציאות של ולד, כך העלם המשפט בזמן הקלקולים לא מכחיש שישנה מציאות של משפט. בתקופה זו, המשפט "מזדמן להעשות, אך לא נעשה" (ד"ת ס"י קמו).

התקופה השנייה מקבילה לתקופת הגלויות השונות (חוץ מגלות מצרים), אשר בכל זאת יש תורה, ועם ישראל נבדל מאומות העולם; אמנם גילוי הנהגתו הוא קטן, ולכן "אינו נקרא מגולה" (ס"י קמו). תקופה זו היא תקופת **יניקה** או קטנות דמוחין (של ז"א), שאין המשפט מתגלה אלא מעט.

התקופה השלישית היא התקופה של **גדלות** (של ז"א) - זמן בית ראשון ובית שני. "הקב"ה תופס ממשלה על עולמו באותות ובמופתים, גלוי לכל העמים, לדעת שה' אלוקים בישראל". אמנם גילוי משפט זה הוא רק "מצד מה שהוא [חוץ ממנו] (ס"י קמו), דהיינו "שהכרת האדון ב"ה לא היתה אלא מכוח האותות והמופתים" (כללים הראשונים כלל כג), ולא מצד הידיעה והשגה הנבואית.

התקופה הרביעית היא תקופת ימות המשיח ב"ב - "שיתגלה הקב"ה מצד הידיעה וההשגה, לא מצד המופתים" (ד"ת שם). מצב זה כנגד **גדלות שנייה** (של ז"א).

התקופה החמישית היא המיוחדת, שהרי עד התקופה הרביעית היתה השלמת המציאות, אבל מכאן והלאה מתחילים **העילויים** (של ז"א), שפירושו - זיכוך האדם והמציאות כולה.

לסיכום - מידת משפטו מתחלקת לבי בחינות: הבחינה הראשונה מתבטאת בשתי התקופות הראשונות - אלפי התוהו, והגלויות (זמן הקטנות), וכאן הדין הוא קשה (הרשעים שולטים וכ"ו). הבחינה השנייה היא - המשפט הנכון והמתוקן: "טוב לטובים ורע לרעים"; בחינה זו מתבטאת בזמן הגדלות - בתקופת הבית ראשון ושני, וימות המשיח.

נמצאנו למדים, שרוב ימינו כלו בעברתיך - בעברתה של מידת המשפט הבלתי מתוקנת, הדין הקשה שמראה פנים של כעס, עזיבה ומאיסה. ורק בזמן הבית

20. עיין כללים ראשונים, כלל כג, ד"ה: "והנה זה הוא ענין העיבור".

ובימות המשיח בב"א תהיה הנהגת המשפט מתוקנת. אבל בכל הזמנים שאין המשפט פועל בתיקונו היות שחסרים המוחין - דהיינו האורות הגדולים - דגדלות, אז הבריאה בעצמה חסרה, והנמצאים עצמם לקויים. מצב זה [של התקופה הא' והב'] של קטנות המוחין דומה למצב של האדם בהיותו קטן²¹, ובודאי כשהילד קטן לא מתנהגים איתו במשפט נכון, אלא לפעמים בכעס לייסר אותו, ולפעמים ברחמנות להציל אותו - ועל כל פנים, לא המשפט מתוקן.

ד) מהות הנהגת המשפט

יוצא מכל האמור, שהנהגת המשפט משתווה למציאות מהות הנבראים, כי "מציאות מהות הברואים, וכל מקריו המתחלפים [הם] לעומת ההנהגה להשתוות לה" (ד"ת ס"י קנב). תכונת הנבראים מקבילה להנהגה שפועלת באותו זמן. מטרת הנהגת המשפט היא השכלול וההשלמת המציאות, על דרך שאבא ואימא רוצים לשכלל ולגמור יצירת הולד שלהם. מטרה זו איננה שונה ממטרת ההנהגה של התיקון הכללי שיעודה לתקן ולהביא את כל הנמצאים לשלמות²²; אמנם דרכי הפעולה של שני ההנהגות הם שונים לחלוטין. הנהגת תיקון הכללי פועלת אך ורק לפי המזלא - הגזרה העליונה, הרצון הנעלם שיתברר רק לעתיד לבוא; ופעולה זו פועלת רק בדרך נסתר, ומתגלית רק בתחיית המתים, ביום הדין הגדול. לעומתה, הנהגת המשפט פועלת בהדרגה (ה' תקופות) על פי התכנית של העלם היחוד וגילויו. פעולתה של הנהגת המשפט היא בגלוי²³, אלא שלפעמים בדין הקשה - "שזה יקרא הסתר גמור" (ד"ת, ס"י קסו), ולפעמים במשפט מתוקן - שזה יקרא הנהגה מגולית ונראית כראוי.

הנהגת המשפט הולכת "בשינוי דרכים"²⁴, בדרך עקלקלות - "האלוקים עשה את האדם ישר והמה רצו חשבונות רבים". חשבונות אלה הם על פי טוב ורע, ולכן גם ההנהגה העליונה - הנהגת המשפט - הולכת ע"פ ציר זה של הטוב ורע, שכר ועונש. לכן תיקרא הנהגת שכר ועונש, לתת לכל אחד פרי מעלליו. זאת אומרת, שהנהגת המשפט הולכת לפי הדרך של בני אדם, להביא אותם בסוף [מתוך דרכם] לשלמות האחרונה.

זאת ועוד הנהגת המשפט נובעת ממידת האהבה - שענינה להשלים את הנבראים. הגם שהנהגת המשפט בנויה ע"פ שלוש מידות: חסד דין ורחמים - שהם כלל

21. עיין דעת תבונות ס"י קמח.

22. ראה מאמרנו: צדיק ורע לו, ראה ד"ת ס"י קע; "ועל כן לא תצא ההנהגה של השכר ועונש חוץ ממרכז הנהגת התיקון הכללי; אדרבא היא משתווה אליה ומתחברת עמה".

23. ראה ד"ת ס"י נ: "מידת המשפט היא המתגלית ונראית"; ס"י קנ.

24. עיין כללים ראשונים כלל כד; והמקובלים מדברים על ק"כ צירופי אלוקים הרומזים על הרבה אפשרויות של משפט. עיין ג"כ מאמר ויהיה מקץ (גנזי רמח"ל עמ' רפט).

דרכי השכר ועונש, אבל המקור האמיתי של הנהגת המשפט הוא באחדותו ובמדת **אהבתו** ית'. וכך הוא אומר (ד"ת סי' קנד): "המוסר עצמו נולד מן האהבה, כענין הכתוב... "ואוהבו שחרו מוסר (משלי יג, כד). כי האב אוהב את בנו לא יחפוץ שיתמלא הבן מידות רעות, אבל מאהבתו אותו **יסדר לעצמו סדר הנהגה** להתנהג עמו בתבונה רבה עד שיישיר דרכיו... ונמצא, שמאהבתו אותו ירצה ודאי לחבבו כשילך בדרך טובים, ולתת לו שכר גדול; ומאהבתו עצמה שרוצה בטובתו ולא ברעתו, ירצה ליסרו אם יקלקל מעשיו; ומאהבתו עצמה ירצה להתהלך עמו בדרך הממוצע - שמאל דוחה וימין מקרבת. הרי שממקור האהבה עצמה נובעים שלושת מדות המוסר, דהיינו: החסד, הדין והרחמים הממוצעים. ומתולדות האהבה להיות המוסר אפילו בזמן שהוא נעשה - ממותק ולא באכזריות חימה לשטף אף, ולהיות קשה לכעוס ונוח לרצות. ומתולדותיה גם כן ומפעולותיה להיות לפעמים עובד **על מדותיו לגמרי** - לעשות צדקה גמורה..."

בעת תגבורת הטוב, הנהגת המשפט פועלת **ליישר** הנבראים; השכר והעונש הוא רק כדי לרצות התחתונים, כמו האב עם בנו. לפעמים הדין מתגבר, לפעמים הרחמים מתגברים, עד שמעבירים המשפט לגמרי. אבל המטרה היא תיקון והשלמת הנבראים. לא מתנהגים עם ילד קטן כמו אדם גדול; ובנידון דידן: המשפט משתווה לתכונת הנמצאים. זאת ועוד: מקור המשפט הוא האהבה - לשון אחרת: זעיר אנפין (המשפט) יוצא מאריך אנפין (האהבה)²⁵.

שורש וסיבת כל העולמות היא האהבה²⁶ - ההטבה שהקב"ה רוצה להיטיב לנבראיו, אבל דא עקא שהקב"ה הכין [בפרצופים העליונים] הנהגה להתנהג בעקלקלות עם בני אדם שסוטים מן הדרך הישר - דרך עץ החיים. אדם הראשון בחר ללכת בדרך עץ הדעת טוב ורע, ואז הוא הפעיל את הנהגת השכר והעונש - לתת לכל איש כפרי מעלליו. אם כן, המשפט פועל לפי בני אדם לצורך **השלמתם**. ובלשון רבינו בדעת תבונות (סי' קנד): "והנה אחר שבאה הגזירה גם על יציאת המשפט לפועל, הנה יצטרך ההשקפה על הבריות כולם כפי מה שהם, לראות **מה הוא מצטרך להם לפי דרכם, ומה יהיה המשפט אשר יווסד לצרכם**". לכל אדם מגיע משפט משלו, לפי ענינו הפרטי (תכונת הנמצאים) - לפי העבר שלו, לפי

25. ראה קל"ח פתח צב: "הכוונה התכליתית בכל ענין הספירות והנהגותיהם הוא להטיב בסוף הכל הטבה גמורה ושלמה. רק שכדי לבוא אל התכלית הזו צריך להתגלגל עד שנגיע אל הסוף, שיהיה העולם **מתנהג במשפט**, ולהעניש את החייבים, עד שעל ידי זה תהיה אחר כך ההטבה שלמה. הרי שמן הכוונה התכליתית עצמה יוצא המשפט הצריך קודם שמגיעים אל הסוף, ואף על פי שנראה דברים הפכיים. וזהו ענין אריך זעיר אנפין - שהאריך אנפין בסוד ההטבה הגמורה, שאינו כי אם מייטיב, ואעפ"כ ממנו יוצא זעיר אנפין (ז"א) - שהוא בסוד המשפט, כי הוא נולד מענינו ממש". ראה ג"כ ד"ת סי' קנד, ד"ה: "והבחנה השנייה אשר נבחין בחוק האהבה היא - שממנה עצמה נובע המשפט..."

26. זאת היא הסיבה תשנייה בכוונת בריאת העולם, אמנם הסיבה העיקרית בבריאה היא גילוי יחודו. ראה סוף אגרות פתחי חכמה ודעת, בשערי רמח"ל, עמ' תד, מאמרינו: צדיק ורע לו; ראה ג"כ העיון בסוף המאמר הזה.

הגלגול שלו, לפי הסביבה שלו, לפי הדור שלו, ועוד ועוד. ודאי שחוקים כלליים של המשפט קיימים, וזהו סוד החד"ר [חסד - דין - רחמים], אבל יישומו של החד"ר הזה תלוי בערך האדם - קטן (קטנות דמוחין) גדול, בר דעת וכו', בתולדה של אותו מעשה (שכר או עונש) של האדם בעצמו ובצאצאיו²⁷. הנהגת המשפט המתוקנת היא בעצם ניקיון של הרע מן הנבראים - תיקון הבריאה, אבל הנהגת המשפט בשכר ועונש היא כדי לדרבן וליישר בני אדם בבחירתם ולהביאם אל מחוז חפצו.

נמצאנו למדים שהמשפט הוא לאלוקים, ואין שכל האדם יכול להקיף כל הפרטים המיוחדים של המשפט. אמנם זאת ידענו, כלל המשפט - חסד-דין ורחמים. המקור של המשפט הוא האהבה וההטבה; התכלית הכללית של המשפט הוא להביא את הבריאה לשלמותה ולנקיונה מן הרע, כדי שתוכל להשיג גילוי יחודו ית' - והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, ואומר: ונשגב ה' לבדו.

עיון: [לאור מאמרינו: צדיק ורע לו].

בבירורנו את ההנהגה של התיקון הכללי (הנהגת היחוד) בסוגיית "צדיק ורע לו", הגענו למסקנה שההנהגה העיקרית היא הנהגת התיקון הכללי שיוצאת בדרך גזרה עליונה שמטרתה לתקן העולם כולו ולהביאו לשלמות האחרונה. היות שכל מעשיו גזרות בבחינת: מי יאמר לך מה תעשה ומה תפעל, מה מקומה של הנהגת השכר והעונש בתוכנית כבירה זו? מסקנתינו שם היא, שהנהגת המשפט היא כעין גושפנקא, דהיינו הקב"ה אינו אוחז כביכול במעשה התחתונים להענישם או להשכירם אלא אם זה (השכר או העונש) משתלב להנהגת התיקון הכללי. אם כן, המשפט הוא עילה לגזרה העליונה²⁸.

במאמרינו כאן על הנהגת המשפט התייחסנו להנהגת המשפט כהנהגה בפני עצמה, ולא בתוכנית הכללית של ההנהגה. הנהגת המשפט היא הגישה הרציונלית

27 דהיינו שאין כאן: "אין לדין אלא מה שעיני רואות", שהרי המשפט האלוקי לוקח בחשבון גם העתיד.
 28 ראה מעין זה בד"ת סי' קמו: "וכך אמרו רז"ל על יעקב אבינו ע"ה: "ויאמר ישראל למה הרעותם לי... כי כל הזמן שהיה יעקב אבינו בצער על פרישת יוסף ממנו, הקב"ה לא היה אלא מגלגל גלגולים להמליך יוסף ולהחיות את יעקב בשלום... וזה בנה (בנין) אב, שלכל עילוי שרוצה הקב"ה לתת לאדם או לעולם, הנה כל זמן הזדמן הטוב - אינו מזדמן ובא אלא מתוך עומק עצה נסתרת, ועל כן יקרה קודם לו צער..." רבינו לא מסביר לנו כאן הטעם האמיתי, ודאי וודאי שאפשר למצוא טעם כזה או כזה (על פי המשפט - עשה עברה כזו או כזו, אבל עברה זו היא בעצם שולית, אבל הנהגת המשפט תולה בה העונש) אבל הסיבה העיקרית היא עומק העצה - הגזרה, ואם תרצה לומר: הסי"א - המקטרג, העונש סותר לו הפה, והדרך חפשית להוריד השפע. עיין זהר ויהי מקץ של הרמח"ל (גנוי רמח"ל עמ' רצ): "אבל בשעתא דחב אדם קדמאה אסתלקו מילין לאורח אחרינא וקטרא דא אטמר ולא אתגליא, וארחין מתפרשין לפום דרגין, ומסתחרן גלגולין לכמה סטרין, כלא בנין הוא ס"א דאיתבה ליה רשו לשלטאה, בגי"כ: "והמה בקשו חשבונות רביס", ורזא דא: "להט החרב המתהפכת" (בראשית ג, כד) - דמתהפכת מסטרא לסטרא, מארחא לארחא". עיין שם ותראה נפלאות תמים, דברים שאי אפשר לעלותם בכתב.

- אנושית להבין ההנהגה האלוהית; שכר ועונש - טוב ורע אלו מושגים של התחתונים, שיישים לעצמו אדם הראשון ולצאצאיו אחריו בלכתו אחר עץ הדעת. הגם שהמאציל יתייש הוא שיזם הדרך של האור והחושך, הטוב והרע [כבר ברשימו ובעולם התוהו], והוא יתי' ברא את הרע, אבל לגביו, הכל רק כדי לגלות את יחודו השלם.

לפי הפן הזה, הקב"ה ברא את הרע לכתחילה לגלות יחודו (ראה מאמרנו על הרע) וקבע ותיקן הנהגת המשפט (לפי הפשט המגולה - כדי לתת שכר ועונש לתחתונים, אמנם ע"פ הסוד) כדי לסתום פי המקטרג - הס"מ. זאת אומרת, לפני שהוא יתי' נותן טובה לבני אדם, אז הוא יתי' מעניש האדם בגלל חטאו כדי שלא יקטרג המקטרג על הטובה שהי' מנחיל לנבראיו, אמנם האמת היא שהכל לצורך גילוי יחודו.²⁹

29. ראה מאמרנו על היחוד.

בְּלָלִים רֵאשׁוֹנִים

(כ) עֲלָמָא דְדְכוּרָא וְעֲלָמָא דְנוֹקְבָא, שְׁהֵם מִן הַזְעִיר אֲנָפִין וְלַמְעֵלָה וּמִן הַנוֹקְבָא וְלַמְטָה, הֵם כָּלֵל חֻקוֹת הַהִשְׁפָּעָה וְחֻקוֹת הַמְקַבְּלִים.

ראה כללות האילן ג.א, ד.א, ט.א-ג; קל"ח, פתחים 5-6.

(כא) עֲנִין אַרְיָן אֲנָפִין וְזְעִיר אֲנָפִין בְּכָלֵל - הֵם הַיּוֹתֵר עֲקָרִים שְׁבִהֲנֵהֶגַת הָאֲצִילוֹת, וְהֵם מֵדַת אֲהָבָתוֹ יִתְבָּרָךְ וּמֵדַת מוֹסֵר מְשֻׁטוֹ. וְכֹל הָעֲנִינִים הַנִּבְחָנִים בְּזְעִיר אֲנָפִין הֵם מַה שֵּׁישׁ לְהַבְחִין בְּמֵדַת מְשֻׁטוֹ יִתְבָּרָךְ, וְכֹל הַנִּבְחָנִים בְּאַרְיָן אֲנָפִין הֵם מַה שֵּׁישׁ לְהַבְחִין בְּאֲהָבָתוֹ יִתְבָּרָךְ. וְהַמְתוּקִים שְׁעוֹשֵׂה אַרְיָן אֲנָפִין לְזְעִיר אֲנָפִין הֵם מַה שְּׂאֲהָבָתוֹ יִתְבָּרָךְ מִמְתָּקַת מוֹסְרוֹ, כְּעֲנִין הָאֵב הַמְכָּה אֶת בְּנוֹ, שְׂאִינוֹ מִכְּהוֹ אֶלָּא בְּאֲהָבָה הַמְסַתֶּרֶת בְּלִבּוֹ. וַיֵּשׁ הַמְתוּקִים הַמְעַבְרִים הַדִּין לְגַמְרֵי, כְּגוֹן גְּלוּי מִצַּח הַרְצוֹן, וַיֵּשׁ שְׁמֵנִיחִים אוֹתוֹ, אִךְ מִמְתָּקִים אוֹתוֹ, כְּגוֹן הַפְּנִים דְּאַרְיָן אֲנָפִין וְכֹל שְׂאֵר תְּקוּנָיו, וְהֵם מַה שְּׂהָאֲהָבָה שְׁבַחִיק הָאֵב גּוֹרְמַת לוֹ לְעִשׂוֹת עִם בְּנוֹ, שְׂגוֹרְמַת לוֹ שְׂאֶפְלוֹ בְּשַׁעָה שְׁמַכְהוֹ לֹא יִכְהוּ מִכַּת אוֹיֵב. וְעוֹד גּוֹרְמַת לוֹ לְעֵבֵר עַל שׁוֹרַת הַדִּין לְגַמְרֵי לְפַעֲמִים, כְּשֶׁהַשַּׁעָה צְרִיכָה לְכַף.

ראה כללות האילן ג. ה-ה; קל"ח, פתחים 30-31.

(כב) עֲנִין הַזְיוּג עֲבוּר וְלֵדָה הַמְזָכֵר בְּסִפְרוֹת הוּא, כִּי הֵנָּה אֵלָה מִיְנֵי הַהָאָרוֹת שְׁחֻדֵּשׁ הָאָדוֹן בְּרוּךְ הוּא לְהִיּוֹת מְאִיר לְבְרִיּוֹתָיו יֵשׁ לָהֶם סֵדֵר וְחֻק, וּמְסֻדָּרִים בְּסֵדֵר נִימוּסִי, עַד שְׁהֵם כָּלֵם עֲנִינִים מְצֻטָּרְכִים אַחַד לְאַחֵרוֹ, וּמְתִיחָסִים זֶה לְזֶה, וּמְצֻטָּרְפִים זֶה עִם זֶה בְּדַרְכִים רַבִּים. וְהֵם כֹּל הָעֲנִינִים הַנִּדְרָשִׁים בְּאִילָן הַפְּרָצוּפִים. כִּי הֵנָּה הַהִתְלַבְּשׁוֹת שְׁמַתְלַבְּשִׁים הַפְּרָצוּפִים הָעֲלִיוֹנִים בְּתַחְתּוֹנִים הוּא - שְׁעֲנִינָם נִסְתָּר בְּתוֹךְ עֲנִין הַתַּחְתּוֹנִים הָהֵם. וְנִבְחִין בְּכֹאֵן הַתּוֹעֵלַת הַמְּגִיעַ לְמַתְלַבֵּשׁ שֶׁהוּא מְסַתֵּר, וְלַמְלַבְּשִׁים שְׁמַתְפַּעֲלִים מִן הַהִלְבְּשָׁה הַהִיא לְפִי מַה שְׁהִיא.

וְעֲנִין הַמְּחִין - שְׁנֵה"י שֶׁל עֲלִיוֹן נַעֲשִׂים מְחִין בְּתַחְתּוֹן הוּא שְׁלֵה־שְׁלִים עֲנִין הַתַּחְתּוֹן הַהוּא, יִצְטָרֵךְ לְהַכְנִס בְּמִקְצַת - הָעֲלִיוֹן מִמֶּנּוּ. וְהַמְּחִין פְּנִימִים יִהְיוּ בְּבַחֲיַת סֵבָה יוֹתֵר קְרוֹבָה, וְהַמְּקִיפִים דְּצֻלָּם בְּבַחֲיַת סֵבָה יוֹתֵר רְחוּקָה.

ובעניינינו הזווג העבור והלדה הוא, בהיות שכל העניינים האלה נמשכים הם אלה מאלה, בסדר סבה ומסובב, אז יתכנו בהם כל הדרושים האלה. כי בצאת אור אחד, שהוא מדה אחת, מכח שני אורות הקודמים לו, שהם ההנחות הקודמות למדה ההיא, הנה יתחייב שבתחלה תנתן פעלה בקבוץ אל שתי ההנחות, שיפעלו שתיהן ביחד להוציא תולדתם. וכשנרד לפרטיות הענין, נראה שהעניינים וההארות שזכרנו, היוצאים בהדרגה בדרך סבה ומסובב, נבחין בהם סבה חמריית וסבה צוריית, או נאמר סבה כללית וסבה פרטית. והינו כי לכל מדה או אור יקדמו שני אורות שילידוהו, האחד יתן כללו וחמרו, השני - פרטיו בצורתו, ויצא הענין מן הסבה הכללית אל הפרטית. ואחר תצא התולדה מהתחברות שנעשה בין שניהם, וזהו הזווג שהוא בהתחבר שתי הסבות שזכרנו. ויצאת הענין מן הפללית אל הפרטית, ועודו בסבה הפרטית, טרם יציאתו לפעל - יקרא עבור, ויצאתו לפעל - לדה.

וכשנרד עוד לפרט חלקי הסבות עצמם לפי פעלותיהם, נבחין בהם ענייני הנשיקין והיסודות, שהם כל מיני החבורים המצטרפים בין שתי הסבות לפי המחוקק בהם בפעלותיהם להוציא התולדה. וימצאו חבורים של הפנימיות, כגון הנשיקין, וישמש לחבר הפנימיות לפי המחוקק בו. ויש של הכלים, והיא חבוק הזווג היסודות וישמשו להקבלת הכלים והצטרפם לפי המחוקק בהם. סוף דבר כשנבחין כל החלקים הנדרשים בפרצוף, שהם כל התנאים הנבחרים במדה מן המדות בשלמותה נבין גם החבורים והצטרפות שימצא בכל החלקים, שימצאו לפי כל חלק מהחלקים ההם.

ואמנם לפי ההדרגה המדקדקת, נבחין עוד כי גם בצאת אחד מן העניינים לפעל, יש להבחין בו מציאותו בבלתי שלמות, ואחר כך מציאותו בשלמות. וזה ענין היניקה והגדלות, כי היונק צריך לאמו, והוא כשהתולדה צריכה עדין להשתלם, אך שלמותה לא יבא לה אלא מהסבה עצמה שהולידתה, וזה פשוט.

ראב כללות כהילן ג, ו-יא, ד, ח-יא: קני'ח, פתחיס קיח-קכג.

כג) ענין קטנות וגדלות דזעיר אנפין, ואבא ואמא, וישראל סבא ותבונה, הנה כבר בארנו איך הספירות אינם אלא מודתיו של האדון ברוך הוא, ומודתיו אינם אלא ההשגחות שהוא משגית, ודרכי הארה שהוא מאיר ממנו יתברך אל נבראיו. ואמנם ההארות האלה, ההשגחות האלה קשרם זו בזו

ביחס מה, שמלבד מה שיש להבחין בכל אחת מהם לפי ענינה בפעולתה, יש עוד להבחין במה שבינה ובין הקודמות לה, או המאחרות לה.

ונבאר עתה לעניננו, הנה ז"א הוא כלל ההארות העליונות, שהם שרש וסבות לכל עניני העולם הזה בכל פרטיו, בין באיכות של הנבראים, בין בעצמים עצמם במיניהם, ובכל חקותיהם, ובכל תנאיהם. והאמת הוא, שעולם הזה עומד על מדת משפטו יתברך, שבהתנהגו בכל המדות של המשפט שלו תהיה התולדה כל מה שהוא בטבע הזה של העולם, דהינו ברצותו לברא על פי מיני ההארה האלה, שהם כלל מדות משפטו, לפי שהם הארות נמשכות לפי ענן העלימו חק טובו, ורצותו לאחוז במוטר המשפט, והם הם כלל ספירות ז"א - תהיה הפריאה העולם הזה כאשר הוא בכל פרטיו, וברצותו להנהיג הפריאה הזאת לפי המדות האלה - תהיה ההנהגה כאשר היא הנהגת העולם הזה בכל חלקיה. וזה כאשר פרשנו כבר, פי הספירות הם מדות, והם הארות, והם מקורות. מדות - מצד ענינם הראשון העצמי בהם, שאינם אלא מדות של הנהגה ונימוס שחדש האדון ברוך הוא לעצמו, שדוגמא קצת להם הם המדות בנפש האדם, רק שהמדות בנפש הם תכונות בה עצמה, והמדות לו יתברך אינם תכונות בו, על פן לא נבינם אלא מדות של פעולה. ועל פן הם הארות, כי אינם אלא מיני השפעות ומיני השגחות, שהכל אחד, ממנו יתברך, שהם הם רחמנותו, כעסו, צדקותו, ענותו, גדלותו, וכיוצא. ואמנם הם מקורות, יען כל האיכויות שבנבראים אינם אלא תולדה מן כלל ההשגחות האלה.

וזה בב' פנים, הא' - שלפי חק המדה כף היא סגלת מין ההשפעה בה, כי לא ישקיפו המדות אל ההצלחה או הנזק בהחלט לבד, אלא על כל מה שהוא יותר טוב ופחות, ועל פן ישגיחו גם על היקר והפחיתות, הרבוי והמעוט, וכן בכל שאר הפרטים שנבחין באיכויות העולם. ומדת הרחמנות והגדלה תוליד היקר וההארה והרבויה, ולהפך במדת הכעס והסתור הפנים, הנה בסגלת ההשפעה יהיה החשף והפחיתות והמעוט, וכן בכל שאר הענינים, וזה הפן הא'.

והפן הב' הוא - פי כבר בארנו איך הנבראים עצמם הם הם דוגמא להנהגה שבהם, ונמצא ההארות האלה מולידות כצלמם, פרוש - בדומה להם, ועל פן הנה הספירות הם מקורות. ובנדון דידן - ספירות ז"א הם הם מדות משפטיו

יתברך, והם הם מקורות איכות הטבע ואישיו, והם הם מקורות נבראי העולם הזה, הבונים רק על הדוגמא של הספירות האלה.

ואמנם כבר בארנו שמה שצריך להבחין בראשונה בספירות הוא ענינם לפי ההנהגה, דהינו מדות, שאחרי זה נמשך ענין היותם הארות, וענין היותם מקורות. ולכן בנדון דידן נבחין בתחלה ענין ז"א לפי המדות, שהוא מדת המשפט, ונבחין אחר כך ענינו לפי היות הספירות הארות ומקורות.

הנה ז"א הוא מדת משפטו יתברך כמו שבארנו, ושרש ענינו הוא מדת הדין, שהיא היא הנולדת מהעלם טובו יתברך. אלא שבמדת הדין עצמה יש להבחין ב' בחינות. הבחינה הא' - היא מדת הדין הקשה, שהיא הפעס, המאסה והעזיבה. הבחינה הב' - היא מדת הדין המתקנת, דהינו המשפט הנכון. והנה הז"א הוא כולל בענינו כל בחינות הדין, שלפי ההדרגה הנה נבחין אותו מתחלה בתכלית הקשי, ואחר כך במתוק ותקון מועט, ואחר כך במתוק ותקון יותר, עד השלמת הענין אל נכון.

והנה ראשית הדין, שהוא הפעס וקצף, בבחינה זאת נעשית השבירה במלכין קדמאין, שהיא תולדת הדין הגמור. אחר כך נבחינהו בהיותו מקבל קצת תקון ומתוק, ועם כל זה עדין הוא מתוק מעט, ותולדתו הוא קלקול הסדרים, והינו לא חרבן גמור כמו שהיא תולדת הדין הקשה לגמרי, שהוא ענין השבירה, כמו שבארנו, אבל הוא קלקול כל סדר טוב. והוא זמן שאין משפטו יתברך נודע בעולם, אלא אדרבא, באותו הזמן נאמר "הסתר אסתיר פני ביום ההוא והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות" וכי, והרשעים מצליחים, וחצפא יסגי, ובני חורין חפו ראשם. אחר כך נבחינהו בהיותו מקבל עוד מתוק ותקון, והוא שלא תהיה עזיבת הארץ כל כך, ותהיה הצלחה קצת לטובים, אף על פי שלא תהיה הצלחה גמורה. אחר כך נבחינהו בהיותו משפט נכון ומתקן להעמיד הארץ במשפט, טוב לטובים, ורע לרעים, והכל מתקן על הסדר הנאות.

והנה אלה הג' זמנים שזכרתי, הם הם בחינות הקטנות והגדלות של ז"א. פי הקטנות הוא דין, והעבור הוא דין קשה לגמרי, חשך ממש, והיניקה - דין יותר מתוק, אף שניהם שמות דאלקים פידוע. והגדלות - רחמים יותר, והם שמות דהוי"ה. אף אפלו בגדלות אין ז"א אלא מדת המשפט, אף מדת המשפט בתקון.

ונמצאת כל ההדרגה הזאת הדרגת מציאות מדת המשפט, מתחלת ענינה השרשי עד השלמתה, ככל המצטרף בה.

ואמנם בהיות ההארות האלה יוצאות אחת מאחת, בדרך סבה ומסובב, כמו שבארנו, על כן יש לנו להבחין מציאות בנן מדת המשפט בהתאצלה מסבתה. ונאמר, כי הנה התקון הראשון הנתן מן הסבה אל המדה הזאת הוא היות בה קצת תקון, עד שעל כל פנים לא יצא ממנה חרבן ושממון, כענינה במלכין קדמאין, וזהו הבנין הראשון הנעשה מז"א באמא בזמן העבור. ותבין כי זה הדבר מגיע לסבה לעשותו בעצמה, פרוש - כי הסבה הזאת שאנו מזכירים, היא סבת מדת המשפט המתקנת, לא סבת מדת הדין הקשה בלתי תקון, אלא הסבה הזאת היא סבת המשפט כמו שבארנו, ולכן יש לה לכלל בעצמה כל עניני מדת הדין, ולתת בהם התקון המצטרף, רק לשתצא לפחות מענין החרבן שהוא תולדת מדת הדין בלתי מתוק, ושתכנס לענין מדת המשפט, שהיא מדת הדין בתקון, שלדבר זה לבד היא סבה. על כן זה נעשה בעצמה, ואין צריך פה אלא קביעות מדת הדין, להיותה מדת משפט, ולא מדת הדין בלא מתוק. על כן כשעשתה הסבה את זאת, הרי עשתה מה שיש לה לעשות בבחינת עצמה, להיותה סבה להוציא המדה הזאת מסוג הבלתי ממתק אל הסוג הממתק, משם והלאה יש לה להשלים מעשיה על פי הענין הזה.

והנה זה הוא ענין העבור, שז"א נבנה באמא, שספירותיו נבררות מן התוהו של המ"ק, וזה נעשה בתוף אמא. ואין רוח בזה אלא היציאה מן התוהו אל התקון של המתקלא. אף עדין הדין נשאר בבחינת דין חזק, שהוא קלקול כל הסדרים, אף על כל פנים אינו חרבן. ועל כל פנים בזמן ששמש העבור בכללות ההנהגה היה העולם בחשך גמור, שלא היתה אפלו תורה בעולם, והינו כל זמן גלות מצרים בפרט, וכל שאר ב' האלפים של תוהו. אמנם מן הלדה והלאה אז מתחילים התקונים להיות נוספים ובאים על המדת הדין, והם התקונים הנתקנים בז"א ביניקה וגדלות.

והנה בזמן שז"א הולך ונבנה, הנה הענין הוא שמציאות סדר מתקן הולך ומזדמן להנהגתו של העולם. אלא שעד שאינו אלא מזדמן והולך, הנה נעלם הדבר בחיקו של מלך, ואינו מתגלה כלל. וזהו שז"א נעלם באמא, ואינו מתגלה, כי כל ההזמנות שהקב"ה מזמין טובה לעולם נעשות במסתרים אצלו יתברך.

וכשנשלמה ההזמנה נעשה המעשה, והוא לדתו של ז"א. אך כל זמן ההזמנה הנה אין הטובה היא מתגלית כלל, ומשמש עדין הקלקול הראשון, של תקון הקלקול הוא המחשבה העליונה הולכת ומשימה עצותיה, אלא שאינו חרפן גמור. ואהניא מיד מה שהקב"ה לוקח לתקן הדבר - שלא יהיה חרפן עולם, אך עדין קלקול הסדרים נשאר כל זמן שההזמנה נעשית בגבחי מרומים, בלתי גלוי אל התחתונים. ועוד נבין בזה שאין הקב"ה עושה אלא טוב, ואפלו זמן ההסתר פנים אינו שהקב"ה מואס עולמו, אלא שמזמין תקון לקלקוליו, אך שהזמנה זאת במסתרים היא נעשית, ובין כך ובין כך העולם סובל רעות וצרות, וזה פשוט.

ונמצא שכשנבחין ההנהגה בעבור בכל הבחנותיה - שלש הבחנות נבחין בה, אחת מצד אמא; אחת מצד מצבו של הז"א; ואחת מצד הקטנות. פרוש - כי הנה מציאות העבור הוא שבנינו של ז"א הולך ונעשה על ידי אמא בהעלם בתוכה, וזה שמציאות סדר מתקן מזדמן והולך לעולם לתקן תקון לעולם, אלא שההזמנה הזאת עושה אותה אמא, שהיא סבתו של המשפט הישר בהעלם בגבחי מרומים, שאין הדבר מתגלה למטה, וזה מצד אמא. ואמנם מה שמגיע לעולם באותו הזמן הוא קלקול הסדרים הטובים, אך לא חרפן גמור, וזה מצד שהקלקולים הראשונים היו גורמים אפלו החרפן, שהיא בחינת השבירה. אך שפיון שהקב"ה לוקח לתקן הדבר, הנה על כל פנים שבירה לא יהיה עוד, אך מידי קלקול הסדרים לא יצא העולם, שתקונו על ידי המשפט, כיון שהמשפט עצמו נעלם, וזה מצד מצבו של ז"א שספירותיו מתבררות, אך אינם חוץ מאמא שיוכלו לנהג במקומם. ואמנם כשנשער הדבר מצד ענין מדת הדין, שהיא הגורמת כל הענינים האלה, נאמר שזהו מציאות מדת הדין אחר שיצאה מן הקשי הגמור, שהיא שרש ענין השבירה, אך קבלה המתוק הראשון לבד, שהיא מה שיציל מן החרפן, אך עדין היא דין קשה מאד, וזה ענין האלקים דעבור. ואמנם כל זה בקטנות ראשון, שהיא המדרגה הבאה אחר קלקול השבירה. אך הקטנות שקדם כל עליה, אינו אלא הזמנה בהעלם לתקון שיתחדש, ואין שם אלא העלם, אך לא קלקול וחשך, כמו בקטנות ראשון, וכדלקמן.

והנה כל זה הוא לפי ענין ההנהגה בסדר המדות. וכשנבחין ענינו לפי ענין ההשפעה, הנה נבין שספירות ז"א הם כלל ההשפעות המולידות דברי העולם

הזה החמרי. והענין הוא, כי הנה השפעתו יתברך לפי ענינה, שהיא השפעה נמשכת ממקור הקדשה, היתה ראויה להולד רק ענינים אלקיים ורוחניים וקדושים, אלא שרצה האדון ברוך הוא שתהיה השפעתו נשפלת בענינה, שלא תוציא תולדות כמו שהיה ראוי לה להיותה אלקית, אלא כמו שרצה בה הרצון העליון. ונמצא גם בדבר הזה ההדרגה הנכונה, והוא שתתחיל ההשפעה ממה שהיא ראויה להיות, ותדד בהדרגה עד מה שהיא לפי הגזרה העליונה לצורך העולם הזה. ועל פן ההארה הראשונה הנמשכת ממנו יתברך, היא הארה ורוחנית ודקה שתשלל החמר לגמרי, ולא תהיה לה תולדה אלא דקה אלקית ורוחנית, וזה המין הראשון. ואחריו יבא בהדרגה מין הארה אחרת, שהנמשך ממנה יהיה ענין רוחני ואלקי, אך לא ישלל החמר, אלא יתרכב בחמר עצמו, והינו שיניח לו מציאות, אך יתרכב בו להאיר חשכו בצד מה שיצטרף. ואחר המין הזה יבא מין הארה אחרת, שיהיה הנמשך ממנו חמריות ממש. והנה שלשה המינים האלה הם - פתח, חכמה וכינה, וד תחתונות. כי הפתח הוא המין הראשון השולל החמריות, וזה כלל ארץ אנפין. וחורב נמשכים בהדרגה אחר הפתח, כי גם הם הארה המולידה ענין אלקי ורוחני, אך לא שולל החמר, ואלה הם אבא ואמא. וז"ת הם ההארה שמוציאה החמריות, והם כלל זעיר אנפין ונוקבא. ונמצא שז"א שהוא העקר, כי מלכות היא סופו של ז"א, הוא כלל ההארה המוציאה העולם הזה. אבל בעולם הזה יש החמריות, ויש ההארה הנרפכת בו, והינו הדעה והשכל וכל שאר עניני הנשמה. ועל פן נבחין בז"א הרוק, והם שרשי החמר, והג' ראשונות שהם המוחץ הבאים לו מאו"א, והם הם ההארה הנרפכת בחמר. כי או"א, שהם המין השני של ההארה, שהוא המרפכב ההארה בחמר, הם מרפכים בז"א ענין מה מהם, שהיא היא ההארה הזאת הנרפכת בחמר. ושעור מחין, בהיותם מחין דקטנות או דגדלות או דעליות, הוא שעור ההארה הנרפכת בחמר. וכאן הוא שעור יקר הבריות ומעלתם, פי הו' קצוות הם שרשי חמריותם, אך היקר הנכלל בהם - בג' ראשונות הוא נשרש.

ונמצא לפי ענין ההשתלשלות, שההארות מתאצלות זו מזו, בדרך סבה ומסוכב, הנה או"א הם המולידים את הז"א, דהינו הרוק שלו, ואף על פי שענינו מתחלף מענינם, פי הוא שרש החמריות, אף על פי כן הם מולידים אותו לפי מה שהוא, רק מטעם התאצל ההארות אלה מאלה. אך מלבד זה הנה הם נותנים בו

מה שנותנים מצד עצמם מענינם ממש, והוא הגיד שזכרתי ולולי זה לא היה העולם אלא חמרי לבד, בלא שום רוחניות והארה כלל. ונמצא ענין זה מתחבר עם ענין המדות שזכרנו. כי הנה במדת המשפט תהיה ההארה שפלה וחשוכה, מולידה ענינים שפלים וחמרים, והוא מה שנולד מהסתר פני שלמותו וטובו יתברך. ובמדת אהבתו, ובמדת רוממותו, שהוא יתברך שמו אינו משעבד הנהגתו למעשי התחתונים, אלא משתמש מרוממותו, שהוא נעלה מכל עניני התחתונים, וחויץ מכל צד להם - תהיה ההארה רבה וגבוהה, מולידה ענינים אלקיים וקדושים, וכמו שבארנו.

והנה ז"א קראוהו "דעת" באדרא זוטא, וקראוהו בן בכור שירש סימני אביו ואמו, והינו שהוא ראוי למנות בהשואה עמהם. והרי זה כבן הגדול אשר הוא בדמותו כצלמו של אביו, העומד בעצה עמו בכל הענינים. ופרוש זה הענין הוא, כי הנה העולם הזה להיות בתקון, הנה אף על פי שצריך שיהיה בו החמר, אך צריך שההארה תשלט כל כך עליו, עד שיהיו כל עניניו מקדשים, כענין שנאמר לעתיד לבא "הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו". ונמצא שבהארה שמרכיבים או"א בז"א, מגבירים עליו ענינם כל כך עד שהוא עצמו חוזר להיות שרש לעולם בהיותו קדוש ממש, אלא שיש בו החמר, אבל החמר עצמו מקדש.

אמנם גם לדבר הזה יש הדרגה, כי כיון שתחלת ענינו של ז"א אינו מענינם של או"א, על כן יהיו שתי אפנים בדבר הזה. הא' שאו"א יורדו הארה בז"א, בלא שיעלוהו להיות משתנה להם, אלא אדרבא יהיה החמר שולט, אלא שגם קצת הארה תמצא בו. והב' - שתהיה ההארה היא שולטת בז"א, והחמר ימשך אחריה, עד שיהיה העולם קדוש, כמו שיהיה לעתיד לבא. וזהו שאו"א מגבירים ענינם על ענינו של ז"א, ואז נקרא שהוא נוטל סימני דאביו ואמו, שהרי הוא מגביר בו הארתם על חמריותו, והוא משתנה להם. והנה בהיות הכוונה להגביר ההארה, עד שישתנה הז"א לאו"א, הנה או"א הם בעצמם יתנו לו המחין, וזה הארה רבה ושלמה. אך אם הכוונה להניח ז"א בבחינתו השפלה, אלא שתתרכב בו ההארה, אז לא יתנו הם בעצמם המחין, אלא הארה קצת מהם, דהינו מדרגה שפלה שבהם, מלכות שלהם היא תעשה פועלת בענין זה, והינו ישראל סבא ותבונה, והיא תתן לו המחין, והוא לא ישתנה לאו"א, אלא אדרבא או"א ישוו הארתם לו, וז"ס בינה שהוא בן י"ה, ותבונה - בן וכת, כמו שבארנו באידרא

זוּטָא, כִּי בִינָה הִיא בְּבַחֲינָה הַעֲלֵאָת ד"א לְהַשְׁתַּוֹּת לַאֲר"א, וּתְבַנְנָה לְהַפְּךָ וְהָיוּ גְדֻלוֹת רֵאשׁוֹן וְגְדֻלוֹת שְׁנִי. וְעַל כֵּן בְּהִיּוֹת הַנְּהַגַת הָעוֹלָם לְפִי הַגְּדֻלוֹת הָרֵאשׁוֹן, תְּהִיָּה הַהֲאָרָה בְּעוֹלָם, אֲךָ לֹא רַבָּה שְׁתַּקְדֵּשׁ כָּל הַבְּרִיּוֹת. וּבְהִיּוֹת הַהֲנַהֲגָה לְפִי הַגְּדֻלוֹת הַשְּׁנִי - תְּהִיָּה הַהֲאָרָה רַבָּה שְׁתַּקְדֵּשׁ כָּל הַבְּרִיּוֹת.

וְהִנֵּה ב' הָאֲלָפִים תּוֹהוּ הֵם הֵם הַנְּהַגַת הַקְּטָנוֹת, שְׂאִין בְּעוֹלָם אֶפְלוּ תוֹרָה, וְהָיוּ בְּנֵי הָאָדָם מְשַׁתְּקָעִים בְּחֻמְרֵיּוֹת מִמֶּשׁ, כְּעֵנִין "אֲשֶׁר בָּשָׂר חֲמוּרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם". וְלִכֵּן בְּגְדֻלוֹת מִצְרַיִם נֹאמַר "וַיִּמְרֹוּ אֶת חַיֵּיהֶם כִּי בַחֲמֹר" כִּי, וְכִמוּ שְׂמִבְאָר זֶה הָעֵנִין בְּזֹהָר וְתַקּוּנִים, כִּי הָאֲבוֹת הַתַּחֲלִיל לְתַקֵּן לְשַׁעֲתָם, וְלֹא נִשְׁלַם הָעֵנִין כִּי אִם בְּמַתָּן תּוֹרָה, וְכִמְבָאָר בְּמַקּוּמוֹ. אֲמַנְם הַגְּלוּת הַזֹּה, הִנֵּה הִיא הַנְּהַגַת הַיְּנִיקָה, שְׁז"א הוּא ר"ק לְבַד כִּידוּעַ, חוּץ מִשַּׁעַת הַתְּפִלָּה. שְׁהָרִי תוֹרָה יֵשׁ, וְזֶה נִמְשָׁךְ מַחֲגִ"ת הַמַּתְגַּלִּים בִּיְנִיקָה, וְהָרוּחַ, שֶׁהֵם מִמֶּשׁ מְדַרְגוֹת הַתּוֹרָה שְׁבַת־פְּאֶרֶת, כִּידוּעַ, אֲבָל אֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּנְבוּאָה, אֵין אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים.

אֲךָ זִמְן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה הַנְּהַגַת הַגְּדֻלוֹת, שְׁהָיוּ שָׂם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּנְבוּאָה, וְהֵם כְּלָם עֵנִינִים הַבָּאִים מִמּוֹחֵי אֲר"א שְׁבַד"א. וְכִלְלָא הוּא - כָּל מָה שְׁלִמְעָלָה מִן הַטִּבֵּעַ בָּא מִמָּה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הו"ק. אֲמַנְם הִנֵּה לֹא נִתְקַדֵּשׁ הָעוֹלָם, וְלֹא הִיָּתָה הַנְּבוּאָה כִּי אִם לִיחִידִים, וְהַפְּרַת הָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא לֹא הִיָּתָה אֶלָּא מִכַּח הָאוֹתוֹת וְהַמוֹפְתִים. אֲךָ יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ הֵם הַנְּהַגַת הַגְּדֻלוֹת הַשְּׁנִי, וְאִזּוּ נֹאמַר "קְדוּשׁ יֵאמַר לוֹ", כְּמוּ שְׁבַאֲרָנוּ, שֶׁהַהֲאָרָה רַבָּה עַל הַחֲמֹר, עַד שֶׁהַחֲמֹר עֲצָמוֹ מִתְקַדֵּשׁ, וְהַנְּבוּאָה פְּשוּטָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּמוּ שְׁבַאֲרָנוּ "אֲשַׁפּוּךְ רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר", וְאִזּוּ תְּהִיָּה הַחֲכֵמָה מְטַבֵּעַת בְּבְנֵי אָדָם בַּחֲקָם, כְּמוּ שֶׁהִיא בְּמַלְאָכִים, וְלִכֵּן "לֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ" וְכוּ'.

וְאֲמַנְם עַד הַגְּדֻלוֹת הַשְּׁנִי אֵינוֹ נִקְרָא עֲדִין עֲלֶיהָ, אֶלָּא הַשְּׁלֵמַת הַמְּצִיאוֹת. כִּי הַעֲבוּר הוּא תַּחֲלַת הַבְּנִין, וְהַיְּנִיקָה - הַשְּׁלֵמַתוֹ, שֵׁישׁ דְּבָרִים שְׂאִינָם נִשְׁלָמִים אֶלָּא בִּיְנִיקָה. וְהַגְּדֻלוֹת הוּא הַגְּדֻלַת כָּל הָאֲבָרִים הַבְּנוּיִם, שִׁיְהִיָּה בָּהֶם כָּל הַכְּמוֹת הָרֵאשׁוֹן בָּהֶם. וְעַד הַגְּדֻלוֹת הַשְּׁנִי אֵין נִמְצָא עֲדִין בְּסִפְרֵיּוֹת כָּל מָה שְׂרָאוּי לְהִיּוֹת בָּהֶם, כִּי כִּיֵּן שְׁז"א צְרִיךְ שִׁיְהִיָּה בְּעַל מוֹחִין - אֵין עֵנִינוּ נִשְׁלָם עַד שִׁישְׁלִטוּ הַמוֹחִין לְגַמְרֵי, וְכִמוּ שְׁבַאֲרָנוּ. אֲךָ מִן הַגְּדֻלוֹת הַשְּׁנִי וְהַלְאָה הֵם עֲלִיוֹת מִמֶּשׁ, שְׂמִשְׁתַּנִּית מְדַרְגָתוֹ שֶׁל ד"א לְעִלּוּי. וְכֵן יִמְצָאוּ עֲלִיִּים אַחַר עֲלִיִּים לְמְדַרְגוֹת בְּנֵי הָאָדָם מִיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ וְהַלְאָה.

ואמנם ענין המחין ישנם בכל פרצוף, ובכל פרצוף הם הם פח הפרצוף ההוא, ושעורם שעור כחו של הפרצוף. אך בז"א מתפרטים הדברים יותר, כי בו הוא פרטיות ענין התרכב הג"ר על הו"ק, וכמו שבארנו. אמנם בכל מקום המחין הם הלבוש לקו אין סוף ברוך הוא, ולא אשתני בכל אתר, והם מה שמקבלים המדות בהבדל זו מזו מן הקו, אף על פי שהוא שוה, לפי מה שחקק האדון ברוך הוא שיקבלו מידת הטוב ורע לפי מה שהן - תנועתם מן הקו. ונמצא שעל כל פנים אפלו תנועת המדות עצמם באה מן הקו. וסוף תועלת זה הדבר הוא, שהקו יחזיר הרשימו אליו, להיות ההנהגה בהשוואת היחוד.

והנה עקר ההנהגה במחין היא בדעת, ועל פן אורותיו מתגלים, מה שאין פן חו"ב, פי חו"ב הם הם הדרכים שבהם מקבלים המדות מן הקו, והדעת הוא הנקבע להנהגה בהם לפי קבלתם זאת. והמחין הם הם המשתנים בפרצופים לפי מה שהן, ולפי הזמנים, כי בהם תלוי פח הפרצוף עצמו והנהגתו. אך בז"א מתפרטים הדברים יותר כמו שבארנו, כי שם הוא הענין ממש של ג"ר והו"ק, כמו שבארנו.

ראה כללות הסו"ן ח. ה, ד-ה; קל"ח, פתחים קד-קח.

כד) ענין הג' רישין והדיקנא ומזל"א הוא, כי הנה מדת משפטו יתברך
כבר בארנו שהיא נובעת מן האהבה עצמה, כענין הכתוב "ואהבו שחרו
מוסר", שהרי מאהבת אב אל בנו הוא ליסרו כשאינו נוהג כשורה, ומאהבתו
לחבבו כשנוהג כשורה, ומאהבתו להיות שמאלו דוחה וימינו מקרבתו. ונמצא
שב' דברים נבחין באהבה, א' - מה שהיא פונה אל ההטבה, שעל פן היא
ממתקת המוסר תמיד, וגם לפעמים מעבירתו לגמרי. והב' - מה שבה עצמה
נשרש המוסר ונובע ממנה. והנה א"א הוא כלל מדת אהבתו יתברך, ובבחינת
ההטבה נתקן בכל תקוניו, בסוד גלגלתא ומזחא, ושאר תקונים שבפניו, שכלם
מתוקים לדיני ז"א, למתקם ולהעבירם לגמרי, והם התקונים הנדרשים באידרא
רפא. והדיקנא בבחינה זאת היא בבחינת שליטת רוממות יחודו יתברך, והסטר
אחרא בושה מפניו, ואינה מעזה פנים להרים ראש.

אמנם בבחינת היות המשפט עצמו נובע מן האהבה ומשרש בה, שבבחינה זאת א"א עצמו שרש לז"א, נתקן א"א בתקון הג' רישין והדיקנא, בסוד ג' היות וא' דכליל לז', שהם שרש החד"ר והמקבל, ונכללת במזל, ויוצאים ממנה אר"א

האתכליליו במזלא, שהם בסוד חב"ד. וזה סוד השתלשלות החד"ר, שהוא כלל ד"א, מן השרש העליון, שהוא א"א. והנה נכלל כל החד"ר בחכמא סתימאה, שהיא הראש הג', והוא סוד יו"ד ה"א וא"ו שבה, בסוד טלא דבדולחא, אך שם אינו אלא כלול ולא עומד להתפשט. אך בצאת הדיקנא מחכמא סתימאה, מתגלה יותר בחינת החד"ר, ועומד להשתלשל ולהתפשט במקומו. ונמצא שהחכמא סתימאה מסתמת, אך הדיקנא מתגלית, ולכן ממנה נעשה אחר כך כל ההשתלשלות עד הז"א.

ואמנם ג' רישין אלה כוללים סודות עמקים בבחינת יציאת שני הדרכים של המשפט מן האחדות העליון הטהור. פי הנה בו אין שניים, ואין בו לא ימין לא שמאל ולא אמצע, וממנו מתאצלים הימין השמאל והאמצע. ובבחינת התאצלות זה יש סודות נסתרים מאד, ונכללים כלם באלה הג' רישין, שהם שרש הימין שמאל ואמצע שמשם ולמטה. פי א"א עדין כלא ימינא, והוא ענינו לפי ההטבה הכללית אשר ליחוד העליון. אך ממנו ולמטה מתחילים הדרכים להשתנות, ואבא הוא ימין, ואמא היא שמאל. ומכל שכן משם ולמטה שמתפרשים הימין והשמאל בדרכיהם הרבה.

והנה הדיקנא היא מדת הוצאת החד"ר הסתום בחכמא סתימאה לגלוי יותר, כדי להתפשט, כמו שבארנו. ואו"א, שהם חו"ב, הם ההשקפה על המשפט איך ליסודו, והם כלל כל שרשי וטעמי המשפטים הצריכים להוסד, פרוש - למה שצריך להשקיף ליסודו כראוי. וחכמה כשמה כן היא - ההשקפה הכללית, ובינה כשמה גם כן - ההשקפה הפרטית.

והנה חו"ב ישקיפו תמיד על העולם, ויקימו המשפט קיום תמידי. ותראה כי הכתר הוא ההטבה מצד הרצון העליון. אך המשפט שבז"א לפי ענין התחתונים. ולכן צריך השקפה גדולה לענין זה, כי לפי התחתונים יהיו המשפטים אשר עליהם.

והנה חו"ב הם מדות ההשקפה, ומהשקפתם יוסד המשפט, והם המשקיפים תמיד לקיום התמידי, והוא הזיווג התמידי דאו"א לקיום העולמות. וישקיפו בכל זמן הצריך חדוש כח לבריאה ותוספת מעלה, והוא הזיווג הנעשה לפרקים לחדוש מחין.

פרק שישי

ההשגחה והנהגת המשפחה

[קנה-קס]

פרק שישי

הנהגת המשפט וההשגחה

[קנה] אמר השכל: הנה, עד עתה דברנו מענין השפעתו יתברך, המולדת בעולם כל המעשים המתחדשים בו. אמנם, עתה יש לנו לכאר ענין מציאות התחתונים בכל השנויים המשתנים במציאותם, ובכל החקים החקוקים במציאותם. והנה, גם זאת השפעה מהשפעותיו יתברך ודאי, אבל עם כל זה היא מין בפני עצמו.¹²⁸ כי שאר ההשפעות הוא מה שהקב"ה משפיע אל הנמצאים, וזאת, ענינה - מה שהוא במציאות הנמצאים, שגם זה

« אור השכל »

128. על המלכות (קנה-קס) בסימנים הנ"ל הרמח"ל מתאר לנו העיקר של השגחה בסוד המלכות (הנוקבא - השכינה). המדרגה - (ההשפעה) הזאת משמשת לשרש התחתונים ולהשגחתם. היא נבדלת בכך מן ההשפעות שדובר בהם בהנהגת המשפט או האהבה. מהותה של ההשפעה הזאת היא מציאות התחתונים וקיומם. זאת ועוד במלכות תלויה כל העבודה של התחתונים. ראה כללים ראשונים, כלל כה: "ענין נוקבא דזעיר אנפין [מלכות] היא כח מציאות התחתונים. והיינו כי כל הט' ספירות הם כלל ההשפעות שהקב"ה משפיע בעולם, העושים כל המקרים המתחדשים בעולם. אך נוקבא דז"א היא כלל מציאות התחתונים המקבלים המקרים ההם, וכלל כל שינוייהם והתחלף מצב מציאותם לפי ההשפעות

והמקרים ההם. וכלל עלויתה וידידותיה, וכלל מצביה הרבים, הם כלל שינויי מצבי התחתונים במציאותם. ואמנם עיקר התחתונים הם ישראל, ונמצאת נוק' שורש אמיתי לענינם של ישראל, ואחריהם לכל שאר הבריות המתנהגות אחריהם".

על פעולת המלכות בהשגחה, ראה כללי ספר קנאת ה' צבאות, כלל י': "ועתה אודיעך דרך ענין הנהגת המאציל ב"ה בסוד הספירות האלה. הנה הפעולה הראשונה שרצה המאציל לפעול בברואיו היא ההנהגה בכלל, פירוש - השגחתו על התחתונים ושכינתו בקרבם. והפעולה הזאת נקראת שכינה, פירוש - בהיות המאציל פועל בבחינה זאת נקרא שהוא שוכן בין ברואיו. ובהיות פעולתו בדרך ההתנוצצות כנ"ל, נקרא להתנוצצות ההיא - שכינה. ולא שנדע ונשיג עצמיות ההתנוצצות הזו, אלא שנדע המצאו, ונשיג מה שנרשם בו

⌘ אור השכל ⌘

בה כל ענפיה אלה לפי ענינם. ואז מכח שניהם נעשה הזיווג מכל העולמות מתוקנים”.

אדיר כמרום, עמ' ה: "ותראה שבזמן מיעוט הירח, הט' ספירות של הנוקבא נכנסו בז"א עצמו. ובאמת זהו האור הנמצא בה מבחינת הז"א עצמו. וכבר נודע טעם המיעוט, זה כדי לתת מציאות לבחירה ושכר ועונש, כדי שמה שהיה יכול המאציל לעשות בעצמו יעשוהו בני אדם, וכבר פירשתי זה במ"א. כי באמת שאר הספירות נבררו כל חלקיהם, אך נוקבא לא הובררה כל חלקיה, כדי להניח מקום לעבודה. ואפילו בשאר ספירות, נשאר לברר מה שראוי להיות בהם לצורך המלכות ותיקונה... [שם, עמ' לג]. וזה כי כיון שרצה שתמצא העבודה והבחירה בעולם, הנה הניח שהמלכות צריכה לקבל האורות מן האחרים וצריכה לעבודה, וזה כבר פירשתי למעלה. [שם, עמ' לז] וצריך שתדע כי עיקר הפעולה שצריך האדם לעשות, הוא לכוון דרכיו והליכתו לתיקון השכינה, כמ"ל למעלה בסוד, עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט, קכו). כי הנה מי שעושה מצות אפילו שלא על מנת לקבל פרס, אף שהוא עשה רק לתיקון נשמתו, הנה אמרו עליו בתיקונים, כל חסד דאינון עבדין לגרמייהו הוא דעבדין (תיקון ל' נתיב תניינא). רק צריך האדם לקחת על עצמו תיקון השכינה, וזהו נקרא באמת מחצדי חקלא [קוצרי השדה].

[עין שם בארוכה כל הענין; ושם בעמ' נג]: "תדע כי הנה כתיב, המה יבנו ואני אהרום (מלאכי א, ד). וסוד הענין, כי הס"א מחברים מדרגות למדרגות ועושים בנינים, עד שעושים מגדל אחד, וסודו מגדילאל. והוא מגדל שבנו דוד הפלגה, וכחם משכירת מלכים הראשונים, והיינו שם ב"ן שבו היתה השבירה. וכסודו הם בונים בנין מצד ב"ן, וזהו, המה יבנו וכר. ותדע מה מתחזק

מעניני פעולותיו. ההשגחה הזאת היא השגחה כוללת, שכך ישגיח לצדיקים לשלם להם שכר טוב, כמו על הרשעים להפרע מהם. ואין שינוי בבחינת השגחה מענין לענין. וכן קיבל התעוררות ממעשי הצדיקים והתעוררות ממעשי הרשעים בהשואה אחת, שבבחינת קבלת התעוררות אין חילוק בין זה לזה”.

שם כלל יא: "ואם תשאלני מה צורך לזה, הלא ההשגחה הכללית היא עצמה תוכל להיות כך - לפעמים חסד, ולפעמים דין, ולפעמים רחמים, או חדי"ר בכת אחת לכל אחד כראוי לו. דע, כי זה נמשך מהיות המאציל ב"ה רוצה להתעורר בפעלו כפי ההתעוררות שמקבל מן התחתונים. על כן הנה נבחין בפעולותיו שני ענינים, א' - ההתעוררות הזו שהוא רוצה לקבל מן התחתונים, וכן להשפיע בהם, וזהו ענין התקשר בהם ורצותו להיות לו שייכות עמהם; וב' - ענין הפעולה אשר יפעל על פי ההתעוררות. ונמצא שאין ההתעוררות הפעולה, ולא הפעולה ההתעוררות, אלא הם שני דברים צריכים זה לזה להשלמת ההנהגה. ולכן להתקשרות ולשייכות הזו של המאציל ב"ה עם התחתונים - הוא שאנו קוראים שכינה, ולפעולותיו בחילוק מיניהם - אנו קוראים חד"ר”.

באמת בתחילת הספר, הרמח"ל דיבר על עיקרון ההשגחה, הפרק הנ"ל מברר לנו המושג הזה (בהקשרו עם המלכות), ואנו הוספנו בהערות פנים אחרות שמשמשת המלכות. על העבודה שהיא סוד תיקון השכינה, ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח קלז: "השכינה - ממנה מתפשטים כל העולמות התחתונים, עם כל עניני העבודה הנמצאת בהם, דהיינו המלאכים והנשמות. המלאכים - להוציא מצנת השכינה לפועל, והנשמות - לעבוד את הקב"ה בכחירתם. ועל כן נקרא שאינה שלמה, שתוכל להזדווג, אלא בהיות נכללים

וְדָאֵי אֵינוּ אֵלָא תְלוּי בְּמֵאמַר פִּיּוּ שֶׁל הָאֵל יִתְבַּרְךָ, וְנִמְשָׁךְ גַּם זֶה אַחֵר עֲנִין שְׂאָר הַהֲשַׁפְּעוֹת, וְכִמּוֹ שְׂבָאֲרֵנוּ לְמַעְלָה, וְעוֹד נִדְבַר מִזֶּה בְּסִיעָתָא דְשְׂמַיָא. אֲמֹנָם, מַה שְּׂיֵשׁ לָנוּ לְהִבְחִין עִתָּהּ הוּא, כִּי כָּלֵל הַמַּעֲשִׂים הַנַּעֲשִׂים בְּעוֹלָם מִמֶּנּוּ יִתְבַּרְךָ - הוּא עֲנִין אַחֵר, וְכָלֵל הַמִּצְוָה הַפְּרִיּוֹת שְׂבָהֶם נַעֲשִׂים הַמַּעֲשִׂים הָהֵם - הוּא עֲנִין אַחֵר. וְכִשְׁנַחֲקֵר עַל הָעֲנִין הָרֵאשׁוֹן, נִשְׁיָג סְדְרֵי הַשְּׁפָעָתוֹ יִתְבַּרְךָ; וְכִשְׁנַחֲקֵר עַל הָעֲנִין הַזֶּה הַשְּׁנִי, נִשְׁיָג כָּל סְדְרֵי הַשְּׁתַּנּוֹת מִצִּיאוֹת הַפְּרִיּוֹת - לְעֵלּוּי אֹו לִירִידָה - בְּכָל הַפְּרָטִים הַתְּלוּיִים בְּזֶה הַשְּׂרָשׁ. וְנִבְאָר עִתָּהּ עֲנִין זֶה.

הֵנָּה, כְּבָר אִמְרָתִי: גַּם מִצִּיאוֹת הַנִּמְצָאִים אֵינוּ אֵלָא תְלוּי בְּמֵאמְרוֹ וְדָאֵי - שְׂאִין מִצִּיאוֹת לְנִמְצָאִים אֵלָא מִכַּח שְׁפָעוֹ וְהַשְּׁנַחְתּוֹ. שְׂאֵם הִיָּה הָאֲדוֹן ב"ה מִסְלֵק, חָס וְחִלְלָהּ, שְׁפָעוֹ וְהַשְּׁנַחְתּוֹ זֹאת, כְּבָר כָּל הַנִּמְצָאִים הָיוּ לְאִין בְּרַגַּע אַחֵר; אֲבָל כַּח מִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ וְדָאֵי אֵל הַנִּמְצָאִים לְהַתְקִים. וְעַל דֶּרֶךְ מְשַׁל נֹאמֵר: כִּמּוֹ שְׁהַנְפֵּשׁ מְקִימַת אֵת הַגּוֹף - שְׁזוּלְתָהּ נִפְסָד וְדָאֵי, כִּךְ הַשְּׁנַחְתּוֹ הָאֲדוֹן ב"ה מְקִימַת כָּל נִמְצָאֵיו - שְׁזוּלְתָהּ הָיוּ נִפְסָדִים; עַל כֵּן, תֵּאָרוּ הַחֲכָמִים הַשְּׁנַחְתּוֹ הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךָ - נִשְׁמָה לְנִשְׁמוֹת.¹²⁹ וְכִבְר אִמְרָתִי - זֶה עֲנִין

« אור השכל »

תיקון המלכות, תבין כל זה לאשורו, ואני איני יכול להאריך עתה בזה. וכהיות זאת האבן כלולה מן הכל, הרי כבר היא שלימה בכל כח ועצמה הצריך לה. והיא באמת אבן, בסוד שם ב"ן, וא' מתחבר בו בסוד יהו"ה דז"א, דהיינו יו"י. והוא ג"ן, בסוד ג"ן סדרים דאודייתא. ואז היא הולכת בכל תוקף אל ס"מ הרשע, ומכה אותו מכה שאין לו עוד תקומה. וכל זה בסוד, אני, שהשכינה נקראת כך בעשותה המעשה הזה כנ"ל, בסוד, אני ראשון ואני אחרון, והוא אץ".

129. השגחת הבורא ית' - נשמה לנשמות. ראה הערה 128, ושם מבואר שהשכינה -

בקדושה נגד המגדל הזה. כי הנה כתיב, אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד, ו), וסוד זה היא עליית הנוקבא להתקשר בכל המאורות כולם. והוא מה שנזכר כמה פעמים, דסלקת עד אין סוף ונחתת עד אין תכלית, כי היא עולה ממנה ולמעלה, ומקשרת בה הכל. והיא יורדת ממנה ולמטה, ומקשרת בה כמו כן כל המציאות, והיינו ב"ע וכל הנבראים. ואז נמצאת היא כלולה מכל המאורות ביחד. והוא סוד, יקו המים מתחת השמים אל מקום אחד (בראשית א, ט), שהיא הנוק שבה נקשרים כל המאורות כולם - העליונים יורדים, והתחתונים עולים. ונמצאת היא כלולה מכל המציאות. ואם ידעת סוד העבודה באמת אץ הכל הוא

נִבְחַן לְבָדוֹ, מִלְּבַד כָּל כָּלל הַהֲשַׁפְּעוֹת שֶׁהוּא מְשַׁפֵּיעַ לְעוֹלָם, כִּי אֵין הַפְּוֹנָה
בְּהַשְׁגָּחָה הַזֹּאת אֶלָּא לְמַצִּיאוֹת הַנִּמְצָאִים - לֹא לְמַקְרִיהֶם הַמְתִּילָדִים
וּנְפֻעֵלִים בָּם.

וְאִמָּנָם, מִה שֵׁישׁ לְהִבִּין בְּעֵינֵי הַזֶּה, הוּא רַק שְׁנוּי עֲדָנֵי הַבְּרִיּוֹת, וְהַתְּחַלָּף
עֲנִינָם בְּמַצִּיאוֹתָם, לְעֵלּוּי אוֹ לִירִידָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ; שְׁכָל אֱלֹה וְדָאֵי עֲנִינִים
תְּלוּיִים בְּמֵאֲמָרוֹ יִתְבָּרַךְ לְפִי הַחֲקִים שֶׁחֲקַק לְמַצִּיאוֹת הַנִּבְרָאִים - כִּי הָרִי לֹא
יִתְעַלּוּ הַנִּבְרָאִים עֲלֵיו יִתֵּר עַל מֵה שֶׁבְּחַקָּם, וְלֹא יִרְדּוּ יִרְדָּה יִתְרָה מֵאֲשֶׁר
בְּחַקָּם. וְנִבְיָן עֲתָה מִה שֵׁישׁ לְהִבִּין בְּמַצִּיאוֹת הַזֶּה, שֶׁהָרִי כָּל זֶה יִיחַס לְכַח
הַזֶּה וְהַשְׁגָּחָה הַזֹּאת שֶׁמִּמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ לְמַצִּיאוֹת הַזֶּה.

הִנֵּה, עֵקֶר הַנִּבְרָאִים הוּא הָאָדָם, וְעֵקֶר הָאָדָם - כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. וְכִבְרָ אָמְרוּ
ז"ל (ירושלמי שבת סוף פרק ו; ועיין נדרים לב.): מִלֵּאכֵי הַשָּׂרֵת יוֹשְׁבִים מִבְּחוּץ
וְיִשְׂרָאֵל מִבְּפָנִים, דִּכְתִּיב: "כָּעַת יֹאמֶר לֵיעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מִה פֶּעַל אֵל" (במדבר
כג, כג). וְאִמָּנָם, צְרִיכִים אָנוּ לְהִבְחִין בְּאָדָם שְׁתֵּי בַחֲיֹנוֹת הַפְּכִיּוֹת שֵׁישׁ לוֹ,
וְהוּא מִה שֶׁאָמְרוּ ז"ל: "זָכָה, אוֹמְרִים לוֹ: אֵתָה קִדְמָת לְכָל מַעֲשֵׂי בְּרֵאשִׁית;

» אור השכל »

המלכות היא סוד ההשגחה המקיימת הנבראים ונותן להם צורכיהם, והיות שהשכינה מתלבשת בנשמות, אז היא נקראת נשמה לנשמות של ישראל.
ראה אדיר במרום, עמ' פט: "וארמוח לך בכאן סוד גדול ועצום מאד, שהוא מה שכתוב, אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה), וכן בלשון הזה נאמר כמה פעמים. הלא נראה שלשון יותר חביב הוא, לפני ה', כמו: התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז, א). אך באמת סוד גדול הוא, כי חלק אחד מן המלכות מתלבשת בתוך הנשמות של ישראל. והוא סוד, קדוש שרוי בתוך מעיו (תענית יא:), בסוד, אלהי בקרבי (דברים לא, יז). וזה כמו

מוחין פנימיות לנשמה. אמנם כמו שידעת שרק אחורי העליון הם נעשים מוחין בתחתון, כן מאחורי המלכות הוא החלק הזה המתלבש בתוך הנשמות, וזה נקרא, אחרי ה', והוא המקשר הנשמות עם השכינה. ומי שמטיב מעשיו הנה הוא מחזיק הקשר הזה, ובכחו נדבק בשרשו כראוי על ידי המצות. ומי שמריע מעשיו איבד זה הקשר, והוא סוד, לסוד מאחרי ה' (שמואל א', יב, כ). וזה סוד הענין המוזכר בזוהר ובתיקונים פעמים רבות, איך השכינה היא נשמה לנשמות, והיא שורה בהם, והבין."

הענין של נשמה לנשמות מקורו בזוהר הקדוש: ראה ספר ויקרא פרשת בהר, קט ע"ב.

לא זכה, אומרים לו: יתוש קדמך" (ויק"ר יד, א). וזה, שאין יש בריה כל כך עלולה לרע כמו האדם, ¹³⁰ שיש באפשרותו לחטא ולמורד, חס וחלילה, ויצר לב האדם רע מנעוריו (ע"פ בראשית ח, כא), מה שאין פן לשום בריה אחרת. אך, מצד אחר, בשהוא נתקן ונשלם, הוא המתנשא לכל לראש, ולו מגיע ההתדבק בו יתברך שמו, וכל שאר הבריות תלויות בו, וכמאמרם ז"ל שזכרנו למעלה; וכן אמרו על ישראל (מגילה טו.) שהן פכוכבי השמים וכעפר

❧ אור השכל ❧

ובסדרו נעשה הזווג עם נוק. והנה הזיווג הוא משקיף על כל עניני כל הנבראים, להשיג עליהם כראוי. וזה נקרא דרך אחד שעומד בבחי' הזיווג הזה, כי הוא הדרך שבו מתהלך המלך, הוא הסדר והחזק שבו מנהג את העולם. אך זה הולך הכל לפי סוד עץ החיים, שפירשתי לך למעלה, שהוא בחי' התחזק הטוב, ואין שם שום רע. כי ודאי זה אינו חסר אעפ"י שאדם גרע עצמו ממנו. פירוש - כי מציאות הנהגה זו עומדת תמיד למעלה, שסוף סוף יתקפו הספירות להיות כקודם השבירה. ועתיק יומין מנהג הנהגתו על הדרך הזה. וזהו הדרך הפנימי והעיקרי המתגלה בזיווג, בכח הרוח המחברם כנ"ל. אלא שקודם שחטא אדם, היה מגיע זה הענין אליו ג"כ, ולא היה לו ללכת אלא בדרך הזה. וכשחטא, יצא מן הדרך הזה, והגיע אל דרכי (קהלת ז, כט) חשבונות רבים. והם כמה דרכים שמתפשטים מן המלכות לבדה, לא בבחי' הזיווג, אלא לפי תיקוני המלכות לבדה, שבה תלוי כל עניני המ"ק, וכל השליטה של הרע, לקיים (תהלים יח, כז) עם עקש תפתל, ואינו דרך ישר, אלא פתלתול, מתפרש לכמה שבילים. כי אינו בא מצד היחוד העליון, כמו דרך הישר, שהוא רק התחזק גילוי היחוד הקדוש מצד הא"ס ית"ש המנהג את הכל. ועל כן הוא מתפרש לשבילים אלה הרבים."

130. היות שהמלכות היא שורש כל התחתונים, והאדם הוא תיקון כל הבריאה, לכן הושם האדם בתחתית כל המדרגות, כלומר - הושפלה מציאותו לכתחילה כדי לתקן את הרע ולהחזירו לטוב.

ראה כללים ראשונים, כלל כט: "ואמנם כל עניני המלכות נחקקים בנשמות, על בן הם היורדות בקליפות עם חלקי המלכות ממש. וכלל כל זה הוא כלל מה שביארנו, שניתנה ממשלה קצת אל הס"א, ואינה אלא שחלקה הגזירה העליונה מממשלתו קצת אליה, כענין שחלק מכבודו לבשר ודם. וכפי מה שנחלק אליה מן הממשלה והשליטה - כך חסרים תיקונים והכנות טובות מן הבריאה כולה. וכפי מה שיוצא ממנה כחה זה - כך נוספים תיקונים והכנות בבריאה, והקב"ה מרבה לה השפעת קדושתו."

ראה עוד מה שהבאנו בהערה 129 מאדיר במרום, ד"ה: וארמוז; עייך עוד גנוי רמח"ל, ריש משפטים, עמ' רעב, עמ' רעד; עייך ג"כ אדיר במרום, עמ' לג: "ונחזור לענין, כי כל התיקונים הצריכים ליעשות מבני אדם, שכלם חולכים להעביר סוד תהו ובהו, כלם תלויים ברוח הזה, או בבחי' מרחת, או בבחי' יהי אור. וצריך שזה הרוח - שולט הרבה באצילות. והוא נמשך באמת עד ז"א, והוא נכנס בו ומעורר כל ספירותיו, בסוד (יחזקאל א, יב) אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו.

הָאָרֶץ, לְרוּם וְלַעֲמֹק. וְהִינּוּ, כִּי בְּאֵמֶת גֹּרֵה הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה לַעֲשׂוֹת מְצִיאוֹת הָאָדָם - לְפִי אֲמִתּוֹת עֲנִינוּ - נִכְבֵּד וְנַעֲלָה מְאֹד, אֲלֵא שֶׁהַשְּׁפִילוֹ תַחֲלָה כְּדִי שִׁישְׁלֹט בּוֹ הָרַע הַזֶּה. וּבִזְמַן שֶׁהוּא שֹׁפֵל, הוּא שֹׁפֵל מִכָּל הַנְּבִרָאִים - שִׁשְׁוֹלֵט בּוֹ הָרַע, שְׂאִינוֹ שׁוֹלֵט בְּכָל בְּרִיָּה אַחֲרָת; אֲךְ, כְּשֶׁכָּבֵד נִתְקַן וְנִשְׁלַם, חוֹזֵר לְגִבְהַ יָקָר עֲנִינוּ בְּאֵמֶת - וְאִזּוֹ הוּא נִשְׂא וְנַעֲלָה מִן הַכָּל, וְעוֹלָה לְמַדְרָגָה שְׂאִין שׁוֹם אַחַד מִן הַנְּבִרָאִים מִגִּיעַ לָהּ.

וְתִרְאִי, שֶׁכְּבֵר תְּכַלִּית סְבוּב הַגִּלְגָּל הַסּוֹבֵב וְהוֹלֵךְ, הֵלֵא הוּא גְלוֹי הַיְחָדוּד הָעֲלִיוֹן, בְּמָה שֶׁהָרַע עֲצָמוֹ יָשׁוּב לְהַעֲדִיד עַל יְחִוּדוֹ יִתְבַרְךָ בְּשׁוֹב הָרַע עֲצָמוֹ לְטוֹבָה, דְּהִינּוּ עֲנִינוּ: "אוֹרֵךְ ה' כִּי אֲנַפֶּת בִּי" (ישעיהו יב, א) שֶׁפִּרְשֵׁתִי כְּבֵר לְמַעֲלָה. וְהִנֵּה, אִין דְּבַר זֶה נַעֲשֶׂה אֲלֵא בְּכַח הַהֲשַׁפְּלָה הַזֹּאת שֶׁנִּשְׁפֵּל מְצִיאוֹתוֹ שֶׁל הָאָדָם, שֶׁעַל יְדֵי כֵן, הִנֵּה הָרַע שׁוֹלֵט בּוֹ. וְכִשְׁהוּא מִתְקַן אֶת עֲצָמוֹ וּמִתְעַלָּה, אִזּוֹ מַחֲזִיר אֶת הָרַע לְטוֹב, כִּי הֵיכֵר הָרַע עֲצָמוֹ הוּא גֹרֵם לוֹ הַזְּכוּת; וְנִמְצָא, קִלְקַלְתּוֹ - תִּקְנָתוֹ. כִּי אִם הָיָה תְּמִיד בְּעֲלוֹי - שֶׁלֹּא הָיָה הָרַע שֵׁיךְ בּוֹ - גַּם הוּא לֹא הָיָה מִגִּיעַ לוֹ תִּקּוֹן הַחֲזֹרֶת הָרַע לְטוֹב, שֶׁהוּא עֶקֶר שְׁלֵמוֹת הַבְּרִיאָה.¹³¹

—* אור השכל *

ברצותו להשקיף ולהשגיח על בריותיו להעניש ולהשכיר, נמצא זה עשה בו חס וחלילה איזה שינוי - על כן הודיעו אליהוא שאינו כן, אלא המאציל יתברך שמו, לא עסק ולא עוסק ולא יעסוק כי אם בשלימותו, ושלימותו היא לעשות חיות טוב ולהחזיר כל רע לטוב. ונמצא הוא עוסק בשלימותו, עד שהשמים עוסקים בסיבובם, ונמשך ממנו לכל אחד לפי מעשיו, והוא אינו משנה עסקו משלימותו".

ראה ג"כ קל"ח פתחי חכמה, פתח ד: "רצה הא"ס ב"ה להיות מיטיב הטובה שלמה, שלא יהיה אפילו בושח למקבלים אותו. ושיער לגלות בפועל יחוד השלם - שאין שום מניעה נמצאת לפניו, ולא שום חסרון. לכן שם ההנהגה הזאת שהוא מנהג, שבה יהיה בפועל

131. ענין החזרת הרע לטוב הוא יסוד גדול אצל הרמח"ל, אלא שלא זכינו להסבר בספר דידן. זאת ועוד, מה שראינו על הרע ותיקונו, סוכב על ביטול והעברת הרע מן העולם והבריאה אבל לא על חזרתו לטוב. אמנם כאן (ס" קנח ואף בס" קסו) הרמח"ל מדגיש את החזרת הרע לטוב - שהוא עיקר השלמות. ענין זה הוא נושא רחב ומסובך ומקבל תוכן ענינו לקמן בפרק על התיקון הכללי, ראה מאמרנו על הצדיק ורע לו, ועל הרע. ראה כללים ראשונים, כלל כו; ראה ג"כ דרך עץ חיים, על השלמות והיא סוד החזרת הרע לטוב: "זכן תדמה בשכלך, איך שאין המאציל יתברך מקבל שום שינוי מהשפיעו, כי אף על פי שודאי הוא אינו צריך לבריותיו, היה אפשר לחשוב, שמצד רצונו אם לא מצד הכרח,

וְהִנֵּה, עֲשֵׂה הַקֶּבֶ"ה מְצִיאֹת הָאָדָם גְּדוֹל לְפִי הָאֱמֶת, אֲךָ לֹא קָבַע טוֹבוֹ בּוֹ שֶׁיְהִי תָמִיד בִּיקְרוֹ, אֲלֵא עֲשָׂאוּ בְּלִבָּנָה זֶה - שֶׁהִיא אֶפְלָה וְצָרִיכָה לְקַבֵּל אוֹרָה מִן הַשֶּׁמֶשׁ, וְאֵז הִיא מְאִירָה; כִּךְ הָאָדָם, אִינוּ בִּכְחוֹ מְצַד עֲצֻמוֹ, אֲלֵא יִשְׁכַּלֵּל בְּכַחוֹ מְצַד הַתְּדַבְּקוֹ בּוֹ יְתַבְּרֵךְ, שִׁיאִיר אֵלָיו בְּאוֹר פָּנָיו, וְאֵז יִהְיֶה שְׁלֵם. וְהִנֵּה, כָּל מַגְמָתוֹ יְתַבְּרֵךְ בְּכָל סְדְרֵי הַשְּׁפָעָתוֹ הִיא לְעִמַּת כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל, שְׁכָל הַכּוֹנֵה אֵלֶיהָ תָמִיד, כְּעֵינֵן שְׁנֵאמַר: "נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשַׁבְתֶּיךָ אֵלֵינוּ" (תהלים מ, ו), וְעַל כֵּן, מְקַבְּלִים הֵם וְדַאי - סְדְרֵי הַשְּׁפָעָה וְסְדְרֵי

⌘ אור השכל ⌘

עצמו יהיה לכבודו של מלך - שזכו על ידו בני האדם.

שם, פתח מט בפירוש, עמ' קפא: "זוה פשוט, השלמות - רוצה לומר מה שמתקן החסרונות, והשלמות הוא יותר גדול כשהוא מתקן חסרון יותר גדול. אם כן, כשרצה הרצון העליון לגלות שלמותו הגדול מאוד - צריך שיגלה בתחלה החסרון הגדול מאוד. וזה רוצה לומר גילוי השלמות עצמו, כי אי אפשר להביך השלמות בלא חסרון שקודם לו, שהשלמות מתקן אותו. אם כן כשרוצה לגלות הכח השלם והנכבד מאוד, שבו תענוג הנשמות תענוג גדול מאוד, אי אפשר כי אם שיגלה בתחלה חסרון הגדול מאוד, כי כפי החסרון שמתגלה - כך מדרגות השלמות שמתגלה בסופו. ובחסרון היותר גדול מתגלה כח היותר שלם. ולא תאמר - יותר טוב היה אם לא היה חסרון, והיה בתחלה הטוב שעתידי להיות לבסוף. כי אינו כך, כי שלמות אינו רוצה לומר - טוב סתם, אלא רוצה לומר - תיקון חסרון. ואם לא היה חסרון - לא היה מתגלה שלמות, אלא טוב. אך תענוג הנשמות האמיתי אינו בטוב, אלא בשלמות, שהוא ענין יחודו, וכמו שפירשנו למעלה."

צא ולמד, שהשלמות מלמדת על תיקון חסרון, והיא בעצמה סוד: החזרת הרע לטוב.

החזרת הרע לטוב, דהיינו כמה שנתן בתחילה מקום לרע לעשות את שלו, ובסוף הכל, כבר כל קלקול נתקן, וכל רעה חוזרת לטובה ממש. והרי היחוד מתגלה, שהוא עצמו תענוגן של נשמות."

ראה עוד על החזרת הרע לטוב והשלמות, שם, פתח ל עמ' צה: "אך השלמות - רוצה לומר שלא יהיה עוד שום קלקול, והכל יהיה מתוקן. וכן תראה שלעתידי לבוא אפילו אומות העולם יתוקנו, ומקרא מלא צוח ואומר, (ישעיה יט, כד) "ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה", וכו', (צפניה ג, ט) "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברודה" וכו'. בבהמות - (ישעיה יא, ו) "זגר זאב עם כבש" וכו', (שם, שם, ט) "לא ירעו ולא ישחיתו", והמות - (שם, כה, ח) "בלע המות לנצח", והטומאה - (זכריה, יג, ב) "זאת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", ויצה"ר - (יחזקאל, לו, כו) "והסירותי את לב האבן מבשרכם". זה נקרא פעולת השלמות - שמחזיר הרע עצמו לטוב."

שם, פתח מט: "שיהיו הכלים הלבושים האלה שורש לרע - זה אינו קלקול. כי אדרבא, זהו שלמות הבריאה לפי הכוונה בה - לגלות היחוד העליון ב"ה. אך שבתחלה היו שורש לרע, שהיה רע ממש. וצריך שזה הרע שיחזור לטוב על ידי תיקוני בני האדם, והוא

מְצִיאֹתֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּבְכֹל סֵדֶר שֶׁנִּסְדָּר בְּהַשְׁפָּעָה, נִקְבַּע הַתְּדַפְּקוֹת לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל בּוֹ יִתְבָּרַךְ לְפִי הַסֵּדֶר הַהוּא, בְּפִי הָעֲלוּיִים הַמְּזֻמָּנִים לָהּ.

וְאִמָּנָם, צְרִיךְ שֶׁתִּדְעֵי עֵקֶר גָּדוֹל בְּעֵינֵי הָעֲבוּדָה הַמְּסוּרָה לְאָדָם, וְזֶה, כִּי הֵנָּה כָּל הַנְּבִרָאִים תְּלוּיִים בְּבוֹרָאם, וְאִין לָהֶם עֵינֵן זֹלַת מָה שֶׁמִּשְׁפָּע בָּהֶם מִמֶּנּוּ. עַל כֵּן, אִינָם אֲדוֹנִים בְּפַעְלוֹתֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם, אֲלֵא כָּל מַעֲשֵׂיהֶם בְּהַכְרַח, מִצַּד מָה שֶׁהֵם מִשְׁפָּעִים מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. רַק הָאָדָם יֵשׁ לוֹ סִגְלָה זֹאת פְּרִטִית - שֵׁישׁ בִּירוֹ הַבְּחִירָה,¹³² וְיֵשׁ לוֹ פֶּתַח לַפְּעֵל בְּרִצּוֹנוֹ בְּלֵא הַכְּרַח; וְהוּא מָה שֶׁאִמְרוּ ז"ל:

« אור השכל »

יחזו צריכים לו ית', כמו שצריכים בשאר הדברים, ויזכרו לפעול מצד עצמם בבחירתם. וזה נעשה במה שאימא יוצאה מז"א, ונכנסת בנוק, ונוסרת אותה ממנו, ובונה אותה שלא על ידו. וזה מה שנתן בשורש התחתונים כח בלתי מצטרף אל ההארה העליונה, אלא מוטבע בעצמם, שלא יפעלו בכח מוכרח, אלא בכח בחירי. והיא הנותנת להם שבת ומעלה, שמשם והלאה נוגע להם לבוא אל פני המלך, וליחשב אצלו כאשר לבעלה, ושיהיה המלך פונה אליהם באהבה, כי הם המשונים לשבת מכל שאר הבריות, שיש להם המעשה הבחירי הזה. והוא המועיל יותר לבריאה, והנותן לה השלימות, כמ"ש. ונמצאים שותפים עמו ית' בקיום עולמו והשלמתו.

נמצאו למדים, שהכוח הבחירי ניתן לאדם מכוח אימא שבונה על המלכות (בנוקבא) ולא על ידו של ז"א. ראה עוד בקל"ח פתחי חכמה, פתח כט, עמ' פז, על מקור כוח הבחירי: "הלבוש בענין הנשמה הוא ענין אחר בינה ובין הגוף, מתיחס אל הגוף, שבהתלכשה בו - פועלת הפעולות הצריכות לפי הגוף ההוא, וכשהיא חוץ ממנו - אינה פועלת כך. וזה הלבוש שמלביש הקב"ה את הנשמה בבואה לגוף, כמו שפירש בזהה. שאם לא היה זה

132. הגם שהבחירה של האדם היא מוגבלת רק בתחום של יראת שמים, "אך בכל דבר אחר" האדם תלוי במסיבות של העולם, על כל פנים גם זאת נקראת בחירה. ותו לא מיד, שהרי אמרו: "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה"; או: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". אמנם צריך בכל זאת עיון בגדר ומהות הבחירה. אינני מדבר על הבחירה בתחומים שאיננם מסוג תורה ומצוות, שהרי רמח"ל מגלה לנו כאן שבכל דבר אחר בעיני עולם הזה אין בחירה; אלא בתחום של העבודה, מה בדיוק האדם מחליט?

קודם כל נתבונן: מנין לאדם כוח לבחור? בכללים ראשונים - כלל כח, כותב הרב: "והנה אפילו קודם רדת הנשמות לעולם, הנה מצד מציאותם העצמי הם נסבלות ממנו ית', ואינם נפרדות ממנו, ונהנים מאורו, ואדרכא, אין להם כח זולת מה שמקבלות ממנו, אך בכרשת הפנים, כמאן דאכיל דלאו דיליה. וזהו מצב נוק שזכרנו אחר באחור, שכל כוחה אינו לה אלא מז"א. והנה זה ככל שאר הנבראים שפועלים בכח מוכרח, ואין להם ענין מעצמם, זולת מה שמקבלים מן השורש העליון. אבל ברצות הקב"ה שתהיה העבודה בכני אדם, שהיא מה שאינו בידי שמים, הנה יצטרף שהרצון העליון יתן להם ענין שבו לא

« אור השכל »

מכל המוכא לעיל ועוד, נראה שיש לאדם בחירה בעבודת ה', וזהו סוד שכר ועונש וענין של נהמא דכיסופא, והדברים עתיקים היות שיש להם שורש במאורות עצמם (סוד הנסירה). אם בעבודת ה' יש לנו לכאורה בחירה, בעניני העולם יש לנו בכל זאת הרגשה שיש לנו בחירה, אבל בעצם: אין האדם נוגע בשל חבירו אפילו כמלוא נימא; ובלשון הרמח"ל: "שום אחד אינו עושה יותר ממה שנגזר עליו, ושהקב"ה רוצה".

ראה אדיר במרום, עמ' תיד: "ואפרש לך עתה ענין (בראשית ג, ז) ותפקחנה עיני שניהם, שהוא מה שאמר להם הנחש בתחלה (בראשית ג, ה) ונפקחו עיניכם. וזה כי בתחלה היו כמעט כמו מלאכים המתנהגים אחר השרש, כך חוץ מן המצוה שנצטוו עליה [שכאן היתה להם בחירה], היה להם ללכת רק לפי תנועת השרש. וס"ז (יתחזק א, יב) "אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו". ואז היו ממש כמי שהולך בעינים סגורות נשען על מי שמביא אותו. ולכן אז (בראשית ב, טו) ויניחיהו בגן עדן, בסוד מנוחה, כי היה מתנהג רק לפי ההארה העליונה המגעת אליו בכל רגע, ולפי מה שהוא מקבל כך הוא עושה. וכשירד ממדרגתם ניתן להם להיות מפקחים על עיניהם, ושיצטרכו הם להיות תמיד במחשבה סובבת, אפילו על עניני העבודה. כי לא תגיע ההארה פתוחה ומגולה להם, אלא בסיתום. וזה, כי על כל פנים לא יעשה האדם אלא מזה שהקב"ה רוצה, אבל הניח להם מקום - שכוף דבר יהיו מחשבותיהם תמיד בתנועה, לחשוב ולדאג על הדברים - שהס"א לא תתחזק בקטרוגים ח"ו, שהם לא יטעו במעשיהם ח"ו. וסוף דבר - להיות תמיד בדאגה, שיצטרכו הם לשמור את עצמם. ומזה נולד אח"כ ענין אחר בעניני העולם עצמו - שיצטרכו לחזור על פרנסתם וקיומם. והוא ענין (בראשית ג, יט) בזיעת אפך תאכל לחם.

הלבוש - לא היה לה להתיחס עם הגוף כלל. והרי קודם שבאה לעוה"ז היתה כמו מלאך בלא יצה"ר, בלא בחירה. ובהכנסה בגוף, נעשית בעלת יצה"ר ובעלת בחירה. אך הבל נמשך מהתלבשה בזה לבוש הגוף. וכל עניני הלבושים למעלה הם בסוד זה - משנים פעולה למתלבש בהם כפי עינים".

עוד על הבחירה שהיא רק בתחום של העבודת ה', ראה אדיר במרום, עמ' פח: "הנה תחילת המחשבה היתה שימצא האדם בעל בחירה, שיהיה בו שכר ועונש לפי מעשיו. כדי שסוף סוף יקבל ממנו ית"ש הטוב השלם בלי בושת כלל, ודברים אלה כבר נתבאר במקומות אחרים (ראה ג"כ כללי קנאת ה' צבאות, כלל ב; דרך ה' ח"א פ"ג, ס"א-ג'). אמנם כיון שרצה לעשות זה האדם בבחירה הזאת, הנה כמה דברים הוצרכו לתקן ולהכין בעבור זה. הנה צריך שיהיה היצה"ר בעולם, שיוכל לשלוט באדם. אך שיהיה פעמים האדם שולט על היצה"ר, וזה יגרום פעולה אחת בשורש. ולפעמים שהיצה"ר שולט באדם, ואז יגרום פעולה אחרת בשורש".

ראה עוד מאמר העיקרים, פרק "בהשגחה": "וצריך שתדע שאמנם פעולות האדם תחלקנה לשני מינים, האחד הוא מה שהוא לו זכות או חובה, דהיינו שיעשה בה מצוה או עבירה. והשני מה שאינו לא זה ולא זה, כי אין בה ענין לא למצוה ולא לעבירה. והנה כל מה שנוגע למצוה או עבירה יהיה באיזה צד שיהיה כלו מסוד בידו של האדם, אין לו מי שיכריחהו עליו כלל, ועל כלם ישקוף השופט העליון לרוח אותם כפי מה שהם ולגזור כנגדם הגמול הראוי. ואשר אינו ענין לא למצוה ולא לעבירה, הנה ענין האדם בהם כענין שאר המינים במקריהם. שהנה יובא להם מכח עליון שינועעו אליו, אם לשמירת חוקת מינו, או להגיע לו שכר או עונש כפי מה שראוי לו".

⊞ אור השכל ⊞

נסגרה לגמרי עד ביאת המשיח, שאז נאמר (ישעיה יא, י) והיתה מנוחתו כבוד. ותלוי הכל בפקידת העינים הזאת - ותפקחנה עיני שניהם."

נראה אולי כאן המקום להדגיש שאדם הראשון היתה לו בחירה ללכת בדרך עץ הדעת ועיני העולם הזה, אבל אצל כל בני האדם אין כאן בחירה, אלא כמו "כח מכריח"; ראה דרך ה, ח"א, פ"ד, סי"ב: "נמצאת גרושה ודחוייה מענינה הטבעי אל ענין הפכי לו, וכבושה בו ככח מכריח וכו'".

נראה לכאורה שהאדם מקבל בהכרח מה שהוא רוצה בבחירה, ורק שיש לו הרגשה שהוא בחר או מחליט. אבל בעצם הכל נגזר עליו. בענין התורה, יש הבחירה והוא סוד העמל מפני הסיתומים, אבל גם כאן אפשר להשיג בדרך המנוחה.

ראה ג"כ אדיר במרום עמ' תנו: "ועתה תדין מה ענין השגגות הבאות ליד בני אדם. והכתוב אומר (שמות כא, יג) והאלקים אנה לידו, שמשמע שהקב"ה הביא לו המקרה ההוא, וזה דבר שאינו מובן. אך הענין הוא, כי שרש כל ההנהגה כבר ידעת שהיא במלכות, שהיא מחוכרת בהנהגתה משרש טוב ורע, באור וחושך, גילוי והעלם. והיא צריכה להתברר, שסוף סוף יהיה הכל לפי היחוד. ולכן צריך להניח מקום לכל מה שגורמים ההעלמים שלה. ונמצא שיש מציאות העלם אחד, שגורם זה שיוכל סי"מ לפעול ברשותו על הדרך הג'ל. ובנתינת מקום לזה, הרי היא מתבררת. כי הרע נמצא, וסוף סוף חוזר לטוב, הרי היחוד מתגלה. ומכאן באים ענין השגגות, כי מה שהוא מצד הבחירה - לא יוכל סי"מ להכריח כלל. אלא האדם הוא אדון, והסי"מ אינו יכול אלא לפתות. ולכן לא נאמר שיהיה חלק א' במלכות העלם, או מה שיהיה, שיוכל להכריח שיהיה האדם רשע, כדי לקבל

וגם שם כבר שום אחד אינו עושה יותר ממה שנגזר עליו, ושהקב"ה רוצה. אבל הדרך הוא כך - בתחלה היה האדם במנוחה, כמ"ש למעלה. ובא הנחש והודיע את חוה שיש דרך אחר בעולם - שאדרכא האדם ידע את הענינים, ויפקח הוא על עניניו, ויעשה הטוב בכח עצמו הטובה וחכמתו השלימה. וזה יותר הנאה ועונג לאדם כשיגיע לשלימות על דרך זה. ואז ערב זה הדבר בעיני חוה ונתפתחה אחריה, וירדה לעץ הדעת, וניתן לה בהכרח - מה שרצתה בבחירה, כי (מכות י"ע"ב) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו. וירדה והורידה לאדם עמה, לכל אלה הדברים. והנה על זה הדרך הולכים הדברים - מי שמתפתה בזה, וערב עליו פקידות עיניו, הקב"ה גם מוליך אותו בדרך זה. ונאמר בו (דברים טו, יח) ככל (משלח ידך) אשר תעשה, והוא צריך לעשות כדי שתבא לו ברכה. אבל אם הוא מניח זה הפקידות עין, ומשליך יתבו על הקב"ה, זהו מה שאמרו עליו (ברכות לה ע"ב) מלאכתך נעשית על ידי אחרים. וכן אמרו (אבות ג) כל המקבל עליו עול תורה מעבירך ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. ותראה שעכ"פ אמרו (ספרי דברים טו, יח) מנין שלא יהיה יושב ובטל, כי זה אי אפשר. אלא אם יתעסק רק בעבודה, או מלאכתו נעשית על ידי אחרים. אמנם עם כל זה אינו ניצול מן הזיעת אפיק, כי על בן נקרא עול תורה, כי באמת עדיין צריך פקידות עין הרבה מאד, כמ"ש למעלה, מפני רוב הסיתומים. ואי אפשר לימלט ממנה לגמרי, כי אם בהתגלות היחוד העליון המתקן הכל כנ"ל. וזה אמת, כי מי שיודע זה, אפילו בענין התורה יוכל להתקרב אל המנוחה, ולקיים (תהלים נה, כג) השלך על ה' יהבך. אבל עכ"פ צריך חשבונות ודאי לשמור הדרך, כי כבר נאמר (משלי יט, ג) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. ונמצא שדרך המנוחה

"הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים" (ברכות לג:). ונמצא, שגם האדם ודאי תלוי בבורא יתברך ככל שאר הנבראים, אלא שמצד העבודה נתן לו מציאות ענין, שבו לא יהיה תלוי בבורא יתברך כלל, אלא ברצון עצמו; והוא זה שאמרנו: "הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים". והנה, הנשמות עצמן טרם רדתן לגוף, אינן אלא ככל שאר הנבראים - תלויים בבורא יתברך, לפי שאין להם שם עבודה בבחירה. רק אחר רדתן לגוף, אז נתן להם הבחירה, ואז בדבר זה הם תלויים בעצמן ולא בבורא יתברך שמו. אך, ככל דבר אחר, ודאי שגם האדם תלוי בו לגמרי, וכמו שאמרנו: "הכל בידי שמים".

ותראי, כמה פכוד גדול חלק הבורא ב"ה אל הצדיקים שחשבתם לשתפים אליו, וכמו שארז"ל: "עמי אתה" - עמי אתה" (זוהר ח"א, ה.). כי באמת חלק הניח להם בתקונן של עולם ובשכלול הבריאה, וכמו שבארנו לעיל, עד שנמצא תקון הבריאה, כביכול, מחלק בין הקב"ה והצדיקים - שאינו נשלם אלא בשניהם. והנה, כביכול, ננסת ישראל, לבה גם בהקב"ה כאשה לבעלה, וזה מצד היות לה חלק בתקון העולם עצמו, כמו שבארנו, אשר על פן יש לה פתחון פה לפניו ויכולה להרים ראש - אשר לא "כמאן דאכיל דלאו דיליה דבהית לאיסתכולי באפיה" (ירושלמי ערלה פ"א, ה"ג), אלא נהנים מזיו השכינה מתוך שמחה והרמת ראש. מה שאין כן לנשמות טרם בואן בגוף לעולם הזה, כי לא יהיו אלא כעבד דשקיל ואזיל אחרי אדוניו. והנה,

» אור השכל «

בלא ידיעתו או רצונו. ומהיכן יהיה לו הכח הזה עליו - מאיזה חטא שקדם לעשות שהיה הולך לזה הענין, לפי דרך המזה כנגד מדה, היה מגיע לו לזה שיזכר ס"מ לשלוט עליו. רק אין שליטה אלא שיזכר להכשילו בשגגה".

עיין גם כן מה שכתבנו במאמר: צדיק ודע לו, הערה 6.

עונש ולהתברר בזה, כי זה אינו אמת כלל. כי לא ברא הקב"ה את העולם אלא בבחירה, ולא יש אלא שרש שגורם הבחירה, שרל שיזכר אדם לפעול כרצונו. ואם יפעול רע יצטוך העונש, ובהנתן מקום לבחירה הרי חלק זה נברר, אך השגגות אינם ע"פ הבחירה, אלא שבהנתן מקום לס"מ לשלוט כניל, הוא גורם לאדם שיעשה הדברים ההם

הם חלק אלה ממעל ודאי, ודבוקות בו יתברך, אך כבשת [נ"א: כבשת] מקבל הצדקה, כמו שבארנו.

ומשל נאה המשיל לענין זה הרשב"י ולה"ה (זהר, חלק ג', קפד). בענין ההתפלל אליו יתברך: אמר, שיש מי שהוא בעבד שאינו כל כך חביב לפני המלך, שמאחרי המלך ישא את קולו להתחנן לפניו על דבר-מה, והמלך יגור אמר ויתנו שאלתו - אך, לא יסב המלך את פניו אליו, ולא יביט בו; ויש עבד שהוא חביב על המלך, ויקבלהו המלך בסבר פנים יפות, ויחזיר פניו אליו, וידבר עמו כל הצורך. הוא הענין האמור במשה וישראל: "פנים בפנים דבר ה'" וגו' (דברים ה, ד); "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, כאשר ידבר איש אל רעהו" (שמות לג, יא); ובענין הברכה בברכת פהנים: "יאר ה' פניו אליך" (במדבר ו, כה); ובמקום אחר אומר: "וראית את אחרי, ופני לא יראו" (שמות לג, כג). וכל זה ענין טבעי הוא, ששני רעים הפונים באהבה זה אל זה מחזירים פניהם זה לזה, וזה מראה הקרוב ביניהם; ושנים שהם מתרחקים - זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן. כי הפנים מראים תמיד הפניה, והחזרת הערף יראה הרחוק. וכל הדרכים ייחסו אל ההתדבקות של התחתונים באדון ב"ה - שבהיותם מתקנים במעלה הראויה להם, הנה יהיו מתדבקים עם האדון ב"ה בהתדבקות גדול וחבור של אהבה ממש, כביכול, פשני רעים המחזירים פניהם זה לעמת זה. אך, בלא מעלתם זאת, וטרם היותם מוכנים, הנה יהיו נשואים ונסבלים ממנו ודאי, וכמו שבארנו - שעל כל פנים, הנשמות חלק אלה ממעל הן, ומתאחזות בו תמיד מצד היותו שרשן ומקורן - אך, לא בלב גם והרמת ראש, אלא בשנים ההופכים פניהם זה לכאן וזה לכאן, שמראה זה על הרחוק, שכל אחד פונה לעצמו לבד ולא לחברו, והם נשואים ממנו רק כדבר שאינו כל כך חביב; וכן, הם אין להם פנים לפניו ולהביט אליו, והוא אינו מחזיר פניו אליהם. אך, כשנתקנו, אז יביטו זה לזה באהבה, בענין שנאמר: "הראיני את מראיך וגו' ומראיך נאווה" (שיר השירים ב, יד).

והנה, ממוצא דבר תביני, שאף על פי שאין גוף וגויה למעלה ודאי, אמנם, יהיו מיני השגחה והשפעה שיקראו בדרך המשל - פנים; ומיני השגחה הנקראים - אחר, וכדברי הכתוב אשר לפנינו: "וראית את אחרי, ופני לא יראו". וזה פשוט, שמיני ההשפעה הנקראים פנים, יהיה ענינם פחק הפנים אשר לאדם, שמראים קרוב ואהבה; ואחר - מיני השגחה והשפעה ענינם פחק האחר באדם, המראה על הרחוק; ובאלה השתי מדות נבחין הקרוב או הרחוק בין ישראל ובינו יתברך.

ומה שיש לנו לדעת עוד, שאף על פי שישאל כפר מוכנים הם מצד עצמם להיות לעבודתו יתברך, וגם הם פועלים מעצמם שלא בהכרח כלל, כמו שבארנו, אמנם, כח העבודה עצמה אינו נתן להם אלא מידו יתברך¹³³ - וזה מה שנתן להם בשעת מתן תורה, ומה שמקים ומחדש לכל אחד ואחד תמיד. ותראי, שזהו ענין ההפרש שבין המצוה ועושה למי שאינו מצוה ועושה - כי האדם המצוה יש כח בידו, מסור ממנו יתברך, שיתקן במעשיו התקונים המצטרכים בפריאה, מה שאינו כן שאינו מצוה. וראיה לדבר - הכהנה: שהכהן העובד מתקן כל העולם, וזר שעבד - חלל, וחיב מיתה; ולא עוד, אלא שהכהן עצמו שעבד בלא בגדים - הרי הוא פור. כי הכל תלוי בכח העליון - "הרמנא דמלכא" - שביד המצוה לבדו. אמנם, לא ינתן הכח הזה אלא למי שהוא מוכן מצד עצמו לקבלו; כי לא לבהמות וגם לא למלאכים, אלא לבני ישראל שכבר הוכנו לזה מתחלה.

ותראי, כי זה מה שעשה הארון ב"ה לישראל בהר סיני; שהנה, לא נתן להם שם התורה בלא במעמד ההוא, אבל היתה הכנה כוללת לכל עבודת

« אור השכל »

133. גם בעבודת ה', שהיא היוצאת דופן בכחירה - דיינו שלא תלויים לכאורה בגזרה, על כל פנים מקבלים הכוח לפעול בתחום הקדושה רק על ידו. אם כן, הגדר של הכחירה אשר לאדם הוא רק לעורר את הכוח של העבודה שנחקק בלבו במעמד הר סיני. כי, כמו שכתב המחבר בהמשך, הכל תלוי בכוח העליון - הודמנא דמלכא [בכוח ורצון המלך].

הַמְצוֹת. כִּי אִזּוּ הַשְּׁלִים לָהֶם תַּחֲלָה כָּל הָעֲטוּרִים וְהַמְעֵלוֹת הָרְאוּיִים לָאֵדָם
הָעֲשׂוּי לְעַבֵּד אֶת יוֹצְרוֹ; שֶׁבַת־תַּחֲלָה נִשְׁפָּל מֵעֲלָתוֹ לְהִיּוֹת עָלוּל לַיִּצֵּר הָרָע,
כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ, וְאִזּוּ נִמְשָׁל כִּבְהֵמוֹת נִדְמָה, וּבְכוּאָם אֶל הַר סִינִי, נָתַן לָהֶם
הָאֲדוֹן ב"ה כָּל הַיָּקָר הַמְּגִיעַ לָהֶם לְהַשְׁתַּלֵּם בְּמִצִּיאוֹתָם, לְהִיּוֹת לָהֶם כַּחַ
לְהִיּוֹת מְשֻׁרְתִים אוֹתוֹ. וְאִזּוּ קָרַבְס אֵלָיו בְּאַהֲבָה - שֶׁהוּא עֲנִין: "קָרַבְנוּ לִפְנֵי הַר
סִינִי" (הַגְּדָה שֶׁל פֶּסַח), וְכַךְ מָה שָּׁאֲנוּ אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם: "וְקָרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ
הַגְּדוֹל" וְגו' - וְהַדְּבִיקֶם אֵלָיו בְּאַהֲבָתוֹ. וְאִזּוּ נָתַן לָהֶם תַּחֲלָה הַכַּח לְשִׁמּוֹר כָּל
מְצוֹתָיו, וְשִׁמְעֵשִׂיהֶם בְּעִבּוּדָתוֹ יַעֲשׂוּ הַפְּרִי הַטּוֹב הַמְּצַטְרֵךְ לְתַקּוֹן הַבְּרִיאָה -
וְהוּא מָה שֶׁכָּתוּב: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת כְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שְׁמוֹת י"ו, ו) -
וּמִשָּׁם וְהַלָּא נִשְׁאָרוּ יִשְׂרָאֵל מִבְּדָלִים מִן הָעַמִּים, וּמְעַטְרִים בְּכַח עֲלִיּוֹן לְשִׁמּוֹר
כָּל הַמְצוֹת, לְתַקּוֹן בְּהֶם כָּל הַבְּרִיאָה כְּלָהּ, וְכְמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. וּמִתְחַדֵּשׁ דְּבַר זֶה
תָּמִיד, שְׁאִינוֹ נִפְסַק מִיִּשְׂרָאֵל, אֲלֵא כְּעִנִּין שְׁנֵאֲמַר: "הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעַם"
וְגו' (דְּבָרִים כ"ו, ט) - שֶׁחַיִּב אֵדָם לְרֹאוֹת אֶת עֲצָמוֹ כְּאִלּוּ מְקַבֵּל תּוֹרָה מֵהַר סִינִי
(פְּסִיקְטָא זֹמַא פ' וְאִתְחַנֵּן ו, ו, ע"ה"פ אֲשֶׁר אֲנִי מִצּוֹךְ הַיּוֹם), כִּי כָּל הַשְּׁבַח הַזֶּה
מִתְחַדֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וְדַבֵּר בְּעֵתוֹ.

וּנְבָאָר עֵתָה מְצִיאוֹת הַשְּׁתַּפּוֹת שֶׁהוֹכְרָנוּ, בֵּין הַצְּדִיקִים וְהַקְּב"ה בְּתַקּוֹן
הַבְּרִיאָה. וְזֶה, כִּי הֵנָּה הַמְצִיא הָאֲדוֹן ב"ה מְצִיאוֹת הַחֲשָׁךְ הַמְּטַבֵּעַ
בְּתַחְתּוֹנִים, שְׁבוּ תְלוּי מְצִיאוֹת הָרָע, וְגַם הָעֵבְרָתוֹ וְהַחֲזוֹרָתוֹ לְמוֹכָהּ, וְכְמוֹ
שֶׁבְּאַרְנוֹ. וְהֵנָּה, הוּא יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ מִשְׁפִּיעַ לְתַחְתּוֹנִים רַק כְּפִי הַכְּנָתָם,¹³⁴ עַל

« אור השכל »

הַקְּב"ה אֶת הַדְּבַר בֵּינוּ וּבֵין הַתַּחְתּוֹנִים בְּשׂוּהָ,
שֶׁהֵם שׁוֹתֵפִים אֵלָיו מִמֶּשׁ, הוּא עוֹמֵד וּמִתְקַן
עֲנִינֵי הַהִשְׁפָּעָה הַמְּתִיחִסִּים לִימִן, דְּכַתִּיב
"יִימִינִי טַפְחָה שְׁמַיִם", וְהֵם מִתְקַנִּים עֲנִינֵי
הַקְּבֵלָה הַמְּתִיחִסִּים לְשִׁמְאֵל, דְּכַתִּיב "אֵף יָדִי
יִסְדֵּה אֶרֶץ". וּבְכַמְדֵּשׁ אִמְרוּ עַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל:
"יִוִּנְתִּי תַמְתִּי" - תַּאֲמוּתִי, לֹא אֲנִי גְדוֹל מִמֶּנָּה,

134. זֶהוּ מְצִיאוֹת הַשׁוֹתֵפּוֹת שֶׁכִּי יִשְׂרָאֵל
לֹאֲבִיָּהֶם שֶׁכְּשִׁמְסִים. יִשְׂרָאֵל מְעוֹרְרִים אֶת
הַהֲכֵנָה - הַחֲשֵׁק לְזוּזָה, הַנִּקְרָא (מ"ן) מִיּוֹן
נוֹקְבִין - אֲתַעְרוֹתָא דְלַתְתָּא, שֶׁמִּמְשִׁיךְ
אֲתַעְרוֹתָא דְלַעִילָא (מִיּוֹן דְּכוּרִין). מֵהוּת
הַכְּנָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הוּא תִּיקוֹן מְצִיאוֹת הַחֲשׁוֹךְ.
רָאָה כְּלָלִים רֵאשׁוֹנִים, כְּלָל כֵּט: "חִילֵק"

כֵּן, נוֹגַע לְצַדִּיקִים לְהִיּוֹת הֵם הוֹלְכִים וּמְתַקְנִים מְעַט מְעַט אֶת הַפְּטָע הַחֲשׂוֹךְ הַזֶּה, שֶׁהָרִי כְּפִי מֵה שֶׁהֵם יִתְקֶנּוּ בָּהּ - כִּד יִשְׁפִיעַ הָאֲדוֹן ב"ה הַשְּׁפָעוֹת חֲדָשׁוֹת וּמַעֲלֹת, לְעֶרְךְ הַהֲכָנָה וְהַתְקוּן הַנֶּעֱשֶׂה בְּפִטְעֵי הַתַּחְתּוֹנִים. עַל כֵּן, הַצַּדִּיקִים מְקַרְבִּים לִפְנֵי הָאֲדוֹן ב"ה מְצִיאֹת הַכְּנָה חֲדָשָׁה וְתִקּוּן חֲדָשׁ בְּפִטְעֵי הַחֲשׂוֹךְ הַזֶּה שְׂוֹכְרֵנוּ, וְהַקֵּב"ה יַעֲנֵם בְּהַשְּׁפָעָה מְעֹלָה לְפִי עֶרְךְ הַהֲכָנָה הַהִיא. וְרֵאוּ לְצַדִּיקִים לְהִרְבּוֹת בְּמְצִיאֹת הַתַּחְתּוֹנִים הַכְּנָה עַל הַכְּנָה וְתִקּוּן עַל תִּקּוּן, וּלְעַמְתָּם יִשְׁפִיעַ הָאֲדוֹן ב"ה הַשְּׁפָעָה עַל הַשְּׁפָעָה בְּתוֹסֶפֶת עֲלוּי עַל עֲלוּי.

וְהִנֵּה, אַחַר חֲטָאוֹ שֶׁל אָדָם יֵרֵד הָעוֹלָם יִרְדֶּה רַבָּה, וְכִמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ, וְנוֹסֵף חֲפִרָה עַל חֲפִרָה בְּמְצִיאֹת הַתַּחְתּוֹנִים. עַל כֵּן, מֵה שֶׁצָּרִיךְ עֲתָה הוּא לְתַקֵּן הַחֲסֻרוֹת הַנוֹסְפִים תַּחֲלָה. וְדַבֵּר זֶה הוֹלֵךְ וְנֶעֱשֶׂה עַד זְמַן הַגְּאֻלָּה, כִּי זֹאת הִיא הַכְּנָה הַתְּכֵלִיתִית בְּגִלְיוֹת - לְתַקֵּן מֵה שֶׁנִּתְקַלְקַל, וְלְהַרְוִיחַ מֵה שֶׁחֲסַרְנוּ,¹³⁵ כִּדִּי לְהַשִּׁיג אַחַר כֵּךְ הַפּוֹב שֶׁיְבֹאֲנוּ אַחַר זֶה, כִּמוֹ שֶׁהָיָה רְאוּי

» אור השכל »

בחינות חדשות שמתקנים בבחינת הבי"ן, שהוא כלל החושך הזה המוטבע במציאות התחתונים, שצריך לבררו מהמצאת הרע, ולשום אותו להחזרת הרע לטוב, וכמש"ל בענין הבירור. וכפי הבירורים העולים מב"ן, יורדות השפעות חדשות של קדושה והארה, שהם המיין דכורין דמ"ה".

135. כלומר שיש רוח מן הגלות - מן הצרות עצמן; ראה בסוף מאמר חלום דניאל, אודר במרום, עמ' שצא: "שאעפ"י שאנו אחר חטא אדה"ר, אעפ"כ למעלה נעשה התיקון בדרך שהיה צריך ליעשות למטה ג"כ קודם חטאו. וז"ל גדול לתקן קלקולי הגלות עצמם, שאח"כ בבא הגאולה יתהפך הרע עצמו לטוב. כי הגלות היה כאמת רק רע, אפילו שתבא הגאולה, הלא היה כחולה שנתרפא. שעכ"פ

ולא היא גדולה ממני", כי הם ממש שותפים בשוה. ואעפ"י שיש מרחק כל כך גדול בינו ית' וכינינו, נתן לנו ההשוואה הזאת. הוא הענין שנוק' היא רק ספירה עשירית, ואף על פי כן עושה הקבלה לכל ז"א.

"ואמנם מציאות השותפות שבין הקב"ה וישראל הוא זה, כי הנה המציא האדון ב"ה את החושך המוטבע בתחתונים, שבו תלוי מציאות הרע והחזרתו לטובה. ואמנם לתחתונים מגיע רבות התיקון במציאות החשוך הזה, וכפי מה שהם מתקנים בו - כך ישפיע האדון ב"ה השפעות חדשות לפי ערך ההכנה. וזה כלל חסדים וגבורות דדעת, והם הם ענין מ"ה וב"ן, והם הם מיין דכורין ומיין נוקבין. כי הנה המיין נוקבין הם הארות חדשות מבחינת בי"ן, והם הבירורים דמלכין קדמאין, כולם ענינים של בי"ן שנתקנים, והם

לְבֹא לְאֲדָם הָרֵאשׁוֹן אֱלוֹ לֹא חָטָא, וּכְמוֹ שֶׁבְּאֲרֹנוּ לְעֵיל. וּבְהַשְׁתַּלֵּם עֲנִין זֶה, אִזְנָאֵל גְּאֵלָה שְׁלֵמָה. וְנִמְצָא, שְׁאֵנוּ צְרִיכִים לְהִרְחִיק הָרַע מִן הַגְּבוּל שֶׁנֶּרְחַב לוֹ אַחַר הַחָטָא, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרֹנוּ, וְלִהְיוֹת אֶת הַפְּזוּבוֹת שֶׁאֲבָדְנוּ. וְכִפִּי מֵהַ שְׂמֵת־חֲדָשׁ תָּמִיד מְעַנֵּן זֶה מִמַּעֲשֵׂי הַצְּדִיקִים בְּהַכְנַת הַתַּחְתּוֹנִים, כִּדְ הָאֲדוֹן ב"ה מְשַׁפֵּעַ לָהֶם.

וְהִנֵּה, הַקַּב"ה מְחַלֵּק מְעַצֵּם הַנְּהַגְתּוֹ לְכַנְסֵת יִשְׂרָאֵל, לְהִיוֹתָהּ שְׂתַפְתַּת עֲמוֹ בְּהַשְׁלֵמַת הַבְּרִיאָה - שִׁיְהִיָּה הוּא יִתְבָּרַךְ מִתְּקֵן מִצַּד אֶחָד, וְהִיא מִצַּד אֶחָד, וּמְנִיָּה וּמְנִיָּה יִסְתִּים הַתְּקוּן הַשְּׁלֵם. וּבְכַחֲנִיהָ זֹאת אָמְרוּ ז"ל בְּמִדְרָשׁ: "וַיִּנְתִּי תַמְתִּי" - תְּאֻמְתִּי" (שֶׁהַש"ד ה, ב; וַיִּלְק"ש שם). וּמְצִינוּ בְּכָתוּב עֲנִין הַתַּחְבֵּר הַהִשְׁפָּעָה וְהַקְּבֵלָה לְהַשְׁלֵמַת הַנְּמִצָּאוֹת, שְׁאָמַר: "אֵף יְדֵי יְסֻדָּה אֶרֶץ, וַיְמִינִי מִפָּחָה שָׁמַיִם, קָרָא אֲנִי אֵלֵיהֶם יַעֲמְדוּ יַחְדָּו" (ישעיהו מו, ג) - שֶׁהַשְּׁמַיִם מְשַׁפֵּיעִים וְהָאֶרֶץ מְקַבֵּלָתָהּ, וְאֵף עַל פִּי בֵן שְׁנֵינִים שְׁקוּלִים זֶה כּוֹהַ, מִצַּד הַשְׁתַּלֵּם הַמְּצִיאָאוֹת מִבֵּין שְׁנֵינִים. עַל כֵּן אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ הַנֵּל: "כְּבִיכּוֹל, לֹא אֲנִי גְדוֹל מִמֶּנָּה, וְלֹא הִיא גְדוֹלָה מִמֶּנִּי" (יִלְק"ש שם). וְאַמֵּנָם, יַחַס עֲנִינֵי הַהִשְׁפָּעָה לְיָמִין - לְפִי שֶׁהִיא הַשּׁוֹלְטָת, וְהַצֵּדָּק וְהַקְּבֵלָה לְשִׂמְאֵל - שֶׁהִיא הַשְּׁפֵלָה מִן הַיָּמִין.

וְהִנֵּה, שְׂמַעְתָּ כְּבָר אֵיךְ כָּל עֲנִינֵי הַתַּחְתּוֹנִים תְּלוּיִים הֵם בְּמִאֲמַר, וְעַל כֵּן שֹׁרֵשׁ כָּל הָעֲנִינִים הָאֵלָה הוּא מְצִיאָאוֹת כֹּחַ עֲלִיוֹן הַמַּחְזִיקִים בְּכָל מְצַבֵּיהֶם.¹³⁶ וְעֲנִינֵי הַכֹּחַ הַזֶּה מְשַׁתּוּם וּמְתִיחִים עִם עֲנִינֵי הַשְּׁפָעוֹתָיו יִתְבָּרַךְ בְּכָל

« אור השכל »

החסרונות של הבריאה, ואינם רק לתיקון עוונות של ישראל כמקובל.

136. המצבים השונים של עם ישראל במשך כל הדורות מקבילים למצבי השכינה. בעצם מצבי השכינה הם שורש לכל המצבים השונים של ישראל.

החולי היה רע, אלא שאח"כ עבר הרע ובא הטוב. אבל הקב"ה רוצה שאפילו הגלות יהיה טוב. ואז בכל קלקולי הגלות הוא ממציא כנגדם תיקונים גדולים בבחי' גילוי היחוד העליון, עד שיהיה רווח אח"כ מהגלות עצמו. "שים לב, שהרמח"ל מציין כאן, ובכמה מקומות, שסיבת הגלות הוא לתיקון

סְדוּרֵיהֶם, וְכִמוּ שֶׁבְּאַרְתֵּי לֶךְ לְמַעַלְהָ בְּבֹאֹר הַפְּסוּק: "וְרֵאִיתָ אֶת אֲהֲרִי, וּפְנֵי
 לֹא יֵרְאוּ" (שמות לג, כג), כִּי מִיּוֹן הַשְּׁפָעוֹת הֵם שֶׁבָּהֶם יִשְׁעַר הַקְּרוֹב אוֹ הַרְחוֹק
 בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם שֶׁבְּשָׁמַיִם, וּלְפִי הַתִּיחֹם וְהַשְּׁתוּזוֹת כַּח הַתַּחְתּוֹנִים עִם
 מִיּוֹן הַשְּׁפָעוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, יִתְחַלֵּף מִצֵּב הַתַּחְתּוֹנִים בְּכָל עֲנִיָּיהֶם - שֶׁכָּבַר
 הוֹדְעֵתוֹךְ אִיךְ כָּלֵם קָשֶׁר אַחַד, עֲנִי נוֹף אַחַד לְכַר.

[קנט] אִמְרָה הַנְּשֵׁמָה: וְדָא טַעְמָא דְּמַסְתַּבֵּר הוּא זֶה, שֶׁבְּמַהוּת הַתַּחְתּוֹנִים
 הַמְּתַחַלֵּף מִמִּצֵּב לְמִצֵּב יֵהְיוּ דְבָרִים בְּגוּ - וְהֵינּוּ, אִיזָה מְקוֹר שְׁמַתְחַלֵּף -
 שְׁלִפֵי שְׁנוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ, יִשְׁתַּנּוּ הַתּוֹלְדוֹת הַנִּרְאוֹת בַּתַּחְתּוֹנִים, וְיִשְׁתַּוּהוּ
 הַתְּחַלְפּוֹ לְהַתְּחַלֵּף מִיּוֹן הַהִשְׁפָּעָה.

[קס] אִמְרָה הַשֶּׁכֶל: עוֹד יֵשׁ לָנוּ מְקוֹם¹³⁷ הַכְּחָנָה בְּמָה שֶׁבֵּין הַכַּח הַזֶּה לְתַחְתּוֹנִים
 עֲצָמָם; פְּרוּשׁ, כִּי הֵנָּה הָאָדָם בְּנוֹי מְגוּף וְנִשְׁמָה, וְיִדְעֵנוּ שֶׁכָּל תְּנוּעוֹת
 הַגּוּף נוֹלְדוֹת מִן הַנִּשְׁמָה, אֲמָנָם, יֵשׁ לָנוּ לְדַעַת גַּם כֵּן אִיךְ מִתְּיַשְׁבֵּת הַנִּשְׁמָה
 בְּגוּף עֲצָמוֹ,¹³⁸ וְאִיךְ פּוֹעֵלֶת בּוֹ לְהוֹלִיד הַתְּנוּעוֹת הֵם בְּגוּף; כִּךְ יֵשׁ לָנוּ עוֹד
 לְדַעַת עֲנִי הַכַּח שֶׁל הַתַּחְתּוֹנִים עִם הַתַּחְתּוֹנִים עֲצָמָם.

❧ אור השכל ❧

בי"ע, ששם יש אלקות ונפרדים, מה שאינו כן
 באצילות, שאין שם אלא ההארות העליונות
 של הקדושה. והנה המלכות, בבחינת מה
 שיוֹרֵדֶת לְהַתְּחַבֵּר עִם עֲנַפְיָהּ, נִקְרָאת הַכְּבוֹד
 שֶׁבְּכַפָּא, וְכֵן דְּרִכֵי הַתְּחַבְּרוֹת שֶׁל הַעֲנַפִּים
 בְּכְבוֹד הַעֲלִיּוֹן נוֹדְעִים בְּדְרִכֵי הַעוֹלָמוֹת הָאֵלֶּה
 בְּעֲנִיּוֹת הַיְכָלֵיהֶם... וְכֵן"
 ראה ג"כ אדיר במרום, עמ' תכו.

138. כבר ראינו את ההשוואה בין הנשמה
 לשכינה, וכאן המחבר מוסיף השוואת הגוף
 לתחתונים. וכמו שיש מקום בין השכינה
 לתחתונים והוא סוד בי"ע [בריאה - יצירה -
 עשייה], כך בין הנשמה לגוף יש מדרגה
 המחברת, והיא סוד הרוח. זאת אומרת, שבין

137. הנה כאן מפרש לנו רבינו סוד עולמות
 בריאה יצירה עשייה (בי"ע), וההיכלות שהם
 "המקום" שמדובר בו בין המלכות (דאצילות)
 לבין התחתונים. המלכות, והיינו הכוח הזה
 של ההשפעה עובר דרך עולמות (בי"ע)
 וההיכלות כדי להוציא ולהתקרב לנפרדים.
 עייך כללים ראשונים, כלל לג: "כי הנה
 המלכות היא שורש התחתונים, וכל מה
 שצריך שיהיה בהם צריך שישתרש בה
 בהתחלה. אמנם יש להבין עוד הדרך איך
 שמתפשטים הדברים ממנה אליהם, והיינו
 כמו הנפש בגוף, כי כל תנועות הגוף יתיחסו
 לנפש. אך עוד יש להבין איך פועלת הנשמה
 בגוף, איך עומדת בו ואיך מתנועעת. ואמנם
 המקום שהמלכות מתחברת אל ענפיה הוא

ואודיעך ענין עמק בזה, והוא: כי הכבוד העליון, הוא השורה בכל מקום, והוא המחיה את כל הנמצאות; והעיד הכתוב: "ואתה מחיה את כלם" (נחמיה ט, ו), ועל פן נאמר: "מלא כל הארץ כבודו" (ישעיהו ו, ג). ואמנם, העונות של בני האדם מרחיקים הכבוד מן התחתונים, והוא ענין שנאמר: "כי אם עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלקיכם" (ישעיהו נב, כ). ולהפך, הזכיות משכינים הכבוד בתחתונים, והוא ענין: "ושכנתי בתוכם" (שמות כה, ח). והנה, הכבוד עצמו מתעלה ומתרומם בהיותו שוכן בתחתונים; וכבר אמרו ז"ל: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו, לא בראו אלא לכבודו" (יומא לח, וסוף פרקי אבות). ובגלות נאמר: "וילכו בלא כח לפני רודף" (איכה א, ו), לפי שהיה הכח העליון רחוק מהם, וכענין: "סר צלם מעליהם" (במדבר יד, ט). ובהגאול ישראל נאמר: "וכבוד ה' עליך זרח" (ישעיהו ס, א), ואז הכבוד עצמו יתרומם, וזה פשוט.

ותדעי, שענין זה מצטרף מאד לענין המלאכים ופעלותיהם, כי הנה, רצה האדון ב"ה לעשות מעשיו על ידי משרתים, הלא הם מלאכיו הקדושים; ועל פן רצה ושכן שכנתו על המלאכים האלה, הם הם שלוחיו המוציאים כל גזרותיו לפעל; ואדנותו בהם תמיד, כמו שאמרו ז"ל: "'ה' [אדני] בם' (תהילים סח, יח) - אדנותו בהם" (יל"ש ח"ב, תשצו). ואמרו: "שמו של הקב"ה משתף עם כל מלאך ומלאך" (תנחומא משפטים יח). והנה, זה הכבוד עומד על כל הצבאות, ומתדבק עליהם תמיד, אך בערך המלאך וחשיבותו, כי גם בהם נמנו המדרגות, איש לפי ערכו.

❧ אור השכל ❧

נשמ"ה דרגא על דרגא נפש בקדמיתא ואיהי דרגא תתאה כדקאמרן. רוח לבתר דשריא על נפש וקיימא עליה. נשמה דרגא דסלקא על כלא ואוקמה... ואתקריבו דא כדא נפש אתקריב ברוח. ורוח אתקריב בנשמה.

הנשמה לגוף (שהוא סוד הנפש) יש התחברות על ידי "הרוח העולה ויורד והעושה ההרגשים כולם". עיי' קל"ח, פתח לח; ראה זוהר חלק א דף רו, ע"א: "תא חוד כלא אינון דרגין אלין על אלן נפ"ש רו"ח

וְתַדְעֵי עוֹד, שְׂאָף עַל פִּי שֶׁהַכְבוֹד בְּכָל מְקוֹם, אֲמָנָם, מִתְגַּלֶּה בְּמְקוֹם אֶחָד יוֹתֵר מִמְּקוֹם אֲחֵר¹³⁹ - וְהוּא מְקוֹם מִיָּחָד לוֹ שֶׁשָּׂם יִדְרְשׁוּהוּ הַרוֹצִים לְדַבֵּק בּוֹ, וְהוּא עֲנִין: "לְשִׁכְנוּ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה" (דברים יב, ה), וּכְתִיב: "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאֲדֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות לז, כג). וְכַמּוֹה סְדָרִים וּמַעֲרֻכּוֹת יִצְטָרְכוּ לְעֲנִין זֶה בְּהַדְרָגָה רַבָּה, עַד שֶׁיִּגִיעַ לְדַבֵּק בְּקִדְשָׁתוֹ זֹאת יִתְפַּרֵּךְ. וְעַל עֲנִין זֶה עוֹמֵד כָּל תְּבִנִית הַמְשָׁפֵן וְהַמְקַדֵּשׁ, מְקוֹם לְפָנִים מִמְּקוֹם, עַד לְפָנֵי וּלְפָנִים, שֶׁשָּׂם הַכְבוֹד שׁוֹרֵה לְדָרֵשׁ וְלִמְצָא לְמַבְקָשִׁים לְהַדְבִּיק בּוֹ. וְכֵן, יִשׁ מְקַדֵּשׁ לְמַעֲלָה מִכּוֹן לְמְקַדֵּשׁ שֶׁל מִפְּהָ (תַּנְחוּמָא וּפְס"ז מִשְׁפָּטִים יח). וְהִנֵּה, כָּל צָבָא מַעֲלָה מַעֲלִים שֶׁבָּחוּ שֶׁל הַכְבוֹד הַזֶּה, וְאוֹמְרִים: "מֵלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" (ישעיהו ו, ג), "כְּרוֹךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ" (יחזקאל ג, יב) - כִּי הוּא לְבָדוֹ כֹּחַ כָּל הַנִּמְצָאִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. וְכֵן נֹאמְרִי: "יְהִי כְבוֹד ה' לְעוֹלָם יִשְׁמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו" (תהלים קד, לא), כִּי הַכְבוֹד מִתְעַלָּה מִשְׁבַּח מַעֲשָׂיו יִתְפַּרֵּךְ, וְלִכְרֵךְ אֲרוּז"ל: "פְּסוּק זֶה - שֶׁר הָעוֹלָם אָמְרוֹ" (חולין ס).

וְאֲמָנָם, עֲלוּיוֹ שֶׁל הַכְבוֹד¹⁴⁰ נַעֲשֶׂה מִכַּח כָּל הַנִּמְצָאוֹת כֻּלָּם לְמִיּוֹנֵיהֶם, כָּל אֶחָד לְפִי הַפְּעֻלָּה הַמִּיחֶדֶת לוֹ. וְזֹאת הִיְתָה בְּנִתּוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן בְּעֲשׂוֹתוֹ עֲבוֹדַת

» אור השכל »

בעולמות, לא בראו אלא לכבודו, שנאמר, כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (אבות ו, יב). כלומר שכל הנמצאים

נבראו לתקן את כבוד ה' ולגילוי יחודו.

ראה ג"כ מה שכתב הרב בסי' קכח: "אך מי שיעמיק בחכמה, ימצא היות כל הנמצאות כולם מתקשרים קשר גמור זה בזה, שכולם צריכים להשלים הענין שאליו כיוונה החכמה העליונה בבריאה, וכולם מתקבצים לתכלית אחת, שתנאיו רבים וסדרם עמוק מאד, והם הם כל חלקי הבריאה הרבים האלה". ואין נעשה ההתקשרות וההתקבצות הזאת? - על ידי עבודת הכהן בבית המקדש, וכמו שרבינו מסביר בהמשך.

139. המקום הזה איפוא מתגלית השכינה הכבוד באופן הכי מעולה הוא ארץ ישראל ובפרט בבית המקדש.

ראה כללי פתחי חכמה ודעת, כלל תשיעי: "זוה, כי המציאות הקדוש אינו תופס מקום, כמו שביארנו, רק המקום הוא לנפרדים, אלא שנמצא ומתגלה במקום. והנה מקום גילוי אור השכינה בתיקונו הוא ממקום כבודו באצילות עד ארץ ישראל".

140. עליויו של הכבוד - דהיינו תיקון השכינה - נעשה קודם כל על ידי כל ישראל, ואח"כ ע"י כל הנבראים והנמצאים. זהו מה שכתוב: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא

הקרבנות - בפרט בקרבן התמיד, שנאמר בו: "את קרבני לחמי" (במדבר כח, ב), שהוא מה שמקריבים לפניו יתברך בכל יום ויום לתועלת כל הנמצאות כלם; והיה מכון בו להעלות כבודו של מקום ב"ה מקבוץ כל המינים שבנמצאות, כל אחד לפי מה שנוגע לו. וזאת היתה חכמה גדולה שהיו הפהנים צריכים להתחכם בה, להיות נגשים אל ה' יתברך בעד כל ישראל, ושתהיה עבודתם רצויה באמת. ועל כן נאמר: "כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו" וגו' (מלאכי ב, ז). והיו מכונים לקשר כל הנבראים בבורא,¹⁴¹ ויודעים מה שצריך להשלמת ענין זה, ומכונים בכל הפרטים

✽ אור השכל ✽

ראה ג"כ אדיר במרום, עמ' תכג: "נמצא לצורך הדביקות הזה - ההיכלות כמ"ש, כי זה כבר ידעת איך לכל מיני פעולה יש הסתדרות של העולמות ואורות בפני עצמם, וכבר התבאר זה במ"א. ונמצא שסדר ההיכלות הוא לזה, והיינו כי (ה)אור האלקות ג"כ נקרא כבוד, והעולם עצמו - כסא הכבוד, ודיינו הכבוד הזה עומד בהיכל קדשו, והוא סוד, (תהלים כט, ט) ובהיכלו כלו אומר כבוד, כמ"ש לקמן. וצריכים כל הנבראים, שכבר הם עומדים בהדרגה זה תחת זה, להיות נכללים מלמטה למעלה, עד שיהיו נקשרים בו.

"והסוד הוא - הכבוד עומד בהיכל עליון, ותחתיו עוד היכלות זה למטה מזה, וצריך לעלות בכלם, עד שנגיע אל הכבוד העומד למעלה. והנה בתוך ההיכלות האלו נמצאים מאורות גדולים, ראשי כל המשרתים, שעל ידם מתדבקים כל המשרתים למדריגותיהם וכל אשר תחתיהם זה בזה, עד הכבוד עצמו. וכן יש שרים גדולים העומרים בתוך ההיכלות עצמם ובפתחיהם, והם הנבחרים למעמד הרב הזה. ושאר כל המלאכים עומדים בחצרות, שהם חרץ מן ההיכלות, והם מדריגות תחת מדריגות, עד הרקיעים התחתונים, ועד האויר שבעולם השפל עצמו. ובהעשות ההתדבקות

141. זהו סוד חיבור הנפרדים בשורש ע"י ההיכלות. זו אחת הכוונות העמוקות והנפלאות שגילה רבינו הרמח"ל, בסדר העבודה התמימה שחייב כל בר כי רב להעמיק כדי לעשות נחת רוח ליוצרו. זהו התיקון המעולה שיעשה בסוף הסיבוב - בסוף מחזור הזמנים. בזמנו הכהנים התחילו לעשות מעין התיקון הסופי; והצדיקים, גם היום, ע"י כוונותיהם ממשיכים לעשות הבחינה הפרטית (היומית) של התיקון (ראה הערה 142).

חיבור הנפרדים - כלומר צריך לחבר מציאות הנשמות, המלאכים והגשמיים בשרשם - דיינו בשכינה. חיבור זה נעשה ע"י הכוונות בתפילה וביחודים, ראה קיצור הכוונות, עמ' קסב.

על סוד ההיכלות ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח קלח, בפירושו: "שבהיות הנוק, שהיא השכינה, נכללת מכל העולמות התחתונים - כבר שמעת שנוק היא שורש לכל התחתונים, שיהיו כולם נקשרים בה בכל הדרכים המזומנים ומוכנים לקשריהם האלה. וכאן הוא ענין ההיכלות, שעולים ונקשרים זה בזה, עד שנכלל הכל בהיכל ק"ק דבריאה, ושם נקשרים כולם בשכינה, להיות בסוד ענפים הנכללים בשרשם."

הַמְצַטְרָכִים, שֶׁהֵם סִתְרֵי הָעֲבוּדָה בְּכָל עֲנִינֵי הַקָּרְבָּן, וּבִזְרִיקַת הַדָּם, וּבְהַקְטֵרַת הַקְטֹרֶת, כָּלֵם עֲשׂוּיִים לְסִתְרִים עֲמֻקִּים לְהַשְׁלֵמַת כָּל הַנְּמֻצָאוֹת בְּהַדְבָקָם בְּבוֹרָא יִתְפָּרֵד שְׁמוֹ. וּבְאוֹר זֶה הַדְּבָר מְרַחֵב וְהוֹלֵךְ מְאֹד, אֵךְ אֵין פָּאן מְקוֹמוֹ. וְאַמְנָם, הַפְּנִיָה הַכְּלָלִית הוּא לְקִשֵׁר כָּל הַנְּמֻצָאִים - הַתַּחְתּוֹנִים וְהָעֲלִיוֹנִים שְׁעַל גְּבִיהֶם - כָּלֵם בְּכַבּוֹד הָעֲלִיוֹן, שְׁנֵאמַר: "הֲלוֹא אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ אֲנִי מְלֵא" (יִרְמִיָּהוּ כג, כד); וְזֶה בְּאוֹתָם הַסְּפָרִים הַמְתַּקְנִים לוֹה, וְזֶה בְּבַחֲנֵי עֲבָדִים הַמְתַּקְבְּצִים תַּחַת צֵל אֲדוֹנֵיהֶם.

אַמְנָם, עוֹד לְצַדִּיקִים עֲנִין פְּרִטֵי בְּבַחֲנֵי הָעֲבוּדָה הַמְּסוּרָה בְּיָדָם,¹⁴² כְּמוֹ שְׁבִארְנוּ - שֶׁהוּא לְגִמּוֹר תְּקוֹן הַפְּרִיאָה עֲצֻמָּה, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתִּיךָ, בְּהוֹמִינָם בְּכָל

✽ אור השכל ✽

משלימים את בידור העולמות, ראה לעיל סי' קנח, ד"ה: "על כן נוגע לצדיקים להיות הם הולכים ומתקנים מעט מעט את הטבע החשוך הזה" וכו'.

עיין קל"ח פתחי חכמה, פתח קלו, בפירושי עמ' שעד: "ועל כן נקרא [המלכות] אינה שלמה, שתוכל להזדווג, אלא בהיות נכללים בה כל ענפיה אלה לפי ענינם: דרכי היותם נכללים הם דרכים שונים, פרטיים לכל אחד משני הסוגים האלה [מלאכים ונשמות] לפי ענינם, ולפי ענין מעשיהם, ולפי ענין הנולד ממעשיהם, וכדלקמן במאמר שאתר זה. ואז מכח שניהם נעשה הזיווג מכל העולמות מתוקנים. שהרי כשכל זה נשלם, מתחברים ביחד כל העולמות עליונים ותחתונים בתיקון אחד, דהיינו ז"א - נכלל בו כל העליונים בסוד ההשפעה, ונוק' כוללת כל התחתונים בסוד הקבלה. כשמתחברים ביחד בזיווגם, הרי נמצאו כל הנמצאים העליונים והתחתונים מחוברים בחיבור אחד, ונמצא היחוד מתגבר ושולט כראוי. ואמנם עכשיו כל זיווג הוא גילוי אחד [דהיינו פרט אחד] מן היחוד העליון, אך לא גילוי גמור ושלם. אלא כשיהיו כל הזיווגים הצריכים להעשות

שלם, צריך שיהיו כל בחינות הנפרדים נחשבים כמו נפש ורוח לבד, והאלקות שהוא הכבוד העליון יהיה נשמה לכלם. אז נקרא שהם מתדבקים זה בזה, וזה תכלית כל השלימות. ונמצא שהכבוד הוא נשמה אחת לבד לכל הנפרדים. אך הנפרדים הם כל אחד בפני עצמו. ושרש כל אחד בפני עצמו הם כל הנפשות שבכל ההיכלות. כי כל נפש לפי מה שהוא - כך הוא ההיכל שלה." ראה ג"כ סוד המרכבה, בגנוזי רמח"ל, עמ' רסד; מאמר הגאולה עמ' מג, הערה 48.

142. לכהנים בזמן בית המקדש היתה עבודתם לקשר כל הנמצאים (נשמות, מלאכים, וגשמיים) לשורש על ידי הקרבנות והקטורת. לעומתם הצדיקים אינם יכולים לעשות רק בחינה פרטית של התקן - והוא מה שנוגע לתיקון של אותו יום. בזמן בית המקדש הזיווג היה תמידי, אבל כעת הוא רק לסירוגין ולפי המדרגה השולטת באותו יום. אמנם הצדיקים כעת יכולים לעשות רק התיקון הנוגע לאותו יום - דבר יום ביומו, והוא מה שכותב המחבר בהמשך: "בהומינם בכל יום תיקון חדש". זאת ועוד הצדיקים

יום תקון חדש במה שנוגע להם, פרי שישפיע לעממתם האדון כ"ה שפע ברכה פנגד התעוררותם והומנתם. והנה, כבר שמעת, שכל החסרונות שבבריאה הם תולדות העלם שלמותו ויחודו יתברך. כי אמנם, יחודו בהיותו שולט, פעלתו הוא לתקן הבריאה תקון שלם, ולהעביר כל מונע שמכביל בין הנבראים והבורא יתברך, כמו שאמרנו בענין הכתוב: "כי אם עונתיכם היו מבדילים" וגו' (ישעיהו נב, כ). והנה, בהיות הצדיקים עובדים העבודה הזאת, יתעורר היחוד העליון, ויגלה קצת גלוי ממנו כפי הכנת העבודה הזאת, עד שיהיה נוסף תקון בבריאה כלה כערך העבודה הזאת - שאין לך עבודה שאין מוספת תקון בעולם מצד גלוי מיחודו יתברך, שהוא המעביר מה שמפריד בין הנבראים ובין הבורא יתברך, ומדפיק הנבראים אל הפבור העליון.

ויתדבק מציאות התחתונים עם קדשתו יתברך בכל הדרכים¹⁴³ שסדר להיות מאציל מקדשתו עליהם - הם הם מיני השפעותיו, שהם כל מיני הברכה שהוא יתברך מברך את נמצאיו. והנה, בתחלה יתחזק התדבקות הנשמות בקדשתו יתברך, כחלק המתדבק בכל שולו, שהוא ענין שהמשיל הכתוב:

❧ אור השכל ❧

ביסוד שלה, ומתנוצצות שם, אז ימשך משך זה של המין שזכרנו.

העבודה הזאת של הצדיקים, היא העבודה שנעשית על ידי הבחינה הפרטית של חיבור הנפרדים במלכות, ולפי מצב המלכות כך מצב הזוג. דרך זו של התיקון היא על פי האר"י הקדוש, אמנם עבודת הצדיקים ע"פ רבינו הרמח"ל היא בעיקר להעביר את הרע על ידי האמונה שלהם. ראה מה שכתבנו כהערה 149 בפרק שביעי על הנהגת תיקון הכללי ומאמרנו על "הצדיק רעע לו".

143. הדרכים של חיבור הנפרדים בשרשם הוא על ידי ההיכלות, ראה הערה 137, 141.

ככל שית אלפי שנין - נשלמים, אז יהיה יחוד העליון כ"ה מתגלה על כל הנמצאים ככל חלקיהם כראוי, וזה יהיה התיקון השלם לעולם ועד.

עיינ ג"כ פתח קל"ח עמ' שפ: "וכשנסתלק מעלות אלה מן העולמות, השרשים האלה - או נתעלמו, או נתקלקלו, שירדו לקליפות, והיו הקליפות נהנים משם, ולא העולם וישראל. ואלה צריך להחזירם, ובכל יום חוזרים אורות אחרים מאלה, להתעלות ולהתגלות לתיקון העולם. וזה תעלה בכח נשמות הצדיקים - זה תיקון המגיע לנשמות, להיות ההנהגה הפנימית עיקרית בהם. והיינו שכהתעלות הנשמות, והתקשרם למעלה

"כִּי חָלַק ה' עִמּוֹ" (דברים לב, ט) - וְהוּא הֶעֱנִין הַמְּבַאֵר בְּתַחֲלַת שִׁיר הַשִּׁירִים:
 "יִשְׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ" (א, ב), שֶׁהוּא מְרַאֶה עֵצִם הַהִתְדַבְּקוֹת, וְהֵינּוּ, שֶׁזֶה
 מִן הַתְּדַבְּקוֹת חֹק שִׁיכּוֹל לְהַעֲשׂוֹת בֵּין הַקַּב"ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִדְגַּמָּא לְזֶה
 הַנְּשִׁיקָה¹⁴⁴ בְּאֶדָם - וּמֵהוּן עֵצִם הַהִתְדַבְּקוֹת יִשְׁפִיעַ הַקַּב"ה לְכַנְּסֵת יִשְׂרָאֵל,
 וְלִכְּל כְּלָלוֹת נִמְצְאוּ, שֶׁפֶע שֶׁל קִדְשָׁה, דְּהֵינּוּ, שֶׁפֶע אֱלֹקֵי וְרוּחֵנִי, וְשֶׁפֶע שֶׁל
 בְּרָכָה, שֶׁהוּא שֶׁפֶע לְהַצְלִיחוֹת אֶפְלוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְהֵנָּה, בְּהוֹיֹת מִתְּדַבְּקִים
 הַתַּחְתּוֹנִים בּו יִתְבָּרַךְ בְּדַבְּקוֹת אֲהַבָּה, יַעֲזֹרֵר הַקַּב"ה הָאֲהַבָּה בֵּינוּ וּבֵינֵיהֶם,
 וְיִרְצֶה בְּעִבּוּדָתָם - כְּעֵנִין שֶׁתִּקְנֵנוּ ז' ל': "הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאֲהַבָּה", "רִצְיָה
 ה' אֱלֹקֵינוּ בְּעַמּוֹד יִשְׂרָאֵל וּבְתַפְלָתָם" - כִּי מִצַּד הַרְצוֹן הַזֶּה הוּא הוֹיֹת
 עִבּוּדָתָם מוֹעֵלֶת לְתַקּוֹן הַפְּרִיאָה; וְכִמוּ שֶׁבְּאֶרְנוּ זֶה לְמוֹעֵלָה כְּבָר, כִּי רַק כַּח
 הַצּוּוֵי וְהַרְצוֹן הַעֲלִיזוֹן הוּא שְׁעוֹשָׂה לְמַעֲשֵׂה הַמוֹצוֹת לְהוֹיֹת מוֹעִיל וּמִתְקַן.
 וּמִכַּח הַרְצוֹן הַזֶּה, הֵנָּה תוֹעִיל הַעִבּוּדָה לְמַה שֶׁתוֹעִיל - וְיִשְׁפֶע שֶׁפֶע הַבְּרָכָה
 בְּכָל הַדְּרָכִים הַמִּתְקַנִּים לְדַבֵּר הַזֶּה, וְתַתְּחַדֵּשׁ הַבְּרָכָה בְּכָלל הַתַּחְתּוֹנִים,
 וְאַחַר כֵּן יִגִּיעַ אֶל הָאִישִׁים, כֹּל אֶחָד כְּרָאוּי לוֹ. אֱלֹהֵי הֵם דְּרָכוֹ יִתְבָּרַךְ,
 יִשְׂרָיִם דְּרָכֵי ה', לְהַתְּנַהֵג עִם הַתַּחְתּוֹנִים, לְהַנְּאֹתָם וּלְמוֹכְתָם. וְמִי שֶׁיַּעֲמִיק
 בָּהֶם יִמְצָא טוֹב טַעַם וְדַעַת, הַעֲמֵק הַגִּבּוֹה בְּכָל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אַחַת מֵהֵנָּה
 לֹא נַעֲדָרָה.

וְהֵנָּה, עוֹד עֵנִין עֲקָרֵי אֹדִיעֵךְ, וְהוּא, שֶׁיֵּשׁ לְכַנְּסֵת יִשְׂרָאֵל שְׂרֵשׁ שֶׁל קִדְשָׁה,¹⁴⁵
 שֶׁהוּא כְּלָלִית לְכָל הָאֲמָה הַקְּדוֹשָׁה מִצַּד הוֹיֹתָם יִשְׂרָאֵל, וְאֶפְלוּ לְרַעִים

⌘ אור השכל ⌘

144. זהו תחילת הזווג שנקרא הנשיקין, והוא השלב הראשון בתיקון לעזר את האהבה והחשק לפני זווג היסודות.
 מה שראינו לעיל חיבור הנפרדים בשרש (במלכות), הוא תנאי קודם הזווג (הגם שאין תיקון זה נעשה בשלמותו רק בסוף הסיבוב, ככל זאת ישנו בינתיים מעין התיקון הנ"ל לצורך הזווג). צריך קודם כל להשלים את
- המלכות ע"י התכללות הענפים בשרש, ואח"כ היא מוכנה לזווג.
145. שרש זה של הקדושה הכללי לכל ישראל הוא גבוה מאוד, והוא ענין פרצוף לאה.
 ראה כללים ראשונים, כלל לב: "ענין שתי נוקבין לאה ורחל הוא, כי שני שרשים יש

שָׁפָהֶם, שֶׁהָרִי אֲרוֹז"ל: "אֵף עַל פִּי שְׁחָמָא - יִשְׂרָאֵל הוּא" (סנהדרין מו.). וְאֵף עַל פִּי שְׁדָבַר זֶה מִשְׁרֵשׁ בְּעֵנִינִים גְּבוּהִים מְאֹד - בְּהוֹת יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּלְשָׁלִים מִמֶּנּוּ יִתְפַּרֵּךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: "חֲלֹקֵי ה' אָמְרָה נִפְשֵׁי עַל פֶּן אוֹחִיל לוֹ" (איכה ג, כד) - אֵף עַל פִּי כֵן, הִנְהַגְתָּ הָעוֹלָמוֹת הַרְבֵּה וְהִרְחַבְתָּ מְאֹד בְּכָל סְדְרֵי הַנִּמְצָאוֹת לְטוֹב אוֹ לְמוֹטֵב, אֵינָה תְלוּיָה בּוֹה, אֲלֵא בְּעֵנִין הַמַּעֲשִׂים שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם, לְדוֹן כָּל אֶחָד לְפִי מַעֲשָׂיו. וְנִמְצָא, שֵׁישׁ מִצִּיאוֹת לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל - מִצִּיאוֹת פְּלִלִי, שְׁאִין לוֹ תוֹלְדוֹת הַרְבֵּה וְעַנְפִּים רַבִּים, אֲבָל הוּא מִצִּיאוֹת

» אור השכל »

למה שהוא שורש שורש להנהגת האצילות. ובחינת הנהגת הנצחיות למה שהוא נמשך אל העתיק התלוי בו כנ"ל. וזהו נקרא, הבריה התיכון בתוך הקרשים מבריה מן הקצה אל הקצה (שמות כו, כח), והוא סוד גדול מאד. דע כי שתי הנהגות שזכרנו הוא סוד אימא ונוקבא, והם עצמן לאה ורחל. ופירוש הענין, הנה רז"ל אמרו, בהכראם כה' בראם (ב"ר יב ט), וכבר פירשנו צכמה מקומות שזה סוד מלכות, שבסודה נאצלו כל המדרגות. והנה ה' זו יש כה' כ' בחינות, והיינו פנימיות וחיצוניות, וסודם ה"ה שהיא ה' מלאה, והפנימיות היא לאה והחיצוניות היא רחל. והבן עתה איך רחל היא עקרת הבית. והענין, כי ה' היא בחינה נוקביית אשר הפנימיות שבזאת הבחינה היא א' והחיצוניות היא נוק. והחיצוניות עושה הנהגה הזמנית והפנימיות עושה הנהגת הנצחיות. והא"א אמרנו שמכבר ב' הבחינות ביחד, והוא בריח התיכון, כי הוא התיכון שבה' פרצופים, והוא מבריה מן הקצה אל הקצה, שבהם ב' ההי"ן שזכרנו. והנה לאה היא עלמא דאתכסיא. וסוד הענין, כי הנצחיות אינו מתגלה עתה רק לצורך מה שהוא צריך להתחבר עם הנהגה הזמנית, אבל אין זה עצמיות ענינו וממשלתו. אבל ההנהגה הזמנית הוא העיקר, והוא המתפשט במדרגותיו".

לישראל, א' - שורש כללי לכל האומה, לרעים ולטובים, מצד היותם ישראל. ודבר זה משתרש בשרשים גבוהים בבחינת שרשי ההארות העליונות, שאינם עשויים אלא בשביל ישראל, וישראל הם השתלשלות מן האורות העליונים. אך אין עיקר ההנהגה תלויה בזה, ועל כן אין לשורש זה תולדות רבות, אע"פ שהוא ענין עיקרי וגבוה. אך יש שורש אחד לישראל לפי בחינת מעשיהם, והוא השורש שנופלים בו המצבים הרבים המתחלפים דכנסת ישראל. ותולדות השורש הזה רבות מאוד, שבוה תלויים כל המקרים המתחדשים בהנהגה, אם לטוב אם למוטב. וזה ענין לאה ורחל. לאה היא שורש ישראל, וזו היא גבוהה מאוד, שנעשית ממלכות אימא, והיא במקום המוחין. אך אין בה כל השינויים שיש לרחל, ואין הזיווג עמה עיקרי, אדרבא, היא עלמא דאתכסיא. אך רחל היא שורש התחתונים לפי ענין מעשיהם, המשתנית כמצביה לכל התחלף ענין התחתונים בזכותם, ועיקר הנהגה תלויה בה, והיא עקרת הבית, והזיווג העיקרי הוא כה'. וחידוש ההשפעה צריך שיהיה בזיווג רחל, והעיקר בזיווג ישראל ורחל. אך השלמת ההשפעה בכל תנאיה נעשה בשאר זיווגי היום בזיווגי לאה. ראה אדיר כמרום, עמ' קצב: "נמצא שהאריך, יש בו ב' בחינות, הנהגת הזמן

שאינו כל כך עקרי, אף על פי שהוא גבוה הרבה; ועוד יש מציאותה העקרי, שהוא מציאותה לפי ענין העבודה שבירה, שתלויים בה כל עניני ההנהגה הגדולה והעמקה.

ועוד צריך שתדעי, כי ענין היום והשבוע הוא סבוב אחד שהולך וסובב, וכמו שנבאר לקמן בסיעתא דשמיא.¹⁴⁶ והנה, עקר השבוע הוא השבת, ושאר השבוע אינו אלא השלמת מה שתלוי בשבת עצמו. והנה, יתחדש שפע בשבת, ובשאר ימי השבוע יוציא השפע ההוא תולדותיו למה שצריך לכל הנמצאות דבר יום ביומו, לפי שעורו וסדרי הסבוב. ועקר היום הוא הבקר, ושאר זמניו - השלמת ענין המתחדש בבקר. ואמנם, ההשפעה העקרית ימשיכה התחתונים לפי בחינתם העקרית, ושאר עניני ההשפעה הבלתי ראשוניים ימשכו לפי ענין התחתונים הבלתי עקרי. וזה פשוט, כי הכל הולך בהקבלה והשוואה - ההשפעה עם מקבליה, והפעלות עם הנפעלים.

והנה, תביני שהאדון ב"ה, המרום ונשגב ובלתי משג כלל, הנה חדש מיני קדשות המתאצלות ממנו יתברך אל התחתונים, ואפלו קדשה זאת אין ענינה פענין קדשותו העצמית הנעלמת ובלתי משגת, אלא היא ענין משתווה אל הכנת מקבליה. ואף בזאת תפל ההדרגה, כי יוכל להמצא קדשה גדולה מקדשה, ויש קדשים קלים, ויש קדשי קדשים, וזה פשוט. והנה, האדון ב"ה הולך ומחדש המיד תקונים חדשים בכללות הבריאה לפי התעוררות התחתונים, כמו שבארנו. ובכל תקון, יצטרכו כל התנאים הצריכים להשלמתו ולהשלמת כל התולדות הצריכות להולד ממנו, וכל זה נעשה בהתדבק הנבראים בו. ואמנם, לחדוש אחד מן התקונים העקריים, יצטרך

※ אור השכל ※

146. ראה סי' קעד, הערות 172-173, ושם נכרך ענין הימים הקדושים (שבת ויד'ט) במחזור הזמנים.

הַתְּדַבְּקוֹת הַנִּבְרָאִים - וְהַעֲקָר כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל - בְּכַחֲנִית עֲקָרִיּוֹת מְצִיאֹתָם, בְּכַחֲנִיתָם הַנִּכְבְּדָת יוֹתֵר שְׁכַל הַנִּמְצָאוֹת תְּלוּיֹת בָּהּ - וְאִזּוּ יִמְשִׁיכוּ מִמֶּנּוּ שְׁפַע גָּדוֹל וְעֲקָרִי, הַמְצַטְרֵךְ לְתִקּוֹן הַהוּא הַמִּתְחַדֵּשׁ בָּם. אֲךָ, לְהַשְׁלֵמַת עֲנִינֵי הַתִּקּוֹן הַהוּא, לֹא יִצְטָרֵךְ הַתְּדַבְּקוֹת כִּי אִם בְּכַחֲנִיּוֹתֵיהֶם מִשְׁתַּוּוֹת לְעֲרֵךְ הַתְּנָאִים הָהֵם הַנִּשְׁלָמִים בּוֹ; וְזֶה פְּשׁוּט לְפִי מַעַם הַהַקְבֵּלָה וְהַדְּרָגָה.

וְכָל אֱלֹה הַדְּבָרִים הָיוּ צְרִיכִים לְדַעַת הַכֹּהֲנִים הַמְּקַרְיָבִים אֶת קַרְבֵּן ה', תְּמִידִים כְּסֻדְרָם וּמוֹסְפִין כְּהַלְכָתוֹ, לְפִי חִלּוּקֵי הַזְּמַנִּים, וְכִמּוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, לְדַעַת הַתְּדַבְּקוֹת הַנִּבְרָאִים - בְּאִיזָה מְדֻרְגָה מִמְּדֻרְגוֹת הַהַתְּדַבְּקוֹת הַזֶּה יְהִי, וְאִיזָה גְּלוּי מִן הַרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן יִתְגַּלֶּה לְגַבִּיהֶם, וְאִיזָה שְׁפַע יִמְשֵׁךְ לָהֶם, הַכֹּל לְפִי הַזְּמַן וְצִרְךָ הַשְּׂעָה.

וְעַד כֹּה עֲזַרְנִי ה' לְבָאֵר לְךָ מַה שְּׂאֵת צְרִיכָה לוֹ בְּעֲנִין הַנְּהַגַת הַשֶּׁכֶר וְעֹנֵשׁ.¹⁴⁷

» אור השכל »

איננה הנהגת המשפט, ולא רק בגלל שבני אדם נכשלו בהנהגה זו, אלא בגלל שאי אפשר לתקן הרע ע"י הנהגה זו - היות שתמיד יהיה רע לרעים וטוב לטובים. אמנם הקב"ה רוצה התיקון של הכל, תיקון הכללי. היות שכל זמן שיש חסרון - רע בבריאה הרי זו אינו לכבודו של הבורא. לכן הנהגת השכר ועונש אינה ההנהגה העיקרית, היא ההנהגה החיצונית - ללכת בדרך בני אדם ותחבולותיו.

אבל ההנהגה הפנימית היא הנהגת עתיק - התיקון הכללי, והיא לא פועלת לפי המעשים של התחטוונים אלא לפי הגזרה העליונה (המזלא), ואין טעם הגיוני לפי המשפט. אמנם זאת אנו יורעים מהנהגה הזאת - שהוא ענין התיקון הכללי של הכל.

147. סיכום על הנהגה השכר והעונש

הנה מס' קלד עד קנו הסביר לנו המחבר את הנהגת המשפט ושלביה השונים, ומס' קנח-קס פירש לנו דרך קבלת השפע מהנהגת המשפט, וסיים בעבודת הכהנים והצריקים המתקנים את השכינה.

הנהגת המשפט הישר - רהיינו כשיש תגבורת הטוב, אינה ההנהגה העיקרית. ההנהגה העיקרית היא הנהגת התיקון הכללי (עתיק), דוקא כשיש תגבורת הרע, כמו שנראה בפרק הבא.

בהנהגת השכר ועונש המתוקנת, יש נקיון של הרע, על ידי תגבורת הטוב; והעבודה של הכהנים כמו כן של הצדיקים היא בגדר של חיבור הנפרדים (בהיותם מתוקנים מן הרע) בשורש. אבל באמת ההנהגה העיקרית

בָּלָלִים רֵאשׁוֹנִים

ראה כללות האו"ג, ה, ס, ט; קל"ח, פתחים קיד-קטו.

(כה) ענין נוקבא דזעיר אנפין היא כח מציאות התחתונים. והינו כי כל הטי ספירות הם כלל ההשפעות שהקב"ה משפיע בעולם, העושים כל המקרים המתחדשים בעולם. אף נוקבא דז"א היא כלל מציאות התחתונים המקבלים המקרים ההם, וכלל כל שנוייהם והתחלף מצב מציאותם לפי ההשפעות והמקרים ההם. וכלל עליותיה וירדותיה, וכלל מצביה הרבים, הם כלל שנויי מצבי התחתונים במציאותם. ואמנם עקר התחתונים הם ישראל, ונמצאת נוקבא שרש אמתי לעינינו של ישראל, ואחריהם לכל שאר הפריות המתנהגות אחריהם.

ראה קל"ח פתח קד.

(כו) ענין אשת חיל עטרת בעלה, ושנוקבא היא נקדה אחת לבד, וטי ספירות באים לה בסוד תוספת, הנה המלכות, שהיא שרש התחתונים ממש, היא לבדה הנותנת מקום לחשף בהנהגה, ולרע ממש. כי אין החסרון מפאת המשפיע לעולם, אלא מפאת המקבל. ואמנם זה הוא שפלות לה ודאי מצד אחד, אף מצד אחר הוא שבח ועלוי, כי אין זה עשוי אלא לגלות יחוד העליון, כמבאר למעלה, ואין שבחו של האדון ברוך הוא מתגלה אלא בה. ונמצא שמפני כך עשאה האדון ברוך הוא חסרה בטבעה וחשוכה, לתת מקום לרע ממש, ולכן היא צריכה תקונים גדולים, מה שאין צריך במשפיע, שאינו חסר מצד עצמו. אף כשהיא נשלמת וקבלה תקוניה, שיצאה מן הרע, ואדרבא, החזירה הרע לטוב, כמבאר למעלה, אז שבחה עולה עד אדם קדמון, כי שבחו של האדון ברוך הוא מתגלה בה, וכמו שבארנו, ואז נקראה עטרת בעלה. ולפי שרצה האדון ברוך הוא בשרש הזה של התחתונים ענין זה, על פן לא עשאו שלם, אדרבא, עשאו מצרף, שממה שמגיע לחלקו ממש לא יהיה קבוע בו אלא מעט, והשאר יהיה תלוי ביד המשפיע, כי הרי אם יזכו התחתונים יקבלו תוספת עטוריהם, ויהיה שבחם מתעלה עד א"ק, ואם אין, ישארו במדרגתם הפחותה לבד. ואם היו בכל עטוריהם מעיקרא, לא היה נעשה בה התקון שצריך להעשות, שהרי לא היו עלולים לרע. ואם פן אין הנוקבא אלא נקדה אחת שרשית, והיא אור קטן מאד, וטי באים לה בסוד תוספת, שהם שכוליה והשלמתה.

ואמנם גם במשפיע יהיה נוסף עד מפאת תוספת בכשרון התחתונים, בסוד "תנו עד לאלקים", אך אינו אלא תוספת ברכה ויתר שאת להשפיע ברוחה ולא בצמצום, והם המחין דו"א, שלפעמים מסתלקים ולפעמים באים. אך בתחתונים חסר המציאות עצמו מה שצריך לבנינם, כי על כן אין בנוקבא אלא נקדה אחת. ולא עוד, אלא שבד"א אינו אלא סלוק, אך בנוקבא הוא הריסת בנין, כי המשפיע אינו אלא מונע שפעו, אך התחתונים נהרסים ממש, והוא ענין הט' ספירות שירדו בקלפות.

ראב כללות האילן כ. ג-ג: קל"ח פתח קיט.

(כז) ענין השרש שיש לנוקבא [נ"א: בנוקבא] בדעת תפארת יסוד, שנקשרת עמהם בעבור יניקה וגדלות, הוא, כי הנה כתוב "נפלאתיך ומחשבתך אלינו", כי כל סדרי השפעותיו יתברך אינם מכונים אלא לתחתונים, כי על כל פנים אינם אלא לפי המצטרף להם, וכל מה שעשה האדון ברוך הוא בהארותיו אינו אלא בעבור התחתונים. ועל כן כל סדר שמסדר בד"א - אם נה"י שהוא הפרצוף החיצון, אם חג"ת שהוא התיכון, אם חב"ד שהוא הפנימי - צריך שנוקבא תתקשר שם להשלימו, כי הכל מכונן אליה. ודבקות הנוקבא בד"א צריך שיהיה תמיד, כי כל המחשבות מכוננות לה לבד.

ראב כללות האילן כ. ד: קל"ח פתח קכב.

(כח) ענין אחר באחור, ופנים בפנים, והנסירה, שעורי הקריבות או הרחוק של התחתונים עם המשפיע העליון נשער בענין האחור ופנים. כי האחרים הם בחינת ההרחק, כאדם שפונה מחברו שהופך ערף אליו, והפנים הם בחינת הקרוב. והינו ההארות וההשפעות שאין שם סכר פנים, אלא אדרבא סלוק ורחוק, נקראים אחרים. וההארות וההשפעות שיש שם סכר הפנים והקרוב נקראים פנים. והנה קצה הרחוק הוא אחר באחור, וקצה הקרוב הוא פנים בפנים. כי אחר באחור - זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן, וזהו מה שפונים זה מזה, ואין פונים זה לזה כלל, אלא איש לדרכו מקצהו. ופנים בפנים הוא ההפך, ששם כל הפניה וכל ההתדבקות. והאמצע שבין שתי קצוות אלה הוא הפנים באחור או אחר בפנים, כי האחד פונה והאחד לא. והנה פשהתחתונים בשלמותם, הם נגשים לפניו יתברך כביכול בלב גם, כאשה לבעלה, והוא פונה

אליהם באהבה. ומצב זה הוא היות נוקבא פנים בפנים עם הז"א. אך בהיותם בלתי תקון הוא היותם אחור באחור, שאין להם מצח להרים ראש לפניו, ואף הוא אינו פונה להם באהבה, אפס כי הם נשואים מני רחם, והם דבקים בו יתברך מצד היות הנשמה חלק אלוה ממעל, ובבחינה זאת לא יתפרדו מעולם ועד עולם. ולכן נוקבא, אפלו כשהיא אחור באחור [יש] כחל אחד לשניהם, כי בבחינת קשר מטבע בין הקדושה העליונה, כלל הארותיו יתברך, ונשמות ישראל - אין ביניהם פרוה. אך כשהם חסירי ההשלמה, לא יהיו המה אלא נסבלים ממנו, אך לא שיפנה להם באהבה רבה, ולא שיהיה להם הרמת פנים לפניו.

והנה אפלו קדם רדת הנשמות לעולם, הנה מצד מציאותם העצמי הם נסבלות ממנו יתברך, ואינם נפרדות ממנו, ונהנים מאורו, ואדרבא, אין להם כח זולת מה שמקבלות ממנו, אך בבשת הפנים, כמאן דאכיל הלאו דיליה. וזהו מצב נוקבא שזכרנו אחור באחור, שכל כחה אינו לה אלא מז"א. והנה זה ככל שאר הנבראים שפועלים בכח מכרת, ואין להם ענין מעצמם, זולת מה שמקבלים מן השרש העליון. אבל ברצות הקב"ה שתהיה העבודה בבני אדם, שהיא מה שאינו בידי שמים, הנה יצטרף שהרצון העליון יתן להם ענין שבו לא יהיו צריכים לו יתברך, כמו שצריכים בשאר הדברים, ויוכלו לפעל מצד עצמם כבחירתם. וזה נעשה במה שאמא יוצאה מז"א, ונכנסת בנוקבא, ונוסרת אותה ממנו, ובונה אותה שלא על ידו. וזה מה שנותן בשרש התחתונים כח בלתי מצטרף אל ההארה העליונה, אלא מטבע בעצמם, שלא יפעלו בכח מכרת, אלא בכח בחירי. והיא הנותנת להם שבח ומעלה, שמשם והלאה נוגע להם לבא אל פני המלך, ולחשב אצלו כאשה לבעלה, ושיהיה המלך פונה אליהם באהבה, כי הם המשנים לשבח מפל שאר הפריות, שיש להם המעשה הבחירי הזה. והוא המועיל יותר לבריאה, והנותן לה השלמות, כמו שבארנו. ונמצאים שתפים עמו יתברך בקיום עולמו והשלמתו.

רחם כללות בחינת ד. ט. ו. ב. קליה פתחים קכה, קלח.

כט) ענין חסדים וגבורות דדעת המתחלקים בין ז"א לנוקבא, חסדים לז"א וגבורות לנוקבא, ומיין דכורין ומיין נוקבין; הוא, כי הנה נוקבא אינה אלא חלק עשירי לגבי הז"א, שהוא ט' ספירות, וזהו בבחינת משפיע ומקבל, והוא ענין השמים שהם גבוהים, והארץ תחתונה, והוא מה

שגבוה מאד המשפיע מן המקבל. אך עם כל זה בבחינת ההנהגה הרי נעשים שוים, כי כל הנהגת הימין נתנת לז"א, וכל הנהגת השמאל לנוקבא, ובבחינה זאת הם שקולים זה כזה. ואמנם עקר הנהגת הפרצוף הוא בדעת שבו, כמ"ש, על כן הדעת הוא שמתחלק בין ז"א לנוקבא, כי ההנהגה מתחלקת ביניהם, והם שתפים. והנה בדבר הזה הוא השתוף ששם הקב"ה בינו ובין התחתונים, כי במה שהוא עצם ההנהגה, שהיא השלמת הבריאה, חלק הקב"ה את הדבר בינו ובין התחתונים בשווה, שהם שתפים אליו ממש, הוא עומד ומתקן עניני ההשפעה המתחסיים לימין, דכתיב "וימיני טפחה שמים", והם מתקנים עניני הקבלה המתחסיים לשמאל, דכתיב "אף ידי יסדה ארץ". ובמחדש אמרו על כנסת ישראל: "יונתי תמתי" - [אל תקרא תמתי אלא] תאומתי, לא אני גדול ממנה, ולא היא גדולה ממני, כי הם ממש שתפים בשווה. ואף על פי שיש מרחק כל כך גדול בינו יתברך ובינינו, נתן לנו ההשואה הזאת. הוא הענין - שנוקבא היא רק ספירה עשירית, ואף על פי כן עושה הקבלה לכל ז"א.

ואמנם מציאות השתפות שבין הקב"ה וישראל הוא זה, כי הנה המציא האדון ברוך הוא את החשף המטבע בתחתונים, שבו תלוי מציאות הרע והחזרתו לטובה. ואמנם לתחתונים מגיע רבות התקון במציאות החשוף הזה, וכפי מה שהם מתקנים בו - כך ישפיע האדון ברוך הוא השפעות חדשות לפי ערך ההכנה. וזה כלל חסדים וגבורות דדעת, והם הם ענין מ"ה וב"ן, והם הם מיין דכורין ומיין נוקבין. כי הנה המיין נוקבין הם הארות חדשות מבחינת ב"ן, והם הברורים דמלכין קדמאין, כלם ענינים של ב"ן שנתקנים, והם בחינות חדשות שמתקנים בבחינת הב"ן, שהוא כלל החשף הזה המטבע במציאות התחתונים, שצריך לבררו מהמצאת הרע, ולשום אותו להחזרת הרע לטוב, וכמו שמבואר לעיל [בכלל י"ח] בענין הברור. וכפי הברורים העולים מב"ן, יורדות השפעות חדשות של קדשה והארה, שהם המיין דכורין דמ"ה.

והנה אחר חטא אדם הראשון, וכן כל שאר החטאים הגדולים, ירדו ניצוצות בקלפות, וזה מלבד מה שהיה עדין שארית מן השבירה. ועכשו צריך לברר אלה. אחר כך יהיו מיין נוקבין חדשים ממש, והמיין דכורין חדשים ממש.

ופרוש זה הוא, כי הנה המלכות היא שרש התחתונים, והיא היא הממשלה של הקדשה, ומלכות כמשמעה. אך לסטרא אחרא אין ממשלה מצד עצמה כלל

ועקר, כי אין ממשלה אלא לבורא יתברך שמו, שהוא ברא והוא מושל על מה שברא. אך הסטרא אחרא מה היא למשל? אמנם במה שרוצה המשפט העליון להניח לה ממשלה - הוא שיש לה ממשלה. ואין הממשלה באה לה, אלא שכביכול הקב"ה מניח לה ממשלתו, והוא ענין "מפני גוה" - "מפני גאותן של ישראל שנטלה מהם ונתנה לאמות העולם". ונמצא, שמן המלכות עצמה כביכול מתלבשים חלקים בקלפות, שהם הרע, והוא מה שמן הממשלה העליונה נתן חלק מה אל הסטרא אחרא. אך חלק מה לבד נתן באותם הענינים שרצתה הגזרה העליונה, לא יותר. על כן אינם אלא ניצוצות ממנה. ומן השבירה כבר נזמן ענין זה, שנתן חלק ממשלה אל הסטרא אחרא. והרע מתקיים לנהג בעולם, עד שלא נברר לגמרי ענין המלכין קדמאין, שהוא ענין הוצאת הרע, כמו שמבואר לעיל [בכלל י"א]. אך נוסף לסטרא אחרא ממשלה על ממשלה, בחלקים שנוספו מפני חטאי בני האדם, והם המ"ן שלה שנפלו בקלפות.

ואמנם כל עניני המלכות נחקקים בנשמות, על כן הם היורדות בקלפות עם חלקי המלכות ממש. וכלל כל זה הוא כלל מה שבארנו, שנתנה ממשלה קצת אל הסטרא אחרא, ואינה אלא שחלקה הגזרה העליונה מממשלתו קצת אליה, כענין שחלק מכבודו לבשר ודם. וכפי מה שנחלק אליה מן הממשלה והשליטה - כך חסרים תקונים והכנות טובות מן הבריאה כלה. וכפי מה שיוצא ממנה כחה זה - כך נוספים תקונים והכנות בבריאה, והקב"ה מרבה לה השפעת קדשתו. וזהו כלל הברור של המלכין קדמאין והניצוצות, שלעמדתם יורדים המיין דכורין, פי עתה צריך עדין לתקן את המקלקל ולהחזיר האבדות. אחר כך הם מיין נוקבין חדשים, כי הם הכנות יתרות ותוספת עלוים בכללות הטבע של התחתונים המשרש בכ"ן, והוא מה שמעלה הנוקבא. ויורדים לעמדתם המיין דכורין, שהם ההשפעות החדשות לעמדת ההכנות המתחדשות.

ראה כללות האילן ו. ד: קל"ט. פתח קנח.

(ל) ענין ביאה ראשונה וביאה שנייה. אף על פי שהתחתונים יש להם עבודתם שלא בידי שמים, אך על כל פנים מעשה האדם לא היה כלום לולי הרמנא דמלכא, שהוא הנותן לו כח לעשות חיל, והוא ענין המצווה ועושה. והעושה מה שאינו חייב כלל נקרא הדיוט. והוא הכח שנתן בכלל לכל ישראל על הר סיני, ומתחדש לכל אחד בכל יום ויום, וכל עת המצטרף. וזהו ביאה

הראשונה העושה כלי, הנותנת כח לנוקבא לעשות את המגיע לה, שהוא העלאת המיין נוקבין מב"ן. ואחר כך ביאה שניה, שהוא עקר הזווג לעשות פרי.

ראה כללות האילן ג. ה. קל"ח. פתח קל.

(לא) זווג נשיקין ויסודות, הנשיקין הם להתדבקות גמור, והיסודות - לעשות פרי. וזהו הדבקות שהקב"ה הדביק ישראל אליו, והוא ממש ענין "ישקני מנשיקות פיהו". ומתוך הדבקות הגדול מתקנים תקונייהם. כי בתחלה צריך שיתקשרו באורות העליונים בקשר גמור, וקשר כפול, ואז יוכלו לעשות תקונייהם, שהם להרבות הקדושה וההארה העליונה מתוך האהבה הגדולה שיעורר להם הקב"ה, ואז ירצה בעבודתם.

ראה כללות האילן ג. ה. ז. ה. קל"ח. פתח קח-קית.

(לב) ענין שתי נוקבין לאה ורחל הוא, כי שני שרשים יש לישראל, אי - שרש כללי לכל האמה, לרעים ולטובים, מצד היותם ישראל. ודבר זה משתרש בשרשים גבוהים בבחינת שרשי האורות העליונות, שאינם עשויים אלא בשביל ישראל, וישראל הם השתלשלות מן האורות העליונים. אך אין עקר ההנהגה תלויה בזה, ועל כן אין לשרש זה תולדות רבות, אף על פי שהוא ענין עקרי וגבוה. אף יש שרש אחד לישראל לפי בחינת מעשיהם, והוא השרש שנופלים בו המצבים הרבים המתחלפים הכנסת ישראל. ותולדות השרש הזה רבות מאד, שבזה תלויים כל המקרים המתחדשים בהנהגה, אם לטוב אם למוטב. וזה ענין לאה ורחל. לאה היא שרש ישראל, והיא גבוהה מאד, שנעשית ממלכות אמא, והיא במקום המחין. אך אין בה כל השנויים שיש לרחל, ואין הזווג עמה עקרי, אדרבא, היא עלמא דאתכסיא. אך רחל היא שרש התחתונים, לפי ענין מעשיהם, המשתנית במצביה לכל התחלף ענין התחתונים בזכותם, ועקר ההנהגה תלויה בה, והיא עקרת הבית, והזווג העקרי הוא בה. ותודיש ההשפעה צריך שיהיה בזווג רחל, והעקר בזווג ישראל ורחל. אך השלמת ההשפעה בכל תנאיה נעשה בשאר זווגי היום בזווגי לאה.

ראה כללות האילן ה. ה. קל"ח פתח טג. קל.

(לג) ענין בריאה יצירה עשייה הוא, כי הנה המלכות היא שרש התחתונים, וכל מה שצריך שיהיה בהם צריך שישתרש בה בתחלה. אמנם יש להבין

עוד הדרך איך שמתפשטים הדברים ממנה אליהם, והינו כמו הנפש בגוף, כי כל תנועות הגוף יתיחסו לנפש. אך עוד יש להבין איך פועלת הנשמה בגוף, איך עומדת בו ואיך מתנועעת. ואמנם המקום שהמלכות מתחברת אל ענפיה הוא ביי"ע, ששם יש אלקות ונפרדים, מה שאינו כן באצילות, שאין שם אלא ההארות העליונות של הקדושה. והנה המלכות, בבחינת מה שיורדת להתחבר עם ענפיה, נקראת הכבוד שבכסא, וכל דרכי ההתחברות של הענפים בכבוד העליון נודעים בדרכי העולמות האלה בענייני היכליהם. פי הנה יש לכל היכל נפש בפני עצמו, ואחר כך רוח אחד לכל היכלות, והינו שמתחבר רוח ברוח ונעשה רוח אחד, וכל זה עדין נפרדים כפדוע. אחר כך יש הנשמה - אחת לבד לכלם, ובשם זה נכללים כל הספירות האלקיות שבבי"ע, כי ממנה נולד בתחלה הרוח, והוא נפרד, אך עדין הוא רוח אחד. ואחר כך הרוח מידי עברו והתעכבו בכל היכל מניח שם נפש אחת, שהיא מיוחדת לבחינת ההיכל ההוא, והיא הראשיית לכל שאר הבחינות הנמצאות בעולם [אצ"ל: בהיכל] ההוא. והנה העיקר של זה הענין הוא בפריאה, אך נמשך בהשתלשלות אפלו ביצירה ועשייה. ובהיכל קדש קדשים עומד תמיד הכבוד בכל שלשת העולמות. והנה כל זה הוא להתחבר עם הענפים עצמם. אך לפעל כמו פח כללי של כל הענפים, להתחבר באורות ההשפעה - זה נעשה באצילות לבד, ושם המלכות היא נוקבא דד"א. והנה קדם שתוכל היא להחשב כללית, להמשיך ההשפעה אל כלל הענפים, צריך שתהיה נכללת באמת מכל הענפים. ולכן צריך לכלל העולמות זה בזה, להיות נקשרים כלם בכבוד שבהיכל קדש הקדשים, ואז לעלות הכל אל האצילות, להיות כל הענפים מתקבצים תחת שרשם, שהיא מלכות, ואז תחשב היא כללית, ואז תוכל להתחבר ולהמשיך ההשפעות, והוא בנן הנוקבא באצילות, אחר שכללנו העולמות התחתונים זה בזה, וכלם באצילות.

וכל זה הוא בסוד המלאכים שהם המשרתים שבאלה העולמות וחילות המלכות. אך המיין נוקבין הוא תקון יותר פרטי, הנעשה בחודש ההשפעה בהשלמת הבריאה, וכמו שכתבנו לעיל [בכלל כ"ט]. ודבר זה אינו נוגע למלאכים, אלא לישראל לבד, לנשמת הצדיקים בכח מעשיהם הטובים.

והנה כל זה הוא כלל פרצופי האצילות, שהם להנהגת השכר וענש. אך ההנהגה הכללית העמקה לתקונו של עולם היא למעלה מזה, וכמו שנבאר בסיעתא דשמיא [בכלל ל"ד].

פרק שביעי

ביאת המשיח והנהגת התיקון הכללי

[קסא-קעא]

פרק שביעי

ביאת המשיח והנהגת התיקון הכללי

עֲתָה נָכוּא לְבָאֵר הַהֲנֵהְגָה הַשְּׁנִית שְׁזַכְרֵנוּ - שֶׁהִיא הַהֲנֵהְגָה הַמְּסֻתֶרֶת¹⁴⁸
 הַהוֹלֶכֶת אֶל הַתְּכֵלִית שֶׁל הַשְּׁלֵמוֹת הַכְּלָלִי. וּפֶה יִתְבָּאֵר עֲנִי: "הַכֵּל תְּלוּי
 בְּמוֹזֵל"¹⁴⁹ שֶׁהוֹזְבִירוּ רַז"ל (וְהוּ נִשְׂא קֶלֶד; תִּיקוּנֵי זֹהַר, תִּיקוּן ע', קכז).

✽ אור השכל ✽

הנהגת התיקון הכללי

148. היא ההנהגה של התיקון הכללי, ולא נראית בהדיא; היא הנקראת עתיקא, או מזלא.
149. הנה מקור המימרא הזאת "הכל תלוי במזול" הוא בזוהר הלק ג, דף קלד, א: "קם רבי אלעזר בריה פתח ואמר הכל תלוי במזול ואפילו ס"ת בהיכל. מלה דא אוקימנא בספרא דצניעותא והכא אית לאסתכלא וכי הכל תלוי במזול? ותנינן ס"ת קדש ונתתקן קדש וההיכל קדש... ותאנא הכל תלוי במזול דאיהו האי חוטא יקרא קדישא דכל שערי תליין ביה. אמאי אקרי מזול? משום דמינה תליין מזלי ומזלי מניה עלאין ותתאין. ובג"כ איהי תלייא. וביה תליין כל מלי דעלמא עלאין ותתאין. ואפילו ס"ת שבהיכל דמתעטר בעשר קדושות לא נפיק מכלליה עם שאר קדושיין וכלהו תליין בהאי. ומאן דחמי להאי תקנא אתכבשן חוביהון מקמיה ומתכפיין, הה"ד יכבוש
- עונותינו. א"ל ר"ש בריך ברי לקודשא דקדישין עתיק מכלא".
- עיין ג"כ תיקוני זוהר דף קכז, א: ובכל אתר דהוו מסתכלין בגוון חזור הוו מחיי, ובזמנא דאסתלק יקרי'ק מכורסיא דדין ומכורסיא דרחמי. לית תמן עונשא ולא אגרא, ובגין דיקרי'ק אסתלק במזלא קדישא עלאה דאיהו כתר עלאה, בההוא זמנא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא, אלא במזלא תליא מלתא, ובההוא זמנא הכל תלוי במזול ואפילו ספר תורה בהיכל".
- נראה לכאורה שרבינו הרמח"ל הלך בעקבות הזוהר הקדוש ולא פירש המושג "מזול" כמו בש"ס.
- מזול/מזלא בזהר רומז על מדרגה קדושה בעולם הספירות והפרצופים; והרמח"ל גילה שמשם נמשכת הנהגה נעלמת לבני אדם, דהיינו שלא לפי מעשיהם (הנהגת המשפט). המושג של "מזול" בש"ס נתפס כמו מזלות וכוכבים והשפעתם על בני אדם. (דרך אגב

» אור השכל »

"חיי בני ומזוני פי תלת מיני ניהו או חיי או בני או מזוני כרמוכח שמעתי להריא שהביא ראייה על שלשתן אריכות ימי חיי ושיהיו לו בנים ושיהיו לו מזונות לאו בזכות תליא מילתא פי חס ושלום שיהא תלוי במזל לגמרי רק"ל אין מזל לישראל, ובטלת ברכות וקללות של תורה, כי חיי ובני ומזוני כללים הם לכל טובות העולם, אלא ה"ק רלאו בזכות תליא לגמרי רמזלא נמי איכא אלא שזכות גדולה מבטלת המזל וכ"ע לא חזו להכי אלא צריק גמור שהוא למעלה ולפי תרי צריקי לא רמו בהא להררי כרמפרש ואזיל רמסייעא ליה מזלו. ומאן ראית ליה מזלא כיון דהוי בינוני שלא יפסיד מזלו סגי ליה בהכי ומאן רלית ליה מזלא צריך זכיות גדולות".

ראה רברי רש"י בשבת, קנו, ע"א: "ויש מזל לישראל - שאין תפילה וצדקה משנה את המזל: אין מזל לישראל. דעל ידי תפילה וזכות משתנה מזלו לטובה". ראה גם תוספות במועד קטן, שם, שמציין שלפי רוגמת רבי אלעזר בן פרת, אנו רואים שפעמים אי אפשר לשנות את המזל.

הזוהר במקומות בודדים (כמו בפרשת פנחס) שמבין המזל כמו מזלות (כוכבים), אמנם רוחה את המימרא של מועד קטן (כפשוטה) אמנם ברוב המקומות המזלא הינה מדרגה בהשפעות קרושות של המאציל (ספירות או תיקוני דיקנא וכו').

עיין רעיא מהימנא, ספר במדבר, פרשת פנחס, דף רטז, ב: "אוף הכי איוב בן יבמה הוה ובגין דא אתענש על מה ראירע לו כבר ואינון דלא ידעי רזא דא אמרי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא והא חזינא לאברהם רחזא במזליה רלא הוה עתיר למהוי ליה ברא וקב"ה אפיק ליה לברא, כרכתיב ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט וגר. ואוקמוה רא"ל: צא מאצטגנינות שלך והעלהו למעלה מהככים ואמר לו:

הרמח"ל רחה האמונה ב"מזל" הזה, ברעה השלישית הכוזבת היחוד, ראה סי' לו). אמנם בש"ס המושג של מזל נתפס אצל רוב הראשונים כמו מזלות וכוכבים.

נראה הגמרא במועד קטן דף כח, א: "אמר רבא: חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. רהא רבה רוב חסרא תרריהו רבנן צדיקי הוו מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא. רב חסרא חיה תשעין ותרתין שנין, רבה חיה ארבעין. בי רב חסרא שיתין הלולי, בי רבה שיתין תיכלי. בי רב חסרא סמידיא לכלבי ולא מתבעי, בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח".

בסוגיא זו התקשו הרבה ראשונים לפרשה כפשוטה. (ראה רש"י שבת סא ע"ב, שם עה ע"א, תוספות שבת קנו ע"א, שם נרה דף טז ע"ב. דרשות הר"ן, ררוש ח, סי' חסירים סי' תקל, סי' תרח). המאירי פסק נחרצות שזה דעת יחיד ולא יסבלוהו דרכי הדת בשום פנים.

ראה המאירי על מסכת מועד קטן דף כח, א: "לעולם אל ימנע עצמו מן הרחמים ומן התפלה ויבין וידע שהתפלות והצדקות יכריחו המזל ומערכת התולדה בכל רבר ואל יחוש למה שאמרו כאן חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא כי הוא מאמר יחיד לא יסבלוהו דרכי הדת בשום פנים ויתבאר לך חולשת המאמר ממה שגלו בכאן הסבה שהביאתהו לומר כן והוא מה שראה רבה רוב חסרא שהיו שקולים אצלו רב חסרא חיה תשעין ותרתין שנין ורבה חיה ארבעין שנין. בי רב חסרא שיתין הלולי, בי רבה שתיין תיכלי, בי רב חסרא נהינא סמירא לכלבי, בי רבה נהמא דשערי ולא משתכח הנה שלא הביאו לזה אלא מה שראה מהערר הסודר והיא הסבה שהביאה רבים לפקפק על האמת כמו שנודע למבינים".

ראה גם ריטב"א על מסכת מועד קטן דף כח, א, ברוח זו הוא כותב:

[קסא] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָה: הַזְכָּרָת לִי דְבַר שְׂאֵנִי תֵּאָבֵה לְהַכְנִיתוֹ הַרְבֵּה, כִּי הוּא מִן הָעֲנִינִים הַמְתַּקְּשִׁים עָלַי יוֹתֵר, עַל כֵּן מִתְאַוֶּה אֲנִי מְאֹד לְדַעַת יִשׁוּבוֹ.

[קסב] אַמְרָה הַשֶּׁכֶל: אֲבָל כָּאֵן נִמְצָא עֲנִין: "צְדִיק וְטוֹב לוֹ, צְדִיק וְרַע לוֹ", שְׂאֵינוֹ נִתֵּן לְהוֹדֵעַ.

[קסג] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָה: וְאִם כֵּן, לָמָּה הָעִירוֹתֵנִי עָלָיו הוֹאִיל וְאֵינְךָ יוֹכֵל לְפָרְשׁוֹ?

[קסד] אַמְרָה הַשֶּׁכֶל: תְּחֹום יֵשׁ לְדַבֵּר עַד הֵיכֵן גְּבוּי, וּמֵהֵיכֵן נִחְדָּל לְחַקֵּר. וְהֵנָּה, אֹדִיעֶךָ מַה שְׂדֵי לָנוּ לְהִתְיָשֵׁב בְּדַבָּר בְּרֹאוֹתֵנוּ יִשָּׁר עֲנִינוֹ, וְמַה שְּׁלֹא נִתֵּן לְהוֹדֵעַ¹⁵⁰ - לֹא נִבְקֶשׁ. אֲבָל תִּרְאֵי, כִּי מַה שְׂאֵינוֹ נִתֵּן לְהַשִּׁיג אֵינוֹ מִבְּלָבָל

» אור השכל »

150. באמת מה הדבר שלא ניתן להיודע, והדבר הניתן להיודע?

בענין של צדיק ורע לו, ישנם דברים שניתנים להבין, והם: למה יש תגבורת הרע בעולם? למה מגיע רע לצדיקים? (הגם שיש תירוץ של רבי יוסי - שזה מדובר רק בצדיק שאינו גמור, ראה מ"ש על זה במאמרינו על צדיק ורע לו). ועוד, למה הרע צריך להתגבר כל כך בלי להשקף על זכויותיהם של הצדיקים? ועוד, למה צריך לתת מקום לניסיון כל כך גדול, עד שאי אפשר להבחין בין צדיק לרשע לגבי הצרות שמגיעות לשניהם?

התשובה לכל זה: הנהגת המול - התיקון הכללי, שמטרתה לתקן כל הנבראים כולם.

מה שלא ניתן להיודע הוא: למה דווקא נשמות מסוימות צריכות לסבול, ואחרות צריכות ליהנות, דהיינו איך מתחלקות הנשמות לפי תיקון העולם: למה נשמה פלונית צריכה לתקן ע"י יסורים, ואחרת ע"י הטבה וכו'. החלוקה הזאת נעשית ע"פ גזרת החכמה. זאת ועוד: אי אפשר לרעת בעת תגבורת הרע האם זה נובע מצד עונש כל

הבט נא השמימה וספור הככבים עד הכא מליך דרבנן וצריך לפרשא לון בדרך נסתר. ת"ח כל בריון דעלמא קודם דאתייהיבת אורייתא לישראל הוה תליין במזלא ואפילו בני חיי ומזוני אבל בתר דאתייהיבת אורייתא לישראל אפיק לון מחיובא דככביא ומזליי.

במסקנה, רבינו הרמח"ל מיישב הקושיות והספקות של הראשונים על הש"ס בתיחו לנו הבנה חדשה (ע"פ הזוהר) במושג המול. המול הוא בעצם הגזרה העליונה, הראש של עתיק, המחשבה העליונה שיעודה הוא לתכנן התיקון הכללי של כל הנבראים בלי להתחשב במעשיהם (לאו בזכותא תליא וכו'). והיות שכל הפעולות / האורות היוצאים מהמזלא (רדל"א) יוצאים בדרך של גזרה - בלי הבנה הגיונית (כגון, למה קורא לי ככה וכו') לכן היא נקראת מזל, דהיינו כמו מזל, גזרה. אבל באמת כל הגזרות יוצאים משם על פי עצה עמוקה שאי אפשר להשיג אותה בעולם הזה. ולנו יש רק האמונה לקבל: כי כל מה שהוא עושה ית' הוא רק טובה לנו.

בְּלֵל הָאֱמוּנָה,¹⁵¹ וְלֹא מְעַרְבֵב הַדְּעוֹת. כִּי הֵנָּה, בְּעֵינֶיךָ תֵּרְאֵי שְׂאִינוֹ אֶלֶּא תּוֹסַפֵּת יְדִיעָה בְּלִתֵּי מְכַרְחַת לָנוּ. אִךְ, הַפְּרֹר הַמְצַטְרֵךְ לְיִשׁוּב הַלֵּב וּלְכַרוֹר הָאֱמוּנָה - יֵשׁ וְיֵשׁ לָנוּ. וְלֹא עָשָׂה ה' אֱלֹקִים דְּבַר שִׁישְׁתַּבְּשׁוּ בּוֹ בְּנֵי הָאָדָם בְּאֱמוּנָה שְׁלֵא יִמְצְאוּ יִשׁוּבוּ, וְעַל כֵּן נֹאמַר: "וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לִבְכָד כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים" וְגו' (דברים ה, לט).

[קסה] אַמְרָה הַנִּשְׁמָה: אִם כֵּן, אֵמַר מָה שֶׁתִּדְע הַיּוֹת לִי צִרְךָ בּוֹ.

[קסו] אַמַּר הַשֶּׁכֶל: הֵנָּה, בֵּינָן שְׁשָׁם הָאֲדוֹן ב"ה הַנְּהַגַת הַשֶּׁכֶר וְעִנְשׁ, מִעֲתָה יִגִּיעַ לְכָל אָדָם כְּפִי מַעֲשָׂיו - טוֹב לְטוֹבִים וְרַע לְרָעִים. אֲמַנָּם, הַעֲצָה הַעֲמֻקָּה שֶׁל הָאֲדוֹן ב"ה הוּא לְגַלְגַּל הַדְּבָרִים בְּאִפְּן שְׁלֵא תִהְיֶה הַהֲנַהֲגָה אֶלֶּא לְטוֹב,¹⁵² וְלֹא יִהְיֶה מְצִיאוֹת רַע כְּלָל בְּעוֹלָם, וְזֶה נִקְרָא - תִּקּוֹן הַהֲנַהֲגָה עֲצֻמָּה וְזִכּוּכָה. וְאֲמַנָּם, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת הַתִּקּוֹן הַכִּלְלִי הַזֶּה, יִצְטָרֵךְ לְהַתְּנַהֵג עַל פִּי שְׂרֵשׁ הָעִנְיָן שֶׁל מְצִיאוֹת הַטּוֹב וְרַע. כִּי הַרוּצָה לְרַפְּאוֹת חֲלֵי רַפּוּאָה שְׁלֵמָה צִרְיָךְ שִׁישְׂרֵשׁ אַחַר הַסִּפָּה, וְאִזּוֹ יִסּוֹר הַמְּסוּבָב. כֵּן הַדְּבַר הַזֶּה, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת שֶׁהַהֲנַהֲגָה לֹא תִהְיֶה אֶלֶּא לְטוֹבָה, וְלֹא שִׁיחִיָּה בָּהּ מְצִיאוֹת רַע, צִרְיָךְ לְדַעַת הַסִּפָּה הַגּוֹרֶמֶת הַמְּצִיא עִתָּה הַרַע בַּהֲנַהֲגָה, וְעַל פִּי הַסִּפָּה הַהִיא יִצְטָרֵךְ

« אור השכל »

151. הרברים שאינם ניתנים להבין - דהיינו חלוקת התיקון על פי הנשמות, אינו מבלבל את האמונה. באמת אם מתפרש לנו ענינו ותפקידו החיובי של הרע על ידי גילוי יחודו, אז אין כל כך צורך להבין למה לפלוני מסוים סובל צרה, כי אפשר לקבל הטענה של "גזרת חכמתו".

152. הגם שמעומק העצה להשתמש ברע בהנהגת העולם כדי לגלות את יחודו, אבל המטרה העיקרית היא להגיע לטוב ולשלמות האחרונה, שהיא החזרת לרע לטוב.

שהוא או מצד תיקון הכללי, רק זאת ידענו, שמקור כל ההנהגה היא במזל הזאת, שהיא בעצמה בלתי מושגת. זאת ועוד, היחס בינה לבין הנהגת השכר ועונש ג"כ בלתי נודע (ראה סי' קע).

זאת ועוד, הדבר היחיד שבני אדם יכולים לתת לבורא עולם, זה האמונה - הנאמנות לה' בכל מצב, זהו מה שאמרו: לעשות נחת רוח ליצרו. ועל ידי זה הרע (ההעלם, החסרון וגם הבורשה) מתהפך לטוב, והוא הנותן מקום לגילוי יחודו. ומטעם זה, יש צורך ל"מה שלא ניתן להיודע".

לְגַלְגַּל הַדְּבָרִים בְּאִפְן שֵׁיִצֵּא הַפְּרִי הַזֶּה - שְׁלֹא יִהְיֶה עוֹד בְּהִנְהָגַת הָרַע. וְזֶה פְּשׁוּט, כִּי אֵין הַקִּב"ה רוֹצֵה לְהַנְחִים, כְּאִדָּם הַמִּתְהַרֵּט מִמַּעֲשָׂיו הָרָאשׁוֹנִים, וְלַעֲוֹב דְּרָךְ אֶחָד בְּעִבּוּר דְּרָךְ אַחֵר, אֲלֵא עַל פִּי הַמַּנְחָה הָרָאשׁוֹן עֲצָמוֹ יִגְלַל הַדְּבָרִים לְבּוֹא אֶל הַשְּׁלֵמוֹת שֶׁהוּא רוֹצֵה.

וְאִמָּנָם, שֶׁרַשׁ הַמַּצָּא הָרַע בְּהִנְהָגָה, כְּבָר פִּרְשְׁנוּהוּ - שֶׁהוּא מִפְּעַם גְּלוֹי יְחִידוֹ וְיִתְבָּרֵךְ,¹⁵³ שֶׁצְּרִיךְ לְגַלוֹת הָרַע וּלְהַנִּיחוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל מֵה שֶׁבַחְקוֹ, לְהִרְאוֹת אַחֵר כֶּךָ שְׁלִיטָתוֹ וְיִתְבָּרֵךְ בְּהַחְזִירוֹ אוֹתוֹ לְטוֹב. וּמִפְּעַם הַזֶּה, כָּל עוֹד שִׁיתְעַלֵּם וְיִסְתִּיר פָּנָיו הָאֲדוֹן ב"ה, וְיִנִּיחַ לָרַע לְהִתְגַּבֵּר עַד הַגְּבוּל הָאֲחֵרוֹן שֶׁאֵפְשֵׁר לוֹ לְהִתְגַּבֵּר - דְּהֵינּוּ, עַד חֶרְבֵן הָעוֹלָם, וְלֹא עַד בְּכֻלּוֹ - הֵנָּה, זֶה יִהְיֶה טַעַם יוֹתֵר לְהַגְלוֹת וּלְהִרְאוֹת אַחֵר כֶּךָ אִמָּתַת יְחִידוֹ וְיִתְבָּרֵךְ, בְּתַקְנֵנו אֶת הַקְּלִקּוּלִים הַהֵמָּה בְּכַח שְׁלִיטָתוֹ, וְהָאוֹר נִפְרַם מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ, וְכִמוֹ שֶׁבְּאִרְנוּ לְעִיל כְּבָר.

עַל כֵּן, בְּרִצּוֹת הָאֲדוֹן ב"ה לְקַבֵּעַ הַנְּהַגַת הָעוֹלָם לְטוֹבָה, צְרִיךְ שִׁיִּסְדֵּר הַנְּהַגָתוֹ עַל פִּי הָעֵנִין הַזֶּה הַשְּׂרָשִׁי שֶׁל גְּלוֹי הַיְחִיד שֶׁזָּכְרָנוּ, שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹלֵד הַמַּצָּא עִתָּה הַטוֹב וְרַע. וְאִמָּנָם, הַשְּׂכָר וְעִנְשׁ אֵינוֹ תּוֹבֵרַת הָרַע,¹⁵⁴ כִּי עַל כָּל

» אור השכל «

רבינו כותב בהמשך דבריו (כסי' שלנו): "אך אם הוא מנהג לפי השכר ועונש, אז לא יהיה טוב אלא לטובים ורע לרעים, אמנם אין כאן מה שיגרום תיקון גמור להנהגה שיבטל מציאות הרע". נמצאנו למדים, שהנהגת השכר ועונש הרי היא מקיימת את הרע אצל הרשעים, אמנם הקב"ה רוצה התיקון של כל הנבראים (תיקון הכללי), כבחינת: "לא ידח ממנו נדח" (ראה הערה 27). ואז הרע שלא יכול להיתקן על ידי הענשים הגדולים שאין האומה יכולה לסבול, אז הצדיקים הגדולים צריכים לסבול את הרע הכללי כדי לעשות תיקון הכללי.

153. ראה מאמרנו על הרע, ושם הסברנו את הטעמים (הסיבות) של הרע (לנסות בו בני אדם, מקום לעבודה, וכד', ראה סי' צו), אמנם הטעם העיקרי, הוא מה שמפרש לנו פה המחבר - דהיינו עניין גילוי יחודו. זאת אומרת, שכדי לגלות יחודו צריך להניח את הרע לעשות כל מה שבחוקו, והיא הנותנת - כל מה שהתגבר הרע והחושך, כך יתגלה יחודו ית' בכל עצמתו.

154. צריך להבין, למה הנהגת השכר ועונש בלבד לא יכולה לתקן את העולם מן הרע, ורק הנהגת התיקון הכללי יכולה לתקן. הנה

פְּנִים אֵין רַע אֲלָא לְרַעִים, וְעוֹזְבֵי ה' יִכְלוּ, אֲבָל אֲשֶׁר יִדְרְשׁוּהוּ - יִדְרֵשׁ לָהֶם. אֲךְ, תִּגְבַּרְתְּ הָרַע הוּא הַיּוֹת הַקֵּב"ה מִסְתִּיר פָּנָיו לְגַמְרֵי מַעֲלָמוֹ, שְׁנֹאמַר בּוֹ: "אִזּוּ יִקְרְאֵנִי וְלֹא אֶעֱנֶה" (משלי א, כח); "וְתָהִי הָאֵמֶת נִעְדַּרְתָּ וְסָר מֵרַע מִשְׁתוֹלֵל" (ישעיהו נט, טו), זֶה יִקְרָא הַסֵּתֵר הַגָּמוּר, הָעֵשׂוּי רַק כְּדֵי לְגַלוֹת אַחַר כֵּךְ תִּקּוֹן שָׁלֵם, וְכִמוֹ שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: "וְתוֹשַׁע לוֹ זָרְעוֹ וְצַדִּיקָתוֹ הִיא סִמְכָתָהּ" (שם שם, טז). וְהֵינּוּ, כִּי לְפִי הַסֵּדֵר וְהַנְּהֻגָה הַזֹּאת אֵין מִשְׁגִּיחִים עַל הַיּוֹכוֹת אוֹ הַחֻבָּה, אֲלָא הַנְּהֻגָה נוֹהֶגֶת לְפִי סִדְרִיהָ - דְּהֵינּוּ: לְהַנִּיחַ תִּגְבַּרְתְּ לְרַע כְּדֵי לְהִרְאוֹת אַחַר כֵּךְ שְׁלִיטַת הַטּוֹב. וְכֵן זְמַן תִּגְבַּרְתְּ הָרַע, הֵנָּה גַם הַטּוֹבִים יִצְטָרְכוּ לְעֹמֵד תַּחַת עֵיני הָרַע - לֹא מִפְּנֵי שְׁהָדִין כֵּךְ, אֲלָא שֶׁהַשְּׂעִיָּה צְרִיכָה לְכַךְ¹⁵⁵; כִּי עַל כָּל פְּנִים, אַחַר כֵּךְ יִקְבְּלוּ שָׂכָר שָׁלֵם בְּשִׂיחֹזֵר הַטּוֹב וַיִּגְלֶה וַיִּשְׁלַט, כִּפִּי הָרַעָה שֶׁסָּבְלוּ מִתַּחֲלָה, כִּמוֹ שְׁכַתוּב: "שְׂמַחְנוּ כִּימוֹת עֲנִיתָנוּ" וְגו' (תהלים צ, טו). אֲךְ, כָּל זְמַן תִּגְבַּרְתְּ הָרַע לֹא יוֹעִיל זְכוֹתָם לְהַנְצִיל

« אור השכל »

155. זהו מה שנקרא בלשון חז"ל: "מזל שעה".
 ובלשון האגרות רמח"ל, עמ' רמ: "לא שהדין צריך כך אלא שהשעה צריכה לכך".
 באמת, הרמח"ל מסביר לנו שכל ענין של צדיק ורע לו קשור למזל שעה - דהיינו תיקון השעה, וזהו לשון מליצה. אם כן כשאומרים, מזל שעה - כאילו אתה אומר: לצורך השעה (ולא מדובר כאן כפשוטו, דהיינו בגלל שעה מסוימת ביום).
 ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח פב: "ומשם נמשך ענין צדיק וטוב לו צדיק ורע לו, שם יש טעם מיושב על זה הענין, למה לצדיק אחד טוב לו, ולצדיק אחר רע לו. והוא ענין מזל שעה גורם, כי הוא לפי השורש הפרטי".
 עיין אדיר במרום, עמ' תסה. "וכדי לתקן זה, הוצרכו הצדיקים לקבל יסורין, בסוד סובלי חולאים, ומשה על כלם - אכן (ישעיה נג, ד)

חליינו הוא נשא. ואז נעלמו השדיים, בסוד ושדיים אין לה. כי כל האהבה בא רק בסוד התורה, וז"ס (שיר השירים ב, ז) אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, שה"ס (ישעיה נג, י) וחפץ ה' בידו יצלה, שנאמר למשה, וה"ס היד הזאת שזכרנו. וה"ס (איכה ד, ג) בת עמי כאכזר, כנ"ל. ועי"ז קשר הרשעים סוף סוף נפרד. וזהו, הודו בן בדד המכה את מדין בשדה מואב, כי (צמיחת) [צמיקת] הדדים עשוי להכרית זה הקשר הרע. אך מזה באים אח"כ יסורין לצדיקים, בסוד (ברכות ז, ע"ב) צדיק ורע לו, בסוד (שבת קנו, ע"א) מזל שעה גורם. וזהו (בראשית לו, לה) ושם עירו עוית. כאן הוקבע ענין מזל השעה, שאינו הולך לפי (ה)משפט השכר והעונש. ולכן נקרא עוית, כמו עיוות משפט, והוא ענין עשוי לתקן הקלקל הנ"ל".
 ראה מה שכתבנו במבוא להערה 172, והערה 172.

מִמּוֹנוֹ, וּבְעֵינַי הַכְּתוּב: "לָכֵן הַמְּשָׁכִיל בַּעַת הַהֵיחָד יָדַם, כִּי עַת רָעָה הִיא" (עמוס ה, יג). וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שְׁבִהוּיֹת מִטְּבַע הָרַע פֶּל קִלְקוּל וְהִשְׁחַתַּת סֹדֵר, עַל כֵּן, לֹא דִי שְׁלֵא יוֹעִיל הַזְּכוּת לְצַדִּיקִים לְהַנְצִיל מִן הָרַע, אֲלֵא שְׁאֲדַרְבָּא - אֲנִשֵׁי רַע יִצְלִיחוּ, וְהַשְׁעָה תִּשְׁחַק לָהֶם, וְהַיִּשְׁרִים מְעַנִּים וְגִדְבָאִים, וּכְמוֹ שְׁאֲמְרוּ: "בְּעַקְבוֹת מְשִׁיחָא חוּצָפָא יִסְגִי וְכוּ' חֲכַמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח" וְכוּ' (סוטה מט), וְהַכְּתוּב עֲצֻמוֹ: "וְתִהְיֶה הָאֱמֶת נְעֻדְרַת וְסֵר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל" וְגו' (ישעיהו נט, מז).

נִמְצָא, שְׁאֵם הָאֲדוֹן ב"ה רוֹצֵה לְנַהֵג אֶת הָעוֹלָם לְפִי הַנְּהַגַת הַיְחוּד - לְהַכִּיר הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְלַעֲשׂוֹת שְׁהָרַע עֲצֻמוֹ יְחוּד לְטוֹב, הַנֵּה, יִצְמַרְךָ לְתַת תְּגַבְרַת לְרַע בְּלֹא הַשְׁקִיף אֶל זְכוּת הַצַּדִּיקִים. אֲדַרְבָּא, אִז נִכְנוּ עוֹשֵׂי רִשְׁעָה, וְהַצַּדִּיקִים - נִשְׁפַּל רֵאשִׁם לְעַפְר. וְאַחַר זֶה יִגְלֶה מִמְּשַׁלְתּוֹ, וּפְרֵי הַגְּלוּי יִהְיֶה לְהַחְזִיר הָרַע עֲצֻמוֹ לְטוֹב, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד רַע אֲלֵא טוֹב בְּעוֹלָם, וְאִז יִקְבְּלוּ הַצַּדִּיקִים שְׂכָרָם, וְלֹא קִדְם לָכֵן. אִךְ, אִם הוּא מְנַהֵג לְפִי הַשְׂכָּר וְעֵנֶשׁ, אִז לֹא יִהְיֶה אֲלֵא טוֹב לְטוֹבִים וְרַע לְרָעִים, אֲמָנָם, אִין כָּאֵן מַה שְׁיִגְרָם תִּקּוֹן גְּמוֹר לְהַנְהִיגָה שְׁיִפְטַל מִצִּיאוֹת הָרַע - כִּי לְמָה יִפְטַל, וְכִבֵּר אֵינְנוּ אֲלֵא לְרָעִים? וְהִרִי, הוּא מְגַבֵּל בְּתַחוּמוֹ שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת כְּמַבְעוֹ הָרַע, אֲלֵא כְּמִשְׁפַּט הָרָאוּי!

וְלְפִי שְׁהַקְב"ה רוֹצֵה בְּאֵמֶת תִּקּוֹן הַגְּמוֹר שֶׁל הָעוֹלָם, וּכְטוֹל הָרַע לְגַמְרִי, עַל כֵּן הוּא רוֹצֵה לְלַכֵּת עִם הַצַּדִּיקִים¹⁵⁶ בְּדֶרֶךְ הַנְּהַגַת הַיְחוּד שְׁוִכְרָנוּ - שְׁלֵא

« אור השכל »

הענינים, יהיה סוף בירור הכלים, שזהו מה שכופה הרע, ומחזירו סוף סוף לטובה, והוא בגודל אמונתם של ישראל בגודל הגלות".
ראה ג"כ אדיר במרום, עמ' פו: "ואעפ"י שנראין הדברים קשים וזרים להבין דרכם כי דרך רשעים צלחה והצדיקים כשפל ישבו, אך הכל ינהיג בהנהגה נאמנת להשיב דבר על בריו, וכל טוב יהיה נשגב לכדו כלי תערוכות רע. ואין שום דבר בעולם נעשה

156. כאמת נשאלת השאלה: איך הצדיקים יכולים לתקן את ענין הרע ולהועיל לגילוי יתורו על ידי שהם סובלים הרע הקשה - ולא מטעם מעשיהם אלא מטעם הנהגת המזל. התשובה היא: סוד האמונה. על ידי אמונתם באל אחד יחיד ומיוחד נתקן העולם ומתבטל הרע לגמרי. ראה מאמרנו על צדיק רע לו.
ראה קל"ח, פתח מב, עמ' קנח: "ועל כן בסוף שליטת הרישמו, שאז נעשו אלה

יועיל להם צדקתם להצילם מיסורי העולם הזה. וזה לא מפעם השכר וענש ודאי, אלא פרי שיתקן על ידם התקון השלם. וזה טוב להם ודאי, שאז יקבלו שכר יותר גדול ממה שהיה להם לקבל לפי זכותם גרידא. אמנם, טוב גם לעולם, כי אם לפי השכר וענש היה מתנהג עמהם, לא היה יוצא פרי ממעשיהם הטובים אלא שכר מעשיהם, אך לא העברת הרע מן העולם. אך, פיון שמה שהם סובלים אינו מפעם מעשיהם אלא מפעם סדר ההנהגה, על כן, גם התועלת לא יהיה פרטי להם - לתת להם שכר, אלא כללי להנהגה - לגלות בזכותם היחוד העליון, ויבטל הרע מן ההנהגה עצמה. ותראי איך נוסף עוד תועלת בזה - שאפלו גלוי הממשלה העליונה יהיה בזכות ולא בצדקה לגמרי; כי אף על פי שהוא בצדקה לגבי שאר בני האדם, אך לגבי הצדיקים הוא בזכות - ומשובם ייטיבו לעולם כלו, ונמצא כלל פגמת ישראל זוכה.

— אור השכל —

כבר היה יודע אמתו של דבר מצד חכמתו, שכל מה שרואה מנגד מה שהודיע לו ית' מן אמתת התיקון - אינו אלא שקר מדומה. מכלל הרע שברא הוא ית' להודיע אמתת יחודו, ולנסות בו את האדם עצמו לתת לו זכות. ואם היה עומד באמונתו, ולא היה מתפתה אחר יצה"ר, אלא אדרבה, היתה מתחזקת בלבו האמונה הזאת, אז היה נקרא שהשיג היחוד העליון, שהרי כבר ראה וציירה מחשבתו מה הוא הרע, וגם השיג בחכמתו שכל מה שהוא רע - אינו אלא נברא ממנו ית' לכבוד עצמו. והנה, היה די שיתחזק באמונה זו שלא לעבוד את פי ה', וזה עד ליל שבת קודש, כאשר חכמים יגידו, שאז היה הקב"ה עושה ביום אחד מה שהוא עושה עתה בשיתא אלפי שנים; והיינו שהיה סוף סוף מראה לו בפועל שמה שהאמין מיחודו ית' הוא אמת, וזה, כי היה מבטל ברגע אחד כל הרע מן העולם.

לרע לבריות, רק הכל לטובם מאת המאציל היחיד ב"ה אשר אין זולתו. וידיעת האמונה הזאת, תלוי בידיעת החוק אשר הכין המאציל ית' לסדר בו את הנהגתו. והוא ידיעת סדר ההמצאה הראשונה אשר המציא את נמצאיו, ואיך המציא את ספירותיו הקדושות, ואיך המציא ונתן מקום לרע.

ראה שם, עמ' תעא: "והנה בכח זה הוא מברר כירורים גדולים, אך אינם מתדבקים בו. ותבין שזה האור - סודו אמונה. וזה ענין היחוד של עילת העילות ב"ה, שהוא צריך להחזיר הכל לתיקון שלם. ובשעה שהוא מתדבק בתיקון גמור, מחזיר כל רע לטוב בפועל. אך כל זמן שלא נשלם התיקון, האמונה אינה מתגלית למתקן תיקונים, ואינם נדבקים בו במלך המשיח."

ומעין הדברים הנ"ל ראינו בדעת תבונות ס"מ: "ואמנם אדה"ר באמת חכם גדול היה, והיה לו לחקור בחכמתו על זה כראוי; וגם

[קסז] אמרה הנשמה: **אמנם, לפי הדרך הזה, היה ראוי שכל הצדיקים לא יהיו אלא מיסרים - והרי, המציאות אינו כן!**

[קסח] אמר השכל: יש לדבר הזה שרש עמוק מאד,¹⁵⁷ וזה, כי הנה הארון כ"ה עשה את הרע באותה התכונה שעשאו, ובאותם הגבולים שרצה אותו, והנה, הוא מגלגל גלגולים להעבירו מן הבריאה לגמרי, וכמו שבארנו. אמנם, צריך שיגלגל גלגולים אלה לפי הענין של הרע, ולפי הסדרים שעשה אותו, וזה פשוט. והנה, אחר שעשה הארון כ"ה את הבריאה הזאת חסרת השלמות, הוא מגלגל גלגולים אלה להשלים אותה בהעביר חסרונותיה, והוא יתברך לבדו יודע שרש כל הענינים שרצה לעשות, ומעמי כל גזרותיו הנעלמים מבריותיו. כי אין הבריות יודעות אלא מן הגזרות של הרצון העליון והלאה, אך למעלה מזה - פרוש: טעמי הגזרות האלה¹⁵⁸ - באמת, לא נמסרו לבריות כלל; והם החקירות האסורות לנו, כי הדברים משרשים ברוממות הרצון העליון הרוצה אותם, מה שאי אפשר לנו להשיג. והנה, הוא יתברך שמו יודע, שלהשלים הבריאה הזאת צריכים שני דברים: הגברת ההארה ורבויה - דהינו, הגברת ההשפעה - [ו]העלימה ומעומה. כי

« אור השכל »

157. כלומר: למה ועל מה נגזר על פלוני (שאינו ראוי לכך) גזרה זו. ראה ג"כ בהמשך של הסימן דידן: "ואמנם כלל תיקון הבריאה חילק אותו הארון כ"ה בין כל הנשמות אשר עשה לעבדו, לפי מה שידע היות הגון לכל אחד מהן לפי הענין שברא אותו, שהוא דבר נעלם מאוד מאוד, ולא הושג משום נביא וחרזה, כי כל זה נכלל בטעמי הגזירות שזכרנו, שהם נעלמים מן הנבראים, ולא יודעו לנו אלא התולדות".

157. הנה שרש חלוקת התפקידים לנשמות על פי הענין של התיקון הכללי הוא עמוק וסתום, ונמצא במקום גבוה (מעל עולם האצילות), הנקרא "רישא דלא אתידע" (רד"ל"א), הראש של פרצוף עתיק יומין. זאת אומרת, שלא כל הצדיקים הם בגדר "צדיק ודע לך", ישנם רק צדיקים מסוימים (לפי החלוקה העליונה) שצריכים לסכול היפך ההשגחה.

ראה הערות הבאות, וכללים ראשונים סי' לך בהערה 160.

יש ענינים שנתקנים ברפוי ההארה וההשפעה, ויש ענינים שנתקנים אדרבא, בהעלם ומעוט - בהניח לרע התגברת הגדול, כמו שבארנו.

ודבר זה יראה בברור למי שישים לב אל כל הנולד בעולם, שימצא שלא יולד דבר - לא לטובה ולא לרעה - שלא ימשך ממנו תועלת וטוב לעולם; וכבר אמרו: כל מאי דעבדין מן שמיא-טב (ברכות ס:). אפס, כי הרבה דרכים למקום - אלה מימינים, ואלה משמאלים - ואין הדברים האלה תלויים במעשה ובזכות, אלא בתכונת הבריאה ומהותה. והוא יתברך שיודע לבדו מהות הבריאה באמת - יודע גם המצטרף לה. רק זאת ידענו, שיש ענין זה במהות הבריאה¹⁵⁹ - שלהשלמתה צריך הרפוי והמעוט. והוא ענין הכ"ח עתים¹⁶⁰ המזכרים בספר קהלת (פרק ג), שפנגדם עד בשחך - הלכנה,

» אור השכל »

התחלקות התיקונים בין הנשמות, שאינם נודעים.

ראה דבריו המאלפים של הרמ"ק על ס' יצירה, פ"ג, מ"א:

"הנה כ"ח עתים אלו הם י"ד טובים וי"ד רעים, הם סוד שבעה בשבעה ושבע בשבע, והם בסוד דבר ותמורתו אשר נבאר לקמן. ויורה על פעולת המלכות שהיא הנקראת ע"ת, ויש בה כ"ח עתים חללו שהם י"ד ימין וי"ד שמאל בסוד יהו"ה אל"ה ינ"ו יהו"ה, והם י"ד ימין, וי"ד שמאל כוד"ו במ"ו כס"ז כוד"ו, והם בסוד שבעה בשבעה. וכבר פירשנו ענין אותיות אלו במקומות רבים, והכוונה שיוורו על שבעת המדות מימין ומשמאל ועל סוד שבעה בשבעה. ולכך כ"ח עתים למלכות, ועל אלו נאמר ואל יבא ככל עת אל הקדש, עת לא יבא ועת יבא כפי העת. וכוה נתבארה משנה זו בס"ד."

ראה ג"כ מגלה עמוקות, אופן פד:

"רצה משה ליכנס לארץ ישראל, כדי שלא יחרב הבית. - סוד כ"ח עתים של לבנה. י"ד

159. דהיינו, זאת ידענו: שטעמי הגזרות של חלוקת התפקידים (חוך מהענין שהכל הוא לטובה, ראה קל"ח פתח טו) הם על פי מהות הבריאה "שלהשלמתה צריך הריבוי והמעוט" - והוא סוד כ"ח עתים, ראה הערה הבאה.

160. ענין כ"ח העתים מסמלים כ"ח מצבים של הריבוי והמעוט של השפע במהות הבריאה, והם המזכרים בקהלת (פרק ג, א - ח: עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור וכו').

ראה כללים ראשונים, כלל לד: "והנה זאת ההנהגה היא הנודעת בסוד הכ"ח עתים, כי עכ"פ שורש הנהגת התחתונים היא מלכות, ובבהינת השכר ועונש המוטבע בתחתונים יש לה הכ"ח עתים, והמקרים תלויים בעת, לא במעשי התחתונים, וזה ענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו. אך לדעת איזה צדיק צריך שיהיה טוב לו ואיזה רע לו זה לא ידעו אפילו משה, כי היה צריך לדעת טעמי

הַמְתַּמְלֵאת וּמְתַמַּעֲמֵת לְהוֹיֹת דְּגָמָא לְעֵינֵי הָיָה. וַיֵּשׁ בְּזֶה הָעֵינֵי יִדְעוֹת
עִמְקוֹת לְחַכְמִים פְּהַבְנַת דְּרָכֵי הַלְבָּנָה וְהַלִּיכּוֹתֶיהָ, וְהַתְּחַכְרָה עִם הַשֶּׁמֶשׁ בְּכָל
מְקָרֶיהָ - שְׁהֵם דְּגָמָא מִמָּשׁ לְכָל הָעֵינִינִים הַפְּלִלִיִּים שֶׁל הַהֲנַהֲגָה הַסּוֹבְבַת
לְהַשְׁלִים הַבְּרִיאָה לְפִי הַתְּכוּנָה הַזֹּאת שֵׁישׁ בִּיה, כְּמוֹ שְׂבָאֲרָנוּ, שְׂצָרִיךְ
לְהַשְׁלֵמַת עֵינֵיהָ הַרְבּוּי וְהַמְּעוּט - אֲשֶׁר עַל כֵּן הַמְּשִׁילוּ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְלִבָּנָה,
וְאָמְרוּ: "שְׁהֵם עֵתִידִין לְהַתְּחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ" (סנהדרין מב.). וְהַפְּרָטִים בְּעֵינֵי זֶה
רְבִים וְעַמְקִים. אֲךָ, כָּלֵל הָעֵינֵי הוּא, שֶׁהַגְּלָגֶל הַסּוֹבֵב עַל יִשְׂרָאֵל וְכַלְלֹת

❧ אור השכל ❧

א. ואלה הם הכ"ח עתים המוזכרים בספר קהלת, והם סוד מילוי הלבנה וחסרונה. והעתים האלה גורמין לכל הרברים בעולם, אם לחסד אם לדין. אך בהגלות הרצון, אז הכל חוזר לחסד, ואין קטרוג יכול למנוע הטוב. ואז נקרא עת רצון, כי כל העתים נקראים בכלל אחד עת רצון.

הערה לזדעני ח"ן:

ובאמת קצת קשה להבין, מה הקשר של הכ"ח עתים שבמלכות (סוד הלבנה) עם ההנהגה של התיקון הכללי (עתיק - רדל"א). ראינו בקל"ח פתח קד, שהרדל"א (המזלא) היא סוד המלכות, דהיינו השרש למלכות. ועוד נלע"ד שכ"ח עתים הם כלל חיבורי המ"ה וב"ן, בסוד חיבורי הריבוי (מ"ה) והמיעוט (ב"ן), וכידוע שהרדל"א כוללת כל חיבורי מ"ה וב"ן (ראה קל"ח, פתח פה).

ראה מעין זה בפתחי שערים, פתח י': "וע"ז אמר לכל זמ"ן וגר עת ללדת ועת למות וגר שחושב כל כ"ח עתים של רע וטוב שהוא מפורד ע"י חיבור מ"ה וב"ן שנוהג בכל הזמן של ר' אלפי שנין שנקרא זמ"ן, שלפעמים הטוב גובר ולפעמים להיפוך בסוד הבחידה כמ"ש".

עתים לטובה, מן אברהם עד שלמה. מן שלמה עד ירמיה, י"ד לרעה. וזה סוד יהפוך יד"ו. - ירמיה גלגול שלמה. - ש"שים 'המה מלכות, ר"ת מ"שה. - סוד אמרו לאלקים. - הדי"א 'הר 'הבית 'ירושלים 'ארץ ישראל. "גם כן על זה הדרך שהתפלל משה בעת ההיא, שהי' עת צרה שעת החורבן, ורמוז ע"ת על כ"ח עתים של לבנה שנמשלו בהם ישראל, כמ"ש במדרש (שמות פרשה ט"ו (שמר"ד פט"ו כ"ו) על פסוק [שמות יב ב]) החודש הזה לכם, שכ"ח עתים של לבנה הם כנגד ישראל, שמן אברהם עד שלמה היה י"ד עתים לטובה, ומן שלמה עד ירמיה היו י"ד עתים לרעה."

ראה אדיר במרום, עמ' רכו: "ואפרש לך עתה ענין קבלת התפלה הזאת. הנה ענין העבודה או התפלה הוא, כי הנוקבא נטעת [אצ"ל: נטענת] מכמה מיני הבקשות של התחתונים. והם תיקונים המגיעים לכמה מאורות, שבהם תלויים תשובות הבקשות ההם. אך נוקבא עולה בסוד כולם, ומעוררת כל המאורות, כמ"ש שהתעחדותה מגיע לכל, כי היא שורש לתחתונים, ומגעת הדברים למעלה. והנה הנוקבא נקראת עת, כי היא במאורות סוד העת לכל הדברים התלויים בזמן, בסוד, לכל זמן ועת לכל חפץ (קהלת ג,

הַנְּבִרָאִים - לְהַשְׁלִים תְּקוּנָם מִצַּד תְּכוּנַת הַבְּרִיאָה, לֹא מִצַּד הַמַּעֲשֵׂה שֶׁל הַתְּחַתּוֹנִים - כִּלְל עֲנִינֵינוּ מִתְּרָאִים פְּלִבְנָה הוּאֵת, וְכֹל הַנִּבְחָן בָּהּ.

וְאִמָּנָם, כֹּל תְּקוּן הַבְּרִיאָה חֵלֶק אוֹתוֹ הָאֲדוֹן ב"ה בֵּין כֹּל הַנְּשֻׁמוֹת¹⁶¹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְעַבְדוֹ, לְפִי מָה שִׁדְעָה הָיִיתָ הַגּוֹן לְכָל אֶחָד מֵהֶן לְפִי הָעֲנִין שֶׁבְּרָא אוֹתוֹן - שֶׁהוּא דָּבָר נֶעְלָם מְאֹד מְאֹד, וְלֹא הַשֵּׁג מִשׁוֹם נְבִיא וְחוֹזֶה, כִּי כֹל זֶה נִכְלָל בְּמַעֲמֵי הַגְּזוֹרוֹת שֶׁזָּכְרָנוּ, שֶׁהֵם נֶעְלָמִים מִן הַנְּבִרָאִים, וְלֹא יוֹדְעוּ לָנוּ אֵלָּא הַתּוֹלְדוֹת. וְנִמְצָא, שֶׁיֵּשׁ אָדָם שֶׁיִּגְיַע לוֹ מִצַּד שְׂרֵשׁ עֲנִינוֹ לְהָיִיתׁ מִשְׁפַּע בְּרַבּוֹי הַהִשְׁפָּעָה - שֶׁהוּא אֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶם נִשְׁלַמַת הַבְּרִיאָה כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ, וְיֵשׁ אָדָם שֶׁיִּגְיַע לוֹ מִצַּד שְׂרֵשׁ עֲנִינוֹ לְהָיִיתׁ מִשְׁפַּע בְּמַעֲוֵט הַהִשְׁפָּעָה - שֶׁהוּא הַדְּרָךְ הַשְּׁנִי הַמְּצַטְרֵף לְהַשְׁלַמַת הַבְּרִיאָה. וְאִין כָּאֵן טַעַם מִצַּד מַעֲשֵׂי בְּנֵי הָאָדָם הֵהֵם, אֵלָּא מִצַּד מָה שֶׁמְזַגֵּעַ לָהֶם לְפִי מָה שֶׁחֵלֶק הָאֲדוֹן ב"ה תְּקוּן

⌘ אור השכל ⌘

מה שיש בספירות יש לו הקבלה בנשמות; והיינו שכמו שמסודרת ההנהגה למעלה, כך נעשו הנשמות. ויש השרשים הראשונים, שהם לפי מה שהם סדרי ההנהגה וחוקותיה. ואמנם כמו שצריך בהנהגה לנשות הענינים לצורך השעה, כך השרשים האלה של הנשמות יש להם שינויים. והיינו כי כבר שיער הרצון כל חק וחק מחוקי ההנהגה, וצפה כל מה שיכול להיולד בענין ההוא, ושיער דרך התיקון, להעמיד החק ההוא על בוריו בכל הדרכים, עד שנמצאת ההנהגה מספקת לכל הזמנים. עיין שם רעז-רעת, ושם רעח: "שמא תאמר אין זו משפט, כי מה נשתנו אלה שנגזרה עליהם עבודה קשה, ולא לה מנוחה והשקט? אינו כך כי ודאי הקב"ה כל מעשיו בצדק אבל בסוד המקום העליון נתן שורש לכל מיני נמצא, כל ענין וענין בפני עצמו, ונתן הישוב לכל דבר כמה שיתישב ויקבל נחת לפי שרשו, ואין שום אחד מוצא קורת רוח אלא במה ששרש שלו נותן".

161. החלוקה של התפקידים לנשמות על פי תכונת הבריאה, היא דבר סתום עד מאוד ואינו ניתן להשגה, ראה מה שכתב רבינו בכללים ראשונים, סי' לד:

"ואמנם הנשמות כולן חלוקות לפי ענין זה. ושורש ההתחלקות עמוק וסתום, ולא נודע, כי היה צריך לדעת טעמי כל הספירות, והוא הדבר התלוי ברצון העליון שאינו נדע. אך זה ידענו - שתיקון הבריאה מתחלק בין הנשמות, שניתן חלק לכל אחד ואחד, כמו שידעה החכמה העליונה היות ראוי לכל אחד מהם ע"פ הטעם הנעלם שזכרנו. ויש מי שמגיע לחלקן להיות תיקונו בדרך ריבוי הטובה, ויש מי שהגיע לו לתקן בדרך העוני והצירוף. וכל זה תלוי במ"ה וב"ן שזכרנו..."

ראה המשך הדברים שם.
ראה ג"כ פירוש רמח"ל על זהר משפטים, גנזי רמח"ל, עמ' ערב.

"ואפרש לך עתה שרש כל זה. זה ענין אילן הנשמות עצמם, כמו שהן נבנות. והיינו כי כל

הַבְּרִיאָה בֵּין הַנְּבִרָאִים - כִּי זֶה תִּקּוֹן לָהּ וְזֶה תִּקּוֹן לָהּ, כָּל אֶחָד לְפִי דְרָכּוֹ.
וְאִמָּנָם, הַמְּשַׁפֵּט לְאֱלֹקִים הוּא, לְתַת אַחֵר כֶּךָ שְׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים - שֶׁהוּ
צַדִּיקִים וְהִגִּיעַ לָהֶם מִצַּד דְּרָכֵי הַהֲנַהֲגָה הָעֲלִיּוֹנָה לְהִיּוֹת מַעֲנִים וּמִסְרִים -
כַּנִּגַּד הָעֲנוּי שֶׁהָיָה לָהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וּכְנִגַּד כָּל מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים.

וְאִמָּנָם, לְכֻלֵּל הַהֲנַהֲגָה הַזֹּאת שְׂאִינָה פּוֹנָה אֶל הַזְּכוּת וְהַחֻבָּה - אֵלָּא פְּנִיתָהּ
לְמָה שְׂמִצְטָרֵךְ לְהַשְׁלֵמַת הַבְּרִיאָה לְפִי מֵהוּתָהּ - קְרָאוּהָ ז'ל': "מִזֹּל", יַעַן אֵין
עֲנִינָה אֵלָּא גִזְרָה, וְאִינָה תְלוּיָהּ בְּבַחֲרִית הָאָדָם וּבְזִכּוּתוֹ. אִמָּנָם, כִּבְר אִמְרַתִּי,
אֵין דְּבַר זֶה נוֹהֵג אֵלָּא בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֶךְ בְּעוֹלָם הַבָּא - אֵין שֵׁם אֵלָּא שְׂכָר
הַמַּעֲשִׂים, מִדָּה כַּנִּגַּד מִדָּה, אִפְלוּ שְׂכָר דְּבוּר נָאָה.

[קסט] אִמְרָה הַנֶּשְׁמָה: אִמָּנָם, אִם כֵּן, נִגְזַר אִמְרָה - שְׂאִין שְׂכָר וְעִנְשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה
כָּלֵל,¹⁶² אֵלָּא בְּעוֹלָם הַבָּא!

≡ אור השכל ≡

ועונש או זאת ההנהגה היא ע"פ פרצופי
אצילות (אבל הנהגת המזל היא בעתיק,
למעלה מאצילות), וכאן ישנו שכר ועונש
בעולם הזה.

נראה שכתשוכתו של השכל בסי' הבא
(קע), הוא רומז על מה שאמר בכללים:
"הרי לפניך שלא תמיד ישתמש האדון
ב"ה מן הנהגת המזל הזה, אלא בזמן שהוא
יודע שטוב להשתמש בה. כי הנה האדון ב"ה
הכין סדרים עמוקים בהשלמת הבריאה, כמו
שביארנו, ושם לו שני דרכים, דרך השכר
ועיניש ודרך המזל, והוא הבחירה, ומשתמש
פעם מן הדרך האחד ופעם מן הדרך האחר,
מה שהוא יודע היותו יותר טוב לעולם.
אמנם בהשתמשו מן הדרך השכר ועונש -
יהיו כל הענינים הנולדים לפי סדרי השכר
ועונש בחוקותיהם; ובהשתמשו מדרך המזל -
יהיו הענינים הנולדים לפי סדר הנהגת המזל
ותכונת הבריאה, כמו שביארנו".

162. באמת גם אחרי התשובה בסימן קע
נשאר קושי בשאלת הנשמה (האם יש שכר
ועונש בעולם הזה?): ובפרט על פי מה שכתב
רבינו בכללים ראשונים, כלל לד': "דאמנם אם
האדון ב"ה היה רוצה לנהג העולם ע"פ דרך זה,
הנה היה צריך שיתן לכל אחד לפי שמגיע לו
מצד מהות הבריאה והתחלקות התיקון,
המתחלק בין כל הנשמות, או טוב או רע, לא
לפי מעשיו כלל. אך כל זה בעה"ז, כי בעה"ב
ודאי כל אחד מקבל לפי מעשיו. אך בעה"ז
שהוא מקום עשיית התיקונים - למי שמגיע
לתקן לפי דרך הריבוי יתקן בריבוי, ולמי
שמגיע להפך יתקן בסיתום וצירוף. אך אם
רוצה האדון ב"ה לנהג לפי מעשי בני האדם, אז
ינהג בהנהגת השכר ועונש - ולא ע"פ הדרך
הזה - והוא הדרך הנכלל בפרצופי האצילות".
והתשובה מפורשת בס' הכללים, כשהקב"ה
משתמש בהנהגת תיקון הכללי אז השכר הוא
בעולם הבא, אמנם כשמשתמש ית"ש בשכר

[קע] אַמֶר הַשֶּׁכֶל: אֵינְנו כֵּן! אֲבָל צָרִיךְ שְׂתַדְעֵי הַקְּדָמָה עֲקָרִית, וְהוּא, פִּי הַנְּהָה אָמְרוּ חו"ל: "וְיִהְיֶה רֶעֶב בְּיָמֵי דָוִד" (שמואל-ב כא, א) - עֲקָר

« אור השכל »

ראה ג"כ אצלנו בסי' קע, ד"ה: "ואמנם צריך שתדע".

ראה עור הגדרה נפלאה בענין שכר ועונש בכללי פתחי חכמה ודעת, כלל עשירי: "השכר והעונש בעולם הזה ובעולם הבא: בעה"ז הוא יתרון השפעה או חסרונה ברברים הצריכים לבני האדם לפי מציאותם. כי כך סירר המאציל ב"ה המצוות לעומת חוקות שמים וארץ. כי במאורות הפועלים הרברים ההם - נתלים המעשים. ובהעשות המעשה הטוב תרבה ההשפעה לצורך אותן הפעולות התלויות שם, ותימשך ע"י המלאכים מביאידה, להגיע הפעולה עד למטה. והעונש להיפך ע"י [מלאכי] המשחית הסותמים הטוב ומגבידים הלחץ והצרה.

"אבל השכר והעונש בעוה"ב הוא בדרך אחרת, כי העונש הוא בגיהנם, מקום הקליפות, ששם תיכנס הנשמה להיפרד ממנה הקליפה שנתדבקה אחריה כמעשה הרעים. ושם סובלת עינוי גדול בהמנע ממנה כל אור, וצער רב תסכול בהידיבק בה הס"א, שהוא צער אליה כנשיכת הכלב, עד שתיטהר.

"אבל השכר בגן ערן, מקום מעמר הנשמות, הוא יסוד הנקבה, ששם יושבות ומתעדנות בזיו המתגלה, ומקבלות השפעה חזקה לקיומן. וענוגן הוא השגת השורש והתדבקן בו. אבל הגוף באותו המשך הזמן יושב ונצרף בעפר, להסיר גם ממנו הס"א, עד קומו להתעדן עם הנשמה בחידוש העולם בדרך אחר, שתהיה ההשפעה רווחה שלימה ונצחית לעדי ער".

ובאמת צריכים עיין על מהות השכר ועונש בעולם הזה ע"פ הגדרה החדשה בפח"ד. ראה דרך ה', ח"ב, פ"ז, ס"ב; ח"ב, פ"ג, ס"ד.

אמנם כאן המחבר לא מציין בפירוש שהשכר (השלם) אינו רק בעולם הבא, הוא רק רומז ואומר: "בהשתמשו מן הדרך השכר ועונש - יהיו כל הענינים הנולדים לפי סדרי השכר ועונש בחוקותיהם". דהיינו יש סדרים וחוקים בהמשכת ההשפעה, ראה פרק ר' על ההשגחה.

168. השכל אומר: איננו נכון לאמר שבעולם הזה אין כלל שכר ועונש, יש שכר ועונש בעולם הזה, אבל לא תמיד - כגון בזמן הנהגת המזל.

ראה רעת תבונות סי' קלר: "אחרי זה צריך לסדר עניני השכר ועונש, רהיינו, מה הטוב שינתן לעושי המצוה, והעונש לעוברים עליה. וזה השכר ועונש צריך שיהיה משני מינים, דהיינו, משכר ועונש של זה העולם, ומהגמול האמיתי של העולם הבא. וצריך לחדש סידורי מצב בני האדם, מצב הטובים ומצב הרעים, בקרבתם וריחוקם אליו ית' בהדרגה מדוקרקה לפי ענין מעשיהם; ותיקון המקולקלים, שהוא כלל התשובה, או קבלת היסודין בעולם הזה או בעולם הבא. נמצאת כל זאת הנהגה המצטרפת לכל זמן המצא הרע. וכבר את רואה כמה חכמה עמוקה יצטרך להעמיד כל הדברים האלה על בורים".

זאת ועוד, כותב רבינו בכלל לד (כללים ראשונים): "אך עד שהקב"ה מגלגל גלגליו לענין זה - שם הנהגת השכר ועונש שתשמש בעולם. והוא ידע לסדר סדרי שכר ועונש, שלא יצאו חוץ ממרכז הנהגה העליונה העמוקה, אלא אדרבא, יהיו נרכבים עניני הנהגה העליונה בעניני השכר ועונש. אך לא הנהגה העליונה ולא התחברה בשכר ועונש נודע בבירור אפילו לשום נביא וחווה, כי הבורא ית' לבד ידעו באמת".

אוֹתֵנְטִיא¹⁶⁴ שְׁלוֹ לֹא הָיָה רְאוּי לְהִיּוֹת בִּימֵי דָּוִד, אֲלֵא בִּימֵי שְׁאוּל, אֲלֵא עַל יְדֵי שְׁהִיָּה שְׁאוּל גְּרוּפִית שֶׁל שְׁקֵמָה גִּלְגָּלוּ הַקִּב"ה וְהִבְיָאוּ בִּימֵי דָּוִד" (בראשית רבה כה, ג). וְכֵן אָמְרוּ: "הַפְּשָׁתֵנִי הִזָּה, כְּשֶׁהוּא בּוֹדֵק פְּשָׁתֵנוּ אֵינוּ בּוֹדֵק אֲלֵא" וְכו' (ב"ר נה, ב). הֵרִי לְפָנֶיךָ, שְׁלֵא תְּמִיד יִשְׁתַּמֵּשׁ הָאָדוֹן ב"ה מִן הַנְּהַגַת הַמְּזוּל הִזָּה, אֲלֵא בְּזִמְנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁטּוֹב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ. כִּי הִנֵּה, הָאָדוֹן ב"ה הֵכִין סְדָרִים עִמָּקִים לְהִשְׁלַמַת הַבְּרִיאָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאָרְנוּ, וְשֵׁם לוֹ שְׁנֵי דְרָכִים: דֶּרֶךְ הַשְּׂכָר וְעֵנֶשׁ וְדֶרֶךְ הַמְּזוּל, וְהוּא הַבּוֹחֵר - וּמִשְׁתַּמֵּשׁ פְּעַם מִן הַדֶּרֶךְ הָאֶחָד, וּפְעַם מִן הַדֶּרֶךְ הָאֶחָד, מֵה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הִיּוֹתוֹ טוֹב יוֹתֵר לְעוֹלָמוֹ. אֲמַנָּם, בְּהִשְׁתַּמְשׁוֹ מִן דֶּרֶךְ הַשְּׂכָר וְעֵנֶשׁ - יִהְיוּ כָּל הָעֲנִינִים הַנּוֹלָדִים לְפִי סְדְרֵי הַשְּׂכָר וְעֵנֶשׁ וְחֻקוֹתֵיהֶם; וּבְהִשְׁתַּמְשׁוֹ מִדֶּרֶךְ הַמְּזוּל - יִהְיוּ הָעֲנִינִים הַנּוֹלָדִים לְפִי סֵדֶר הַנְּהַגַת הַמְּזוּל וְתַכְנוּת הַבְּרִיאָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאָרְנוּ.

וְהִנֵּה, גַּם זֶה יוֹלִיד לְצַדִּיקִים זְכוּת יוֹתֵר, כִּי אֲלֵמְלֵא תְּמִיד הָיָה הָאָדוֹן ב"ה מְעַנֶּה אֶת הַצַּדִּיקִים לְבַד, הָיָה נִסְיוֹן, אֲךָ לֹא כָּל כֶּף גָּדוֹל - כִּי עַל כָּל פְּנִימִים הָיוּ מִתְּנַחֲמִים לְדַעַת שֶׁהֵם וְדְאֵי צַדִּיקִים, בִּיּוֹן שֶׁהֵם מְעַנִּים; וְכָל בֶּן־שֶׁכַל הָיָה בּוֹחֵר בְּאֵלֶּה הַיִּסּוּרִים - שׁוֹדְאֵי אֵינָם אֲלֵא יִסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים, כִּי הִרְשָׁעִים אֵינָם מִיִּסּוּרִים. אֲמַנָּם, רְצָה הָאָדוֹן ב"ה שִׁיְהִיָּה מְקוֹם נִסְיוֹן יוֹתֵר גָּדוֹל - שְׁלֵא יוֹכְלוּ בְּנֵי הָאָדָם לְהִבִּין בְּבִרוּר מַה שֶׁהַקִּב"ה עוֹשֶׂה בְּעוֹלָם עִם כָּל אִישׁ וְאִישׁ. אֲבָל

» אור השכל »

מבקש לתלות את קופתו היה מביא יתד ותקעה ונתלה בה ואחר כך היה תולה קופתו לפיכך לא באו בימי בני אדם שופים אלא בימי בני אדם גבורים שהן יכולין לעמוד בהן. רבי ברכיה הוה קרי עליהון נותן ליעף כח".
היוצא מכל האמור שישנם אנשים - גיבורים שמתקנים עבור אחרים, וזה נובע משרש נשמתם לפי קשרם על פי תכונת הבריאה.

164. ראה עוד נוסח אחר על "עיקר אותנטיא" בכראשית רבא כה, ג:
"רבי הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק עיקר אותנטיא שלו לא היה ראוי להיות בימי דוד אלא בימי שאול אלא על ידי שהיה שאול גרופית של שקמה [דהיינו: אילן סרקן] גלגלו הקב"ה והביאו בימי דוד מתלא אמרין שילו חטא ויחנא משתלמא אתמהא אמר רבי חייא רבה משל לזוג שהיה בידו קופה מליאה כוסות ודייטרוטין בשעה שהיה

מה שיראה לכאורה - הוא היות "הכל באשר לכל, מקרה אחד לצדיק ולרשע" (קהלת מ, ב). וענין זה בארוהו במדרש ז"ל: "שלמה היה מביט בכל הדורות, ורואה דברים שמוגיעים לרשעים מגיעים לצדיקים" וכו' (ילק"ש קהלת תתקפמ, וע"ש בס' הקודם לו). פרוש, פי יראה הקב"ה שמקרה אחד שיוולד לרשע שיהיה עובר אחת מן העברות בפרט, ויהיה הענש ההוא מתיחס לעברה ההיא, יולד גם כן לצדיק שיהיה ממש נזהר עד מאד באותה העברה עצמה - והיגו, אברהם ונמרוד, וכל האחרים המזכרים במדרש שם - שהמעשה מוכיח האמת הזאת, שכך הוא ודאי.

והנה, זה עשוי פרי לתת שכר טוב יותר לצדיקים המתחזקים באמונתם, והוא מה שאמר הכתוב: "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד). כי אי אפשר לשום אדם לעמד על ברים של הדברים שהקב"ה עושה עמו, כהוא יתפרד מתנהג פעם בדרך השכר וענש ופעם בדרך המזל, כמו שבארנו. וכל דבר שיתחדש על האדם, הנה אין שם מי שמפסיד אם מן השכר וענש הוא וכפי מעשיו, אם מן המזל הגזר עליו; ויש בכל דבר ודבר פנים לכאן ולכאן - עד שהלב סוער מאד מחשבותיו ושרעפיו בקרבו. אבל מי שהוא נאמן לה', צריך שיתקע יתד אמונתו חזק כל ימוט, לדעת שכל מעשה ה' - יהיה באיזה דרך שיהיה - ישר ונאמן הוא ודאי, ואין עולה, חס וחלילה, ולא פרשעים שהיו אומרים: לא יתכן דרך ה' (יחזקאל יח, כט); אלא על משמרתו יעמד, לעבד את בוראו בעבודה תמה, בהשוואה אחת בכל מדה ומדה שהוא מודר לו, ואז יקרא - תמים ממש.

כללו של דבר - שני דרכים הם: דרך השכר וענש, ודרך המזל; והאדון ב"ה משתמש מהם לפי מה שהוא יודע היותו טוב לעולמו.¹⁶⁵ ובמדרשו של

✻ אור השכל ✻

165. דהיינו יהיה מה שיהיה - באיזה איזו הנהגה ישתמש, סוף סוף הכל הוא הנהגה שהקב"ה מנהיג, והוא ית' לכד מחליט לטובה. נמצאנו למדים שהטוב (יותר נכון

רשב"י נמצא מאמר אחד, שאף על פי שענינו עמוק בסתרי הסודות, אבל שטחיותו נראה זר מאד למי שלא ידע הקדמות אלה שהודעתיה. וז"ל המאמר: "וכיומנא דאיסתלק הוי"ה מפרסיא דדין ומפרסיא דרחמי, לית תמן - לא אגרא ולא עונשא" (תיקוני זוהר, תיקון ע, קכו), כי נראה פאלו, חס וחלילה - אין שכר וענש. אמנם, הכונה האמתית היא, להודיענו שיש זמן שאין האדון ב"ה מנהג העולם בהנהגת השכר וענש, אלא בהנהגת המול, וכמו שבארנו - שהטוב והרע נמשך ובא לפי עניני ההנהגה לצורך התקון הכללי. אך, ודאי שהשכר וענש יהיה לעולם הבא, לתת לאיש פדרכיו וכפרי מעלליו. אמנם הודיענו, שבזמן תקף עקבות משיחא, לא יקשה עלינו אם הצדיקים נשפלים השפלה גדולה, ואם בני האדם צועקים ולא נענים, וכל שאר הדברים הרעים שאמרו רז"ל: "בעקבות משיחא חוצפא יסגי" (סוטה מט:), כי כל זה נולד לפי שאין הצדיקים יכולים אפלו בזכותם לתקן

❧ אור השכל ❧

ממש, אלא שצריך ללכת עם כל אחד כפי דרכו, והרשעים צריך להענישם כדי שימחול להם אחר כך. שאם הכונה היתה לרחות הרשעים, היה להם להיות אוכדים ממש, ולא שיהיו נענשים לזכות אותם אחר כך. וזה ראייה ברורה, כי הרי סוף המעשה הוא הכונה התכליתית בכל חלקי המעשה ההוא. אך סוף המעשה בכל בני אדם, בין צדיקים בין רשעים, הוא לתת להם טוב, אם כן הכונה התכליתית הוא לתת טוב לכל. הרי שהרצון הוא רק טוב.

ראה דרך ה', ח"ב, פ"ה, סי"ה: "ואולם הוא ית"ש משקף על הכל, עליונים ותחתונים, שרשים וענפיהם, ומכוין תמיד אל השלימות הכללי, ולזה מסבב כל הבריאה. ונחלק הענין כפרטיה כפי מה שנמצא בהכנתם, אלה לידחות ואלה ליקרב, אלה ליצרף ואלה לנות, כל אחד כפי מה שראוי שיגיע לו, להקים כלל הבריאה על השלימות."

השלמות) הוא הקריטריון האמיתי של ההנהגה.

ראה סי' מח: "אלא מעומק עצתו ית' הוא לגלגל מסיכותיו מעומק חכמה כל כך, עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף סוף לדבר זה, שיהיה הכל נשלם, ויהיה הוא ית"ש מגלה יחודו. ועוד יתבאר מזה לקמן בס"ד... ואמנם הנהגת השכר וענש היא המגולית ונראית תמיד לעיני הכל, אך הגלגול שהוא מגלגל הכל לטובה עמוק עמוק הוא, ולא עבידא לאיגלווי כי אם לבסוף, אבל מתגלגל הוא והולך ככל עת וככל שעה ודאי, ואינו פוסק."

ראה ג"כ קל"ח, פתח ב, בפירוש עמ' ו: "הרי שרוצה להיטיב גם לרשעים. שמא תאמר, כל זה הוא לאתר אורך הגלות וקבלת ענשם. אשייבך - היא הנותנת, אם כן הרי הרצון העליון מסבב דברים שאותיהם יזכו הכל, שמע מינה שהרצון הוא רק להיטיב

הַקְּלִקוּלִים הָהֵם - כִּי הַשְּׁעָה גּוֹרֶמֶת כָּךְ, וְכִדִּי לְהוֹלִיד מִזֶּה הַתְּקוּן הַשְּׁלֵם שֶׁיְהִי אַחַר כָּךְ בְּגִלּוֹי יַחֲדוֹ יִתְפָּרֵד, וְכִמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ.

וְאַמֵּנִם, צָרִיךְ שְׁתַּדְּעֵי הַקְּדָמָה, צְרִיכָה לָנוּ הִרְבֵּה לִישׁוּב סִפְקוֹת רַבִּים. וְהוּא, כִּי אִפְלוּ בְזִמְנֵן שֶׁהָאֲדוֹן ב"ה רוֹצֵה לְנַהֵג אֶת עוֹלָמוֹ בְּהִנְהַגַת הַמִּזְל שְׁזִכְרָנוּ, הִנֵּה הוּא מַחְזִיר וּמְסַבֵּב הַדְּבָרִים - שֶׁאִפְלוּ מֵה שְׁצָרִיךְ לָבוֹא לְפִי הַמִּזְל יִגִּיעַ מִתּוֹךְ דְּרָכֵי הִנְהַגַת הַשְּׂכָר וְעִנְשׁ.¹⁶⁶ וְכַעֲנִין זֶה מִצְאָנוּ יִסּוּרֵין שֶׁל רַבִּי, שֶׁאָמְרוּ ז"ל: "עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה בָּאוּ, וְעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַלְכוּ"¹⁶⁷ (ב"מ פה.). וּבְאַמַּת, לֹא הָיוּ

✽ אור השכל ✽

וְעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַלְכוּ. עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה בָּאוּ, מֵאֵי הִיא? דֵּהוּא עֵגְלָא דְהוּוּ קָא מִמְטוּ לִיה לְשַׁחֲטִיטָה אֹזֶל תְּלִיא לְרִישִׁיָּה בְּכַנְפֵיהּ דְּרַבִּי וְקָא בְּכִי, אִמַר לִיה: זִיל לִכְךָ נּוֹצְרַת, אִמְרֵי הוּאִיל וְלֹא קָא מְרַחֵם, לִיתוּ עֲלֵיהּ יִסּוּרֵין; וְעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַלְכוּ.

בַּאֲמַת הַמַּעֲשֵׂה שֶׁל רַבִּי בְּסִיפּוֹר הַזֶּה, הָרִי הוּא קֵטֶן - חֲטָא קַל מְאוֹד (בְּסִיךְ הַכֵּל הוּא אִמַר לְעַגְלָא שֶׁהוֹלֵךְ לְשַׁחֲטִיטָה, לִךְ כִּי לִכְךָ נּוֹצְרַת) וְאִינוּ מִצְדִּיק כִּלְלֵי הַיִּסּוּרִים הַגְּדוּלִים שֶׁל רַבִּי. לִכֵּן אִי אִפְשֵׁר לְהַבִּין הַגְּמֵרָא כְּפִשׁוּטָה, שֶׁבְּגִלְלָא עֲבִירָה מְסוּיֵמַת - קִטְנָה יַחֲסִית, אִזּוּ קִיבַל עוֹנֵשׁ גְּדוֹל (וְאִי אִפְשֵׁר לְאִמַר שֶׁהַקְּב"ה מְדַקְדֵּק עִם הַצְּדִיקִים כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה, שֶׁהָרִי בְּכֵל זֹאת יֵשׁ מִידָה כְּנֹגֵד מִידָה, וְעוֹד מִידָה טוֹבָה מְרוּבָה וְכו').

אִלָּא צְרִיכִים אֲנוּ לְמוֹדְעֵי, שִׁישׁ סִיבָה אַחֲרַת (הַאֲמִיתִית) לְצִרּוֹת שֶׁל רַבִּי, וְהוּא הַעֲצָה הַעֲמוּקָה שֶׁל תִּיקוּן הַכִּלְלִי שֶׁל הַבְּרִיאָה. וְלִכֵּן רַבִּי סוֹבֵל אֶת הָרַע - הָעוֹנֵשׁ שֶׁאִינוּ שְׁלוֹ, וְהוּא כִּדִּי לְתַקֵּן מִצִּיאוֹת הַהִנְהַגָּה הַכִּלְלִית, וְהַחֲטָא שֶׁהוּא אִינוּ רַק הַסִּיבָה הַמְּגַלְגֶּלֶת. רָאָה כִּלְלִים רַאשׁוֹנִים, כִּלְלֵי לָד: "וְאַמֵּנִם עוֹד רָצָה הַקְּב"ה וְהִרְכִּיב שְׁתֵּי הַהִנְהַגוֹת, עַד שֶׁאִפְּלוּ מֵה שִׁיבּוֹא לְפִי הַגְּזִירָה הָעֲלִיוֹנָה, הִנֵּה הַקְּב"ה יִסְבֵּב לְתַלּוֹת הַגְּזִירָה הַהִיא בְּאִיזָה מַעֲשֵׂה שֶׁל הָאָדָם, שֶׁאֲגַבִּיּוּ יִגְלַל כֵּל הַנְּגוֹד

166. הִנֵּה לְפָנַי כְּמַה שׁוֹרֹת כְּתַב הַמַּחְבֵּר: "שִׁישׁ זִמְנֵן שֶׁאִין הָאֲדוֹן מְנַהֵג הָעוֹלָם בְּהִנְהַגַת הַשְּׂכָר וְעוֹנֵשׁ אִלָּא בְּהִנְהַגַת הַמִּזְל". לְפַעֲמִים מִזְל, לְפַעֲמִים שְׂכָר וְעוֹנֵשׁ. וְהִנֵּה כֵּן אִמַר רַבִּינוּ שֶׁהִנְהַגַת הַמִּזְל פּוֹרַע בְּתִיאוֹם עִם הִנְהַגַת הַמַּשְׁפָּט, וְלִרְאִיָּה מְבִיא לָנוּ מִיַּד מַעֲשֵׂה שֶׁל רַבִּי.

בַּאֲמַת הַקְּב"ה הוּא נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם, כְּשֶׁהוּא יֵת רוֹצֵה לְהַנְחִית עֲנִין מֵה עַל אִיזָה אָדָם - וְזֶה לְצוּרֵךְ תִּיקוּן הַבְּרִיאָה, אִזּוּ הוּא תוֹלֵה אוֹתָם יִסּוּרִים בְּאִיזָה מַעֲשֵׂה כֵּל שֶׁהוּא, שֶׁבַּאֲמַת בְּמַצַּב אַחֲרֵי (לּוֹלֵי תִיקוּן הַבְּרִיאָה) לֹא הִיָּה מְגִיעַ לְאָדָם כֵּל כֵּךְ רַע. רָאָה מֵה שֶׁכְּתַבְנוּ בְּמֵאֵמֶר: צְדִיק וְרַע לוּ.

167. נִרְאָה הַמְּקוֹר בְּגִמְרָא בְּבֵא מְצִיעָא (פֶּה, ע"א): "אִמַר רַבִּי חֲבִיבִין יִסּוּרֵין, קִבַּל עֲלֵיהּ תְּלִיסַר שָׁנִי, שִׁית בְּצִמְרִתָּא וְשִׁבְעַ בְּצַפְרָנָא; וְאִמְרֵי לֵה שִׁבְעָה בְּצִמְרִתָּא וְשִׁית בְּצַפְרָנָא. אַהוּרִיירִיָּה דְּבִי רַבִּי הוּוּ עֲתִיר מְשִׁבּוֹר מְלַכָּא כִּד הוּוּ רַמִּי כִּיסְתָּא לְחִיּוֹתָא הוּוּ אִזִּיל קִלָּא בְּתַלְתָּא מִלֵּי הוּוּ מְכוּין דְּרַמִּי, בַּהִיָּה שְׁעִתָּא דְּעִיל רַבִּי לְבִית הַכְּסָא וְאִפִּילוּ הִכִּי מַעֲבַר לִיה קִלְיָה לְקִלְיָהּ וְשִׁמְעוּ לִיה נַחוּתֵי יִמָּא. וְאִפִּילוּ הִכִּי יִסּוּרֵי דְּרַבִּי אֲלַעֲזוּ בְּרַבִּי שְׁמַעוּן עֲדִיפֵי מְדַרְבֵּי דְּאִילוּ רַבִּי אֲלַעֲזוּ בְּרַבִּי שְׁמַעוּן מֵאַהֲבָה בָּאוּ וּמֵאַהֲבָה הַלְכוּ, דְּרַבִּי עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה בָּאוּ

היסורין יהם אלא מיסורי הצדיקים, אבל כף המדה, שהקב"ה מרביב שתי ההנהגות אלה ביחד, ואף גזרות המזל לא יבואו אלא על ידי ענין-מה המתיחס אל השכר וענש שיוכלו לתלות בו; שהרי, אנביו ותגלגל כל הצריך להתגלגל, אף על פי שבעצמו לא יהיה אלא דבר קטן.

כללו של דבר: שרש ההנהגה באמת הוא ענין התקון הכללי של כל הנמצאות, הסובב על קטבי תכונת הנמצאות עצמם, לפי מה שעשאוהם הבורא ותפרך שמו; וכל גלגולי ההנהגה הזאת אינם אלא סבובי דברים ההולכים אל תכלית התקון הכללי הזה שזכרנו, בהסיר מהם כל התסרונות המצויים בהם. ויש לדבר הזה חקים וסדרים עמקים, בלתי משגים כלל. ובעוד שגלגולים אלה מתגלגלים והולכים, יש הנהגת השכר וענש - שהיא ההנהגה המתגלית, שכל חקות שמים וארץ תלויים בה, אמנם, תוכיות כל הסדרים והחקים נקשר בענין התקון הכללי שזכרנו. כי אינם שתי הנהגות הפכיות ומתנגדות - אלא אדרבא, העקר היא הנהגת התקון הכללי¹⁶⁷ -

❧ אור השכל ❧

והקובעת הדברים על פי מהות הנמצאים ושרשי הנשמות.

ראה כללים ראשונים, כלל לה: 'ואמנם כל זה הוא סוד ענין רישא דלא איתידע, והיינו כי חיבור הראשון שנתחברו מ"ה עם ב"ן הוא שם, ולפי מה שנתחברו שם - כך היה החיבור בכל שאר האצילות. ואמנם כל עניני החיבור הזה אינו מתגלה ונדע אך היא ההנהגה בס, ואלה הם הספיקות דרל"א. ופירוש הענין, כי במלכות א"ס נעשה ענין חיבורי מ"ה וב"ן, כל החיבורים שהוצרכו להעשות לפי התיקון השלם, וכל זה בעומק המלכות הזאת. אך הוצאת הענינים לפועל לפי ההנהגה הזאת, ולהתחבר והתרכב עם עניני השכר ועונש - כל זה נעשה בזאת הרל"א. אמנם בה נראים כל החיבורים האלה, עד שאי אפשר להכריע באיזה כהם היא בנויה באמת, ועל איזה

עליו, כענין יסודין דרכי, שעל ידי מעשה באו על ידי מעשה הלכו. וזה, כי עיקר ההנהגה היא הסובבת על קטבי מהות הנמצאים עצמם, לפי מה שהוטבע בהם מן החסרון, ונדמן להם תיקון. אך ער שהקב"ה מגלגל גלגוליו לענין זה - שם הנהגת השכר ועונש שתשמש בעולם. והוא ידע לסדר סודי שכר ועונש, שלא יצאו חוץ ממרכז ההנהגה העליונה העמוקה, אלא אדכא, יהיו נרכבים עניני ההנהגה העליונה בעניני השכר ועונש. אך לא ההנהגה העליונה ולא התחברה בשכר ועונש נודע בבירור אפילו לשום נביא וחוזה, כי הבורא ית' לבד ידעו באמת."

*167. שרש כל ההנהגה (וכל הפרצופים) הוא בהנהגת המזל (עתיק - רדל"א). היא הרישא דלא איתידע המוזכרת בזוהר הקדוש,

אֵלֶּא שִׁידַע הָאָדוֹן ב"ה בְּחִכְמָתוֹ הַנְּשַׁנְּבָה, לְסִדֵּר חֲקֵי שְׂכָר וְעֵנֶשׁ רְאוּיִים לְשִׁמּוֹשׁ כָּל זְמַן סְבוּב הַהִנְהָגָה הַזֹּאת, וַיְהִי חֲקִים מִתִּיחָסִים וְנֹאוֹתִים וּמִשְׁתִּיִּים בְּתוֹכֵיהֶם אֶל גְּלִגּוּלֵי הַהִנְהָגָה שֶׁל הַתְּקוּן. וְעַל כֵּן, לֹא תִצָּא הַהִנְהָגָה שֶׁל הַשְׂכָּר וְעֵנֶשׁ חוּץ מִמְרָכּוֹ הַנְּהַגַת הַתְּקוּן הַכִּלְלִי, אֲדַרְבָּא, הִנֵּה הִיא מִשְׁתוּוָה אֵלֶיהָ וּמִתְחַפֶּרֶת עִמָּהּ, וְדַבְרֵי הַהִנְהָגָה שֶׁל הַתְּקוּן עֲצֻמָּה יִמְשְׁכוּ וַיִּבְאוּ בְּדַרְכֵי הַשְׂכָּר וְעֵנֶשׁ, וְכִמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. אַפְסֵי, כִּי הָעֵלִים הָאָדוֹן ב"ה מִנְּבִרָאֵי הַשְּׁגָת הַהִנְהָגָה הָעֲלִיּוֹנָה הַזֹּאת, וְלֹא הִיא וְעֵנֶינֶיהָ, וְלֹא הֵיחָס שְׂבִינָה וּבֵין הַנְּהַגַת הַשְׂכָּר וְעֵנֶשׁ מִתְגַּלִּים וְנוֹדְעִים. וְלֹא עֵמֵד עַל בְּרוּר הַדְּבָר הַזֶּה כָּל נְבִיא וְחֹזֶה, אֵלֶּא רְאוּ מָה שְׂרָאוּ, וְלֹא עֵמְדוּ עַל בְּרִיו, כִּי אִם נִשְׁאַרוּ תְּמִיד מִסְּפָקִים בְּסִפְקוֹת רַבּוֹת, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל עַל הַפְּסוּק: "וַחֲנֹתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן, וְרַחֲמֹתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם" (שְׁמוֹת ל"ג, י"ט) (ע"י בְּרַכּוֹת ז.).

וְצָרִיךְ שֶׁתִּדְעֵי, כִּי פְרֵי הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁהַצְּדִיקִים עוֹשִׂים, הוּא מָה שִׁיְהִנוּ מֵהֶם לְעֵתִיד לָבוֹא בְּעוֹלָם הַגְּמוּל, דְּהִינוּ הַנְּצַחִיּוֹת. וְאַמֵּנִם, יֵשׁ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים עֲצֻמָּם הַתְּקוּן שֶׁהֵם מִתְקַנִּים עִתָּהּ בְּבְרִיאָה לְפִי הַסֵּדֵר שֶׁהִיא מְסֻדְרָת, וַיֵּשׁ הַשְׂכָּר מָה שְׂרָאוּי לָהֶם לְקַבֵּל לְפִי הַתְּקוּן הַזֶּה שֶׁתְּקַנּוּ. עַל כֵּן, הִנֵּה הָאָדוֹן ב"ה צָרִיךְ לְקַחַת מַעֲשֵׂי בְנֵי הָאָדָם לְפִי מָה שֶׁהֵם, וְלִשְׁפֹּט אוֹתָם לְפִי הַתּוֹלְדָה הַנוֹלְדָת מֵהֶם בְּאַמֶּת, לְפִי מָה שֶׁהֵנִיחַ הַקַּב"ה לְבְנֵי הָאָדָם לְתַקֵּן בְּבְרִיאָה כְּלָהּ. וְדַבֵּר זֶה צָרִיךְ לְגַזֵּר אוֹתוֹ לְפִי עֲנִין מֵהוֹת הַבְּרִיאָה כְּמוֹ שֶׁעֲשָׂאָה הָאָדוֹן ב"ה, וְלְפִי כָּל הַהִבְחָנוֹת הַנְּבַחְנוֹת בְּתַכּוּנָתָהּ.

» אור השכל »

חוקותיה בקביעות. אך כשאין יודעים אותה, הנה אין נודע שרשם של דברים באמת, שיש פנים לכל צד. ועל כן נאמר יחונותי את אשר אחזן ורחמתי את אשר ארחם".
ראה ג"כ קל"ח פתח פ"א, בפירוש עמ' רסא.

הנהגה היא מנהגת. והנה מתחדשים ממנה כל הגזירות העליונות של הנהגת המזל, אך אין דרכה מובן כלל, אלא נשארים הדברים בספק שאינו מתברר, שאם היו יודעים אותה, וממלא בנך שאר האצילות הנמשך אחריה, היו יודעים גם אמיתתה של הנהגת המזל, וכל

וְתִדְעִי, שְׂאִין שׁוּם דְּבַר נְשָׁכָה לְפָנַי כְּפֹא כְבוֹדוֹ, וְאִין נַעֲלָם מַעֲיָנָיו יִתְבַּרְךְ בְּשִׁפְטוֹ הַמְשַׁפֵּט הַזֶּה; פְּרוּשׁ, שְׁלֹא תֹאמְרִי: בֵּינָן שְׁנַתְקַלְקַל דְּבַר, וְאַחַר כֵּן נִתְקַן, לֹא יִזְכֵּר לְפָנָיו אֶלֶּא הַתְּקוּן, וְהַקְּלִקוּל שְׁהִיָּה - כְּבָר נְשָׁכָה; אוֹ לְהַפְּךְ, בְּדָבָר שְׁהִיָּה מִתְקַן וְנִתְקַלְקַל - לֹא יִזְכֵּר תְּקוּנָה שְׁהִיָּה; אִינוּ פְּנִי אֶלֶּא, אִין שְׁכַחָה לְפָנַי כְּפֹא כְבוֹדוֹ. שְׂאִינוּ דוּמָה הַתּוֹלְדָה הַיּוֹצֵאתָ מִן הַתְּקוּן הַבָּא אַחַר הַקְּלִקוּל, אוֹ הַתְּקוּן הַבָּא אַחַר תְּקוּן אַחַר, אוֹ תְּקוּן שְׂבָא אַחַר שְׁנֵי קְלִקוּלִים - וְעַל דֶּרֶךְ זֶה עַד אִין תְּכַלִּית, מַה שְׂאִין הֵפֶה יִכּוֹל לְדַבֵּר. פִּי לְפִי הַגְּלִגּוּל שֶׁל כָּל הַנְּמַצּוֹת, צָרִיךְ לְשַׁפֵּט כָּל מַעֲשֵׂה עַל פִּי הָעֵבֶר הַזֶּה וְהַעֲתִיד¹⁶⁸ -

» אור השכל «

מאליו בלי קלקול. וכן על דרך זה כל פעולה הנעשית בכל חלק זמן, היא מתחלפת מחברתה מפני רוב התנאים הנמצאים בה שאי אפשר לפרט אותם. ועל פי כל השינויים האלה הוכן הנצחיות להבנות. כי זה הפרש - שבעוה"ז נבראו הענפים לפי השורש, ולעוה"ב יתחדש השורש לפי מה שנעשה כבר בענפים. והוא סוד, מי שטרם בערב שכת יאכל בשבת (ע"ז ג, א), והבן מאד. כי זה סוד, אם צדקת מה תתן לו (איוב לה, ז) ורבו פשעיך מה (תפועל בן) [תעשה לו] (שם שם, ו). כי אף על פי שעתה הוא פגם בשורש - חטא הענפים, שלא יוכל להשפיע בהם, וצריך להסתיר כחו. הנה זה כל זמן מציאות הבחירה. אך בהתחדש הדברים, הנה כפי הענפים והכנתם יהיה חידוש השורש, על כן לא יהיה פגם כלל, והבן מאד כי כל אלה הם מעמקי החכמה.

ותדע שסוד ההנהגה הזאת בעתיק, היא עומדת ברדל"א. כי הז"ת המתפשטת בא"א, כבר אמרתי שהם לפי הנהגת הזמן. אך רדל"א היא עומדת למעלה מא"א, והוא סוד חיבור הנהגה הנצחיות בהנהגת הזמן. כי כבר שמעת, איך הנהגת הזמן נמשכת מהנהגת הנצחיות, שהיא עיקר הבריאה. אך הנהגת הנצחיות עומדת ליתקן מכח הנהגת הזמן

168. הגילוי של התיקון הכללי, דהיינו כל הטעמים של המאורעות, לא ניתן להשגה רק בסוף, כיום הדין הגדול של אחר תחיית המתים. זהו השלב שמסתיימת העבודה, שאז אפשר לדון כל מעשה על פי העבר הווה והעתיד. ראה הערה הבאה.

ראה כללים ראשונים, כלל לד: "ואמנם עוד לענין אחר משמשת הרישא הזאת בספיקותיה. וזה, כי הנה מעשי בני האדם עושים תיקון בבריאה לפי מה שחקק האדון ב"ה כמהותה, והניח ביד בני האדם לתקן. והנה לפי התיקון שהם עושים הקב"ה קובע להם שכר לנצחיות. נמצא, שצריך בתחילה שהקב"ה ישפוט המעשה מה ענינו בדקדוק, ואחר כך לקבוע לו שכר. ואמנם אין שכחה לפניו ית', ובשהקב"ה שופט כל מעשה ומעשה, הנה שופט אותו על פי כל העבר, ועל פי כל ההווה, ועל פי כל העתיד..." ראה המשך הדברים שם.

מטרת המשפט על פי כל העבר וכי הוא כדי לקבוע השכר הנצחי לנשמות, ראה אדיר במרום, עמ' קפז: "ועוד יש דבר גדול, כי הלא כל המעשים הנעשים בכל אחד מן הרגעים האלה, הנה הוא גורם פעולה בפני עצמו, בכל המאורות. וגם צריך שתרע, שאינו דומה פעולת תיקון הבא אחר קלקול, לתיקון העומד

שְׁהָרִי, אֵין תִּקּוֹן כָּלֵל הַבְּרִיאָה נִתְקַן אֲלֵא מִכָּל מַה שְׂיִתְגַּלְגַּל בְּכָל הַשְּׁתָא
 אֲלֵפִי שְׁנִין, זְמַן הָעוֹלָם הַזֶּה. וְהִנֵּה, הָאֲדוֹן ב"ה בִּידִיעָתוֹ, יָדוֹן כָּל דְּבָר עַל פִּי
 שְׁלֹשֶׁת הַזְּמַנִּים שְׂזָכְרֵנוּ, כִּי אֵין תּוֹלְדָת כָּל מַעֲשֵׂה אֲלֵא לְפִי מַה שְּׁקֻדָּם לוֹ,
 וּלְפִי הַהוּוּ עֵמוֹ, וּלְפִי כָּל הַבָּא אַחֲרָיו. וְאַחַר כָּל הַמַּשְׁפָּט הַזֶּה נִקְבַּע לוֹ שְׂכָר
 לְעֵתִיד לְבֹא, שְׂכָר הַהֶגְוֵן לוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו, וְזֶה פְּשׁוּט. וְהִנֵּה, בְּיוֹם הַדִּין
 הַגָּדוֹל¹⁶⁹ יִפְרֹשׁ הָאֲדוֹן ב"ה אֶת הַשְּׂמָלָה לְעֵינָי כָּל הַיְצוּר, מִכָּל מַה שְּׁנַעֲשָׂה

— אור השכל * —

בסוף הזמן של ששה אלפי שנים, שאז אין מקום לעבודה ולבחירה, אז הקב"ה יגלה לנו את משפט ישור בכל המעשים כולם. המטרה של יום הדין הגדול היא לגלות יחוד שליטתו, וגם ישור משפטו בעולם הזה.

ראה קל"ח, פתח עט: "יום הדין הגדול - בו יהיו נסדרים כל מעשה העולם לפי סדריהם כמו שנעשו, מראשית העולם ועד סופו. ועל פי כל זה, יהיה השלמות בהודע יתודו יתברך שמו. ולפי השלמות הזה שיהיה אז, יהיה נקבע הנצחיות לנצח נצחים, ולעולמי עולמים, עד אין קץ ותכלית".

בפירוש שם: "יום הדין הגדול, פירוש - זה הוא היום שעתידי הקב"ה לדון את כל מעשיו. הנה הכוונה בו הוא לסדר כל משפטו מראשית ההנהגה עד הסוף, להוכיח על פני האדם ישור משפטיו. וזהו: בו יהיו נסדרים כל מעשה העולם.

"לפי סדריהם כמו שנעשו - דהיינו כדי להבחין מציאות הדברים כראוי לפי מה שהם, שלא די שהם נדונים על פי מה שהם, אלא על פי כל מה שקדם להם גם כן.

"מראשית העולם ועד סופו - שעל כן נעשה בסוף כל המעשים, כדי לכלול הכל.

"ועל פי כל זה, יהיה השלמות - היינו תיקון כל החסרונות, וכמ"ש לעיל.

"בהודע יתודו יתברך שמו - היינו כמ"ש לעיל, שגילוי היחוד הוא זה - מראה שליטתו, שהוא לברד.

בקבלה מן הזמנים המעשים הנעשים בהם לקבוע אותם בנצחיות כמ"ש. והנה בהיות הנהגת הזמן מתחלפת בסוד זמן, שאור אחד מעכב על חבירו, הנה לא תמצא בזמן אחד אלא הארה א'. אבל כבר שמעת איך אין שום פעולה נאבדת, בין התיקון שקדם הקלקול, ובין התיקון שלאחר הקלקול, ובין הקלקול שלאחר התיקון, ובין הקלקול שקדם התיקון. כי לכולם יש פעולה מיחדת שונה מחבירתה. על כן כל הזמנים בכל פעולותיהם נקבעים כולם בנצחיות. וזהו סוד, כי אין שכחה לפני כסא כבודך, כמפורש במקום אחר. וגם הזמן הבא אחר הזמן הא', הוא מקבל התפעלות מכח כל הקדם אליו, ואפילו מכח מה שעתידי להיות. שהוא סוד, אתה זוכר מעשה עולם וכו', כמפורש במקומו. ונמצא לפי זה שצריך להמצא שינוים רבים בזמן, שבזמן אחד עצמו ימצאו ענינים רבים מכח פעולה אחת ומכח פעולה אחרת ומכח כמה פעולות, שכל אחד מהם מעכבת על חברתה כל זמן שליטת הזמן. והנה בעבור זה נאמר, והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), וסוד זה נתפרש בפירוש המרכבה בזהו חזק פרשת יתרו, כי אין המאורות עומדים בשום מראה קבוע, כי הם משתנים תמיד לכמה מיני מראות, מפני רוב הבחינות המשתנות בהם, נמשכות מכמה דברים הפועלים בהם".

169. כמו שהזכרנו בהערה הקודמת, רק

מיום ברוא אלקים אדם על הארץ עד היום ההוא - ויראה ישר משפטו בכל מעשה ומעשה, קטן וגדול, ומה נגזר עליו לפי משפטו האמתי לזמן קבול השכר שלעתיד לבוא. ואחר כך, יצאו צדיקים לקבל שכרם, איש איש כפי מעשיו.

[קעא] אמרה הנשמה: ודאי הרבה למדתי, ויכלתי לפחות לספר איזה סברא שתשקט פה דעתי בענין השגחתו יתברך.¹⁷⁰ וראיתי מקום גדול לעבודת האדם, ומה היא, ומה תועלתה; וראיתי תולדות הזמן המתחדשות לבקרים, כמה מקורות יש להם - דהינו: מדת משפטו יתברך ומדת רחמיו, הנהגת המזל - והכונה התכליתית בכל אלה, מה היא; הבנתי מציאות האדם בזמן הזה, ועליו בזמן שיתעלה; הבנתי ענין ביאת המשיח,¹⁷¹ ותחית

» אור השכל «

אפוא פירושו על ביאת המשיח שייעד לנו להסביר מתחילת הספר? (ראה סי' ה.) ראה התשובה בהערה הבאה.

171. באמת ענין ביאת המשיח לא דובר בו בספרינו בפירושו. אמנם המחבר כלל אותו בהנהגה של תיקון הכללי שתשלוט באחרית הימים - בזמן עקבות משיחא.

ראה דעת תבונות סי' קסו: "אך כל זמן תגבורת הרע לא יועיל זכותם להנצל ממנו, וכענין הכתוב (עמוס ה', יג), "לכן המשכיל בעת ההיא ידום כי עת רעה היא". ולא עוד, אלא שבהיות מטבע הרע כל קלקל והשתתת סדר, על כן לא די שלא יועיל הזכות לצדיקים להנצל מן הרעה, אלא שאדרכא, אנשי רע יצליחו, והשעה תשחק להם, והישרים מעונים ונדכאים, וכמו שאמרו (סוטה מט ע"א), "בעקבות משיחא חוצפא יסגי וכר חכמת סופרים תסרח" וכר. והכתוב עצמו (ישעיהו נט, טו), "תהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל" וגר'.

"ולפי השלמות הזה שיהיה אז - יהיה נקבע הנצחיות לנצח נצחים, ולעולמי עולמים, עד אין קץ ותכלית. עוד יש תועלת בדין הגדול, והוא נמשך ממה שביארנו, והוא שבהגלות היחוד - יהיה נקבע השכר הנצחי לכל מי שעבד, לפי עבודתו, בתענוג השלמות העליון".

170. הנה בקטע הזה פירט לנו הרמח"ל כל תבנית הספר: שהיא בעצם, כללי החכמה והנהגה:

- השגחתו
 - עבודת האדם (גדר העבודה ותועלתה)
 - מידת משפטו ומידת רחמיו
 - הנהגת המזל והכונה התכליתית - גילוי יחודו
 - ענין ביאת המשיח
 - תחיית המתים ועולם הגמול
 - תוקף האמונה בתיקון הכללי וכיחודו
- אפשר לאמר שרבינו פירש לנו בטוב טעם ודעת כל הכללים הנ"ל בעומק וברחב, אמנם

⊞ אור השכל ⊞

עבודה זאת, מלך המשיח הוא העומד בראשה, והוא עצם הענין של: הסובל החליים, והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע" (ישעיה נג, יב).

נראה לכאורה שזהו מה שרבינו מפרש לנו בפרק הזה של התיקון הכללי, ענין של תגבורת הרע וסבלם של הצדיקים (שמשתתפים במשא של מלך המשיח) עבור תיקון הרע הכללי.

ראה סוד היחוד, גנוזי רמח"ל, עמ' ער: "ואומר לך שרש החילוק הזה. כי כשהאור נעתק מן הלבוש, הנה הלבוש נחשך. ואעפ"כ האור היה מאיר בו, אבל לא בשוה, כי למעלה ולימין היה מאיר יותר, ולמטה ולשמאל לא כל כך. ולכן חציו זה היה חלש, והוצרך שיתקפל הלבוש חציו על חציו, כדי שהעלין יסבול התחתון. ואז ירדה ה', שאמרת, באמצע הלבוש, ונאסף האור כלו בצד העלין, והר' לקחה חצי הלבוש התחתון (והעלם) [והעלה] אותו למעלה, ושם היה מתחזק. והר' הזאת נתפשטה היא לבדה במקום החצי התחתון, והיתה משלמת בעד הלבוש שנשלתק, וכן המשיכה האור למטה לגבה, כי כחה גדול. ואמנם עתה נמצא חצי הגוף העלין מלוכש בב' לבושים, והתחתון בלבוש א'. אך האמת הוא, ש' זאת קבלה כח גם הלבוש העלין, והשלימה בעד שניהם - העלין והתחתון, עד שנמצא כל הגוף מלוכש בב' לבושים.

"והנה תרע, שכל זה ה"ם נשמותיהם של ישראל ומלך המשיח. בי הנשמות שלמעלה הם קמאי דמכרי גרמיייהו על קידוש השם, שיש להם כח; והאחרות הם תתאי שאין להם. ומלך המשיח נאמר בו, "והוא מחולל מפשעינו", והוא נוטל בעדם של תחתונים, והם נסבלים מן הראשונים. ונוטל גם כח של עליונים בסוד "שמא תאמר כאחרונים ולא כראשונים".

ראה סי' קע: "אמנם הודיענו, שבזמן תיקוף עקבות משיחא, לא יקשה עלינו אם הצדיקים נשפלים השפלה גדולה, ואם בני האדם צועקים ולא נענים, וכל שאר הדברים הרעים שאמרו רז"ל (סוטה מט ע"ב), "בעקבות משיחא חוצפא יסגי", כי כל זה נולד לפי שאין הצדיקים יכולים אפילו בזכותם לתקן הקלקולים ההם, כי השעה גורמת כך, וכדי להוליד מזה התיקון השלם שיהיה אחר כך בגילוי יחודו ית', וכמו שביארנו".

ראה ג"כ כללים, כלל לד: "ובאהרית הגלות הקב"ה משתמש הרוב מזאת ור"ל: מן הנהגת המזול, כי הבורנה אז לתת תיקון כללי לכל העולם, ועל כן צריך שיתנהג בהנהגת היחוד, שמן ההעלם הגדול יולד הגילוי הגדול, ויהיה שלימות ניתן לעולם".

נמצאנו למדים מכל האמור, שביאת המשיח קשורה עם הנהגת היחוד. משיח בעצמו מבטא תחילת גילוי יחודו, ונראה לכאורה שימות המשיח מקבילים לתיקון החסרונות האחרונים של הבריאה - שלב לפני גילוי יחודו. נראה שהרמח"ל כלל את שתי השלבים: ימות המשיח - תיקון הכללי, וביאת המשיח - תחילת גילוי יחודו כאחד.

ראה קל"ח, פתח מט, בפירוש: "והנה ביאת המשיח הוא ראשית גילוי היחוד, והוא סוד "שמחנו כימות עניתנו", כי ימות המשיח מקבילים לכל החסרונות שהיו כבר, כי בזמנו עד סוף אלף הששי צריך שהיחוד יגלה ענינו לכל צד, וכל החסרונות יתוקנו בר".

יש זמן הגלות (והוא זמן היניקה) ויש סוף הגלות, זמן תגבורת הרע ותיקון הכללי (הנהגת המזול). רבינו הרמח"ל קרא לזמן ימות המשיח הנהגת התיקון הכללי, והוא סוד ביאת המשיח.

תוכן העבודה של הצדיקים ומלך המשיח היא במסירות נפש על עם ישראל, והסבל הגדול של הרע למען תיקון כל האומה.

הַמֵּתִים, וְעוֹלָם הַגְּמוּל - מֵהַ הֵם, וְעַל מֵהַ הֵם. וְעַל הַכֹּל - תִּקְרָה הָאֲמוּנָה, לְדַעַת שֶׁהַכֹּל מֵאֵתוֹ יִתְפָּרֵד בְּעֵצָה עִמָּקָה, אִין דְּבַר בְּמִקְרָה וְלֹא לְבִטְלָה, לֹא קָטָן וְלֹא גָדוֹל, כִּי הַכֹּל גִּלְגַּל הוּא שְׁחֹזֵר בְּעוֹלָם, סוֹכֵב סוֹכֵב וְהוֹלֵךְ - לְתַת תִּקּוֹן כְּלָלִי אֶל כָּל הַנְּמָצְאוֹת, וְסוֹף סְבוּבוּ יִהְיֶה הַתִּקּוֹן הַכְּלָלִי הַזֶּה.

וְהִנֵּה, אַחֲשָׁב שְׁעַד כָּאֵן כְּלָלִים שֶׁל חֲכָמָה, וְאִידֶךָ פְּרוּשָׁה הוּא, לְהַבִּין כָּל הַפְּרָטִים שֶׁבְּעוֹלָם, אִישׁ אִישׁ תַּחַת סוּגוֹ. דִּי לִי שִׁיחֵי הַשְּׂרָשִׁים בְּיָדִי, לְמַעַן הִיוּתִי לְפָחוֹת מִיִּשְׁבֵּת בְּאֲמוּנָתִי בְּכַרוּר.

⌘ אור השכל ⌘

הנשמות שהם אומות העולם, נעזבים מן גוף האורות שהם הנשמות עצמם. וכשיאיר האור בלובש בסוד שורק, הכל יהיה נקשר, נשמות ישראל באור העלין, לבושי הנשמות בנשמות. והנה זאת הו' היתה ממשכת למטה כח כל מה שנתעלה למעלה, בסוד, שמא תאמר כאחרונים ולא כראשונים, שזכרתי. כי היא צריכה להשלים, היא לבדה, כל מה שלמעלה. ונמצאו כל הגוף מלובש בשני לבושים למעלה, הלבוש שהיה לו, והלבוש שנקפל ועלה. ולמטה הו' שעומדת כנגד כלם. והנה הו' הזאת היתה ממשכת האור אליה. והסוד (ישעיה נג, יב) ולפושעים יפגיע, כי הרי הוא צריך לתקן בעד האחרים, ולא יוכל לעשות זה בלא הארה. אך על זה נאמר (ישעיה נג, ה) והוא מחולל מפשעינו ובחבורתו נרפא לנו".

ראה ג"כ אדיד במרום, עמ' תע: "וענין זה הוא נשמת מלך המשיח, כי הנשמות היו חציים - קמאי שמוסרים עצמם על קידוש ה' כנ"ל, וחציים - בתראי שאין להם כל כך כח. ומלך המשיח עומד באמצע, וקיפלים אלה על אלה, שיהיו התחתונים סבולים מן העליונים, והם ישלימו בעדם, שאל"כ לא היה העולם נתקן. והוא העומד במקום הקיפול ממש, הקר המקפל. והוא עוד משלים בעד כל האחרונים האלה. וד"ס ז"ל (סוטה יד ע"א) יכול כאחרונים ולא כראשונים, כי הוא לא השלים אלא בעד האחרונים, אבל הראשונים לא הוצרכו לו...

"והנה הנשמות הקדושות של ישראל הפרוחים מן הלבושים נעזבים מן גוף האורות, שהם אותם שנסתלקו מן אדה"ר, שיבואו אחר התחיה כנ"ל. וכן הלבושים של

צדיק ורע לו - ההנהגה העיקרית

"יש לפעמים שיגיע ללדיקים רע כרשעים לא לפי מעשיהם, כי אם לפי דרך ההנהגה הזאת....שמן ההעלם הגדול יוולד הגילוי הגדול".
כללים ראשונים, כלל לד.

הגם שהנושא "צדיק ורע לו" בא רק בחלקו האחרון של דעת תבונות, וכדרך אגב, נושא זה קשה ומסובך, יש בו לבלבל את האמונה ולערערה, או יותר נכון לערער האמונה בהנהגת המשפט - שעליה מיוסדת כל היהדות. לא מובן למה הרמח"ל מביא הנושא הזה המעורפל בתחילת דיונו [סי' ח] על ההנהגה האלוקית, כשהוא מודע למגבלותיה של ההבנה האנושית בנושא דידן, שנתקשו על גדולי החכמים והנביאים ואפילו למשה רבינו ע"ה.

גדר חכמת האמת

בפתח דבריו [סי' א] מציג רבינו את הפסוק: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים" (דברים ד, לט) ככותרת אל תורת ההנהגה, קרי: תורת האמונה של עם ישראל - ההשגחה, השכר ועונש, ביאת המשיח ותחיית המתים. ארבעה עיקרים אלא נכללים יחדיו כמו שנראה במושג "גילוי יחודי", שהוא תכלית כל הבריאה - להראות שאין עוד מלבדו. פסוק זה נדרש גם כן בתחילת דבריו בקל"ח: "תועלת החכמה הזאת הוא שנבין זה בידיעה ברורה, שהוא מה שנצטוינו על זה: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד". ואיך נבין זה? אלא כשנבין ההנהגה הזאת הסובבת מראש העולם עד סופו, אז יהיה דבר זה נראה לעינינו שכך הוא, **שהכל הוא רק מאתו ית"ש** להעמיד רק חפצו הטוב להיטיב, ולא בשום ענין אחר". (פתח ב', עמ' ט). זאת ועוד, אצל הרמח"ל כל **ההנהגה**, דהיינו מטרתה, היא לאמת **האמונה**. וכה דבריו בפתח הקל"ח: "יסוד האמונה ועיקר החכמה הוא יחודו העליון - "כי כל חכמת האמת אינה אלא חכמה מראה אמתית האמונה - להבין כל מה שנברא או שנעשה בעולם איך יוצא מן הרצון העליון, ואיך מתנהג הכל בדרך נכון מן האל האחד ב"ה, לגלגל הכל להביאו אל השלמות הגמור באחרונה", (פתח א, עמ' א). משמעות תורת הקבלה (הספירות, הפרצופים,

העולמות) היא בעצם ההנהגה – "להבין כל מה שנעשה" בעולם; ואם תאמר מה התועלת לדעת ההנהגה? התשובה היא להבין: "איך יוצא (הכל) מן רצון העליון, ואיך מתנהג הכל בדרך נכון [דהיינו יושר המשפט] להביאו אל האמת הגמור באחרונה" – זאת אומרת האמונה שקובעת: שה' הוא ראשון – איך הכל יוצא מן הרצון העליון, והוא אחרון – איך מגלגל הכל לסוף, ומבלעדיו אין אלוקים.

צדקתה של ההנהגה ויושר המסיבות המתהפכות, הם היסוד והפינה של תורת הקבלה של הרמח"ל. במקום שנשתבשו הדעות, דהיינו בצידוק וביושר ההנהגה, שם מתגלה כוחו ותורתו של איש האלוקים, רבינו הרמח"ל, אשר הרעיש עולמות והרגיז ממלכות. "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו" – הוא הנושא המקיף והממצה ביותר את ההנהגה העמוקה של האל היחיד והמיוחד שמתקן ומשלים הכל. רמח"ל שקבל משימה מלמעלה לגלות ולברר עומק העצה כבר משנת תפ"ז¹, אזר את מתניו וחלץ עוז לדבר לפני גדולים בנושא כל כך מסובך אשר הביך חכמים ונביאים והפיל כל כך חללים. רמח"ל הוא החתן תורה אשר נבחר על ידי ההשגחה העליונה להוציא את הקבלה מבלבול לומדיה ולנקות האמונה מן הסי"א ומן הרע אשר מתעה אותנו באמצע הדרך.

לכן בחר לו המחבר, כבר בתחילת ספרו [סי' ח] להזכיר הסוגיא הכי מסובכת שיש בכל התורה – **צדיק ורע לו**, שמראה לכאורה **היפך ההשגחה**, אבל עליה הוא מייסד כל ספרו – דהיינו כל ההסבר של ההנהגה כולה. זהו מה שמבקשת הנשמה לדעת [סי' יא]: "יושר המשפט הזה ועומק העצה השלימה הזאת שזכרת, היא מה שאני חפצה לשמוע ממך באר היטב דבר על בוריו".

הנהגת היחוד והנהגת המשפט

למדנו שישנם שתי הנהגות: הנהגה אחת של גילוי יחודו (עתיק), והנהגה אחת של ההעלם הנותנת מקום לרע, והיא הנקראת בלשון הרמח"ל: **הנהגת המשפט**. לכאורה נראה שהנהגת המשפט² – הנהגת הטוב והרע, הנהגת הבחירה, הנהגת שכר ועונש – סותרת הנהגת היחוד. הרמח"ל מחדש לנו שהנהגת המשפט יוצאת מהנהגת האהבה והחסד³ (אריך). זאת ועוד הנהגת המשפט לא מתנגדת להנהגת היחוד שענינה הטבה ושלמות; ונראה בהמשך שאדרבא היא מסייעת בניקיון

1. ראה ספר אור הגנוז, בקלסטר פניו של הרמח"ל, עמ' ק; אגרות רמח"ל, הוצ' מכון רמח"ל, עמ' כה; תיקונים חדשים לרמח"ל, עמ' תסז-תסח.
 2. ראה מאמר שלנו על הנהגת המשפט.
 3. ראה ד"ת סי' קנד, ועוד שם: "והנה הגזרה במידת האהבה היא הנותנת מקום למידה זאת"; כללים ראשונים סי' כד; קליח פתחי חכמה, פתח פתחים צב, צג.

הרע, ופועלת בהתאם כדי להגיע לתכלית: גילוי היחוד. בעצם ישנה רק הנהגת אמת אחת של הקב"ה והיא הנהגת היחוד ומתלבשת בהנהגת המשפט שיש לה בחינות שונות פעמים דין גמור, פעמים דין ממותק על ידי האהבה (של אריך) ולפעמים גם העברת הדין⁴. אבל גם מהותו של המשפט נובע מההעלם של היחוד. ובלשון דעת תבונות (סי' מח): "הנה המציא [האדון ב"ה] סדר חדש ממש... לתת להם [לבריות] זכות ושכר טוב באחריתם, והוא דרך הטוב והרע, השכר ועונש... ומה נולדו כל הקלקולים הגדולים אשר היו בעולם מני יום ברוא אלוקים אדם, ואין מנוחה לצדיקים בעולם הזה... זה כלל הדרך אשר חידש הרצון העליון לפי **ענין התעלם שליטתו ויחודו**". ההעלם, הצמצום, ההסתר פנים הוא הנותן מקום לנבראים ולבחירתם, אבל דא עקא הוא גם נותן מקום לרע, לשבירה ולקלקול. הקב"ה לא פועל עם הנבראים בדרך כל יכלתו, הוא פועל "בדרך בני אדם שעושים הדברים מעט מעט" - דהיינו בהדרגה. "ההדרגה" היא בעצם פעולת הצמצום⁵, היא בעצם יסוד ושורש לנבראים ולבחירה החפשית שלהם. הבחירה⁶ מחייבת מצב של טוב והפכו - הרע, זוהי הנהגת טוב ורע ש"שקולים" כאחד, והיא בעצמה הנהגת שכר ועונש. כשהנהגה זו של שכר ועונש "מתקנת" אז "טוב לטובים ורע לרעים". אמנם מצב זה איננו המצב השורר במשך כל זמן הבחירה (ששה אלפי שנים); אדרבא לפעמים רע לטובים וטוב לרעים. והוא על פי העצה העמוקה [שהולכים לבאר בע"ה בסי' הבא] של תיקון הרע. היות, שעל פי רבינו הרמח"ל, "להעניש החוטאים, ולתת שכר טוב במשפט ולא בצדקה אל הזוכים... אין זה תכליתו [של הרצון] **כי התכלית האמיתי הוא שהכל יתוקן**, וחושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב יד, יד) **והכוונה העיקרית היא להחזיר הרע עצמו לטוב** [ולא לדכא את הרשעים ולשלם שכר לצדיקים]" (אדיר במרום עמ' ריא - ריב). המטרה היא לתקן את הנבראים מן הרע, המצב האידיאלי הוא שהנבראים ילכו על פי חוקי האלוקים ואז גם הרע נתקן, אבל היות שרבה רעת

4. ראה מאמר שלנו על הנהגת המשפט.

5. ראה קל"ח פתח ל.

6. הגם שניתנה **בחירה** לכאורה לאדם, עלינו לדעת: "לא יעשה האדם אלא מה שהקב"ה רוצה" (אדיר במרום עמ' תטז'). רצון ישנו רק אחד, "והוא הרצון של האל היחיד ב"ה, והוא נקרא באמת רצון יחיד, רוצה ברצונו בלי שום מונע, ושאר הרצונות, האדרבא אינם שולטים, כי הם עלולים מהרצון העליון, והרי הם משועבדים לו" (קל"ח, פתח א, עמ' ג). ואם תשאל איזה מין בחירה זו שניתנת לאדם? באמת אין שום בחירה (במשמעותה ה"חפשית") לאדם. יש כאן רצון אלוקי שהעלים את ממשלתו היחידית המוחלטת כדי לתת "מקום" לאדם (היינו לנבראים) להתגדר בו. אבל יעשה מה שיעשה האדם, יתברר בסוף שזה היה רצונו יתברך, ורק העלם הידיעה של רצונו הוא הנותן מקום לבחירה (קל"ח פתח פא, עמ' רסב). סוף סוף כולם עושים רצונו "ואפילו שנראה שעושים הפך רצונו (תקט"ו תפליט סי' מ). ברור איפוא שרצון האדם אינו אלא רצון אלוקי שהושאל לו לצורך בחירתו - דבר והיפוכו; וכך לגלות בעצם שאין עוד מלבדו, דהיינו שגם "הפכו אינו זולתו". לכן כשיתגלה לעתיד לבוא גילוי יחודו - המציאות והממשלה היחידית, תתבטל הבחירה (ד"ת סי' מ, סי' מד) כמו הרע - שנועדו שניהם לשמש את גילוי יחודו.

האדם אין מנוס רק שהנשמות המיוחדות יקבלו על עצמם הענשים או, יותר נכון, **תיקון הקלקולים שגרמו הרשעים בעולם.**

הנהגת המשפט מבטא את ההעלם של הנהגת היחוד, אמנם כל מה שנעשה מהנהגת המשפט - השכר ועונש, אינו נובע רק מהנהגת האהבה. הנהגת הארבה והחסד או הפרצוף שנקרא אריך אנפין מסמל הנשמה והפנימיות של הפרצוף שנקרא זעיר אנפין או הנהגת המשפט. ישנם סדרים מיוחדים המאפשרים "שיצא המשפט לפועל מן האהבה", והוא סוד ג' רישין והדיקנא⁷. בעצם כל המערכת הזאת היא מסובכת וקשה להבין איך דרכי המשפט - הנותנים מקום לטוב ורע יוצאים ממקור האהבה והאחדות. ובלשון הרמח"ל בכללים ראשונים (סי' כד): "ואמנם ג' רישין [של אריך אנפין] אלה כוללים סודות עמוקים בבחינת יציאת שינוי הדרכים של המשפט **מן האחדות העליון השווה** כי הנה בו אין שינויים, ואין בו לא ימין ולא שמאל ולא אמצע, וממנו מתאצלים הימין השמאל והאמצע. ובבחינת התאצלות זה יש סודות נסתרים מאוד, ונכללים כולם באלה הג' רישין שהם שורש הימין ושמאל ואמצע שמשם ולמטה... והנה הדיקנא היא מידת הוצאת - החסד - דין רחמים (ימין שמאל ואמצע) הסתום בחכמה סתימאה [הראש השלישי של אריך] לגילוי יותר, כדי להתפשט". ובכל זאת, כל הדרכים - משתלשלים מהנהגת (אריך) האחדות השווה - שהם אבא ואימא זעיר ונוקבא וכו', אינם רק עשויים כדי לגלות יחודו בדרך בני אדם⁸.

כמו שכבר ביארנו לעיל, ההדרגה היא הגורמת המדרגות, הזמן, הבחירה, הטוב והרע. שרש ההדרגה הוא בצמצום, בהעלם. גם הנהגת המשפט יסודה בצמצום, דהיינו בהעלם של הדרך האין סופית והנצחית. פרי הצמצום הוא הרשימו והוא פרצוף ז"א הנהגת טוב ורע; הרשימו הוא לא שלילה של האור, ובלשון הרמח"ל "שאין הצמצום העדר לבד, אלא קיום" (קלח פתח כד, עמ' סא). החלל הנשאר אחר הצמצום אינו ריק, הוא בית קיבול שעומד להתמלאות (שם פתח כז, עמ' עא); יתרה מזו החלל הוא בעצמו הרשימו - רושם שנשאר ממה שנסתלק. מה שנסתלק - הוא הא"ס, הוא בלתי נראה, מה שנשאר - הרשימו שורש המציאות של כל התחתונים, הוא נראה⁹.

7. ראה כללים ראשונים סי' כד, עמ' רעד.

8. ראה גי'כ אדיר במרום עמ' ריב-ריג: "ותבין גם ענין הא"א עכשיו עם ענין ז"א. הנה כבר אמרת ששמעשה הצמצום אינו להמציא ההנהגה הזאת של הבחירה [קרי: משפט] לבד - שיתבטל בזמן ההנהגה הבאה שהיא הנהגת התיקון [קרי: היחוד], או שיצטרך פעולה אחרת, אלא הוא עצמו [בהנהגת היחוד] מוליד ההנהגה הזאת [של המשפט] להגמר בהנהגה הבאה. לפיכך נמצאת הנהגה הזאת תלויה ונמשכת לפי העתידה לבוא. **ולכן נמצא הא"א עצמו בזמן היות ז"א**, כמו שהוא עכשיו. כי אריך הוא לפי סוף הרצון, שממנו נמצא הרצון של עתה [של הנהגת המשפט]. רק שאין סוף הרצון מתגלה עתה אלא כמו טעם [דהיינו סיבה] אל הרצון של עתה, לכוונה התכליתית...".

9. שם עמ' ריג: "והנהגה - ברצון של עכשיו, שהוא הנראה בצמצום והוא בז"א".

ההעלם של האי"ס וההעלם של יחודו - חד הוא, ומטרתו היא לא להיעדר או לעשות חלל אלא דוקא לגלות מציאות הנמצאים וקיומם, והוא סוד הדין שהתגלה בצמצום [בראשית הבריאה] או סוד הגבול המוזכר בכתבי הרמח"ל¹⁰.

כמו שהדין [דהיינו הגבול] הוא לא ההפך של החסד, אדרבא הוא קיומו, כך הנהגת המשפט היא לא ההיפך של הנהגת היחוד, אדרבא היא קיומו. זאת ועוד, הרע איננו ההיפך של הטוב, אדרבא, הוא קיומו, ומאפשר גילוי אחר כך.

היוצא מכל האמור, שההעלם עצמו גורם התיקון¹¹ ואינו סותר היחוד; אדרבא כמו שנראה בהמשך, ההעלם הוא מהותו של היחוד - וזהו סוד: ה' [הנהגת היחוד] הוא האלוקים [הנהגת ההעלם, שכן ועונש]. קביעה זו מאפשרת לנו להתמודד כעת עם השאלה: למה צדיק ורע לו?

צדיק ורע לו

"צדיק ורע לו" - הוא מצב בלתי נסבל: הרי הוא סותר (לכאורה) הנהגת המשפט¹² ומקורה - ההנהגת האהבה והחסד - שהיא רוצה להיטיב לכל נבראיו. וזה (הצדיק) סובל בעולם הזה, ולא מטעם המשפט המתוקן ולא מטעם האהבה. אמנם אם נעיין בהנהגה היחוד נראה שיש לה פן אחד, שהוא המפתח להבנת כל ההנהגה האלוקית, והיא נקראת בלשון הרמח"ל הנהגת "התיקון הכללי". הנהגה זו שמטרתה תיקון כל הבריאה וכל הנמצאים בה - מנקה כל הנבראים מן הרע להביא אותם לשלמות האחרונה, היא ההנהגה העיקרית.

הנהגת התיקון הכללי נקראת אצל הרמח"ל הנהגת המזל, שכל מעשיה באים כמו גזרות, ובלשונו של הרמח"ל: "לכלל הנהגה הזאת שאינה פונה אל הזכות והחובה, אלא פנייתה למה שמצטרך להשלמת הבריאה לפי מהותה, קראוה

10. עיין קל"ח פתח כד, בפירוש. ראה שם הקשר בן הגבול והקיום.

11. ראה קל"ח פתח פא, עמ' רס, רסב.

12. ראה דרך ה', ח"ב, פ"ב, ס"ג: "על כן גורה החכמה העליונה לחלק הגמול בין לשכר בין לעונש - בשני זמנים ובשני מקומות, והיינו שהנה כלל המעשים יתחלק לרוב ולמעוט, ויודן הרוב לבדו במקום וזמן הראוי לו, והמעט לבדו במקום וזמן הראוי לו... אמנם הדין לענין זה לא יהיה אלא על פי רוב המעשה, אך למעשים טובים אשר לרשע ולמעשים הרעים אשר לצדיק, על צד המעוט ימצא העולם הזה בהצלחותיו וצרותיו, שבו יקבל הרשע גמול מעוט הזכות אשר לו בהצלחותיו, והצדיק עונש עוונותיו ביסורין שבו..." והוא ע"פ ירושלמי פאה פ"א ה"א: "רובי זכויות ומיעוטי עברות [דהיינו אדם צדיק] נפרעים ממנו מיעוט עברות קלות שעשה בעולם הזה, בשביל ליתן לו שכרו מושלם לעתיד לבוא..." ראה גי"כ ב"ר פרשת נח לג', א: "רייע אומר אלו ואלו מדקדק עמהם עד תהום רבה. מדקדק עם הצדיקים וגובה מהם מיעוט רעים שעשו בעולם הזה כדי להשפיע שלוח וליתן להם שכר טוב לעולם הבא...". דרך זו שנקט רבינו בדרך ה' היא לפי שיטת ר' יוסי במסכת ברכות דף ז, ע"א. שלפי כל זה צדיק שסובל, איננו צדיק גמור; וצרותיו בעולם הזה הם עבור מיעוט עברותיו. אמנם בד"ת, רבינו גילה דרך חדשה להבנת צדיק ורע לו.

החכמים ז"ל: "מזלי", יען אין ענינה אלא גזרה, ואינה תלויה בבחירת האדם ובזכותו" (ד"ת סי' קס"ח).

מקור הדברים במסכת מועד קטן (כ"ח, ע"א): "אמר רבא: חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מלתא, אלא **במזלא** תליא מילתא. דהא רבה ורב חסדא תרווייהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מטרא, ומר מצלי ואתי מטרא; רב חסדא חיה תשעין ותרתיני שנין, רבה חיה ארבעין..."¹³.

הגם שבכמה מקומות בשי"ס הוכרז: "שאין מזל לישראל"¹⁴, וכנראה שרוב הראשונים תפסו שיטה זו כעיקר, בכל זאת מסכימים שיש השפעה מן המזל¹⁵, ורק שאפשר לשנות אותה ע"י מצווה או תפלה. והנה הזוהר הקדוש (ח"א פי וישב דף קפא, ע"א) מרחיב את הסוגיה דידן בדרך אחרת, וז"ל: "ההוא מזלא" דנגיד ונפיק ואתחבר בההוא דרגא לאשתלמא ביה ולא תברכא מניה **ועל דא כלא במזלא תליא מלתא**. ועל דא תנין: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מלתא, דהא בזכותא לאו איהו, אלא עד דאתמליא ואתנהיר מן מזלא. ובגין כך כל אינון דאתברו בהאי עלמא ואינון זכאי קשוט, כולה אתברו בהאי עלמא ואתדנו בדינא, מ"ט? בגין דההיא נפשא גרמא להו, ועל דא חייס עלייהו קב"ה לעלמי דאתי..."¹⁷.

באמת המזלא של הזוהר איננה המזלא של השי"ס, שרוב המפרשים של הגמרא הבינו את המזלא כמו המזלות והכוכבים - דהיינו אצטגנונות¹⁶, והמזלא של הזוהר מתיחסת בדרך כלל למדרגה אחת מן המאורות של האצילות (או ספירה או תיקון מתיקוני הדיקנא של פרצוף אריך אנפין). בעקבות הזוהר ייחס רבינו את המזלא לראשו של עתיק יומין. פרצוף עתיק הוא הפרצוף העליון השולט על

13. ראה תוספות שם, ד"ה אלא במזלא תליא מלתא: "והקשו בתוס', הא דאמרן בסוף שבת (קנו) אין מזל לישראל, ויש לומר, דלפעמים משתנה ע"י מזל כי הנהו דהתם, ופעמים שאין משתנה כדאמרינן בתענית (כ"ה, ע"א) גבי רבי אלעזר בן פדת דא"ל נחא לך דאתרים עלמא איברי' בעידנא דמזוני."

14. ראה שבת קנ"ו ע"א: "ר' יוחנן אמר: 'אין מזל לישראל': נדרים לב, ע"ס: ראה מאירי שבת קנו ע"א, ומסכים שם שיש השפעה של מזלות 'אמנם לא ימנע הבחירה ממנו, ולא יקרא בזה מוכרח". רש"י שבת דף קנו, ע"א: "אין מזל לישראל - דעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה."

15. ר' ריטבא על מועד קטן כח: "לאו בזכותא תליא מילתא, פירוש: חס ושלום שיהא תלוי במזל לגמרי, דק"ל: אין מזל לישראל, ובטלת ברכות וקלות שבתורה. חיי בני ומזוני - כללים הם לכל טובות העולם, אלה ה"ק דלאו בזכותא תליא לגמרי, **דמזלא נמי איכא** (דמזל ג"כ ישנו) אלא שזכות גדולה מבטלת המזל..."; ראה המאירי שם. שאומר שזה דעת יחיד ו"לא יסבלהו דרכי הדת בשום פנים", ראה מהר"ל על אגדות ר"ה, עמ' צא: "אין מזל לישראל - פירוש שאפשר להכריע את המזל על ידי מצוות... אבל כך אמר שאין מזל לישראל - דהיינו לכלל ישראל אין מזל שישלוט עליהם, ואף ביחיד אם עושה מצווה... מכל מקום אין מזל לישראל שישלוט לגמרי עליהם, דבר זה אינו."

16. המזלא שמדובר כאן בזהר רומזת ליסוד "שהוא מוזיל וממשיך השפע מלמעלה", ראה מתוק מדבש, פרשת וישב, עמ' יח.

17. ראה ג"כ זוהר נשא, דף קלד, הכל תלוי במזל.

18. וזהו הפשט במסכת שבת קנו ע"א, עיין שם.

כל עולם האצילות. ראשו של עתיק הוא הנקרא רדלי"א - רישא דלא אתידע, ומן הראש הזאת יוצאת **ההנהגה העיקרית**, אבל בדרך של העלם וגזרה. ועל כן קראו לה בכתבי הארי ז"ל: ספיקות דרדלי"א. "והנה מתחדשים ממנה כל הגזרות העליונות של הנהגת המזל, אך אין דרכה מובן כלל, אלא נשארים הדברים בספק שאינו מתברר [וכל זה כדי לתת מקום לעבודה בדרך הבחירה]"¹⁹ (כללים ראשונים סי' לה, ד"ה ואמנם כל זה).

כדי להבין דרכי פעולה של המזלא, ובפרט ממה שמגיע ממנה לצדיקים, עלינו להתבונן על טעמו של הרע. בספרו דעת תבונות מציג לנו הרמח"ל שתי סיבות לרע. הסיבה ראשונה - לתת מקום לעבודה לבני אדם;²⁰ הסיבה השנייה - לתת מקום לגילוי יחודו.²¹ בסיבה הראשונה יש תועלת לאדם עצמו, הוא זוכה להטבה הנצחית בזכות יגיע כפיו [ולא בצדקה]. הסיבה הראשונה היא הקונבנציונלית - המקובלת אצל רוב חכמי ישראל, דהיינו הרע הוא לתת מקום לעבודה, לניסיון, לשכר ועונש. הסיבה השנייה היא המיוחדת לתורת הפנימיות, ובפרט לתורת הרמח"ל.²² גילוי יחודו ית' הוא שורש מציאות הרע בעולם, אבל גם שורש תיקונו ורפואתו.²³ לפי הטעם הזה, [סיבת] הרע בעולם הוא לכתחילה, לתת מקום לגילוי יחודו. זאת ועוד, כל אחד ואחד - כל נשמה ונשמה יש לה משא,²⁴ דהיינו תפקיד בתיקון הרע של כל הבריאה. ועל ידי כל הנבראים כולם יושלם התיקון "שאליו כיוונה החכמה העליונה" (דעת תבונות סי' קכח). אמנם כשהקב"ה רואה שגברה הרעה אצל בני אדם, ולעומתם ישנם "בני אדם גיבורים" שיכולים לעמוד

-
19. ראה קל"ח פתח פא: "כי אדרבא, כל ההנהגה תלויה בהעלם השורש הזה, שאז בני אדם פועלים לפי ענינים - לפי הבחירה שלהם".
20. ראה דעת תבונות סי' צו: "ענין מציאות הרע הזה, שהוא הגורם לכל משא העבודה הזאת... כי זהו מציאות מחדש לגמרי, שרצה וחדש אותו האדון ב"ה **לנסות בו בני האדם**, לתת להן מקום לעבודה".
21. ראה שם סי' קסו: "ואמנם שורש הימצא הרע בהנהגה - כבר פירשנוהו שהוא מטעם גילוי יחודו ית' שצריך לגלות הרע ולהניחו לעשות כל מה שבחוקו, להראות אח"כ יחוד שליטתו ית'... והאור ניכר מתוך החושך". ראה ג"כ סי' מ.
22. האמת היא נתנה להיאמר. נלענ"ד שרק רבינו הרמח"ל רואה את גילוי יחודו כשורש וסיבה לרע העולם [אבל גם תיקונו]. רבינו הארי"י רואה במציאות הרע כבחינה של קלקול הנמצאת בספירות עצמם [דנקודים, ואולי גם יותר למעלה מזה - אלא שאסור לדבר כ"כ למעלה]. וצריך לטהר אותם. אצל רבינו הרמח"ל, הוא רואה את הרע כתולדה של עצם הבריאה. בשעה שיש בריאה, יש רע. כל הנבראים (הבריאה) לפני התגלותם כ"יש", היו כלולים בתוך הא"ס [בבחינת רשימו], וכשהתגלו הרי הם נפרדו מהא"ס, כישות עצמאית. ומה זה רע אם לא הפירוד! אם כן הבריאה היא בעצמה פירוד [לתת מקום לפירוד], וזה יוצר אור ובורא רע, בשעה שיש בריאה - יש רע. ואולם יש עוד ענין יותר גבוה לצורך הרע והוא לגילוי יחודו.
23. ראה דעת תבונות סי' קסו: "ואמנם כדי לעשות התיקון הכללי הזה יצטרך להתנהג על פי שורש הענין של מציאות הטוב ורע, כי הרוצה לרפואת חולי רפואה שלמה צריך שישמש אחר הסיבה, ואז יסור המסובב... ואמנם שורש הימצא הרע בהנהגה... הוא מטעם גילוי יחודו ית'". דהיינו צריך לגלות את ההיפך, ואח"כ להראות שהפכו אינו זולתו, דהיינו הוא (שולט על) הכל. ראה מאמריו על הרע.
24. ראה דרך ה' ח"ב, פ"ג, סי' י: "יוכפי המצב שינתן לו [לאדם בעולם הזה] יהיה המשא [של הגלגול] אשר יוטל עליו... אבל יגיע לו מן המשא והפקודה בעולם הזה כפי מה שתפלג לו החכמה העליונה, וכפי זה ידונו מעשיו". ראה שם פ"ג, סי' א; שם שם סי' ז.

ב"גזירה" ולסבול תגבורת הרע בלי שאמונתם תזדעזע (כללים ראשונים סי' לד, ד"ה ואמנם לא תמיד), אז הקב"ה משתמש בהנהגה הזאת של המזל, ובדרך זאת "יגיע לצדיקים רע כרשעים, לא לפי מעשיהם... אלא [כדין] לתקן מציאות ההנהגה הכללית" (שם, שם).

החלוקה הזאת של התפקידים לפי תיקון הבריאה (דהיינו: לפי תיקון הרע) היא עמוקה מאוד, והיא על פי תכונת הנשמות, ותלויה רק ברצונו העליון שאינו נודע - וזהו סוד הרד"א. "יש מי שמגיע לחלקו להיות תיקונו בדרך ריבוי הטובה, ויש מי שהגיע לו לתקן בדרך העוני והצירוף". (שם, ד"ה אמנם הנשמות כולן). אבל בין כך ובין כך התיקון הכללי נעשה על ידי כל הנשמות ועל ידי כל המעשים כולם²⁵. ודאי וודאי שעיקר התיקון נעשה על ידי נשמות הצדיקים - המה הגיבורים שיכולים לסבול היפך ההשגחה העליונה, הוא מה שאמר החכם: "תומת ישרים תנחם" (משלי יא, ג). זאת אומרת שהצדיקים הופכים ל"שותפים" של הקב"ה "בתיקונו של עולם ובשכלול הבריאה" (ד"ת סי' קנח), "ומטובם ייטיבו לעולם כולו" (שם סי' קסו). סוף סוף הם ש"גרמו תיקון כללי להנהגה", ובזכותם הקב"ה מיטיב אפילו לרשעים. זהו הסוד של צדיק ורע לו - דהיינו זה הצדיק שצריך לסבול ולתקן הרע גם של הרשעים (שלא תוקן על ידם), לצורך גבוה.

נחזור לענין חלוקת התפקידים אשר לנשמות. חלוקה זו נעשית על פי היחס שבין תכונת הנמצאים לפי סדר התיקון של הרע ומהות הבריאה. יש "שתיקונם תלוי ברבות ההארה והטובה", ויש נשמות שתיקונם "בדרך העוני והצירוף" (ד"ת סי' קסח, כללים סי' לד), אבל כולם עוסקים בתיקון הבריאה, "וכל אחד לפי דרכו". אבל טעם ההתחלקות של התיקון הבריאה [קרי: הרע] לפי סוגי הנשמות תלוי במהות הבריאה, שהיא בעצמה עשויה על פי חיבורי מ"ה וב"ן - שהם השרשים הטמונים של ההנהגה שמקורה ברד"א - רישא דלא אתידע, או העצה העמוקה.

לכאורה ההנהגה של התיקון הכללי או המזל סותרת הנהגת המשפט. הנהגת המשפט, שעליה כתיב: "כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול", מתנגדת לכאורה למאורעות שמקורם הגזרה או "עצה עמוקה". מאורעות אלה הם "המסיבות הגדולות המתהפכות בעולם המראות תמיד לכאורה היפך ההשגחה ח"ו (ד"ת סי' ז), המה הנסיות המכשילים בני הדת באמונתם. הגם שאנו יודעים שאפילו בזמן

25. ראה קל"ח פתח עח: "ובסוף כל הסיבוב יהיה התיקון השלם ע"פ כל מה שנעשה אם טוב ואם רע ח"ו"; פתח עט: "יום הדין הגדול - בו יהיו נסדרים כל מעשה העולם לפי סדריהם כמו שנעשו, מראשית העולם ועד סופו; ועל פי כל זה יהיה השלמות...".

שמתחזק וגובר [הרע] עדיין - גם מזה נמשך טובי (שם, סי קכד) על כל פנים לבות בני אדם מזועזעים מהייסורים הגדולים.

אבל המעיין בדברי רבנו יראה שהנהגת המשפט אינה סותרת הנהגת התיקון הכללי, וזה לשונו: "יש הנהגת השכר ועונש, שהיא ההנהגה המתגלית, שכל חוקות שמים וארץ תלויים בה, אמנם תוכיות כל הסדרים והחוקים נקשר בענין התיקון הכללי שזכרנו, כי אינם שתי הנהגות הפכיות ומתנגדות, אלא אדרבא, **העיקר היא הנהגת התיקון הכללי**. אלא שידע האדון ב"ה בחמתו הנשגבה לסדר חוקי שכר ועונש ראויים לשמש כל זמן סיבוב ההנהגה הזאת... ועל כן לא תצא ההנהגה של השכר ועונש חוץ ממרכז הנהגת התיקון הכללי" (ד"ת סי קע ד"ה כללו של דבר). לא רק שיש השתלבות בין הנהגת המזל לבין הנהגת שכר ועונש²⁶, אלא שיש התאמה מלאה בין ההנהגות. ובלשון רבינו בדעת תבונות (סי קע): "ואמנם צריך שתדעי הקדמה [ש]צריכה לנו הרבה לישוב ספיקות רבים. והוא כי אפילו בזמן שהאדון ב"ה רוצה לנהג את עולמו בהנהגת המזל שזכרנו, הנה הוא מחזיר ומסבב הדברים, שאפילו מה שצריך לבוא לפי המזל - **יגיע מתוך דרכי הנהגת השכר ועונש**, וכענין זה מצאנו יסורין של רבי, שאמרו ז"ל (ב"מ, פ"ה, ע"א): "על ידי מעשה [שהוא אמר לעגל שהולך לשחיטה, לך שלכך נוצרת] באו, ועל ידי מעשה הלכו"²⁷. ובאמת לא היו היסורין ההם אלא מיסורי הצדיקים, אבל כך היא המידה, שהקב"ה מרכיב שתי ההנהגות אלה ביחד, ואף גזרות המזל [דהיינו של תיקון הכללי] לא יבואו אלא על ידי ענין - מה [דהיינו על ידי מעשה] המתיחס אל השכר ועונש שיוכלו ליתלות בו, **שהרי אגביו** יתגלגל כל הצריך להתגלגל, **אף על פי שבעצמו [המעשה] לא יהיה אלא דבר קטון**".

זאת אומרת שאין האדם מקבל אלא מה שנגזר עליו בתיקון הכללי על פי הגזרה של המזל, והנהגת השכר ועונש אינה משמשת לכאורה רק **לגושפנקא**, זהו שאמרו: נורא עלילה²⁸ על בני אדם (תהלים סו, ה).

עיקר הנהגה היא התיקון הכללי, והיא המחשבה הראשונה, בגדר של רצון נעלם - רד"א; זהו הרצון שצריך להתקיים. אלא שהקב"ה מעלים אותו ונותן כך מקום

26. הנה כידוע הפרצוף עתיק (הנהגת המזל) - הז"ת שלו מתלבשים באריך שהוא מתלבש בז"א (הנהגת המשפט). ראה ג"כ קל"ח, פתח קד: "ענין ההנהגה המשפטית תלוי הכל בחד"ר [בחסד דין רחמים] והמקבל מהם [דהיינו הנוקבא]. כי בזה [בחד"ר] תלוי כל ענין שכר ועונש. ולשורש ענין זה נמצא באריך התחלקות התלת רישין, ורד"א שעל גביהן הוא שורש למקבל, שהיא בשכינה". וראה שם בפירוש ד"ה: שורש למקבל... "כי היא [השכינה] תחילת המחשבה [רד"א]. והמדות [דהיינו הספירות של המשפט] לא נמשכו אלא בעבורה על ידי חד"ר".

27. בגמרא מסופר שם (בבא מציעא פ"ה ע"א): "דההוא עגלא דהוה קא ממטו ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי, וקא בכי, אמר ליה זיל לכך נוצרת, אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורי".

28. ראה כמה מקורות שהביא הלשם על ענין זה, דע"ה ח"ב, דף קמח, ע"א, סי ח.

לבחירה ולעבודה, אבל עכ"פ רק רצונו הוא המתקיים (קל"ח פתח פא); וכל גלגולי הנהגת המשפט "אינם אלא סיבובי דברים ההולכים אל תכלית התיקון הכללי... בהסיר מהם [מכל הנמצאים] כל החסרונות המצויים בהם" (ד"ת סי' קע). זאת אומרת, שהנהגת המשפט נראית לכאורה כגושפנקה שמשתמש בה הבורא ית' במעשיו. המאציל "תופס" כביכול איזה מעשה, ואפילו "קטן" (אצל הצדיק) כדי להנחית על האדם הגזרה שלו, אל נורא עלילה²⁹. זהו סוד הכתוב: "לכו וראו מפעלות אלוקים נורא עלילה על בני אדם"³⁰ (תהלים סו, ה), וה"ס שאמר דוד המלך: למען תצדק בדבריך (שם, נא, ו). השתלבות זו של המזל (עתיק) עם הנהגת המשפט (ז"א) מביאה אותנו לחשוב שיש למעלה עלילות על בני האדם.

אבל באמת, אם נסתפק בראייתנו בהנהגה האלוקית רק בפי המשפט (כמו שחשבו הראשונים), אז יש בעיה אמיתית בהיגיון הצדק הישר, ואין כמעט מנוס רק לחשוד על עלילות מלמעלה. אבל חלילה לא"ל לעשות כך, אלא: צדיק וישר הוא. הראשונים - גדולי ההוגים ראו ב"מזל" (אצטגנינות) כסתירה עקרונית עם המשפט האלוקי, ולכן או התחמקו מן המזלות או שזלזלו בהשפעתם. בא רבינו

29. ראה זהר ח"ג, רצב, ע"ב: "כי אל דעות ה', מבגין דאיהו בתרי גווי - לא נתכנו עלילות..." ראה מ"ר תהלים, מזמור קה: "ועשה לו הקב"ה כמה עלילות [ליעקב] וכמה מנגנאות ונמכר יוסף..." ראה מדרש תנחומא וישב, ד, צדקת הצדיק אות ק'.

30. ראה מדרש תנחומא וישב פרק ד, ויוסף הורד מצרימה: "זשיה לכו חזו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם (תהלים כה), א"ר יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה אתה מביא. בוא וראה כשברא הקב"ה את העולם מיום הראשון ברא מלאך המות מנין א"ר ברכיה משום שנאמר וחושך על פני תהום (בראשית א) זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות ואדם נברא בששי ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם שנאמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות. למה המשל דומה למי שמבקש לגרש את אשתו כשבקש לילך לביתו כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו. מבקש עלילה ליתנו לה, אמר לה: מזוגי לי את הכוס שאשתה, מוגה לו. כיון שנטל הכוס מידה, אמר לה: הרי זה גיטך אמרה לו מה פשעי, אמר לה צאי מביתי שמוגת לי כוס פשור, אמרה לו כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור שכתבת הגט והביאתו בידך. אף כך אמר אדם לפני הקב"ה: רבשיע עד שלא בראת עולמך קודם שני אלפים שנה היתה תורה אצלך אמון שכך כתיב (משלי ח) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום, בי אלפים שנה וכתב בה (במדבר יט) זאת התורה אדם כי ימות באהל אלולי שהתקנת מות לבריות היית כותב בה כך, אלא באת לתלות בי את העלילה, הוי נורא עלילה על בני אדם. וכן אתה מוצא שא"ל הקב"ה למשה (דברים א) אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה וגו', איש זה משה דכתיב (במדבר יב) והאיש משה ענו. האיש המסויים באנשים, וכן אתה אומר (שמואל א יז) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. וכן הוא אומר (שמות ו) עתה תראה אשר אעשה לפרעה, במלחמת פרעה אתה רואה, ואין אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים. וכיון שאמר להם שמעו נא המורים (במדבר כ) א"ל הקב"ה: לכן לא תביאו את הקהל הזה, הוי נורא עלילה. וכן הוא אומר ביוסף ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם, ע"י לשון של ארגמן שעשה לו כתונת פסים נכתב עליו ד' אונאות פסים פי פוטיפר סי' סוחרים י' ישמעאלים מ' מדינים, בשביל כתונת פסים גרם לכל השבטים לירד למצרים. וא"ר יודן היה הקב"ה מבקש לקיים גזירת: ידוע תדע, והביא עלילה לכל דברים אלו כדי שיאהב יעקב את יוסף וישנאוהו אחיו וימכרו אותו לישמעאלים וירידוהו למצרים. וישמע יעקב שיוסף חי במצרים וירד עם השבטים וישתעבדו שם, הוי ויוסף הורד מצרימה, אל תקרי הורד אלא הוריד את אביו והשבטים למצרים. א"ר תנחומא למה"ד לפרה שמבקשין ליתן עול בצוארה והיא מונעת העול מן צוארה מה עשו נטלו את בנה מאחריה ומשכו אותה לאותו מקום שמבקשין לו בחרוש והיה העגל גועה, שמעה הפרה בנה גועה הלכה שלא בטובה בשביל בנה, כך הקב"ה היה מבקש לקיים גזירת, ידוע תדע, והביא עלילה לכל אלו הדברים וירדו למצרים ופרעו את השטר, לכן נאמר: ויוסף הורד מצרימה, הוי נורא עלילה וגו'."

הרמח"ל וגילה לנו סוד תעלומה - שאדרבא על ידי "המזל" (דהיינו הרדל"א) נופלים כל הקושיות והסתירות. בעצם הרמח"ל אומר שהמזל אינו דבר חסר טעם, אלא היא מדרגה גבוהה מאוד, והיא נמצאת ברישא דלא אתידע - הרצון העליון, העצה עמוקה. עומק העצה הזאת מתלבשת בתוך המשפט ונעשית תוכיותו ונשמתו. זאת ועוד, מהמזל נובע התיקון הכללי לכל הנבראים. עכשיו אפשר להבין: שיבואו אלו - המה הגיבורים אשר בארץ, ויתקנו ויכפרו על אלו. ואין הכי נמי, בהסתכלות המשפט הפרטי הנוגע לכל אחד ואחד, אפשר שתראה הסיבה של העונש כדבר מוגזם, כמו אצל רבי יהודה, או כמו אצל יוסף הצדיק. אבל בהסתכלות המשפט הכללי, הסיבה של המאורעות היא מה שהתיקון הכללי פועל לנקות את כל המציאות מן הרע.

נמצאנו למדים ש"צדיק ורע לו" מבטא בעצם את כל ההנהגה האלוקית עם כל תכסיסה וגווניה השונים ומשונים. אפשר להבין כעת חז"ל במסכת ברכות דף ז', ע"א: "בקש [משה רבנו] להודיעו דרכיו של הקב"ה... שנאמר: **הודיעני נא את דרכיך**. אמר לפניו, רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש **צדיק ורע לו**". זאת אומרת ש"הודיעני נא את דרכיך", כלומר ידיעת כל ההנהגה מסתכמת ומתבררת על ידי "צדיק ורע לו". זאת ועוד, גם תכליתה של ההנהגה והבריאה שהיא גילוי יחודו יתברך, מתקיימת על ידי צדיק ורע לו - השותף האמיתי והעיקרי של הקב"ה בניקיון של הרע ובגילוי יחודו. לכן משה רבינו רצה לדעת היסוד (והאבן נגף) של ההנהגה האלוקית.

פרי נסיונו של הצדיק ורע לו

נשאר לנו לברר כעת פרי נסיונו של הצדיק ורע לו. לא מובן לכאורה איך על ידי האמונה בא-ל אחד יחיד ומיוחד, בעת תגבורת הרע ותהפוכותיו, הצדיק מתקן את הרע והבריאה ולהכשיר את העולם לגילוי יחודו. אם תרצה לומר: איך על ידי האמונה נתקן הרע וחוזר לטוב?

קודם כל עלינו לדעת, שאצל הרמח"ל **עיקר האמונה של ישראל הוא היחוד השלטון**; והנה דבריו הנחרצים בדעת תבונות (סי' לו): "אינו די שנבין שהוא [ית'] אחד במציאות... ושאין בורא אלא הוא, אבל צריכים אנו להבין עוד, שאין שום שליט ומושל אלא הוא, ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו שלא הוא, ואין מעכב על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחידית וגמורה... ותדעי שזה **יסוד גדול לאמונתנו הודאית**"³¹. ובקל"ח הוא אומר: "וזהו אמונתם של

31. ראה ד"ת סי' מ': "ואמנם אדה"ר באמת חכם גדול... (אם) היתה המתחזקת האמונה הזאת, אז היה נקרא שהשיג היחוד העליון".

ישראל כידוע, שהיא תלויה רק בעילת על כל העילות, שלכך מאמינים בו אפילו באורך הגלות, ואפילו שבכמה דברים רואים **היפך האמת**, וכמה קטרוגים של הסי"א, אך בכח היחוד עומדים הכל" (פתח לא, עמ' קי). היחוד מתגלה בהחזרת הרע לטוב, דוקא על ידי הצדיקים שהם השותפים העיקריים של הקב"ה בעולם. בזכותם ובגלל סבלם, גם הרשעים מקבלים הטבה, ולהם עצמם יהיה תוספת שכר על זאת³². בספרו קל"ח פתחי חכמה (פתח מט), הרמח"ל מבאר לנו המשמעות של הרע שחוזר לטוב, והנה דבריו:

החזרת הרע לטוב

"אם הרע פועל רעתו, שיש לו **כח לעשות קטרוגין** - זה נקרא רע ממש. אבל רע שבטבעו הוא כך, אלא שיש בו מה שמתקן אותו, ר"ל שאינו יכול עוד לפעול רע - זה נקרא רע שחוזר לטוב, שהרי הפך ממש ענינו - **בתחלה היה רע, שבשביל טבעו היה מונע ההשפעה במקום שנמצא שם, אך כשחזר לטוב הוא מרבה ההשפעה במקום שנמצא שם**, ויותר שרע הוא - נתרבה ההשפעה. כי מן הדין כך הוא - הרע שבטבעו היה חזק, ושאר על פי כן נוצח מן האדם, הרי הוא העד על האדם עצמו, להמליץ בעדו ולהראות זכותו. וכל מה שהיה יותר חזק - מתגלה יותר זכות מכח האדם שנצחו. וכן לענין השלמות - רע שעדיין לא ניתקן, הרי כביכול הוא פגם לכבודו של מלך, אבל רע שכבר שלט עליו היחוד העליון ותיקן קלקוליו, הרי הרע עצמו חוזר להיות לכבודו של מלך, לומר - ראו רע גדול כזה, אינו יכול לעשות כלום בעבור שלמותו של האדון היחיד. הרי הרע עצמו חוזר לטוב, וההשפעה מתרבה, כי עיקר ההשפעה היא הבאה מן היחוד, שבה תענוג הנשמות, וכמפורש למעלה. ומתחברים שני דברים אלה שאמרנו לענין אחד, **דהיינו גילוי יחודו וכבודו של מלך, וזכותו של האדם**. כי כל עבודת בני האדם הוא לגלות יחודו זה, וכשמתגלה - מתגלה ע"י האמונה החזקה של ישראל המאמינים ביחודו, ומתחזקים בזה בתוקף הצרות."

ישנם שתי פנים איך להבין את החזרת הרע לטוב.* אחת ביחס לבורא ואחת ביחס לאדם. ביחס לאדם: הרע שבטבעו מונע את ההשפעה על ידי הקטרוגים שלו, בסוף הופך את עורו ומעיד על צדקותו של האדם, ואז על ידו מתרבה השפע. וככל שהרע [המניעה] היה גדול, השפע וההטבה תהיה יותר גדולה. מצד הבורא ית-הרע שלא נתקן הוא פגם כביכול לכבודו, שהרי הוא מכחיש את היחוד. אבל כשמתגלה עליו היחוד, הרי הוא לא יכול כלום, ואין לו שום פתחון פה. זאת ועוד,

32. ראה כללים ראשונים סי' לד, עמ' רפד.

* ראה בהרחבה על החזרת הרע לטוב במאמרינו על היחוד.

שעל ידי שמתגלה [בסוף] שלטונו היחיד של האדון ב"ה **בכל אורך הזמן**, אז נודע שגם הרע שימש את הקב"ה בדיעבד ואז הוא חוזר להיות גם כן טוב – שהרי גם הוא התפעל רק מהי הטוב השלם.

אם נתבונן יותר בענין נראה שהרע הגדול הוא המאפשר גילוי יחוד יותר גדול; יוצא לפי זה שצריך לעשות לכתחילה החסרון-הרע היותר גדול כדי לגלות השלמות הכי גדול, האי בהאי תליא. זאת ועוד, אין שלמות בלי חסרון, דהיינו שהחסרון [וכל מה שהוא גורם] לא רק מורה על היחוד אלא הוא בעצמו (החסרון) ענין היחוד³¹.

נמצאנו למדים שכל עמל עבודת הצדיקים הוא רק גילוי יחודו, והוא בזכות אמונתם – **שגם ההיפך ההשגחה איננו פרי המקרה**. הצדיקים באמונתם מצביעים שגם העונש של החטאים שהם בעצם מקבלים, הם לתיקון הבריאה, והם רק פרי רצונו – כלומר יחודו³⁴. מה שחסר הוא רק הגילוי של היחוד, שיעשה בסוף על ידי האדון היחיד. החסרון הוא הרע בגלל ההעלם, אבל כשיתגלה יחודו עליו, אז הרע חוזר להיות מכלל הטוב³⁵.

ואם באנו לסוד הדברים, אפשר לומר שסוד החזרת הרע לטוב הוא להפוך את המניעה – ההעלם, לגילוי, ובלשון המקובלים: תיקון הכלים מן הרע³⁶. תיקון זה

33. עיין ק"ח פתח מט, בפירוש, עמ' קפא: "וצריך שזה הרע יחזור לטוב, שיהיה ענינו טוב, כמו שמפורש למעלה. והיינו שיהיה החסרון המתוקן – שהוא עצמו יהיה גורם גילוי השלמות יותר בכח. אדרבא, כל מה שהרע מתחזק – רוצה לומר ששלמות יותר גדול רוצה להתגלות. וזה פשוט, השלמות – רוצה לומר מה שמתקן החסרונות, והשלמות הוא יותר גדול כשהוא מתקן חסרון יותר גדול. אם כן, כשרצה הרצון העליון לגלות שלמותו הגדול מאוד – צריך שיגלה בתחלה החסרון הגדול מאוד. וזה רוצה לומר גילוי השלמות עצמו, כי אי אפשר להבין השלמות בלא חסרון שקודם לו, שהשלמות מתקן אותו. אם כן כשרוצה לגלות הכח השלם והנכבד מאוד, שבו תענוג הנשמות תענוג גדול מאוד, אי אפשר כי אם שיגלה בתחלה חסרון הגדול מאוד, כי כפי החסרון שמתגלה – כך מדרגות השלמות שמתגלה בסופו. ובחסרון היותר גדול מתגלה כח היותר שלם. ולא תאמר – יותר טוב היה אם לא היה חסרון, והיה בתחלה הטוב שעתידי להיות לבסוף. כי אינו כך, כי שלמות אינו רוצה לומר – טוב סתם, אלא רוצה לומר – תיקון חסרון. ואם לא היה חסרון – לא היה מתגלה שלמות, אלא טוב. אך תענוג הנשמות האמיתי אינו בטוב, אלא בשלמות, שהוא ענין יחודו, וכמו שפירשנו למעלה."

34. עיין שם: "יעל ידי תיקוני בני האדם, שזה הדבר תלה אותו הרצון העליון בתיקוני בני אדם, שהם יהיו המגלים סוף הענין הזה. והיינו שהם יגרמו שירצה היחוד העליון להגלות בפועל ולשלוט, ולהראות שבכחו הוא – בסוף הרע יחזור לטוב. והנה לא די שניתן להם שכר טוב על מעשיהם, דהיינו הטוב, אלא שניתן להם שכר על עמלם – שאין להם אפילו בושת. הרי שהרע עצמו חוזר לטוב, כי הוא הגורם התיקון היותר הזה. ואז ממילא נודע השלמות העליון, שמתקן כל החסרונות האלה, שהם עונשי החוטאים. כי הרי הרע עצמו אינו אלא לפי רצונו שרצה להתעלם, ואם אינם מטיבים מעשיהם – הרי הם סובלים הצרות. ואדרבא, בסוף הכל מתגלה היחוד, והרי הרע עצמו חוזר לטוב, שמתגלה היחוד, והחסרונות נתקנים."

"והוא עצמו יהיה לכבודו של מלך – שזכו על ידו בני האדם, בזה הענין שגילוי היחוד תלוי במעשה בני האדם, נמצא עוד תיקון לרע עצמו, שאפילו מציאותו בבחינת רע הוא לכבודו של מלך, שזה מה שגורם שיהיה זכות לבני אדם, שהוצרכו לעבוד ולתקן ולגלות היחוד העליון שאם לא היה בבחינה זאת, לא היה להם זכות. נמצא בתיקוני בני האדם – החסרונות עצמם נתקנים על ידי גילוי היחוד והשלמות, ואז גם המציאות שהיה כבר בבחינת רע – הוא עצמו טוב."

35. עיין מה שכתבנו במאמר על הרע.

36. ראה סוף פתח מב: "סוף בירור הכלים, שזהו מה שכופה הרע, ומחזירו סוף סוף לטובה, והוא בגודל

הוא על ידי אמונת היחוד. על ידי האמונה באל היחיד והמיוחד נתקן הרע וחוזר בסוף לטוב, והוא - סוד גילוי יחודו. והוא מה שכותב המחבר באדיר במרום (עמ' פו) על דברי הרשב"י (באדרא רבא): "דהוא סהדותא על מיהמנותא ... אך הכוונה היא לנהוג הדברים בהנהגה כל כך עמוקה, שאי אפשר להשיגה אלא הוא עצמו, ובה, סוף סוף יחזור כל רע לטוב, ותהיה הממשלה לקדושה לבדה. והנה זאת היא אמונתנו הקדושה אנחנו בני ישראל, אשר אין מאציל אלא אחד, הוא לבדו עשה את הכל... וידיעת האמונה הזאת, תלוי בידיעת החוק אשר הכין המאציל ית"ש לסדר בו את הנהגתו... וידעו הבריות האמת הזאת [של הרע] בסוף ההנהגה והסיבוב".

סודות הקבלה הם סודות ההנהגה, והם הם סודות האמונה, ורק על ידם היחוד מזדרז להתגלות.³⁷

היוצא מכל דברינו: צדיק ורע לו³⁸ הוא היסוד של ההנהגה האלוקית, הוא המבטא את ההנהגה העיקרית של הקב"ה - התיקון הכללי. אבל הנהגת העולם לא תובן רק בהנהגת המשפט - שכר ועונש (ז"א) וגם לא עם מקורה האהבה וההטבה (אריך). יש למעלה מזה, הנהגת התיקון הכללי - המזלא, והיא המנהגת הכל לקראת השלמות - גילוי יחודו. "צדיק ורע לו", הוא המבטא בכל עוצמתו ההנהגה הזאת על ידי, דווקא, תגברות הרע, הוא הפתרון של "המסיבות המתהפכות", הוא המסיר את האבן נגף (הרע) למאמין. זאת ועוד, ה"צדיק ורע לו" הוא המאפשר גילוי יחודו בעולם, ע"פ הסדרים שהמאציל הכין.

אמונתם של ישראל בגודל הגלות. ראה ג"כ שם, פתח מב, עמ' קנח: "סוף תיקונם [של הכלים] יהיה לעתיד לבוא... שאין הרע חוזר לטוב אלא לעתיד לבוא, והוא בסוף ההנהגה, אחר שכבר קבלו החוטאים עונשים גדולים, וישראל נתחזקו באמונתם אפילו באורך הגלות ובמרירות הגדול הזה - הם דברים קוראים ליחוד להתגלות". ראה גם כן פתח מט, עמ' קפא: "כי כל עבודת בני האדם הוא לגלות יחודו זה וכשמתגלה - מתגלה ע"י האמונה החזקה של ישראל המאמינים ביחודו, ומתחזקים בזה בתוקף הצרות, ואפילו כל קיום המצוות הוא הכל סוד גילוי היחוד שהתחיל בתיקון הכלים".

37. ראה אדיר במרום, עמ' תלח: "והנה באלה [הספירות] באמת עומדים כל רזי דמימנותא, והיינו סודות האמונה שהם עניני היחוד, שבו מכירים ויודעים השליטה המיוחדת של המאציל ב"ה. שכל מה שלמטה נראים הדברים בדרך אחר בסוד ימין ושמאל, ונראה שהרע שולט, וכל הדברים ההולכים לפי ההנהגה התחתונה, כאן [בהיכלות שמוצאים הספירות] עומד כל אמתת ענינם - לדעת שהכל חוזר אל היחוד. ראה ג"כ מי זי מלכין, אדיר במרום, עמ' תעא: "יתבין שזה האור - סוד האמונה, וזה ענין היחוד של עילת העילות ב"ה, שהוא צריך להחזיר הכל לתיקון שלם". ראה פירוש המצוות, אוצרות רמח"ל, עמ' רלו. מצווה יג: "לקרוא קריאת שמע... בוא וראה כאן סוד עליון, זה חוליא ד', שם האור עובר בכל יום ועומד להתחלק לכל הצבאות עליונות. ולא נוסע ממקומו, עד שעולה יחוד זה מלמטה, לפי שאינו יורד בעולם אלא בזה הכוח. בוא וראה, אמונת היחוד מוריד אותו לאותה מדרגה ראשונה - חוליא ראשונה, ... בזמן שהאור מגיע שם, לא יוצא משם, עד שיעדו ישראל עדות האמונה, ואז מתעטר שם הקדוש בכל אורות שלו, עד שכולם יודעים סוד היחוד".

38. הרמח"ל רואה בצדיק ורע לו גם את עם ישראל באחרית הימים עם כל הנסיגות שהוא מתמודד עם הצרות הגדולות. שהרי הקב"ה משתמש יותר במזלא באחרית הימים כדי לרזו התיקון של הרע; ראה ד"ת ס"י קסו, ד"ח: אך כל זמן תגברות הרע לא יועיל זכותם להנצל ממנו, וכענין הכתוב: לכן המשכיל בעת ההיא ידום כי עת רעה היא".

נחתום באחת מתפילותיו של הרמח"ל בנידון דידן, מתוך תקט"ו תפילות - תפילה קכט:

"אל אחד יחיד ומיוחד, נכון כסאך מאז, מעולם אתה, ושכינתך היא הכסא שלך, וזה יה אדני. ועוד אלקיים כמנין הכס"א, והיא בת שבע. **יחוד שלך יתגלה עליה, שהיא אמונתם של ישראל**, וזה אמונה שלך ודאי. וזה אי"ז - אי על ז'. בה אומרים ישראל: **אמת ואמונה**; שאלף - היא אמת, שבה נעשית שכינתך אמונה, ובה מתקיימים ישראל כל זמן הגלות. וזהו: ומקיים אמונתו לישיני עפר, שאם לא היה האמת שהם מתחזקים בו, לא היו יכולים לעמוד בעבור עפר ששלט עליהם, שבו: נפשי כעפר לכל תהיה. שכל המדריגות הטמאות שלטו עליהם, כמו שדורך על עפר. אבל באמת זה הם מקוים לך תמיד, שנאמר בו: יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם, ובו: וישראל עושה חיל. ולאומות העולם: רעדה אחזתם שם חיל כילודה. ירושלים תבנה בתקותם של ישראל, מיד: וקראו לירושלים כסא ה'. וכמו שנבנית בקיוי, כך: ונקוו אליה כל הגויים. לישועתך קויתי ה'."

היחוד - הוא אמונתם של ישראל, ועל ידי האמונה מגיעים אל האמת לאמיתה: שאין עוד מלבדו - גם במציאות וגם בשלטון. ואמנם על האדם להתאזר בסבלנות ובאמונה בזמן העלם היחוד לסבול את ההיפך, ועל ידי זה הוא משיג את היחוד. **ההעלם** הוא הנותן מקום לרע, אבל גם הוא הנותן מקום לאמונה - דוק מינה ומינה, שההעלם הוא המחלה והוא התרופה. על ידי ההעלם, האדם (ואדם הראשון בראשונה) מוטל בעולם האמונה זמן - מה, עד שהקב"ה מראה לו בפועל שמה שהאמין מיחודו יתי הוא האמת³⁹.

39. ראה דעת תבונות ס"י מ, שם מדובר באדם הראשון שאם היה עומד באמונתו, "יולא היתה מתפתה אחר יצר הרע (שישנם שני רשויות ח"ו), אלא אדרבא היתה מתחזקת בלבו האמונה הזאת [של היחוד], אז היה נקרא שהשיג היחוד העליון, שהרי כבר ראה וציירה מחשבתו מה הוא הרע - [שהוא] אינו אלא נברא ממנו יתי לכבוד עצמו. והנה היה די שיתחזק באמונה זו, שלא לעבור את פי ה', וזה עד ליל שבת קודש... והיינו שהיה סוף סוף מראה לו בפועל שמה שהאמין מיחודו יתי הוא אמת. וזה כי היה מבטל ברגע אחד כל הרע מן העולם."

בָּלָלִים רֵאשׁוּנִים

ראה בללות כהליל א. ג. ו. ה. ט. יא. קל"ח. פתחים נח-סד, פ-פט.

לד) מ"ה וב"ן המתחברים ומחבורם נעשו הפרצופים, הסוד הוא, כי הנה האדון ברוך הוא המציא החשך, שחדש בהעלם פניו יתברך, וכל הרעות התלוים בזה, וכל זה המציא וחדש בחק וגבול שרצה וחדש. והוא שידע הגבולות האלה, ידע גם כן מה מצטרף לתקון הדבר הזה, שתשאר הבריאה כלה נקיה, והנהגה קבועה לטובה, בלי רע כלל ועקר. והנה כל החשך וקלקולי הרע משרשים בב"ן, וכל התקונים משרשים במ"ה. ולא הצרכו אלא מיני התקונים שהצרכו לפי מיני הקלקולים המשרשים בב"ן, ועל כן עשה כל החבורים בין מ"ה וב"ן, שידע היותם מצטרכים לתקן מציאות החשך הזה.

והנה הוא ידע שיש ענינים במהות הבריאה שתקונם תלוי ברכות ההארה והטובה, ויש ענינים אחרים במהות הבריאה שתקונם תלוי על ידי הנסיונות והעני והסתום, וזה לא מצד שום זכות או חובה, אלא מצד המהות ששם האדון ברוך הוא בטבע הבריאה. כי כל מה שעושה האדון ברוך הוא ודאי הוא לטובה, ובין הרוחה שהוא נותן, ובין העני והסתום, זה וזה ודאי אל מקום אחד הולך - לתקן תקונים בעולם, רק שיש תקונים נעשים בדרך הזה, ויש תקונים בדרך הזה, וזה תלוי במהות הבריאה לבד, וכמו שבארנו. וכל הענינים האלה תלויים בחבורי מ"ה וב"ן, כי מן החבורים שהם נתחברו נמשכים ענינים אלה, שמאיזה חבורים נמשך רבות הטובה, ומאיזה חבורים הסתתמה. ושניהם הולכים לתקן מציאות החשך הטבעי של התחוננים, אך בכ' דרכים האלה, כי על כל פנים מ"ה אינו אלא מתקן ב"ן, אך מתקנו לפי מה שהוא צריך להתקן.

ואמנם הנשמות כלן חלוקות לפי ענין זה. ושרש ההתחלקות עמק וסתום, ולא נודע, כי היה צריך לדעת טעמי כל הספירות, והוא הדבר התלוי ברצון העליון שאינו נודע. אך זה ידענו - שתקון הבריאה מתחלק בין הנשמות, שנתן חלק לכל אחד ואחד, כמו שידעה החכמה העליונה היות ראוי לכל אחד מהם על פי הטעם הנעלם שזכרנו. ויש מי שמגיע לחלקו להיות תקוניו בדרך רבוי הטובה, ויש מי שהגיע לו לתקן בדרך העני והצרות. וכל זה תלוי במ"ה וב"ן שזכרנו.

ואמנם אם האדון ברוך הוא היה רוצה לנהג העולם על פי דרך זה, הנה היה צריך שיתן לכל אחד לפי שמגיע לו מצד מהות הבריאה והתחלקות התקון, המתחלק בין כל הנשמות, או טוב או רע, לא לפי מעשיו כלהל. אך כל זה בעולם הזה, כי בעולם הבא ודאי כל אחד מקבל לפי מעשיו. אך בעולם הזה שהוא מקום עשית התקונים - למי שמגיע לתקן לפי דרך הרבוי יתקן ברבוי, ולמי שמגיע להפוך יתקן בסתום וצרוף. אך אם רוצה האדון ברוך הוא לנהג לפי מעשי בני האדם, אז ינהג בהנהגת השוכר וענש, ולא על פי הדרך הזה, והוא הדרך הנכלל בפרצופי האצילות. והנה יש לפעמים שיגיע לצדיקים רע כרשעים, לא לפי מעשיהם, כי אם לפי דרך ההנהגה הזאת, שכף הגיע להם לתקן בדרך הצרוף. ואמנם עדיף פחם של אלו המתקנים בדרך זה, שכמו שמה שקרה אותם אינו לפי מעשיהם כי אם לפי מציאות ההנהגה הקבועה בכלל, כך השוכר לא יהיה לתת להם לבד טוב, אלא לתקן מציאות ההנהגה הכללית, ואז יהיה להם שכר כפול ומכפל, שגרמו תקון כללי להנהגה, ותועלת לעולם כולו מכח מעשיהם, שהנהגה הכללית נתקנה.

ואמנם לא תמיד ישתמש האדון ברוך הוא מהנהגה אחת, אלא לפעמים ישתמש מן השוכר וענש, ולפעמים מן ההנהגה שזכרנו, והיא נקראת מזל, שהיא בדרך גזרה, לא לפי המעשים, וכדלקמן. והוא כשיודע שהם בני אדם גבורים, שיכולים לעמד בה, משתמש ממנה, והוא ענין "ה' צדיק יבחן". ובאחרית הגלות הקב"ה משתמש הרב מזאת, כי הכונה אז לתת תקון כללי לכל העולם, ועל כן צריך שיתנהג בהנהגת היחוד, שפן ההעלם הגדול יולד הגלוי הגדול, ויהיה שלמות נתן לעולם. ונמצא שאפלו גלוי היחוד יהיה בשוכר ולא בצדקה, כי אף על פי שלחוטאים יהיה חנם, כענין "כי אסלח לאשר אשאר", אך יהיה זה אפלו להם בשוכרם של צדיקים שסבלו נסיונות בעבור ההנהגה הכללית, כמו שכתבנו. ולהם עצמם יהיה תוספת שכר על זאת, שבעבורו ימצא שהמשפט עצמו יגיע להיטיב אפלו לרשעים, כי הרי גם לצדיקים יש רוח על זה. ונמצא על כל פנים כנסת ישראל בכלל זוכה לגלוי הטוב העליון, שישלימו קצת חלקיה על קצתם. ונמצא שהקב"ה משתמש מן שתי ההנהגות מה שהוא יודע היותו תועלת לעולמו, ואותו הזמן שישתמש מן הנהגת המזל יועילו לכללות הבריאה כלה. והנה לא יצטרף שתמיד תהיה ההנהגה הזאת, אלא באותם הזמנים המצטרפים,

שהוא יתברך יודע שצריך זה. והנה זאת ההנהגה היא הנודעת בסוד הכ"ח עתים, כי על כל פנים שרש הנהגת התחתונים היא מלכות, ובכחינת הטוב ורע המטבע בתחתונים יש לה הכ"ח עתים, והמקרים תלויים בעת, לא במעשי התחתונים, וזה ענן צדיק ורע לו רשע וטוב לו. אף לדעת איזה צדיק צריך שיהיה טוב לו ואיזה רע [לו] זה לא ידעו אפלו משה, כי היה צריך לדעת טעמי התחלקות התקונים בין הנשמות, שאינם נודעים, וכמו שכתבנו לעיל. ועוד, שהרי לא תמיד הנהגת המזל מנהגת, אלא הקב"ה הוא לבדו יודע אימתי משתמש מזה ואימתי מזה.

ואמנם עוד רצה הקב"ה והרכיב שתי ההנהגות, עד שאפלו מה שיבא לפי הגזרה העליונה, הנה הקב"ה יסבב לתלות הגזרה ההיא באיזה מעשה של האדם, שאגביו יגלגל כל הנגזר עליו, כענן יסודין דרבי, שעל ידי מעשה באו על ידי מעשה הלכו. וזה, כי עקר ההנהגה היא הסובכת על קטבי מהות הנמצאים עצמם, לפי מה שהטבע בהם מן החסרון, ונודמן להם תקון. אף עד שהקב"ה מגלגל גלגליו לענין זה - שם הנהגת השכר וענש שתשמע בעולם. והוא ידע לסדר סדרי שכר וענש, שלא יצאו חוץ ממרכז ההנהגה העליונה העמקה, אלא אהדבא, יהיו נרפכים עניני ההנהגה העליונה בעניני השכר וענש. אף לא ההנהגה העליונה ולא התחברה בשכר וענש נודע בברור אפלו לשום נביא וחזוה, כי הבורא יתברך לכד ידעו באמת.

ואמנם כל זה הוא סוד ענן רישא דלא איתידע, והינו כי חבור הראשון שנתחברו מ"ה עם ב"ן הוא שם, ולפי מה שנתחברו שם - כן היה החבור בכל שאר האצילות. ואמנם כל עניני החבור הזה אינו מתגלה ונודע איך היא ההנהגה בס, ואלה הם הספקות דרדל"א. ופרוש הענין, כי במלכות אדם קדמון נעשה ענין חבורי מ"ה וב"ן, כל החבורים שהצרכו להעשות לפי התקון השלם, וכל זה בעמק המלכות הזאת. אף הוצאת הענינים לפעל לפי ההנהגה הזאת, ולהתחבר והתרכב עם עניני השכר וענש - כל זה נעשה בזאת הרדל"א. אמנם בה נראים כל החבורים האלה, עד שאי אפשר להכריע באיזה מהם היא בנויה באמת, ועל איזה הנהגה היא מנהגת. והנה מתחדשים ממנה כל הגזרות העליונות של הנהגת המזל, אף אין דרפה מובן כלל, אלא נשאים הדברים בספק שאינו מתברר, שאם היו יודעים אותה, וממילא בנין שאר האצילות הנמשך אחריה, היו

יודעים גם אמתתה של הנהגת המזל, וכל חקותיה בקביעות. אך כשאין יודעים אותה, הנה אין נודע שרשם של דברים באמת, שיש פנים לכל צד. ועל כן נאמר "יחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם".

ואמנם עוד לענין אחר משמשת הרישא הזאת בספקותיה. וזה, כי הנה מעשי בני האדם עושים תקון בכריאה לפי מה שחקק האדון ברוך הוא במהותה, והניח ביד בני האדם לתקן. והנה לפי התקון שהם עושים הקב"ה קובע להם שכר לנצחיות. נמצא, שצריך בתחלה שהקב"ה ישפט המעשה מה ענינו בדקדוק, ואחר כך לקבע לו שכר. ואמנם אין שכחה לפניו יתברך, וכשהקב"ה שופט כל מעשה ומעשה, הנה שופט אותו על פי כל העבר, ועל פי כל ההנהגה, ועל פי כל העתיד. כי אינו דומה תקון הבא אחר קלקול אחד, או תקון הבא אחר שני קלקולים, או שני תקונים אחר קלקול אחד, ועל דרך זה לאין קץ. והקב"ה רואה הכל, ועל פי הכל שופט המעשה, וגוזר השכר. וזה מה שיפרש הקב"ה ביום הדין הגדול לעיני כל נבראיו, לדעת ישר משפטו. והנה ברישא הזאת, שהיא כלל הידיעה, שחקוק בה כל עניני הטוב ורע בחבורי המ"ה וב"ן שזכרנו, דן כל מעשה ומעשה. ועל כן שולטים כל החבורים תמיד, כי על פי הכל נדון כל דבר קטן או גדול, ועל כן כולו איתנהו בה, וכמו שבארנו.

פרק שמיני

ההנהגה והזמן

[קעב-קער]

פרק שמיני

ההנהגה והזמן

[קעב] אָמַר הַשֶּׁכֶל: עוֹד יֵשׁ לִי לְבָאָר עֵינֵי הַזְּמַן הַהוּלֵךְ בְּהַקָּף עַל כָּל הָאִישִׁים בְּשׂוּהָ. וּמִצָּאָנוּ בּוֹ שְׁנַיִם בְּחֻלְקֵי מִטְעַם הַזְּמַן עֲצוּמוֹ¹⁷² - פְּרוּשׁ, לֹא מִטְעַם מַעֲשִׂים שִׁיחַדְּשׁוּ בּוֹ, אֲלָא מִטְעַם הַיּוֹת הָעֵת הַהוּא. וְהוּא מָה שֶׁאָמַר קְהֵלָת: "לְכָל זְמַן וְעַת לְכָל חַפְצֵי" (ג, א). וְהֵלֵא, גַּם לְזוֹה צָרִיךְ שִׁיחַדְּשׁוּ הַגּוֹן וְדֵאֵי.

≪ אור השכל ≫

מבוא לסימנים קעב-קעד

אחרי שראינו הנהגת המזל הקשורה ל"מזל שעה", כעת רבינו מפרש לנו גם כן סוד של מזל שעה (הכללי) המשפיע "על כל האישים בשוה", לאפיקי המזל שעה שלמדנו בס"י קסו וקסח המשפיע לאדם מסוים (כמו הצדיק ורע לו) בפרט. המכנה המשותף בין שתי ה"מזל שעה" אלה (כללי ופרטי) הוא, שההנהגה לא הולכת לפי המעשים של התחתונים "אלא לפי העת ההיא". אמנם ההבדל ביניהם הוא שהנהגת המזל השעה הפרטי (שלמדנו בצדיק ורע לו) נמשכת מהפרצוף העליון עתיק וראשו הרדל"א, מה שאין כן הנהגת המזל השעה הכללית (כל האישים בשוה) היא נמשכת מהעליות של פרצופי זעיר ונוקבא (הנהגת המשפט). כדי לפרש לנו ההבדלים, הרמח"ל לוקח לו דוגמת השפעת הכוכבים.

172. יש השפעה לכל התחתונים "מטעם הזמן עצמו" ולא מטעם מעשיהם, דהיינו שמה שהם מקבלים אינו לפי הזכויות שלהם אלא מטעם הזמן עצמו. מצב זה דומה (ורק דומה) להשפעת הכוכבים והמזלות (שידובר בס"י קעד) שגם הם משפיעים בשוה על כל הנבראים - כדוגמת מזל שעה הכללי, וגם ישנה ההשפעה על אדם פרטי של הכוכבים - כדוגמת מזל שעה הפרטי.

[קעגן] אַמרה הנשמה: גם זה ענין נחמד לדעת אותו על בריו.

[קעד] אמר השכל: ראי, הכוכבים והמזלות הם משפיעים כל אחד ואחד על דבר מיוחד ופרטי בעולם השפל הזה, ומי שהוא משפע מפוכב אחד אינו משפע מחברו. וכל המקבלים מקבלים ממשפיעיהם תמיד בכל מקום שהם. אמנם, מלבד הפקדה הזאת אשר להם, הנה יש להם ממשלה ושליטה בספוב הזמן - שכל אחד שולט בשעה ועת אשר הוחק לו, וזה ידוע. ואמנם, יש הפרש גדול בין שתי השליטות האלה¹⁷³. כי השליטה שיש להם כל אחד על הדברים המיוחדים לו, היא שליטה מוגעת בעצם המקבלים, שכל ענינם תלוי בהם, ומתפעלים בתוכיות עצמותם מן ההשפעה שהם משפיעים להם. אך השליטה של ההקף היא שליטה כללית, שכל השולט שולט על כל העולם, בין על הפריות המיוחדות לו, בין על הפריות שאינן מיוחדות. אך, מצד אחר, אין השליטה ההיא שליטה גמורה על שום אחד מהם, ואין מקבלים מפנה אלא איזה התפעלות. ורשם הנפר [אצ"ל: נפר] יעשה בפריות מצד השליטה ההיא ודאי - כי אין שום מעשה במעשי האל יתברך שיהיה לבטלה - אך אין זאת הפעלה העצמית אשר לכוכבים האלה. אך, עצם פעלתם אינו אלא מה שהם פועלים ביחוד בפריות המיוחדות להן, וכמו שבארנו.

ואמנם, זאת היא דגמא¹⁷⁴ עשויה להראות ענינים יותר גבוהים ונעלמים. והיגו, כי הנה מיני השפעות רבות חדש האדון כ"ה להשפיע על בריותיו,

⌘ אור השכל ⌘

בתחתונים אלא איזה התפעלות, ולא יותר. מה שאין כן ההשפעה הפרטית קובעת איכות והתפעלות פנימית כנבראים.

174. השפעת הכוכבים והמזלות היא רק "דוגמא" למה שנמצא בהנהגה העליונה (הגם

173. יש הבדל בין שתי השליטות (השפעות) של הכוכבים. וכמו שהסברנו בהערה הקודמת: יש השפעה פרטית של הכוכבים על בני אדם, וישנה ההשפעה הכללית (הסיבוכית) על כל התחתונים בשורה. ההשפעה הסיבוכית איננה גורמת

❖ אור השכל ❖

שהיא קיימת, כמו שנראה בסוף הערתנו). ובאמת בספר דידן אין המחבר עוסק רק בעניני הנהגה והשגחה, ואצלנו הוא רומז על סוד ההשפעות שנובעות מהמאורות בסוד סיבוב הזמן בהיקף שווה על כל הנכבאים. כמו שמפרש לנו רבינו בהמשך, דוגמא אחת של השפעות האלה, היא קדושת הימים טובים אשר לישׂראל, וכאן יש השפעה בשווה על הכל. אמנם היות שהשפעה זו "איננה בשליטה גמורה", או הנכבאים אינם מתפעלים רק קצת ממנה.

ראה כללים ראשונים, כלל לה: "ענין העליות של השבתות וימים טובים - הענין הוא, כי העיקר כשאנו מזכירים קטנות וגדלות דו"א בכח"י הנהגה הוא שמצב ז"א לעשות המעשים בעולם הוא בקטנות או בגדלות, פירוש דרך משל - זמן הגלות הוא לפי הנהגת העולם ביניקה, וזמן הגאולה הוא שיהיה ז"א במצב הנהגה של העולם בגדלות, שתבוא הנהגה ממנו בשלימות (ראה ד"ת ס' קמב וקמו).

"אך הקטנות וגדלות או העליות של הימים - אינו שיגיע לעולם הנהגה של גדלות ממש, או של עליות ממש, כי אז היה משנה מצבו של העולם. אבל הענין, שאז שולטת העליה היא, הנעשית בזמנה לכל הפרטים, אבל אז אינה שליטה גמורה, אלא שליטה סיבוביית שימצד הזמן, "כמו" הכוכבים ששולטים בשעות היום והלילה, אך השפעתם המיוחדת משפיעים אותה בכל זמן למי שעלול לה. אמנם ודאי הוא שיגיע תועלת מן השליטה הזאת לכל הבריאה, אך אינה זאת ההשפעה המיוחדת המשנה מצבי המציאות ממש, אלא הנותנת יותר עליו, ותוספת קדושתה בזמן שהיא שולטת".

הערה על ענין הכוכבים והמזלות:

כמו שהזכרנו במבוא לפרק זה וגם בתוך

ההערה הזאת, הענין של המזלות והכוכבים נלקח פה רק כדוגמא לפרש לנו סוד ההשפעה שנובעת מהעליות של ז"ן. אמנם כאן המקום להדגיש שאצל הרמח"ל, "שהנכבאים עצמם הם רומזים בעצמם חוקות הנהגה הזאת" (קל"ח, פתח ד, בסוף הפירוש), לכן ענין המזלות והכוכבים לא רק שהולך לפי דוגמת הנהגה העליונה, אלא גם אמצעי להמשיך ולהעתיק הנהגה למטה לעוה"ז.

ראה דרך ה', ב. ז. א-ב: "הנה כבר ביארנו בחלק א', שכל עניני הגשמים, שרשם הוא בבחות הנבדלים. ואמנם שם משתרשים הענינים האלה בכל הדרכים שצריכים להשתרש, ואחר כך צריכים ליעתק ולימשך אל הגשמיות בצורה שצריכים לימצא בו. והנה לצורך זה הוכנו הגלגלים וכוכביהם, שבהם ובסיבוביהם נמשכים ונעתקים כל אותם הענינים שנשתרשו ונזמנו למעלה ברוחניות אל הגשמיות פה למטה, ועומדים פה בצורה הראויה. ואמנם מנין הכוכבים ומדריגותיהם וכל מחלוקתיהם, היו כפי מה שראתה החכמה העליונה היותו צריך ונאות אל ההעתק הזה שזכרנו. והנה נשפע מן הכוכבים כח הקיום אל העצמים הגשמים שתחתיהם, שעל ידיהם נעתק ענינם מבחינתו למעלה בשרשים אל בחינתו למטה.

"ואולם עוד ענין אחר חקק הבורא ית' בכוכבים האלה, והוא, שגם כל עניני מקרי הגשמים ומשיגיהם, אחרי שהוכנו למעלה, ימשכו על ידיהם למטה, באותה הצורה שצריכים לקרות להם. דרך משל, החיים, העושר, החכמה, הזרע, וכיוצא כל אלה הענינים, מוכנים למעלה בשרשים, ונעתקים למטה בענפים בצורה הראויה על ידי הכוכבים, וזה במחלקות ידועות ובקיבוצים מיוחדים שהוחקו להם וסיבובים ידועים. ונתפלגו ביניהם כל המקרים הקורים את הגשמים למיניהם, ונקשרו הגשמים כלם תחת

השפעות מיוחדות לכל בריה פראוי לה, ומלבד זה, גזר הקף סבובי לכל מיני ההשפעות האלה, להיות שולטים בסבוב על העולם, שיהיה סדר שליטתם ופעלתם בסדר סבוב הזמן. ובכל יום שולט בהנהגה מין ממיני ההשפעות, והיא שליטה כללית על כל הבריאה, אך אין פעלתו בשליטה זאת פעלתו העקרית שהוא עושה בנמצאות המקבלים ממנו ביחוד, אבל עם כל זה, יחדשו ענינים בכל הבריאה לפי ענין ההשפעה ההיא, תולדת שליטתה זאת. ובוה גם פן תלויה קדשת ימי המועדות מימים ימימה, וכל שאר הדברים התלויים בזמן. אמנם, צריך להבחין ההבחנה שזכרתי - שיש הפרש בין הפעלה המיוחדת מכל השפעה בכל זמן, ובין הפעלה הסבובית שאינה כל כך עקרית להגיע בתוכיות עצם המקבל.

על דרך זה ענין יצירת האדם וכל זמניו, שכבר שמעת¹⁷⁵ היותם מקבילים אל סדרי ההשפעה העליונה. כי ודאי הוא, שבכל זמן מזמניו יתנהג על פי סדרי ההשפעות שהזמן ההוא מקביל להם, אך לא על צד התולדות הנולדות ביחוד מן ההשפעות ההם, אלא על צד הכנות גופו ואיבריו על הסדר ההוא. והנה, אמרתי לך מה שייספיק לישוב דעתך על האמת בעקרים האלה אשר בקשת ממני, ותו לא מדי.

« אור השכל »

איש אחד, כמו שזכרנו. וכן זכרו הפילוסופים, שלירח כח מוסף, ומיוחד ביסוד המים; והראיה על זה - תוספת הימים והנהרות בתוספת הירח, וחסרונם בחסרונו, והיות המשך בימים עם הקדים הירח, והחסרון - בשוכו לאחור - רצוני לומר, עליתו וירידתו ברבעי הגלגל, כפי מה שהוא מבואר נגלה למי שהשקיף על זה.

175. ראה סי' קמח, והערה 101.

שליטתם כפי סריהם, להתחדש בהם כפי מה שיושפע מן המערכה, לפי הקישור שיתקשר בה כל איש ואיש.

ראה גם כן רמב"ם, מורה נבוכים ח"ב, פ"י: "הנה כבר בארו בזה המאמר, שאפילו אישי הוויה יש להם כוחות כוכבים מיוחדים להם; ואף על פי שכל כוחות הגלגל מתפשטות בכל הנמצאות, אבל יהיה גם כן כח כוכב אחד מיוחד בכיון אחד, כענין בכוחות הגשם האחד; כי המציאות כולו -

כללים ראשונים

רח"כ קל"ח, פתח קלג

לה) ענין העליות של השבתות וימים טובים, הענין הוא, כי העקר כשאנו מזכירים קטנות וגדלות דו"א בבחינת ההנהגה הוא שמצב ד"א לעשות המעשים בעולם הוא בקטנות או בגדלות, פרוש דרך משל - זמן הגלות הוא לפי הנהגת העולם ביניקה, וזמן הגאולה הוא שיהיה ד"א במצב ההנהגה של העולם בגדלות, שתבא ההנהגה ממנו בשלמות.

אך הקטנות וגדלות או העליות של הימים - אינו שיגיע לעולם הנהגה של גדלות ממש, או של עליות ממש, כי אז היה משנה מצבו של העולם. אבל הענין, שאז שולטת העליה ההיא, הנעשית בזמנה לכל הפרטים, אבל אז אינה שליטה גמורה, אלא שליטה סבובית שמצד הזמן, כמו הכוכבים ששולטים בשעות היום והלילה, אך השפעתם המיוחדת משפיעים אותה בכל זמן למי שעלול לה. אמנם ודאי הוא שיגיע תועלת מן השליטה הזאת לכל הבריאה, אך אינה זאת ההשפעה המיוחדת המשנה מצבי המציאות ממש, אלא הנותנת יותר עלוי ותוספת קרשטה בזמן שהיא שולטת.

וכן קטנות וגדלות של התפלות אינם אלא תקונים לשעתם, אך לא שיוכלו לקבע ההנהגה בגדלות, אלא שזה מצטרף לחדש השפע המתחדש בכל יום. ובהשלים הפעל ההוא - ישוב דו"א להנהגתו. אך כשתהיה נקבעת ההנהגה בגדלות ממש - אז תבא הגאולה לישראל.

פרק תשיעי

הנבואה

[קעה-קיז]

פרק תשיעי

הנבואה

[קעה] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָה: עוֹד עֵינַי אַחַר אַחֲפִיץ לְדַעַת מִמֶּךָ, וְאוֹלָם אֵינְנוּ עֵינַי כָּל כָּךְ אַרְךְ, וְגַם לֹא מִן הַמְּבַהֲלִים הַרְעִיּוֹן בְּהַעֲדָר הַיְדִיעָה בּוֹ, כִּמּוֹ הָעֵינַיִם שׁוֹכְרֵנוּ עַד עֵתָה; אֲכַל הוּא דָבָר שְׂתֵאוֹתֵי לַעֲמֹד עָלָיו בְּבִירוֹ.

[קעו] אַמֹר הַשְּׂכָל: וּמָה הוּא הָעֵינַי הַזֶּה?

⌘ אור השכל ⌘

מבוא לסימנים קעה - קצב

מה ענין הנבואה לספר שלנו - שענינו הנהגה ועבודת ה' על פי תיקון הכללי? חוץ ממה שהזכיר המחבר בתכנית הספר, את הנבואה כעיקרון שאינו צריך ביאור (לפי הנשמה, אמנם טעון הסבר על פי השכל), לא מובן מקום העיון הזה בסוף הספר. אפשר לראות פרק זה כנספח לספר שאין אנו זקוקים לו כל כך; אמנם באמת, אחרי עיון, נראה שענין הנבואה קשור מאוד עם תורת הקבלה בכלל ותורת ההנהגה של הרמח"ל בפרט. הנה המדות העליונות (הספירות) שבהם הוא ית' מנהיג את העולם (הן בהנהגת המשפט, הן בהנהגת היחוד) מתגלות במראה הנבואה (בדרך ההשגה) לנביאים. ורק על ידי ההתגלות הזאת, ישנה האפשרות לבני אדם לדעת הנהגת ה', ולהידבק בו. עיי' מ' הויכוח (חוקר ומקובל) ס' עד, מה שהמחבר קורא שם לבעלי קבלה: "בעלי הנבואה ורוח הקודש", (ראה עוד שם ס' סג - ע). ראה ג"כ קל"ח פתחי חכמה, פתח ז, בפירוש: "והנה כל ההרכבה והאריגה הזאת [של הספירות] נראית לנביאים או לנשמות, והוא הנקרא מרכבה". אליבא דרמח"ל תורת הקבלה היא בעצם מעשה מרכבה, ומעשה מרכבה הוא מראה הנבואה. בספרו קל"ח פתחי חכמה הקדיש רבינו הרמח"ל בחלק הספירות שמונה פתחים (ו - יג) על הנבואה, להראות שכל המשלים הנזכרים בתורת הספירות והפרצופים, הם מראה הנבואה (ובלעדי הפתרון שהמחבר נותן לנו קשה להבין מהותה האמיתית של הקבלה).

[קעז] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָה: עֵינֵי הַנְּבוֹאָה: מָה הִיא, מָה דַרְכָּהּ, וּמָה תּוֹעֲלָתָהּ?

[קעח] אַמְרָה הַשְּׂכֵל: הַנְּבוֹאָה הִיא יְדִיעָה וְהַשְּׂגָה¹⁷⁶ שֶׁהַקְּב"ה נֹתֵן לְנָבִיא מִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ. וְאַמֶּנֶם, הִנֵּה שָׁמַעְתָּ כְּבֵר שְׁאִמַּתַּת מְהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ וְשִׁלְמוֹתוֹ - מָה שֶׁהוּא לְפִי עֲצָמוֹ - אֵינוֹ נֹתֵן לְהִיּוֹת מִשְׁגַּל לָנוּ כִּלְלֵל. וְלֹא יִשְׁיַגְּהוּ אֲלֵא מִצַּד פְּעֻלוֹתָיו וּמִצַּד הַמַּדּוּת¹⁷⁷ אֲשֶׁר קָבַע לְעֲצָמוֹ לְהַנְהִיג אֶת הָעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ. וְיִשְׁיַגְּהוּ - מִיִּטִּיב וּמִעֲנִישׁ, מִרַחֵם, שׁוֹפֵט, מַחִיָּה, רוֹפֵא, וּבְכָל שָׂאֵר כָּל הַתְּאָרִים הַמִּיחְסִים לוֹ מִצַּד פְּעֻלוֹתָיו. וְיִרְאֶה לָהֶם כָּל הַשְּׁפָעוֹתָיו בְּכָל דְרָכֵיהֶם, וְיִרְאוּ כָּל עֲנִינֵיהֶם שֶׁבָּהֶם תְּלוּיִים כָּל חֲקוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם וְכָל פְּרִמֵיהֶם. וְעַל כֵּן יִדְעוּ הָעֶבֶר וְהָעֵתִיד - מָה שֶׁהַקְּב"ה עוֹשֶׂה בְּעוֹלָם. כִּי הִנֵּה, יִשְׁיַגְּהוּ תוֹפֵס בְּאַחַת הַמַּדּוּת, וְיִשְׁיַגְּהוּ כָּל הַתּוֹלְדוֹת הַנּוֹלְדוֹת מִזֶּה בְּכָל הַנְּבִרָאִים שִׁיְהִיו, וְיִשְׁיַגְּהוּ תוֹפֵס בְּמַדָּה שֶׁתִּפְסֵם, וּבְמַדָּה שִׁתִּפְסֵם בְּכָל פְּרִמֵי הָעֵינֵן הַזֶּה כִּלְוֵל. אֲךָ, מְהוּתוֹ הַפְּשׁוּטָה לֹא יִשְׁיַגְּהוּ. וְאִם הַשְּׂגָה זֹאת שְׁמִשְׁיַגִּים לֹא תִהְיֶה בְּרִאִיָּה פְּשׁוּטָה, אֲלֵא בְּדֶרֶךְ מִיחַד לְנְבוּאָה.

⊞ אור השכל ⊞

שזכרנו, הנה בהגיעו אל בירור נבואתו, ישיג היותו נביא באמת, פירוש - היותו מתקשר בו ית', והיותו ית"ש מתגלה לו ופועל בו כל אותם הפעולות. וישיג היות הדמיונות אשד נצטיירו בו - דמיונות נבואיים נפעלים משפעו ית' השופע עליו, והקבע בו ידיעת הענין אשר יקבע על ידי שפעו זה, ולא ישאר לו שום ספק, לא בנבואתו ולא בבחינותיה, לא הקדמות ולא הנמשכות.

177. זהו מה שאמרנו במבוא, לגבי הקשר בין המידות (הספירות) לבין מראות הנבואה. המידות הם מבטאים את הפעולות של הבורא ית' עם נבראיו. ראה מה שהבאנו בהערה 35 על המידות.

176. מדובר בידיעה הנחקקת וההשגה הנשפעת מצד הבורא. זהו מה שכותב בהמשך: "ידיעה והשגה שהקב"ה נותן לנביא מכבודו יתברך".

ראה סי' קמו: "אלא ידיעה ברורה מצד הראייה והשגה, שאין שם ספק".
ראה ג"כ סי' קפ: "ואמנם אין דרך השגתם כמו שמשגת הדעת האנושית בדרך הטבעי; אבל היא השגה נשפעה בהם, וידיעה נחקקת, שלא יפול בה הספק וכו'".

ראה דרך ה' ג' ד, א: "הנה הנביא כשיגיע למדרגת הנבואה בשלימות, ישיג את כל המגיע לו בהשגה ברורה ובידיעה שלימה. פירוש - כי אע"פ שלפי ההדרגה שזכרנו בפרק הקודם, יקדמו לו הדמיונות, ואחר כך יגיע אל המחשבה כפי הדרכים

[קעט] אַמרה הנשמה: זה מה שאני מבקשת לדעת, איך היא הראיה הזאת.

[קפ] אמר השכל: מקרא מלא הוא: "ובידי הנביאים אדמה" (הושע יב, יא).
 ובמשה רבינו ע"ה נאמר: "ובמראה ולא בחידת" (במדבר יב, ח) - הא
 לאחרים בחידות. ובהדיא אמר: "בחלום אדבר בו" (שם), ורז"ל קימו מה
 שקבלו: "חלום - אחד מששים בנבואה" (ברכות מ:). וזה, כי לא נתן רשות
 לנביאים לראות הכבוד העליון כמות שהוא, אבל הכבוד המתגלה עליהם
 יחדש בלבבם דמיונות נבואיים, שיהיו כמו לבושים וחידות לענינים הראויים
 להגיע לידיעתם, וכמו כל שאר המשלים והחידות שבעולם. ואמנם, אין דרך
 השגתם כמו שמשנת הדעת האנושית בדרך הטבעי; אבל היא השגה
 נשפעה בהם, וידיעה נחקקת - שלא יפל בה הספק וצורך העיון והרגל
 המופתים, אלא יתברר להם¹ בלי שום ספק, שהמתגלה עליהם ומדבר
 עמהם יהיה כבודו יתברך, והוא המחדש בלבבם הדמיונות הנבואיים ההם.
 ותחקק בלבבם ידיעה כמו כן - שישגו פתרון² המראה והחידה, וישגו מה
 שהאדון ב"ה רוצה לגלות להם. וכדברים האלה כתב הרמב"ם ז"ל וז"ל:
 בפרק ז' מיסודי התורה (הלכה ג), זה לשונו: "הדברים שמודיעים לנביא
 במראה הנבואה - דרך משל מודיעים לו, ומיד יחקק בלבו פתרון המשל
 במראה הנבואה, וידע מה הוא".

« אור השכל »

178. זו מהותה של הנבואה: השכלה מושפעת. הידיעה שמשיג הנביא איננה טעונה הסברים והוכחות שכליות (המופתים), אצלו הכל ברור: המראה והפתרון. ראה דרך ה', ח"ג, פ"ד, סי"א - ב. על הפתרון, ראה הערה הבאה.
179. מראה הנבואה דומה לחידה שיש לפתור. אלא שאצל הנביא הפתרון נחקק
- בשכל שלו בד בכד עם המראה, זאת אומרת שאין לו לחפש ולעיין אחריו. מיד כשרואה את המראה מבין את הפתרון. למשל, הנביא רואה אריה, הוא מבין מיד את מידת החסד (ראה קל"ח, פתח יא, עמ' לו).
- ראה עוד על הפתרון - קל"ח, פתח ה; פתח כד, עמ' נח בפירושו: "הנה כבר שמעת, שיש בצפית המרכבה - מראה ופתרון, דהיינו הבנה וראיה".

וְצָרִיד שֶׁתִּבְחִינִי, שֵׁישׁ מְשָׁלֵי הַמְּדוּת, וּמְשָׁלֵי הַתּוֹלְדוֹת - פְּרוּשׁ: יֵשׁ מְשָׁלִים שֶׁבָּהֶם יִתְדַמֶּה הַכְּבוֹד הָעֲלִיּוֹן עַל פִּי מְדוּתָיו וּפְעֻלוֹתָיו, וְיֵשׁ מְשָׁלִים שֶׁיִּמְשִׁילוּ הַפֶּעַל הַנִּפְעֵל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. דֶּרֶךְ מֶשֶׁל: כְּשִׁירְצָה הָאָרוֹן ב"ה לְהִרְאוֹת כְּבוֹדוֹ לְנָבִיא כְּמוֹ מִיֵּטִיב וּמְרַחֵם - יִתְדַמֶּה לוֹ כְּזֶקֶן, כְּעֵינַי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֵתִיק יוֹמִין יִתָּב" (דניאל ג, ט); וְכְשִׁירְצָה לְהִרְאוֹתוֹ כְּמוֹ גִּבּוֹר עַל אוֹיְבָיו - יִרְאֶה כְּבַחּוֹר אִישׁ מְלַחְמָה, וְכְמוֹ שֶׁאֵמְרוּ ז"ל: "נִגְלָה עַל הַיָּם כְּבַחּוֹר, וְנִגְלָה עַל הַר סִינַי כְּזֶקֶן" (מכילתא יתרו כ, ב); "שֶׁכַּחּוֹר נָאֶה לְמַלְחָמָה, וְזֶקֶן נָאֶה לְיֹשִׁיבָה" (חגיגה יד.). אֲךָ, מְשָׁלֵי הַפְּעֻלוֹת¹⁸⁰ הֵם כְּעֵינַי - מִקַּל שָׂקֵד¹⁸¹ דִּירְמִיָּה (ירמיה א, יא), וְסוֹר

» אור השכל »

לגבי האיפא של זכריה, ראה זכריה, פרק ה, ו-ח: "ואומר מה היא ויאמר זאת האיפה היוצאת ויאמר זאת עינם ככל הארץ: והנה כבר עופרת נשאת זאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה: ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה:"

ראה רד"ק, שם: "וכבר העופרת - מורה להכביד אותה ולהשקיעם בגלות: וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה - הזאת למי היתה זאת האשה והיא עשרת השבטים שהיו במלכות אחת והלכו דרך אחת לרעה לפיכך קראה אשה אחת והיא יושבת בתוך האיפה שהיא מקבלת המדה שמרדה:"

לגבי מנורת הזהב, ראה שם, פרק ד, א-ו: "וישב המלאך הדובר בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו: ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגולה על ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה: ושנים זיתים עליה אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה: ואען ואומר אל המלאך הדובר בי לאמור מה אלה ארני: וען המלאך הדובר בי ויאמר אלי הלא ידעת מה המה אלה ואומר לא ארני: וען ויאמר אלי לאמור זה דבר יהוה אל זרובבל

180. כמשלי הפעולות אין הנביא משיג מיד את הפתרון, עד שהקב"ה מפרש אותם; מה שאין כן במשלי המידות העליונות - הוא משיג מיד ההסבר.

181. לגבי מקל שקד וסיר הנפוח של ירמיה, ראה ירמיה (א, יא - יד):

"ויהי דבר ה' אלי לאמור מה אתה רואה ירמיהו ואומר מקל שקד אני רואה: ויאמר ה' אלי היטבת לראות כי שוקד אני על דברי לעשות: ויהי דבר ה' אלי שנית לאמור מה אתה רואה ואומר סיר נפח אני רואה ופניו מפני צפונה: ויאמר ה' אלי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ:"

על מגילת יחזקאל, ראה יחזקאל, פרק ב, ט-י:

"ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר: ויפרוש אותה לפניו והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קנים והגה והי:"

פ"ג, א-ג:

"ויאמר אלי בן אדם את אשר תמצא אכול אכול את המגלה הזאת ולך דבר אל בית ישראל: ואפתח את פי ויאכלני את המגלה הזאת: ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת אשר אני נותן אליך ואכלה ותהי בפי כרכש למתוק:"

הַנְּפוּחַ (שם שם, יג), סֶלֶם דִּיעֶקֶב (בראשית כח, יב), מְגַלַת יְחֻזְקָאֵל (יחזקאל ג, א),
 יֵאִיפֹת זְכַרְיָה (זכריה ה, ו), וּמְנוֹרַת הַזָּהָב (שם ה, ב). וְהִנֵּה מְשָׁלֵי הַמְּדוֹת,
 כְּשִׁירָאָה הַכְּבוֹד הָעֲלִיּוֹן לְעֵינֵי הַנְּבִיא בְּאוֹתָם הַדְּמִיוֹנוֹת, מִיַּד יִשְׁגּוּ פֶתְרוֹן
 הַמְּרָאָה הַהוּא. אֲךֵּ, מְשָׁלֵי הַפְּעֻלוֹת, אֲפֶשֶׁר לָהֶם שְׁלֵא יִשְׁגּוּם עַד שִׁפְרָשׁוּם
 לָהֶם, וּכְמוֹ שֶׁמִּצָּאֵנוּ בְּנִבְיָאִים: "הֲלוֹא, יִדְעַתְּ מָה הֵמָּה אֱלֹהִים? וְאָמַר: לֹא
 אֲדַנִּי" (זכריה שם, ה), וּכְדַבְּרֵי הַרְמַב"ם ז"ל שָׁם.

וְהִנֵּה, מִמֶּה שֶׁאֲפֶשֶׁר לְהִיּוֹת בְּמִרְאִיהֶן - זֶה הוּא רִבּוּי הַדְּמִיּוֹת, וְאֶפְלוּ
 הַפְּכִיִּים¹⁸¹ זֶה לִזְוֶה בְּרַגַע אַחַד. וְדַבֵּר זֶה לְמַדּוּנוֹ חִז"ל בְּמַסְכַּת סוֹפְרִים (טז, ב),
 ז"ל: "פְּנִים בְּפְנִים דְּבַר ה' עִמָּכֶם" (דברים ה, ד); פְּנִים - תְּרִי, בְּפְנִים - תְּרִי, הָא
 ד' אֶפְיִן: שֶׁל אֵימָה - לְמִקְרָא, בִּינוּנִיּוֹת - לְמִשְׁנָה, שׁוֹחֲקוֹת - לְתַלְמוּד,
 מְסִבִּירוֹת - לְאֶגְדָּה. וְכֵן אָמְרוּ: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" (שמות כ, ב) - אָמַר ר' חֲמָא
 בַּר פֶּפְאָה: הָרָאָה לָהֶם הַקַּב"ה פְּנִים זֹעֶפּוֹת, פְּנִים מְסִבִּירוֹת וְכוּ'. אָמַר לָהֶם:
 אֵיךְ עַל פִּי שֶׁאַתֶּם רוֹאִים כָּל הַדְּמִיּוֹת הַלָּלוּ - אֲנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" (ילק"ש יתרו רפז).
 וְהִרִי, זֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּדַבְּרוֹר גַּם כֵּן: "עֲרוֹת אִשְׁתְּ אַחִיךָ" (ויקרא יח, טז),
 "יִבְמָה יִבֵּא עָלֶיהָ" (דברים כה, ה) - בְּדַבְּרוֹר אַחַד נֹאמְרוּ (ירושלמי נדרים פ"ג ה"ב,

» אור השכל »

לאמור לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר
 יהיה צבאות:"

181*. אפשר שהנביא יראה מראה אחד
 והפכו, וזה בגלל סיבה פשוטה: הוא אינו
 רואה "עצם הדברים המתדמים", הרי הציוור
 (הצורה) של הדברים אינה רק בכח המדמה,
 אם כן הצורה אינה עצמית אלא מקרית.
 ראה קל"ח פתחי חכמה, פתח ח: "יכולות
 הספירות ליראות בדמיונות אפילו הפכיים זה
 לזה, כמו ממש הרואה בחלום, שמתחלפים
 הנושאים לפניו ברגע אחד. רק שבכל דמיון
 שנראה - נודע כח אחד ומדה אחת. והמדות
 והכחות נודעים בסדר אמיתי ונכון, כמו שהם

מסודרים ונעשים, והדמיונות - כמו שיכולה
 הנשמה לקבל".

ושם בפירושו: "יכולות הספירות ליראות
 בדמיונות אפילו הפכיים זה לזה - אם
 הדמיון היה עצמי בספירות, זה פשוט ששני
 הפכיים אינם עומדים בנושא אחד. אך כיון
 שאינו אלא רצוני אין שום קשיא שיראו
 דמיונות הפכיים ממש, כי עתה רוצה הרצון
 העליון שיראה בדרך אחד, ואחר כך בדרך
 אחר".

[שם עמ' כז]: "כי שם אין עצם הדברים
 המתדמים בחלום נראים כלל, אלא כח המדמה
 מדמה כן מה שרואה הנשמה במראותיה".
 ראה ג"כ פתח ז'.

וע"ש עוד דברים); "זכור" (שמות כ, ח) ו"שמור" (דברים ה, יב) - בְּדַבּוֹר אֶחָד נֶאֱמְרוּ (שם, ועי' ר"ה כו.).

וְהִנֵּה, הַטַּעַם לָזֶה מְבֹאָר הוּא: כִּי בִּיּוֹן שְׂאִין הַדְּמִיּוֹת הַלְלוּ עֲצָמִים, אֵלֶּא גְלוּי נְבוּאֵי נְבִיא, הָלוּי בְּרִצּוֹנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהוּא אוֹמֵר וַיְהִי, שִׁיתְדַּמּוּ דְמִיּוֹת אֱלֹה לְנַפֵּשׁ הַנְּבִיא, הֵלֵא הוּא יָכוֹל לְבְרֵא דְמִיּוֹת כְּמוֹ שְׂרוּצָה בְּאִיזָה דְרָךְ שְׂרוּצָה, וְאִינוּ צְרִיךְ לְחַקוֹת הַטַּבַּע הַגִּשְׁמִי הַלּוֹ, שְׂאִינִם עֲשׂוּיִים אֵלֶּא לְגוֹפִים לְבָר. אֲמָנִם, זֶה וְדֹאֵי שְׂאִין שׁוּם דְּבָר מְדַבְּרֵי ה' לְבַטְלָה, חֵם וְחִלְלָה, אֵלֶּא כָּל דְּמוֹת וְדְמוֹת שֶׁהוּא מְרָאָה לוֹ, אִינוּ אֵלֶּא - לְהוֹדִיעוּ מִדָּה אַחַת מְמֻדּוֹתָיו יִתְבָּרַךְ, אוֹ עֲנִין מְמֻדּוֹתָיו. וּבְרִצּוֹתוֹ לְהִרְאוֹת לוֹ עֲנִינִים שׁוֹנִים, יִרְאֶה לוֹ דְּמִיּוֹת שׁוֹנִים, אֵף עַל פִּי שְׂבַעֲצָמָם יִהְיוּ הַפְּכִיִּים - כִּי כָּבֵר אֵין הַתְּכַלִּית עַל הַדְּמוֹת הַמְּתְרָאָה, אֵלֶּא עַל הַמוֹכֵן לְנְבִיא מִתּוֹךְ הַדְּמוֹת הַהוּא.

[קפא] אַמְרָה הַנְּשֻׁמָּה: אֲבָל קֶשֶׁה לִּי מְאֹד מְקַרָּא שְׂכָתוֹב: "כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה" (דברים ד, טו), שֶׁהֲרִי הוּא הַפֶּךְ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שְׂדַבְּרָתָּ!

[קפב] אַמְרָה הַשְּׂכָל: וְכִי בְּלֹא הֲכִי אִינוּ קֶשֶׁה שֶׁהַתְּכוּבִים סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה? פְּסוּק אֶחָד אוֹמֵר: "כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה", וּפְסוּק אַחֵר אוֹמֵר: "וְתִמְנַת ה' יִבִּיט" (במדבר יב, ח)¹⁸²; וְכִתִּיב: "דְּמוֹת כְּמִרְאָה אָדָם עָלָיו מְלַמְעֵלָה" (יחזקאל א, כו), וְכָל דְּכוּוֹתֶיהָ!

❖ אור השכל ❖

למעלה אריה או שור, או אדם, או עיגול, או קו. והוא מה שכתוב, "ותמונה אינכם רואים זולתי קול". אלא הראייה הוא ראיית נשמה, שהוא יותר הבנה מראייה. פירוש - שאינה רואה הדברים מצד צורתם, אלא מצד מציאותם.

ובכל זאת הרי הנביא משיג משהו (הצורה הרחננית) שגודם לו לראות ולהבין ענין

182. ראה מה שכתב רבינו על: "ותמונת ה' יביט" בקל"ח, פתח ט, בפירוש: "אף על פי שנראים הדמיונות בספירות, אף על פי כן אין נראה צורה כצורה גשמית ז"ו, זהו מה שנאמר, "כי לא ראייתם כל תמונה", כי זה ודאי מן הנמנע - שאפילו בדרך דמיון יראה הכבוד העליון בצורה גשמית כלל. כי אפילו בנשמה אין יש צורה גשמית כלל, כל שכן בכבוד העליון. ועל כן לא יתכן שיראה

[קפג] אמרה הנשמה: תשיב אתה לשתייהן.

[קפד] אמר השכל: כתוב: "ואל מי תדמיוני ואשׁוה יאמר קדוש" (ישעיהו מ, כה), וכן: "ואל מי תדמיון אל, ומה דמות תערכו לו" (שם שם, יח). ועקר זה הוא, שהרי ודאי הוא שאין הקב"ה מכשיל הנביא, חס וחלילה, אלא מחכים אותו ומעמידו על האמת. והנה, שיהיה הקב"ה מראה לו דמיון במקום שאדרבא צריך להתרחק מאד מדמות, אין לך מכשול יותר מזה! אמנם,

⌘ אור השכל ⌘

באתויו) דבר נש דיצר באתויו, ובגין דא אמר ואל מי תדמיוני ואשׁוה. ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו (ישעיה, שם, יח), ואפילו האי תמונה לית ליה באתריה, אלא כד נחית לאמלכא על בריין ויתפשט עלייהו, יתחזי לון לכל חד כפום מראה וחזיון ודמיון דלהון, והאי איהו (הושע יב, יא) וביד הנביאים אדמה, ובגין דא יימא איהו, אף על גב דאנא אדמה לכו בדיוקניכו, אל מי תדמיוני ואשׁוה. דהא קדם דברא קדשא בריך הוא דיוקנא בעלמא וצייר צורה, הוה הוא יחידי בלא צורה ודמיון, ומאן (נ"א ואית) דאשתמודע ליה קדם בריאה דאיהו לבר מריוקנא, אסור למעבד ליה צורה ודיוקנא בעלמא, לא באות ה' ולא באות י', ואפילו בשמא קדישא, ולא בשום אות ונקודה בעלמא, והאי איהו כי לא ראיתם כל תמונה, מכל דבר דאית ביה תמונה ודמיון לא ראיתם. אבל בתר דעבד האי דיוקנא דמרכבה דאדם עלאה, נחית תמן ואתקרי בהווא דיוקנא יהו"ה, בגין דישתמודעון ליה במדות דיליה בכל מדה ומדה. וקרא אל אלהים שדי צבאות אהי"ה, בגין דישתמודעון ליה בכל מדה ומדה, איך יתנהג עלמא בחסד ובדינא, כפום עובדיהון דבני נשא".

ראה ג"כ זהר פנחס, דף רלט, ע"א.

מסרים, ומה בעצם הוא משיג? נראה בהמשך דבריו בקל"ח, פתח ט: "מי יעשה שכח אחד יראה באזן, וכח אחד בפה, וכח אחד בתפוח, וכח אחד במים, וכח אחד בכסף? ודאי צריך שיהיה אור שסגולתו לזה - להעביר ההנהגה אל הציור בדרך הזה. והנה כל זה הוא במלכות, וז"ל, "ותמונת ה' יביט", שהמלכות נקראת תמונת ה', כי היא גורמת הדמיונות שזכרנו בספירות. כי היא השורש לכל התחתונים, ולכל מציאותם, ושם יש ענין זה שהחוקים יראו בציורי גופים התחתונים, אך עדיין שם הצורה רוחנית, כי הכל בהדרגה. ושם חקוק הצורה הרוחנית, ומשם באה, אחר כך, הגשמית".

ראה ג"כ זהר ח"ב, דף מב, ע"א - ב: "ובגין דא אמר (ישעיה מ, כה) ואל מי תדמיוני ואשׁוה יאמר קדוש, לית בכל בריה דאשׁוה כוונת, ואף על גב דבראתי לה כדמות אתון דילי, דאנא יכיל למחאה ההיא צורה, ולמעבד לה כמה זמנין, ולית אלוה אחרא עלי דיכיל לממחי דיוקני, ובגין דא (דברים לב לא) כי לא כעורנו צורם ואויבינו פלילים. ואי יקשה בר נש דהא כתיב (שם ד, טז) כי לא ראיתם כל תמונה, איהו יתרון ליה, האי תמונה חזינא, דהא כתיב (במדבר יב, ח) ותמונת ה' יביט, ולא בכל תמונה אחרא (ניא דברא ויצר

האמת הוא, שנפש הנביא משגת האמת בברור. וזה, כי כבר שמעת שאין השגת הנביא וידיעתו כהשגה וידיעה הטבעית, אבל היא השגה משפעת ונחקקת בו, שימצא לו ברור גמור בידיעותיו בלא שום ספק. וזה הוא מין ידיעה שלא יוכל דעת האדם הטבעי לשער אותה כלל. והנה, על פי הדרך הזה, נפש הנביא תשיג כל ענין הנבואה לאמתו, דהינו: הנה יתברר לה שהאדון ב"ה הוא המתגלה עליה, ומודיע אותה מה שמודיע אותה; ויתברר לה כמו כן, שאי אפשר לה להסתכל בו - לא מבעיא בהסתכלות של עין טבעי, אלא אפלו בהסתכלות נפשי, שאינו אלא השגה והבנה, כי לא תוכל הנפש להשיג ענינו יתברר. ויתברר לה שהכבוד המתגלה עליה מחדש בה דמות נבואי נברא, שמתוכו מקבלת הידיעה שהיא צריכה לקבל, והינו: "וביד הנביאים אדמה" (הושע יב, יא) שהבאנו למעלה.

ונמצא, שהאמת מתברר לה ברור גמור, ואין לה מקום לטעות, כי הידיעה האמתית חקוקה בה לדעת כל האמת הזאת. והנה, לא תשיג הדמיון הנבואי אלא אם כן באותה השעה עצמה תשיג שאינו אלא דמיון נבואי, ולא עצמותו של האדון ב"ה. ועל כן, אף על פי שנאמר: "וביד הנביאים אדמה", מזהירים תמיד: "ומה דמות תערכו לו" - כי הרי, אין הנביא רואה דמות בלא שיראה גם כן שאינו אלא דמות נבואי ולא עצמי, העשוי להבנת הנביא, שאינו יכול להשיג את עצמותו יתברר הפשוט מכל דמיון לגמרי. וכן משה רבנו ע"ה מזהיר לישראל: "כי לא ראיתם כל תמונה" (דברים ד, טו), כי שם מדבר על העצמות הפשוט של האדון ב"ה, ואומר להם: השמרו מאד, כי כבר השגתם את האמת, וראיתם שלא ראיתם כל תמונה בו יתברר, אלא ראיתם שאדרבא - מחמת היות עצמותו יתברר פשוט מכל תמונה, לכן לא השגתם אותו אלא אחר שברא לכם הדמיות הנבואיים. והמקרא קצר קצת, אך אינו קצר יותר משאר הכתובים: "ואל מי תדמיוני ואשׁוה", "ומה דמות תערכו לו", כי משה רבנו ע"ה מדבר עם ישראל שראו כל האמת הזאת, והזכיר להם מה שראו באמת.

[קפה] אמרה הנשמה: פִּרְשֵׁת "כִּי לֹא רֵאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה", אֲךָ לֹא פִּרְשֵׁת "וּתְמוּנַת ה' יְבִיט".

[קפו] אמר השכל: אִפְלוּ הַדְּמוּת הַהוּא הַמְּתַדְמָה לְנֶפֶשׁ הַנְּבִיא יִקְרָא הַיֵּטֵב "תְּמוּנַת ה'". וְהוּא, כִּי הֵנָּה אֵין סֶפֶק אֶצֶל הַנְּבִיא, שֶׁהַמְּתַגַּלָּה לָהֶם מִתְחַפֵּשׂ בַּדְּמוּת הַהוּא, אֵינוֹ אֶלָּא הָאֲדוֹן הַיְחִיד בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ, אֲשֶׁר עַל כֵּן יוֹכְלוּ לְקוֹם בְּפֶה מְלֹא: "הוּא מְרֵאָה דְּמוּת כְּבוֹד ה'" (יחזקאל א, כח), "וְאֵרְאָה אֶת ה'" (ישעיהו ו, א). כִּי הֵנָּה, בְּהַשְׁגָּתָם הַמְּשַׁפְּעַת יִתְבַּרֵּר לָהֶם הַיּוֹת הַדְּמוּת הַהוּא דְּמוּת מִתְחַדֵּשׁ מִהַתְּגַלּוֹת עֲלֵיהֶם הַכְּבוֹד הָעֲלִיוֹן, וְאֵין הַתְּמוּנָה הַהִיא אֶלָּא הַדְּרֵךְ שָׁבוּ מִגִּיעִים לְהַשְׁגַּת גְּלוּיוֹ זֶה יִתְבַּרֵּךְ.

הָא לְמָה זֶה דּוֹמָה? לְרוֹאָה אֶת חֲבֵרוֹ מִתּוֹךְ אִסְפִּיקְלָרִיא - שֶׁהֵנָּה, אֵף עַל פִּי שְׂאִין עֵצִם חֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ הָאִסְפִּיקְלָרִיא הַהִיא, הֵנָּה מֵה שֶׁהוּא רוֹאָה הוּא בְּאֵמַת רַק חֲבֵרוֹ, שֶׁנִּרְאָה לוֹ מִתּוֹךְ הַסְּתַפְּלוּתוֹ בְּאִסְפִּיקְלָרִיא. וְנוֹלֵד עוֹד מִזֶּה, שְׂאִם הָאִסְפִּיקְלָרִיא תְהִיָּה הִיא מְשֻׁנָּה, תִּרְאָה בָּהּ צוּרַת חֲבֵרוֹ מְשֻׁנָּה, כְּפִי עֵינֵי הָאִסְפִּיקְלָרִיא. וְאִמָּנִם, לֹא יִסְתַּפֵּק הַרוֹאָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַגּוֹף הַהוּא שֶׁהוּא רוֹאָה גּוֹף חֲבֵרוֹ הָעוֹמֵד שָׁם, אֶלָּא שִׂידַע - שֶׁבְּעֵמֶד חֲבֵרוֹ נִגַּד הָאִסְפִּיקְלָרִיא הַהִיא הַמְּשֻׁנָּה, וְהוּא מִסְתַּבֵּל בְּאִסְפִּיקְלָרִיא הַהִיא, תִּתְחַדֵּשׁ לְעֵינָיו הַצּוּרָה הַהִיא. כֵּן הַדְּבָר הַזֶּה: הֵנָּה הַנְּבִיא יוֹדַע שֶׁהָאֲדוֹן כ"ה הוּא הַמְּתַגַּלָּה עָלָיו וְדַאי בְּמִרְאָה הַהוּא, אֵף עַל פִּי שְׂאִין הַמְּרֵאָה הַהוּא אֶלָּא מֵה שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ לְעֵינֵי הַנְּבִיא מִפְּאֵת נִפְשׁוֹ עֵצְמָה, אוֹ מֵה שִׁיְהִיָּה שְׁגוֹרִם לוֹ רְאוּת הַדְּמוּת הַהוּא. וְעַל כֵּן, הַדְּמוּת הַהוּא יִקְרָא הַיֵּטֵב "תְּמוּנַת ה'", וַיֹּאמֶר בּוֹ: "וּתְמוּנַת ה' יְבִיט".

[קפו] אמרה הנשמה: אֲבָל עֲתָה יִקְשֶׁה לִי: שְׁלֹפֵי דְבָרֶיךָ, אֵין הַפְּרֵשׁ בֵּין נְבוּאָת מוֹשֶׁה לְשֹׂאֵר הַנְּבִיאִים - כִּי כָּלֶם רוֹאִים הַתְּמוּנָה הַזֹּאת, וְכָלֶם רוֹאִים שְׂאִין תְּמוּנָה לוֹ יִתְבַּרֵּךְ לְפִי עֵצְמוֹתוֹ הָאִמְתִּי!

[קפח] אמר השכל: עתה אומר לך הפרש גדול שבין משה רבנו ע"ה לשאר הנביאים. כי שאר הנביאים, אפלו הדמות הנה לא יוכלו להביט בו הבטה גמורה - כי אינו נראה להם אלא כמו אחר כתלים, או כמה מראות, או מראה בלתי מצחצחת. וענין זה פרשו חז"ל על מקרא זה עצמו, וז"ל: "מה בין משה לשאר הנביאים? ר' יהודה אומר: כל הנביאים ראו מתוך תשע אספקלריות וכו', ומשה מתוך אספקלריא אחת; ורבנן אמרין: כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא מלכלכת וכו' ומשה מתוך אספקלריא מצחצחת" (במדרש רבה, פרשת ויקרא א, יד). הנה, בהיות שאפלו הדמות הנראה להם אינם יכולים לראות אותו היטב, הנה לא ישיגו סוף עניניו, וממילא גם מן הפתרון יחסר להם הרבה, וזה פשוט; כי כבר אין הקב"ה מראה להם דמיות אלו אלא להודיעם ידיעות נכללות בדמות הנבואי ההוא, שבראותם הדמות ישיגו הידיעה הנכללת בו בכל חלקיו; ואם הדמות עצמו לא ישיגוהו אלא קצת, הנה ודאי הוא שלא תגיע אליהם הידיעה משלמת בכל חלקיה - אלא הקצת שכנגד הקצת שראו מן הדמות. אמנם משה, לפחות הדמות הנבואי היה משיגו בברור, ועל כן היתה ידיעתו שלמה כמה שאפשר להיות ידיעת הנבואים, והוא הגיע לשעור היותר גדול של ידיעות הנבואה. אבל גם הוא לא ראה אלא מה שנתן לו רשות לראות, וזה פשוט.

ואמנם, אעירך עוד על ענין אחד במראה הנבואה הזה, והוא, שאף על פי שמצינו לנבואים שיראו דמיות נבואיים אלו - אין צורך שיראו אותם בראיה פראית העין הגשמי, אלא בראיה הנפשית. כי הנה, נושא אחד עצמו יוכל להראות מהעין הגשמי ומהנפש מפשטת מגוף, ושניהם יקימו היותו הנושא ההוא - אמנם, כל אחד רואה אותו לפי דרכו, הא בראייתו והא בראייתו; כי הרי, הנפש יכולה לראות מה שבחבית ומה שבחוץ הכתל, שהעין הגשמי אי אפשר לו מפני דרך ראייתו, שאינו יכול להגיע אליו אלא מה שיכול הגבול אשר שם לו הבורא יתברך שמו. אך, החכית עצמה יראה אותה העין הגשמי בדרךיו ויקים היותה חבית, ותראה אותה הנפש בדרךיה ותקים גם היא

היותה תבית; כן הדבר הזה - שאין הנביאים צריכים לראות הצורה שיקראוה "אריה", והצורה שיקראוה "נשר" (ע' יחזקאל א, י), וכן כל פיוצא בזה, כמו שיראו הצורה ההיא עיני הבשר, אלא בדרך הראיה הנפשית, וזה פשוט.

[קפח] אמרה הנשמה: עדין צריכה אני לדעת: מה צריך יש לתמונות האלה? וכי מה היה חסר אם היה הקב"ה מודיע מה שרוצה להודיע מן הדיעות או העתידות, בלא שיראוהו דמות כלל ועקר?

[קצ] אמר השכל: יכולני להשיב לך בדרך נקל ופשוט, והוא, כי רוצה הקב"ה להגלות על בני האדם פדרכי בני אדם, וכמו שבארנו כבר-פ הנבואים בצורתם עצמה מראים על ההשפעות והמדות העליונות, והם דגמא להם ממש. על כן, האדון ב"ה מראה להם כבודו פדמות הנברא ממנו - כי כבר הצורה ההיא למטה אינה אלא דגמת ההשפעה והמדה ההיא שלמעלה. ותראו, כי גם זו מדה ממדותיו יתברך - להעתיק עניני השפעותיו ומדותיו אל עניני הצורה של התחתונים, שתוכל הצורה להיות דגמא רומות אל הענינים של ההשפעות ההמה. וסדר האדון ב"ה סדר שלם שיספיק לעשות בצורות הנבואים דגמא לכל הענינים העליונים שהוא רוצה בם, עד שנמצא טעם הגון ושלם לכל חלקי הצורה של הנבואים, שלא יהיה בם שום ענין בהודמן, אלא הכל מישב על אפניו על פי השרש הזה - שיהיו הענינים העליונים והרוחניים נרמזים בצורות הנבואים השפלות עצמם. ומרוממותו של הכבוד העליון הוא, שלא יראה הנביא הענינים העליונים אלא מצד התיחסם לנבואים עצמם, להיותם נרמזים בהם, וכמו שבארנו.

ואמנם, יש עוד עמק יותר בענין הזה, והוא, כי הנה הסדר והדרך שלקח האדון ב"ה להיות מעתיק¹⁸³ בו עניני ההשפעה אל עניני הצורה של

« אור השכל »

183. הסדר שבחר בו המלך להעתיק בו עניני ההשפעה (הספירות) אל עניני הצורה הגשמית היא סוד המלכות. והיא בעצמה מתלבשת בהיכלות כדי להוציא (ע"י ישיבתה שם) את הנפרדים למציאותם. ראה מה שהבאנו בהערות 137, 141 על סוד ההיכלות.

התחתונים, וכמו שבארנו - הוא הפועל הרבה במציאות הנבראים האלה בכל צורותיהם. ואתן לך משל מזה: לפי שרצה הארון ב"ה להעתיק ענין השגחתו אל ענין העין - על פן יש העין באדם; ולפי שרצה להעתיק מדות השגחתו - מדת החסד, מדת הדין, ומדת הרחמים - אל ענין הגונים הלבן האדם והירק, לכן יש שלשה גונים אלה בעינו של האדם; ולולי היה רוצה להעתיק ענינים אלה בדרך זה, לא היו איברים אלה וחלקיהם באדם, אבל איברים וחלקים אחרים, וזה פשוט. וכן בכל שאר התכונות שבנמצאים, ואיכותיהם, והתגברם פעם בדרך אחד ופעם בדרך אחר, עד שעושים שנויי המצבים בכל הגופים הנבראים; הנה כל זה תלוי בדרך איך שרצה הארון ב"ה להעתיק הענינים העליונים לצורות ותכנית הנבראים. נמצא, שזה הענין הוא שרש גדול לנבראים ולמקריהם. על פן, יראה הארון ב"ה את כבודו לנביא בדרך הדמיות האלה, כדי שיבין המדות הנשפעות, וגם העתיקם אל הצורות התחתונות, כדי שישגי ויבין היטב ההתפעלות שנעשה בתחתונים מן ההשפעות העליונות בכל סדורי הערך, וכל החלוקים אשר עשה בענין הזה.

ונמצא, שהנביאים יראו דמות אורים גדולים וקטנים, עולים או יורדים, נוסעים ועומדים, וכמה מיני דמיות בעניני דמיות התחתונים, וכמו שמצינו להם הכתובים, בראיתם הנפשית, וכמו שבארנו, ומהם יתבוננו ויעמדו על סתרי ההשפעה וההנהגה העליונה בכל סדריה. ואמנם, הוראת הדמיות על המדות הוא על המובן מן התמונה עצמה. דרך משל: הצורה הכדורית המקפת, שאין בה לא ימין ולא שמאל, לא ראש ולא סוף, הנה תורה על השקפה אחת כללית המקפת כל הענין אשר תשקיף עליו בשוה. אך הצורה הישרה המתחלקת לצדדין: ימין שמאל ואמצע, ויש בה ראש ורגלים, תורה על השקפה מדרגת ופרטית, ההולכת מן העליון עד התחתון בהדרגה בכל המשקפים ממנה, וכן בחלוק הפרטים - אלו מימינים ואלו משמאילים, וכן כל שאר התמונות כלם. ופרוש הענין: הנה עולם השפל הזה משגח כלו בהשגחה כללית לקיומו מן הרצון העליון, ובכחינת הקיום הנה אין הפרש

בין מין למין, ולא בין איש לאיש, כי כך צריך קיום הגלגל העליון כמו היתוש הקטן. ונמצא, השגחתו יתברך מקפת על כל הנבראים כלם בהשוואה אחת, וכלם נשואים ממנו ונסבלים מכחו. אך ההשגחה המשפטית אשר לענין העבודה, היא השגחה מתפרטת לפרטים רבים, כי הנה האל יתברך שוקל כל דבר במאונני צדק להיטיב או להרע, כל דבר ודבר בטעם פרטי לפי מה שהוא.

והנה, ברצות האדון ב"ה להראות לנביאיו כחו הגדול הסובל כל הנמצאות והשגחתו המקפת את כלם בשוה, איש לא נעדר, ואין נסתר מעיני השקפתו, הנה יראהו כאלו אור מזיוו יתברך סובב כל העולם כלו, פרקיע הסובב את הארץ מפל צדדיה, וכן נאמר: "ודמות על ראשי החיה רקיע" וכו' (יחזקאל א, כב). וברצותו להראות לו משפטו יתברך - יראה לעיניו כמלך יושב על פסאו, צדקה בימינו ומשפט בשמאלו, להעמיד את כל בריותיו במשפט צדקו. ואם ירצה האל יתברך להראות את נביאו פרטיות הכחות הסובלות את העולם אלה על אלה, כענין אמרם ז"ל: "הארץ על מה עומדת? על העמודים, ועמודים - על המים וכו', וכלם תלויים בזרועו של הקב"ה" (חגיגה יב:) - יראה לנביא גלגלים רבים, אלה בתוך אלה, כל עליון סובל את התחתון ממנו, והעולם במרכז כלם, והוא יתברך שמו משקיף וסובל את כלם.¹⁸⁴ וברצותו להראות לו השתלשלות כל הכחות ההולכים

❧ אור השכל ❧

לי, ת"ל, המגיד בפנימיות החכמה דברים נפלאים, אשר לא נודעו מהרכה. כי דברי האר"י סתומים מאד. וכפרט ענין הקושיא אך קו הא"ס יעבור בתוך עשייה". ראה עוד שם, סי' מ"ו וסי' נ'.

ראה קל"ח, פתח ת, עמ' כז: "יכולות הספירות ליראות כדמיונות אפילו הפכים זה לזה, אם הדמיון היה עצמי בספירות, זה פשוט ששני הפכים אינם עומדים בנושא אחד, אך

184. הרמח"ל מתאר לנו שתי צורות (שדיבר עליהם האר"י בעץ חיים, שער א, ענף ב' וענף ד'; וגם שער ג', פרק ד') כמראה הנבואה, שנראים לכאורה סותרים זה את זה. והוא סוד הקו (דהיינו המאציל ית"ש) שיוֹרד עד אמצע העשייה - פעם אחת העשייה במרכזו, ופעם אחת העשייה בסוף.

ראה דברים מדהימים שכתב רבינו לרבי בנימין הכהן, אגרות רמח"ל, סי' טו: "ואני גלה

בהדרגה, נמשכים זה מזה, והעולם השפל נמשך מסוף כלם, וכמו שבארנו במקומו, הנה יראה לו מדרגות מדרגות זו תחת זו, והעולם מתחת לכלם. וברצותו להראות לו מדרגת מעלת הנמצאים הקרובים יותר אליו יתברך והרחוקים ממנו - בסדר ההדרגה, ובמדות עצמם הקרובות אל שלמותו, והמתרחקות יותר שמתחסות יותר אל ערך התחתונים - יראה לו מדרגות מדרגות, זו לפני זו, בחדר לפני מחדר, או כלבוש על גבי לבוש, והעולם השפל חוץ מכלם, חיצוני מכלם.

ולא עוד, אלא שכל המראות הללו יראם לו בבת אחת אם ירצה להודיע לו כל הענינים שזכרנו ותולדותיהם כלם כאחד, ואף על פי שהם מתנגדות זו לזו, וכענין: "ערות אשת אחיך" ו"יבמה יבא עליה", "זכור" ו"שמור", שזכרנו למעלה, הנאמרים בדבור אחד; כי מה שהוא למעלה מן הטבע אינו מגבל בחקות הטבע. וכבר בחלום, שהוא גם כן ממין הנבואה, וכמאמרם

» אור השכל «

אחר. והוא סוד - "זהחיות רצוא ושוב". והנה בראות העולמות בכלל עם הקו שבתוכם, אז יראו העגולים זה בתוך זה, והקו יורד באמצען עד הסוף, ונמצאת עשייה נראית במרכז. וכשהולכים להביט אל הקו - נראית עשייה בסוף. ואם יראו אותה כעגולים וכיושר ככת אחת - יראו אותה למעלה ולמטה ככת אחת. ואראך דוגמא כעה"ז אפילו בהקיץ - והוא מה שאמרו רז"ל בענין קבורתו של משה: לעומדים למטה היתה נראית להם למעלה, וכשעומדים למעלה נראית למטה".

ראה עוד מאמר הויכוח (חוקר ומקובל) בשערי רמח"ל, סי' סט, עמ' סא.

והנה לך קורא יקר, כמה הדברים של מראות הנבואה מאלפים, ובפרט הענין הזה של הקו שיורד לעשייה. הרמח"ל ראה בדוגמא הזאת של הקו כל ההפכים שיראו בדמיונות, לכן החשיב אותה - הן באגרותיו והן בחיבוריו.

כיון שאינו אלא רצוני אין שום קושיא שיראו דמיונות הפכיים ממש, כי עתה רוצה הרצון העליון שיראה בדרך אחד, ואחר כך בדרך אחר. והנה זאת תשובה למה שנראה קשה בדברי הרכ הקדוש ולל"ה כהרכה דרושים, שנראים דבריו סותרים זה את זה. והדבר הקשה מאד בענין מצב העולמות, שכמה לשונות סותרים זה עם זה. ומה שקשה יותר בזה, הוא ענין העגולים והיושר, שנמצאת עשייה במרכז, ולפי זה היה הקו באמצע העשייה, ועובר עד למטה ממנה. וזה אי אפשר להיות מכמה צדדים, כמו שהקשו כבר כל יודעי בינה. אך תשובת הענין הזה הוא, כי להיות כל זה מראה נבואי, היה יכולת במראה ליראות שני דמיונות הפכיים....

"כן הדבר הזה כמראה הנבואה - אפשר לראות חזיונות הפכיים, פירוש - כי יראה דבר אחד, ובהביט עליו להכינו - יתחלף לדבר

ז"ל: "חלום - אחד משישים בנבואה" (ברכות נו:), יקרה קצת מזה - שיתדמו ענינים שאינם לפי הראיה שבעת היקיצה, ויתחלפו הנושאים לחולם ברגע אחד מבלי שיבחין דרך התחלפם. ויראה איש אחד בחלום, יחשב שהוא ראובן, וברגע אחר יחשב שאותו שהוא רואה הוא בית אחד או אבן אחת.

סוף דבר: יתרכבו הרפכות שאינם לפי דרך הראיה כלל. כל שכן הנבואה שהיא ממש חוץ לטבע, שהקב"ה ידמה ביד הנביאים מה שהוא רוצה, וכמו שבארנו למעלה כבר.

[קצא] אמרה הנשמה: ישבתני מאד בדבריך אלה.

כללים ראשונים

ראה קני"ח, פתחים כ-יא.

לו) ענין הדמיונות הנבואיים הוא, שהקב"ה מראה הארתו לנביאיו בדמיות נבואיים, ומודיע להם בזה מדותיו והנהגתו. וכפי מה שרוצה להראות להם מהנהגתו - כך מראה להם דמיות. ואם ירצה להראות להם ענינים שונים מהנהגתו - יראה להם דמיות שונות, וכמו שבארנו במדרש: "פנים בפנים" - מלמד שהראה להם פנים מסבירות פנים שוחקות וכו', אף על פי שאתם רואים כל הדמיות הללו וכו'. ואמנם כפי טבע הדמות כך הוא המובן בו. וזה העגולים והישר, כי בהראותו לנביא השתלשלות הפחות התומכים את העולם הזה, שכל כח עליון תומך את הפחות ממנו - יראה לו עגולים בתוך עגולים, ועולם הזה במרפזם. וברצותו להראות הנהגת המדות לימין לשמאל ואמצע - יראה לו כל הישר המתחלק לחסד דין רחמים, בסוד דמות אדם וכל ההתלבשות שבו. שבהראותו המדות המתקרבות יותר אל שלמותו, והמתרחקות יותר, יראה לו המדות אלו פנימיות ואלה חיצוניות על גביהם. ואם ירצה להראות לו כל המדות האלה - יראה לו כל המראות האלה, ואף על פי שיהיו המראות כמו מכחישות זו את זו - הא לא איריא, שהרי הפונה היא להודיע המדות המובנות במראות ההם.

והנה מלכות היא הנקראת תמונת ה', כי היא שרש התמונות של הנבראים, שהם ענפים מן המדות העליונות, בהיות שרצה האדון ברוך הוא להעתיק הנהגות מדותיו ועניניהם אל התמונות של הנבראים. אף שרש התמונות האלה לפי חק ההעתק הזה - הוא מלכות, ואין הנביאים משיגים האורות העליונים אלא מצד העתקם אל התמונות. ונמצא, שאין משיגים אלא המלכות, וממנה משכילים ומשיגים האורות העליונים, והוא הענין המבאר פעמים רבות בזהר ובתקונים, בסוד "כי אם בזאת יתהלל המתהלל", "וזה השער לה", ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

תושלב"ע.

וזהי השלמתו יום ד' בשבת, ט' לחודש איר התצ"ד.

פרק עשירי

חידוש העולם - יש מאין

[קצא-קצה]

פרק עשירי

חידוש העולם - יש מאין

והנה, קדם שנשלים דבורנו, אשאלה ממך שאלה קמנה שאינה פל כף מצטרפת, אך, תשובתה בה יהיה לי לנחת.

[קצב] אמר השכל: שאלי.

[קצנ] אמרה הנשמה: ענין הבריאה, אם אפשר להבין דרכה - פרוש: איך יצא היש מן האין - אם לא?

[קצד] אמר השכל: איך הקב"ה פועל, כבר הודעתך שאי אפשר לנו להשיגו, פרוש: באיזה דרך הוא עושה פעלתו. ואין לנו לבקש אלא - על מה הוא פועל, ובאיזה סדר הוא פועל.¹⁸⁵ ואשיבך על אשר שאלת.

» אור השכל »

מבוא ל"חידוש העולם" ו"יש מאין" סימנים קצנ - קצה

בפרק על הנבואה וגם על ההשגחה ראינו טוד ההיכלות, אשר מטרתם להוציא את הנפרדים על ידי המלכות. לכן פרק זה בא בהמשך דבריו של המחבר לגלות לנו פן אחר של המצאת הנפרדים - והוא סוד יש מאין. זאת ועוד, העיקרון של "חידוש העולם" (שהנשמה לא רצתה כל כך לברר, ראה סי' ה) הרי הוא קשור ל"יש מאין". אין הרמת"ל מבין המושג של "יש מאין" כמו החוקרים/הפילוסופים (רמב"ם, רלב"ג רבינו בחיי, וכו'). על פי הרמת"ל, שהולך בעקבות הקבלה, הבריאה יש מאין אינה נבראת מכלום אלא מההשפעות/הספירות שהוא בעצמו ית' חידש לצורך הבריאה. זאת ועוד, ה"אין" רומז על המדרגה הזאת הראשונה (הכתר) שחידש בה המאציל כל עניני הבריאה, וממנה יוצאים מדרגות אחרות שעל ידם יצאו הנבראים.

185. כבר רברנו שאי אפשר לנו להשיג את הסדר שהוא פועל, רהיינו השתלשלות הדרך שהקב"ה פועל, אמנם זאת ידענו - הרברים; לשון אחר: הדרגת.

הנה, החמר הנה שחדש,¹⁸⁶ חדש הוא חדש גמור שחדש הארון ב"ה ביכלתו הנשגבה, שאי אפשר לנו להבין איך חדשו. אמנם, באיזה סדר פעל

» אור השכל »

שאינו נתפס כלל. אמנם ההשפעות, דהיינו ההתפשטות של הספירות, זה כבר מציאות מסוימת - זהו היישׁ הראשון שמתפשט ממנו יתברך.

ראה כללי פתחי חכמה, כלל ג: "התפשטות הספירות הוא בשני מינים - התפשטות זו מזו במספר, והתפשטות כל ספירה למאורותיה. התפשטות זו מזו - שכל המציאות הנברא הוא כללות אחד, כולל בעצמו כל חלקי הבריאה ההיא, שהוא השורש לנמצאים הנבדלים הנקראים ענפים, כמו שנפרש עוד בס"ד. והנה התפשטות המציאות הנה הוא החידוש הראשון יש מאין, כי לא נמצא ההתפשטות הזה, לפי שלא נמצא עדיין מי שצריך לו. וכל הענפים - שהם הנבדלים - הם יש מיט, כי כולם יוצאים מן השורש אשר להם בספירות האלה. נמצא זה המציאות כלל אחד, ומתחלק לחלקיו, ועם כל זה תמיד הוא כלל אחד, ואין הבדל מציאות נפרדים."

זאת אומרת, רק יציאת (פעולת - התפשטות) הספירות ממנו ית' - זהו הנקרא "יש מאין", אבל כל יציאת הנבדלים מן הספירות - זה "יש מיט".

עיון:

ישנם שתי בחינות בספירות: הפן האלקי - מדותיו ממש, דהיינו קדושתו (ראה כללים ראשונים, כלל א); והפן של מדות ההנהגה והבריאה (התפשטות הספירות-השפעות: "מציאות נמצא אחד משולח ממנו... טרם שתצא תולדתו", ד"ת סי' קצד). הספירות בבחינת אלקות הם אחד עם המאציל ית', והוא ה"אין", סוד הכתר העליון, אבל בבחינת התפשטותם זה כבר מציאות מחודשת -

ראה דעת תבונות, סי' מו: "אמנם עוד צריך שתדעי, שאפילו פעולותיו אלה שהם מושגות לנו, אין מושגות לנו אלא תולדותיהם; פירוש, הנפעל ממנו ית', אמנם לא דרך הפעולה - איך הוא ית' פועל אותה. כי כל מה שהוא בו ית' - איך השגה שתשיגהו, ואי אפשר להשיג אלא מה שהוא בנו, אנחנו נבראיו".

שם סי' קב: "שפע - רצה לומר, מה שמגיע מן הבורא ית' אל נבראיו לעשות בס ענין-מה. ואנחנו לא נבחינהו מצד הפועל, כי כבר לא נדע איך הקב"ה פועל; לא נבחינהו אלא מצד הנפעל".

186. ה"חומר" הזה הוא סוד היישׁ, וגם "ההשפעות" שמדובר עליהם בהמשך, הם בגדר של יש. שהרי שניהם מחודשים, וכמו שהוא כותב בהמשך: "רק כשרצה לחדש ממש החומר הזה, אז חידש מיני השפעות ממנו ית' שהיה בחוקם ממש להוציא החומר הזה, ויש להם יחס לחומר הזה, כי לא חודשו אלא בשיעור הגון להוציא החומר הזה".

זאת ועוד, אין ההשפעות והחומר משונים זה מזה לגמרי, שהרי הוא כותב בהמשך: "כי הרי אין ההשפעות אלא מציאות נמצא אחד משולח ומושפע ממנו ית', שעד שהוא משולח ממנו טרם שתצא תולדתו בפועל - נקרא השפעה ממנו; ובצאת ענין ההשפעה בפועל ויעשה נמצא מן הנמצאות - אז יקרא תולדה. ונמצא ההשפעות והתולדות ענין אחד וכו'".

נמצאנו למדים, שה"אין" שמדובר עליו כאן, זה "פשיטותו" (ראה בהמשך: "כי אין יחס בין פשיטותו ית' ובין בראיו"), דהיינו "עצמותו" (ראה בהמשך: "וכל התארים הנופלים בבראיו אינם נופלים בעצמותו")

⌘ אור השכל ⌘

טעמי המונח הראשון לא יראו ככאן כלל, וזה נקרא חכמה ומחשבה, המחלקת כל ההנהגה למחלוקותיה וטעמיה, הכל על כוריו. נמצא, שבתר - אי אפשר להתבונן בו, כי הוא המונח הראשון ומשתרש ברצון. וע"כ כמו שאסור להסתכל ברצון כך אסור להסתכל בו, כי הרי הבל אחד, כי הוא עומד לפי הרצון כנ"ל. רק מחכמה ולמטה מותר, כיון שאינו אלא פרטיות ההנהגה, אחר שהונח המונח הראשון. והנה כל זה נעשה קודם גילוי שום ספירה. ולא עוה, אלא שהודגה עוד אחרת נמצא קודם גילוי הספירות, והיא הנקרא בינה..."

[עמ' תכט]: "ונחזור לענין, כי הנה האור שנאצל בתחלה, הנה היה כולל כל ההנהגה כלה, וכבר שמעת שכלה אינה אלא ענין אחד לבד, שהוא ההטבה השלימה, בסוד החזרת הרע לטוב. לכן זה האור נקרא נקודה אחת לבד, שכל ענינו אינו אלא ענין אחד בלבד. אח"כ הנקודה הזאת התחילה להתפשט, ונעשית י שלימה שיש בה ג' קרצין, וגוף הי' הנעשה מחיבור הכל. והנה כמו שהשלימות היה מתעלם ממנה, כך היתה נאצלת בכל חלקיה. ובתחלה היתה נקודה אחת לבד, והיא כללות החזרת הרע לטוב, ולא היה ניכר שום דבר בפרט, כי לא היה מושג עדין הדרך איך שיהיה זה, כי דרך השלימות לא ידענוהו אלא בגילוי ע"י הספירות. ועד שזה לבדו היה שולט, היה נשאר הכל בסוד א"ס, וכמו שהיה מתעלם כך היה. והולך ומתקרב להיות מושג לפי הספירות. לכן בתחלה לא נתגלה אלא ענין אחד לבד, והוא תכלית הענין. ולא היה אפשר להבין יותר מזה, כי אם חזר ונתעלם יותר השלימות, והאיר האור בדרך יותר מושג. ואז נודע שרש ענינו, והיינו סוד החד"ר, שבהם סובכת כל ההנהגה. ואז נעשה בזאת הי' ג' קרצין וכנ"ל, והגוף מחברם. אח"כ נתעלם השלימות עוד יותר,

בבחינת "יש", זה סוד החכמה, והוא היש הראשון.

נסכם הדברים. ישנו עצמותו ית' ומציאות ענין הספירות (כתר עליון, שגם הוא נקרא בשם "אין סוף"); ואח"כ יש התפשטות אחת, וזה סוד המחשבה (החכמה העליונה) הנקרא ה"יש" הראשון. ומהחכמה מתפרטים הספירות ופעולותיהם, וזהו סוד: "והחכמה מאין תמצא" (איוב כח, יב).

עיינן אדיר במרום, עמ' תכ: "כי הנה הרצון העליון א"ס ב"ה הוא שרש לכל, ובזמן החידוש, הדבר הראשון שנתחדש - הוא מציאות ענין הספירות האלה כמו שהם עתה, כל עניניהם עם כל פרטיהם, כל מה שתלוי במציאותם ובנינם, עם כל התולדות מה שיצא מן הבנין הזה. והכל בטעם נכון משתרש מן הרצון הפשוט עצמו ב"ה, וזהו הנקרא באמת כתר, הוא האור הנאצל הראשון שהאיר הא"ס ב"ה. ואינו נתפרש מענינו כי אם מעט, דהיינו שהא"ס הוא קדמון ומקור לכל, וכתר עליון עלול ומחדש עתה בזמן התאצל הספירות, והוא בבחינת צאת מן הכח אל הפועל. והא"ס ב"ה הוא בלתי תכליות בכחותיו. והכתר אינו אלא כללות כח אחד, דהיינו כללות ענין הספירות, שענין זה עם כל תולדותיו אינו נקרא אלא כח אחד. אבל זה הכח עומד בו כמו ברצון ב"ה, דהיינו מכואר עם כל הטעמים ועם כל השרשים התלויים בכלתי תכליות הנ"ל, ולכן נקרא ג"כ בשם א"ס. וזהו המונח הראשון של כל ענין הספירות. ואחר שהונח המונח הזה, אז על פיו נבנה פרטות כל ההנהגה. והיינו שהרי נניח כל הטעמים לצד אחד, שהרי אינם צריכים לנו, אלא נסמוך על זה המונח שהוא השלם ודאי, אז נקח כל חלקיו להעמידם על תוכן, לפי ההנהגה שכבר הוקבעה. והרי זה אור שני שהאיר הרצון ב"ה, ובו עומדים ונראים כל פרטי ההנהגה לפי המונח הראשון. אפס כי

⌘ אור השכל ⌘

הכל ענין אחד, "איך" בסוד הרישא, "אני" בסוד המלכות. וזה תשלום תיקון השלם בסוד זה האין. ולפי שענינו נעלם מאד נקרא כך, וזה קיום כל הדברים. וז"ש: "וע"ד כלא קאים", כי מזה הקשר נאצלים, וממנו מאיר הכל. וס"ז יש מאין, "והחכמה מאין תמצא" - המחשבה עם הנהירו שלה, "ואי זה מקום בינה" - מי, דקיימא לשאלה, והבן היטב."

מסקנה

כל מציאות של "יש" (כולל ההתפשטות של הספירות) נמשך מהכתר העליון (ענין הראשון של הספירות) שהוא בעצם סוד היחוד - ה"איך". וכל הנפרדים הם תולדות של (התפשטות) הספירות, והם נקראים "יש מיש".

נמצאנו למדים מכל הסימן הזה (קצד), שאין הרמח"ל מפרש לנו היש מאין, שזהו דבר נשגב, אלא מפרש לנו היש מיש; דהיינו איך החומר (הנפרדים) יוצא מההשפעות (שגם הם מיוחדים). אמנם באדיר במרום, הגדיל רבינו הרמח"ל לפרש את מה "שעין לא ראתה".

ובאמת, רק בדרך השאלה, אפשר לקרוא "יש מאין" כל מציאות שיוצאת, בדרך של העלם, ממצאות יותר עליונה ממנה. ולדוגמא זו מצאנו בקל"ח בחינה אחרת של "יש מאין", והיא סוד הצו"ד ט"ק. ראה קל"ח, פתח לט, בפירוש, עמ' קמו: "ולנפרדים עצמם צריך שימצא כח אחד גורם להם הצורה בדרך מה שהם מצטיירים, הוא העומד על הנפרדים עצמם להעמידם בצורתם, והוא הנקרא בספר יצירה, צו"ר ט"ק, ובו יש כח להוציא הנפרדים יש מאין, לפי בחי' שיהיו ענפים שלו, בהיותו מין הארה אחת שאין לה להוציא ענפים אחרים אלא נפרדים, יש מאין לפי בחינתה. ואמנם כח זה אינו נמצא בספירות

אז כל אחד מן הג' קוצין האירו בפרט, ועשו ג' קוץ ימין ושמאל ואמצע. הרי הם ט' אורות וגוף ה' - הרי עשרה. והרי הושלמה ה'. וזו היא י של השם הקדוש יהו"ה ב"ה לעולם ולעולמי עולמים. והיא כללות כל הע"ס שיוצאים מבחינת דלא ידע לבחינת ידיעא, כמ"ש כבר. ועם כל זה, זה אינו בבחינת ידיעא לגמרי, אלא הוא בחינה אמצעית בין דלא ידיעא לידיעא, והוא מה שמשגיח הא"ס ב"ה על נאצלו ומתדבק בהם. והוא כדמיון הכבוד למטה בכי"ע, וזהו כתר כנ"ל. ועל כן אמרו שהכתר אינו אלא השראת העליון על התחתון, ובכתר נכלל כל מה שיהיה אח"כ בכל הספירות..."

[עמ' תמא]: "ואמר (זהר, פ"נת, דף סה, א):

יהוא נהירו ונהיר מיניה מחשבה דלא ידע איהי וכו' בה כלל אקרי איך - והוא סוד הסדר של ה' שאמרנו למעלה, שהמחשבה עצמה אינה משגת אותה, והוא העושה ענין דלא מטי, וכו' נקשר הכל אל היחוד - נקרא אין. וזה באמת סוד יש מאין. וזהו שאמר, ועל דא כלא קימא, שכל שאר הענינים נמצאים ומתקיימים, ויוצאים כל האורות מהם, וזהו דמיניה אשתכח וקיימא ונהיר למאן ונהיר ועל דא כלא קיימא, שזהו באמת (קדם) [קיום] הכל, והוא הקשר וההתדבקות של הא"ס ב"ה עם נאצלו. וכל היש נמשך מזה, ומתקיים בזה, והבן היטב".

ראה עוד מאמר הרעותין, גנוז רמח"ל, עמ' רנח: "והנה א"ס ב"ה מתדבק בנאצלו בסוד ההיכלין האלו, והאור שממנו מאירה המחשבה, וה"ס המשך הרישא בסוד האמצעית, וזה נקרא אין, דהיינו עתיקא קדישא דאיקרי אין דביה תליא אין. "איך" הוא קשר אחד של הרישא הנמשכת למחשבה בסוד האמצעית, ולכן הוא "אני", והוא "איך",

לְחַדֵּשׁ אוֹתוֹ - זֶה נוֹכַל לְהַכִּין, שְׂכָבֵר אֵין אָנוּ מְכַיְנִים בְּזֶה אֶלֶּא הַדְּרָגַת הַפְּעֻלָּה. וְנֹאמֵר, כִּי הִנֵּה עֲשִׂית הַחֲמֵר הַזֶּה שְׁעֵשָׂה, וְדַאי הִיָּה קָדוּם בַּחֲקוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׂיוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ, וְשִׁהְיֶה עֵתִיד לַעֲשׂוֹתוֹ - כִּי לֹא נוֹכַל לַחֲשֹׁב בּוֹ יִתְבָּרֵךְ שׁוּם תּוֹסֶפֶת אוֹ שְׁנוֵי כָּלֵל, שְׁיִתְחַדֵּשׁ אִתּוֹ עֲנִיָּוָה שְׁלֵא הִיָּה לוֹ; אֶלֶּא הִיָּה קָדוּם בְּרִצּוֹנוֹ שְׁיַעֲשֶׂה הַחֲמֵר הַזֶּה. אֲמַנָּם, זֶה אֵינוֹ נִקְרָא אֶפְלוּ הַיּוֹת הָעוֹלָם "בְּכַח", כִּי אֵין יַחַס בֵּין פְּשִׁיטוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ וּבֵין בְּרוּאָיו, וְכֹל הַתְּאָרִים הַנוֹפְלִים בְּבְרוּאָיו אֵינָם נוֹפְלִים בְּעֲצָמוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ כָּלֵל. רַק, כְּשֶׁרָצָה לְחַדֵּשׁ מִמֶּשׁ הַחֲמֵר הַזֶּה, אִזְ חֲדָשׁ מֵיָנִי הַשְּׁפָעוֹת מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהִיָּה בַּחֲקָם מִמֶּשׁ לְהוֹצִיא הַחֲמֵר הַזֶּה, וַיֵּשׁ לָהֶם יַחַס לְחֲמֵר הַזֶּה, כִּי לֹא חֲדָשׁוּ אֶלֶּא בְּשַׁעוֹר הַגּוֹן לְהוֹצִיא הַחֲמֵר הַזֶּה.

וְאֲמַנָּם, הַהֲשָׁפָעוֹת הָאֵלֶּה, כְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ, שְׁהֵם מֵיָנִי הַשְּׁפָעוֹת הַהוֹלְכוֹת בְּסֹדֵר הַדְּרָגָה; אֲךָ, לֹא תִקְרָא סְבָה קְרוּבָה אֶל הַחֲמֵר הַזֶּה בְּתַכּוּנָתוֹ כְּאֲשֶׁר הוּא - כִּי אִם הַמִּין הָאֲחֵרוֹן וְהַפְּחוֹת שְׁבִכַל הַהֲשָׁפָעוֹת; וּכְבָר פִּרְשְׁתִּי לְךָ דְּבָר זֶה לְמַעַלָּה בְּאֵר הַיַּיִט. וְנִמְצָא, שְׁמֹאז חֲדָשָׁה הַהֲשָׁפָעָה הָרִאשׁוֹנָה, כְּבָר יֵשׁ בַּחֲקָה עֲשִׂית הַחֲמֵר הַזֶּה, וְנִקְרָא שֶׁהַחֲמֵר הַזֶּה כָּלוּל בָּהּ, כִּי בַּחֲק עֲנִינָה הוּא, וְלֹא נִתְחַדֵּשׁ אֶלֶּא בְּעִבּוּרוֹ - אֲךָ, הִיא עֲדִין סְבָה רַחֲוִקָה, כִּי עֲנִינָה יוֹתֵר נִכְבֵּד וּמַעַלָּה מִמֶּה שְׁמִצְטָרֵךְ לְמִצִּיאוֹת הַחֲמֵר הַשָּׁפֵל. וְהַהֲשָׁפָעָה הַשְּׁנִיָּת תְּהִיָּה סְבָה יוֹתֵר קְרוּבָה אֵלָיו, וְהוּא כָּלוּל בַּחֲקָה וְקְרוּב יוֹתֵר לְמִצָּא מִמֶּה שֶׁהוּא בְּרִאשׁוֹנָה. וְכֵן עַל דְּרָךְ זֶה הוֹלֵךְ וּמִתְגַּלְגֵּל בַּחֲקֵי כָּל הַהֲשָׁפָעוֹת שֶׁחֲדָשׁ לְבַעֲבוֹר זֹאת, וּמִן הָאֲחֵרוֹנָה שְׁבָהֶם יוֹצֵא בְּפַעַל.

» אור השכל ז «

נמצאנו למדים, שיש כמה מיני סוגים של "יש מאין", וגם הבריאה הרי היא יוצאת - בכחינה מסוימת - גם כן "יש מאין". אמנם, כאן בדעת תבונות, הרמח"ל מדבר על ה"יש" הראשון - והוא ענין הספירות, ועל ה"אין" הראשון - והוא האין סוף ב"ה.

מצד עצמם, פירוש - אינו הדרגה אחרונה שכאורות הספירות, יען הוא נמשך לפי היש מאין - שאינו הדרגה. כי בהמצא נפרדים, שהם בריאה יש מאין, נמצא ההתפשטות מן הספירות עליהם, להמציאם כמו ענפים להתפשטות ההוא.

והנה, אין ההשפעה הראשונה אלא - מציאות החמר הזה משפיע ממנו יתברך ביתר שאת ממה שראוי להיות; וההשפעה השנית, כמו כן - מציאות החמר הזה משפיע בפחות כח מהראשונה. כי הרי, אין ההשפעות אלא מציאות נמצא אחד משלח ומשפיע ממנו יתברך - שעד שהוא משלח ממנו טרם שתצא תולדתו לפעל נקרא "השפעה ממנו", ובצאת ענין ההשפעה בפעל ויעשה נמצא מן הנמצאות או יקרא "תולדה". ונמצא, ההשפעות והתולדות - ענין אחד, אף ההשפעות הם כלל השגחותיו יתברך, והתולדות הם הנמצאות הנולדות מן ההשגחות. אבל השגחתו, היא ככל שאר עניניו יתברך הבלתי נודעים מצד עצמם - כידיעתו וזכירתו וחמלתו, שאינם דבר חוץ ממנו, ולא כידיעתנו וזכירתנו וחמלתנו; אבל הם השגחות, שמצד פעולתם נשיגים שאינם אלא - המצאת הנמצאות ההם, ושלוח מציאות הנמצאות ההם, ועצמותם מאתו יתברך. ודי בזה לאשר שאלת.

[קצה] אמרה הנשמה: ודאי הנני שמחה בחלקי מאד מאד - שקבלתי ממך ידיעות גדולות ועמקות, ונשארתי מישבת באמונה השלמה והנאמנה בכל הדברים שחייב כל בן דת משה וישראל להיות מישב בהם, ושלום על ישראל!

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

תושלב"ע

היתה השלמתו: יום חמישי בשבת ער"ח אדר ב' שנת התצ"ד.

ל'יהוד'ים' ה'י'ת'ה אודה' ושמחה' וששון ויקר.

יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו.

ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם.